

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ
УКРАЇНИ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЕКСПЕРТНО-
КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР МВС УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ЦЕНТР ПРОБАЦІЇ»
КОСТАНАЙСЬКА АКАДЕМІЯ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ
РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН ІМЕНІ ШРАКБЕКА КАБИЛБАЄВА

**ІНТЕГРАЦІЯ ТЕОРІЇ У ПРАКТИКУ:
ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

**INTEGRATION OF THEORY INTO PRACTICE:
PROBLEMS, RESEARCHES, PROSPECTS**

Матеріали
II міжнародної науково-практичної конференції
(м. Чернігів, 04 листопада 2022 року)

Чернігів 2022

УДК 378.147:355.233[34+159.9+81'243+33]:044.247
I-73

Рекомендовано до друку вченою радою Академії Державної пенітенціарної служби (протокол № 16 від 31 жовтня 2022 р.).

Головний редактор:

Тогочинський О. М., доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України.

Редакційна колегія:

Царюк С. В., кандидат юридичних наук, доцент;

Чебопенко С. О., кандидат педагогічних наук, доцент;

Пилипенко В. М., кандидат технічних наук, доцент.

I-73 **Інтеграція** теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 04 листоп. 2022 р.) / гол. ред. О. М. Тогочинський ; Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів : Академія ДПтС, 2022. 522 с.

До збірника матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції увійшли публікації вітчизняних та зарубіжних учених і практиків, здобувачів вищої освіти, що присвячені актуальним питанням професійної підготовки, суспільного управління, проблемам національного та міжнародного права, психолого-педагогічним та соціальним методам роботи з особистістю, особливостям викладання іноземних мов, суспільно-економічним і культурним явищам як в Україні, так і за її межами.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, практиків, здобувачів вищої освіти.

УДК 378.147:355.233[34+159.9+81'243+33]:044.247

*За зміст публікацій і достовірність результатів досліджень
відповідальність несуть автори.*

© Академія Державної
пенітенціарної служби, 2022

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНІ СЛОВА	14
----------------------	----

СЕКЦІЯ 1

ВИКЛИКИ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ВОЄННИМ СТАНОМ В УКРАЇНІ

Апаров Андрій Миколайович

ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВІЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН, ВОЄННОГО СТАНУ ТА ІНШИХ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЖИМІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	18
--	----

Брацлавець Олена Юрївна, Ахновська Інна Олександрівна

ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА РИНКУ АДИТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	22
---	----

Гончаренко Оксана Григорівна

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	25
--	----

Іваній Олена Миколаївна

АЛГОРИТМ МЕДІАЦІЇ У ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ	29
--	----

Лесів Владислав Сергійович

РОБОТА УКРЗАЛІЗНИЦІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	31
--	----

Маренич Тетяна Григорівна

ПРОФЕСІЙНЕ СУДЖЕННЯ БУХГАЛТЕРА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	35
--	----

Марценюк Лариса Володимирівна, Сидорчук Альона Олексіївна

КОЛИВАННЯ ПОЗИЦІЙ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЮ УКРЗАЛІЗНИЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	39
---	----

Марценюк Лариса Володимирівна, Тараненко Артем Сергійович

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	43
---	----

Найда Інна Володимирівна

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ПІДПРИЄМЦЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ	46
--	----

СЕКЦІЯ 2

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА СВІТОВОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Аніщенко Вікторія Олександрівна

СУЧАСНИЙ ВЕКТОР ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ВІЙСЬКОВО- ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОФІЦЕРІВ	49
--	----

Бабич Анна Володимирівна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	52
---	----

Боровик Людмила Володимирівна, Боровик Олег Васильович

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПРИКЛАДНОЇ КОМПОНЕНТИ В ЛАБОРАТОРНІ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ»	54
---	----

Власенко Олена Олександрівна

МІСЦЕ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО	58
---	----

Гула Віталій Вікторович, Мороз Христина Валеріївна МЕТОДИКА ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ СЛУХАЧІВ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ З ПОГЛИБЛЕНОЇ ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ	62
Дзворук Аркадій Дмитрович, Мороз Христина Валеріївна ОБґРУНТУВАННЯ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ ЯК ЕЛЕМЕНТА ПРОГНОЗУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	65
Діденко Олександр Васильович ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ	68
Діденко Олексій Вячеславович УНІВЕРСАЛЬНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ	71
Дрижак Віктор Володимирович, Дрижак Тетяна Іванівна ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ВАСИЛЯ СУХОМЛІНСЬКОГО ЩОДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	73
Залужовська Ганна Петрівна, Косов Олександр Михайлович ЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ СЛУЖБОВОЇ ПІДГОТОВКИ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСІБ РЯДОВОГО ТА НАЧАЛЬНИЦЬКОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	77
Івашева Тетяна Василівна ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВІДОМЧОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	80
Квітка Аліна Сергіївна ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ	84
Колб Олександр Григорович ЧИ ВПРАВІ ВИЩІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ РОЗШИРЮВАТИ ПРАВОВИЙ СТАТУС НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ?	87
Костюченко Максим Анатолійович ВІДБІР ЗМІСТУ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	90
Матвійчук Валентин Петрович, Бартенєва Людмила Сергіївна ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ КІНОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ	92
Матвійчук Валентин Петрович, Доменюк Андрій Миколайович ОСНОВНІ ЗУСИЛЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	95
Сорокопуд В'ячеслав Борисович, Гончар Віталій Валерійович ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КОМПОНЕНТИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ	97

Тимків Олександр Іванович ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ АБО ДИСБАЛАНС ПСИХО-ЕМОЦІЙНОГО САМОРЕГУЛЮВАННЯ ФАХІВЦІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ	100
Тогочинський Олексій Михайлович ВЗАЄМОДІЯ МІЖ АКАДЕМІЄЮ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ ТА ДЕПАРТАМЕНТОМ З ПИТАНЬ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	102
Чебоненко Станіслав Олегович ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	105
Чорний Артем Миколайович, Гоцуляк Олег Олександрович ЗАСТОСУВАННЯ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ	109
Янчук Олег Борисович ЗМІНИ ПРІОРИТЕТІВ У ПІДХОДАХ ДО ДОБОРУ ПЕРСОНАЛУ ДЛЯ РОБОТИ В ОРГАНАХ З ПИТАНЬ ПРОБАЦІЇ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	112

СЕКЦІЯ 3

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ОСОБИСТОСТІ, ГРУПИ, КОЛЕКТИВУ

Єрмак Сергій Миколайович ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА	117
Залужний Валерій Федорович МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ	119
Квасник Ольга Віталіївна, Пушкарський Вадим Геннадійович ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ФАХІВЦІВ ЯК ЧИННИК ЗНИЖЕННЯ СТРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	125
Клочко Ірина Миколаївна ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗАСУДЖЕНИХ	129
Олійников Георгій Вікторович ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТА МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ І ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ АГРЕСІЇ рф У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНИ	133
Примак Юлія Володимирівна, Дерев'янка Світлана Петрівна ЕНІГМАТИЧНИЙ ДИСКУРС: КОГНІЦІЯ Й ВЕРБАЛІЗАЦІЯ УСПІШНОЇ ЛЮДИНИ	137
Третяк Олена Станіславівна, Янченко Тамара Василівна КОНФЛІКТ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ВИБІР	141

СЕКЦІЯ 4

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Березюк Віктор Петрович ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	144
--	-----

Гарасим Павло Степанович

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ АКТІВ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	147
--	-----

Дручек Олена Василівна

ПРАВОВА РЕАКЦІЯ СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ НА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ВИЗНАЧЕННЯ	149
--	-----

Єрмак Олексій Вікторович

ДОДЕРЖАННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ТА УВ'ЯЗНЕНИХ НА НАЛЕЖНІ УМОВИ ТРИМАННЯ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ: ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ	154
--	-----

Клипа Олена Павлівна

ТРУДОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ МОБІЛІЗОВАНИМ НАУКОВИМ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМ ПРАЦІВНИКАМ	157
---	-----

Коваленко Катерина Євгенівна, Андрущенко Тетяна Сергіївна

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ	160
--	-----

Колб Роксолана Олегівна

ЗАПОБІЖНА ДІЯЛЬНІСТЬ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД	164
---	-----

Корчова Ірина Віталіївна

АКТ ПЕРЕВІРКИ ЯК ДОКАЗ У СПРАВАХ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ РЕАГУВАННЯ ЩОДО ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ (КОНТРОЛЮ) У СФЕРІ ТЕХНОГЕННОЇ ТА ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ	167
---	-----

Кучук Андрій Миколайович

НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	171
---	-----

Олійник Владислав Станіславович

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ВИДІВ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ	174
---	-----

Петренко Станіслав Васильович, Івашко Сергій Володимирович

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	178
---	-----

Півненко Людмила Володимирівна

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ГАРАНТІЇ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	182
---	-----

Рукіна Діана Олексіївна

МІЖНАРОДНІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	186
--	-----

Сікун Антон Миколайович, Хоменко Дар'я Юрївна

ІНТЕГРОВАНЕ УПРАВЛІННЯ КОРДОНАМИ	190
--	-----

Стаднік Володимир Володимирович

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ТА ОСІБ, ВЗЯТИХ ПІД ВАРТУ	194
--	-----

Топоркова Марина Миколаївна

ДОПУСТИМИ ПІДСТАВИ ДЕРЖАВИ У ПРАВО НА ПОВАГУ ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ У ПРАВІ РАДИ ЄВРОПИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	198
--	-----

Тютюнник Андрій Володимирович, Андрущенко Тетяна Сергіївна СІМЕЙНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР ЯК РЕГУЛЯТОР СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН ТА ПРАВА ЙОГО СУБ'ЄКТІВ	202
---	-----

СЕКЦІЯ 5

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГАЛУЗЕВОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Бабко Наталя Миколаївна ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	206
Балишев Микола Володимирович ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ	209
Грубі Тетяна Вікторівна РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	212
Денисенко Катерина Вікторівна, Борко Ірина Сергіївна ФОРМУВАННЯ ВІДКРИТОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	215
Зливко Станіслав Володимирович МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ	218
Ковалевський Артем Вікторович ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК ГЕНОЦИДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	221
Коваленко Вадим Валентинович НЕВРЕГУЛЬОВАНИСТЬ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В РАЗІ УХВАЛЕННЯ КОЛЕГІАЛЬНИХ РІШЕНЬ ОРГАНОМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК КОРУПЦІЙНИЙ РИЗИК	228
Коваленко Катерина Євгенівна, Пузиревський Максим Вячеславович ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ» В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ ДОКТРИНІ	226
Колб Олександр Григорович, Заяць Уляна Юрївна ЗМІСТ ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ І СВОБОД ЗАСУДЖЕНИХ	232
Колб Олександр Григорович, Чорна Юлія Богданівна ЗАКОНОДАВЧА КЛАСИФІКАЦІЯ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	235
Колодчин Дмитро Васильович МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕЖИМУ ЯК ЗАСОБУ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СФЕРІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	238
Кравець Дар'я Миколаївна ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВИД СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	243
Ніщимна Світлана Олексіївна ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ	245
Пузирьов Михайло Сергійович, Самофалов Олександр Леонідович НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ УКЛАДЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ УГОДИ З НЕДІСЗДАТНОЮ ОСОБОЮ	248
Руденко Лариса Анатоліївна, Литвин Андрій Вікторович ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В РИЗИКОНЕБЕЗПЕЧНИХ ОБСТАВИНАХ	251

Самойленко Олександр Олександрович, Заболотна Олена Русланівна ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	255
Самофалов Леонід Прохорович РЕАЛЬНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ	259
Сіренко Крістіна Юріївна ВИМОГИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЮРИДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	262
Тюфтієв Сергій Миколайович МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧИХ ЗАСАД МЕДИКО-САНІТАРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ	266
Вєрєстєк Олєна Володимирівна TEACHING THE EUROPEAN VALUES IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS IN UKRAINE	271
Skakov Aidarkan Baidekovych THE FUTURE OF KAZAKHSTAN'S CRIMINAL AND EXECUTIVE POLICY IS INTEGRALLY LINKED WITH THE ENFORCEMENT OF ALL TYPES OF CRIMINAL PUNISHMENTS ACCORDING TO A PROGRESSIVE SYSTEM	274

СЕКЦІЯ 6

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Акімов Михайло Олександрович ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 7452 ВІД 09 ЧЕРВНЯ 2022 РОКУ)	280
Горошинський Олександр Олександрович ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ	283
Денисов Сергій Федорович, Зайка Дмитро Євгенійович ОСОБЛИВОСТІ НАГЛЯДУ ТА СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ОРГАНІВ ПРОБАЦІЇ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	287
Дучимінська Леся МIRONIVNA СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ	291
Ковальчук Володимир Степанович СУЧАСНА РОЛЬ ПРОКУРАТУРИ В ЗАПОБІГАННІ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ПОДВІЙНИМ ГРОМАДЯНСТВОМ УКРАЇНИ	294
Лазаренко Алла Миколаївна, Столінець Анатолій Володимирович АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ: КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ТА КІБЕРБЕЗПЕКА	297
Лапотко Максим Геннадійович АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ НЕЗАКОННИХ ПОРУБОК ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ	301

Леоненко Олексій Анатолійович, Кірієнко Андрій Іванович, Красковський Євгеній Михайлович	
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ З ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ АНГЛІЇ	305
Літвінова Ірина Феофанівна, Ципан Анжела Сергіївна	
СПІВПРАЦЯ МІЖНАРОДНОЇ СПІЛЬНОТИ ТА ОФІСУ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА УКРАЇНИ ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ	309
Малишенко Євген Леонідович, Шеремета Олексій Петрович	
ПОКАРАННЯ, ЯКЕ ПОВ'ЯЗАНЕ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ	312
Мицька Олександр Іванович	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ І ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ АРЕШТУ	316
Музика Віталій Валентинович	
ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ ФОНОВИХ ЯВИЩ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПРОЦЕС ЗДІЙСНЕННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ПРОБАЦІЇ	319
Остапчук Людмила Григорівна	
МОТИВ ТА МЕТА ВЧИНЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	323
Петрик Дмитро Петрович	
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ФІЗИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДКВС УКРАЇНИ	326
Політова Анна Сергіївна	
ДИСКУСИЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАСИЛЬНИЦЬКЕ ЗНИКНЕННЯ	329
Помогайбо Ольга Вікторівна	
ВИПРАВНИЙ ЦЕНТР ЯК УСТАНОВА ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	333
Тришова Яна Олегівна	
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	336
Царюк Сергій Васильович, Боднар Ігор Володимирович	
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ АНГЛІЇ	341
Яковець Ірина Станіславівна	
КРИМІНАЛІЗАЦІЯ НАРКОЗАЛЕЖНОСТІ: НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІН У СУЧАСНИХ УМОВАХ	345
Янчук Олег Борисович	
ПРОБАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	350

СЕКЦІЯ 7

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ: ПОГЛЯД У МИНУЛЕ І МАЙБУТНЄ

Горбач Ігор Олександрович, Пестрецов Олексій Володимирович	
ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	355

Гула Віталій Вікторович, Ломакіна Ірина Русланівна ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СУСПІЛЬСТВО ТА ГАЛУЗІ ПРОМИСЛОВОСТІ	358
Кузнецов Олександр Олексійович, Єсипенко Олександр Григорович ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ НАВЧАННЯ.....	363
Махінько Ілля Володимирович ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ: ПОГЛЯД У МИНУЛЕ І МАЙБУТНЄ	366
Педорич Анатолій Володимирович, Пилипенко Володимир Миколайович, Дрижак Віктор Володимирович ПРАКТИКА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	370
Рибкало Микола Миколайович ЗАВДАННЯ ТА СТРУКТУРА ОРГАНІЗАЦІЇ АМЕРИКАНСЬКИХ ДЕРЖАВ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	374
Снітко Микола Євгенович, Решотько Сніжана Сергіївна, Максименко Микола Іванович ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ФОТОГРАФІЙ В КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ТЕХНІЦІ ТА ТАКТИЦІ	378
Kapiton Alla Myroslavivna ADVANTAGES OF USING INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS	381

СЕКЦІЯ 8

СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНА ТА ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Аржанухіна Світлана Василівна, Перцова Олена Вікторівна ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДУ АРТ-ТЕРАПІЇ ЯК СПОСОБУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ	384
Богомол Інна Євгеніївна, Перцова Олена Вікторівна СУЧАСНІ МЕТОДИ ГРУПОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ У ЗВО	388
Борець Юлія Василівна ФАКТОРИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ НАВЧАННЯ	391
Волеваха Ірина Борисівна ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕГОВОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ	395
Данильченко Тетяна Вікторівна ПІДХОДИ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	399
Дем'яненко Юлія Олександрівна, Олефір Людмила Іванівна, Дудка Наталія Олексіївна ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ОСОБИСТІСТЬ НЕПОВНОЛІТНЬОГО В УМОВАХ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ	403
Запєвалова Світлана Олександрівна ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	406

Колодій Інна Миколаївна ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ВИХОВНОГО ВПЛИВУ В ДІЯЛЬНІСТЬ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ	408
Купчишина Валентина Чеславівна ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	412
Кухар Тетяна Володимирівна, Низовець Олена Миколаївна ЗМІСТ І СТРУКТУРА ВИХОВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В КУРСАНТІВ АКАДЕМІЇ ДПіТС	417
Лаишта Руслан Богданович РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДЕФІНІЦІЇ «РЕФЛЕКСІЯ» У ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ	421
Мірошниченко Оксана Миколаївна, Косов Олександр Михайлович ПСИХОЕМОЦІЙНА САМОРЕГУЛЯЦІЯ ТА САМОКОНТРОЛЬ ЯК РЕСУРС ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ	424
Павленко Юлія Миколаївна, Жулковський Вадим Вікторович, Виноград Олександр Васильович ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ ПОХИЛОГО ВІКУ	427
Пастощук Галина Дмитрівна ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ З ЧЛЕНАМИ НЕПОВНИХ СІМЕЙ	431
Пахомов Ілля Володимирович СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ	434
Посушко Володимир Анатолійович, Мірошниченко Оксана Миколаївна ПСИХОДИНАМІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ ПСИХІКИ ОСОБИСТОСТІ	439
Разумейко Наталія Сергіївна, Ткаченко Олександр Григорович ПРОБЛЕМИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ	442
Рябініна Олена Володимирівна, Харламов Михайло Іванович СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ РОДИН В УКРАЇНІ	446
Суходоля Юлія Олегівна ЗАГАЛЬНОПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	448
Шамрук Наталія Борисівна, Денисенко Катерина Вікторівна ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА НЕПОВНОЛІТНІХ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	452
Detianenko Yuliia Oleksandrivna, Shmelova Rymma Ihorivna MOTIVATIONAL COUNSELING IN THE CONTEXT OF SERVICE DUTIES PERFORMANCE OF PENITENTIARY OFFICERS	456

СЕКЦІЯ 9

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬНОМУ ВИМІРІ

Грабар Наталія Григорівна СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА ДУХОВНОСТІ: КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ НА ПРОТИДІЮ ЛИХОСЛІВ'Ю	459
---	-----

Доній Наталія Євгенівна ЗМАГАЛЬНІСТЬ ЯК ОДНА З УМОВ ВІТАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ В НОВІТНЬОМУ СОЦІАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ	461
Попружна Алла Василівна В'ЯЗНИЦЯ В МІСЬКОМУ ПРОСТОРІ ЧЕРНІГОВА	464
Ставицький Олексій Ігоревич СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР СТАНОВЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕРЕЖ	467

СЕКЦІЯ 10

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Дейнеко Альфія Хамзійвна, Кизім Петро Миколайович УСВІДОМЛЕННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНОЇ І ОСОБИСТІСНОЇ ЦІННОСТІ	472
Донець Ігор Олексійович, Ткаченко Іван Васильович, Черезов Юрій Олександрович АНАЛІЗ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	476
Сірко Роксолана Іванівна, Слободяник Володимир Іванович, Шевелєва Юлія Андріївна АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ САМОЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ РИЗИКОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРОФЕСІЙ	480
Христова Тетяна Євгенівна, Пюрко Владислав Євгенович, Пюрко Ольга Євгенівна СИНЕРГІЧНА МОДЕЛЬ ФІЗИЧНОГО СТАТУСУ ЗДОРОВ'Я	483
Maksymova Kateryna Volodymyrivna MOTIVATIONAL PRINCIPLES OF USING VARIOUS FITNESS PROGRAMS AS THE BASE OF GIRL-STUDENTS' HEALTHY LIFESTYLE	487

СЕКЦІЯ 11

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Борисенко Ірина Василівна ОСОБЛИВОСТІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДЛЯ ВСТУПУ ДО МАГІСТРАТУРИ	491
Коваленко Юлія Миколаївна ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІМ ФАХІВЦЯМ СПОРТИВНОЇ ГАЛУЗІ	493
Марченко Тетяна Анатоліївна ПОДОЛАННЯ СТРАХУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	496
Шендерук Олена Борисівна ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК: КОРИСТЬ, А НЕ ШКОДА.....	498
Щербина Юлія Михайлівна ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ, МАГІСТРІВ, АСПІРАНТІВ ВИЩІВ	500
Bilotserkovets Maryna Anatoliivna FORMING ESP ORAL COMMUNICATION SKILLS OF INTERNATIONAL LAW STUDENTS IN VIRTUAL ENVIRONMENT	504

<i>Bykonia Oksana Pavlivna, Ivanyshyna Vera Pavlivna</i>	
ECLECTIC APPROACH IN TEACHING ENGLISH MONOLOGUE TO FUTURE PSYCHOLOGISTS	508
<i>Korolchuk Lessia Valeriivna</i>	
PEDAGOGICAL SUPPORT OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS IN THE PROCESS OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE AS A GUARANTEE OF EFFECTIVE DISTANCE LEARNING	511
<i>Maksymova Kateryna Volodymyrivna</i>	
PEDAGIGICAL PECULIATITIES OF TEACHING UKRAINIAN STUDENTS OF FOREIGN LANGUAGE IN SPORT UNIVERSITIES	514
<i>Pasichnyk Marina Viktorivna</i>	
EUROPEAN LANGUAGE PORTFOLIO – EXPERIENCE AND PERSPECTIVES	517

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

Вельмишановні учасники II міжнародної науково-практичної конференції «Інтеграція теорії у прак- тику: проблеми, пошуки, перспективи»!

Дозвольте мені від імені вченої ради, ректорату Академії Державної пенітенціарної служби та від себе особисто щиро привітати вас із початком роботи та побажати всім учасникам наснаги, цікавих обговорень, результативних презентацій наукових розвідок! Проведення у складних умовах сьогодення наукового заходу вимагає від усіх нас самовідданості, розуміння необхідності концентрації зусиль для висвітлення як загальнотеоретичних питань, так і практичних аспектів діяльності, обговорення яких сприятимуть ефективному вирішенню проблем, що цікавлять суспільство.

Головною метою роботи наукової конференції є розгляд питань, що стосуються викликів для суб'єктів підприємницької діяльності у зв'язку з воєнним станом в Україні, стратегії розвитку професійної компетентності в українському та світовому освітньому просторі, назрілих завдань використання результатів психологічних досліджень, міжнародно-правових засад захисту прав людини в сучасних умовах, нагальних запитів галузевої освіти та науки в контексті євроінтеграції, ускладнень у реалізації кримінальної відповідальності в умовах воєнного стану, інформаційних технологій та їх впливу на розвиток особистості, соціально-виховної та психологічної роботи, соціально-філософських проблем у сучасному суспільному вимірі, формування мотивації у здобувачів вищої освіти до здорового способу життя, психолого-педагогічних особливостей викладання іноземних мов. Застосування результатів, отриманих у ході обговорень, та вироблені рекомендації, безперечно, позначатимуться на розвитку і вдосконаленні наукової думки в різних галузях науки.

У науковому заході беруть участь понад 140 учасників як з України, так і з інших країн. Серед учасників конференції представники 39 закладів вищої освіти, наукових установ, державних і недержавних інституцій, здобувачі вищої освіти. Доповіді учасників конференції, безпосереднє спілкування є важливим підґрунтям для впровадження теорії, форм і методів у практику, а також сприяють поглибленню наукового діалогу та налагодженню співпраці як з вітчизняними, так і з іноземними колегами.

Сподіваюсь, що проведення науково-практичної конференції дозволить успішно реалізувати проєкти і програми за новими актуальними напрямами, а наша робота буде насиченою і плідною.

З повагою

ректор Академії Державної пенітенціарної служби

доктор педагогічних наук, професор,

заслужений працівник освіти України

Олексій ТОГОЧИНСЬКИЙ

Шановні колеги, учасники конференції!

Від імені Міністерства юстиції України та від себе особисто вітаю з початком роботи II міжнародної науково-практичної конференції «Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи».

Академія Державної пенітенціарної служби – це кузня кваліфікованих фахівців для роботи в Державній кримінально-виконавчій службі України, які

забезпечують ефективний захист прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави, проводять соціально-виховну та психологічну роботу з метою успішної ресоціалізації осіб, що відбувають кримінальні покарання. Потужний науковий потенціал закладу вищої освіти спрямовано на вирішення найбільш актуальних проблем удосконалення практичної складової підготовки здобувачів вищої освіти з урахуванням нових соціально-економічних реалій і завдань, які постали перед нашою державою. Сьогоднішня конференція відбувається в умовах збройного вторгнення російської федерації в нашу країну, що вплинуло на організацію навчання курсантів, студентів, аспірантів та слухачів, професійну діяльність усього колективу Академії, проте не зламало їхньої стійкості духу, мужності, віри в перемогу України.

Порушена проблематика є беззаперечно актуальною з огляду на динамічні процеси розбудови в Україні правової держави та євроінтеграційну спрямованість її історичного руху. Українське сучасне є ґрунтовне наукове осмислення сутності та значення правових, педагогічних, історичних, економічних, психологічних та інших галузей сучасної науки, що сприяє більш глибокому вивченню факторів, які впливають на різні сфери суспільних відносин.

Давайте разом прагнути до досягнення нашої спільної мети – створення справедливої, прозорої та дієвої правової системи,

що забезпечує беззаперечне дотримання прав людини та громадянина, гуманізацію кримінального-виконавчого механізму.

Бажаю учасникам конференції творчої наснаги у плідному обговоренні проблемних питань, подальших наукових здобутків і приємних вражень від спілкування!

*З повагою
Державний секретар
Міністерства юстиції України*

Олена БОГАЧОВА

СЕКЦІЯ 1

ВИКЛИКИ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ

ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ

З ВОЄННИМ СТАНОМ В УКРАЇНІ

Апаров Андрій Миколайович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права та методики викладання правознавства
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВІЛЬНИХ

ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН, ВОЄННОГО СТАНУ ТА ІНШИХ

СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЖИМІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Станом на сьогодні питання належного врегулювання законодавством України суспільних відносин на території АР Крим в умовах тимчасової окупації, на іншій території суверенної держави України в умовах воєнного стану тощо безсумнівно є актуальними та потребують окремої уваги, зокрема в частині удосконалення організаційних та інших принципів, економічних та ринкових підходів, правових засад регулювання відповідних суспільних відносин, зокрема в частині удосконалення правового регулювання господарських відносин в умовах вільних економічних зон, воєнного стану та інших спеціальних режимів господарювання. При цьому відзначимо, що остання позначена господарська категорія, а саме – спеціальний режим господарювання, є ключовою при належному осмисленні відповідних понять.

Отже, розпочати варто з того, що об'єктивно існуючі складність та багатогранність сфери господарювання зумовлюють, окрім виділення окремих видів і галузей господарської діяльності, як-то торгівля, будівництво, сфера послуг тощо, також виокремлення спеціальних режимів господарювання, для яких властивим є встановлений спеціальний режим організації та здійснення господарської діяльності та правові засади регулювання яких набувають все більш питомої уваги в умовах реально існуючих в Україні воєнного стану та зон терористичної окупації, а також в рамках окремих сфер господарювання, як-то у Збройних Силах України.

Відтак, у законодавстві України передбачається розмежування таких спеціальних режимів господарювання: у спеціальних (вільних) економічних зонах; у виключній (морській) економічній зоні; при здійсненні концесійної діяльності; на державному кордоні України; в санітарно-захисних та інших охоронних зонах, на територіях і об'єктах, що особливо охороняються; в окремих галузях економіки (у Збройних Силах України); на територіях пріоритетного розвитку; в умовах надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації; в умовах воєнного стану. Відповідним чином, зафіксуємо те, що окремими видами спеціальних режимів господарювання є спеціальний правовий режим спеціальних (вільних) економічних зон, в окремих галузях економіки (у Збройних Силах України тощо), а також в умовах воєнного стану.

Правовий режим господарської діяльності в умовах спеціальних (вільних) економічних зон запроваджується з тією основною метою, щоб відбулося залучення різного роду інвестицій на відповідні, визначені території.

Відповідно до змісту ст. 1 Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13 жовтня 1992 р. № 2673-ХІІ, а також згідно із ст. 401 Господарського кодексу України вільна економічна зона є частиною території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України. Окремо слід зазначити, що у Законі окреслюється мета, з якою створюються та функціонують спеціальні (вільні) економічні зони, а саме – залучення іноземних інвестицій та сприяння їм, активізація спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг, залучення і впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання, розвиток інфраструктури ринку, поліпшення використання природних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України.

Статус і територія спеціальної (вільної) економічної зони, а також строк, на який вона створюється, визначаються Верховною Радою України шляхом прийняття окремого закону для кожної спеціальної (вільної) економічної зони. Як приклад, з ура-

хуванням та у відповідності до положень Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13 жовтня 1992 р. № 2673-ХІІ Верховною Радою України був прийнятий окремий Закон України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» від 12 серпня 2014 р. № 1636-VII.

Якщо керуватися нормами ст. 403 ГК України та Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13 жовтня 1992 р. № 2673-ХІІ, то з них випливає, що на території України можуть створюватися спеціальні (вільні) економічні зони різних функціональних типів, а саме: вільні митні зони і порти, експортні, транзитні зони, митні склади, технологічні парки, технополіси, комплексні виробничі зони, туристично-рекреаційні, страхові, банківські тощо. Поряд із цим, також зазначається, що окремі економічні зони можуть поєднувати в собі функції, властиві різним типам спеціальних (вільних) економічних зон.

Згідно із ст. 414 Господарського кодексу України у разі необхідності стабілізації або прискореного розвитку окремих галузей економіки за поданням Кабінету Міністрів України законом може встановлюватися спеціальний режим господарювання у цих галузях. При цьому зазначається, що у Збройних Силах України може здійснюватися лише некомерційна (неприбуткова) господарська діяльність. Відповідно до визначення цієї ж статті Господарського кодексу України господарська діяльність у Збройних Силах України – це специфічна діяльність військових частин, закладів, установ та організацій Збройних Сил України, пов'язана із забезпеченням їх повсякденної життєдіяльності, що передбачає ведення підсобного господарства, виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг, передачу в оренду рухомого та нерухомого військового майна (за винятком озброєння, боєприпасів, бойової та спеціальної техніки) у межах і в порядку, визначених законом.

Особливий спеціальний правовий режим господарської діяльності також встановлюється у визначених законодавством нетипових (нестандартних) умовах (станах) господарювання, зокрема: в умовах воєнного стану, надзвичайного стану, надзвичайної еколо-

гічної ситуації. Таким чином, зазначені види спеціальних режимів господарювання запроваджуються з об'єктивних причин, пов'язаних із виникненням складних ситуацій, а саме – надзвичайної ситуації, надзвичайної екологічної ситуації та/або воєнного стану.

Аналіз положень законодавства, яким визначаються особливості здійснення господарської діяльності в умовах надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації, а також воєнного стану, переконливо свідчить про ту обставину, що за своїм характером указані режими є обмежувальними для суб'єктів господарювання.

Згідно зі ст. 417 Господарського кодексу України у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану. Окрім Господарського кодексу України, питань щодо запровадження та функціонування спеціальних режимів господарювання в умовах воєнного стану стосуються також окремі положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII.

У цьому ж контексті зазначимо, що згідно з положеннями указаних законодавчих актів воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Станом на сьогодні питання належного врегулювання законодавством України суспільних відносин на території АР Крим в умовах тимчасової окупації, на іншій території суверенної держави України в умовах воєнного стану безсумнівно залиша-

ються актуальними та потребують окремої уваги, зокрема в частині удосконалення організаційних та інших принципів, економічних та ринкових підходів, правових засад регулювання відповідних суспільних відносин тощо.

Посиліє позначену потребу та обставина, що законодавство України з порушених питань має певні недосконалості і неточності, що часто породжує юридичні колізії, які наштовхують на думку про те, що питання удосконалення правового регулювання відповідної сфери залишається відкритим, адже відомо, що відсутність чіткого та належного визначення предмета правового регулювання не відповідає принципу юридичної визначеності, за яким юридичні норми мають бути чіткими, ясними і однозначними, адже інше не може забезпечити їх однакове застосування та створює проблеми й колізії трактування у правозастосовній практиці. Крім цього, сфера правового регулювання законодавства про вільні економічні зони та про особливості правового регулювання господарської діяльності та господарських відносин в умовах воєнного стану, як і правові конструкції та механізми, що визначені у нормах відповідного законодавства, мають досить розмиті межі.

З огляду на зазначене існує достатньо підстав наголошувати на необхідності подальшого дослідження відповідних питань. Також, з огляду на зазначене прослідковується об'єктивна необхідність у розробці та впровадженні на законодавчому рівні більш дієвих, ефективних, конструктивних та належних з точки зору права моделей врегулювання економічних відносин в означених режимах розвитку суспільних відносин.

Брацлавець Олена Юрійвна,
аспірантка Донецького національного університету імені Василя Стуса
Ахновська Інна Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА РИНКУ АДИТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасний ринок, що характеризується мінливістю та поширенням техноглобалізму, вимагає побудови патентного ландшафту, який являє собою послуги та інструменти аналізу, сфокусовані не

лише на конкретному винаході, а на певній технології або певному продукті; доповнює результати та уточнює висновки маркетингових досліджень й обґрунтовує вибір країн для ліцензування, патентування, виробництва, реалізації товарів і послуг. Інтенсивність процесів організації та використання патентних ландшафтів останнім часом суттєво зросла у практиці великих високотехнологічних компаній, що поширені на ринку адитивних технологій. Розвиток цього ринку сприяв виникненню проблем у сфері інтелектуальної власності, адже сьогодні будь-яка особа з доступом до 3D-принтера може надрукувати будь-який об'єкт, маючи лише цифрову схему.

Дослідженням патентного ландшафту займалися такі вчені, як Г. Андрощук, О. Бутнік-Сіверський, І. Гончар, Т. Кваша, Л. Рожкова та інші. Проте захисту інтелектуальної власності на ринку адитивних технологій, на наш погляд, відведено недостатньо уваги. Метою тез є з'ясування сутності патентного ландшафту й опис патентного ландшафту 3D-друку.

Слід зазначити, що в англomовній літературі для опису патентного ландшафту застосовують два поняття - patent mapping та patent landscaping, які не є формально визначеними юридичними поняттями, але ми, все ж таки, спробуємо проаналізувати погляди науковців щодо сутності патентного ландшафту (табл.).

Таблиця

**Підходи науковців до трактування сутності поняття
«патентний ландшафт»**

<i>Джерело</i>	<i>Сутність</i>
1	2
Андрощук Г. [1]	Інформаційно-аналітичне дослідження патентної документації, що показує в загальному вигляді патентну ситуацію в певному технологічному напрямі або стосовно патентної активності суб'єктів інноваційної сфери з урахуванням часової динаміки і територіальної ознаки: підприємства, регіону, галузі, країни або в світовому масштабі
Бутнік-Сіверський О., Андрощук Г. [2]	Особливий вид патентного пошуку і патентної аналітики, результатом якого є інформація про ситуацію на ринку в певній сфері технологій у боротьбі з внутрішніми та зовнішніми загрозами
Вікіпедія [3]	Аналітичний інструмент у сфері патентування, що дозволяє окреслити технологічний контекст будь-якого питання, яке досліджується, винаходу чи рішення в галузі інтелектуальної власності

1	2
Гончар І. [4]	Вид патентного пошуку та аналізу патентної інформації, результатом якого є конкретна інформація про «сьогоднішній» стан на ринку щодо визначеної технології, що допомагає проаналізувати результати, виявити фаворитів та аутсайдерів ринку, дасть змогу прогнозувати найоптимальніші шляхи для розвитку та рівень попиту на визначену технологію
Кваша Т., Рожкова Л. [5]	Візуалізація результатів патентного пошуку щодо значущих тенденцій і взаємозалежностей у масиві обраної тематики

Джерело: систематизовано авторами

На думку Г. Андрощука [1], на ринку адитивних технологій винахідники, як правило, відштовхуються від особистих потреб, внутрішньої мотивації і репутаційних цілей, а не від грошової вигоди. Багато технологій, що використовуються на цьому ринку, є власністю компаній, які працюють у промисловому сегменті. З часу отримання першого патенту на 3D-друк було створено багато технологій, які використовують різні матеріали і процеси, при цьому попит на кожен із видів технологій 3D-друку залежить від потреб і видів застосування, тому суб'єкти господарювання безпосередньо не конкурують одне з одним. Якщо у 1980-1990 рр. видавалося не дуже багато патентів на 3D-друк (лише по кілька десятків на рік), то вже на початку 2000-х рр. спостерігалось суттєве збільшення – 200 патентів на рік, при цьому кількість заявок на винаходи у цій галузі перевищує 700 на рік. Основними сферами застосування запатентованих технологій є біомедицина індустрія, електричні схеми і виробництво електродів. Сьогодні обсяг світового ринку 3D-друку складає більше 30 млрд. дол. Патентний ландшафт 3D-друку населений достатньо щільно, кількість нових патентних заявок на винаходи 3D-друку зростає у геометричній прогресії. Якщо у 1980-х роках у поданні заявок в галузі 3D-друку лідирували японські винахідники, то у 2000-х роках їх обійшли заявники із США, а у 2010-х – китайські.

Ландшафтний дизайн базується на інформаційних системах і базах даних патентної інформації, розроблених патентними відомствами та комерційними компаніями, і полягають у візуалізації логічних зв'язків між різними показниками.

Таким чином, використовуючи дані патентних ландшафтів, суб'єкти господарювання мають змогу проаналізувати діяльність своїх конкурентів і, що важливо, здійснити справедливий оцінку власних патентних портфелів.

Список використаних джерел

1. Андрощук Г. Патентний ландшафт – стратегічний інструмент інноваційного розвитку (на прикладі 3Д-друку). *Наука та наукознавство*. 2017. № 2 (95). С. 52-68. URL: https://sofs.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/NNZ_2017_2_5.pdf (дата звернення: 28.09.2022).
2. Бутнік-Сіверський О., Андрощук Г. Методологічні засади патентного ландшафту в системі інтелектуальної національної безпеки. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 4. С. 71–86.
3. Патентний ландшафт. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Патентный_ландшафт (дата звернення: 28.09.2022).
4. Гончар І. Система визначення ботів на основі цифрового відбитку пристрою. Київ: КНТУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». 2021. 91 с. https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/41738/1/Honchar_bakalavr.pdf
5. Кваша Т., Рожкова Л. Перспективні напрями інноваційного розвитку енергетики в світі та Україні. *Економічний вісник*. 2018. № 3. С. 21–31.

Гончаренко Оксана Григорівна,

доктор економічних наук, професор,
начальник кафедри економіки та соціальних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної служби

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Формування інноваційного потенціалу економічної системи не можливо без ефективного інноваційного розвитку суб'єктів господарювання національної економіки. Категорія «інноваційний потенціал» трактується вченими як здатність соціо-економічної системи трансформувати фактичний стан речей в нову «форму» з метою задоволення існуючих або нових потреб ринку. А тому, ефективне використання інноваційного потенціалу дозволяє перехід з традиційного стану в новий (інноваційний), це здатність системи до змін, прогресу, покращень. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [1] трактує інноваційний потенціал, як сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку еко-

номіки. А. Гриньов [2] та В. Ладник [4] розглядають інноваційний потенціал як сукупність виробничих, трудових та фінансових ресурсів. Л. Мартишева [5] інноваційний потенціал характеризує як сукупність різних видів ресурсів, включаючи матеріальні, фінансові, інтелектуальні, інформаційні та інші ресурси, необхідні для здійснення інноваційної діяльності. Варто відмітити, що інноваційний потенціал як структурний елемент економічного потенціалу, в якому сконцентровані якісні досягнення науково-технічного прогресу, що сприяють підвищенню якісного рівня економічного розвитку, зміні структури суспільного виробництва на користь наукоємних високотехнологічних виробництв і забезпечують підвищення його ефективності. В умовах воєнного стану держава не сприяє розвитку інновацій, хоча світовий досвід доводить, що держави які запускають процеси інноваційного розвитку економіки, значно прискорюють її економічне зростання. Як це все відбувається? З одного боку, держава виділяє кошти на різноманітні дослідницькі інструменти, за допомогою яких і починається зростання обсягів виробництва військово-промислового комплексу. Все, що пов'язано з воєнною промисловістю, з війною – це, безумовно, негативний досвід. Про таке «не можна мріяти», але в сучасних умовах, потрібно навчитися не тільки жити з цим, але й забезпечити інноваційний прорив у розвитку національної економіки.

Вітчизняні наукові дослідження дозволяють зробити висновки, що інноваційний потенціал економічної системи забезпечує передумови зростання ефективності на більш якісній інноваційній основі, його складових компонентів:

- науково-технічного потенціалу – продуктові, процесні, технологічні інновації;
- ресурсного потенціалу – машини і обладнання, матеріали і сировина, інформаційні і людські ресурси;
- інвестиційного потенціалу – функціонування інноваційних процесів;
- інфраструктурного потенціалу – виробнича, соціальна і інноваційна інфраструктури;
- інтелектуального потенціалу – ініціювання, впровадження нововведень і їх адекватне сприйняття персоналом;

– підприємницького потенціалу керівника – як сукупної ідеології впровадження інновацій.

Науково-технічний потенціал визначає здатність саморозвитку соціо-економічної системи в залежності від стану її життєвого циклу і якості впливу на технологічний уклад.

Ресурсна складова інноваційного потенціалу включає матеріально-технічні ресурси, що є «речовою основою», і визначає його техніко-технологічну основу. Застосування нових технологій і передбачає можливості інноваційних перетворень.

Інтелектуальний потенціал, розглядається як сукупність досягнутого рівня розвитку людського капіталу, відповідного рівня знань, вмінь, навичок, цінностей, інформації, професійного рівня працівників, які закріплені в інноваційному потенціалі. Людська складова інтелектуального капіталу являє собою «сукупність про інвестованих суспільно-доцільних виробничих і загальнолюдських навичок, знань, здібностей», якими володіє конкретна людина, «які їй належать і не відокремлені від неї» і не тільки практично використовуються нею в виробничій діяльності, а й можуть креативно використовуватись у процесі нововведень, як інтелектуальний потенціал інноваційного процесу [5]. Україна має колосальний ресурс (входить у десятку найрозвиненіших ІТ-країн у сфері аутсорсингу, розробки рішень з програмного забезпечення для американських, європейських замовників). Це означає, що наша держава має велику кількість талановитих інженерів, програмістів, які можуть створити інноваційний продукт.

Інтелектуальний потенціал розглядається як здатність персоналу сприймати і генерувати інновації.

Інфраструктурний потенціал включає сукупну властивість виробничої, соціальної і інноваційної інфраструктур, що забезпечує умови для реалізації інноваційних процесів та трансфер технологічних інновацій.

Крім названих, вчені виділяють *споживчий потенціал*, як сукупну властивість виробленого продукту задовольняти певні потреби споживачів та *підприємницький потенціал керівництва*, що характеризується як унікальне вміння поєднувати різні види ресурсів в умовах ризику і невизначеності.

Найбільш оптимальною формою реалізації інновацій в національній економіці на сьогодні є створення індустріальних парків, які на нашу думку, забезпечать економічне зростання національної економіки. Варто відмітити, що головним драйвером розвитку нашої країни в цей складний час, є люди, які працюють на виробництві, заробляють гроші, платять податки й залишаються в країні. Не варто думати, що індустріальний парк, це майданчик, де підведено електроенергію, газ та інші комунікації, і необхідно побудувати лише заводи. Але сьогоднішніх умовах заводи будувати не будуть, а бізнес потребує не лише майданчика з комунікаціями, а й готового приміщення, щоб виробництво з Чернігова, яке було зруйноване в результаті бойових дій, могло переїхати, поставити обладнання і почати працювати. В Польщі функціонує приблизно 30 індустріальних парків, які мають податкові пільги і можливості повертати інвестиції. Чимало економістів схильні думати, що головне для розвитку інновацій є зменшення податків. На нашу думку, головне не зменшення податків чи податкові пільги, а надати можливість людям працювати та мати достойну заробітну плату, з допомогою якої вони і будуть стимулювати попит, а відтак виробництво, бо так і функціонує економічна система.

Отже, інноваційний потенціал має вирішальне значення в процесі формування інноваційної активності, а можливість його якісної оцінки дозволяє своєчасно здійснювати управління його формуванням, підтримуючи тим самим конкурентоздатність вітчизняного бізнесу в світовому економічному просторі [3].

Список використаних джерел

1. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України (із змінами, внесеними згідно із Законами № 5460-VI від 16.10.2012). *BBP*, 2014. № 2–3. Ст. 41. № 2031-IX від 01.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text> (дата звернення: 26.09.2022).
2. Гриньов А. В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління. Харків: ІНЖЕК, 2003. 38 с.
3. Лебедева Л. В. Сучасна інноваційна політика держави в Україні: проблеми та перспективи реформування. *Ефективна економіка*. № 1, 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2664> (дата звернення: 26.09.2022).
4. Ладник В. Управління інноваційним потенціалом підприємства в умовах перехідної економіки: проблеми і досвід. *Економіст*. № 12. 2001. С. 52–57.
5. Мартишева Л. С. Інноваційний потенціал як об'єкт економічного дослідження. *Фінанси України*. 2002. № 10. С. 61–66.

Іваній Олена Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри права та методики викладання правознавства
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

АЛГОРИТМ МЕДІАЦІЇ У ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Конфлікти, що виникають між громадянським суспільством і органами влади, сигналізують про існуючі протиріччя, розбіжність позицій громадян, стимулюють дії, здатні поставити ситуацію під контроль, перебороти порушення, що виникли в політичному процесі. Дестабілізація влади і дезінтеграція суспільства виникають не тому, що з'являються конфлікти, а через невміння врегулювати політичні протиріччя, або ігнорування цих колізій. Правильно організоване розв'язання політичного конфлікту забезпечує мінімізацію неминучих політичних, соціальних, економічних і моральних втрат, оптимізацію певних сфер суспільного життя. Соціально-політичний розвиток не є наслідком конфлікту, як і не є наслідком уявної безконфліктності. Позитивну його якість забезпечує уміння впливати на конфлікт у потрібному напрямку [1, с. 129].

Альтернативним способом вирішення конфліктів є медіація, сутність якої полягає у здійсненні переговорного процесу між сторонами, що сперечаються за участю нейтральної третьої особи з метою узгодження інтересів, вироблення та реалізації узгодженого рішення. Медіація, з одного боку, відображає високий рівень розвитку правової культури суспільства, а з іншого – дозволяє сторонам обирати найефективніший і прийнятний для них варіант спору на основі фундаментальних принципів права, які відображають визначні цінності суспільного розвитку, такі як добросовісність, розумність, справедливість, що є одночасно з цим основою для реалізації принципу верховенства права в Україні.

Отже, перемови у процесі медіації між органами влади та громадянським суспільством і його інститутами можуть представлятися конструктивним діалогом, який здійснюється по заздалегідь спланованому алгоритму в певній послідовності [2, с. 147], а саме:

1. Проводиться медіатором, якого сторони обирають за згодою між собою з числа сертифікованих медіаторів, які пройшли базову підготовку в Україні або за кордоном та розміщені у відповідному реєстрі медіаторів.

2. Сторони медіації, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та підпорядкування, громадські об'єднання можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони залучають або послугами яких користуються, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо.

3. До початку медіаційного процесу, медіатор чи орган, установа, що забезпечує проведення медіації, роз'яснює сторонам суть і принципи процедури, інформує сторони конфлікту (спору) про витрати (включаючи компенсації, збори тощо), пов'язані з проведенням медіації.

4. Медіація проводиться у формі попередніх зустрічей з кожною зі сторін окремо та спільних зустрічей.

5. Одна з ключових стадій процедури медіації – кокус (зустрічі медіатора «віч-на-віч» з кожною зі сторін спору або конфлікту. Кількість таких зустрічей і час однакові для кожної сторони (дотримується принцип рівноправності сторін). Кожна така зустріч починається і закінчується питанням конфіденційності (інформація, що обговорюється на такій зустрічі не виноситься медіатором за загальний стіл переговорів без дозволу сторони).

6. Формулюються питання, які сторони готові спільно обговорювати.

7. Переговори дають можливість виявляти інтереси кожного учасника конфлікту та з'ясовувати потреби, що приховані за виявленими інтересами. Кожній стороні мають бути забезпечені достатні можливості брати участь в дискусії.

8. Учасники пропонують можливі рішення, які оцінюються на реалістичність і відповідність інтересам кожного з них.

9. Інші учасники медіації можуть надавати консультації та рекомендації сторонам медіації, але рішення приймається виключно сторонами медіації [3].

10. Угода має бути зрозумілою для сторін спору (у процесі підготовки письмового варіанту медіаційної угоди, медіатор не

може умисно перекручувати будь-які факти чи умови наперед визначені сторонами в тексті угоди).

11. Медіація можлива до подачі позову до суду, під час розгляду справи в суді, на стадії виконання рішення суду.

12. Зі згоди обох сторін можливо використовувати аудіотехнічні пристрої, а також здійснювати фото-, відеозйомку, звукозапис медіаційного перебігу процесу примирення.

13. Передбачається утримання медіатора чи суб'єкта, що забезпечує медіацію від обіцянок і гарантій щодо результатів медіації.

14. Медіація проводиться протягом розумного строку але не існує обмежень у часі, окрім чітко визначених строків у самій медіаційній угоді чи договорі [4, с. 106].

Таким чином, врахування наведеного порядку організації діяльності медіатора у взаємодії органів влади і громадянського суспільства відображає зрілість суспільства та стан управлінської культури, що є визначальними для перспектив розвитку соціуму. Рівноправні і партнерські відносини соціальних груп формують надійну і міцну ідентичність суспільства.

Список використаних джерел

1. Станкевич І. П. Шляхи та способи розв'язання політичних конфліктів. *Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка*. Серія: Філософія. Політологія. 2007. Вип. 87–88. С. 128–132.

2. Пірен М. І. Конфлікти в системі політико-управлінської діяльності: навч. посіб. Київ: Вид-во НАДУ, 2003. 240 с.

3. Про медіацію: Закон України № 1875-IX від 16.11.2021. *Відомості Верховної Ради*. 2022. № 7. Ст. 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

4. Озерський І. В. Врегулювання спору за участі медіатора (у розумінні п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «про медіацію» від 16.11.2022). *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі*: матеріали V міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Дню юриста (м. Суми, 7 жовтня 2022 р.). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. 298 с.

Лесів Владислав Сергійович,

здобувач вищої освіти кафедри економіки та менеджменту
Українського державного університету науки і технологій

РОБОТА УКРЗАЛІЗНИЦІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Залізничний транспорт України є головним перевізником країни у цей важкий час. Навіть іноземні делегації, вибирають

залізницю, оскільки вона є найбезпечнішою на сьогоднішній день. За півроку війни Укрзалізниця налагодила систему евакуаційної кампанії та працює на підтримку економіки держави. Довгий час Українська залізниця вважалася неефективною компанією. Наразі евакуаційні потяги рятують мільйони людей від смерті. Наразі армія з провідників, машиністів, диспетчерів, укладачів, колійних робітників та представників багатьох інших професій рятує мільйони людей. Керівництво Пасажирської компанії об'єднало волонтерів, створивши базу даних всіх волонтерів, залучених до евакуації пасажирів, розвантаження гуманітарної допомоги, надання харчування та іншої роботи [2]. Транспортний експерт та колишній заступник голови Мінінфраструктури Віктор Довгань вважає, що залізничникам треба готуватися до значного збільшення обсягів перевезення експортних вантажів. Ритмічно організовано роботу з організації перевезення вантажів всередині країни та на експорт [1]. Колійне господарство теж працює як годинник – ремонтні роботи ведуться постійно, як тільки дозволяють обставини, в перервах між тривогами [3]. Так, коли у Харкові через удари по ключових об'єктах енергетики, стало метро, на Українській залізниці було зафіксовано затримку електропоїздів, та магістральні поїзди з потягами далекого прямування також були затримані. Наші працівники, показали своє майстерство, та менш ніж за дві години усе відновили, та потяги рушили далі.

На сьогодні у нашій країні приблизно 17 000 вагонів з рф та рб було тимчасово заарештовано та вирішується юридичне питання, щоб їх конфіскувати. Вагони та вантаж, який знаходиться в них, частково компенсує збиток українській інфраструктурі.

Укрзалізниця як державне підприємство, зобов'язане та виконує пасажирські та вантажні перевезення, але при цьому щомісячні витрати Укрзалізниці становлять близько трьох мільярдів гривень. Частина працівників вимушено знаходяться у відпустці та у простої, люди втратили роботу і зараз перед державою стає дуже важливе питання стосовно забезпечення робочим місцем людей, що втратили роботи не по своїй провині [4].

Також констатуємо збільшення збитків залізничного відомства. Падіння обсягів перевезень, збільшення кількості сходження вагонів з рейок негативно відображаються на підсумковій

діяльності залізниць. Лише за 2021 рік, з рейок зійшло 84 состави, як пасажирські так і вантажні. Для прикладу, за 2020-й рік, у всіх країнах Євросоюзу разом узяті поїзди сходили з рейок лише 69 разів [6]. Та 29 червня у Румунії зійшли з рейок 15 українських вагонів-зерновозів, бо ширина української залізничної колії відрізняється від європейського стандарту. Україна не зможе вийти з кризи та на Європейський рівень, доки не скінчиться війна та не відбудеться реформа в управлінні Укрзалізницею.

Російські обстріли значно пошкодили залізничну інфраструктуру та продовжують нищити її щодня. Так, втрати на залізничній інфраструктурі становлять майже три мільярди доларів, при цьому інші транспортні галузі теж зазнали руйнувань на значні суми [5]: дороги – 28,965 млрд доларів; цивільні аеропорти – 6,816 млрд доларів; залізнична інфраструктура та рухомий склад – 2,532 млрд доларів; мости і мостові переходи – 1,555 млрд доларів; порти та портова інфраструктура – 622 млн доларів; військові аеродроми – 390 млн доларів.

Укрзалізниця мала намір оновлювати застарілий парк вагонів та локомотивів. Наприклад, у цьому році планувалося придбати 40 тепловозів американської корпорації General Electric на суму 250 мільйонів доларів, але на даний час ані Укрзалізниця, ані державний бюджет не мають таких коштів на ці цілі.

Вважаю, що в найближчій перспективі Укрзалізниця перебуватиме в кризовому стані, адже структурну реформу управління не зроблено та не заплановано на найближче майбутнє, також викликає занепокоєння відсутність коштів у залізничного відомства на оновлення інфраструктури та рухомого складу, що не тільки знижує конкурентоспроможність залізниць, а й впливає на безпеку подорожей. Та не дивлячись на це, президент Зеленський, повідомив пані президента Молдови, про готовність України допомогти з реконструкцією Молдавських залізничних шляхів.

На мою думку, у першу чергу треба буде робити реформу серед управління Укрзалізниці, тому що за останні роки, ми тільки чуємо про реформи та перебудови залізниці, та ніяких змін не відбувається. Колосальні зміни були лише за час війни, було відбудовано залізничні колії в напрямку Молдови та Румунії. Україна відновила залізничне сполучення з Молдовою на ділянці Березино – Басарабяска, яку було покинуто та частково

розібрано з кінця 1990-х років. Було відбудовано залізничну колію, та підключено Україну, до Європейських енергетичних мереж. Таким чином залізничне сполучення України та Молдови, буде в обхід Придністровської Молдавської Республіки. Стосовно Румунії, з української сторони, було відбудовано 20 км залізничного полотна доріг до границі з Румунією, чи потрібно та чи буде Румунія відбудовувати залізничну дорогу зі своєї сторони, щоб відновити залізничне сполучення з Україною, ще невідомо. Відкриття цих стиків дозволить відправляти до Румунії шість додаткових пар вантажних поїздів на день. Це 3,5 млн тонн вантажів на рік [7].

За оцінками експертів Європейської комісії та Світового банку, потреби України на повоєнне відновлення становлять майже чотириста мільярдів доларів, і поки війна триває ця сума збільшуватиметься. Скільки ж ресурсів буде виділено конкретно на відбудову залізниці покаже час.

Список використаних джерел

1. Укрзалізниця під час війни. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/64130/> (дата звернення: 13.09.2022).
2. Системна евакуація. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/business-without-barriers/pid-cas-vijni-ukrzaliznici-vdalosa-nalagoditi-sistemnu-evakuacijnu-kampaniu-ta-uspisno-pracuvati-na-ekonomiku-derzavi> (дата звернення: 13.09.2022).
3. Як УЗ стала помічником економіки. URL: <https://www.unian.ua/economics/transport/yak-ukrzaliznicya-stala-pomichnikom-ekonomiki-ta-gromadyan-pid-chas-vijni-novini-ukrajina-11836035.html> (дата звернення: 13.09.2022).
4. Спеціальний військовий випуск від Forbes. URL: <https://forbes.ua/inside/viyna-koshtue-ukrzaliznitsi-do-3-mlrd-grn-shchomisysatsa-yak-ne-zupinitis-pid-rosiyskimi-obstrilami-ta-vtrativshi-bilshe-polovini-dokhodiv-velike-intervyu-z-oleksandrom-kamishininim-10062022-6507> (дата звернення: 13.09.2022).
5. Втрати залізничної інфраструктури та рухомого складу від війни. URL: <https://www.railinsider.com.ua/vtraty-zaliznychnoyi-infrastruktury-ta-ruhomogo-skladu-vid-vijny-perevyshhuyut-25-mlrd-dolariv/> (дата звернення: 13.09.2022).
6. Обережно, Укрзалізниця! URL: <https://argumentua.com/stati/ostorozhno-ukrzal-znitsya-pochemu-poezda-ezdyat-tak-medlenno-i-chasto-skhodyat-s-relov> (дата звернення: 13.09.2022).
7. Україна востановила заброшенную железную дорогу в Карпатах. URL: <https://biz.liga.net/all/transport/novosti/ukraina-vosstanovila-zabroshennuyu-jeleznyuyu-dorogu-v-karpatah> (дата звернення: 13.09.2022).

Маренич Тетяна Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування
Державного біотехнологічного університету

ПРОФЕСІЙНЕ СУДЖЕННЯ БУХГАЛТЕРА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Система бухгалтерського обліку покликана забезпечити всіх зацікавлених осіб правдивою, повною, своєчасною та неупередженою інформацією про діяльність суб'єктів господарювання для прийняття ефективних тактичних і стратегічних рішень на різних рівнях управління. За допомогою спеціальних методів, прийомів, правил, домовленостей кожне підприємство розробляє власну облікову політику з урахуванням особливостей діючого бізнес-середовища та своєї діяльності. Грамотно розроблена облікова політика має сприяти не тільки оптимізації витрат, максимізації доходів, а й зниженню економічних і бухгалтерських ризиків суб'єкта господарювання. Тому врахування, аналіз різного роду факторів, які впливають на підприємницьку діяльність, з одного боку, та систему бухгалтерського обліку, з іншого, дадуть змогу завчасно опрацювати відповідності облікової політики, що підвищить достовірність фінансової звітності, та можливість підприємству на довгостроковій основі створювати додаткову вартість.

Організація обліку передбачає необхідність врахування ряду факторів, що впливають на даний процес та обумовлені специфікою діяльності суб'єкта господарювання. Серед них варто відзначити такі: розмір підприємства; організаційно-правова форма господарювання; організаційна структура управління; галузь і вид діяльності; виробнича структура; масштаби діяльності підприємства; технологія виробництва; рівень кваліфікації бухгалтерських кадрів; стратегія фінансово-господарського розвитку; система оподаткування тощо. Облікова система тісно пов'язана з законодавчим регулюванням питань ведення бізнесу та бухгалтерського обліку, інфляційними процесами в економіці, стратегічним курсом держави і т.д. У цілому організація обліку, складовою якої є облікова політика, знаходиться під впливом різного роду факторів, які науковці поділяють на зовнішні та внутрішні.

Слід відзначити, що в останній період умови здійснення підприємницької діяльності суттєво змінилися. Основними ризиками для бізнесу на сьогодні в глобальному масштабі є кліматичні зміни, епідемії, воєнні дії, збільшення цін на енергоресурси, зростання вартості життя тощо. За даними щорічного глобального дослідження Allianz Risk Barometer, проведеного шляхом опитування 2769 експертів з 92 країн світу, 41 % респондентів розглядають перерви у виробництві як головний ризик для бізнесу у 2021 році, далі – спалах пандемії (40 %) та кіберінциденти (40 %). При цьому 59 % респондентів виділяють пандемію як головну причину переривання бізнес-процесів, за нею йдуть кіберінциденти, а також природні катастрофи, вибухи та пожежі. До речі, за останні 10 років, згідно зі звітами Allianz Risk Barometer, спалах пандемії ніколи не підіймався вище 16-го місця. Тобто, пандемія коронавірусу дійсно стала катастрофою, яка продемонструвала вразливі місця макроекономічних відносин та неготовність бізнесу до непередбачених та екстремальних подій. Четверте та п'яте місце в групі ризиків відповідно займають нестабільність ринку й конкуренція та зміни в законодавстві та регулюванні. Природні катаклізми й катастрофи займають 6-те місце. Зміна клімату в рейтингу знаходиться на 9 місці [1].

Наслідки дії різноманітних факторів на бізнес-середовище відповідним чином відображаються в системі бухгалтерського обліку й узагальнюються в звітних формах, зокрема у фінансовій звітності підприємств. При підготовці фінансової звітності вкрай вагомим є використання суджень, оцінок та припущень, які впливають на суми статей у звітності. Так, у зв'язку з переходом працівників підприємств на віддалені режими роботи збільшується ризик бухгалтерських помилок. В результаті воєнних дій підприємства зменшують свою ділову активність, втрачають майно, робочу силу тощо. У цілому вплив нинішніх подій і обставин на деякі підприємства та галузі може бути достатньо тривалим. Обставини, в яких нині опинилися вітчизняні суб'єкти господарювання, можуть суттєво знизити вартість підприємств, що негативно вплине на результати та перспективи їх діяльності. Така поточна економічна невизначеність у діяльності підприємств може посилити суб'єктивність та невизначеність вимірювання певних операцій та їх оцінки в обліку [2]. Тому для формування

належної професійної думки бухгалтерам при складанні фінансової звітності необхідно застосовувати обґрунтовані суттєві підстави, припущення, методи і домовленості, які є взаємно сумісними. Це підвищує вимоги до кваліфікації облікових працівників, які відповідають сучасним вимогам і протистоять викликам сьогодення. Бухгалтери мають бути також обізнаними в питаннях з різних галузей (бізнес-планування, фінансування, кредитування, економічного аналізу, оцінювання, права, передових технологій тощо). Підвищення компетенції бухгалтерів сприятиме випереджальному вирішенню проблем бізнесу, що призведе до зменшення помилок в здійсненні управлінських дій та безпосередньо в обліку, підвищення ефективності виробничого процесу та збереженню підприємства.

Одними з найбільших ризиків для бухгалтерів вітчизняних підприємств, які функціонують в умовах невизначеності та нестабільності, є ризик недотримання базових принципів бухгалтерського обліку при складанні фінансової звітності, а також ризик правильності застосування професійного судження під час оцінки та відображення господарських операцій відповідно до їх сутності [3, с. 114].

В умовах сьогоденних викликів, зокрема воєнних дій, аудитори можуть мати серйозні сумніви відносно спроможності підприємства продовжувати свою діяльність протягом певного періоду часу. Тому перш за все бухгалтери підприємств повинні визначитися щодо відповідності концепції безперервності діяльності. Безперервність є одним із основних принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, який передбачає оцінку активів та зобов'язань підприємства виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати й надалі [4]. Для формування професійного судження вимагається точне визначення умов на дату підготовки фінансової звітності, що означає необхідність робити висновки щодо того, чи є всі ці умови коригуючими. При виявленні такої невизначеності, слід сформулювати у фінансових звітах обґрунтовані додаткові розкриття. Ймовірно, що управлінці для підкріплення своїх висновків вимушені будуть використовувати додаткові обсяги вхідних даних. Також буде потрібно значне професійне судження для точного визначення справедливої вартості, облікових оцінок, оцінки знеці-

нення активів, зокрема дебіторської заборгованості, очікуваних кредитних втрат та ін. Тобто, в таких надзвичайних умовах необхідно звернути особливу увагу на ті положення, які характеризуються саме невизначеністю судження і оцінки.

Для досягнення достовірності у відображенні фінансово-господарської діяльності підприємства необхідна тісна співпраця та взаємодія його керівництва та бухгалтерської служби для зменшення негативного впливу ризиків на результати діяльності, попередження ризиків та забезпечення здатності продовжувати суб'єктом господарювання бізнес далі [5, с. 66].

Отже, несприятливі фактори розвитку бізнесу підвищують ризики підприємницької діяльності, наслідки яких знаходять своє відображення в системі бухгалтерському обліку, в тому числі і в обліковій політиці підприємства. В умовах невизначеності та дестабілізації бухгалтер виступає повноцінним членом управлінської команди, яка працює над зниженням прояву ризиків в діяльності підприємства та бухгалтерських ризиків. Економічна невизначеність та нестабільність господарювання, обумовлені останніми обставинами, істотно посилюють суб'єктивність оцінки господарських фактів і подій. Складність полягає в тому, що оцінку статей фінансової звітності підприємства потрібно робити неупереджено з урахуванням перспектив на майбутнє. Це вимагає від бухгалтерів досконалого знання середовища, в якому працюють суб'єкти господарювання та їх контрагенти, точного визначення умов на дату підготовки фінансової звітності. При цьому для формування належної професійної думки бухгалтерам при складанні фінансової звітності необхідно застосовувати обґрунтовані суттєві підстави, припущення, методи і домовленості, які будуть взаємно сумісними. Від вирішення цих питань залежить точність, достовірність даних фінансової звітності, на підставі яких приймаються ефективні рішення на різних рівнях управління, прибутковість та можливість підприємства функціонувати протягом тривалого часу й створювати додаткову вартість.

Список використаних джерел

1. 10 найбільших ризиків для бізнесу згідно з даними Allianz Risk Barometer. URL: <https://vuso.ua/blog/stati/top-10-riskov-dlya-biznesa-po-dannyim-allianz-risk-barometer.html> (дата звернення: 20.09.2022).

2. PCAOB: Аудиторские рекомендации на фоне российского вторжения в Украину. URL: <https://audit-optim.com.ua/ru/press/publications/206-pcaob-auditorskie-rekomendatsii-na-fone-rossijskogo-vtorzheniya-v-ukrainu> (дата звернення: 20.09.2022).

3. Засадний Б. А. Ризики системи бухгалтерського обліку в умовах застосування МСФЗ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 14. Ч. 1. С. 111–115. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/16738/1/РИЗИКИ%20СИСТЕМИ%20БУХГАЛТЕРСЬКОГО%20ОБЛІКУ.pdf> (дата звернення: 20.09.2022).

4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Станом на 10.08.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 20.09.2022).

5. Атамас П. Й., Атамас О. П., Крамаренко Г. О. Роль бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємництва. *Академічний огляд*. 2016. № 1 (44). С. 60–69. URL: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2016/1/8.pdf> (дата звернення: 20.09.2022).

Марценюк Лариса Володимирівна,

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри економіки та менеджменту

Українського державного університету науки і технологій

Сидорчук Альона Олексіївна,

аспірантка кафедри економіки та менеджменту

Українського державного університету науки і технологій

КОЛИВАННЯ ПОЗИЦІЙ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЮ УКРЗАЛІЗНИЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Залізничний транспорт України є важливою галуззю країни, адже забезпечує безперервне перевезення вантажів та пасажирів в різних умовах, навіть у період військового стану, адже незважаючи на небезпеку подібних перевезень, залізничники розуміють, що їхня роль є дуже важливою у перевезенні людей, що бажать евакуюватися із небезпечних місць проживання у зв'язку із російською агресією, а також у перевезенні різного роду вантажів, забезпечуючи усі регіони нашої держави відповідними вантажами та підтримуючи таким чином функціонування інших галузей, що виробляють вантажі, які перевозить Укрзалізниця.

В останні роки менеджери Укрзалізниці намагалися за допомогою уряду провести структурні реформи в галузі, аби підприємство підвищило свої конкурентні позиції на ринку транспорт-

них послуг, а також задля залучення коштів інвесторів на технічну модернізацію інфраструктурних об'єктів та рухомого складу. Більше того, 2021 рік став більше менш успішним для залізничної галузі, адже вдалося скоротитися збитки та відповідно покращити деякі інтегральні показники, завдяки чому кредитний рейтинг Укрзалізниці міжнародні експертні агентства оцінювали як стабільний та саму Укрзалізницю оцінювали як підприємство, що здатне до сталого розвитку. Але війна внесла свої корективи в плани залізничного відомства, в результаті чого, на фоні погіршення інтегральних показників платоспроможності України знизився і кредитний рейтинг Укрзалізниці як у національній, так і в іноземних валютах. Так, у червні 2022 року, міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings знизило кредитний рейтинг АТ «Укрзалізниця» з рівня «ССС» до «С» (хоча рік тому Міжнародне рейтингове агентство Standard & Poor's підвищило кредитний рейтинг Укрзалізниці до рівня ССС+, прогноз стабільний. Таке рішення агентства зумовлене насамперед успішним випуском п'ятирічних облігацій участі у позиції обсягом 300 млн дол. США із кінцевим терміном погашення у 2026 році та рефінансуванням поточних боргів. Випуск облігацій Укрзалізницею дозволило б товариству суттєво покращити ліквідність та ефективно управляти кредитним портфелем, зокрема, здійснювати виплати за фінансовими зобов'язаннями протягом 2021–2022 років, незважаючи на нестабільні умови роботи та значні інвестиційні потреби [1]). Це означає, що Укрзалізниця має труднощі з платоспроможністю, а можливості виплати боргу залежать від сприятливої економічної кон'юнктури. На жаль, агентство включило залізничну компанію до списку CreditWatch з «негативним» прогнозом [2].

Вже через два місяці, у серпні 2022 року Міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings знову підвищило довгостроковий рейтинг дефолту емітента Укрзалізниці в іноземній валюті з «С» до «СС». Ця рейтингова дія прямо впливає на РДЕ УЗ, оскільки вона вважається пов'язаною з державою компанією. Воно вказує на те, що стратегічне значення компанії для держави зросло після початку російсько-української війни у лютому 2022 року. Стимул уряду підтримувати УЗ залишається високим, держава надає безповоротні грошові субсидії (10 млрд грн) для

підтримки основної операційної діяльності компанії. Проте фінансові ресурси та грошові потоки ЕР більші, ніж до війни, залежать від фінансових показників української держави, вважає також агентство. Рейтингова дія не вплинула на самостійну кредитоспроможність УЗ лише на рівні «ССС» [3].

Таким чином, можемо констатувати, що військовий стан негативно впливає на роботу провідних галузей України, в даному випадку мова йде про залізничний транспорт, адже суттєві коливання інтегральний показників платоспроможності весь час коливаються і відповідно рейтинг підприємства є нестабільним, що звичайно відлякує потенційних інвесторів, не даючи відомству надії на подальший стабільний розвиток.

Враховуючи, що кредитний рейтинг – це числова оцінка якості кредитної історії, на яку спираються кредитори під час ухвалення рішення про видачу нового кредиту та відображає статистичну ймовірність успішного виконання позичальником кредитних зобов'язань в майбутньому, відштовхуючись від інформації про його поточне кредитне навантаження, частоту звернень по кредити, типи та суми взятих кредитів, дисципліну виплат та інші дані з його кредитної історії, зрозуміло, що в нинішніх умовах Укрзалізниця не може розраховувати на значну фінансову підтримку від держави, а також від приватних вітчизняних та іноземних інвесторів.

Нагадаємо, що на світових фінансових ринках рейтинги широко застосовуються для порівняння між собою компаній в різних секторах економіки та прийняття інвестиційних рішень. Крім того, держава застосовує кредитні рейтинги в регуляторних цілях.

Кредитні рейтинги як атрибут фінансового ринку виникли в Сполучених Штатах Америки ще століття тому, в період підвищення попиту на облігації залізничних компаній, а також для активного залучення приватного капіталу на фінансовий ринок. Освоєння нових територій вимагало створення необхідної транспортної інфраструктури, а будівництво залізниць відбувалося за рахунок коштів приватних інвесторів, майже без залучення ресурсів держави. Саме в той період було закладено підґрунтя для створення першого рейтингового агентства, а саме Standard & Poor's.

На сьогодні в Євросоюзі в регуляторних цілях кредитні рейтинги використовуються при визначенні вимог до капіталу. В

Японії кредитні рейтинги використовуються для розрахунку маржі платоспроможності страховиків, а в Австралії – при розрахунку нормативних вимог до капіталу для страховиків життя. Деякі країни також використовують кредитні рейтинги в разі класифікації активів, в які можливо здійснювати інвестиції.

Таким чином, наявність кредитного рейтингу є важливою умовою відкритого фінансового ринку і використовується на міжнародному рівні: в регуляторних цілях; при проведенні переговорів з інвестором і залученні коштів як шляхом публічних запозичень, так і у вигляді кредитів; для вдосконалення систем ризик-менеджменту у фінансових установах, які спеціалізуються на інвестиційному кредитуванні.

Нині в Україні працюють три міжнародних агентства, які визнані Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку: Standard & Poor's, Moody's Investors Service, Fitch Ratings. У 2017 році було затверджено рівні рейтингових оцінок, які використовують ці рейтингові агентства при визначенні рейтингів в Україні [4].

На наш погляд, підвищили кредитний рейтинг Укрзалізниці допоможе максимальна швидка та ефективна інтеграція українських залізниць. Угодою про асоціацію України та ЄС визначено зобов'язання щодо імплементації 7 директив та 4 регламенти ЄС у сфері залізничного транспорту. Це передбачає забезпечення прозорості та недискримінаційного доступу до інфраструктури залізничного транспорту всіх підприємств залізничного транспорту, покращення послуг залізничних перевезень пасажирів та сприяння інтеграції української залізничної системи в залізничну систему Співтовариства. Задля вказаної інтеграції потрібно розробити законодавчу та нормативно-правову базу з урахуванням нормативних актів законодавства ЄС, а також провести структурну реформу АТ «Українська залізниця» [5].

Інфраструктурна євроінтеграція України є незмінним пріоритетом роботи Міністерства. Європейське залізничне агентство на фоні світової підтримки України теж на своєму рівні всіляко сприяє євроінтеграційним процесам на українській залізниці. Зокрема, що стосується інтероперабельності та впровадження реєстрів підсистем залізничного транспорту [6].

Таким чином, віримо в те, що Укрзалізниці вдасться досягти сталої прибутковості підприємства в довгостроковій перспективі, а не внаслідок короточасних трендів. Це можливо досягти лише через системний підхід, що передбачає зміну цінностей підприємства у контексті зміни формату відносин із контрагентами, відкриваючи прозорий та рівний доступ до перевезень усім учасникам ринку.

Список використаних джерел

1. Standard & Poor's підвищило кредитний рейтинг Укрзалізниці. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3288934-standard-poops-pidvisilo-kreditnij-rejting-ukrzalznici.html> (дата звернення: 11.09.2022).
2. Міжнародне агентство S&P знизило рейтинг Укрзалізниці. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/10/690262/> (дата звернення: 11.09.2022).
3. Fitch підвищило рейтинг Укрзалізниці. URL: <https://finclub.net/ua/news/fitch-pidvyshchylo-reitynh-ukrzaliznytsi.html> (дата звернення: 11.09.2022).
4. Світова практика використання рейтингів. URL: <https://ibi.com.ua/UK/pravila-ta-reguljuvannja-mirovaya-praktika-ispolzovaniya-rejtingov/> (дата звернення: 11.09.2022).
5. Реформи залізничного транспорту. URL: <https://mtu.gov.ua/content/reformi-zaliznichnogo-transportu.html> (дата звернення: 11.09.2022).
6. Інфраструктурна євроінтеграція України залишається незмінним пріоритетом роботи Міністерства, – Владислав Криклій. URL: <https://oda.zht.gov.ua/news/infrastrukturna-yevrointegratsiya-ukrayiny-zalyshayetsya-nezminnym-priorytetom-roboty-ministerstva-vladyslav-kryklij/> (дата звернення: 11.09.2022).

Марценюк Лариса Володимирівна,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та менеджменту
Українського державного університету науки і технологій

Тараненко Артем Сергійович,

аспірант кафедри економіки та менеджменту
Українського державного університету науки і технологій

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Воєнний стан суттєво вплинув на функціонування усіх галузей в Україні, адже в період війни підприємства різної форми власності вимушені або працювати у кризових умовах, тобто у непередбачуваних умовах або взагалі припинити своє існування.

Хотіли б зосередити свою увагу на залізничній галузі, адже саме залізничний транспорт відіграє велику роль у нормальному життєзабезпеченні країни, забезпечуючи перевезення вантажів та пасажирів.

Потрібно сказати, що в останні роки менеджери Укрзалізниці намагалися провести різного роду реформи, але зважаючи на збиткові результати діяльності видно, що залізничне відомство значно послабило свої конкурентні переваги на ринку транспортних перевезень. Хронічна нестача фінансування з боку держави та нестача власних коштів на оновлення інфраструктури та рухомого складу призвели до катастрофічного зносу основних фондів. Залізничне відомство мало багато планів стосовно відродження потужності Укрзалізниці, в тому числі і за рахунок допущення концесіонерів у господарську діяльність залізниць. Але війна внесла свої корективи і зрозуміло, що жоден іноземний та вітчизняний інвестор не ризикуватиме до кінця воєнного періоду вкладати кошти в розвиток та розбудову залізничної галузі України.

Констатуємо, що майже третина залізничної мережі пошкоджена внаслідок російської агресії. Масштаби руйнувань достатньо великі, зокрема йдеться про зокрема йдеться про: втрату 6,3 тис. км головних колій, пошкодження 23 573 км автодоріг, пошкодження 289 автомобільних та 41 залізничного мостів. Безумовно, незважаючи на те, що аварійні служби намагаються якомога швидше відремонтувати пошкоджену інфраструктуру, відбувається уповільнення логістичних ланцюгів організації вантажних та пасажирських перевезень. Незважаючи на небезпеку праці на залізниці, відомство не спостерігає масового звільнення працівників, адже більшість залізничників є патріотами своєї країни та продовжує працювати в надскладних та небезпечних умовах [1].

Війна негативно відобразилася на результати діяльності Укрзалізниці, в підсумку обсяги перевезень вантажів та пасажирів значно впали, а відповідно і обсяги доходів теж знизилися. Внаслідок цього керівництво АТ «Укрзалізниця» очікує кілька сотень мільйонів збитків за підсумками 2022 року [2].

Разом з тим, незважаючи на вірогідні величезні збитки, залізнична галузь працює ритмічно, забезпечуючи перевезення графікових та евакуаційних пасажирських поїздів, а також організовує перевезення додаткових, незапланованих вантажів, які

переорієнтували на залізницю у зв'язку із закриттям портів російськими окупантами.

Є надія на світле майбутнє для залізничного транспорту, адже міжнародні партнери обіцяють фінансову підтримку цього відомства. Так, у серпні 2022 року Укрзалізниця та Міністерство фінансів України підписали угоду з Європейським банком реконструкції та розвитку, завдяки якій залізниця отримає майже 100 млн євро. За словами голови правління Укрзалізниці Олександра Камишіна, ці кошти компанія направить на організацію вантажних та пасажирських перевезень, евакуаційних рейсів, поточні ремонти та розвиток залізниці. Серед інших кроків, на які пішов ЄБРР для підтримки ліквідності Укрзалізниці – це репрофілювання існуючого кредиту ЄБРР, що є першим кроком у новому «Плані Маршалла» для відбудови України [3].

Крім того, отримання статусу кандидата на членство України в Європейському Союзі в червні 2022 року стало вагомим поштовхом для імплементації українського законодавства в сфері залізничного транспорту до європейських вимог. Завдяки цьому вдасться реалізувати амбітні плани щодо масштабного оновлення та модернізації залізничної інфраструктури та рухомого складу задля забезпечення вимог усіх стейкхолдерів залізниць. Відповідність національного законодавства вимогам європейських Директив дозволить створити конкурентний ринок вантажних перевезень, а також допустити до роботи державного перевізника у секторі організації пасажирських перевезень приватних інвесторів, в тому числі іноземних, в першу чергу, на умовах концесії (що завдяки позитивним прикладам інших країн є доволі ефективним засобом залучення коштів у розбудову державних суб'єктів господарювання). Також у подальшій перспективі на територію України мають повернутися колії європейської ширини, тобто 1435 мм, а від російської широкої колії в 1520 мм ми відмовимося назавжди. Це дозволить пришвидшити перетин кордону українських поїздів в міжнародному сполученні. В підсумку переваги функціонування залізниць в нових умовах, за новими правилами, отримують всі – і інвестори, і споживачі транспортних послуг, і бюджети різних рівнів.

Список використаних джерел

1. Україна втратила 23 % залізничної мережі. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/05/14/687043/> (дата звернення: 11.09.2022).
2. «Укрзалізниця» у 2022 році очікує кілька сотень мільйонів збитків. URL: <https://mind.ua/news/20245609-ukrzeliznytsya-u-2022-roci-ochikue-kilka-soten-miljoniv-zbitkiv> (дата звернення: 11.09.2022).
3. ЄБРР розширив підтримку Укрзалізниці. URL: https://uz.gov.ua/press_center/up_to_date_topic/page-2/586875/ (дата звернення: 11.09.2022).

Найда Інна Володимирівна,

кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри права Київського кооперативного інституту бізнесу і права

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ПІДПРИЄМЦЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Воєнний стан в Україні вимагає швидкої адаптації законодавства до нових реалій.

З 1 квітня 2022 року й до припинення або скасування воєнного стану на території України для фізичних осіб – підприємців діють особливі правила ведення бізнесу, які можуть відрізнятися залежно від категорії фізичної особи підприємця.

Платниками єдиного податку 3-ї групи, які використовують вказані особливості оподаткування, без урахування обмежень, встановлених п. 291.5 ст. 291 ПКУ, не можуть бути:

- 1) Фізичні особи - підприємці, які здійснюють:
 - діяльність з організації, проведення азартних ігор, лотерей (крім розповсюдження лотерей), парі (букмекерське парі, парі тоталізатора);
 - обмін іноземної валюти;
 - виробництво, експорт, імпорт, продаж підакцизних товарів (крім роздрібного продажу паливно-мастильних матеріалів в ємностях до 20 літрів, імпорту автомобілів легкових, кузовів до них, причепів та напівпричепів, мотоциклів, транспортних засобів, призначених для перевезення 10 осіб і більше, транспортних засобів для перевезення вантажів та діяльності фізичних осіб, пов'язаної з роздрібним продажем пива, сидру, пері (без додання спирту) та столових вин);
 - видобуток, реалізацію корисних копалин;
- 2) страхові (перестрахові) брокери, ломбарди;
- реєстратори цінних паперів;

3) фізичні особи – нерезиденти [1].

Зазначимо, що перехід (обрання) спецрежиму є добровільним. Фізична особа-підприємець самостійно визначає, чи здійснювати йому такий перехід, чи залишатися на тій системі оподаткування, яку він застосовував (у тому числі залишатися єдинником за ставкою, яку він сплачував – 3 % + податок на додану вартість або 5 %).

Фізичні особи-підприємці, платники єдиного податку 1-ї та 2-ї групи, мають право не сплачувати єдиний податок. Декларація за цей період не підлягає заповненню.

Можливість для фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб обрати спрощену систему оподаткування при граничному розмірі календарного доходу не більше 10 мільярдів гривень на рік. Окрім обсягу доходу, суб'єкти господарювання мають відповідати таким вимогам:

- є резидентом України;
- не здійснюють діяльність з організації, проведення азартних ігор, парі, лотерей; обміну іноземної валюти; експорт, імпорту, продаж підакцизних товарів (крім роздрібного продажу паливно-мастильних матеріалів в ємностях до 20 літрів та діяльності фізичних осіб, пов'язаної з роздрібним продажем пива, сидру, пері (без додання спирту) та столових вин); видобуток, реалізацію корисних копалин.
- не є фінансовою установою або реєстратором цінних паперів;
- не є представництвом чи відокремленим підрозділом юридичної особи, яка не є платником єдиного податку.

На період дії воєнного часу скорочений перелік вимог для обрання спрощеної системи оподаткування.

Закон України Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану передбачає:

- для платників єдиного податку 3-ї групи (2 %) не застосовується обмеження щодо обсягу доходу на рік;
- додано можливість перебування на цій системі оподаткування суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність з роздрібної торгівлі підакцизними товарами, з видобування під-

земних та поверхневих вод та надання послуг централізованого водопостачання та водовідведення;

– врегульовано наслідки з оподаткування податком на прибуток підприємств при переході платників податків із загальної системи оподаткування на спрощену із застосуванням ставки 2 % і навпаки (наприклад, якщо на дату переходу на систему за ставкою 2 % мала місце переплата з податку на прибуток, вона може бути зарахована для погашення заборгованості після зворотного переходу до сплати податку на прибуток) [2].

Сьогодні, у зв'язку з запровадженням воєнного стану в Україні до платників податків, у тому числі фізичних осіб-підприємців, не застосовуються штрафні санкції за відсутність можливості своєчасно сплатити податки та збори до бюджету.

У випадку неможливості своєчасно виконати свій податковий обов'язок, зокрема щодо дотримання термінів сплати податків та зборів, подання звітності тощо, фізична особа-підприємець звільняється від передбаченої Податковим кодексом України відповідальності з обов'язковим виконанням таких обов'язків протягом шести місяців після припинення або скасування воєнного стану в Україні.

Таким чином, законодавство у сфері оподаткування фізичних осіб-підприємців дуже сильно змінилось і продовжує змінюватись. Державою запроваджено значні зміни щодо зменшення податкового навантаження на фізичних осіб-підприємців, але необхідно необхідно пам'ятати, що саме зараз, як ніколи, за рахунок своєчасної сплати податкових зобов'язань відбувається не лише захист територіальної цілісності нашої країни, а й забезпечується її фінансова стабільність.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України. *Голос України* від 04.12.2010. № 229. С. 229–230.
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 01.04.2022. *Офіційний вісник України* від 29.04.2022 р. № 33. С. 94. Ст. 1748.

СЕКЦІЯ 2

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА СВІТОВОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Аніщенко Вікторія Олександрівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної служби

СУЧАСНИЙ ВЕКТОР ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОФІЦЕРІВ

Україна чітко прямує європейським вектором розвитку у напрямку зміцнення своєї незалежності, демократичності, створення правової, соціальної держави. Сучасні умови дійсності, військовий стан в Україні вимагає під час підготовки офіцерів у системі ступеневої вищої освіти приділяти особливу увагу формуванню високого ступеня готовності офіцерів до військово-професійної діяльності, в тому числі в умовах надзвичайних ситуацій та війни. Це обумовлено вимогами провідних національних та імplementованих законодавчих документів, згідно яких відбувається низка важливих реформ оборонної системи країни, що спрямована на забезпечення національної та міжнародної безпеки.

Тривалий час не згасає інтерес до розв'язання проблеми готовності офіцера до професійної діяльності особливо у ситуаціях надзвичайного характеру. І сьогодні, в умовах війни загострюється потреба по-новому усвідомити стан і завдання професійної підготовки офіцерів в спектрі їх ціннісно-сміслових орієнтацій, виявити ті фактори, які безпосередньо чи опосередковано впливають на формування сили бойового духу, загально-духовних та матеріальних цінностей.

Аналіз наукових публікацій багатьох вчених в галузі військової освіти показав, що увага приділена саме процесу формування професійної готовності офіцерів до здійснення різних видів військової діяльності та необхідності постійного оновлення складових професійної компетенції. Однак, на сучасному етапі реформування військової освіти не можна забувати про важливий компонент освітнього процесу – наповнення його навчаль-

ним контентом, який спроможний підняти на новий рівень мотивацію офіцерів до самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення, формування стійких життєво-професійних цінностей та усвідомлення необхідності досягнення високого рівня професіоналізму протягом життя. Це вказує, що тема дослідження є актуальною. Розкрити особливості та методологічні засади формування готовності офіцерів до військової діяльності у системі ступеневої вищої освіти крізь призму ціннісно-сміслових орієнтацій є *метою дослідження*.

Готовність до діяльності з урахуванням специфіки і функцій, які мають виконувати офіцери під час здійснення військово-професійної діяльності, це, насамперед, комплексне явище з багатокomпонентною структурою, важливими ознаками якого є позитивне ставлення, налаштування на діяльність та усвідомлення мотивів діяльності – це чітке розуміння того, які саме професійні компетенції мають бути застосовані під час впливу різних факторів внутрішнього й зовнішнього середовища виконання поставлених службово-професійних завдань з метою забезпечення безпеки, охорони, захисту тощо.

Головна увага має бути приділена створенню педагогічних умов формування високого рівня готовності до військової професійної діяльності за призначенням, що є запорукою якісної підготовки офіцерів, з урахуванням таких ціннісно-сміслових положень:

- поняття готовності становлять такі властивості, риси та прояви: позитивне ставлення до військової діяльності під час ситуацій мирного та надзвичайного характеру, адекватні вимоги до неї, професійні риси характеру військового; здібності, темперамент, мотивації, необхідні знання, навички і вміння офіцера; стійкі, професійно важливі особливості сприйняття, уваги, мислення, емоційних і вольових процесів військового фахівця;

- формування чіткого розуміння офіцером основоположних цінностей, а саме: гуманізму, справедливості, об'єктивності, чесності, честі й порядності тощо;

- постійний процес розширення світогляду офіцера, що пов'язаний з ціннісними орієнтирами людини, здатності бачити, розуміти та орієнтуватися у внутрішньому та зовнішньому навколишньому світі;

– офіцер – є представником соціально орієнтованої професії, метою якої є захист життя, прав, свобод та інтересів людини, громадянина й держави;

– офіцер – професіонал, який усвідомлює свою роль і призначення, діє креативно, вміє вибирати цільові та значеннєві установки для прийняття рішень, обґрунтування власних дій, вчинків тощо.

Такі керівні положення є основними для обрання інтерактивних освітніх технологій (сукупності форм та методів), в тому числі технології віртуальної та доповненої реальності, в цілому наповнення навчального контенту загальних, і, особливо, спеціальних навчальних дисциплін навчальних планів для всіх рівнів здобуття вищої військової освіти. Це стане основою для постійного оновлення, вдосконалення формування механізму самовизначення офіцерів в різних умовах мирного життя та професійної діяльності, активізації їх пізнавальної діяльності та створення індивідуальної освітньої траєкторії щодо програми життєдіяльності. Концепція розширення ціннісно-сміслових компонентів готовності до військово-професійної діяльності офіцерів (мотиваційний, змістовний, діяльнісний, оціночний) надасть їм можливості набуття сучасні професійні знання, вміння та навички, які передбачають їх здатність формувати ціннісні орієнтири, визначати шляхи досягнення цих орієнтирів, усвідомити роль моралі у військовій професії, нести відповідальність за прийняті рішення, керуватися нормами професійної етики та обирати модель особистісно-професійної поведінки (форми й види спілкування, в тому числі з врахуванням певних психологічних умов, бар'єрів, особливостей співрозмовників тощо). Основним, на наш погляд, є мотиваційний компонент, що передбачає усвідомлення офіцером причин, спонук до обрання та освоєння військової професії, здобуття нових навичок, формування інноваційних професійних компетенцій, самопізнання, саморозвитку, самоменеджменту та самовдосконалення.

Бабиц Анна Володимирівна,
методист групи організації навчального процесу
Територіально відокремленого відділення «Кам'янська філія
Академії Державної пенітенціарної служби»

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сьогодення – час російської агресії проти України – вимагає ретельної уваги до кожної сфери діяльності та її вдосконалення. Подібне уможлиблюється завдяки висококваліфікованому, конкурентоспроможному, компетентному кадровому забезпеченню [5]. Екстремальні умови життя та праці з 24 лютого 2022 року роблять свій відбиток та вимагають від формування нового фахівця з більш досконалішими знаннями, вміннями та навичками. Досягнення цього покладається саме на заклади вищої освіти.

Одним з суттєво змінених органів є пенітенціарна служба, фахівці якої потребують особливої уваги під час своєї професійної підготовки. Для цього було утворено специфічні освітні установи: вищі та середні навчальні заклади. З метою кращої організації їх освітнього процесу необхідно достеменно розуміти професійну компетентність фахівця пенітенціарної служби.

«Сучасна ступенева професійна підготовка фахівців правоохоронної, в тому числі пенітенціарної сфери, має певні особливості, обумовлені специфікою служби та вимогами нормативно-правових документів (здобувачі вищої освіти одночасно здійснюють процес навчання та виконують службові завдання). Це вимагає від закладу вищої освіти, безпосередніх учасників освітнього процесу – викладачів, дуже ретельно складати програми підготовки на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях вищої освіти, що мають відповідати принципам варіативності, диференційованості, поліпрофесійності» [3].

Оскільки професійна діяльність фахівця пенітенціарної служби є багатофункціональною, то формування професійної компетентності потребує вирішення комплексу різних задач як від самого майбутнього фахівця протягом освіти, так і від викладача.

Слід за Н. Болюбаш професійну компетентність розумімо як «професійна компетентність є інтегративною якістю особистості,

яка визначає здатність фахівця розв'язувати проблеми та завдання, що виникають у реальних ситуаціях професійної діяльності в органах державної влади з опорою на наявні знання, уміння, навички, особистісні якості, життєвий досвід, цінності та здібності, представлені у вигляді сукупності компетенцій» [2, с. 34].

Головними принципами сформованості професійної компетенції, вважаємо:

- виконання соціальної, педагогічної, кримінально-виконавчої діяльності;
- проведення оперативно-розшукових заходів;
- вирішення завдань у стандартних та екстремальних умовах праці;
- швидке й результативне реагування у ситуації;
- володіння навичками універсальних прийомів професійної діяльності [1; 4].

Досягненню цих принципів сприяє використання дистанційних курсів із інноваційними формами і методами навчання, які б дозволили результативно організувати роботу майбутніх фахівців пенітенціарної служби в умовах війни. Ефективними вбачаємо проєктний і проблемний методи навчання, які уможливають враховувати особливість сфери діяльності.

Головною структурною одиницею такого курсу є блок занять з опанування тем, які презентовано сучасними розробками: вступна лекція, глосарій, електронні підручники та навчально-методичні посібники, практичні завдання, огляд теоретичного матеріалу, інтерактивні вправи, тести.

Список використаних джерел

1. Аніщенко В. О. Вдосконалення професійної підготовки магістрів – майбутніх офіцерів правоохоронної діяльності. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/Anishchenko-V.pdf>.
2. Болюбаш Н. М. Формування професійної компетентності державних службовців у вищих навчальних закладах. *Наукові праці*. Державне управління. 2012. Вип. 182. Т. 194. С. 32–35.
3. Дармограй П. В. Педагогічні умови формування професійної компетентності у майбутніх офіцерів державної пенітенціарної служби України у процесі фахової підготовки. URL: <file:///C:/Users/ANASTASIIA/Downloads/562-2361-1-PB.pdf> (дата звернення: 29.09.2022).
4. Курбак Р. М. Сучасні вектори організації професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України. Територія успіху. Практико орієнтований журнал. Київ, 2016. № 2(3). С. 8–10.

5. Kozinchuk V., Kuzmenko A., Malona S., Matviienko L., Sonechko O. Competitiveness of Ukrainian higher education in the world aspect against the background of Russian armed aggression. Revista EDUWEB. Universidad de Carabobo. Vol. 16. № 2. 2022. P. 166–179.

Боровик Людмила Володимирівна,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
загальнонаукових та інженерних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Боровик Олег Васильович,

доктор технічних наук, професор, заступник начальника відділу
організації освітньої та наукової діяльності
Управління професійної підготовки Департаменту персоналу
Адміністрації Державної прикордонної служби України

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПРИКЛАДНОЇ КОМПОНЕНТИ В ЛАБОРАТОРНІ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ»

Сьогодення ставить перед офіцерами підрозділів Державної прикордонної служби України складні практичні завдання, вирішення яких потребує вміння приймати рішення в умовах невизначеності та обмеженості часу, вимагає задіяння інформаційно-аналітичних та інтелектуальних вмінь і навичок. Тому актуальності набуває завдання формування високопрофесійного та мислячого офіцера-прикордонника, який вміє швидко приймати оптимальні рішення. Досвід викладання авторами основ точних наук, які сприяють формуванню логічного мислення та інтелектуальних здібностей курсантів, засвідчує існування проблеми низького рівня інтересу здобувачів вищої освіти до пізнавальної діяльності та до змісту відповідного навчального матеріалу.

Загалом питанням активізації пізнавальної діяльності, розвитку логічного мислення тих, хто навчається, приділяється увага багатьох відомих педагогів, методистів та дослідників таких, як В. Вихрущ, М. Дяченко-Богун, Г. Ковальчук, І. Лов'янова, О. Тульська, О. Яшук. Дослідженню методичних аспектів організації пізнавальної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників присвятили свої наукові розвідки О. Діденко, О. Торічний, В. Ягупов та інші. Однак, аналіз наукової літератури засвідчив,

що питанню формування пізнавальних вмінь та навичок курсантів вищих військових навчальних закладів приділено недостатньо уваги. Отже, необхідно більш глибоко розглянути методичні особливості формування позитивної мотивації та активізації пізнавальної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників під час вивчення циклу загальнонаукових та фундаментальних дисциплін на основі впровадження військово-прикладної компоненти.

Для розуміння необхідності вирішення цього завдання під час викладання навчальних дисциплін, що відносяться до обов'язкової освітньої компоненти освітніх програм та навчальних планів, насамперед потрібно проаналізувати зміст компетентностей та результатів навчання майбутніх офіцерів-прикордонників, які визначені Стандартом вищої освіти спеціальності 252 «Безпека державного кордону». Саме серед цих компетентностей є така, яка вимагає наявності у випускників вмінь логічно мислити, аналізувати, систематизувати та узагальнювати інформацію. Тому у блоці обов'язкових навчальних дисциплін освітньої програми і навчальних планів зазначеної спеціальності є навчальна дисципліна «Основи обробки інформації», котра відноситься до фундаментальних дисциплін.

Варто зазначити, що згідно встановлених Міністерством освіти і науки України норм – загальна кількість кредитів на підготовку здобувача вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем є обмеженою і складає 240 кредитів. Переопрацювання освітніх програм згідно визначених норм призвело до об'єднання низки споріднених навчальних дисциплін («Логіка», «Інформатика», «Основи статистичного аналізу»), в результаті чого в навчальних планах з'явилися нові дисципліни, як наприклад «Основи обробки інформації». В результаті вивчення навчальної дисципліни майбутні офіцери-прикордонники повинні:

- знати основні методи обробки та оцінки інформації, у тому числі із застосуванням спеціального програмного забезпечення;
- розуміти та інтерпретувати вивчений матеріал, уміти перетворити словесний матеріал у логічні вирази, прогнозувати майбутні наслідки на основі оцінювання інформації;
- застосовувати та бути спроможними використати вивчений матеріал для проведення процедур оцінки даних і їх захисту;

- аналізувати отриману інформацію, вміти розбивати її на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки й огріхи у логіці міркувань, оцінювати значимість даних;

- синтезувати на основі отриманої інформації прийоми розв'язування фахово-орієнтованих задач;

- оцінювати важливість матеріалу для інформаційно-аналітичної роботи.

Аналіз зазначеного свідчить, що для формування таких знань, вмінь і навичок необхідно у майбутніх офіцерів-прикордонників розвивати логічне та аналітичне мислення, які формуються під час вивчення точних та фундаментальних навчальних дисциплін. І тут спостерігається інша проблема. Значна кількість здобувачів вищої освіти, які мріють стати офіцерами-прикордонниками, вважають, що вивчення навчального матеріалу точних наук для них є зайвим. В цьому контексті актуальним питанням стає формування усвідомлення та переконання у курсантів необхідності вивчення наук, які сприяють розвитку інформаційно-аналітичних та інтелектуальних здібностей особистості, активізації їх пізнавальної діяльності. Досягнути цього можна лише за умови демонстрації важливості отриманих знань для майбутньої оперативно-службової діяльності та можливості їх використання для вирішення професійно важливих завдань.

З огляду на це перед викладачем постає завдання інтенсифікації та вдосконалення освітнього процесу таким чином, щоб підвищити пізнавальну активність курсантів, вмотивувати їх до вивчення відповідної навчальної дисципліни.

На нашу думку лабораторні роботи є засобом формування позитивної мотивації до вивчення таких фундаментальних навчальних дисциплін, як «Основи обробки інформації». На цих заняттях курсант самостійно вирішує конкретне завдання, яке має прикладне спрямування і дозволяє йому зробити конкретні висновки, розробити певні рекомендації та побачити важливість набутих знань, умінь та навичок для подальшої професійної діяльності. Саме лабораторні роботи мають містити військово-прикордонну компоненту, яка дозволить формувати мотивацію майбутнього офіцера-прикордонника до вивчення основ точних

наук, оскільки вони розвивають інформаційно-аналітичні здібності та активізують пізнавальну діяльність особистості.

У процесі професійної діяльності офіцеру-прикордоннику доводиться приймати різної складності та ваги рішення. Однак, при їх обґрунтуванні інколи керуються досвідом, нормативними документами і здоровим глуздом, інколи – інтуїцією, а інколи – певними розрахунками. Обґрунтування рішень за третім підходом передбачає застосування певних математичних знань. Останнє підкріплює аргументацію необхідності вивчення дисциплін. У зв'язку з цим, для формування навчальної мотивації курсантів авторами пропонується формулювання розроблених задач військово-прикладного та прикордонного спрямування, вирішення яких вимагає не лише досвіду та інтуїції, але й математичного обґрунтування. Варто зазначити, що виконання усіх лабораторних робіт проводиться з використанням низки прикладних програм таких, як EXCEL та MathCad. Навчальна дисципліна «Основи обробки інформації» включає 8 лабораторних робіт, які містять задачі, зміст котрих є близький до змісту завдань, що можуть виникнути під час виконання офіцерами-прикордонниками завдань оперативно-службової діяльності.

При цьому при виставленні оцінки викладач звертає особливу увагу на розрахованому курсантом математико-статистичному результаті, а також на висновках, які зробить майбутній офіцер-прикордонник за отриманим результатом, та на відповідних рекомендаціях, які він має розробити на основі своїх розрахунків. При виставленні оцінки за виконану роботу враховується і якість звіту, і правильність проведених розрахунків, і програми, складеної в тому чи іншому середовищі програмування, але головна увага звертається саме на висновки з роботи, на їх адекватність і коректність. Саме підведення підсумків лабораторної роботи надає курсантові можливість усвідомити можливості математичних і статистичних методів для проведення аналізу інформації, а це сприяє підвищенню мотивації до вивчення зазначеної навчальної дисципліни. В свою чергу, такий підхід формує інформаційно-аналітичні здібності здобувачів вищої освіти та активізує їх пізнавальну діяльність. Позитивно впливає на цей процес і використання під час лабораторної роботи інформаційно-телекомунікаційних технологій, оскільки для того, щоб

запрограмувати задачу, яка вирішується, курсант повинен чітко розуміти і усвідомлювати алгоритм її розв'язання.

Здійснення аналізу результатів впровадження військово-прикордонної компоненти в процес навчання майбутніх офіцерів-прикордонників в описаний спосіб дозволив підвищити успішність з навчальної дисципліни на 10 %, а якість – на 8 %.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що впровадження військово-прикордонної компоненти в процес навчання майбутніх офіцерів-прикордонників дисципліні «Основи обробки інформації» сприяє формуванню позитивної мотивації курсантів до вивчення точних наук та активізації їх пізнавальної діяльності, формує аналітичні здібності та вміння логічно мислити. Такі навички і уміння будуть допомагати у подальшій професійній діяльності оперативно приймати правильні, адекватні ситуації, обґрунтовані рішення. Найбільш вдалою формою організації такого професійно спрямованого навчання є лабораторні роботи, під час яких курсанти навчаються мислити, аналізувати та усвідомлювати навчальний матеріал.

Власенко Олена Олександрівна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, фінансів та бізнес-адміністрування
Міжнародного європейського університету

МІСЦЕ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО

Міжнародні суспільні фактори впливу в Україні постійно трансформуються. Процес глобалізації впливає на всі аспекти життя. Швидкозмінні умови існування та розвитку суспільних відносин призводять до змін вимог у більшості професій. Однією з перших на ці зміни реагує освіта, яка забезпечує надбання відповідних навичок.

Освіта є одним із найважливіших інститутів суспільства, що забезпечує соціалізацію особистості з позиції надбання професії. Основою розвитку освіти сучасного суспільства в Європі, стало структурування цього процесу крізь призму компетентностей. Провідний підхід до цього питання – це розвиток людини впро-

довж всього життя та набуття навичок, що допомагають знайти своє місце у суспільстві.

Європейська комісія розглядає компетентності «як набір знань, навичок та відношень, що стосуються ситуації» [5].

За підходом Європейської комісії, кожний член європейського суспільства повинен мати можливість опанувати ключові компетентності. До них входять всі «ті компетентності, які необхідні всім людям для самореалізації та розвитку, можливості працевлаштування, соціальної інтеграції, сталого способу життя, успішного життя в мирних суспільствах, свідомого управління життям та активної громадянської позиції» [6].

Рівень професійних навичок, а отже можливість працевлаштуватись, а відповідно і забезпечити соціальну інтеграцію, сталий спосіб забезпечення успішного життя, самореалізації та активної громадянської позиції визначається професійною компетентністю особистості.

Професійна компетентність відображає рівень етичних та професійних якостей фахівця, що характеризують рівень знань, вмінь, досвіду, достатніх для виконання вимог певного напрямку професійної діяльності.

З позиції отримання відповідних навичок в освітніх закладах, Ю. Варданян визначала професійну компетентність як єдність теоретичної, практичної готовності і здатності випускника вузу до здійснення професійної діяльності. За її підходом «параметрами професійної компетентності є спрямованість діяльності спеціаліста та вміння щодо її здійснення, що виражені показниками її змісту, структури та дієвості» [2, с. 6].

Підтримує комплексний підхід до цього феномену В. Введенський, який вважав, що «професійна компетентність» – це сукупність знань, вмінь, що визначають: результативність праці, обсяг навичок виконання завдань професійної діяльності, комплекс знань і професійно-значущих якостей особистості, напрям професіоналізації, єдність теоретичної і практичної готовності до праці; здатність здійснювати складні культуроподібні види дій та ін.» [3, с. 51].

Підтримуючи їх думку, вважаємо професійну компетентність – інтегральною сукупністю компетентностей, що відображають кваліфікаційний рівень особистості у відповідності до професійної діяльності.

Таким чином, результатом навчання особистості, у вищих навчальних закладах, є отримання професійної компетентності у відповідності до фаху. Наявність сукупності компетентностей у особистості, що відображають специфіку професії, дає змогу засвідчити результат навчання - опанування професійної компетентності.

Існує різноманіття підходів до визначення елементів та видів професійної компетентності. Так А. Маркова визначала існування чотирьох видів професійної компетентності [4, с. 34–35]:

- спеціальна компетентність, яка характерна високому рівню володіння професійною діяльністю, здатності проектувати свій подальший професійний розвиток;

- соціальна компетентність, яка висвітлює вміння вести спільну професійну діяльність та опановувати прийоми професійного спілкування;

- особистісна компетентність, яка визначає володіння засобами особистісного самовираження та саморозвитку, засобами протистояння професійної деформації особистості;

- індивідуальна компетентність, яка характеризує володіння індивідом засобами самореалізації і розвитку, індивідуальності в рамках професії.

Вищі навчальні заклади України керуються підходом, що висвітлений у Методичних рекомендаціях, щодо розроблення стандартів вищої освіти. Згідно якого, професійна компетентність, яку отримує абітурієнт по закінченню навчання у вищих навчальних закладах, поділяється на [1]:

- загальні компетентності, що не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача в різних галузях та для його особистісного розвитку;

- спеціальні (фахові, предметні) компетентності, що залежать від предметної області, та є важливими для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю.

Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти визначають в Україні сукупність вимог до Освітніх Програм вищої освіти, які є стандартними в межах певного рівня вищої освіти та спеціальності. Враховуючи це, згідно з вище-

означеними Методичними рекомендаціями, в кожному стандарті вищої освіти, за кожною спеціальністю визначається перелік обов'язкових компетентностей випускника, за якими можна проводити аналіз наявності та рівня професійної компетентності у кожного випускника вищого навчального закладу. Таким чином, рівень професійної компетентності свідчить про результативність проходження освітнього процесу певною особистістю.

Враховуючи всі ці вимоги, перелік освітніх компонентів, що забезпечують всі необхідні навички для надбання професійної компетентності, кожний заклад вищої освіти визначає самостійно. Відповідно, кожний освітній компонент повинен забезпечувати опанування здобувачем певних компетентностей та бути логічно пов'язаним у структуру, що забезпечить опанування професійної компетентності.

Структура освітніх компонентів, що надають можливість опанувати визначені компетентності висвітлена в Освітніх Програмах певної спеціальності. Вона у кожного закладу вищої освіти індивідуальна. Кожний потенційний здобувач має змогу ознайомитись із підходом до отримання професійної компетентності цього навчального закладу та визначитись із участю в процесі навчання за цією програмою.

Підсумовуючи, можемо зробити висновки, що рівень професійної компетентності є критерієм визначення результативності освітнього процесу за кожною окремою Освітньою Програмою. Побудова стратегії опанування професійної компетентності повинна ґрунтуватися на правильном підборі освітніх компонентів, що повинні забезпечувати оволодіння всього комплексу етичних та професійних якостей фахівця, необхідних для найкращого виконання вимог певного напрямку фахової діяльності.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації, щодо розроблення стандартів вищої освіти, від 01 червня 2017 № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2017 № 1648). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/proekty%20standartiv%20vishcha%20osvita/1648.pdf>.
2. Варданын Ю. В. Строение и развитие профессиональной компетентности специалиста с высшим образованием: На материале подготовки педагога и психолога: дис. ... д-ра психол. наук: 13.00.01. Москва. 1998. 353 с.
3. Введенский В. Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога. *Педагогика*. 2003. № 10. С. 51–55.

4. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва, 1996. 308 с.
5. Повідомлення Європейської комісії «Відкриваючи двері освіти: Інноваційне викладання та навчання для всіх за допомогою нових технологій і відкритих освітніх ресурсів» (2013). URL: https://ec.europa.eu/education/news/doc/openingcom_en.pdf.
6. Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. – URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/improving-quality/key-competences>.

Гула Віталій Вікторович,
старший викладач кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
Мороз Христина Валеріївна,
командир відділення 345 навчальної групи
факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

МЕТОДИКА ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ СЛУХАЧІВ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ З ПОГЛИБЛЕНОЇ ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ

Реалізація плану підготовки спеціалістів з поглибленої перевірки документів здійснюється системою навчальних курсів, які проводяться кафедрою прикордонного контролю Національної академії Державної прикордонної служби України та включають різні види занять. Кінцевий рівень навченості слухача обумовлений взаємодією багаточисленних факторів, що визначаються, з одного боку, активною участю особи, що навчається в навчальному процесі, з іншого – якістю проведення занять викладацьким складом. Якщо не деталізувати ці фактори, то можна стверджувати, що рівень навченості спеціаліста з поглибленої перевірки документів є результат сумарної дії самостійної систематичної роботи слухачів над матеріалом та професійного рівня занять, що проводяться. Двома цими складовими забезпечується кінцевий результат підготовленості кожного інспектора до виконання його службових обов'язків за профілем спеціальності.

Одним з важливих питань педагогічної науки є розробка математичних моделей зміни рівня навченості слухачів в результаті проходження ним тих чи інших курсів спеціальних дисциплін,

що вивчаються. Подібні моделі надають можливість на кількісному рівні оцінити творчу роботу педагогічного колективу в цілому та індивідуальну роботу кожного викладача, його методичну майстерність та професійні навички. На моделях навченості можна виявити сильні та слабкі сторони навчальних курсів та винести об'єктивне судження про реальну підготовленість слухачів до самостійної роботи за спеціальністю. Питання оцінки рівнів навченості слухачів, критеріїв навчальних курсів, методики поточного та підсумкового контролю розглядалися у наукових дослідженнях Богданової І. М., Заболотної О. Р., Пометун О. І. [1; 3; 5].

Але залишається недостатньо дослідженої частина загальної проблеми стосовно застосування методик на спеціалізованих курсах при підготовці фахівців прикордонного контролю, врахування особливостей навчання.

У літературі [2; 4] наводяться різні методики оцінки рівня навченості. Загальним для всіх моделей є те, що всі вони, так чи по іншому зв'язують заданий початковий рівень знань особи, що навчається (групи) та приріст цього рівня за одне заняття по курсу. Найбільш загальне та повне рішення цієї задачі можливе в рамках суворої теорії динамічних систем.

Разом з тим, представляє інтерес розглянути задачу за спрощеною моделлю, зв'язуючи її з поняттям інтенсивності $\lambda(t)$ навчання у такій постановці.

Нехай $p(t)$ – рівень *ненавченості* об'єкта (слухача, групи слухачів) в даний момент часу t по деякій дисципліні D . Будемо вважати, що зменшення рівня $p(t)$ проходить пропорційно ненавченості з коефіцієнтом інтенсивності $\lambda(t)$. Тоді

$$\frac{dp(t)}{dt} = -\lambda(t)p(t) \quad (1)$$

Поділяючи в цьому рівнянні перемінні та інтегруючи в межах від 0 до t , отримаємо

$$p(t) = p_0 e^{-\int_0^t \lambda(\tau) d\tau} \quad (2)$$

де p_0 - початкових рівень ненавченості.

Якщо інтенсивність навчання зберігається незмінною протягом курсу з професійно-орієнтовних дисциплін, що вивчається (предмету, дисципліни), то $\lambda(t) = \text{const} = \lambda$. Тоді з формули (2) буде

$$p(t) = p_0 e^{-\lambda t} \quad (3)$$

Отже, вираз для рівня *навченості* $r(t)$ є доповнення функції $p(t)$ до одиниці, тобто

$$r(t) = 1 - p_0 e^{-\lambda t} \quad (4)$$

Таким чином, реальна інтенсивність навчання λ^* в 3,3 рази нижче за теоретичну. Якщо допустити гіпотетично, що учасники навчального курсу сумлінно працюють з навчальним матеріалом, а викладач кваліфікованим чином проводить заняття, то досить низький середній бал поточного (підсумкового) контролю свідчить про вельми значну інтелектуальну ємність курсу (дисципліни). До закінчення курсу з професійно-орієнтовних дисциплін, тобто 50 навчальних годин при інтенсивності $\lambda^* = 0,0152$ рівень навченості складе

$$r_\phi = 1 - 0,6e^{-0,0152 \cdot 12} = 0,72 \quad (5)$$

замість очікуваного рівня $r_T = 0,95$. Щоб досягти такого високого рівня навченості, то під програму курсу з професійно-орієнтовних дисциплін, наприклад, поглибленої перевірки документів, необхідно виділити утричі більше часу, ніж сплановано, а це порядку 150-160 годин.

У дійсності, різниця $\Delta\lambda = \lambda - \lambda^* = 0,0345$ пояснюється переважно двома факторами та щоб добитися бажаного результату, необхідно учасникам курсу удвічі підвищити свою ретельність у навчанні, а викладачу у півтора рази підвищити рівень (ефективність) проведення занять.

Результати дослідження частково були застосовані при проведенні навчальних курсів з поглибленої перевірки документів у рамках підготовки спеціалістів по другій лінії контролю. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на впровадження сис-

теми поточного та підсумкового контролю при проведенні занять з дисциплін кафедри прикордонного контролю, а також напрямків розрахунку часових параметрів для дисциплін кафедри та професійно-орієнтовних курсів, оцінки педагогічної майстерності викладацького складу.

Список використаних джерел

1. Богданова І. М. Модульна технологія у професійній підготовці вчителя: монографія. Одеса: Учбова книга, 1997.
2. Добров Г. М., Єршов Ю. В. Експертні оцінки в науково теоретичному прогнозуванні. Київ: Наукова думка, 1974.
3. Заболотна О. Р. Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з технічними засобами прикордонного контролю: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / НАДПСУ. Хмельницький, 2012. 229 с.
4. Найханова Л. В., Дамбаєва С. В. Методы и алгоритмы принятия решений в управлении учебным процессом в условиях неопределенности: монография. Улан-Удэ: Изд-во ВСГТУ, 2004. 164 с.
5. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Київ, 2003.

Дзяворук Аркадій Дмитрович,

старший викладач кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Мороз Христина Валеріївна,

командир відділення 345 навчальної групи
факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ОБҐРУНТУВАННЯ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ ЯК ЕЛЕМЕНТА ПРОГНОЗУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сучасному етапі розвитку Державна прикордонна служба України продовжує послідовно втілювати у практику оперативно-службової діяльності заходи із запровадження моделі інтегрованого управління кордонами.

Одним з напрямків діяльності, що реалізується у рамках виконання поставлених завдань, є розроблення та запровадження сучасних методик прогнозування показників оперативно-

службової діяльності відділів прикордонної служби з метою якісної організації органами управління прикордонного контролю.

Визначення факторів, які впливають на систему прикордонного контролю необхідно побудувати по складовим прикордонного контролю, які формують систему.

У відповідності [6] прикордонний контроль включає:

- 1) перевірку документів;
- 2) огляд осіб, транспортних засобів, вантажів;
- 3) виконання доручень уповноважених державних органів України;
- 4) перевірку виконання іноземцями, особами без громадянства умов перетинання державного кордону у разі в'їзду в Україну, виїзду з України та транзитного проїзду територією України;
- 5) реєстрацію іноземців, осіб без громадянства та їх паспортних документів у пунктах пропуску через державний кордон;
- 6) перевірку автомобільних транспортних засобів з метою виявлення викрадених.

Проведемо групування складових за місцями виконання завдань прикордонного контролю в пунктах пропуску.

При здійсненні перевірки документів виконуються пункти 1, 3, 4, 5.

При здійсненні огляду транспортних засобів виконуються пункти 2, 6.

Таким чином, логічним вважаємо розглядати фактори [1], що будуть впливати на виконання завдань з прикордонного контролю на етапах перевірки документів та огляді транспортних засобів. Крім того, виникає необхідність у визначенні факторів, які впливають на забезпечення режиму в пунктах пропуску, як елемента забезпечення перевірки документів та огляду транспортних засобів.

Перелік вищезазначених факторів є досить умовним та узагальненим, проте на основі його аналізу можливо прийти до висновку, що якісне покращення або навпаки, погіршення будь – якого з факторів буде певним чином впливати на результати оперативно-службової діяльності, не кажучи вже про їх комплексний вплив.

Рис. Фактори, що впливають на пропускну спроможність автомобільного ППР

Таким чином, визначення факторів надасть можливість їх враховувати при прогнозуванні показників оперативно-службової діяльності в пунктах пропуску органами управління прикордонного загону. Звісно, що штабам органів охорони державного кордону при прогнозування необхідно обирати тільки ті фактори, що притаманні для пункту пропуску відповідного виду сполучення, категорії, режиму роботи тощо.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку вагових коефіцієнтів кожного з факторів та методики прогнозування показників оперативно-службової діяльності при плануванні прикордонного контролю.

Список використаних джерел

1. Гетманюк С. П. Аналіз факторів, які впливають на пропускну спроможність пунктів пропуску для автомобільного сполучення. *Збірник наукових праць*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2009. № 47/1. Ч. II. С. 7–10.
2. Городнов В. П., Бінковський О. А., Кукін І. В., Курашкевич А. П. Методика визначення загального показника ефективності оперативно-службової діяльності відділу прикордонної служби Державної прикордонної служби України. *Збірник наукових праць*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2010. № 54. С. 9–11.

3. Єрошин Б. Ф., Денисов В. І. Методика визначення оптимального складу сил і засобів органів прикордонного контролю. *Збірник наукових праць*. Хмельницький: Вид-во НАПВУ, 2000. № 11. Ч. II. 267 с.

4. Катеринчук І. С., Гетманюк С. П. Комплексна оцінка ефективності функціонування системи прикордонного контролю за множиною показників. *Збірник наукових праць*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2009. № 52. Ч. II. С. 14–22.

5. Основні результати оперативно-службової діяльності ДПС України у першому півріччі 2018 року. Київ: Адміністрація ДПСУ, 2018. 32 с.

6. Про прикордонний контроль: Закон України від 5 листоп. 2009 р. № 1710-VI. *Відом. Верхов. Ради України*. 2010. № 6. Ст. 46.

Діденко Олександр Васильович,
заступник начальника кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Одним із важливих результатів осучаснення системи професійної підготовки та навчання персоналу ДПСУ, зокрема офіцерського складу, є високий рівень професійної компетентності [1]. Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників для подальшої служби на сучасному етапі розвитку вітчизняного прикордонного відомства здійснюється в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (далі – НАДПСУ). Освітньо-професійна програма, зокрема «Безпека державного кордону» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, передбачає підготовку здобувачів вищої освіти до професійної діяльності у сфері безпеки державного кордону з урахуванням уніфікованих стандартів щодо підготовки співробітників прикордонних служб ЄС (Common Core Curriculum – 2017), а також практичну підготовку в органах і підрозділах охорони кордону. Ця практична підготовка враховує особливості практичної діяльності офіцерського складу ДПСУ, яка характеризується постійним безпосереднім контактом із потенційними порушниками державного кордону, високою самостійністю й автономністю підрозділів, необхідністю тісної співпраці та взаємодії з місцевим населенням.

Нині в основу підготовки офіцерів покладено блок професійно орієнтованих дисциплін прикордонного та загальновійськового спрямування, які об'єднані загальною назвою – військово-спеціальні дисципліни. Навчальні плани повністю враховують специфіку оперативно-службової та оперативно-бойової діяльності органів та підрозділів охорони державного кордону. Зміст деяких навчальних дисциплін розроблено спільно з Місією Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні (EUBAM), Міжнародною організацією з міграції (МОМ) [2].

Прикладом практичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників є проведення комплексного практичного заняття на тему: «Організація оперативно-службової (службово-бойової) діяльності на ділянці підрозділу охорони державного кордону» тривалістю чотири доби з курсантами 1-3 курсів трьох факультетів – Безпеки державного кордону, Правоохоронної діяльності та Забезпечення оперативно-службової діяльності.

Комплексне практичне заняття має на меті вирішити низку завдань:

- навчити курсантів вмілих та правильним діям при виконанні завдань з охорони державного кордону в різних умовах;
- сформувати в них єдині погляди на процес управління службою підрозділу охорони державного кордону;
- досягти злагодженості в діях елементів службового порядку під час проведення спеціальних дій з пошуку правопорушників, локалізації нестандартних ситуацій у пункті пропуску;
- підвищити рівень організаційних і методичних навичок курсантів під час управління діями підпорядкованих підрозділів при організації оборонного бою та веденні наступу;
- удосконалити навички оформлення адміністративно-процесуальних документів;
- виховувати в курсантів ініціативу, творчість, рішучість та сміливість у діях при виконанні завдань з охорони державного кордону.

Заняття проводяться упродовж чотирьох етапів. На кожному етапі здійснюється перерозподіл курсантів по ролям. На першому відпрацьовується питання організації та здійснення маршу в

район проведення занять. Під час другого курсанти закріплюють уміння і навички організації охорони державного кордону та прикордонного контролю в різних умовах обстановки. Третій етап передбачає актуалізацію в курсантів умінь і навичок організації та ведення загальновійськового бою. Під час четвертого етапу курсанти здійснюють марш на військове стрільбище, де виконують вправи бойової стрільби.

Одночасно до проведення заняття залучається по одній навчальній групі курсантів з кожного курсу, а також науково-педагогічний склад та офіцери факультетів, відділів і служб. Зокрема для проведення підготовки до проведення заняття та першого етапу заняття залучається керівництво факультетів, навчальних курсів, які у подальшому залучаються на всіх етапах заняття, а також викладачі кафедри Логістики.

Для проведення другого етапу заняття залучаються викладачі кафедри Прикордонної служби, Прикордонного контролю, Адміністративної діяльності, Кінології, Телекомунікацій та інформаційних систем, Фізичної підготовки та особистої безпеки, Технічних засобів та інженерного забезпечення охорони державного кордону, Логістики, Психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін.

Під час проведення третього етапу заняття активна роль належить науково-педагогічним працівникам кафедри Загальновійськових дисциплін, Телекомунікаційних та інформаційних систем, Логістики, Технічних засобів та інженерного забезпечення охорони державного кордону.

Проведення четвертого етапу заняття забезпечує кафедра Вогневої та тактико-спеціальної підготовки.

Разом з тим персонал відділу забезпечення навчального процесу здійснює забезпечення занять відповідно до розрахунків та потреб кафедр, а відділи академії діють за напрямками діяльності з метою забезпечення проведення заняття відповідно до розрахунку.

Загалом результати проведення комплексного практичного заняття та аналіз його результатів свідчить про те, що практична підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників має свої особливості, характеризується визначеними метою і завданнями, що залежать від військово-політичної обстановки в країні та опера-

тивної обстановки на державному кордоні, від курсу навчання, додаткового професійного спрямування підготовки та потреб прикордонного відомства.

Список використаних джерел

1. Діденко О. В., Веретільник В. В. Розвиток військово-спеціальної компетентності офіцерів-прикордонників під час навчання у магістратурі: сутність і особливості змісту. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Сер.: Педагогічні науки. 2016. № 2 (4). С. 72–85.

2. Білявець С. Я. Концептуальні основи формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання військово-спеціальних дисциплін. *Молодий вчений*. 2018. № 2(54) лютий. С. 227–232.

Діденко Олексій Вячеславович,

викладач кафедри правової та спеціальної підготовки
Територіально відокремленого відділення

«Кам'янська філія Академії Державної пенітенціарної служби»

УНІВЕРСАЛЬНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ФАХІВЦЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ

Сучасний попит на ринку праці стрімко еволюціонує та зазнає суттєвих змін, вимагаючи від фахівця все більшої досконалості, обізнаності та освіченості задля вдалої конкурентоспроможності. Таким чином, з'являється необхідність до покращення знань, умінь і навичок цього фахівця. Для цього потрібно суттєво змінювати промислово-економічний та науково-освітній чинники впливу, щоденно вдосконалюючи їх, звертаючи особливу увагу на компетентність конкурентностпроможного спеціаліста [4].

Компетентність будь-якого фахівця – це вправно, доцільно та ефективно реагувати та діяти у професійній сфері. Подібне забезпечується низкою елементів – компетенцій, які вміщують влучний набір знань, умінь і навичок [1; 2; 3].

Розрізняють 4 види компетентності за їх рівнем універсальності: психосоціальні, ключові, множинний інтелект, професійні. Усіма цими видами компетентностей і має бути «оснащений» сучасний працівник пенітенціарної служби.

Психосоціальні компетентності сучасного майбутнього фахівця пенітенціарної служби передбачають критико-аналітичне мислення, креативність у роботі, поодинокі та командні діяль-

ність, відповідальність за вирішення проблем, діалогові комунікативні навички, емпатія та саморегуляція, рішучість та повага. Жоден із перелічених складників не має полишитися осторонь і висококваліфікованого фахівця пенітенціарної служби.

Ключові компетентності західний світ визначає як такі, що необхідні працівнику для зростання власного потенціалу, розширення можливостей та активної соціальної діяльності. Серед них – готовність до саморозвитку, вмотивованість, ініціативність, документознавча ретельність, мобільність, тактико-стратегічне планування, моніторинг інформації та її аналіз, аргументація та рефлексія, аналітика та прогнозування.

З множинним інтелектом розрізняють лінгвістичний, логічний, просторово-візуальний, кінестетичний, міжособистісний, інтраперсональний та нутаралістичний види. Так, майбутній фахівець пенітенціарної служби має бути здатен проводити ефективні бесіди, абстрактно та логічно мислити, відчувати цілісність та орієнтуватися у просторі, ефективно оперувати предметами, володіти тілом (фізичними навичками), усвідомлювати власні потреби / сутність / можливості, бути спостережливим та помічати найнезначніші відмінності у деталях.

Професійна компетентність майбутнього фахівця пенітенціарної служби є унікальною, оскільки сама професійна компетентність – це вміння чинити результативні інтеракції у тій чи іншій професійній діяльності. Зазвичай ознаки професійної компетентності прописані у стандарті професійної кваліфікації. Конкурентоспроможний фахівець пенітенціарної служби – це фахівець, який знається на соціальному та правовому захисті, діяч превентивної / консультативної / соціально-психологічної допомоги з урахуванням положень нормативно-правової бази України. Професійна компетентність включає вміння доцільного використання законодавчої документації, гуманістичну орієнтацію, влучність судження та усвідомлення необхідності соціально-правової допомоги підопічному, прийняття рішучості та відповідальності за забезпечення своєї діяльності, вибудову довірчої інтеракції, гнучкість у критичних ситуаціях, здатність до самоконтролю, знання та вміння використовувати технології правозастосування у певних ситуаціях, грамотна кваліфікація обставин, професійна взаємодія з дотичними службами й т. ін.

Список використаних джерел

1. Аніщенко А., Галімов А., Руденко Л., Івашкова Т. Формування готовності до службово-професійної діяльності офіцерських кадрів сектору безпеки і оборони. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: педагогічні науки. Т. 29. № 2. С. 24–43.
2. Горбач І. О. Структура комунікативної компетентності персоналу державної кримінально-виконавчої служби України. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2018. № 3. С. 3–12.
3. Курбак Р. М. Сучасні вектори організації професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України. *Територія успіху. Практико орієнтований журнал*. Київ, 2016. № 2(3). С. 8–10.
4. Kozinchuk V., Kuzmenko A., Malona S., Matviienko L., Sonechko O. Competitiveness of Ukrainian higher education in the world aspect against the background of Russian armed aggression. *Revista EDUWEB. Universidad de Carabobo*. Vol. 16. № 2. 2022. P. 166–179.

Дрижак Віктор Володимирович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної служби

Дрижак Тетяна Іванівна,

вчитель вищої категорії спеціальної школи № 1 міста Чернігова

ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Усебічне вивчення і ґрунтовний аналіз історичних та педагогічних доробок відомого українського педагога Василя Сухомлинського стосовно питань виховання та навчання дітей з особливими освітніми потребами засвідчують широкий інтерес сучасних науковців до цього питання та багаточисельність проведених наукових досліджень. Зокрема, свого часу, дослідники, вчені та практики Ш. Амонашвілі, М. Богуславський, О. Савченко, О. В. Сухомлинська, Л. Штефан та інші звертали увагу на те, що в коло наукових інтересів вченого входило і дослідження озвученої проблеми.

Натепер актуальність порушених питань підсилюється тим, що: по-перше, Конституцією України і Законом «Про середню освіту» гарантується право на освіту всім дітям. По-друге, діти з

особливими потребами за своїми навчальними можливостями, психологією і поведінкою суттєво відрізняються один від одного. По-третє, враховуючи нинішню політичну й суспільну ситуацію, євроінтеграційні процеси в Україні, в освітній політиці відбуваються суттєві зміни стосовно забезпечення рівного доступу всіх громадян до якісної освіти, поліпшення умов навчання дітей з особливими потребами та різними навчальними можливостями. І, нарешті, по-четверте, такий підхід зумовлюється наслідками широкомасштабного воєнного вторгнення Російської Федерації, що спричиняє травматичні наслідки в процесі формування особистості дитини, а особливо вразливою, є категорія дітей з особливими потребами.

А відтак, наразі у вітчизняній освіті, зокрема в закладах загальної середньої освіти застосовуються два основні підходи до навчання дітей з особливими потребами: перший - це створення для учнів з особливими освітніми потребами спеціальних груп або класів, так званого компенсувального навчання; другий, більш поширений, – це включення дітей з порушенням розвитку до освітнього середовища звичайної групи, класу, за умови створення для неї відповідних, сприятливих її можливостям умов отримання освіти [1].

Гортаючи сторінки історико-педагогічних творів Василя Сухомлинського, ми бачимо що на його думку, дітей з особливими потребами потрібно навчати у звичайній загальноосвітній середній школі, оскільки це необхідно для того, щоб діти з обмеженими навчальними можливостями перебували в атмосфері повноцінного духовного шкільного життя. Педагогічна концепція Василя Сухомлинського ґрунтується на позиції неповторності людини, на переконанні, що кожна дитина заслуговує на розвиток своїх здібностей, розкриття власного інтелектуального потенціалу.

Актуальність прогностичних ідей Василя Сухомлинського незаперечна щодо організації інклюзивного навчання, де вагомими чинником ефективності такої роботи, за його переконанням, є створення особливих умов і здійснення делікатного індивідуального підходу до кожної такої дитини. Вчений наполегливо звертав особливу увагу на індивідуалізацію роботи з такими дітьми, на необхідності залучення кожної такої дитини до посильної для неї розумової роботи, до цікавої різноманітної діяльності з метою

розвитку почуття власної гідності і самовпевненості, хоча, таке навчання інклюзивним, сам особисто не називав.

Великий педагог, а таким саме і був Василь Сухомлинський, переконаний, що виховання дітей, і особливо, важких, досить складна і відповідальна справа. Він писав, що робота з важкими дітьми велика і нелегка, наголошував на тому, що є однією з найскладніших проблем у процесі виховання, і педагогам за байдуже ставлення до якої, доводиться розплачуватися дорогою ціною [1]. Така його позиція прослідковується у багатьох роботах, зокрема, в таких як «Важкі діти», «Вірте в людину», «Розмова з молодим директором школи», «Мудра влада колективу», «Серце віддаю дітям», «Батьківська педагогіка» тощо, в яких, вчений описав та ґрунтовно проаналізував причини появи і недоліки роботи з важкими дітьми.

За висновками педагога, розв'язувати завдання формування знань, умінь та навичок дітей з особливими освітніми потребами, необхідно з урахуванням їхньої низької здатності до навчання, що, як правило, проявляється в поганому запам'ятовуванні навчального матеріалу, відсутності наполегливості та допитливості, відсутності достатнього рівня уваги.

Аналізуючи основні положення педагогічної концепції Василя Сухомлинського, ми бачимо, що зосереджуючи увагу на розумово відсталих дітях, які перш за все, належать до категорії дітей з особливими потребами, вчений переконливо стверджував, що у навчанні й вихованні таких дітей потрібні особливі заходи, необхідний тонкий делікатний індивідуальний підхід, який не допустить відчуття дітьми своєї «неповноцінності», байдужого ставлення до навчальної праці. [2].

Сучасні дослідники педагогічної спадщини Василя Сухомлинського стверджують, при тому, що він не лише постійно приділяв увагу і цілеспрямовано досліджував таку важливу, гостру і складну проблему як виховання і навчання важких дітей, але й намагався всебічно обґрунтувати і дати відповіді на багато неоднозначних запитань, таких як: «У чому причини складної поведінки, характеру дітей з особливими потребами?», «Як до цих дітей ставляться в школі, сім'ї?», «Як зберегти їхню людську гідність?», «Як їм допомогти реалізувати себе в житті? тощо. Історичний аналіз показав, що

більшість подібних запитань такого змісту турбують громаду, учителів, батьків і суспільство загалом і сьогодні [3].

Василь Сухомлинський вважав, і власне був переконаний в тому, що, гармонійний і всебічний розвиток особистості дитини залежить і можливий за умови, якщо всі вчителі, вихователі, школа і сім'я, не тільки діють разом, висувають однакові вимоги перед дитиною, а ще й є однодумцями, дотримуються єдиних принципів і правил виховання, не мають розбіжностей у меті, завданнях, методах і засобах виховання. Основні положення й аспекти такого підходу педагогом були запроваджені в Павлишській середній школі, в якій працювала секція по роботі з батьками учнів, зокрема з тими, які мали вади розвитку розумового або фізичного характеру. Педагогічні працівники під час методичних та науково-практичних семінарів, нарад визначали та обґрунтовували характеристики індивідуальних особливостей розвитку та поведінки дітей, а отримані результати і висновки обговорювали з батьками на засіданнях батьківської школи, при необхідності навчали батьків стосовно особливостей позитивного впливу на дітей, знайомили з прийомами розвитку розумових здібностей через складання казок, оповідань, малюнків, дитячих виробів [4; 5].

Таким чином, Василь Сухомлинський надавав важливого значення створенню комфортних умов для навчання і виховання дитини, формуванню толерантного ставлення батьків, учителів та учнів до дітей з обмеженими можливостями, що є співзвучним із завданнями сучасного інклюзивного навчання в закладі освіти. А відтак, всебічне вивчення і глибокий аналіз педагогічних ідей Василя Сухомлинського дозволяє дійти висновку, що розглянута ним педагогічна система і запропонована методика роботи з дітьми з особливими освітніми потребами збагатили педагогічну науку новаторськими підходами, гуманістичними ідеями, науково обґрунтованими положеннями, що як наслідок відіграло значну роль у розвитку теорії, методики і практики всебічного виховання та інклюзивного навчання дітей з особливими потребами, принесло велику користь учителям загальних та спеціальних закладів середньої освіти у їхній складній роботі з корекції інтелектуальних і розумових недоліків у дітей. [3].

Отже, на думку багатьох вітчизняних вчених, дослідників спадщини Василя Сухомлинського, він охарактеризував інклюзи-

вну освіти в українській школі, яка спрямована на надання кожній дитині окремо, і всім вразливим групам дітей, загалом, рівних можливостей для результативного навчання завдяки адаптації освітніх програм та навчального середовища до потреб учнів, які відрізняються своїми навчальними можливостями.

Список використаних джерел

1. Калініченко Н. А., В. О. Сухомлинський про роботу з дітьми з особливими потребами. *Педагогічний вісник*. 2013.
2. Сухомлинський В. О. «Обережно: дитина»: про важких дітей: темат. зб. / упор. Т. В. Філімонова; за наук. ред. проф. В. О. Сухомлинської. Луганськ: ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2008. 264 с.
3. Пустовіт Г. Проблема дітей з особливими освітніми потребами в педагогічній системі В. О. Сухомлинського. *Нова педагогічна думка*. 2018. № 3.
4. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ: Радянська школа, 1978. 264 с.
5. Сухомлинський В. О. Сердце отдаю детям. Київ: Радянська школа, 1973. 287 с.

Залужовська Ганна Петрівна,

старший викладач кафедри
підвищення кваліфікації персоналу органів,
установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДКВС України
Інституту підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України,
Академії Державної пенітенціарної служби

Косов Олександр Михайлович,

старший викладач кафедри
підвищення кваліфікації персоналу органів,
установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДКВС України
Інституту підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України,
Академії Державної пенітенціарної служби

ЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ СЛУЖБОВОЇ ПІДГОТОВКИ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСІБ РЯДОВОГО ТА НАЧАЛЬНИЦЬКОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Знання, вміння та навички персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) є скарбом для демократичної незалежної України, репутація та авторитет на міжнародній арені якої залежить від професійної компетентності державних службовців, зокрема пенітенціарного персоналу.

Згідно з вимогами Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» на службу до пенітенціарної системи України приймаються громадяни України, ділові і моральні якості яких, а також освітній та професійний рівень дозволять належним чином та у повному обсязі виконувати покладені на них службові обов'язки [1].

А, отже, чинним законодавством, що здійснює правове регулювання порядку та умов проходження служби в ДКВС України, встановлено вимоги до професійного рівня кандидатів на службу в органах, установах та слідчих ізоляторах ДКВС України з метою здійснення відбору кандидатів на службу до ДКВС України таким чином, щоб забезпечити якісне комплектування посад ДКВС України.

Досліджуючи дефініцію «компетентність», слід зазначити, що, як правило, до її складу відносять повноваження, знання і досвід у певній сфері діяльності [2].

Водночас, Закон України «Про освіту» дає ширше визначення компетентності та включає до неї динамічне поєднання таких компонентів, які дають можливість особі соціалізуватися та здійснювати професійну діяльність, до яких відносить знання, уміння, навички, особисті погляди та інші особисті якості людини [3].

Чинним законодавством на осіб рядового і начальницького складу пенітенціарної системи України покладається низка специфічних завдань та широке коло обов'язків, які впливають із окремих функцій органу виконавчої влади – ДКВС України, що потребує від осіб рядового і начальницького складу ДКВС України застосування специфічних знань та особливих навичок і умінь. Тому з метою підтримання належного рівня професійної компетентності персоналу ДКВС України в нашій державі створено систему службової підготовки осіб рядового і начальницького складу ДКВС України.

Система службової підготовки осіб рядового і начальницького складу в органах, установах, слідчих ізоляторах та навчальних закладах зі специфічними умовами навчання ДКВС України передбачена Положенням про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу ДКВС України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 08.09.2015 р.

№ 1675/5. Відповідно до якого службова підготовка в ДКВС України включає в себе систему заходів, головна мета яких полягає у закріпленні та оновленні у осіб рядового і начальницького складу ДКВС України необхідних для проходження служби знань, умінь, навичок з урахуванням особливостей і профілю їх службової діяльності, а також наявної оперативної обстановки [4].

До головних особливостей організації проведення службової підготовки в органах, установах, слідчих ізоляторах та навчальних закладах зі специфічними умовами навчання ДКВС України слід віднести затвердження навчальної програми головним органом управління пенітенціарною системою України – Міністерством юстиції України; та безперервне її здійснення, оскільки згідно з чинним законодавством заняття із службової підготовки для осіб рядового і начальницького складу ДКВС України здійснюються з початку вересня по кінець травня поточного року, а заняття з фізичної підготовки проводяться протягом всього календарного року [4].

Основними шляхами проведення службової підготовки є:

- здійснення групових навчальних занять за місцем служби осіб рядового і начальницького складу ДКВС України;
- навчальних зборів;
- самостійної підготовки [4].

Отже, на підставі аналізу змісту Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 08.09.2015 р. № 1675/5, та беручи до уваги особливі умови проходження служби в органах, установах та слідчих ізоляторах ДКВС України можливо зазначити, що згаданим нормативно-правовим актом передбачено систему заходів, яка планово (відповідно до затвердженої у встановленому порядку навчальної програми) та безперервно (протягом всього календарного року) забезпечує підвищення рівня професійної компетентності осіб рядового і начальницького складу ДКВС України з урахуванням наявної оперативної обстановки в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, а також порядку і умов проходження служби в ДКВС України, значення якої для функціонування пенітенціар-

ної системи України неможливо переоцінити, а тому актуальність пошуку шляхів її удосконалення не викликає сумнівів.

Список використаних джерел

1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 № 2713-IV. Дата оновлення: 01.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#top> (дата звернення: 14.09.2022).
2. Званчук А. В. Професійність і компетентність у правовій сфері: поняття та співвідношення. Актуальні проблеми держави і права. 2010. Вип. № 56. С. 73-79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2010_56_12 (дата звернення: 12.09.2022).
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 19.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 15.09.2022).
4. Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 08.09.2015 № 1675/5. Дата оновлення: 18.01.2019. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1088-15> (дата звернення: 15.09.2022).

Івашева Тетяна Василівна,

старша викладачка кафедри підготовки персоналу пробації
Інституту підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України
Академії Державної пенітенціарної служби

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВІДОМЧОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Унікальною формою навчання є ігрові технології, які дозволяють зробити цікавими і захоплюючими не тільки роботу здобувачів освіти на творчо-пошуковому рівні, але й буденні кроки з вивчення предметів. Цікавість умовного світу гри робить позитивною, емоційно забарвленою монотонну діяльність із повторення, запам'ятовування, закріплення чи засвоєння інформації, а емоційність ігрового дійства активізує всі психічні процеси і функції дитини [1].

Проблема використання інноваційних, у т. ч. навчально-ігрових, технологій навчання у педагогіці вищої школи знайшла відображення у наукових працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Так, відомі педагоги-дослідники А. Алексюк, В. Беспалько, А. Вербицький, І. Дичківська, О. Дубасенюк,

А. Коломієць, М. Кларін, М. Левіна, Н. Наволокова, А. Нісімчук, В. Пітюков, О. Полат, О. Пометун, І. Прокопенко, С. Сисоєва, М. Чепіль та ін. ґрунтовно розглядали питання розроблення, вдосконалення й упровадження нових педагогічних технологій у освітній процес загальноосвітньої, професійної і вищої школи [2, с. 105–116].

Проаналізувавши джерела літератури, ми дійшли висновку, що поняття «технологія» розглядається в різній інтерпретації та, насамперед, як сукупність методів обробки, виготовлення, зміни стану, властивостей, форми сировини, матеріалів і напівфабрикатів, здійснюваних у процесі виробництва продукції. Технологія, будучи технічним терміном, означає спосіб перетворення чого-небудь і передбачає послідовність у діях або операціях. Однак, на відміну від фізичних, хімічних й інших процесів, що використовуються людиною для досягнення очікуваного результату виробничої діяльності, нами розглядається технологічний підхід до організації освітнього процесу, тобто власне психолого-педагогічна сутність технології [3].

В основі педагогічної технології лежить ідея повної керованості навчально-виховним процесом, проектування і відтворюваності навчального і виховного циклів [4, с. 176].

У найбільш загальному сенсі під педагогічною технологією розуміється сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компонування форм, методів, способів, прийомів та засобів навчання і виховання, тобто вона є своєрідним організаційно-методичним інструментарієм активного педагогічного процесу (Б. Лихачов). Тому педагогічна технологія у професійній підготовці майбутнього вчителя повинна бути пов'язана з творчістю і підвищенням рівня майстерності. Ця позиція особливо цікава тим, що відкриває новий напрям у підготовці сучасного вчителя початкових класів – проектування та організацію активної навчально-ігрової діяльності молодших школярів [5, с. 256].

Тут важливим при виявленні сутності навчально-ігрових технологій вважаємо безпосереднє розмежування понять «гра» та «ігрові технології». Ці поняття хоча й достатньо близькі, але водночас суттєво відрізняються. Щоб з'ясувати етимологію поняття «ігрова технологія», слід звернути увагу на її перший складник – гру.

Гра в початковій ланці є засобом пізнання довколишнього світу і себе в ньому, усвідомлення дітьми мети своєї діяльності, опредмечування абстрактних понять, розвитку творчої уяви та здібностей, встановлених людських взаємин. Використовуючи гру, як засіб цілеутворення педагогічної діяльності та інтерпретації її в особисті дії студента, ігрові технології допомагають розвивати творчу уяву та творчі здібності [6, с.247].

Для підвищення ефективності використання ігрових технологій навчання, технологія навчальної гри повинна відповідати певним вимогам:

- гра обов’язково має відповідати цілям навчання;
- імітаційно-рольова гра повинна мати безпосереднє відношення до практичної життєвої практичної ситуації.

Педагогічна практика переконливо демонструє – системне та професійне застосування у освітньому процесі ігрових технологій при проведенні різних форм проведення занять, сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу здобувачів освіти, покращенню їхнього ставлення до освітнього процесу загалом, розвитку мотивації до навчання, покращує взаємовідносини у спільності учнів. Здобутий під час ігор новий життєвий досвід, викладач стимулює до застосування слухачем у реальному житті. За таких умов учень перестає бути «об’єктом» і починає бути «суб’єктом». Саме усвідомлення своїх нових можливостей стимулює здобувача освіти до нових досягнень і постійного саморозвитку.

Чим більше процес засвоєння знань та формування нових навичок буде природним, позбавленим штучності, тим більшою буде ефективність освітнього процесу. Ігрові технології створюють унікальні умови для того, щоб здобувач освіти, часто навіть не усвідомлюючи як саме це відбулося, стає учасником освітнього процесу, залишаючись при цьому і суб’єктом звичайного свого життя.

Сьогодні відомче навчання пенітенціарного персоналу здійснюється Академією Державної пенітенціарної служби. Даний освітній заклад здійснює:

- первинну професійну підготовку персоналу ДКВС України;
- підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України;
- підвищення кваліфікації за темами;

– підвищення кваліфікації працівників державної установи «Центр пробації» (очно-заочної форми навчання);

– підвищення кваліфікації осіб начальницького складу державної установи «Центр пробації».

Зміст навчання працівників уповноваженого з питань органу пробації повністю інноваційний. Для професійної підготовки персоналу органу пробації нині реалізується дві навчальні програми:

30-ти денну програму (23 днів -дистанційна форма, 7 днів – очне навчання) підвищення кваліфікації працівників державної установи «Центр пробації»;

14-ти денну програму підвищення кваліфікації осіб начальницького складу державної установи «Центр пробації».

Програма підвищення кваліфікації підготовки працівників державної установи «Центр пробації» за очно-заочною формою навчання складається з модуля:

– загальної складової (правова компетентність);

– функціональної складової (реалізація заходів соціально-виховної роботи із суб'єктами пробації);

– галузевої складової (практика реалізації пробаційних програм, волонтерська діяльність, пов'язана з пробацією та ефективна комунікація – спосіб підвищення результативності діяльності).

Модуль правової компетентності розрахований на 22 годин та складається з 8 тем.

Під час викладання модуля правової компетентності використовуються різні методи навчання, не виключенням є ігрові методи, які є ефективними і характеризуються наявністю ігрових моделей об'єкта, процесу або діяльності; активізацією мислення й поведінки здобувача освіти.

Таким чином, застосування ігрових методів проведення занять дозволяє суттєво урізноманітнити освітній процес, а також значно підвищити рівень його ефективності. У доповнення до класичних традиційних форм та методів проведення занять ігрові технології значно підвищують рівень їхньої практичної орієнтації, що є особливо актуальним у сфері андрагогіки.

Список використаних джерел

1. Формування позитивної мотивації учня через ігрові технології. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-pozitivnoi-motivacii-ucna-cerez-igrovi-tehnologii-108290.html> (дата звернення: 21.09.2022).

2. Маркова К. А. та інші. Формування мотивації учіння. Книга для вчителя. 2020. 192 с.
3. Технологія. Великий енциклопедичний словник. URL: <http://www.vedu.ru/bigencdic/62617> (дата звернення: 21.09.2022).
4. Коджаспірова Г. М., Коджаспіров А. Ю. Педагогічний словник для студентів вищих та середніх педагогічних навчальних закладів освіти. Київ, 2018. 176 с.
5. Селевко Г. К. Сучасні освітні технології: Київ, 2017. 256 с.
6. Айламазян А. М. Актуальні методи виховання та навчання: ділова гра. Київ, 2018. 247 с.

Квітка Аліна Сергіївна,

доктор філософії, молодший науковий співробітник
відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва
Академії Державної пенітенціарної служби

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

За останні роки роль іноземної мови в суспільстві суттєво змінилася, її статус значно підвищився. З одного боку, іноземну мову почали розглядати як засіб забезпечення успішної життєдіяльності людей, а з іншого боку, вона стала однією з важливих та вагомих факторів культурного та соціального розвитку особистості.

Як відомо, знання іноземної мови є велінням нашого часу. Відкриття кордонів, «глобальне павутиння» та «глобальна економіка» сприяють підвищенню статусу та затребуваності іноземної мови. Актуальність вивчення саме англійської мови визначається розширенням контактів із зарубіжними країнами, коли запланований прагматичний ефект висловлювання найчастіше є запорукою успіху ділового співробітництва та просто приємного особистого спілкування.

Зміна позицій іноземної мови в суспільстві спричинила ряд оновлень у процесі навчання, зокрема: перегляд цілей навчання та програм, впровадження інноваційних методів, удосконалення прийомів, необхідних для особистісного розвитку здобувачів вищої освіти. Кінцевим «продуктом» будь-якого закладу вищої освіти суспільство хоче бачити спеціаліста з відповідним рівнем

професіоналізму не тільки у своїй сфері, але й з достатньо високорозвиненою іншомовною компетентністю. Тобто випускник закладу вищої освіти має володіти іноземною мовою на такому рівні, який в подальшому дозволить йому активно та вільно користуватися нею в процесі своєї професійної діяльності.

Проблема мовленнєвої компетентності виникла на початку ХХ ст. та цікавить багатьох методистів і дотепер. На думку М. Хомського, в її основі лежать уроджені знання основних лінгвістичних категорій (універсалій) та здатність дитини «конструювати для себе граматику», тобто правила опису речень, що сприймаються в мовному середовищі. Сучасними авторами поняття «компетентність» визначається як «інтелектуально та особистісно зумовлена здатність людини до практичної діяльності, а «компетенція» - як змістовний компонент цієї здатності у вигляді знань, умінь, навичок». Іншомовна компетенція розширює кругозір фахівця, дозволяє йому в сучасних умовах здійснювати свою професійну діяльність більш успішно, особливо під час взаємодії із закордонними партнерами, що дає право говорити про одну з універсальних основ його іншомовної компетентності [1].

Формування іншомовної компетентності в професійній освіті є особливо актуальним. По-перше, у цей період здобувач вищої освіти отримує професію та гуманітарні знання, проходить професійну, особистісну та загальнокультурну підготовку, а іноземна мова дозволяє розширити вказані горизонти. По-друге, у цей віковий період відбувається процес інтенсивного світоглядного пошуку основних життєвих цінностей, образу свого "Я", особистого способу життя, становлення соціального статусу. Іншомовна комунікативна компетентність є стрижнем, що пронизує весь процес навчання, а усвідомленість структури мовних та мовленнєвих дій, цілей, способів їх досягнення та результатів навчальної діяльності, робить здобувача суб'єктом навчального процесу, створює передумови для його подальшого самонавчання. Хотілося б звернути увагу на те, що здобувачам вищої освіти доводиться працювати з великим обсягом наукової та професійної літератури не тільки рідною, а й іноземною мовою, тому формування іншомовної комунікативної компетентності носить міждисциплінарний характер, де соціально-гуманітарним та загальнонауковим дисциплінам відводиться пріоритетна роль.

Комунікативна компетентність є інтегративним поняттям [2], що включає як уміння та навички виконувати дії з мовним матеріалом, так і країнознавчі та лінгвокраїнознавчі знання, вміння та навички, які свідчать про навченість спілкування, тобто прийому та передачі інформації за допомогою різних видів мовленнєвої діяльності. Процес формування цієї компетентності носить безперервний характер, він не припиняється із закінченням закладу вищої освіти, а супроводжує фахівця протягом всієї його подальшої професійної діяльності, яка відображає шлях формування комунікативної компетентності як необхідного компонента кар'єрного зростання випускника [2].

Зазначені зміни щодо підходів вивчення іноземної мови у закладах вищої освіти та її місця в системі суспільних цінностей, стосуються багатьох галузей і структур та, зокрема Державної кримінально-виконавчої служби України. Одним із напрямів реформування пенітенціарної системи України є гуманізація і демократизація інститутів виконання покарань з урахуванням міжнародних норм і стандартів щодо поводження з ув'язненими. Так, Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (Правила Нельсона Манделі) передбачають, що органи в'язничного управління повинні піклуватися про ретельний відбір персоналу всіх категорій установ виконання покарань, оскільки належне функціонування цих закладів залежить від доброчесності, гуманності, компетентності й особистісних якостей співробітників. Це означає, що фахівці Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) повинні здійснювати свою службову діяльність з позицій гуманізму, дотримання прав та основоположних свобод ув'язнених, мати професійні знання, уміння і навички не лише з юридичних наук, пенітенціарного менеджменту і професійної сфери, а й соціальної роботи, пенітенціарної психології і педагогіки. Особливе значення має здатність будувати конструктивні відносини з колегами, з ув'язненими та їхніми рідними, вирішувати професійні та життєві проблеми за допомогою комунікації, досягати взаєморозуміння з керівництвом, попереджувати і вирішувати конфлікти, а також вміння самостійно розбиратися у великій кількості іншомовної інформації, отримувати потрібну та адекватно її оцінювати, визначати області застосування, теоретичну та практичну значущість для вирі-

шення професійних завдань. Постійне звернення до різних іншомовних джерел інформації дозволяє отримувати, накопичувати та оновлювати знання.

Майбутні офіцери ДКВС України повинні уміти встановлювати і підтримувати необхідні контакти з колегами, керівництвом, підлеглими та ув'язненими, а також мати певну сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для ефективного спілкування і соціальної взаємодії, володіти іноземною мовою як засобом комунікації у професійній сфері (юридичній, зоотехнічній тощо), а також набувати професійно спрямованої іншомовної компетентності для успішного виконання подальшої професійної діяльності. Крім цього, офіцери ДКВС України мають бути здатними до співробітництва в групі та команді, бути мобільними, уміти визначати необхідні цілі та працювати в колективі, підтримувати взаємини та досягати мети комунікації, в тому числі під час спілкування з зарубіжними колегами.

Список використаних джерел

1. Chomsky N. On Language. New York: New Press, 1998. 269 p.
2. Hymes D. H. On communicative competence. Sociolinguistics. London: Penguin, 1972. PP. 269–293.

Колб Олександр Григорович,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
професор кафедри кримінального права та процесу
Національного університету «Львівська політехніка»

ЧИ ВПРАВІ ВИЩІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ РОЗШИРЮВАТИ ПРАВОВИЙ СТАТУС НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ?

Відповідно до положень п. 1 ст. 92 Конституції України, виключно законами визначається правовий статус людини і громадянина. Поряд з цим, у ст. 57 Закону України «Про вищу освіту» законодавець зазначив, що науково-педагогічні працівники мають також інші права, передбачені законодавством і статутом закладу вищої освіти, що на практиці використовується керівниками цих установ у розширенні й передбачених у даному Законі обов'язків (ст. 58).

Без сумніву, що вищі навчальні заклади (ВНЗ) освіти і науки вправі удосконалювати змістовні елементи науково-педагогічної

діяльності, але при цьому мають дотримуватись в обов'язковому порядку приписів і вимог тих законодавчих актів (і не тільки!), які стосуються правового статусу науково-педагогічних працівників (НПП). На сьогодні – це аксіома, бо при інших підходах ні ЄС, ні інші цивілізовані держави та суспільно-політичні об'єднання світу не захочуть з Україною мати жодних справ, позаяк така діяльність є не тільки протиправною (порушує конституційні права і свободи людини та громадянина), але й аморальною оскільки не співпадає з формою (закріпленім у законі правовим статусом НПП) та змістом науково-практичної діяльності (безпідставним його розширенням на рівні підзаконних нормативно-правових актів, які видають на місцях керівники ВНЗ).

Більш того, аморальність зазначеної практики у ВНЗ у сьогоденні полягає ще й у тому, що, замість того, щоб змінити у воєнний час співвідношення педагогічної та наукової діяльності (хоча б, у межах 50×50), керівники цих закладів й надалі дотримуються тих формальних вимог та оціночних (у формі звітів) показників, які їм доводяться МОН України.

Саме тому, якщо лише поверхнево поглянути на їх змістовну спрямованість, то у зв'язку з цим виникає ряд логічних питань, а саме:

1. Чим займаються створені у кожному ВНЗ підрозділи профорієнтації, приймальної комісії, ліцензування та акредитації тощо, коли на НПП керівники закладів поклали фактично їх обов'язки?

Як видається, найкращою презентацією ВНЗ є його рівень послуг, які надаються студентам.

2. Чому організацією та безпосередньою міжнародною співпрацею займаються НПП, а не МОН України та відповідні підрозділи ВНЗ, які пропонували б науково-педагогічним працівникам різноманітні варіанти їх участі у міжнародних грантах, проектах тощо, а, не навпаки, коли кожен НПП зобов'язаний шукати собі таку роботу?

Від цього, без сумніву, виграла б не тільки держава, але й конкретний ВНЗ.

3. Чому МОН України та керівники ВНЗ не залучають НПП до реалізації державних програм з освітньої та науково-

технічної діяльності, а вимагають це робити останнім за власною ініціативою?

4. Чому досі відповідні категорії корупціонерів «заробляють» на НПП, пришвидшуючи (бо, щорічно слід мати такі показники) процеси опублікування їх праць у таких науково-метричних виданнях, як «SCOPUS»?

При цьому слід зазначити, що особливо «вразливими» у віктимологічному аспекті стають ті НПП, які хочуть отримати вчені звання (старшого дослідника, доцента чи професора), позаяк за «терміновість» включення їх в авторський колектив вони ще й доплачують різноманітним «заробітчанам» у сфері освіти і науки.

Все це, як показує практика, є відомим як державним чиновникам МОН України та правоохоронним органам, так і відповідним структурам ЄС, які, без сумніву, на це будуть реагувати не профілактичними та іншими тактичними запобіжними заходами [1, с. 14–22], а прямою відмовою щодо прийняття України у вказаний Союз, звичайно з урахуванням при цьому інших системних критеріїв, в основі яких лежать право людини і громадянина та принцип верховенства права [2, с. 28–70].

Наочним прикладом такого реагування можна назвати рішення ЄСПЛ по Україні, де наша держава знаходиться у першій трійці тих Європейських країн, громадяни яких шукають справедливості саме у зазначеному Суді, а не в своїй державі [3].

Таким чином, проведений аналіз змісту нормативно-правових актів у сфері освіти і науки України та практики забезпечення правового статусу НПП [4] дозволяють констатувати, що при існуючому в нашій державі науково-педагогічному процесі у ВНЗ, ми не зможемо у найближчому майбутньому підвищити рівень ефективності наукових розробок з питань обороноздатності та блокувати, нейтралізувати, усунути тощо дію тих детермінант, які негативно впливають на професійно-мотиваційну складову діяльність науково-педагогічних працівників.

Список використаних джерел

1. Бабенко А. М. Тактико-психологічні, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативно-розшукові заходи профілактики і запобігання кримінальним правопорушенням. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 1. С. 14–22.

2. Головатий С. Коментар документа Венеціанської комісії «Доповідь про правосуддя». Доповідь про правосуддя : ухвалено Венеціанською комісією на її 86-му пленарному засіданні (м. Венеція, 25–26 березня 2011 року). Страсбург – Київ: Доповідь про правосуддя, 2011. С. 28–70.

3. Рішення Європейського суду з прав людини проти України 2020–2021: станом на 15 жовтня 2021 року. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 552 с.

4. Про затвердження рекомендованого переліку видів навчальної, методичної, наукової та організаційної роботи для науково-педагогічних працівників: наказ МОН України від 16.02. 2022 № 186. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 29.09.2022).

Костюченко Максим Анатолійович,
старший викладач кафедри фізичної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби

ВІДБІР ЗМІСТУ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Лідерська компетентність є важливим фактором успішності професійної діяльності офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби. Для її формування першочерговим кроком має бути розширення знань про лідерство, його значення у системі кримінально-виконавчої служби, про роль лідерської поведінки в діяльності офіцера. На основі цих знань у курсантів можна сформувати систему відповідних поглядів і переконань щодо лідерства та розуміння необхідності формування лідерської компетентності.

Великі можливості для розширення знань про лідерство мають навчальні дисципліни циклу спеціальної та професійної підготовки. Зокрема сутність та значення лідерства в історичному аспекті можна з'ясувати під час вивчення навчальної дисципліни «Історія України». З цієї дисципліни доцільно доповнити тематику занять питаннями про значення лідерів в історії, про основні підходи до розгляду проблеми особистості та її роль в історичному процесі, значення українських військових еліт.

Своєю чергою про значення лідерства у діяльності кримінально-виконавчої служби курсанти можуть дізнатися, вивчаючи такі навчальні дисципліни, як «Пенітенціарна психологія» та

«Пенітенціарна педагогіка». Сьогодні доцільно використати також можливості он-лайн освіти, зокрема розробити он-лайн курс, що стосувався би питань лідерства та формування лідерської компетентності фахівців кримінально-виконавчої служби. Онлайновий курс допоміг би розшири обізнаність курсантів про засоби формального і неформального лідерства у діяльності офіцера кримінально-виконавчої служби, налагодження лідерської комунікації, ґрунтовніше ознайомити їх з питаннями щодо цілей, засобів, способів та результатів діяльності лідера, сформувати у них уміння визначатися зі стилем управління підлеглими, налагоджувати необхідні відносини з колегами та ув'язненими.

Вивчення зазначених дисциплін у такому аспекті дозволить формувати у курсантів розуміння і значення лідерської поведінки, розвивати їхні лідерські якості. Доцільно також звернути увагу на необхідність формування власної думки курсантів щодо цих питань, сприйняття ними цінностей героя-лідера та офіцера-лідера. Такий масив знань необхідний для розуміння сучасних воєнних подій, значення діяльності офіцера-лідера.

Отже, з урахуванням того, що для формування лідерської компетентності велике значення має потенціал змісту навчання, необхідно розширити знання курсантів про сутність лідерства, його роль у діяльності кримінально-виконавчої служби. Для цього доцільно передбачити роботу курсантів щодо засвоєння основних положень про лідерство в історичному (під час вивчення навчальної дисципліни «Історія України»), соціально-психологічному (під час вивчення навчальної дисципліни «Пенітенціарна психологія») та власне професійному (під час вивчення навчальної дисципліни «Пенітенціарна педагогіка») аспектах. Окремо доцільно організувати додатковий спеціальний он-лайн курс «Лідерство офіцера кримінально-виконавчої служби».

Список використаних джерел

1. Мак'явеллі Н. Історія Флоренції. Державець / пер. з італ. Г. Фурси, Є. Тарнавського. Харків: Фоліо, 2021. 604 с.
2. Романовський О., Горбач І. Лідерський потенціал майбутніх фахівців державної кримінально-виконавчої служби України. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2019. № 2. С. 73–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2019_2_9 (дата звернення: 29.09.2022).

Матвійчук Валентин Петрович,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри кінології
Територіально відокремленого відділення
«Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби»
Бартенєва Людмила Сергіївна,
старший викладач кафедри кінології
Територіально відокремленого відділення
«Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби»

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ КІНОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

Внаслідок існуючої специфіки службової діяльності установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС) , вдосконалення форм і способів виконання завдань за призначенням могло б дозволити більш ефективно використовувати можливості наявних сил та засобів. Показники службової діяльності відомств сектору безпеки та оборони та державних установ, показують достатньо високу результативність використання кінологічних команд об'єднаних у відділ. Це дає можливість кінологам зосередитись виключно на виконанні завдань підтримання кінологічного забезпечення на рівні постійної готовності кінологічних команд до виконання завдань за призначенням.

У контексті завдань Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року науково-педагогічним складом кафедри кінології запропоновані наступні складові реформування кінологічної служби:

проведення структурних та організаційно-штатних змін з метою створення повноцінної кінологічної служби для систематизації роботи по виконанню визначених перед нею завдань;

законодавче забезпечення діяльності кінологічної служби ДКВС;

приведення у відповідність вимогам чинного законодавства використання наркотичних засобів і психотропних речовин під час дресирування та тренування службових собак відомства;

створення на базі кафедри кінології Територіально-відокремленого відділення «Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби» (далі – Відділення) племянного розплідника з відділеннями відтворення, вирощування, виховного

дресирування та відділенням забезпечення навчального процесу, як основи підготовки майбутніх офіцерів-кінологів відомства;

організація підготовки на базі Відділення курсантів Академії Державної пенітенціарної системи за додатковим професійним спрямуванням «офіцер-кінолог»;

організація підготовки на базі кафедри кінологічних команд з пошуку вибухових речовин, вибухових пристроїв, вогнепальної зброї і набоїв;

створення на базі міжрегіональних управлінь мобільних кінологічних груп з пошуку наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів;

створення на базі Відділення кінологічного навчального центру по досвіду існуючих центрів у відомствах сектору безпеки та оборони України;

створення кінологічного факультету з кафедрами генетики, біології, зооінженерії, ветеринарної медицини та службової кінології.

Кінологічна служба в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах призначена для організації використання спеціально підготовлених собак як одного із заходів, що застосовуються для посилення охорони установ виконання покарань і слідчих ізоляторів, розшуку та затримання злочинців, які вчинили втечу з-під варти, виявлення осіб, які сховалися на об'єктах, що охороняються, або у вантажах, та огляду автомобільного, залізничного транспорту, об'єктів, а також осіб з метою виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин [2].

Розглядаючи складність завдань які поставлені перед кінологічною службою і враховуючи зміни які відбуваються у країні, у зв'язку з агресією Російської Федерації та євроінтеграційними процесами пов'язаними насамперед з демократизацією усіх процесів життєдіяльності суспільства, вважаємо за необхідне запропонувати зміни та доповнення до завдань кінологічної служби з урахуванням викликів, які стоять перед відомством на сучасному етапі його розвитку. На нашу думку, ці завдання повинні бути наступними:

участь кінологічних команд у заходах щодо недопущення та розкриття кримінальних правопорушень;

розшук та затримання кінологічними командами правопорушників;

створення умов та сприяння у роботі молодших інспекторів-кінологів із закріпленими за ними розшуковими та спеціальними собаками;

огляд місць вірогідної схованки злочинців, вірогідного знаходження захованих речей і предметів, що призначалися для вчинення кримінального правопорушення;

огляд осіб та їх особистих речей з метою пошуку та виявлення наркотичних засобів, психотропних та вибухових речовин, вибухових пристроїв, вогнепальної зброї і набоїв;

кінологічне забезпечення переміщення засуджених;

залучення кінологічних команд для припинення злочинів терористичної направленості на об'єктах ДКВС;

забезпечення постійної готовності кінологічних команд до виконання завдань за призначенням;

підбір та надання пропозицій по призначенню персоналу на кінологічні посади;

направлення на навчання кінологічних команд та постійне удосконалення їх професійної майстерності після його завершення в рамках спеціальної підготовки;

розробка та здійснення перспективних і поточних планів, визначення основних напрямків діяльності та подальшого удосконалення розвитку службового собаківництва з урахуванням оперативної обстановки;

організація розведення, вирощування, підготовка та використання службових собак у загальній системі охорони установ;

вивчення, узагальнення, розповсюдження та впровадження в роботу передового досвіду тактики дій кінологічних команд;

забезпечення обліку та аналізу результатів діяльності кінологічної служби і розробка на цій основі заходів щодо подальшого укріплення та удосконалення всіх напрямків її роботи;

забезпечення своєчасного проведення господарських і зооветеринарних заходів щодо збереження та утримання службових собак у постійній готовності для їх застосування, а також вдосконалення їх робочих та екстер'єрних якостей;

організація технічного оснащення розплідників, а також впровадження досягнень науки і техніки в практику їх діяльності;

удосконалення методики підготовки і тактики застосування службових собак системи охорони установ та воєнізованих формувань територіальних (міжрегіональних) управлінь;

організація та підтримання взаємовигідної співпраці з кінологічними службами відомств сектору безпеки та оборони і громадськими кінологічними об'єднаннями України.

Таким чином, структура кінологічної служби, на думку авторів, повинна складатись з кінологічного відділу Департаменту з питань виконання кримінальних покарань, кінологічних служб міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України, кінологічних відділів установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, кінологічного навчального центру та племінного розплідника ДКВС.

Список використаних джерел

1. Денис Малюська: Стратегія реформування пенітенціарної системи – як «дороговказ» до створення ефективної системи виконання кримінальних покарань. URL. <https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-strategiya-reformuvannya-penitentsiarnoi-sistemi-yak-dorogovkaz-do-stvorennnya-efektivnoi-sistemi-vikonannya-kriminalnih-pokaran> (дата звернення 20.09.2022).

2. Про затвердження Інструкції з організації кінологічної служби в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах: наказ ДДУПВП від 24.01.2004 № 18.

Матвійчук Валентин Петрович,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри кінології

Територіально відокремленого відділення

«Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби»

Доменюк Андрій Миколайович,

старший викладач кафедри кінології

Територіально відокремленого відділення

«Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби»

ОСНОВНІ ЗУСИЛЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

У Стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року зазначено, що у визначений період необхідно забезпечити, в тому числі, формування ефективної моделі підготовки та діяльності персоналу пенітенціарної системи [1].

З метою створення ефективної моделі підготовки та діяльності персоналу відомства науково-педагогічним складом кафедри

кінології Територіально-відокремленого відділення «Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби» на основі аналізу стану кінологічного забезпечення підрозділів системи виконання покарань, внесені зміни у навчально-методичне забезпечення освітньої діяльності та запропоновано вдосконалення кінологічної служби, яка б змогла відповідати зазначеним у керівних документах вимогам та виконувати ті завдання, які поставлені перед нею. У відповідності до положень Стратегії запропоновано створити дієву організаційну структуру кінологічної служби покликану вирішити проблемні питання кінологічного забезпечення структурних підрозділів Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС).

Науково-педагогічний склад кафедри кінології пропонує основні зусилля кінологічної служби ДКВС зосередити на:

- удосконаленні нормативно-правової бази кінологічного забезпечення установи;

- організації, керівництві та контролі за виконанням нормативно-правових актів, проведенні заходів з добору, підготовки, комплектування та використання кінологічного персоналу та службових собак;

- розбудові сучасної ефективної кінологічної служби, яка відповідала б євроінтеграційним устремлінням України шляхом:

 - внесення змін у організаційно-штатну структуру кінологічної служби;

 - впровадження тактичних прийомів і способів використання службових собак у службовій діяльності установ;

 - широкого застосування собак у заходах щодо недопущення та розкриття кримінальних правопорушень, для пошуку та виявлення вибухово-небезпечних предметів у місцях позбавлення волі, протидії обігу наркотичних засобів, психотропних та вибухових речовин, зброї та боєприпасів, а також забезпечення власної безпеки персоналу відомства;

 - удосконаленні системи підготовки кінологічного персоналу і дресирування службових собак у Відділенні в ході освітнього процесу шляхом впровадження в практику сучасних методик підготовки фахівців і дресирування службових собак за новими напрямками;

запровадженні спеціальної підготовки для підтримання у готовності до дій за призначенням кінологічних команд установ та воєнізованих формувань;

розгляді можливостей по створенню племінного розплідника, як основи підготовки офіцерів-кінологів та забезпечення службовими собаками установ та воєнізованих формувань;

підвищенні результативності використання кінологічних команд у службовій діяльності з урахуванням загроз і ризиків у сфері забезпечення безпеки місць позбавлення волі;

створенні необхідної матеріально-технічної бази для тренувань, розміщення та утримання службових собак у місцях постійної дислокації.

Список використаних джерел

1. Малюська Д. Стратегія реформування пенітенціарної системи – як «дороговказ» до створення ефективної системи виконання кримінальних покарань. URL. <https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-strategiya-reformuvannya-penitentsiarnoi-sistemi-yak-dorogovkaz-do-stvorenniya-efektivnoi-sistemi-vikonannya-kriminalnih-pokaran> (дата звернення: 20.09.2022).

Сорокопуд В'ячеслав Борисович,
старший викладач кафедри фізичної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби

Гончар Віталій Валерійович,
старший викладач кафедри фізичної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КОМПОНЕНТИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ

Сучасні умови життєдіяльності суспільства обумовили розгляд питання щодо збереження здоров'я, забезпечення особистої та суспільної безпеки в умовах військового стану, особливо в умовах окупації території. Як показала сумна практика, на початку теперішнього військового протистояння України проти Росії більшість осіб, в тому числі й молодих військовослужбовців, співробітників правоохоронних структур, на окупованих територіях або тимчасово контролюваних ворогом були не готові до чітких дій щодо збереження життя, здоров'я тощо. Це мало і має прояв під час певних дій окупантів, представників контррозві-

дувальних органів ворога, а саме: зустрічей під час перевірки документів, проведення обшуку щодо виявлення вогнепальної чи холодної зброї, предметів, що можуть бути використані для самозахисту, виявлення певного інтересу до зовнішнього вигляду особи, прояв агресії до чоловіків та жінок, які попали під підозру так званого «окупаційного патруля» тощо. В той же час можуть виникнути обставини (напад озброєних мародерів, гвалтівників, які можуть не залишити вибору, що до прийняття рішення відносно них), що будуть вимагати термінових, радикальних рішень та дій по відношенню до певної категорії осіб-злочинців, і не важливо де ці обставини застали людей – на вулиці, у службовому приміщенні, іншому помешканні, транспорті тощо. Особи, що потенційно можуть потрапити у такі обставини повинні знати: які предмети, що не викликають підозри, можна мати із собою та як пояснити їх наявність при собі; де ці предмети повинні знаходитися для зручного використання; що у помешканні практично кожен предмет можна застосовувати з метою травмування чи ліквідації ворога; чітко знати розташування своїх речей для того, щоб планувати та реалізовувати атаку та відхід; у службовому приміщенні слід розуміти його місце розташування та наявні шляхи відходу, одночасно мати уявлення про знаходження персоналу в окремих кімнатах і в цілому в приміщенні; на вулиці вміти визначити місцем положення та розташування допоміжних засобів, шляхів відходу та підручних засобів, які можна використати для самозахисту й самооборони. Також важливим залишається розвиток у осіб самовдосконалення щодо компетенцій, пов'язаних із наданням першої домедичної допомоги в умовах бойових дій. Маємо наголосити що й на тому, що жодна людина, яка професійно чи аматорські займається спортом, через певні обставини (хвороби, відпустки, родинні проблемні ситуації, психологічні кризи, надзвичайні ситуації різного характеру, в тому числі й війна) може мати перерви у спортивних заняттях. Багато хто з людей, що присвятили себе спорту чи фізичній культурі сьогодні знаходяться на фронті чи в евакуації, де відсутні умови для занять улюбленою справою та можливості розвитку свого тіла та здоров'я, а іноді й просто підтримування свого фізичного стану на належному рівні. Однак, обставини змінюються і люди отримують можливість

повернутися до свого життя, важливе місце в якому займають фізичні вправи: біг, гімнастика, фітнес, спортивні ігри, в тому числі й парні (наприклад: теніс, бадмінтон так і командні: футбол, волейбол, баскетбол та інші). Людина після певних перерв у занятті фізичними вправами не може одразу піти до спортивної зали, на ігровий майданчик чи бігову доріжку через неготовність організму й можливість завдати йому шкоди (травми, поранення, серцево-судинні захворювання, захворювання шлунково-травної системи, опорно-рухового апарату, наслідки простудних захворювань тощо).

Пропонуємо введення спеціальних тренінгів, які мають бути втілені швидко як в освітній процес, так і у цивільну підготовку всіх курсантів, студентів, співробітників Академії Державної пенітенціарної служби, інших зацікавлених осіб (наприклад, батьків осіб, які навчаються в закладі вищої освіти). Розробку програмного забезпечення цих тренінгів на теперішній час здійснюють дві кафедри – фізичної підготовки і педагогіки та гуманітарних дисциплін. Мета тренінгів – формування певних здоров'язбережувальних, життєво-захисних, життєво-оборонних компетенцій у слухачів тренінгів.

Тренінги мають комплексний характер, передбачають низку спортивних занять, а також занять з домедичної допомоги в умовах бойових дій. Всі програми тренінгових занять базуються на створенні відповідних педагогічних умов та застосуванні інноваційних методів формування зазначених компетенцій у осіб, які їх проходять. Особливостями таких тренінгів є наступне: 1) спортивні програми базуються на обов'язковому врахуванні певних порад та рекомендацій лікарів з метою визначення відповідного навантаження на тіло особи під час занять; 2) тренери надають сучасні знання щодо розуміння та формування життєвих навичок особистого тайм-менеджменту, вмінь самостійного складання режиму дня, зайняття спортом, а також гімнастикою, профілактичними вправами, професійними справами тактико-спеціальної фізичної підготовки, раціону споживання їжі та води, планування активного й пасивного відпочинку; 3) педагогічні працівники з медичною та психологічною освітою проводять лекції, семінари та майстер-класи з надання першої невідкладної допомоги та відпрацювання спеціальних

навичок з порятунку життя в умовах надзвичайних станів, надають широкий спектр базових знань, що включають правильну й оперативну оцінку місця події та психологічного й фізичного стану постраждалого і надання домедичної допомоги за масивної зовнішньої кровотечі, за раптової зупинки кровообігу, за порушення прохідності дихальних шляхів, за термічних опіків і травм; формують практичні навички накладання турнікетів, використання дефібрилятора, надання заходів із серцево-легеневої реанімації тощо.

Тимків Олександр Іванович,
старший викладач Центру професійної освіти
Територіально відокремленого відділення
«Кам'янська філія Академії Державної пенітенціарної служби»

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ АБО ДИСБАЛАНС ПСИХО-ЕМОЦІЙНОГО САМОРЕГУЛЮВАННЯ ФАХІВЦІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ

У часи російської агресії проти України практично кожна людина зазнає стрес як у буденному житті, так і професійному. Однією з вразливіших ланок постає саме пенітенціарна служба. Її фахівці майже 24/7 мають виконувати свої посадові обов'язки, забезпечуючи безпеку людини. Проте у воєнний стан подібна діяльність потребує понаднормованого виконання обов'язків та доручень [2]. Усе це призводить до професійного вигорання, психо-емоційного занепаду, дисбалансу саморегулювання фахівця пенітенціарної служби.

Вперше поняття «професійне вигорання» було запропоновано у 1974 р. Г. Фрейденбергом. Цей термін характеризує психологічний стан здоров'я робітника, який перебуває у постійному контакті з іншими особами зазвичай в емоційно складних умовах.

Подальші дослідження проводила К. Маслач, акцентуючи увагу на робітниках медичної сфери, далі вивчення почало поширюватися й у інших професійних галузях. Науковиця детермінує професійне вигорання як виснаження емоційне та фізичне, що формується у результаті перманентних стресових ситуацій на роботі.

Під час якісного служіння перевтома на роботі призводить до психо-емоційного занепаду, а й навіть до редукції власних

досягнень та деперсоналізації [1; 3]. Деперсоналізація – це вкрай негативна реакція, жорстоке поводження з людьми, які користуються послугами / допомогою фахівця [4].

Задля уникнення такого необхідно чинити низку превентивних заходів, серед яких доречними ми вважаємо:

1) надання необхідних знань для розуміння ймовірних складних та екстраординарних ситуацій, що виникають у професійній діяльності фахівця пенітенціарної служби;

2) формування вмій та навичок подолання професійних труднощів;

3) формування психо-емоційної стійкості до відхилень від стандартних умов трудової діяльності;

4) адаптування фахівця пенітенціарної служби до діяльності в екстремальних умовах;

5) вчасна інформованість;

6) формування навичок визначення пріоритетності видів діяльності;

7) оволодіння навичками тайм-менеджменту.

Таким чином, фахівці пенітенціарної служби є вразливою ланкою спеціалістів, щодо професійного вигорання і психо-емоційного дисбалансу зокрема. Задля уникнення цього необхідно чинити низку превентивних дій, що сформує стресостійкість та психо-емоційний баланс.

Список використаних джерел

1. Горбач І. О., Романовський О. Г. Ціннісно-мотиваційний компонент лідерського потенціалу майбутніх фахівців пенітенціарної системи України. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. 2021. № 2(7). С. 87–95.

2. Курбак Р. М., Сегада В. М. Персонал установ виконання покарань як суб'єкт пенітенціарного впливу на засуджених. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2021. № 2 (10). С. 86–99.

3. Кучеренко С. М., Кучеренко Н. С. Сучасні особливості проблеми емоційної стійкості фахівців Державної пенітенціарної служби. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2022: матеріали міжнар. наук.- практ. конф. (м. Чернігів, 10 черв. 2022 р.)* / гол. ред. О. М. Тогочинський; Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПтС, 2022. С. 288–291.

4. Стельмах О. Чинники професійного вигорання особистості. *Молодь і ринок*. 2022. № 5 (203). С. 76–80.

Тогочинський Олексій Михайлович,
доктор педагогічних наук, професор,
ректор Академії Державної пенітенціарної служби

ВЗАЄМОДІЯ МІЖ АКАДЕМІЄЮ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ ТА ДЕПАРТАМЕНТОМ З ПИТАНЬ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Взаємодія між Академією Державної пенітенціарної служби (далі – Академія) та Департаментом з питань виконання кримінальних покарань (далі – Департамент) має вирішальне значення як у сфері підготовки фахівців, так і в царині наукового супроводу професійної діяльності пенітенціарного персоналу.

Підготовка пенітенціарного персоналу в Академії відображається на діяльності Департаменту, оскільки набута фахівцями освіта має здатність впливати на всі сфери їхньої професійної діяльності, стабільність управлінської системи, стратегії взаємодії між суб'єктами кримінально-виконавчих відносин.

У контексті постійних змін, що відбуваються в пенітенціарній системі, випускники Академії мають набути вмінь швидко адаптуватися до нових підходів щодо поведінки із засудженими та ув'язненими, стратегій застосування корекційних програм, новітніх інформаційних технологій, вміти працювати командою та створювати умови для забезпечення процедурної, фізичної та динамічної безпеки в установах виконання покарань.

Ефективним освітній процес в Академії може бути тоді, коли буде відсутня різниця між затратами на підготовку майбутнього фахівця та її результатами. Це означає, що випускник, під час навчання в Академії, має набути теоретичних знань, умінь та навичок, особистісних якостей, що задовольнятимуть нагальні потреби подальшої служби.

Отже, завданням Академії та Департаменту є створення умов, за яких стейкхолдерами вносяться раціональні зміни в освітні програми, практичні працівники залучаються до проведення різних видів навчальних занять, суттєво вдосконалюється механізм проходження курсантами практики, що супроводжується формуванням у них професійних компетентностей відповідно до кваліфікаційних характеристик з обов'язковим залу-

ченням до цього процесу відповідальних та досвідчених співробітників. Цьому сприяє конструктивна взаємодія Академії з Департаментом, що ґрунтується на певних принципах.

Медведенко С. В. називає систему принципів взаємодії правоохоронних органів, яку «... складають як загальні, так і спеціальні принципи. До загальних принципів належать наступні: верховенства права, законності, прозорості, етичності. До спеціальних принципів взаємодії ... належать: комунікативності, безперервності, толерантності, рівності сторін, добровільності, доступності. Спеціальні принципи доповнюють та розширюють загальні і мають уточнюючий характер, стосуються окремих особливостей взаємодії» [2, с. 14].

Посилаючись на вищезазначені принципи можна обґрунтовано стверджувати, що взаємодія сприяє формуванню партнерських відносин між Академією та Департаментом, зокрема надає можливість задовольнити потреби роботодавців та здобувачів вищої освіти.

Гречанюк С. К. вказує на те, що «Реалізація теорії на практиці можлива двома способами: перший – безпосереднє закріплення у відповідній науці; другий – надання відповідних знань практичним працівникам (в першу чергу через формування навчальної дисципліни, присвяченої організації взаємодії)» [1, с. 13].

Водночас Третяк О. С., Чебоненко С. О. зазначають, що взаємодія розглядається «... як категорія, що відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємну зумовленість, породження одним об'єктом іншого, взаємний перехід, під час якого змінюється стан кожного об'єкта» [3, с. 47].

Урахування окреслених підходів до розуміння взаємодії, дає можливість для визначення цілей, розробки відповідних орієнтирів, окреслення першочергових завдань, що зумовлюють співпрацю між Академією та Департаментом. Мету взаємодії в цьому випадку простежуємо через досягнення цілей, що стоять перед Державною кримінально-виконавчою службою України.

Таким чином, до першочергових завдань в площині взаємодії між Академією та Департаментом на сучасному етапі, можна віднести такі, як:

- спільне обговорення та внесення змін до Кримінально-виконавчого права України в частині утримання військовополонених у створених таборах;

– вирішення Департаментом проблеми керівництва практикою курсантів, які згодом призначаються на посади оперативних працівників, працівників відділу режиму, безпеки та охорони УВП, соціально-виховної та психологічної служби УВП, закріплюючи за ними досвідчених співробітників;

– практико-орієнтовна підготовка молодих фахівців в Академії;

– забезпечення можливості стажування науково-педагогічного складу Академії в установах виконання покарань;

– підвищення кваліфікації особового складу Департаменту через впровадження сучасних освітніх інструментів (Zoom, Moodle) шляхом реалізації Меморандуму укладеного між Академією та Alinea International в рамках проекту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe) (навчальні модулі: «Огляд основних факторів ризику скоєння правопорушень»; «Методика оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення засудженими»; «Заповнення форми Оцінки ризиків скоєння повторних правопорушень»; «Індивідуальне планування роботи із засудженими до позбавлення волі» та ін.);

– залучення Академії до експертизи нормативно-правових актів з питань забезпечення діяльності Департаменту;

– розробка «Інструкції про порядок проходження стажування в органах і установах виконання покарань працівниками Центрального апарату, міжрегіональних управлінь та Академії;

– розробка проєкту Закону України «Про забезпечення функціонування подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій з метою запобігання порушенням прав засуджених»;

– розробка проєкту Закону України «Про обмеження покарання у виді арешту і заміни його на покарання у виді домашнього арешту»;

– організація курсів з англійської мови для керівного персоналу Департаменту.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що взаємодія між Академією та Департаментом дозволяє вирішувати питання, що пов'язані як з освітнім процесом, так і з науковим супроводом у частині розробки нормативно-правової бази, що регулює діяльність Департаменту, оновлення корекційних програм, впровадження сучасних технологій у роботі із засу-

дженими. Предметом подальших наукових розвідок стане розробка системи оцінювання викладачами досягнень здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання з метою забезпечення академічної доброчесності.

Список використаних джерел

1. Гречанюк С. К. Теорія та практика взаємодії органів та установ Державної пенітенціарної служби України з державними та неурядовими інституціями: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т Державної податкової служби України. Ірпінь, 2011. 43 с.

2. Медведенко С. В. Аналіз принципів взаємодії поліції та громадськості. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет конф. (Одеса, 22 жовт. 2021 р.). Одеса: ОДУВС, 2021. С. 11–14. URL: http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/3264/1/конфер_061120.pdf (дата звернення: 02.09.2022).

3. Третяк О. С., Чебоненко С. О. Теоретико-методологічні засади управління пенітенціарним персоналом. *Освітній менеджмент: проблеми теорії та практик*: монографія / за ред. Т. О. Дороніної. Кривий Ріг: Інтерсервіс, 2014. Розд. 1, гл. 1.2. С. 34–52.

Чебоненко Станіслав Олегович,

кандидат педагогічних наук, доцент, проректор
Академії Державної пенітенціарної служби

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сьогодні у структурі закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання функціонує Інститут підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) Академії Державної пенітенціарної служби (далі – Академії), навчання в якому здійснюється відповідно до ліцензії Міністерства освіти і науки України (накази МОН України від 21.12.2018 № 3073-л та від 17.11.2021 № 236).

«Головними завданнями Інституту є:

- організація та проведення первинної підготовки та підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України відповідно до графіку комплектування;

- організація та проведення підвищення кваліфікації науково-педагогічного, педагогічного та керівного складу закладів вищої освіти, державних службовців міністерств, інших цент-

ральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, посадових осіб органів місцевого самоврядування, працівників інших підприємств, установ та організацій;

- здійснення планування та організація освітнього процесу, забезпечення всіх видів навчальних занять слухачів через систему науково-методичних і педагогічних заходів спрямованих на передачу передового досвіду, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються у ситуаціях, максимально наближених до реальних умов;

- реалізація типових програм первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації, здійснення контролю за їх виконанням;

- удосконалення у слухачів Інституту навичок управлінської діяльності шляхом поглиблення, розширення й оновлення професійних знань, умінь і навичок, упровадження в практичну діяльність досягнень науки, передових форм і методів роботи, основ наукової організації праці;

- залучення для участі в освітньому процесі персоналу органів і установ ДКВС України й керівників та фахівців центральних органів виконавчої влади (в тому числі і правоохоронних органів), провідних науковців та практиків;

- забезпечення організації проведення наукових конференцій, круглих столів, семінарів тощо з актуальних проблем післядипломної освіти» [1].

Відповідно до Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу ДКВС України, підвищення кваліфікації персоналу, яке має відбуватися не рідше ніж раз на три роки, «є видом професійного навчання, що полягає у підтримці та підвищенні рівня професійних компетентностей осіб рядового і начальницького складу, оновленні та актуалізації її складових» [2].

Досягнення результатів навчання слухачів на курсах підвищення кваліфікації потребує постійного вдосконалення Типових та Робочих навчальних програм, використання викладачами відповідних за змістом сучасному стану функціонування ДКВС України методичних та дидактичних матеріалів, засобів контролю, що дозволяють ідентифікувати, «оцінити і виміряти знання, уміння, навички, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті

у процесі навчання визначити рівень професійної компетентності слухача» [2].

Оскільки підвищення кваліфікації в Академії відбувається кожні три роки, то модернізація навчання в перспективі має враховувати:

- удосконалення професійної компетентності слухачами через опанування новими знаннями, посилення практичної складової навчання;

- систематичне оновлення та якнайбільшу відповідність змісту Типової та Робочих навчальних програм змінам, що відбулися в нормативно-правовій базі, яка регламентує професійну діяльність персоналу ДКВС України;

- використання сучасних технологій та методів навчання, участь слухачів в тренінгах, кейс-стаді (метод дослідження), ситуаційному аналізі, вирішенні ситуаційних завдань, дебатах, ситуаційно-рольових іграх, майстер-класах, вебінарах тощо;

- запровадження принципу співпраці викладача із слухачами, обміну досвідом практичної діяльності;

- проходження стажування викладачами Академії в органах та установах ДКВС України та за кордоном, що сприятиме усвідомленню першочергових цілей, потреб, готовності до трансляції слухачам новітніх інструментів в роботі із засудженими орієнтуючись на кращі зразки вітчизняної та зарубіжної практики в площині фізичної, процедурної та динамічної безпеки;

- планування проведення слухачами наукової дослідної роботи обумовленої специфікою їхньої професійної діяльності для формування вмій та навичок опрацьовувати різні джерела (нормативно-правові акти, монографії, наукові статті, тези, доповіді, офіційні сайти державних інституцій тощо) з метою отримання інформації, необхідної для ефективного виконання посадових обов'язків;

- залучення персоналу ДКВС України для проведення бінарних занять в Академії з тем, що розглядають специфічні питання, і в яких треба поєднувати теорію з практикою;

- можливість проведення підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України в Академії з використанням технологій дистанційного навчання на ресурсах системи управління освітою Moodle. Це значно скоротить витрати на навчання та дозволить

не відривати на тривалий час персонал від роботи, підвищить мотивацію слухачів, оптимізує витрати часу на опрацювання тем;

– динамічний, особистісно-орієнтований підхід до оцінки знань, умінь, навичок, які може продемонструвати слухач після завершення курсів підвищення кваліфікації (тестування, анкетування, співбесіда, ситуаційні завдання, кейс-стаді, виступи тощо), з чітким визначенням критеріїв та показників рівня знань.

Таким чином, можна зробити висновки, що підвищення кваліфікації є потужним засобом професійного розвитку персоналу ДКВС України, ефективність якого визначається тим, наскільки досконалими та оновленими будуть програми підготовки, якісно організовано навчання із залученням досвідчених викладачів та фахівців-практиків, які здатні мотивувати до навчання через орієнтацію на витребувані в професійній діяльності знання, вміння та навички. Підвищення кваліфікації не має бути консервативним, Типові та Робочі навчальні програми мають систематично оновлюватись, відповідати сучасності. Предметом подальших наукових пошуків має стати розгляд питань, що стосуються розкриття шляхів використання теоретичних знань у професійній діяльності персоналу ДКВС України.

Список використаних джерел

1. Інститут підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України Академії Державної пенітенціарної служби. URL: <https://academysps.edu.ua/institut-pidvishhennja-kvalifikacii-personalu-dkvs-ukraini/> (дата звернення: 10.09.2022).

2. Положення про проходження первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: затв. наказом М-ва юстиції України від 26.12.2018 р. № 4091/5.

Чорний Артем Миколайович,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
прикордонного контролю факультету безпеки державного кордону
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
Гоцуляк Олег Олександрович,
курсант 443 навчальної групи
факультету забезпечення оперативно-службової діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Професійна діяльність вимагає від сучасного фахівця бути компетентним в багатьох питаннях, добре розбиратися в характері та поведінці людини, вміти налагодити сприятливу робочу атмосферу в колективі, підтримувати тісну співпрацю з взаємодіючими структурами. Серед професійно важливих якостей майбутніх офіцерів-прикордонників, наявність яких обумовлює успішність виконання поставлених завдань, здатність до професійної творчості займає дуже важливе місце. Розвиток та формування стійких навичок до прийняття творчих та нестандартних (нетипових) рішень є одним з найважливіших завдань професійної підготовки на сучасному етапі [3, с. 2].

Застосування проблемного навчання в процесі формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників допомагає розвивати у них здатність творчо мислити. Проблемне навчання заохочує застосовувати критичне мислення та навички вирішення проблемних ситуацій з метою вирішення реальних проблем. Традиційний лекційний підхід до процесу викладу навчального матеріалу характеризується тим, що викладачі насамперед надають тим, хто навчаються інформацію, а також сприяють засвоєнню ними результату навчального процесу.

Проблемне навчання як психолого-педагогічна стратегія створює виклик багатьом викладачам, оскільки воно є навчальною основою, що підтримує активне та групове навчання. Ефективне навчання має місце тоді, коли слухачі разом створюють

ідеї в результаті спільного та самостійного навчання. Застосування його на практиці може різнитися в залежності від навчального закладу та програми навчання, але загалом воно може розглядатися як суцільний процес, що складається з аналізу проблеми, періоду самостійного навчання і, нарешті, підведення підсумків [2, с. 129]. Проблемне навчання має значний потенціал щодо вдосконалення навичок мислення вищого порядку, розуміння та застосування знань на практиці, ставлення до навчання та мотивації, також сприяє заохочуванню майбутніх офіцерів-прикордонників брати на себе відповідальність за якість навчання та прийняття відповідних рішень.

Проблемне навчання стимулює навчальний процес і підвищує загальну активність, формує пізнавальну здатність особистості, допомагає долати пізнавальні труднощі. Першочерговим завданням у процесі проблемного навчання є пробудження пізнавальної активності. Пізнавальна активність на рівні структурної одиниці спрямованості особистості свідчить про те, що курсант не лише охоче засвоїв ту чи іншу інформацію, але його відрізняє міцно сформована потреба в якісній пізнавальній діяльності, сильні та стійкі мотиви цієї діяльності. Показником сформованої пізнавальної активності майбутніх офіцерів-прикордонників можуть стати насамперед їхні дії. Зокрема, якщо курсант ставить запитання до викладача; прагне за власним бажанням брати участь у навчальній діяльності, у обговоренні розглянутих на занятті питань; доповнює відповіді інших, бажає висловити свій погляд; прагне поділитися з іншими новою інформацією, завершити виконання розпочатих вправ, то в цьому випадку можемо говорити про його розвинену пізнавальну активність.

Основою проблемного навчання є професійно-спрямовані проблемні ситуації. Проблема ситуація – це пізнавальна ситуація, за якої курсантові недостатньо наявних знань для виконання теоретичного та практичного завдання, що породжує суб'єктивну потребу в оволодінні новими знаннями, а також стимулює пізнавальну активність тощо. Умовою виникнення професійно-спрямованої проблемної ситуації є необхідність з'ясування нового ставлення до предмета, який досліджують, його властивостей. Головним елементом проблемної ситуації є невідоме, нове,

те, що має бути відкритим для правильного виконання поставлених завдань, які в майбутньому буду стояти перед курсантами.

У процесі проблемного навчання майбутніх офіцерів-прикордонників особливу увагу необхідно звернути на суб'єкт-суб'єктну взаємодію в системі «викладач-суб'єкт навчання». Результати аналізу взаємодії як діяльності свідчать про те, що суб'єктом процесу взаємодії є не лише один член навчальної групи, суб'єктом може бути вся навчальна група [1, с. 226].

Якість проблемного навчання залежить не лише від того, на скільки якісно викладач обізнаний з інформацією, а й від його участі в розвитку науки. Результати наукових пошуків викладачів підвищують інтерес курсантів до занять, до предмета в цілому та активізують їхню творчу діяльність. Проблемне навчання дозволяє осмислити поняття та предмет навчання, цей досвід також може допомогти майбутнім офіцерам-прикордонникам «розвинути розуміння себе та своєї сутності, а також шляхів вирішення тих проблемних ситуацій, які вони вже засвоїли».

Для того, щоб проблемне навчання було максимально ефективним, навчальний план має бути розроблений таким чином, щоб він відповідав конкретним навчальним потребам, наприклад, здатності суб'єктів навчання до самостійного керування процесом навчання. І викладачам, і курсантам, для яких це навчальне середовище є новими, знадобиться час, щоб пристосуватися до своїх ролей, у зв'язку з тим, що процес проблемного навчання є складним та тривалим. Це збільшує рівень стресу викладачів і, потенційно, зменшує їх бажання впроваджувати проблемне навчання у навчальний процес. Проте, проблемне навчання створює усі необхідні умови для розвитку пізнавальної діяльності, самостійності суджень, системності набуття нових знань, оволодіння новими способами розумової творчої діяльності [4, с. 72].

Тому, на нашу думку, одним із напрямків перебудови системи освіти є широке застосування проблемного навчання, яке має посісти помітне місце у повсякденній навчальній роботі з курсантами вищих військових навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Волобуєва О.Ф. Психологічні засади розвитку іншомовних здібностей майбутнього військового професіонала: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07 /

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2010. 565 с.

2. Горбатько К. М. Формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький: НАДПСУ, 2018. 249 с.

3. Чорний А. М. Сутність поняття «професійна компетентність» офіцера-прикордонника. *Eurasian Academic Research Journal*. 2019. № 7 (37). Р. 92–100.

4. Шинкарук О. М., Діденко О. В. Проблемне навчання офіцерів-прикордонників: теорія, методика, практика: навчальний посібник. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2017. 100 с.

Янчук Олег Борисович,

директор Державної установи «Центр пробації»

ЗМІНИ ПРІОРИТЕТІВ У ПІДХОДАХ ДО ДОБОРУ ПЕРСОНАЛУ ДЛЯ РОБОТИ В ОРГАНАХ З ПИТАНЬ ПРОБАЦІЇ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Належне врядування є одним з основних чинників конкурентоспроможності держави, розвитку її економіки та передумовою європейської інтеграції, а у випадку України – ще й сталості держави перед обличчям воєнної загрози і загрози знищення. Основні напрями розвитку врядування нашої держави на найближчі роки визначено у Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки [3]. Нині реформування системи державного управління здійснюється з урахуванням Європейських стандартів належного адміністрування, розроблених Програмою підтримки вдосконалення врядування та менеджменту (SIGMA) та викладених у документі «Принципи державного управління». Зазначений документ містить систему принципів і критерії оцінки державного управління, що ґрунтуються на основі міжнародних стандартів і вимог, а також кращих практик держав-членів ЄС та держав Організації економічного співробітництва та розвитку [1]. Урахування зазначених орієнтирів розвитку є надзвичайно важливим у процесі вступу України до ЄС, створення системи органів державної влади відповідній європейським стандартам, зокрема і служби пробації.

Уже зазначена Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки містить магістральний напрям реформування – професійна публічна служба та управління персоналом. Метою цього напрямку Стратегії є продовження розбудови

професійної, доброчесної, політично нейтральної служби в органах державної влади, діяльність якої спрямована на захист інтересів громадян. Важливою складовою належного державного управління є розбудова професійної служби в органах державної влади, встановлення нових правових та організаційних засад служби як професійної та політично неупередженої діяльності на благо держави і громадян, гарантування реалізації громадянами України права рівного доступу до публічної служби, а також гармонізації із законодавством з питань державної служби законодавства з питань служби в органах влади щодо публічних службовців, які не мають статусу державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, котре потребує суттєвого оновлення.

За останні п'ятнадцять років в Україні функція держави щодо виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, претерпіла значних організаційних змін і сутнісного переосмислення. Всі етапи реформування супроводжувалися переглядом не тільки самих функцій пробації, а й вимог до її персоналу. Відповідно висування нових вимог до публічної служби у зв'язку із процесами євроінтеграції та необхідність формування державницької управлінської сталості через війну, спонукають до подолання викликів сьогодення в управлінні персоналом всього державного сектору, зокрема і органів пробації.

У межах магістральних напрямів управління людськими ресурсами публічної служби можна визначити такі завдання для добору й управління персоналом органів пробації:

- оновлення процедури добору в частині вдосконалення оцінювання компетентностей кандидата, застосування дистанційного оцінювання і забезпечення дотримання принципів не дискримінації та рівного доступу під час проходження процедур добору кандидатами незалежно від їх статі, етнічного та соціального походження тощо;

- формування пропозицій щодо розвитку сучасного управління людськими ресурсами на публічній службі, зокрема, шляхом підготовки пропозицій до методичних рекомендацій та законодавства з питань управління персоналом;

- аналіз діяльності та підвищення ефективності роботи служб управління персоналом, структурних підрозділів з питань персоналу (фахівців з питань персоналу) органів пробації;

- формування пропозицій щодо адаптації та практичного застосування міжнародного досвіду з управління людськими ресурсами на публічній службі в практику добору та управління персоналом органів пробації;
- підготовка пропозицій щодо формування корпоративної культури персоналу органів пробації;
- підготовка пропозицій до роботи ІТ-систем з питань управління персоналом, інформаційної системи управління людськими ресурсами в державних органах, вебпорталу управління знаннями у сфері професійного навчання;
- узагальнення практик управління людськими ресурсами на публічній службі, апробація та подальше впровадження таких, що дали найліпші результати в діяльність органів з питань пробації.

Зрозуміло, що перелічені вище виклики потребують інструментарію реагування на них. У зв'язку з чим, ґрунтуючись на Законі України «Про пробацію» та Положенні про Державну установу «Центр пробації», затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 08.12.2020 р. № 4242/5, був розроблений проект Положення про порядок добору персоналу для роботи в Державній установі «Центр пробації». *Цей документ передбачає низку нових положень у напрямі добору персоналу для роботи в органах пробації. Після його апробації (пілоту) на базі підрозділів пробації Київської області, яка має розпочатися у жовтні 2022 року, за результатами, з урахуванням слабких і сильних сторін документа, планується його впровадження в решті філій Державної установи «Центр пробації».*

Проект Положення про порядок добору персоналу для роботи в Державній установі «Центр пробації» передбачає більш сучасні та дієві в кризових умовах (війна, внутрішня та зовнішня міграція, порушення звичних логістик, у тому числі й інформаційних чи документаційного супроводу, економічні чинники, соціальна напруга тощо) процедури пошуку кандидатів на посади та їх оцінювання. Наприклад, пошук претендентів на вакантну посаду в уповноважені органи з питань пробації у майбутньому може здійснюватися такими методами з широкою варіативністю застосування, як-то:

- аналіз внутрішнього кадрового резерву;

- аналіз зовнішнього кадрового резерву (напрацьована раніше база резюме);
- публікація інформації про наявні вакансії у ЗМІ (друковані та Інтернет видання);
- публікація наявних вакансій на сайтах пошуку роботи;
- залучення претендентів на вакантну посаду через службу зайнятості;
- залучення випускників закладів вищої освіти;
- використання інших джерел та методів пошуку претендентів на вакантну посаду.

Для визначення доцільності роботи з кандидатом на посаду, відповідно економії часового та людського ресурсу працівників підрозділів пробації, а також змістовної оцінки якостей кандидата, пропонується проводити первинне інтерв'ю. Таке інтерв'ю передбачає два блоки питань для оцінювання людських та професійних якостей кандидата на посаду.

Загальні питання спрямовані на оцінювання кандидатом себе самого, своїх ставлень до роботи як діяльності, власної успішності, стресостійкості, можливостей роботи на результат тощо. Зазначені риси планується визначати за допомогою таких запитань як: чому хоче отримати цю роботу; прохання перелічити власні позитивні якості; яке головне досягнення, на думку людини, вона здійснила; що є для людини найбільшим стимулом у роботі; чи займається людина саморозвитком; як реагує на конфліктні ситуації (відкрити чи приховану агресію); що для людини є критеріями, за яким він/вона обирають місце роботи тощо. Такі, на перший погляд, прості запитання дозволять спрогнозувати та попередити низку проблем, як-то: швидке розчарування в роботі та звільнення (а відповідно втрата часу і зусиль на роботу з кандидатом), корупційні ризики, конфлікти інтересів, складнощі роботи у команді, емоційне виснаження працівників та ін.

Другий блок питань спрямовано на виявлення базових професійних компетенції, необхідно встановити чи має людина уявлення про функції пробації; як вона уявляє чим займатиметься на майбутній посаді; з якими складнощами може зіткнутися на посаді, на яку претендує, і як планує їх долати; які знання та навички необхідні для професійної діяльності вже має, які планує здобути тощо. Цей блок питань допомагатиме виявити не тільки

академічну кваліфікацію кандидата на посаду (за дипломом), а й професійну кваліфікацію.

Певними новелами проєкту Положення є питання щодо того як рідні кандидата ставляться до обраної роботи (спілкування із засудженими, певна токсичність соціального середовища, ненормований робочий день тощо). Це допоможе вже самому кандидату уникнути внутрішнього конфлікту вибору між професійним обов'язком і близькими.

Ще один важливий акцент – це надання працівником, який проводить первинне інтерв'ю з кандидатом певних оціночних суджень – коментаря. Необхідно оцінити зовнішній вигляд, поведінку, мотивацію, вміння спілкуватися, рівень знання мови, як людина тримається у відносинах, ввічливість тощо. З одного боку – це зовнішня оцінка само презентації кандидата, з другого – це дозволяє уникнути виключно формального підходу, отже яке враження справляє працівник, такий імідж буде й у служби в цілому.

Можна ще перелічувати позитивні зрушення у системі добору персоналу, які регламентує запропонований проєкт Положення, але найважливішим залишається одне: розроблення та подальша апробація цього документа дозволяє забезпечувати інституційну сталість та розвиток системи органів державної влади відповідній європейським стандартам, зокрема і державних органів.

Список використаних джерел

1. Положення про Державну установу «Центр пробації»: затверджене наказом Міністерства юстиції України від 08.12.2020 р. № 4242/5. URL: https://www.probatation.gov.ua/?page_id=118 (дата звернення: 29.09.2022).

2. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 року № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 29.09.2022).

3. Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#n9> (дата звернення: 29.09.2022).

СЕКЦІЯ 3

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ОСОБИСТОСТІ, ГРУПИ, КОЛЕКТИВУ

Єрмак Сергій Миколайович,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби

ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я під психічним здоров'ям розуміють стан добробуту, в якому людина втілює власні здібності, сприйняту самоефективність, автономію, компетенцію, залежність між поколіннями та самореалізацію інтелектуального та емоційного потенціалу, тощо [1].

Науковці багатьох країн світу (Е. Блейлер, Л. Бурбо, М. Бригадир, С. Бойко, Є. Головаха, О. Злобіна, В. Тихонович та ін.) в своїх роботах зазначають, що психічне здоров'я населення значно погіршилось, а рівень психічних захворювань та розладів значно зріс [2].

Пов'язано звичайно це з цілим рядом макросоціальних чинників: війна в європейській частині континенту, міграція переселенців, приріст безробіття, відсутність соціального захисту громадян, невдалі реформи, подорожання природних ресурсів і як наслідок підняття комунальних тарифів, коливання валютного курсу, бідність тощо.

Розлади психічного здоров'я, за визначенням вчених, становлять значну суспільну небезпеку, що проявляється у порушеннях соціального функціонування, демонстраціях суїцидальної поведінки та збільшенні числа суїцидів, виникненні несприятливих психічних та посттравматичних станів, що зумовлені негативною дією кризового середовища.

Тобто психічне здоров'я є тим «лакмусовим папірцем», що реагує на події, які відбуваються у світі.

Зважаючи на важливість та першочерговість загрози, світове наукове товариство активно працює над виробленням сучасних підходів до збереження та покращення психічного здоров'я населення.

Особливо гостро зазначена вище проблема постає в Україні. Вже декілька років поспіль вона посідає одне з перших місць за кількістю психічних розладів на душу населення. За статистикою близько 75 % людей переживало такі негативні стани, проте лише 3 % зверталися за кваліфікованою допомогою.

Ця тенденція лише посилилась з початком війни розв'язаної російською федерацією проти України. Щоденний інформаційний потік про її перебіг, подробиці перебування мирного населення на окупованих територіях, розділені сім'ї в наслідок евакуації, загибель рідних і близьких на фронтах, безпосередня участь у військових діях, відсутність впевненості в завтрашньому дні формує багатотисячну масу людей з численними розладами психічного здоров'я, що приводить до неврозів, втрати сну, коливань артеріального тиску, депресіям, фрустрації тощо. І достатньо часто особа не здатна подолати самотійно ці негативні стани.

Виникає потреба у кваліфікованій психологічній допомозі. Це мусить бути комплекс заходів, що включає в себе:

1. *Діагностику індивідуальних особливостей особистості для виявлення масштабів психологічної травми.* Це заходи, що включають в себе діагностичне інтерв'ю; вимірювання рівня розвитку когнітивних функцій особи; розгорнуту проєктивну діагностику тенденцій особистісного розвитку; психометричне тестування на визначення типологічних та індивідуальних особливостей особистості тощо.

2. *Психологічне консультування на основі результатів психодіагностики* – система заходів, спрямованих на з'ясування причин й механізмів виникнення розладів з подальшим виправленням недоліків психологічного розвитку чи поведінки людини за допомогою спеціальних заходів психологічного впливу.

3. *Психокорекційну роботу.* Як правило, психокорекція не має своїх методів, а користується залежно від потреб методами психотерапії, психології, педагогіки, медицини. Основне завдання цього етапу допомогти знайти можливості та ресурси для подолання кризи та повернутись до звичайного життя. Це може бути гештальт-терапія, когнітивно-поведінкова, особистісно-орієнтована, психодинамічна, сімейна та інші види терапій.

4. *Вироблення навичок саморегуляції.* Саморегуляція – це управління своїм психоемоційним станом, який досягається

шляхом впливу людини на самого себе за допомогою слів, уявних образів, управління м'язовим тонусом і диханням для досягнення ефектів: заспокоєння, послаблення втоми, підвищення активності [3]. Найпоширенішими способами саморегуляції є роздуми про приємні моменти життя, відвідування релігійних заходів, заняття улюбленим хобі, фізичні вправи та йога, піші подорожі, читання віршів тощо.

Таким чином, проблема збереження психічного здоров'я на даному етапі є однією з першочергових і виходить на національний рівень. Розвиток та підтримка психологічних служб у всіх галузях, підготовка висококваліфікованих фахівців-психологів у закладах вищої освіти є одним з пріоритетних завдань держави.

Список використаних джерел

1. Психічне здоров'я. *Матер. із Вікіпедії – вільної енциклопедії: веб-сайт*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Психічне_здоров%27я (дата звернення: 29.09.2022).
2. Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві: *збірник матеріалів IV Всеукраїнської міжнар. наук.-практ. конф.* (18 жовтн. 2019 р.) / укладач
3. Р. Кісіль. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 312 с.
3. Поняття саморегуляції. Способи саморегуляції / Управління охорони здоров'я Сумської обласної державної адміністрації: *веб-сайт*. URL: <https://sumy-gospital.lic.org.ua/novyny-2/poniattia-samorehuliatzii-sposoby-samorehuliatzii/> (дата звернення: 29.09.2022).

Залужний Валерій Федорович,

аспірант кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ

Актуальність проблеми забезпечення належного рівня військової дисципліни військовослужбовців Збройних Сил України (далі – ЗСУ) є безсумнівною, особливо з урахуванням завдань, які покладаються на ЗСУ як основний суб'єкт сил оборони у протидії збройної агресії російської федерації проти України. Відповідно, важливим завданням у контексті удосконалення науково-теоретичних засад військового управління є уточнення поняття та класифікації методів забезпечення військової дисципліни, з метою формування найоптимальнішої моделі їх застосування.

Попри те, що військова дисципліна постійно перебуває у полі зору багатьох авторитетних науковців, таких, як Александров В. М., Богуцький П. П., Вернигора В. В., Гавришук О. М., Качан І. І., Коломієць В. М., Кривенко О. В., Петков С. В., Копотун І. М., Поляков С. Ю., Скуріхіна С. М., Тюрін С. С., Ягупов В. В. та інших, окремі аспекти проблематики методів її забезпечення, особливо у контексті викликів воєнного часу, залишаються невисвітленими. Спробі частково розв'язати зазначену проблему присвячена ця наукова розвідка.

У сучасному словнику іншомовних слів «метод» визначається як:

1) шлях дослідження, спосіб пізнання дійсності та її відтворення;

2) спосіб, прийом або система прийомів для досягнення якоїсь мети, для виконання певної операції [1, с. 426].

Відповідно до Філософського енциклопедичного словника, «метод – це систематизований спосіб досягнення теоретичного чи практичного результату, розв'язання проблем чи одержання нової інформації на основі певних регулятивних принципів пізнання та дії, усвідомлення специфіки досліджуваної предметної галузі й законів функціонування її об'єктів» [2, с. 373]. Юридична енциклопедія надає визначення методу у розумінні способу або засобу досягнення поставлених цілей, способу впливу на що-небудь [3, с. 617]. Поняття військової дисципліни закріплюється у Дисциплінарному статуті ЗСУ [4], у такому, зокрема, формулюванні:

«1. Військова дисципліна – це бездоганне і неухильне дотримання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених статутами ЗСУ та іншим законодавством України.

2. Військова дисципліна ґрунтується на усвідомленні військовослужбовцями свого військового обов'язку, відповідальності за захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, на їх вірності Військовій присязі».

З урахуванням вищезазначеного, під *методами забезпечення військової дисципліни* пропонуємо розуміти сукупність способів та засобів впливу на свідомість та поведінку військовослужбовців з метою забезпечення умов для сумлінного та бездоганного виконання ними службових обов'язків, недопущення фактів

протиправної поведінки, чіткого та неухильного дотримання порядку і правил, встановлених статутами ЗСУ, іншим законодавством України, що визначають сутність військової дисципліни та військового правопорядку.

Обґрунтовуючи підходи до класифікації методів забезпечення військової дисципліни, зазначимо, що основним нормативним актом, який закріплює підстави, порядок застосування та види методів забезпечення військової дисципліни, є Дисциплінарний статут ЗСУ. Зокрема, його норми передбачають застосування *заохочень* до військовослужбовців за факти старанності, розумної ініціативи, сумлінного виконання обов'язків, а також застосування *дисциплінарних стягнень* за невиконання (неналежне виконання) ними своїх службових обов'язків, порушення ними військової дисципліни та громадського порядку [4]. Крім Дисциплінарного статуту ЗСУ, методи забезпечення військової дисципліни знаходять своє опосередковане відображення у статтях нормативно-правових актів з питань: соціально-економічного забезпечення військовослужбовців; порядку проходження військової служби; організаційної, управлінської структури ЗСУ; соціально-гуманітарної роботи у ЗСУ; військового лідерства та ін. На теоретичному рівні методи забезпечення військової дисципліни розглядаються з позицій адміністративного права, військового управління, військової психології, військової педагогіки. Зокрема, у контексті військового управління методи забезпечення військової дисципліни розглядали Кривенко О. В. та Качан І. І., які до системи правових засобів зміцнення військової дисципліни відносять:

1) застосування статутних заходів заохочення за виявлену ініціативу, старанність, подвиги, відзначення по службі, нагородження орденами медалями і т. ін.;

2) накладання і приведення до виконання дисциплінарних стягнень за порушення військової дисципліни і громадського порядку;

3) застосування статутних заходів припинення правопорушень, які були розпочаті та тривають досі;

4) передання справ за провини військовослужбовців до судів, на обговорення зборів особового складу підрозділів і військових частин, притягнення до матеріальної, адміністративної та

інших видів юридичної відповідальності згідно з діючим законодавством;

5) застосування інших заходів дисциплінарного впливу, наприклад, відрядження курсантів і слухачів з ВНЗ, позбавлення чергового звільнення з розташування частини [5, с. 58].

Не підтримуємо думку тих науковців, котрі вважають військову дисципліну одним із видів трудової дисципліни, основними методами забезпечення якої, відповідно до Кодексу законів про працю України, є дисциплінарне заохочення і дисциплінарне стягнення. Натомість, вважаємо, що правова природа дисциплінарної відповідальності військовослужбовців ЗСУ має дуалістичний характер, оскільки вона, окрім спільних для всіх суб'єктів дисциплінарних правовідносин принципів і норм трудового права, регулюється ще і доволі специфічними принципами та нормами військового законодавства. Зокрема, у межах військового дисциплінарного законодавства, основою якого є Дисциплінарний статут ЗСУ, існують норми, що визначають та конкретизують способи і засоби впливу на свідомість та поведінку військовослужбовців ЗСУ з метою забезпечення умов для сумлінного та бездоганного виконання ними службових обов'язків, недопущення фактів протиправної поведінки, чіткого та неухильного дотримання вимог Дисциплінарного статуту ЗСУ, військової дисципліни та військового правопорядку. Тобто, це норми, які прямо чи опосередковано закріплюють методи та способи забезпечення військової дисципліни у межах дисциплінарних правовідносин, що виникають у процесі здійснення військової служби у ЗСУ. Зазначені норми пропонуємо об'єднувати у групи:

1) загальнотрудові (спільні для трудового та інших галузей права);

2) спеціально-військові (відображають специфіку дисциплінарних відносин у військовому середовищі, зокрема, серед військовослужбовців ЗСУ).

Враховуючи зазначене, до категорії *загальнотрудових* методів забезпечення військової дисципліни пропонуємо відносити методи, доволі ґрунтовно описані у наукових дослідженнях, переважно, з трудового права. Зокрема, це методи: переконання, виховання, заохочення, стимулювання, примусу, а також організаційний метод. Особливості *спеціально-військових* методів за-

безпечення військової дисципліни, на нашу думку, обумовлюються тим, що зазначені методи:

1) можуть бути застосовані лише у процесі реалізації відносин, пов'язаних із здійсненням військової служби у ЗСУ;

2) відображають особливості ЗСУ як специфічного військового формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності;

3) пов'язані з потребою військових командирів у ситуаціях, що виникають чи можуть виникнути, проявляти розширені функції дисциплінарної влади, якою вони володіють відповідно до закону.

Водночас до категорії *спеціально-військових методів* забезпечення військової дисципліни пропонуємо відносити:

1) методи, пов'язані із застосуванням заходів припинення порушення військової дисципліни;

2) методи, пов'язані із застосуванням додаткових заходів дисциплінарного впливу.

Першу із зазначених категорій складають такі методи, як: нагадування військовослужбовцю про його обов'язки служби; заміна військовослужбовця, який входить до складу добового наряду (несе бойове чергування), іншим військовослужбовцем; застосування зброї у бойовій обстановці (як виключення, і лише у виняткових випадках); затримання військовослужбовця; відсторонення військовослужбовця від обов'язків служби. Так, згідно з Дисциплінарним статутом ЗСУ, командир зобов'язаний вжити заходів щодо затримання підлеглого при вчиненні або здійсненні ним замаху на вчинення злочину чи безпосередньо після вчинення злочину, пов'язаного із непокорю, опором чи погрозою начальнику; застосуванням насильства; самовільним залишенням військової частини або місця служби; ухиленням від військової служби чи дезертирством [4]. Також командир приймає рішення про усунення військовослужбовців від виконання службових обов'язків, якщо їх невиконання (неналежне виконання) ними призвело до людських жертв чи інших тяжких наслідків або створило загрозу їх настання. Другу із зазначених категорій складають методи, які хоча і не передбачені Дисциплінарним статутом ЗСУ, проте є законними, їх застосування пе-

редбачено іншими нормативно-правовими актами, і які досить часто застосовуються військовими командирами в дисциплінарній практиці. Зокрема, це: позбавлення премії; виключення з резерву на підвищення; скорочення основної відпустки військовослужбовців строкової служби; проведення додаткових занять зі стройової підготовки тощо [6, с. 104]. Зауважимо, що подальші наукові пошуки мають бути пов'язані саме із більш ґрунтовним аналізом наведеної категорії методів.

Вищезазначене дозволяє зробити такі висновки:

1. Методи забезпечення військової дисципліни – це сукупність способів та засобів впливу на свідомість та поведінку військовослужбовців з метою забезпечення умов для сумлінного та бездоганного виконання ними службових обов'язків, недопущення фактів протиправної поведінки, а також чіткого та неухильного дотримання порядку і правил, встановлених статутами ЗСУ, іншим законодавством України, що визначають сутність військової дисципліни та військового правопорядку.

2. Дуалістична правова природа дисциплінарної відповідальності військовослужбовців ЗСУ обумовлює виділення серед методів її забезпечення:

1) загальнотрудових (передбачених, передовсім, нормами трудового законодавства);

2) спеціально-військових методів (передбачених, передовсім, нормами Дисциплінарного статуту ЗСУ).

3. До загальнотрудових методів забезпечення військової дисципліни пропонується відносити методи: переконання, виховання, заохочення, стимулювання, примусу, організаційний. До спеціально-військових методів забезпечення військової дисципліни пропонується зараховувати: методи, пов'язані із застосуванням заходів припинення порушення військової дисципліни; методи, пов'язані із застосуванням додаткових заходів дисциплінарного впливу.

Список використаних джерел

1. Сучасний словник іншомовних слів / за заг. ред. Н. В. Тучина; упоряд. Н. І. Нечволод. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. 768 с.

2. Філософський енциклопедичний словник / НАН України; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

3. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2001. Т. 3: К–М. 2001. 792 с.

4. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 197. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/551-14>. (дата звернення: 25.09.2022).

5. Військова адміністрація (право військової сфери у визначеннях та схемах): навч. посіб. / О. В. Кривенко, І. І. Качан. Київ, 2008. 182 с.

6. Гавришук О. М. Поняття та види методів забезпечення військової дисципліни в Збройних Силах України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. С. 100–104.

Квасник Ольга Віталіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
та психології управління соціальними системами
імені академіка І. А. Зязюна

Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Пушкарський Вадим Геннадійович,

старший викладач кафедри правової та спеціальної підготовки
Територіально відокремленого відділення
«Кам'янська філія Академії Державної пенітенціарної служби»

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ФАХІВЦІВ ЯК ЧИННИК ЗНИЖЕННЯ СТРЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Українське суспільство сьогодні перебуває у вирі кризи, що викликана впровадженням воєнного стану на території країни. Відповідно до запитів «нової повсякденності» популярністю користується явище невизначеності [1, с. 2]. Умови існування не дають змоги діяти системно і стабільно за планом, тому для формування готовності фахівців ефективно виконувати свої професійні обов'язки, мати інструменти для адаптації до реалій сьогодення, бути спроможним захистити рівновагу психічного механізму врегулювання взаємодії із оточуючим світом критично потрібно володіти певним набором компетентностей, зокрема що стосуються невизначеності. Завдання вищої школи надати високий рівень підготовки фахівцям, щоб можна було легко протистояти «зовнішньому» та «внутрішньому» тискам невизначеності, зокрема під час воєнного стану, активних бойових дій та перманентного стресу, інтенсивної зливи інформаційного потоку, новин тощо. Саме явище толерантності може стати

ключовим компонентом під час відновлення балансу між позитивним сприйняттям дійсності та її миттєвими змінами [3].

Серед закордонних досліджень невизначеності присвячені роботи S. Grenier, A. M. Barrette, R. Ladouceur (інтолерантність до невизначеності та інтолерантність до двозначності), P. W. Glimcher (вплив невизначеності на поведінку людини), В. Зінченко (толерантність до невизначеності), О. Белінська, О. Дубовська (змінюваність та постійність як фактори соціалізації особистості) та інші. Серед вітчизняних дослідників питання розкриті у працях В. Москаленко (теоретико-методологічні та методичні аспекти соціалізації особистості), А. Рождественського (психологічний потенціал особистості в ситуації невизначеності), А. Чебикіна (емоційна стійкість в умовах невизначеності) тощо.

Поняття невизначеності трактується як «основна ознака майбутнього, ... це суб'єктивна оцінка ситуації особистістю, яка діє в її полі. Основними чинниками невизначеності є занадто жорсткі, із досить високим ступенем суб'єктивної визначеності, очікування до майбутнього, складність чи суперечливість інформації про ситуацію, неможливість контролювати ситуацію, складність прийняття рішення і ризик, пов'язаний із великою кількістю можливих альтернатив при його ухваленні [4, с 287].

Термін «толерантність до невизначеності» («tolerance for ambiguity») для вивчення було запропоновано 1948-1949 рр. Е. Френкель-Брусвік щодо дослідження етнічних стереотипів та антисемітизма (Frenkel-Brunswick, 1948).

Толерантність до невизначеності (ТН) було описано як ставлення до ситуації, яка є неоднозначною, динамічною, невідомою тощо. Це емоційна та перцептивна особистісна властивість. Серед вітчизняних дослідників питанням ТН присвятив роботу П. Лушин, де докладно описав типи особистості відповідно до рівня прояву зазначеної дефініції (Лушин, 2017). Гусєв А. ідентифікував ТН як властивість особистості, яка дозволяє їй витримувати пов'язані з невизначеністю смислових підвалів власного буття кризові прояви, віднесено до інтегральних характеристик особистості. Через толерантність до невизначеності було запропоновано оцінювати ідентичність особистості завдяки комплексу методик: методику «Толерантність до невизначеності» (С. Баднер, в адаптації Г. Солдатової), методику «Шкала толерантності до невизна-

ченості» (Д. Маклейн, в адаптації Е. Луковицької), методику «Особистісна готовність до змін» (Ролнік, Хезер, Голд, Халл, в адаптації Н. Бажанової та Г. Бардієр) тощо. (Гусєв, 2007).

Тобто досліджуване явище є «психологічним конструктом, що пояснює та передбачає поведінку людини як в широкому класі ситуацій, так і в різних культурах. Практична значимість конструкта ТН полягає у можливості забезпечити належний рівень життєстійкості, життєздатності, ефективного прийняття рішення, що передбачає досягнення успіху та продуктивну професійну діяльність [5].

Під час змін у кризових умовах, коли відбуваються трансформації на теренах Світу, українці живуть в умовах воєнного стану, постійного стресу, зокрема щодо долі своєї та своїх близьких, актуальною стає значимість толерантності до невизначеності. Невизначеність фахівцем сприймається як завдання, де є невідомою деяка сукупність факторів щодо якої особистість повинна сформулювати декілька гіпотез, перед тим, як оцінити їхню ефективність [3]. На думку С. Максименка, невизначеність – стан у ситуації об'єднання характеристик двох чи більшої кількості явищ, що змінюються [2].

Тобто є певна необхідність в ТН, зокрема в умовах екстрених ситуацій, коли нема чіткого плану чи стратегії виникає блокування необхідних центрів, що відповідають за прийняття рішень тощо. Тобто необхідний рівень сформованості толерантності до невизначеності забезпечує оптимально адаптацію до умов та стану, а також оптимальну роботу структурних одиниць особистості, зокрема під час навчання, становлення як професіонала, громадянина, представника роду, іншої ролі тощо.

Формування толерантності до невизначеності пропонується здійснювати за рахунок впровадження до навчального процесу фахівців ігор-подорожей. Відповідно одразу перспективою буде використання знання в умовах із відсутністю альтернативи чи часу для обґрунтованого вибору. За рахунок гри буде створено рольовий простір, де умови будуть максимально наближеними до реальних, але невизначеність буде містити своєрідну «підтримку» через присутність систем спостереження та контролю в особі викладача чи організатора.

Таким чином, існує потенційна можливість забезпечити простір для комфортного розв'язання гіпотез, що спричинить формування досвіду, а згодом – його застосування в нестандартних умовах. Отже, ситуація із невизначеністю матиме певний вплив на стан особистості, зокрема зниження стресу та стабілізація психологічних процесів у ситуації воєнного стану чи бойових дій. Фахівці матимуть можливість використати ТН і уникнути чи зменшити прояв реакцій організму на стресогенні фактори, що спонукає розглядати досліджувану дефініцію як вагомий чинник професіоналізму фахівця, який може біти сформовано у закладі вищої освіти за рахунок впровадження ігор-подорожей.

Список використаних джерел

1. Гусев А. И. Новые реалии повседневности: смена фокуса *Экология новой повседневной жизни в изменяющемся мире*: материалы II Майского форума ученых и практиков «Экопсихея», (Киев, 12–13 мая 2012 г.) Киев, 2012. С. 14–15.
2. Гусев А. И. Толерантность к неопределенности и «новая повседневность». *Экофасилитация: самоучитель для взрослых* [Гусев А. И., Догадов Я. А., Зернова Н. В., Крымлова Ю. М., Олифира С. А., Хилько С. А., Шевченко С. В. и др.]: под ред. П. В. Лушина, Я. В. Сухенко. Киев, 2013. С. 143–147.
3. Ольга Квасник Толерантность к неопределенности как способ увеличения уровня адаптивности к профессиональной деятельности Performanțe într-o economie competitivă: [materialele conferinței internaționale]: (Ediția a 5-a) / Inst. Intern. de Management “Imi-Nova”; com. șt.: Valentin Răilean (președinte) [et al.]. – Chișinău: Imi-Nova, 2018 (Tipogr. “Impressum”). P. 132–137.
4. Омельченко Л. М. Невизначеність як чинник соціалізації сучасної української молоді. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. 2015. Вип. 220. С. 283–288. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_ped_2015_220_46 (дата звернення: 29.09.2022).
5. Томаржевська І. В. Феномен «толерантність до невизначеності» і його психологічний аналіз *Психологічний журнал*. 2018. № 1. URL: <http://psyj.udpu.edu.ua/article/view/152564> (дата звернення: 29.09.2022).

Ключко Ірина Миколаївна,
старша викладачка кафедри підвищення кваліфікації персоналу
пробації Інституту підвищення кваліфікації персоналу
Державної кримінально-виконавчої служби України
Академії Державної пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗАСУДЖЕНИХ

Якщо запитати у різних людей про найголовніші цінності у їхньому житті, то отримаємо найрізноманітніші відповіді. Для одних – це свобода і розвиток, для інших це – сім'я і здоров'я, кар'єра та достаток тощо. Ціннісний світ кожної людини неоссяжний, але саме система цінностей для людини визначає нашу внутрішню готовність до здійснення будь-якої діяльності, зокрема і протиправної.

Індивід засвоює цінності в процесі соціалізації і саме суспільство «транслює» йому набір цінностей. Як один з елементів структури особистості, вони відіграють вирішальну роль у регуляції поведінки, формуванні світогляду, переконань, виборі життєвого шляху, що особливо важливо в підлітковому віці. У психології розвитку підлітковий вік розглядається як період інтенсивного формування особистості. Система цінностей підлітків перебуває у процесі свого становлення та є відносно неупорядкованою і нестійкою.

Глибокі зміни усіх сфер життєдіяльності сучасного українського суспільства суттєво впливають на спрямованість особистості і на формування ціннісних орієнтацій, тому дослідження ціннісних орієнтацій молоді є особливо актуальною проблемою. Соціологічне дослідження, проведене фахівцями лабораторії соціальної педагогіки Інституту проблем виховання НАПН України, показало, що сучасна молодь – це нове покоління українських громадян із радикально зміненими за останні десятиліття мотивами поведінки, моральними цінностями, соціально-професійними орієнтирами. До того ж існує достатньо значна група молоді, яка вже не живе або не хоче жити відповідно до норм і законів нашого суспільства, внаслідок чого стає об'єктом роботи правоохоронних органів [1, с. 11].

Знання психологічних особливостей неповнолітніх засуджених є корисними з практичної точки зору, оскільки вони можуть пояснити різні аспекти поведінки неповнолітніх та допомогти, зокрема і персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України та уповноважених органів з питань пробації, у визначенні ефективних шляхів зміни протиправної поведінки та успішної ресоціалізації.

Складність і багатоаспектність вивчення особистості засуджених пов'язані з тим, що дослідження знаходяться на стику різних наук: психології, педагогіки, кримінології, соціології та інших. Психологічні особливості неповнолітніх засуджених досліджували такі науковці, як Т. І. Белавіна, С. О. Гарькавець, Н. В. Греса, І. М. Лисенко, Г. М. Кожина, С. В. Кушнар'ов, Є. С. Макогончук, Н. В. Малиш, О. В. Мушинська, О. С. Недибалюк, О. М. Низовець, З. В. Спринська та інші. Проблему моральних цінностей неповнолітніх правопорушників вивчали О. Беца, С. Белічева, С. Горенко, В. Синьов, С. Кушнар'ов та ряд інших учених.

Дослідження цінностей неповнолітніх засуджених проводив Гарькавець С. О. за допомогою опитувальника М. Рокіча та методики Н. П. Крейдун. За результатами було з'ясовано, що серед найбільш значущих термінальних цінностей у них були виділені цінності інтимно-сміслової сфери (здоров'я, воля, впевненість у собі та друзі), а серед інструментальних – цінності самоствердження (вихованість, стриманість, терпимість, освіченість та тверда воля). Також системі цінностей вихованців бракує цінностей відношення, у ній домінує емоційно-негативне забарвлення, яке найбільш суттєво відбито в області їх світорозуміння, що в цілому надає їй деструктивну спрямованість та специфічний характер. Ціннісні переважання вихованців нечисленні, нестабільні та неконкретні, мають конформістську спрямованість, виступають цінностями-засобами та, справляючи деформуючий вплив на базове ядро особистості, опосередковано мотивують протиправну спрямованість її поведінки [2, с. 21].

Лисенко І. М. констатує обмежену здатність вихованців до адекватного емоційно-ціннісного самоставлення, відсутність чіткої орієнтації на досягнення життєвих цілей, дифузне уяв-

лення про власне майбутнє, несформованість моральних і ціннісних нормативів та професійних планів на майбутнє [3, с. 24].

Результати досліджень О. С. Недибалюка за допомогою опитувальників Ш. Шварца та О. Ф. Потьомкіної свідчать, що більшість неповнолітніх засуджених (61%) спрямовані на працю, на досягнення результатів в роботі. Третина (30%) вихованців вважають гроші найвищою цінністю і не важливо, яким способом вони зароблені. У чверті (28%) вихованців простежується бажання мати владу над людьми, їм подобається наказувати іншим, керувати їх діями. Лише 15 % засуджених орієнтовані на безкорисливу допомогу людям [4, с. 92–95].

Моральні цінності неповнолітніх засуджених досліджував С.В. Кушнар'ов за допомогою методики Дж. Хопкінса (модифікація О. Подольського і М. Аль-Шейха). Половина вихованців (52 %) мають середній рівень сформованості моральних цінностей, дещо менше (41 %) – високий, незначна доля (7 %) – низький. Гендерний аналіз показав, що рівень сформованості моральних цінностей у дівчат більший, ніж у хлопців: низький рівень наявний лише у хлопців (7 %), середній рівень переважає у хлопців (відповідно 29 % та 24 %), високий – у дівчат (відповідно 27 % та 14%) [1, с. 10–9].

Цінності неповнолітніх засуджених досліджувалися також Н. В. Гресюю за допомогою опитувальника О. Б. Фанталової. Встановлено, що чим більш значущі для них такі цінності, як свобода, щасливе сімейне життя та розвиток себе, тим вище рівень усвідомлення ними своєї вини [5, с. 10–19].

Таким чином, дослідження ціннісної сфери неповнолітніх засуджених дозволяє зробити такі висновки:

1. Більшість неповнолітніх засуджених орієнтовані на життя «тут і зараз» та мають несформоване уявлення про майбутнє, життєві цілі, професійне самовизначення.

2. Переважають термінальні цінності інтимно-сислової сфери (здоров'я, любов, воля, друзі, родина та гроші). Інструментальні цінності самоствердження (вихованість, стриманість, терпимість, освіченість та тверда воля).

3. Моральні цінності неповнолітніх засуджених недостатньо сформовані.

Система ціннісних орієнтацій неповнолітніх перебуває на стадії формування. Ресоціалізація неповнолітніх засуджених повинна бути спрямована на розвиток у них навичок планування, цілепокладання, на корекцію їх емоційної сфери, формування емоційного та соціального інтелекту, морально-етичних цінностей та емпатичних властивостей особистості. При комплексному вивченні особистості неповнолітніх засуджених, за допомогою отриманих результатів, можна розробити та запропонувати заходи загальної профілактики правопорушень та заходи щодо ресоціалізації неповнолітніх засуджених.

Список використаних джерел

1. Кушнар'ов С. В. Сучасні методи діагностики базових соціальних цінностей у неповнолітніх засуджених. *Юридична психологія та педагогіка*. 2011. № 1(9). С. 10–19.
2. Гарькавець С. О. Психологічні особливості системи цінностей правопорушника: автореф. дис... канд. психол. наук. 19.00.06 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків. 2001. 21 с.
3. Лисенко І. М. Соціально-психологічні умови особистісного самовизначення підлітків з делінквентною поведінкою: автореф. дис... канд. психол. наук. 19.00.07 / Інститут психології АПН України ім. Г. С. Костюка. Київ. 2010. 24 с.
4. Недибалюк О. С. Спрямованість особистості неповнолітніх засуджених як складова соціально-психологічної готовності до ресоціалізації. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III(22), Issue: 45, 2015. P. 92–95.
5. Грєса Н. В. Психологічні чинники усвідомлення вини неповнолітніми злочинцями: автореф. дис. ... канд. психол. наук. 19.00.06 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків. 2008. 21 с.

Олійников Георгій Вікторович,
кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри
правової та спеціальної підготовки
Територіально відокремленого відділення
«Кам'янська філія Академії Державної пенітенціарної служби»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТА МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ І ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ АГРЕСІЇ рф У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНИ

Агресія рф в Україні в ХХІ ст. і екстремальні умови життя громадян знаходяться в межах інтересу психологів щодо стресових умов, які призводять до виникнення посттравматичних стресових розладів і як наслідків злочинної поведінки серед військовослужбовців ЗС України. Потрібно визначити що стратегія національної безпеки й оборони не в повному значенні забезпечують відповідальність сектору безпеки України. Проведений аналіз розповсюдження правопорушень в ЗС України, злочинна поведінка показав різке зростання за останні роки кількості вчинених кримінальних правопорушень, особливо тяжких злочинів. Так за 2020 р. кількість вчинених військових кримінальних правопорушень становила 4055 (з них 87 % тяжкі злочини), що на 14 % більше порівняно з 2019 р., у якому їх кількість була 3616 (з них 82 % - тяжкі злочини). В той же час пік вчинених у ЗС України таких злочинів припадав на 2014 р. (75 % від загальної кількості вчинених у ЗС України злочинів). По іншим рокам: у 2015 р. цей показник ставив 48 %, у 2016р. – 10 %. Сплеск зростання особливо тяжких злочинів, вчинених у ЗС України, спостерігався у 2016 р. (3,5 %), 2017 р. (5 %), 2019 та 2020 рр.(4,5 %) [1, с. 2–13]. Тобто індивідуально - типологічні, гендерні реакції, статевий диморфізм, інтенсивні емоційні переживання, не визначення закінчення бойових дій в Україні призводили до виникнення та формування у військовослужбовців комплексу складних довгострокових психоневротичних і соматичних розладів із різними відхиленнями аж до жаги вбивати. Їх можна розглядати як посттравматичний стресовий розлад (у подальшому ПТСР). Він характеризується домінуванням гострих чи хронічних негативних емоційних переживань, ігноруванням мотивів упередже-

ності [2, с. 12–16]. Їх сутність і зміст, сприйняття злочину, актуальний зміст, у свою чергу, приводять до досить різнопланових психопатологічних і соматичних розладів з формуванням домінування фрустрації, депривацій, криз і конфліктних станів. Класична схема формування ПТСР включає слідуєчі ознаки:

1. Блокування споживання.
2. Внутрішню психологічну напругу.
3. Індивідуальні ситуативні реакції.
4. Індивідуальність у стереотипі поведінки.
5. Індивідуальні статево-вікові реакції.
6. Особистостні депривації та наявність специфічних фобій і потягів [3, с. 124–125].

Психологічні процеси на індивідуальному рівні, гендерні реакції, специфічність ситуації в Україні, дають можливість кваліфікувати вчинення протиправних дій, кримінальність, як генералізовану тенденцію, детермінанти індивідуума у соціальному середовищі. Безумовно на цю негативну ситуацію із станом законності й правопорядку у військових формуваннях України суттєво впливає напружена бойова обстановка, яка зберігається вже протягом тривалого часу на території нашої країни. Причина такої поведінки пояснюється невизначеністю закінчення агресії, економічним станом держави, високим ступенем активності військових дій РФ. Невизначеність строків закінчення військових дій, реалії сучасного життя українців, на тлі по ступлювання та розвитку механізмів самоконтролю, самообмеження, розглядаються як слідство дефективності, зміщень у напрямку спокуси, змін життєвих цінностей, депривацій, тенденції до протиправної поведінки [4, с. 80]. Сучасні дослідження ПТСР довели що сучасна психотравма в Україні, діючи на всі прошарки населення, особливо військових, на усій території нашої держави діють на особистість на різних рівнях: фізіологічному, емоційному, когнітивному, особистісному мікро-і макросоціальному. Проблеми питання протидії кримінальної злочинності на тлі ПТСР в сьогоденні мають практично 98 % постраждалих військовослужбовців [5, с. 160]. Етіологія переважної більшості злочинів, кримінальної поведінки, патопсихологічних переживань, незвичності життя в мирних умовах, девіантність, психологічні переживання детермінуються у вигляді:

1. Немотивованої пильності.
2. Вибухових реакцій з агресивністю.
3. Притупленістю емоцій, фрустрацією.
4. Деадаптації з конфліктною поведінкою.
5. Проявами амнезії, депресій, розпачу, апатій, приступів люті.
6. Змін типової мотиваційно-вольової компоненти.
7. Схильності до негативних звичок чи їх наявності.
8. Прикрих, параноїально нав'язливих бойових спогадів, галюцинацій, безсоння, нав'язливих думок щодо скоєння суїциду і його скоєння.
9. Зниження самооцінки.
10. Відчуття своєї непотрібності життя в мирних умовах;.
11. Наявності комплексу у військовослужбовців, демобілізованих, складних, довгострокових психоневротичних і соматичних розладів із манією війни та жагою вбивати.
12. Опір спокусі.

Психоаналіз поведінки військовослужбовців України з ПТСР довів, що в клініко-динамічній характеристиці визначив загальні дефекти виховання, освіти, безвідповідальність, конфліктність, психічну дезорганізацію, схильність вчиняти протиправні дії. Загальна кількість постраждалих від агресії РФ сягнула більше 5 мільйонів осіб проживаючих в Україні, у тому числі на тимчасово на окупованих територіях Донбасу і Криму [3, с. 129].

Розлади адаптації, травматичні стресові реакції виникають у учасників бойових дій при пораненнях, невизначеності ротації, демобілізації. Емоційне джерело в докільлі, конфліктостворюючий ґрунт, індивідуально – типологічні особливості військовослужбовців привели до девіантної поведінки окремих військовослужбовців. Ворожнечі дії армії РФ, нервові виснаження, неможливість захистити власність, ненависть до російських воєн, привели до формування «воєнної» психіки. Прояви фізичного насильства росіянами, їх схильність до вбивств мирного населення, гвалтувань, нанесення тілесних ушкоджень різного ступеню, пограбувань визначали деструктивний вплив травми на українських військових.

З проаналізованих статистичних даних за період 2014-2020 рр. видно, що найпоширенішими з військових кримінальних правопорушень, що вчиняються в ЗС України є самовільне залишення

військової частини або місця служби (ст. 407 КК). До інших кримінальних правопорушень можна віднести: незаконне поводження зі зброєю і боєприпасами (30,2 %), кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я (16,2 %), кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (14,3 %). До інших показників до кримінальної відповідальності притягувалися військовослужбовці, громадяни України 99,9 % чоловічої статі. Із них 99 %, які мають повну загальну середню або базову загально середню. І 42 % професійно технічну 40,5 % віком від 18 до 54 років [1, с. 110–115]. Низька правосвідомість, спотворення психологічної ідентичності, викривлення самооцінки, націоналістичні відхилення, підбурювання до ворожнечі, зміни у вольовій та емоційній сферах, майнові втрати, у тому числі господарств, міжособистісні суперечки, у тому числі з близькими, депресії, підвищена схильність до сварок, посягання на чужу власність, розділення на «своїх» та «чужих», стали в Україні характерними як наслідки сучасних військових дій з агресивною рф. Так за статистикою МВС у державі за останні роки різко – в півтора – два рази збільшилась кількість: вбивств, розбоїв, тяжких тілесних ушкоджень, грабежів із проявами надзвичайної жорстокості, демонстративної безкарності, квартирних крадіжок, викрадень людей, автомобілів тощо. Особливо це стосується тимчасово окупованих і «сірих» територій. Це пов'язано відсутністю там українських органів влади.

Щодо висновків, то основними рисами злочинності ЗС України у 2014–2020 рр. були:

1. Кількість вчинених військовослужбовцями кримінальних правопорушень, що збігаються з тенденцією динаміки злочинності по країні.

2. Збільшення латентних кримінальних правопорушень ЗС України особливо після введення АТО і ООС.

3. Неналежний соціально правовий контроль з боку керівництва ЗС України над цим видом злочинності.

4. Вплив на злочинність у ЗС України детермінантів, які характеризують її за межами ЗС України [1, с. 162].

Таким чином, процес трансформації криміногенних традицій їх реальні ознаки, в умовах російської агресії, можливо сформулювати такими положеннями:

1. Кримінальна поведінка осіб з ПТСР є придбаною, а не уродженою і пояснюється російською агресією.

2. Девіантні дії виникають і усвідомлюються в прошарках постраждалих від агресії РФ осіб, формуючи мотиви специфічного напрямку.

3. Кримінальна поведінка осіб з ПТСР не завжди пояснюється основними потребами, а диференційні асоціації мають змінний характер по частоті, тривалості, хронологічності, черговості, інтенсивності, силі емоційного впливу.

Список використаних джерел

1. Дмитренко Н. А. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності в збройних силах України: дис. докт. філософ: 081. Одеса, 2020. 165 с.

2. Іванцова Г. В. Система медико-психологічної підготовки військовослужбовців і членів їх сімей до надзвичайних ситуацій та їх реагування на наслідки: метод. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 220 с.

3. Олійников Г. В. Психогеніта протиправна поведінка осіб із посттравматичними стресовими розладами, постраждалих у результаті антитерористичної операції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017, № 2. С. 124–129.

4. Алексеевкова Д. Г. Личность в условиях психической депривации: монография. Москва, 2009. 96 с.

5. Олійников Г. В., Ленъ В. В., Балабко В. В. Психологічне підґрунтя формування посттравматичних розладів в осіб із зони антитерористичної операції, що можуть призводити до протиправної поведінки *Право і суспільство*. 2016. № 3. С. 158–165.

Примак Юлія Володимирівна,

кандидатка психологічних наук, доцентка, доцентка кафедри загальної, вікової та соціальної психології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Дерев'янка Світлана Петрівна,

кандидатка психологічних наук, доцентка, доцентка кафедри загальної, вікової та соціальної психології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ЕНІГМАТИЧНИЙ ДИСКУРС: КОГНІЦІЯ Й ВЕРБАЛІЗАЦІЯ УСПІШНОЇ ЛЮДИНИ

Повсякчасна рефлексія дослідника в психології, а точніше в науковій психології, – значуща умова розвитку як науки, так і її суб'єкта. Сучасна наукова психологія неабияк потребує введення якісно нових критеріїв виміру й аналізу результатів соціально-психологічних досліджень, визначення їхніх об'єктів і най-

перспективніших напрямів (від чого залежить обґрунтування застосування надійного сучасного психодіагностичного інструментарію й практичного характеру нових психологічних знань, достовірність висновків, верифікація існуючих теоретичних положень в конкретних емпіричних дослідженнях тощо).

У гуманітарній сфері наразі увиразнюється аксіологічний підхід, тому психологічний дескриптор є визначальним. Заразом ціннісне ставлення подвійне, позаяк містить психологічні індикатори у структурі й соціальні у функціоналі, чим регулюється індивідуальна й колективна життєдіяльності. Конструюючи реальність, ми й звертаємося до дискурсу-аналізу. Водночас з великою ймовірністю матиме місце й її енігматична сторона (йдеться про непізнаність, непізнаваність чи засекреченість характеристик інформації), чим породжує певну метаморфозу й штучне образотворення. Відтак дослідник має чітко увиразнити й зрозуміти міру узуальності або навпаки okazіональності досліджуваного феномена. Конструювання внутрішньої психічної реальності супроводжується визнанням зовнішньої соціальної реальності. Саме дискурсивні практики й соціальні взаємодії здатні послугувати тим, за рахунок чого людина змінюється, розвивається протягом усього свого життя. Водночас категорії є тими ментальними структурами, які керують діями людини, але й сама вона – результат певних дискурсів, продукувач наративів, агент культурного й соціального відтворення і змін.

У науковій психології наразі все частіше наголошується на тому, що ідентичності особистості стали особливо неконстантними, плинними, позаяк є результатом множини суперечливих дискурсів (С. Дерев'янка, О. Кочубейник, А. Скок, Ю. Примак, І. Ющенко). Тому актуальність представленого дослідження виявляється, з одного боку, у зростанні наукового інтересу до проблеми людини в сучасних умовах (зокрема й воєнних), а з другого, – у складності виявлення міри саме того сталого, що дозволить увиразнити основну істинну сутність досліджуваного ракурсу. Обґрунтування актуальності представленої проблеми було проведено на прикладі емпіричного дослідження уявлень молоді про успішну людину.

У дослідженні взяли участь 106 осіб, середній вік яких – 18 років (з них 56 осіб жіночої та 50 – чоловічої). У ньому застосо-

вано комплекс методик, що дає змогу отримати результати, які увиразнюють особливості уявлень про успішну людину. В якості дослідницького інструментарію були використані варіанти авторських методик: анкета й «Семантичний диференціал» (з інструкцією описати у запропонованих категоріях успішну людину (за заздалегідь проведеного пілотного дослідження і процедурою контент-аналізу), а також феномен успіху й завдання на найближчі п'ять років)).

У ході факторного аналізу було отримано п'ятифакторну структуру, що пояснювала 54,8 % загальної дисперсії. До першого фактору (внесок до загальної дисперсії 17,48 %) увійшли такі дескриптори як: «усміхнена» (факторне навантаження 0,575), «працьовита» (0,567), «сильна» (0,559), «з посадою» (0,529), «зі змістовним життям» (0,501), «відповідальна» (0,501), «популярна» (0,491), «моральна» (0,477), «добра» (0,469), «розумна» (0,459), «активна» (0,439), «яка кар'єрно зростає» (0,421), «серйозна» (0,416), «амбітна» (0,415), «впевнена» (0,4), що дозволило позначити цей фактор як «Позитивний емоційно-поведінковий наратив». Зазначимо, що цей параметр відображає цілком прийнятне уявлення про успішну людину з точки зору соціальності.

Другий фактор (11,80%) утворено такими характеристиками: «нещаслива» (0,637), «недостатня заробітна плата» (0,567), «сумна» (0,522), «зла» (0,473), «байдужа» (0,438), «песимістична» (0,423), що дало можливість позначити його як «Колізія, пов'язана з фінансовим неблагополуччям». Виявлене ми трактуємо як таке, що увиразнює місце і роль фінансового благополуччя у самопочутті, настрої сучасної людини, а також є свідченням наявності екстернального локус-контролю.

До третього фактору (11,17%) увійшли такі дескриптори: «робить, що хоче» (0,697), «оптимістична» (0,552), «безвідповідальна» (0,497), «мудра» (0,478), «комунікабельна» (0,477), «впевнена» (0,411), що дозволило позначити його як «Ілюзія безтурботності». Вважаємо, що певний максималізм-перенос в юнацькому віці цілком ще може мати місце навіть при описі успішної людини.

Четвертий фактор (7,31 %) наповнили змістом такі індикатори як: «лінива» (0,503), «кар'єрне зростання» (0,480), «пасивна» (0,471), який ми позначили як «Енігматичне кодування апа-

тії». З одного боку, мрії про успішне життя, кар'єру – узуальні за характером, а з другого – демонстрування апатичності, відсутності бажання особисто залучатися – свідчення певної незрозумілої й дивної метаморфозності.

До п'ятого фактору (7,11 %) увійшли такі вказівники: «має змістовне життя» (0,635), «сильна» (0,431), «легковажна» (0,404), «комунікабельна», що увиразнило, як на нашу думку, назву «Спорадичні спроби стабілізації вектору самоконтролю в житті молоді людини». Це дозволяє нам припустити наявність й активної складової, увиразнення й інтернального локусу контролю в змісті уявлень про успішну людину.

Зазначимо, що загалом відповіді молоді продемонстрували таку картину: успіх для них – насамперед сім'я (29 %), бути здоровим (20 %), кар'єра (20 %), популярність (9 %), гармонія з собою та оточенням, гарна робота й фінансова успішність (6 %). Завданнями на найближчі п'ять років для 18-річних є самореалізація (29 %), спорт (17 %), успішне навчання (14 %), стати щасливим (11 %).

Отже, зміст виявлених нами соціальних уявлень про успішну людину у студентської молоді продемонстрував їхній певний дихотомічний, навіть конфліктний характер. Тому результати психологічних досліджень, навіть наукового рівня, актуалізують проблему їхнього відповідального пояснення й використання (на різних рівнях). Дуже важливо зважати саме на цей енігматичний момент у дослідженнях: непізнаність, непізнаваність чи засекреченість як характеристики інформації, або її надмірна плинність. Когніція й вербалізація (у цьому разі щодо уявлень про успішну людину) мають місце і вони виразні за характером, але разом спостерігаємо саме оцю загадковість, яку й допомагає зрозуміти інтуїтивність, творчий підхід, обізнаність дослідника й звичайно різні математико-статистичні методи.

Третяк Олена Станіславівна,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Янченко Тамара Василівна,

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

КОНФЛІКТ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ВИБІР

Наявність соціальних протиріч між особами, які належать до певних соціальних груп не є конфліктом, оскільки групи можуть використовувати встановлені домовленості щодо вирішення конфліктів між їхніми представниками. Водночас соціальні протиріччя породжують суперечливі погляди людей, які суттєво впливають на можливість вирішення конфлікту між ними.

У системі взаємовідносин соціальні конфлікти виникають тоді, коли здійснюється соціальний вибір, і не дивлячись на відмінні індивідуальні ставлення, переконання, уподобання окремих представників цих соціальних груп має місце зіткнення інтересів, цінностей.

Енциклопедія сучасної України дає визначення конфлікту, характеризуючи його як «... зіткнення протилежних інтересів, поглядів, оцінок, цінностей... Конфлікт соціальний – зіткнення сторін реальної чи уявної соціальної суперечності. Американський соціолог Л.-А. Козер визначав конфлікт соціальний як боротьбу за цінності та домагання статусу, влади, ресурсів, у процесі якої опоненти нейтралізують, завдають збитків або усувають суперників... Виокремлюють просторові, часові й соціально-психологічні умови перебігу конфлікту соціального. Зменшують імовірність його виникнення нормативний консенсус (згода сторін щодо цілей, правил поведінки, процедур прийняття рішень, системи влади, статусів і ролей), психологічна та фізична сегрегація (відсутність контактів), наявність чіткої системи статусів, соціальна мобільність, відсутність у потенційного ініціатора конфлікту зовнішньої підтримки (моральної, матеріальної, військової), відсутність (або усунення) лідерів, орієнтованих на протидію іншій стороні... Під час ескалації може зростати кількість спірних питань, сторони переходять від м'яких (аргументи,

докори) до жорстких (погрози, застосування сили) способів взаємодії, розбіжності з конкретних питань поступаються місцем більш широким розбіжностям, початкове бажання досягнути поставленої мети змінює бажання перемогти супротивника, завдати йому шкоди» [2].

Базовими витоками соціального конфлікту є причини, що не дозволяють дійти згоди, а саме: специфічність такого конфлікту, що має місце лише в групах, і не зводиться до індивідуального конфлікту; тип залучення індивідів або соціальних груп; сутність конфлікту через ставлення до нього; конфлікт індивіда з самим собою через суперечності між низкою індивідуальних ставлень.

Соціальний конфлікт припинити складно, оскільки дії сторін конфлікту, їхні уподобання та цілі є суперечливими, а процедура врегулювання ускладнена наявними протиріччями, різними уподобаннями, поглядами на те, що найкраще робити, і якщо не використано жодної процедури вирішення конфлікту, досягнення справедливості не має негайної реалізації. Наприклад, якщо окремий представник політичної партії і не погоджується з колективним рішенням, він часто виявляє конформізм, навіть у тому випадку коли усвідомлює відповідальність за його негативні наслідки.

Порелло Д., Ботацці Е., Ферраріо Р., які вивчали соціальний конфлікт зазначають, що «Конфлікт уподобань і цілей означає, що вони не можуть бути задоволені одночасно» [1, с. 43].

Це пояснюється тим, що переконання окремо взятих індивідів, може суперечити наміру основної маси людей, які мають іншу систему міркувань, ставлень, засобів-цілей щодо шляхів вирішення соціального конфлікту.

У такому випадку, установка на переговори отримує супротив, оскільки цілі, які переслідують сторони є протилежними.

Таким чином, неузгодженість установок між сторонами конфлікту породжує суперечливість ставлень, системи міркувань, яка обґрунтовує невідповідність претензій, оцінки завданої матеріальної або моральної шкоди. Водночас позиція інших соціальних груп відносно підтримки тієї чи іншої сторони конфлікту може також різнитися. Розбіжності виникають як щодо політичної, гуманітарної або іншої підтримки соціальних груп,

що перебувають у конфлікті, так і асиметричного звинувачення сторін щодо подій, які мали місце.

Отже, соціальні суперечності можна визначити як індивідуальні установки індивідів, що належать до певної групи. Через це ставлення соціальної групи в конфлікті означає соціальний вибір. Предметом подальших досліджень є детальне представлення процедури моделювання динаміки формування та зміни соціального вибору груп через отримання сукупної інформації.

Список використаних джерел

1. Daniele Porello, Emanuele Bottazzi, Roberta Ferrario. Group Conflict as Social *Contradiction*. *Conflict and Multimodal Communication* / F. D'Errico, I. Poggi, A. Vinciarelli, Laura Vincze. February 2015. P. 33–52. URL: https://www.researchgate.net/publication/281781645_Group_Conflict_as_Social_Contradiction (дата звернення: 11.09.2022).

2. Енциклопедія сучасної України. Конфлікт. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=3235 (дата звернення: 10.09.2022).

СЕКЦІЯ 4

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Березюк Віктор Петрович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 строком на 30 діб. Строк дії воєнного стану постійно продовжується і наразі чинним є Указ Президента України від 12 серпня 2022 року № 573/2022, який продовжує правовий статус воєнного стану з 05 години 30 хвилин 23 серпня 2022 року строком на 90 діб. Статтею 3 Указу визначено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Обмеження прав людини під час війни є нормою, як засвідчує світова практика. На період дії воєнного стану в країні можуть обмежуватися конституційні права та свободи громадян. Але які саме права у нас можуть «забрати», а які є невідчужуваними у будь-якому разі?

Насамперед слід розпочати з прав людини, що не можуть бути порушені чи обмежені під час війни. Найголовніше право – право людини на життя, воно закріплене Конституцією України (ст. 27) та міжнародними правовими документами. Жодна людина не має бути позбавлена права на життя.

В умовах війни також не можуть бути порушені:

- права на рівність та повагу до гідності особи;
- права на особисту недоторканність;
- право на укладання шлюбу;
- право на громадянство;
- право на справедливий суд, юридичну допомогу та захист;
- право на житло.

Але крім непорушних прав, є й ті, що можуть бути обмежені під час війни.

Стаття 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальної цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дій цих обмежень.

Військове командування може обмежувати право людей на вільне пересування. Це і введення комендантської години, і заборона або обмеження вільного вибору місця проживання. Також може бути встановлений особливий режим в'їзду та виїзду з населених пунктів тощо.

Під час воєнного стану людина може бути позбавлена права на майно. Примусове відчуження майна допускається в установленому законом порядку за умови подальшої компенсації. Воєнний стан передбачає можливість втручання у приватне життя осіб. Зокрема контроль засобів зв'язку, перевірка речей, документів, житла тощо. Також воєнний стан може обмежувати права людей на вільний вибір праці, громадяни під час війни можуть залучатися до суспільно-корисних робіт. Впровадження трудової повинності також регламентується законом. Під час війни заборонено проводити вибори та референдуми, що обмежує права громадян на участь в управлінні державними справами. Під заборонаю і масові збори та акції.

Говорячи про права людини які найчастіше порушуються під час війни, слід зазначити, що практично беззахисним є осно-

вне право людини – право на життя. Вбивства й тілесні ушкодження, викрадення людей на захоплених територіях і примусове вивезення, катування та нелюдське поводження, зґвалтування та інші форми насильства – є прямим порушенням як права на життя, так і прав на гідність та недоторканність. Порушуються і права людини на охорону здоров'я – це як неможливість доступу до медицини, так і завдання шкоди здоров'ю внаслідок травмвань тощо. Порушенням прав людини також можна вважати пошкодження та руйнування майна, а також те, що людина внаслідок війни була позбавлена власної домівки чи не могла виїхати із окупованих територій. Під час війни незахищеними є діти, вони можуть бути розлучені із батьками, втратити доступ до освіти, медицини тощо, а це є порушенням прав дитини.

Законодавство більшості країн світу містить вказівку на спеціальну правову конструкцію, яка б надавала додаткові права публічній адміністрації у випадках, коли держава стикається із непередбачуваними ситуаціями, подолання яких вимагає мобілізації всіх наявних ресурсів – так звані надзвичайні режими чи режими воєнного стану. Українське законодавство не є винятком. Очевидно, що розширення повноважень державних органів, у свою чергу, тягне за собою звуження обсягу прав людини і громадянина.

Отже, основними правами і свободами, які мають бути гарантованими державою, є право на життя і тілесну недоторканність, право на справедливий суд та принцип презумпції невинуватості, рівність громадян перед законом та право не зазнавати дискримінації. Обмеження решти прав і свобод у тому чи іншому вигляді допускається законодавствами багатьох держав. У цій сфері законодавство України відповідає світовій практиці.

Встановлення режиму воєнного стану як реакції держави на певні негативні фактори середовища, як природного (епідемії, стихійні лиха, техногенні катастрофи) так і соціального (збройна агресія, повстання, масові заворушення, терористичні акти) походження є характерним для більшості країн світу. Уведення режиму воєнного стану зазвичай передбачає можливість залучення збройних сил як найбільш організованої частини держави для оперативного реагування на виклики, які повстають перед такою державою, а також встановлення низки заходів, які обмежують обсяг гарантованих громадянам державою прав і свобод.

Але по-перше, – це невелика ціна за збереження незалежності держави та ідентичності народу країни, а по-друге, обмеження носять лише тимчасовий характер і перестануть діяти із закінченням воєнного стану в Україні.

Гарасим Павло Степанович,

кандидат юридичних наук, докторант

Національного університету «Львівська політехніка»

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ АКТІВ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Як свідчить практика виконання покарань в Україні та результати спеціальних наукових досліджень [1, с. 223–230], однією з проблем, яка суттєвим чином впливає на ефективність кримінально-виконавчої діяльності, є низький рівень громадського контролю у зазначеній галузі суспільних відносин.

Сутність її полягає у тому, що у чинному Кримінально-виконавчому кодексі (КВК) України (зокрема, у ч. 2 ст. 25) тільки у загальних рисах та беззмістовно відображено суть, форми та види вказаного соціального моніторингу (безперервного спостереження за яким-небудь процесом) з метою виявлення його відповідності бажаному результату [2, с. 383]. Крім цього, не дивлячись на прийняття у 2004 році Закону України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», у 2014 році – Закону України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів», а в подальшому – інших законодавчих актів з питань виконання – відбування покарань, сучасне правове забезпечення здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань у нашій державі не в повній мірі відповідає вимогам міжнародно-правових актів та кращим зарубіжним практикам з означених питань [3, с. 64–76].

Як видається, для того, щоб сформулювати об’єктивний погляд будь-якого ученого на питання, що складають зміст його наукового пошуку, важливо досить скрупульозно з’ясувати сут-

ність і спрямованість тих міжнародно-правових актів, які стосуються досліджуваної проблематики, враховуючи їх кваліфікаційні групи, що сформульовані у науковій літературі. Зокрема, у контексті предмета даного дослідження за основу можна взяти той підхід, які сформулювали з означеного питання А. Х. Степанюк та І. С. Яковець, а саме – за ступенем обов’язковості міжнародних стандартів у сфері виконання покарань норми міжнародного та європейського права вони поділяються на:

а) акти, які є обов’язковими для застосування національними системами виконання покарань;

б) акти, які носять рекомендаційний характер [4, с. 52].

Не менш важливою, у сенсі вирішення поставленої у цій науковій статті завдання, є й інша класифікаційна група, основу якої складає змістовна спеціалізація міжнародних стандартів, що стосуються процесу виконання – відбування покарань, а саме – це:

1) міжнародно-правові джерела загального характеру (наприклад, Загальна декларація прав людини; Декларація прав дитини; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права; ін.);

2) спеціальні міжнародно-правові акти (як от: Мінімальні стандартні правила поведінки із засудженими; Європейські пенітенціарні правила (ЄПП); Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання; ін.). При цьому варто зазначити, що відповідно до вимог ст. 9 Конституції України ті міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. З цього випливає, що діяльність громадських об’єднань, які здійснюють соціальний моніторинг за процесом виконання – відбування покарань, є однозначною, позаяк має чітко кореспондуватись із змістом закону та своїх статутних повноважень. Більше того, відповідно до положень ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори», якщо прийняті в установленому порядку в нашій державі міжнародні договори регулюють поряд з національним законодавчими актами однорідні суспільні відносини та є більшими за об’ємом по змісту, то перевага у правозастосовній практиці надається саме першим правовим джерелам, що без сумніву, слід враховувати громад-

ським об'єднанням, включаючи міжнародного характеру, та їх уповноваженим представникам у ході здійснення соціального моніторингу у сфері виконання покарань України.

Поряд з цим, якщо виходити з вимог ст. 5 КВК «Принципи кримінально-виконавчого законодавства» то ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання», у якій визначені принципи утворення і діяльності цих соціальних утворень (зокрема, принципу рівності перед законом (п. 4 ч. 1 ст. 3 та ч. 5 ст. 3 вказаного Закону)), то слід констатувати, що міжнародно-правові акти, які носять рекомендаційний для нашої держави характер, не можуть у повній мірі застосовуватись громадськістю при здійсненні відповідного виду моніторингу за процесом виконання – відбування покарань, що можна віднести до особливостей правозастосувальної практики норм міжнародного права у вітчизняному кримінально-виконавчому законодавстві.

Список використаних джерел

1. Колб О. Г., Махніцький О. І. Зміст громадського контролю у сфері виконання покарань України. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 3(9). С. 223–230.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк: Глорія Трейд, 2012. 864 с.
3. Лисодєд О. В. Закріплення міжнародних та європейських стандартів поведінки із засудженими у кримінально-виконавчому законодавстві України (на прикладі Закону України від 8 квітня 2014 р. № 1186-VII). *Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. Вип. 30. С. 64–76.
4. Степанюк А. Х., Яковець І. С. Втілення міжнародних стандартів у практику діяльності кримінально-виконавчої системи України: монографія. Харків: Кроссрод, 2007. 184 с.

Дручек Олена Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби

ПРАВОВА РЕАКЦІЯ СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ НА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

Злочинність є негативним соціальним явищем і кримінологічним феноменом, який потребує постійної і комплексної протидії на практиці та принципового вивчення у теорії. Проблеми

протидії злочинності перебували і продовжують перебувати у центрі уваги багатьох авторитетних представників вітчизняної правової науки, таких як Бандурка О. М., Голіна В. В., Джу-жа О. М., Дрьомін В. М., Закалюк А. П., Зелінський А. Ф., Кальман О. Г., Користін О. І., Юхно О. О., Ярмиш О. Н. та інші, однак, досі залишаються невисвітленими деякі проблемні аспекти, пов'язанні із осягненням сутності зазначеного виду діяльності. Один із них є теоретико-семантична невизначеність термінології, яка використовується для позначення правової реакції суспільства і держави на злочинність.

Аналіз праць, здійснених зазначеними та іншими науковцями, свідчить, що для визначення та розкриття сутності правової реакції суспільства і держави на злочинність використовуються такі терміни, як «боротьба», «війна» «протистояння», «контроль», «регулювання», «управління», «попередження», «профілактика», «запобігання», «превенція» тощо. У законодавстві найбільш уживаними є терміни «запобігання», «боротьба», «припинення», «превенція», «протидія». Причому, в одних випадках зазначені терміни використовуються як синонімічні, в інших – як різні за змістом. Зрозуміло, що така термінологічна невизначеність аж ніяк не сприяє уявленню про сутність, шляхи та засоби протидії злочинності. Відповідно, виникає потреба у виробленні певних базових підходів до вирішення цієї проблеми.

Перш за все, підтримуємо тих науковців, які висловлюються за недоречність використання для позначення реакції суспільства і держави на злочинність таких термінів, як «боротьба», «війна», «протистояння». Зокрема, Юхно О. О. слушно зауважує, що подібна термінологія є спадщиною радянського минулого, коли в основі ідеології лежала теза про необхідність класової війни та виправдовувалися репресії [1, с. 166]. На справедливу думку Закалюка А. П., сутністю поняття «боротьба зі злочинністю» є – «чинення супротиву». Проте, це поняття не розкриває напрямів, спрямованості, функціональної ролі та змістової сутності різних форм супротиву, а тому – не відображає понятійної різниці між такими діями, як, наприклад, запобігання злочинам та судове покарання за них. Відповідно, на думку Закалюка А. П., вживання поняття «боротьба зі злочинністю» є не виправданим і не доцільним [2, с. 53–54, 82–84]. Інший авторитетний уче-

ний, Кальман О. Г., також доволі аргументовано доводить, що поняття «боротьба» і «війна» охоплюють лише одну зі сторін реакції суспільства і держави на злочинність, а саме – репресії щодо людей, що порушили закон. Проте, суспільство об'єктивно не може вирішити завдань протидії злочинності, орієнтуючись лише на репресивні заходи та примус [3, с. 236–237]. Погоджуючись із наведеною аргументацією, слушним є додати, що застосування термінів «боротьба», «війна», «протистояння» та подібних, з метою визначення правового реагування суспільства і держави на злочинність, є некоректним ще і тому, що такі терміни означають націленість на повну ліквідацію злочинності, а такий результат є завідомо нездійсненим у будь-який час і для будь-якого суспільства.

Таким чином, немає раціонального пояснення і використання для позначення правового реагування суспільства і держави на злочинність таких термінів, як «контроль», «регулювання», «управління». Аналізуючи зміст зазначених термінів, дійшли висновку, що їх об'єднує ознака функціоналу, а саме – спостереження за об'єктом (злочинністю) та/ї його моніторинг. Безперечно, корисність контролю полягає в акумуляції достовірної інформації про об'єкт (що, власне, і складає зміст поняття «контроль»), проте, можна зазначити, процеси регулювання, а тим більше – управління, можливі лише за умови наявності між суб'єктом контролю і його об'єктом взаємодії, що у нашому випадку є фікцією.

Ще однією виявленою тенденцією у намаганнях розв'язати проблему визначення реакції суспільства і держави на злочинність є використання понять, змістом яких є дія запобігання. Зокрема, це терміни «попередження», «профілактика», «превенція» тощо. Позиції у питанні кореляції зазначених понять характеризуються поляризацією: перша полягає у тому, що зазначені терміни є різними за значенням, і тому їх слід розмежовувати; друга – що зазначені терміни є синонімами, і тому різниці між ними не існує. Так, наприклад, Голіна В. В. [4, с. 5], Зелінський А. Ф. [5, с. 130], Джужа О. М. [6, с. 107] відносять усі заходи превентивного характеру до категорії *запобігання*, вважаючи останнє поняття родовим. Натомість, Назаренко Д. О. [7, с. 326] вважає, що зазначені терміни не є ані тотожними, ані альтернативними, а

виступають поняттями, які частково пересікаються і визначають єдине ціле. Не заглиблюючись у семантику аналізованих термінів, висловимо думку, що спільними ознаками усіх зазначених дій є їх спрямованість не безпосередньо на злочинність, а на її передумови (детермінанти) та безпосередні причини. Отже, такі дії мають на меті усунення, зменшення, нейтралізацію передумов і причин злочинності, а не самого явища, і тим більше, його наслідків. Тобто, у нашому випадку зміст поняття «запобігання» не охоплює такі аспекти правової реакції суспільства і держави на злочинність, як перешкодження злочинам і правопорушенням, що вже розпочалися; їх припинення; винесення судового покарання винній у їх здійсненні особі; усунення шкідливих наслідків; відновлення порушеного права тощо. Вищезазначене термінопоняття також не відображає усього змісту правової реакції суспільства і держави на злочинність.

З урахуванням вищевикладеного, висловлюємо думку, що найбільш повно сутність правової реакції суспільства і держави на злочинність відбивається у змісті термінопоняття «протидія», і пропонуємо розуміти під зазначеним поняттям цілеспрямовану діяльність держави, її компетентних органів та громадянського суспільства щодо реалізації комплексу заходів, спрямованих на зниження кількості злочинів і рівня злочинності, а також їх припинення, нівелювання та попередження. Змістом такої діяльності, на нашу думку, є конкретні заходи щодо:

а) усунення причин і умов, які сприяють виникненню злочинності;

б) припинення злочинів, які вже мають місце, готуються чи вже почалися;

в) виявлення винних у вчиненні злочинів осіб та притягнення їх до відповідальності;

г) вжиття необхідних засобів щодо унеможливлення здійснення злочинів у майбутньому зазначеними та іншими суб'єктами.

До *ознак* поняття протидії злочинності пропонуємо віднести, зокрема, таке:

а) це діяльність визначеного кола суб'єктів у межах їх повноважень, спрямована проти злочинів і злочинності;

б) метою такої діяльності є мінімізація і (або) ліквідація наслідків злочинів та злочинності;

в) така діяльність може здійснюватися у формі запобігання (профілактики, превенції) злочинності шляхом виявлення і усунення передумов та безпосередніх її причин, а також у формі комплексу спеціальних організаційно-правових заходів оперативного характеру, спрямованих на виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів.

Відповідно, *сутність* протидії злочинності полягає у здійсненні соціально-управлінської діяльності, включаючи реалізацію громадських і приватних ініціатив та кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на утримання злочинності в соціально допустимих межах. Змістом протидії злочинності є запобігання правопорушенням та правове реагування на них як взаємопов'язані безперервні процеси.

Таким чином, з урахуванням наведеної вище аргументації, найбільш обґрунтованим для визначення правового реагування суспільства і держави на злочинність вважаємо вживання термінопоняття «протидія злочинності», як такого, що є найширшим за обсягом, найповніше відбиває загальні та специфічні ознаки та розкриває сутність зазначеного поняття.

Список використаних джерел

1. Юхно О. О. Визначення, понятійний апарат і сутність протидії злочинності в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2 (13) С. 163–172.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Київ: Ін Юре, 2007–2008. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 2007. 424 с.
3. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2004. С. 480 с.
4. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
5. Зелінський А. Ф. Кримінологія: навч. посіб. Харків: Рубікон, 2000. 240 с.
6. Кримінологія: підручник / ред. О. М. Джу́жа. Київ, Юрінком Інтер. 2012. 474 с.
7. Назаренко Д. О. Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явища: монографія. Харків, ХНУВС. 2013. 523 с.

Єрмак Олексій Вікторович,
кандидат юридичних наук, головний науковий співробітник
відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва
Академії Державної пенітенціарної служби

ДОДЕРЖАННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ТА УВ'ЯЗНЕНИХ НА НАЛЕЖНІ УМОВИ ТРИМАННЯ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ: ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Законотворчість у сфері кримінально-виконавчого права і кримінального процесуального права покликана забезпечити вдосконалення текстів національних законів відповідно до світових та регіональних стандартів, а також із врахуванням судової практики Європейського суду з прав людини.

Враховуючи високий авторитет Європейського суду з прав людини як інструменту забезпечення захисту прав і основоположних свобод кожної людини, які визнаються в цивілізованому суспільстві підвалинами справедливості та миру в усьому світі, а також обов'язки стосовно виконання його рішень державами, які підписали та ратифікували у встановленому порядку Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (ратифікована Україною разом з Протоколом № 11 до неї 17 липня 1997 року), умисне невиконання службовою особою такого рішення визнається в нашій державі кримінальним правопорушенням відповідно до ч. 4 ст. 382 Кримінального кодексу України [1; 2].

Аналізований нижче проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо заходів, спрямованих на поновлення прав засуджених осіб та осіб, взятих під варту, у зв'язку з неналежними умовами тримання» (реєстр. № 5653 від 11.06.2021 р.) (далі – проєкт Закону України № 5653) розроблено з метою створення належних матеріально-побутових умов тримання під вартою, а також впровадження у національне законодавство ефективних превентивних та компенсаційних засобів юридичного захисту у випадку неналежних умов тримання під вартою з врахуванням «пілотного рішення» Європейського суду з у справі «Сукачов проти України» (заява № 14057/17), у

якому дійшов висновку, що порушення прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та протоколами до неї, свідчать про наявність в Україні триваючої структурної проблеми щодо умов тримання осіб під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим [3; 4].

Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо заходів, спрямованих на поновлення прав засуджених осіб та осіб, взятих під варту, у зв'язку з неналежними умовами тримання» (реєстр. № 5653 від 11.06.2021 р.) (далі – проект Закону України № 5653) потребує доопрацювання з таких міркувань.

Європейські пенітенціарні правила (Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць) (далі – Правила) визначають, що розміщення ув'язнених, і зокрема, надання місць для сну, повинне проводитися з повагою до людської гідності та, по можливості, із забезпеченням можливості усамітнення, а також відповідно до санітарно-гігієнічних вимог з урахуванням кліматичних умов, і зокрема, площі, кубатури приміщення, освітлення, опалення та вентиляції (пункт 18.1 Правил). Національне законодавство має містити механізми, які не допускають порушення цих мінімальних вимог внаслідок перенаповнення в'язниць (пункт 18.4 Правил). Проект Закону України № 5653 не визначає механізми запобігання правопорушенням у зв'язку з неналежними умовами тримання, а слугує лише постфактум засобом реагування [5].

Викликає сумніви можливість досягнення мети покарання (ст. 50 КК України), яке призначається судом з дотриманням вимог ст. 65 КК України за умов його коригування (у бік зменшення строку його відбування) у разі констатації судом наявності фактів неналежних умов тримання засуджених і ув'язнених [3].

Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою застосовується в тому числі до осіб, що підозрюються або обвинувачуються у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, або якщо є підстави вважати, що особа буде переховуватися від органів досудового розслідування чи суду, перешкоджати кримінальному провадженню (частина 2 статті 183 КПК України). До

осіб, які визнали свою вину і співпрацюють з правоохоронними органами, цей запобіжний захід застосовується лише у виключних випадках. У разі прийняття проекту Закону України реєстр. № 5653 може виникнути ситуація, що особи, які намагаються ухилитись від заслуженого покарання і у зв'язку з цим тримаються під вартою, одержать додаткові пільги (статті 81, 82, 91 і 107 КК України) порівняно з тими, хто поводить себе позитивно, співпрацює з органами досудового розслідування і до яких не доцільно застосовувати такий суворий запобіжний захід, як тримання під вартою, а це суперечить статті 24 Конституції України і пункту 13 Правил [2; 5; 6].

Визначення поняття «неналежні умови тримання» в законодавстві України і в проекті Закону України № 5653 не передбачено, а це може тлумачитися як корупціогенний фактор, що сприяє вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією. Передбачення в КК України оціночного поняття «неналежні умови тримання» створює умови для зловживань з боку посадових осіб під час вирішення питання про наявність або відсутність неналежних умов тримання в установах попереднього ув'язнення або виконання покарань.

Пропонується узгодити норми Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) та проекту Закону України № 5653. В КВК необхідно передбачити норми, що регламентували б діяльність комісій, що розглядають скарги про неналежні умови тримання в установах попереднього ув'язнення, виконання покарань [3; 7].

Пропонується передбачити в КК України і КВК України норми, що закріплюють право визнавати умови тримання особи в установі попереднього ув'язнення, виконання покарань не належними не тільки судом, але і міжнародними правозахисними організаціями, у тому числі Європейським судом з прав людини, та незалежними комісіями згаданих установ правовий статус яких повинен бути визначений в окремому Законі України [2; 7].

У КПК України доцільно передбачити вимоги про те, що уповноважені органи, що вирішують питання про визнання фактів неналежного поведіння з ув'язненими і засудженими не завжди повинні керуватися принципом *affirmanti incumbit probation* (той, хто щось стверджує, повинен довести це твер-

дження). Ненадання представниками установ виконання покарань, поперельного ув'язнення переконливих доказів щодо побутових умов тримання може призвести до висновків про обгрунтованість тверджень заявника [6].

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 13.10.2022).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.10.2022).
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо заходів, спрямованих на поновлення прав засуджених осіб та осіб, взятих під варту, у зв'язку з неналежними умовами тримання: проєкт Закону України від 11.06.2021 № 5653. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=72204 (дата звернення: 13.10.2022).
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сукачов проти України» від 30.12.2020 заява № 14057/17. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f12#Text (дата звернення: 13.10.2022).
5. Європейські пенітенціарні правила: Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць від 11.01.2006. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення: 13.10.2022).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 13.10.2022).
7. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11 липня 2003 року № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 13.10.2022).

Клипа Олена Павлівна,

кандидат юридичних наук, провідний юрисконсульт
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

ТРУДОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ МОБІЛІЗОВАНИМ НАУКОВИМ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМ ПРАЦІВНИКАМ

Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України [1].

Сьогодні, в умовах дії правового режиму воєнного стану, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, наукові та

науково-педагогічні працівники також не стоять осторонь. Це війна не тільки за територіальну цілісність та державний суверенітет, а і за майбутнє держави та її народу, саме тому постала потреба у мобілізації додаткових сил для знищення ворога.

Держава, виконуючи соціальну функцію, задекларувала в Основному Законі норму щодо забезпечення соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [1]. Національне законодавство передбачає ряд нормативно-правових актів, які гарантують соціальні та трудові гарантії для військовослужбовців за контрактом та призваних в рамках мобілізації.

Розглянемо детальніше нормативно-правові акти, які є плацдармом для забезпечення соціальних та трудових гарантій.

Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військова служба розмежовується на службу за контрактом та призов, зокрема за мобілізацією на особливий період.

За працівниками, призваними на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення зберігаються місце роботи і посада на підприємстві, в установі, організації, фермерському господарстві, сільськогосподарському виробничому кооперативі незалежно від підпорядкування та форми власності і у фізичних осіб - підприємців, у яких вони працювали на час призову. Таким працівникам здійснюється виплата грошового забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2].

Закон України «Про освіту» наголошує на тому, що працівникам закладів освіти, установ освіти, наукових установ, у тому числі тим, які в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні чи окремих її місцевостях, оголошених у встановленому порядку (особливий період) були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від місця їх проживання (перебування) на час особливого періоду гарантується: збе-

реження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендії та інших виплат, передбачених законом [3].

Наукові та науково-педагогічні працівники як громадяни України користуються усіма права, наданими громадянам України. Таким чином, громадяни призвані на строкову військову службу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, або прийняті на військову службу за контрактом у разі виникнення кризової ситуації, що загрожує національній безпеці, оголошення рішення про проведення мобілізації та (або) введення воєнного стану, користуються гарантіями, передбаченими частиною третьою статті 119 Кодексу законів про працю України, а також частиною другою статті 57 Закону України «Про освіту» [4].

У Законі України «Про соціальний і правовий статус військовослужбовців та членів їхніх сімей» наведено види відпусток, на які мають право мобілізовані працівники [5].

Підсумовуючи вищенаведене, серед соціальних та трудових гарантій варто виокремити:

- 1) право на відпустки, до яких належать:
 - за сімейними обставинами та з інших поважних причин зі збереженням грошового забезпечення;
 - за станом здоров'я у зв'язку з хворобою або для лікування після тяжкого поранення;
- 2) право на медичну допомогу у військових госпіталях (у разі відсутності за місцем проходження служби військово-медичних закладів охорони здоров'я медична допомога надається державними або комунальними закладами охорони здоров'я коштом Міністерства оборони України);
- 3) збереження місця роботи, посади;
- 4) час проходження військової служби зараховується до страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби;
- 5) звільнення від нарахування штрафних санкцій за невиконання фінансових зобов'язань та відсотків за кредитами.

Вважаємо, що вказаний перелік не є вичерпним, так динаміка соціально-економічних та політичних явищ досить стрімка і коло неврегульованих правовідносин може змінюватися, тому з метою забезпечення належного рівня соціальних та трудових

гарантій, необхідно систематично актуалізовувати нормативно-правові акти та усувати колізійні норми, оскільки держава гарантує соціальний аспект проходження військової служби.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 29.09.2022).
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971.
3. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 29.09.2022).
4. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 29.09.2022).
5. Про соціальний і правовий статус військовослужбовців та членів їхніх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 29.09.2022).

Коваленко Катерина Євгенівна,
здобувачка вищої освіти Академії Державної пенітенціарної служби
Андрущенко Тетяна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

Нині вся система законодавчого регулювання сімейних правовідносин безперервно удосконалюється. Це зумовлюється тим, що вони постійно розвиваються, формують нові питання, які вимагають свого законодавчого регулювання, у тому числі у сфері поділу загально нажитого подружжям майна. У зв'язку з трансформацією соціально-економічних правовідносин виникла потреба у нових механізмах регулювання майнових відносин подружжя, у ролі якого виступає інститут шлюбного договору.

За останні роки правову природу шлюбного договору було доволі детально досліджено в юридичній літературі. Більшість вчених схиляються до думки, що шлюбний договір, хоча й має низку специфічних особливостей, належить до числа цивільно-правових правочинів і на нього поширюються загальні правила щодо правочинів. Форма цього договору, умови його чинності,

підстави визнання недійсним, процедура укладення та примусового виконання, багато інших моментів наочно показують, що в цьому випадку використовуються загальні цивільно-правові конструкції договірного права. У сучасній літературі висловлювалася й інша точка зору щодо природи шлюбного договору.

Так, Ю. С. Червоний вважає, що шлюбний договір є різновидом сімейно-правових договорів. Така позиція є послідовною для вчених, які розглядають сімейне право як самостійну галузь права. [3, с. 190].

Найчастіше шлюбний договір полягає саме у встановленні правил розділу як спільно нажитого майна, і придбаного досі одруженням. Також, найчастіше у шлюбний договір вносяться умови, що визначають специфіку вирішення майнових питань у випадках виявлення фактів подружньої невірності одного з подружжя.

Зарубіжні країни почали використовувати цей правовий механізм значно раніше, що вплинуло на формування у людей уявлення про шлюбний договір як про спосіб захисту власних майнових прав.

Так, виникає необхідність розглянути сутність та поняття шлюбного договору. Зазначений договір виступає як різновид цивільно-правової двосторонньої угоди, якій притаманні певні особливості, по-перше, єдине волевиявлення. Можна говорити про угоду двох осіб, сутність якої – домовленість, що виражає загальну волю, а сама угода ґрунтується на рівності сторін. По-друге, невід’ємна для будь-якої цивільно-правової угоди свобода договору також повною мірою притаманна шлюбному договору. Сторони самостійно обирають з ким його укладати та приймають рішення укладати шлюбний договір або обмежитися укладенням шлюбу. Відразу треба зазначити, що шлюбні договори не мають широкого поширення у практиці, що, мабуть, пов’язані з невеликим періодом його існування та обмеженою кількістю заможних громадян. Подружжя або особи, які одружуються, на свій розсуд визначають умови, на яких буде укладено договір. Цивільно-правову природу договору підтверджують порядок зміни та розірвання договору, а також порядок визнання його недійсним. І водночас, за всієї волі шлюбний договір має відповідати обов’язковим для договору правилам, встановленим законами. У цьому договорі можуть також перед-

бачатись інші умови, які визначають подружжя самостійно: встановлюється обсяг прав при використанні сімейного бюджету; можна передбачити можливість участі у доходах один одного; визначаються зобов'язання подружжя та ін.

Так, М. І. Байрачна тлумачить шлюбний договір як угоду двох фізичних осіб, які бажають укласти договір про врегулювання майнових прав та обов'язків подружжя стосовно:

1) майна, яке набуто під час шлюбу, о шлюбу, або порядок його розподілу у разі розірвання шлюбу;

2) питань утримання дітей, або одного з подружжя [1, с. 46].

На сьогодні відсутнє нормативне визначення шлюбного договору в Сімейному кодексі, що ускладнює процес розуміння систематики такого договору, крім того дає підстави визначати цей договір як цивільно-правовий. Тому пропонується доповнити ст. 92 Сімейного кодексу визначенням шлюбного договору, під яким розуміється договір, який укладається нареченими або подружжям та регулює майнові або немайнові відносини між ними на період шлюбу, або у випадку розірвання шлюбу.

У юридичній літературі можна виділити кілька точок зору щодо правової природи шлюбного договору. Автори першої точки зору вважають, що шлюбний договір необхідно розуміти як цивільно-правову угоду. Так, О. А. Явор підкреслює, що шлюбний договір має саме цивільно-правову природу, оскільки в загальному вигляді він врегульований нормами цивільного законодавства, та відносить цей договір до групи цивільних договорів, спрямованих на встановлення чи зміну правового режиму майна [5, с. 59]. Іншої думки дотримуються представники другої точки зору, які вважають шлюбний договір сімейно-правовим.

Також доцільно зауважити, що в Україні відсоток укладання шлюбних договорів значно менший в порівнянні із зарубіжними країнами, тому для підвищення коефіцієнта укладання шлюбних договорів в Україні варто надати змогу укладати шлюбний договір за довіреністю особам, які на момент укладання даного договору не можуть бути фізично присутніми під час даної процедури із причин: військової служби, перебування в закладах обмеження волі, перебування у відрядженні, проживання або перебування в іншій країні, інших поважних причин. Тому доцільно запропонувати ввести в Сімейний Кодекс України поло-

ження, які б надавали подружжю в разі укладання шлюбного договору можливість їх представництва, зокрема і за довіреністю, де буде детально прописано всі пункти, які подружжя бажає внести у шлюбний договір [4, с. 146].

З усього вищесказаного, можна позначити основні переваги регулювання сімейних правових відносин шлюбним договором: детально регулює питання права володіння речами, які були отримані у дарунок; захищає суб'єктів договору від поділу майна, придбаного до укладання шлюбу; закріплює зобов'язання подружжя за взаємним змістом. Як відомо, у шлюбний договір можуть вписуватися умови щодо фінансового забезпечення одного з подружжя після шлюбнорозлучного процесу; закріплює фінансові зобов'язання подружжя стосовно дітей. У шлюбному договорі може бути прописана умова матеріального утримання дітей після розірвання шлюбу; також підкреслюється сприяння спрощенню судових розглядів.

За своєю юридичною природою шлюбний договір має ряд особливостей (суб'єктивний склад, момент з якого він вважається укладеним, його предмет і зміст), що і зумовило його закріплення саме в СК України. Крім того, розглядаючи предмет шлюбного договору, з впевненістю можна сказати, що він має цивілістичний характер, адже основу його складають відносини власності та інші майнові відносини сторін [2, с. 49].

Таким чином, шлюбний договір є дієвим інститутом, здатним захистити майнові інтереси осіб, що одружуються, істотно мінімізувати тимчасові та фінансові витрати при розірванні шлюбу.

Отже, на закінчення варто зазначити, що шлюбний договір має багато переваг, завдяки яким з'являється можливість вирішення будь-якої суперечки на стадії її виникнення. Шлюбний договір не призводить до розлучення, а часом утримує від нього. Шлюбний договір надає подружжю впевненості, допомагає уникнути судових розглядів, а головне дозволяє регулювати майнові відносини.

Список використаних джерел

1. Байрачна М. І. Правова природа шлюбного договору. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 45–50.
2. Горобченко Ю. Ю. Правова природа шлюбного договору в цивільному законодавстві України. *Часопис цивілістики*. Вип. 21.

URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8770/4851.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 26. 09. 2022).

3. Дутко А. О. Поняття та природа шлюбного договору: монографія. Львів, 2016. С. 190.

4. Чеховська І. В., Яременко В.С. Право на укладання шлюбного договору. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 95–98.

5. Явор А. О. Договір у регулюванні сімейно-правових відносин: загальна характеристика. *Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина*: матеріали III міжнар. наук.практ. конф. (м. Полтава, 22 трав. 2015 року). Харків, 2015. С. 59–60.

Колб Роксолана Олегівна,

кандидат юридичних наук,
спеціаліст АТ КБ «Приватбанк»

ЗАПОБІЖНА ДІЯЛЬНІСТЬ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД

Як свідчать сучасні реформи, що здійснюються в Україні, включаючи й банківську сферу, запобіжна діяльність у ній має здійснюватися з урахуванням тих положень міжнародно-правових актів, які стали частиною національного законодавства України (ч. 1 ст. 9 Конституції України)/ При цьому, відповідно до вимог ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори», якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору, що, як видається, мають враховувати у запобіжній діяльності як банки державної та комунальної форм власності (ч. 2 ст. 19 Конституції України), так і аналогічні установи інших форм власності.

Разом з тим, як слушно зауважила Г. В. Дідківська, необхідність узгодження національних інтересів держав, регіональних об'єднань і міжнародного співробітництва при розробці та реалізації цілей і завдань, засобів, форм і методів спільного запобігання кримінальним правопорушенням тягне за собою тривалість і складність цих процесів, дипломатичність формулювань міжнародно-правових документів у сфері протидії злочинності, декларативність рішень, розбіжність пріоритетів в даній діяльності та інші проблемні аспекти [1, с. 7].

Особливо важливим цей висновок є у контексті тих проблем, що склались у галузі банківської діяльності в цілому у світі. Зокрема, за даними глобального дослідження з питань шахрайства у банківській сфері, проведеного міжнародною науковою організацією KPMG у 2016-2018 р.р. на території країн Америки, Європи, Близького Сходу, Африки та Азіатсько-Тихоокеанського регіону [2], вказане кримінальне правопорушення здійснюється у двох основних формах, а саме – шляхом:

1. Зовнішнього шахрайства: заволодіння персональними даними; використання номера карти для вчинення даного суспільно небезпечного діяння; застосування протиправних схем. При цьому 61 % опитаних з цього приводу осіб повідомили про зростання загальної кількості випадків зовнішнього шахрайства, а 58 – про збільшення сум шахрайських операцій [2]. Такі ж тенденції, зокрема, характерні й для банківської системи України [3].

Серед інших отриманих результатів глобального дослідження з питань зовнішнього шахрайства звертають на себе увагу й ті із них, які свідчать про те, що щорічно середня сума кожної такої протиправної операції не змінюється (про це заявили 21 % респондентів), але є тенденція до зменшення таких дій (38 %) у силу збільшення у цілому шахрайських діянь з фінансовими ресурсами [2].

2. Внутрішнє шахрайство (кримінальні правопорушення, які вчиняються персоналом банківських установ) [2].

Згідно з даними KPMG, загальна вартість, середня вартість і кількість випадків такої форми шахрайства у 2017-2018 р. р. у світі лишилися незмінними або скоротилися [2]. Ці ж тенденції мають місце й у банківській системі України, особливо такого його виду, як кібершахрайство [3].

У цілому ж, як з цього приводу зауважив Л. Ч. Кок, ризик кібершахрайства є найбільшим викликом для фінансових установ у трьох регіонах світу – Америці, ЕМА (Європі, Близькому Сході та Африці) та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні [2]. Виходячи з цього, зазначений дослідник запропонував свою теоретично обґрунтовану модель запобігання вказаним кримінальним правопорушенням у банківській галузі, а саме, на його думку:

а) фінансовим установам варто комплексно змінити свій підхід до цифрових трансформацій, що відбуваються у світі;

б) цим суб'єктам необхідно зрозуміти дану трансформацію та оцінити нові ризики шахрайства, які є наслідком швидких змін з цього приводу;

в) банкам слід розробити принципи управління ризиками шахрайства, що будуть спроможні ефективно і результативно мінімізувати ці ризики, забезпечуючи стабільні результати [2].

При цьому, на переконання Л. Ч. Кока, системи управління ризиками шахрайства нового покоління повинні бути спроможні працювати в умовах постійної цифрової трансформації, виявляти нові, досі невідомі ризики шахрайських дій, використовувати переваги технологій та зменшувати витрати на забезпечення дотримання законодавства [2].

Без сумніву, що розроблені та викладені у науковій літературі науково обґрунтовані пропозиції Л. Ч. Кока щодо запобігання банківськими установами шахрайства з фінансовими ресурсами, було б логічно використати й в аналогічній діяльності в нашій державі з урахуванням особливостей та ознак даного кримінального правопорушення, що знайшли своє відображення в ст. 222 КК України.

Цікавими у зв'язку з цим є пропозиції й деяких інших зарубіжних фахівців, які вважають, що варто у сьогоденні підвищувати рівень взаємодії як всередині банківської системи, так і поза її межами [4]. Так, докладний довготерміновий аналіз інформації, що надається підставними компаніями, може допомогти викрити їхню суть, зокрема: контактні дані та реєстраційні адреси однакові у деяких компаніях. Це тому, що дуже важко реально створити таку кількість абсолютно нових корпоративних чи індивідуальних ідентичностей [4].

Саме тому, як видається, варто погодитись з висновками західних фахівців про те, що у сьогоденні важливими є зусилля у банківській сфері, спрямовані на залучення фінансових організацій до обміну даних про компанії, які здійснюють платежі та покупки, що, в кінцевому підсумку, допомагає виявити серед них фіктивні та запобігти вчиненню таким чином кримінальних правопорушень у зазначеній галузі суспільних відносин (принцип: потрібно створити мережу, або перемогти мережу) [4].

Список використаних джерел

1. Дідківська Г. В. Кримінологічна характеристика участі України в системі запобігання міжнародній злочинності: монографія. Вінниця, 2019. 356 с.
2. Глобальне дослідження з питань шахрайства у банківській сфері. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fassets.kpmg%2Fcontent%2Fdam%2Fkpmg%2Fua%2Fpdf%2F2020%2F01%2FGlobal-Banking-Fraud-Survey.pdf&clen=2791613&chunk=true> (дата звернення: 29.09.2022).
3. Банк як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням: навч. посіб. / Л. М. Дучимінська, З. В. Зарадюк, Р. О. Колб та ін./ за заг. ред. В. Я. Конопельського та О. Г. Колба. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2022. 352 с.
4. Як кіберзлочинці відмивають крадені кошти. Репортер. 27/08/2018. URL: <https://report.if.ua/kryminal/yak-kiberzlochynci-vidmyvayut-kradeni-koshty/> (дата звернення: 29.09.2022).

Корчова Ірина Віталіївна,

аспірантка кафедри адміністративного, цивільного
та господарського права і процесу
Академія Державної пенітенціарної служби

АКТ ПЕРЕВІРКИ ЯК ДОКАЗ У СПРАВАХ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ РЕАГУВАННЯ ЩОДО ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ (КОНТРОЛЮ) У СФЕРІ ТЕХНОГЕННОЇ ТА ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

Можливість застосування заходів реагування, визначених ч. 2 ст. 68 Кодексу цивільного захисту України, є надзвичайно важливою гарантією нейтралізації загроз життю і здоров'ю людей, викликаних порушеннями вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки. Так, відповідно до норми, закріпленої у даній статті, при встановленні відповідних порушень, що створюють загрозу життю та здоров'ю людей, посадові особи ДСНС України звертаються до адміністративного суду щодо застосування заходів реагування у вигляді зупинення роботи підприємств, окремих виробництв, виробничих дільниць, агрегатів, експлуатації будівель, споруд, окремих приміщень, випуску та реалізації пожежонебезпечної продукції, систем та засобів протипожежного захисту у порядку, встановленому законом [1]. Очевидно, що існування судового контролю у таких правовідносинах обумовлює необхідність дослідження доказування та доказів у такій категорії справ, одним з яких є акт перевірки.

Так, документом, який фіксує факт проведення перевірки, а також її результати, є відповідний акт. На сьогодні форма акту, складеного за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 17 січня 2019 року № 22 [2]. Крім іншого, у такому акті наводиться детальний опис виявлених порушень вимог законодавства.

При цьому акт перевірки є необхідним доказом, подання якого є обов'язковим при ініціюванні судового провадження у справах про застосування заходів реагування. Так, про це йде мова у ч. 7 ст. 7 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», де зазначено, що саме на підставі акта, складеного за результатами здійснення заходу, в ході якого виявлено порушення, орган державного нагляду (контролю) звертається у порядку та строки, встановлені законом, з відповідним позовом до адміністративного суду [3].

Зі зверненням до суду з таким позовом по суті контролюючий орган заявляє про стан правового конфлікту із суб'єктом, який допустив порушення. Як справедливо зауважує А. Радчук, специфікою розгляду справ про застосування заходів реагування є те, що ситуація спору тут певною мірою презюмується, оскільки на момент подання адміністративного позову органом державного нагляду (контролю) наперед невідомо, як суб'єкт поставиться до такого позову [4, с. 89]. Дійсно, відповідач може визнати позов або ж подати відзив на позовну заяву, заперечуючи проти позову.

Варто при цьому зауважити, що з моменту проведення перевірки, яка завершується складанням відповідного акту, до моменту відкриття провадження у справі зазвичай проходить немало часу, за який підконтрольний суб'єкт потенційно може усунути відповідні порушення, які стали підставою для звернення до суду.

У контексті заперечення відповідача проти позову викликає слушне запитання: якими доказами має бути підтверджено усунення відповідних правопорушень, що створюють загрозу життю і здоров'ю людей?

Зазначимо, що правозастосовна практика судів першої та апеляційної інстанцій демонструє, що нерідко єдиним належ-

ним, достатнім і допустимим доказом у справах про застосування заходів реагування такі суди визнають виключно акт позапланової перевірки контролюючого органу. Для його складання провадження у справі зупиняється (у той же час остання редакція Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) значно звужує можливості для зупинення провадження), відповідач звертається із відповідною заявою до контролюючого органу про проведення перевірки за його бажанням, після чого така позапланова перевірка власне і проводиться, за результатами якої складається відповідний акт.

Водночас Верховний Суд не погоджується, що усунення порушень обов'язково має бути встановлено позивачем під час здійснення заходу державного нагляду (контролю) за бажанням відповідача. При цьому у своїй постанові від 18 вересня 2018 року (справа № 826/12258/14, адміністративне провадження № К/9901/5476/18) він зазначає, що під час прийняття судового рішення мають бути враховані не лише обставини і підстави, які спонукали позивача як суб'єкта владних повноважень звернутися до суду з позовом про застосування заходів реагування, але і ті, які існують на час ухвалення судового рішення. В протилежному випадку застосування заходів реагування, як виключного заходу, в судовому порядку поширюватиметься на всіх суб'єктів господарювання, відносно яких проведено перевірку і встановлено порушення, які за оцінкою спеціально уповноваженого органу створюють реальну загрозу життю та/або здоров'ю людей [5].

Така судова позиція знайшла свій розвиток і в іншій постанові – від 31 серпня 2021 року (справа № 520/14473/19, адміністративне провадження № К/9901/23405/20), де зазначено, що акт перевірки є лише одним із доказів, оцінку якому дає виключно суд поряд з іншими доказами. У протилежному випадку (якщо би виключно акт органу нагляду у сфері техногенної та пожежної безпеки свідчив про виконання чи невиконання відповідачем вимог правил, інструкцій, ДБН тощо) функція суду була би нівельована, оскільки останній не здійснював би судочинство, а фактично затверджував би акт органу нагляду у сфері техногенної та пожежної безпеки своїм рішенням [6].

Дійсно, ч. 2 ст. 74 КАС України встановлює, що обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засо-

бами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування [7]. При цьому, однак, чинне законодавство не містить жодної норми, яка б визначала, що виключно акт перевірки є єдиним допустимим доказом, що підтверджує факт усунення відповідних правопорушень. Відповідно, усунення порушень може підтверджуватися і іншими засобами доказування.

Таким чином, акт перевірки з точки зору адміністративного процесуального законодавства є письмовим доказом, подання якого є обов'язковим при поданні контролюючим органом позовної заяви про застосування заходів реагування у сфері техногенної та пожежної безпеки. У той же час акт перевірки, складений за результатами позапланової перевірки за бажанням суб'єкта, не є єдиним доказом, що може подаватися на підтвердження усунення порушень.

Список використаних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон від 02.10.2012 р. № 5403-VI. Дата оновлення: 06.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 27.08.2022).
2. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 17 січня 2019 року № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0073-19#n18> (дата звернення: 27.08.2022).
3. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V. Дата оновлення: 06.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (дата звернення: 27.08.2022).
4. Радчук А. Про застосування адміністративними судами заходів реагування щодо державного нагляду (контролю). *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Aprilie, 2017. С. 88–91.
5. Постанова Верховного Суду від 18 вересня 2018 року (справа № 826/12258/14, адміністративне провадження № К/9901/5476/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76547215> (дата звернення: 27.08.2022).
6. Постанова Верховного Суду від 31 серпня 2021 року (справа № 520/14473/19, адміністративне провадження № К/9901/23405/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99277653> (дата звернення: 27.08.2022).
7. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. Дата оновлення: 27.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/print> (дата звернення: 27.08.2022).

Кучук Андрій Миколайович,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
права та методики викладання правознавства
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Початок масштабних воєнних дій росією щодо України у лютому 2022 року підняв на порядок денний питання міжнародних інструментів захисту, актуалізувавши необхідність аналізу ефективності діяльності значної кількості міжнародних інституцій, зокрема, та вкотре спричинив дискусію про ефективність самого міжнародного права, його використання для протистояння агресору.

У цьому контексті важливим новий аспект проблематики, яка переважно розглядалась у межах міжнародно-правового дискурсу. Маю на увазі тематику співвідношення міжнародного права та національного права, якому з них віддавати пріоритет на національному рівні. До цього слід додати й те, що у межах цього дискурсу переважно йшлося про вплив саме міжнародного права на зміну національного законодавства; такий виклад, на мою думку, є неповним та певною мірою спотворює загальне уявлення про природу та сутність міжнародного права. На підтвердження цієї тези наведу наступні положення.

По-перше, відзначу «багатовимірність» міжнародного права. Так, навіть у держав-учасниць одного і того ж міжнародного договору «функціонує» «своє» міжнародне право (такий стан може існувати через можливість держави висловити застереження про ті норми договору, які вони не буде імплементувати в національну систему права; як наслідок, міжнародний договір може містити як норми, що становлять «живе право», так і норми, що складають «мертве право»).

Додам, що різними міждержавними об'єднаннями (наприклад, Ліга арабських держав, Асоціація держав Південно-Східної Азії, Організація Ісламського співробітництва та ін.) прийнято низку договорів, які містять норми, що кардинально відмінні від

окремих положень, зокрема, наприклад, Загальної декларації прав людини (The Universal Declaration of Human Rights), міжнародних пактів про громадянські та політичні права (The International Covenant on Civil and Political Rights) і пакту про економічні, соціальні й культурні права (The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). Доволі показовим у цьому контексті є дещо різне розуміння змісту людських прав.

Водночас, майже вся навчальна література з міжнародного права «побудована» на положеннях, сформованих у межах західної правової культури. У цьому дослідженні я не маю на меті вказати на правильність чи помилковість такого підходу (тому не вступаю у дискусію з цього питання), моїм завданням є показати вплив національних систем права на становлення і розвиток міжнародного права. Особливості національного права багато у чому визначають і участь держави в формуванні міжнародного права та ті положення міжнародного права, які можуть бути імплементовані в національне право. Відтак, національне право є тим чинником, що визначає зміст міжнародного права.

Наведене дозволяє вести мову про взаємний вплив національного права та міжнародного права.

По-друге, існуючий, умовно висловлюючись, міжнародно-правовий механізм (система органів та організацій) була сформована переважно на початку другої половини XX століття і, відповідно, ураховувала тогочасний стан розвитку суспільства. Так, наприклад, Статут Організації Об'єднаних Націй був прийнятий у 1945 році. (хоча варто згадати і про Підсумковий документ Усесвітнього саміту 2005 року, прийнятий Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй). Водночас, зокрема, такі поняття як «гібридні війни», «інформаційні війни» не були відомі у той час (та й сприйняття цілої держави як терористичної організації не набуло «буденного» сприйняття). У цьому контексті акцентую увагу на сьогодишніх подіях в Україні. Назви українських населених пунктів – Буча, Гостомель, Ірпінь, Маріуполь та ін. – стали фактором сумнівів українців (і не тільки) у спроможності окремих міжнародних інституцій розв'язувати завдання, для яких їх було створено (особливо, в умовах, коли рішення не приймається

через згоду держави, яка є агресором та сама ж вчинила збройний напад, розпочавши війну).

Хоча і в цьому контексті не можна не згадати наступні рішення щодо росії, прийняті міжнародними організаціями:

- виключення росії з Ради Європи (наголошу, що рішення про рекомендацію виключити росію було схвалено 216 голосами з 219 Парламентської Асамблеї Ради Європи; остаточне рішення було прийнято Комітетом міністрів Ради Європи; додаю, що цілком очевидно, що до складу організації, яка відстоює як основні цінності правовладдя, людські права та ін. не може входити держава, яка своєю діяльністю перманентно заперечує ці цінності);

- Парламентська Асамблея Ради Європи підтримала ідею (прийнявши відповідну резолюцію) про невідкладне створення міжнародного трибуналу щодо розслідування воєнних злочинів росії в Україні.

Водночас означений мною аспект відображає (як і попередній) вплив подій на національному рівні (хоча не варто забувати про те, що війну почала сусідня держава; однак, не можна залишити і поза увагою, що те ж саме було вчинено і у 2014 році) на міжнародно-правові відносини, їх динаміку та можливі кардинальні зміни самого міжнародно-правового механізму.

Таким чином, у межах міжнародного права на особливу увагу заслуговує не тільки дискурс про вплив міжнародне право на національне, але й протилежний – про вплив національного права та подій в межах національних держав на міжнародне право та міжнародні відносини. Значною мірою рутинерський міжнародно-правовий механізм потребує суттєвого переосмислення, метою якого має стати його переформатування задля ефективного виконання завдань, що ставлять до нього виклики ХХІ століття.

Олійник Владислав Станіславович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права, конституційного права
Академії Державної пенітенціарної служби

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ВИДІВ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ

Традиційно в літературі в рамках республіканської форми правління виділяють президентську, парламентарну та змішану (напівпрезидентську) республіки. Робиться це, як правило, на прикладах розвинених західних держав (США, ФРН та Франції). Проте питання про ознаки, що дозволяють класифікувати поліарні різновиди в рамках республіканської форми правління, залишається дискусійним, і зі згаданою вище трьохчленною класифікацією у межах республіканської форми правління згодні далеко ще не всі автори.

Так, наприклад, С. Г. Рябов виділяє парламентарні, президентські, змішані та монархічні республіки [1, с. 170]. С. К. Бостан виділяє парламентські, президентські, змішані (напівпрезидентські та напівпарламентські), а також суперпрезидентські республіки. Також, він виділяє основні форми республіки, до яких відносить парламентські, президентські, змішані (напівпрезидентські та напівпарламентські) та суперпрезидентські республіки (монархічні та сегментарні), а також гібридні республіки (симбіоз різних видів республік) та атипові республіки (республіки з монархічним елементом) [2, с. 79].

Зважаючи на згадані класифікації, одночасно виникає сумнів щодо того, що вони побудовані не на єдиній підставі, що з методологічної точки зору не зовсім правильно. Дійсно, важко зрозуміти, чим відрізняються гібридні республіки від змішаних і як відрізнити суперпрезидентські республіки, які абсолютно у всіх випадках конструюються під конкретну людину і мають великий ступінь індивідуальності.

У цьому зв'язку заслуговує на увагу позиція В. М. Шаповала, який зазначає, що «основними (класичними) видами республіканської форми правління слід вважати прези-

дентську і парламентську республіки. Всі ж інші логічніше розглядати як їх моделі [3, с. 15].

Таким чином, ми можемо більш-менш безперечно говорити про те, що в науковій літературі досягнуто згоди про існування таких різновидів республіканської форми правління, як президентська, парламентська та змішана (напівпрезидентська) республіки.

На думку Р. Мартинюка, «відмінність форм республіканського правління корениться у способі формування та рівні відповідальності уряду». Крім того, вона наголошує, що «важливим критерієм розмежування форм державного правління є ступінь юридичної самостійності глави держави у реалізації своїх повноважень, який визначається участю уряду у наданні актам глави держави юридичної сили» [4, с. 217].

Шаповал В. М. вважає, що ключовими критеріями, що дозволяють відрізнити види республік одна від одної, є: «Спосіб формування уряду; політична відповідальність уряду та спосіб обрання глави держави. Так, якщо уряд формується президентом, то він і несе перед ним відповідальність, якщо глава держави обирається позапарламентським способом, йдеться про президентську республіку. Формування уряду парламентською більшістю, його відповідальність перед законодавчим органом, а також парламентський спосіб обрання глави держави говорять про парламентарну форму правління» [3, с. 17].

Мироненко П. В. зазначає, що «у парламентській республіці глава держави не обирається всенародно, уряд відповідальний перед парламентом. Президентська республіка – глава держави обирається всенародно, а уряд не несе відповідальності перед парламентом» [5, с. 51]. Тобто ключовими критеріями є спосіб формування глави держави та характер відповідальності уряду.

Що ж до змішаної республіки, то, наприклад, С. К. Бостан зазначає, що «відмінна риса всіх змішаних республік – порядок формування та розпуску уряду. Його формують спільно президент та парламент» [2, с. 80]. Відповідальність уряду перед парламентом має першорядний характер.

У напівпрезидентських республіках президент має право самостійно відправити у відставку лише окремих міністрів, а не весь уряд загалом. У напівпарламентських республіках відповідальність уряду перед президентом має лише номінальний хара-

ктер, тому що президент має право відправити міністрів у відставку лише з ініціативи прем'єр-міністра чи парламенту». Крім того, згаданий автор, як відмітні ознаки змішаної республіки, також зазначає: обрання президента безпосередньо народом, відсутність у нього права законодавчої ініціативи, а також виведення його за межі трьох гілок влади.

Однак усе це здається не настільки важливим, тому що основна проблема нам бачиться не в цьому, а в тому, що на практиці система, тих, що виділяються в літературі, критеріїв (ознак) змішаної республіки, стосовно всієї сукупності держав світу з республіканською формою правління, не працює, причому незалежно від її повноти, у зв'язку з чим об'єктивно класифікувати їх за згаданими трьома традиційними субформами республіканської форми правління надзвичайно важко. Причини цього бачаться такі.

По-перше, у низці держав світу глави держав (президенти) мають особливий, часом навіть унікальний, привілейований статус, який виражається в гіпертрофованих повноваженнях у сферах усіх трьох традиційних гілок державної влади, але особливо у сфері виконавчої влади.

Яскравим прикладом згаданої проблеми можуть стати, ті, що були раніше предметом нашого наукового інтересу щодо форми правління, держави, що відносяться до країн СНД.

По-друге, серед держав світу є приклади того, як можуть химерно поєднуватися ключові і, здавалося б, взаємовиключні ознаки таких полярних різновидів (субформ) республіканської форми правління, як президентська і парламентська республіки, не дозволяючи при цьому класифікувати форму правління, що є в державі. як змішана республіка.

Наприклад, у Південно-Африканській Республіці (ПАР) Президент, згідно з положеннями Конституції, є главою держави та головою виконавчої влади, він же формує та очолює уряд (Кабінет міністрів), який несе перед ним відповідальність, що є ознакою президентської республіки. Однак при цьому Президент ПАР обирається не шляхом прямих виборів, а шляхом непрямих виборів. Він обирається нижньою палатою парламенту (Національним Зборами), що ознакою парламентської республіки. Крім того, ще яскравішою ознакою парламентської республіки є те, що уряд несе відповідальність і перед нижньою пала-

тою парламенту, яка може висловити уряду недовіру, що тягне за собою його обов'язковий розпуск.

І нарешті, по-третє, серед держав світу є приклади того, як нормативно закріплюється не просто республіканська форма правління, а й її конкретний різновид, що не відповідає загальноприйнятій класифікації.

Приміром, у Казахстані закріплюється наявність особливої президентської форми правління. Причому в літературі цю особливу президентську форму правління визначають як «напівпрезидентську республіку з посиленням інституту Президента країни», а також як «сегментарну суперпрезидентську республіку» або навіть як «президентціоналістську чи суперпрезидентську форму правління».

Звісно ж, держави, особливості форми правління яких підпадають під три вищеперелічені групи ознак, можна класифікувати за формою правління як гібридної республіки, що відрізняється від змішаної республіки, але все-таки що стоїть із нею в одному ряді разом з іншими різновидами (субформами) республіканської форми правління.

Гібридна республіка як самостійний різновид (субформа) республіканської форми правління відрізняється від традиційних різновидів республіканської форми правління (президентської, парламентської та напівпрезидентської республік) тим, що передбачає не просто поєднання окремих їх ознак як власних відмінних рис, а поєднання таких ознак у абсолютно довільних варіаціях, що, у свою чергу, відрізняє її від змішаних та суперпрезидентських республік.

Таким чином, виділення гібридної республіки як самостійного різновиду (субформи) республіканської форми правління, поряд з традиційними її різновидами дозволяє також вирішити проблемний момент, пов'язаний зі змішаними республіками, суть якого в літературі зводиться до того, що «в різних країнах змішані республіки неоднакові», за допомогою того, що такого роду виділення дозволить виробити чіткі ознаки змішаної республіки у двох її різновидах (напівпрезидентської та напівпарламентської), виділяючи окремі, досить нечисленні приклади форм правління, що реально існують в державах світу, проблемних з точки зору класифікації, в самостійну групу – гібридні республіки.

Список використаних джерел

1. Рябов С. Г. Політологічна теорія держави: навч. посіб. Київ: ТАНДЕМ, 1996. 591 с.
2. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики: монографія. Запоріжжя: Юридичний інститут, 2005. 540 с.
3. Шаповал В. М. Президент у механізмі здійснення державної влади. Київ: Нац. ін-т стратегічних досліджень, 1995. 30 с.
4. Мартинюк Р. Класифікація форми правління: проблема вибору критеріїв. *Право України*. 2018. № 12. С. 207–219.
5. Мироненко П. В. Форма правління: політичні трансформації на зламі століть: монографія. Київ: Академія, 2014. 220 с.

Петренко Станіслав Васильович,

аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби

Івашко Сергій Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Із введенням на території України воєнного стану Указом Президента України [1] та подальшим його продовженням законодавство України про кримінальну відповідальність зазнало певних змін. Здебільшого, зміни стосуються посилення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки, проти власності [2], пов'язані з кіберзлочинністю. Змін зазнали й інші статті Кримінального кодексу України (далі – КК України), крім того, кримінально караними визнано нові суспільно небезпечні діяння [3].

При цьому законодавець мав на меті досягнення пенологічного ефекту через вплив на суспільство посиленням загрози кримінальної відповідальності у відповідь на протиправні діяння в умовах загального погіршення соціально-економічних умов у країні внаслідок бойових дій та різкого зростання навантаження на правоохоронну систему, державні контролюючі органи.

Водночас поза увагою законодавця залишилось питання щодо посилення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері службової та господарської діяльності, пов'язанні з використанням бюджетних коштів.

Кримінально-протиправні прояви у сфері використання бюджетних коштів заподіюють значну соціально-економічну шкоду інтересам держави та суспільства, підривають його авторитет та обороноздатність, унеможливають здійснення інших життєво важливих функцій держави. Реаліями сьогодення є необхідність відновлення цивільної та захисної інфраструктури, житлового фонду в умовах зменшення реального ВВП у другому кварталі 2022 року на 37,2 % за даними Державної служби статистики України [4].

У кримінологічній літературі пояснення злочинності включає в себе, крім іншого, ще й конкретні обставини та ситуації. Окремі автори вважають, що вони не тільки сприяють злочинності, але і є безпосередньою причиною вчинення кримінальних правопорушень, не тільки так званої «вуличної злочинності», але й більш складних злочинних виявів, таких як суїцидальний тероризм, організована злочинність різних форм [5, с. 5–6].

Безумовно, військовий стан створює ряд унікальних і вкрай негативних обставин і ситуацій, якими неможливо нехтувати при науковому дослідженні запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів.

Аналізуючи законодавчі зміни з питання реалізації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері використання бюджетних коштів, можна прослідкувати позитивні тенденції.

Це, насамперед, віднесення окремих кримінальних правопорушень, що пов'язані, або можуть бути пов'язані з неправомірним використанням бюджетних коштів, до корупційних кримінальних правопорушень. Згідно з приміткою до ст. 45 КК України, такими визначено, наприклад, ст. 210 КК України (нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням), та ст. 364 КК України (зловживання владою або службовим становищем).

Внесені законодавчі зміни до статей 45-48, 69, 74, 75 КК України забороняють застосовувати до засуджених осіб такі інститути кримінального права як звільнення особи від кримінальної відповідальності (крім звільнення у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності), призначення більш м'якого покарання, ніж передбачене законом, звільнення від покарання та його відбування, а також звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Отже, законодавець визначився реалізувати кримінальну відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення шляхом засудження особи з призначенням покарання та його виконанням через реальне відбування.

Доцільним вбачається застосування такого механізму до інших складів кримінальних правопорушень у сфері використання бюджетних коштів, які в сучасних умовах мають підвищену суспільну небезпечність, наприклад, за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (ст. 211 КК України), шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України), службову недбалість (ст. 367 К України).

Питання щодо віднесення тих чи інших кримінальних правопорушень до корупційних є дискусійним. Наприклад, Крайник Г. С., Заточна В. О. пропонують внести зміни до примітки статті 45 КК України і виключити ст. 210 КК України з переліку корупційних кримінальних правопорушень, посилаючись на відсутність деяких обов'язкових ознак корупції (предмет – неправомірна вигода чи мета – одержання неправомірної вигоди) [5, с. 588].

Усі зазначені вище кримінальні правопорушення, навіть якщо вони вчинені в умовах воєнного стану за відсутності інших кваліфікуючих ознак, згідно зі ст. 12 КК України, відносяться до нетяжких кримінальних правопорушень. В основному їх санкція передбачає покарання у виді штрафу від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян у якості найменш суворого покарання та позбавлення волі на строк до чотирьох років як найтяжче покарання (ст. 211 КК України).

Водночас, за кримінальні правопорушення проти власності, вчинені в умовах воєнного стану, передбачені статтями 185, 186, 187, 189, 191 КК України, кримінальна відповідальність значно

посилена. За крадіжку чужого майна, його привласнення чи розтрату передбачено позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років, за вимагання – від семи до дванадцяти років, за розбій – від семи до п'ятнадцяти років. Згідно зі внесених до ч. 5 ст. 361 КК України змін [6], якщо, винна особа, використовуючи мобільний телефон потерпілого, через мобільний додаток здійснила вхід до інформаційної системи інтернет-банкінгу, та їй стала відома інформація про банківські рахунки потерпілого, його майновий стан, їй загрожує покарання у виді позбавлення волі строком від десяти до п'ятнадцяти років.

Вказане свідчить про необхідність наукового обговорення суспільної небезпечності тих чи інших кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану та законодавчих змін щодо забезпечення реалізації кримінальної відповідальності з урахуванням принципу розумності та справедливості.

Отже, така кваліфікуюча обставина як вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану у кримінальних правопорушеннях у сфері використання бюджетних коштів відсутня, а тому необхідно застосовувати обставину, передбачену п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України, що обтяжує покарання.

Проте, вчинення кримінального правопорушення *в умовах* воєнного стану як кваліфікуюча ознака та вчинення кримінального правопорушення *з використанням умов* воєнного часу як обставина, що обтяжує покарання, мають різну юридичну конструкцію. Перша вказує тільки на момент вчинення кримінального правопорушення, в той час як друга вказує на наявність певних конкретних умов, які використала особа при вчиненні кримінального правопорушення і згідно п. 4. 1 ст. 91 КПК України підлягає обов'язковому доказуванню в суді.

Моніторингом Єдиного державного реєстру судових рішень встановлено, що застосування п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України викликає складнощі у практичній діяльності, відповідні вироки суду щодо кримінальних правопорушень у сфері господарської та службової діяльності про використання бюджетних коштів відсутні. Натомість, виявлені випадки безпідставного застосування даної обтяжуючої обставини щодо кримінальних проступків [7].

Можливим вирішенням проблеми буде внесення законодавчих змін до ст. 67 КК України та викладення пункту 11 частини

1 цієї статті у такій редакції: «вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного або надзвичайного стану, або з використанням умов інших надзвичайних подій».

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. Дата оновлення: 17.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 25.09.2022).

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03.03.2022 р. № 2117-IX. Дата оновлення: 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20> (дата звернення: 25.09.2022).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. Дата оновлення: 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20> (дата звернення: 25.09.2022).

4. Основні соціально-економічні показники України за січень 2022 року (інфографіка): *Бюлетень Державної служби статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/infografika/2022/o_soc_ek_Ukr/01_2022_u.pdf (дата звернення: 26.09.2022).

5. Ronald V Clarke Opportunity makes the thief. Really? So what? URL: <https://crimesciencejournal.biomedcentral.com/counter/pdf/10.1186/2193-7680-1-3.pdf> (дата звернення: 20.09.2022).

6. Крайник Г. С., Заточна В. О. Щодо визнання нецільового використання бюджетних коштів корупційним злочином. *Молодий вчений*. 2019. № 10 (74). С. 587–591.

7. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2149-IX. Дата оновлення: 03.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20> (дата звернення: 23.09.2022).

8. Рішення суду від 26.07.2022 р. у справі № 138/1594/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105412419> (дата звернення: 20.09.2022).

Півненко Людмила Володимирівна,
старший викладач кафедри державно-правових
дисциплін та міжнародного права
Державного біотехнологічного університету

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ГАРАНТІЇ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна увірвалася в життя українців, одномоментно змінивши пріоритети, плани, цілі та саме буття. Повномасштабна неспровокована воєнна агресія російської федерації проти України викликала безпрецедентну ситуацію щодо кількості воєнних зло-

чинів та злочинів проти людяності, які порушують великий спектр прав і свобод людини та громадянина, що закріплені у Конституції України та міжнародних актах. Збройна агресія російської федерації і її повномасштабне вторгнення на територію України змусили весь державний апарат і суспільство в цілому перейти до оперативного функціонування в умовах воєнного стану, що у свою чергу значно ускладнює гарантування державою прав людини в умовах об'єктивної необхідності їх часткового обмеження. Адже таке обмеження передбачає законодавче звуження змісту та обсягу прав і свобод людини, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють їх реалізацію. Однак, незважаючи на усі складнощі сучасних реалій, пріоритетним завданням для держави було і залишається забезпечення конституційних прав людини та громадянина, шляхом ефективного функціонування системи важливих гарантій їх реалізації.

В юридичній доктрині, конституційні права і свободи людини і громадянина розглядаються як визначені Конституцією та законами України можливості особи користуватися політичними, економічними, соціальними, культурними та іншими благами з метою задоволення особистих або суспільних інтересів і потреб. На сьогодні забезпечення основних прав людини в умовах війни є завданням не тільки нашої країни, а і багатьох міжнародних інституцій, які декларують основоположні права і свободи людини, механізми їхнього захисту і відновлення у випадку порушення, та встановлюють дієві гарантії їх реалізації.

Розглядаючи питання гарантій реалізації конституційних прав людини, необхідно зазначити, що «термін «гарантія» походить від фр. «garantie», та у перекладі на українську мову означає «забезпечення; запорука; умова, що забезпечує що-небудь» [1, с. 180]. У загальній теорії права гарантії прав, свобод і обов'язків людини та громадянина розглядаються як система соціально-економічних, політичних, юридичних умов, способів і засобів, які забезпечують їхню фактичну реалізацію, охорону та надійний захист [2, с. 203]. Погорілко В. і Федоренко В. визначають гарантії конституційних прав і свобод людини і громадянина як систему умов і засобів, юридичних механізмів забезпечення належної реалізації визначених Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина [3, с. 140].

З теоретичної точки зору більшість науковців визначають гарантії забезпечення прав людини і громадянина, як систему умов, засобів і норм, що забезпечують здійснення, і захист прав людини і громадянина. В Україні ці гарантії представлені насамперед законодавчими і інституційними механізмами реалізації конституційних прав людини.

На тлі триваючої повномасштабної війни російської федерації проти України, головною гарантією забезпечення прав людини і громадянина виступає Конституція України. У статті 64 Основного закону зазначено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень, і закріплюється вичерпний перелік прав і свобод людини та громадянина, обмежувати які, навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану забороняється. Відповідно до Конституції України обмеження конституційних прав і свобод громадян, які можуть бути застосовані за умов надзвичайного та воєнного стану, є вичерпними й розширеному тлумаченню не підлягають. Термін їх застосування не може перевищувати терміну, протягом якого триває надзвичайний чи воєнний стан.

Особливе місце в системі гарантій забезпечення прав людини посідає Президент України, який отримує свої повноваження безпосередньо від народу, оскільки обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права. Президент України – гарант додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Він зобов'язаний сприяти формуванню відповідних механізмів контролю та забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, а обстоюючи їх створювати умови нетерпимого ставлення до будь-яких випадків порушення таких прав і свобод. Положення Конституції свідчать про те, що Президент України несе персональну відповідальність за узгоджену безперервну роботу механізмів захисту як Конституції України так і прав та свобод людини і громадянина [4, с. 164].

Важливим гарантом прав і свобод людини і громадянина є інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. В надскладних умовах війни, головним завданням Уповноваженого Верховної Ради України є посилення його спроможності за-

безпечити захист конституційних прав та свобод людини і громадянина, зокрема: військовослужбовців, військовополонених, членів їхніх родин, людей, які змушені втікати від жаху війни, тих хто не завжди може захистити себе сам, а саме дітей, літніх людей, осіб з інвалідністю, наших громадян, які залишились на тимчасово окупованих територіях або виїхали за межі країни.

Окрім внутрішньодержавних правових гарантій, Конституція України передбачає наявність і міжнародно-правових гарантій реалізації прав і свобод людини та громадянина. Відповідно до ч. 4 ст. 55 Конституції кожен має право після використання усіх національних засобів правового захисту на звертання за захистом своїх прав та свобод до відповідних міжнародних організацій, членом або учасником яких, є Україна.

Отже, аналізуючи вищевикладене можна констатувати, що чинне законодавство України містить низку важливих гарантій забезпечення конституційних прав людини і громадянина в умовах воєнного стану. Призначенням цих гарантій є створення найсприятливіших умов для реалізації конституційно закріпленого статусу людини навіть у надскладних умовах війни. Сьогодні перед усіма цивілізованими країнами, які засуджують військову агресію російської федерації проти України постає проблема формування нового світового порядку, який би підтримувався усім міжнародним співтовариством і при якому права людини та гарантії їх реалізації виступали фундаментальною основою розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Тодька Ю. Н., Тодька О. Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. Киев: Ін Юре, 2004. 368 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
3. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: підручник / за заг. ред. В. Ф. Погорілко. Київ: Наукова думка; Прецедент, 2007. 344 с.
4. Жукорська Я., Тарасюк Р. Конституційно-правовий статус Президента України // Актуальні проблеми правознавства. 2018. Вип. 4 (16). С. 163–167.

Рукіна Діана Олексіївна,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Степаненко Кирило Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Тематика прав і свобод людини, а також механізму їх захисту завжди будуть актуальними. Це є важливою складовою внутрішньої та зовнішньої політики кожної країни. На сучасному етапі розвитку такий рівень уваги до цього питання - це шлях до практичної реалізації прав і свобод людини, й безперечно є фундаментальним критерієм оцінювання рівня демократичності налаштування суспільства загалом.

У зв'язку з агресією Російської Федерації проти України, а також тимчасовою окупацією території Луганської та Донецької областей, анексією АР Крим, а у 2022 році окупації майже всієї південно-східної території, призвело до порушення прав людини, які закріплені міжнародно-гуманітарним правом, тому для українців неабияк важливо, аби світова спільнота долучилась до покарання всіх винних у вчиненні масових злочинів проти гідності кожного українця, адже на основі зібраних доказів та фактів вже доведено, що країна-агресор порушила всі закони та звичаї війни, які регламентовані рядом міжнародних нормативно-правових актів, договорів, конвенцій, декларацій тощо.

Принагідно зауважити, що в умовах сучасного розвитку людства реалізація і захист прав людини й громадянина є міжнародно-правовими зобов'язаннями, видом правових гарантій і являють собою загальну систему правил, сфера захисту яких є прав і свобод людини, соціальних спільнот (націй, народів), організацій та міжнародних установ з відповідними функціями та повноваженнями. Вони встановлюються міжнародними конвен-

ціями, договорами, деклараціями та іншими міжнародними документами, а також шляхом систематизації міжнародної стандартизації норм, правил, вимог, правових та організаційних процедур тощо.

Класифікувати міжнародно-правові акти можна за такими ознаками:

I. Універсальні міжнародні документи, що об'єднують: Міжнародний білль про права людини; документи в резолюціях міжнародних конференцій з прав людини; міжнародні документи, що підтверджують право на самовизначення прав людини; заходи щодо запобігання дискримінації; акти, що встановлюють основні принципи судочинства; закони, що регулюють права осіб, засуджених до позбавлення волі або тюремного ув'язнення; закони про права жінок; закони про захист прав людини під час збройного конфлікту; закони про права дитини; закони, що визначають економічні та соціальні права; закони, що встановлюють право на практику культури, інформації та свободу асоціацій; закони, що гарантують відповідальність за міжнародні воєнні злочини та злочини проти людяності; закони про заборону рабовласництва, підневільного стану та примусової праці тощо [1, с. 95-96].

II. Регіональні документи: нормативно-правові акти Ради ЄС; документи ОБСЄ; документи Співдружності Незалежних Держав; Американська конвенція про права людини; Африканська Хартія прав людини та народів тощо [1, с. 97].

Міжнародні нормативно-правові акти, які закріплюють норми, що гарантують права і свободи людини, встановлюються за допомогою укладення багатосторонніх міжнародних договорів, основний зміст яких відбито в Міжнародній декларації прав людини, яка включає Статут ООН і Міжнародний Біллі про права людини, що містить Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, основною метою яких є здійснення міжнародного співробітництва для встановлення загальної поваги та поваги до прав людини та основних її свобод [2, с. 4-5].

Щодо нормативно-правової бази, то одним із перших документів у якому було закріплено широкий спектр основних прав і свобод індивіда є Загальна декларація прав людини, яка була прийнята

10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН у Парижі й саме у цей день почали відзначати День прав людини [2, с. 38].

Не менш важливе значення для забезпечення свобод людини відіграє нормативно-правовий акт, яким було визначено, що держава спираючись на Статут ООН та Загальну декларацію прав людини, гарантує гідність, справедливість, загальний мир та права кожному, це своєю чергою створює основу ідеалу вільної людини від будь-якого виду дискримінації: стать, мова, раса, національність тощо [4]. Слід зауважити, що при цьому, кожна людина, повинна дотримуватись покладених на неї зобов'язань, аби своїми діями не завдати шкоди іншим. Цей документ має назву Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, який набув чинності 23 березня 1976 року [5].

Визначальним актом, який забезпечив міжнародний механізм захисту свобод людини був «Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права» який вступив у дію 23 березня 1976 року, проте був ратифікованим в Україні лише 25 жовтня 1991 року. Протокол встановлює порядок прийняття та розгляду повідомлень від осіб, які постраждали від порушення прав, передбачених «Пактом про громадянські та політичні права» [6].

Ще одним важливим документом, який забезпечував права і свободи людини є «Другий додатковий протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, що скасовує смертну кару». Він був прийнятий 15 грудня 1989 року і набув чинності 11 липня 1991 року [2, с. 199–200].

Окрім цього існує ще ряд інших нормативно-правових актів та договорів які гарантують права і свободи людини: права людини в рішеннях міжнародних інстанцій; право на самовизначення; права народів; попередження дискримінації; принципи правосуддя; права людини на саморозвиток й таке ін.

Щодо регіонального рівня то головними документами із забезпечення прав людини є: «Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод» від 4 листопада 1950 року. Її структура налічує 5 розділів, які складаються із 66 статей у яких зазначено стандарти та механізм забезпечення прав людини [2, с. 199]. Крім вищезазначеної конвенції, на європейському регіональному рівні існують інші документи, які забезпечують гаран-

тії реалізації у сфері прав людини, а саме: Європейська хартія регіональних мов або меншин, Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими особами або умовно звільненими особами, Конвенція про передачу засуджених осіб, Європейська конвенція про видачу правопорушників, Конвенція про захист прав та гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології та медицини Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах та інші.

На основі вище зазначеного можна зробити висновок, що в умовах глобалізації важливо розвивати та підтримувати міжнародне співробітництво щодо забезпечення прав і свобод людини. Відбувається воно за допомогою прийняття відповідних договорів, які закріплюють стандарти щодо змісту правового статусу індивіда, а також гарантій вимог щодо певних зобов'язань держави дотримуватись таких стандартів, як де-факто, так і де-юре. У сучасному світі права людини є не лише предметом дискусій, а й проблемою, вирішення якої лежить в центрі практичної діяльності міжнародної спільноти, тому кожна держава зобов'язана забезпечити механізми належного захисту цих прав для кожної людини.

Список використаних джерел

1. Правознавство: навчальний посібник. Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2019. 343 с.
2. Міжнародні стандарти прав людини у правоохоронній діяльності : практикум / Боняк В. О., Завгородній В. А., Перепьолкін С. М., Філяніна Л. А., Христова Ю. В. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. 284 с.
3. Олійник А. Ю. Регулювання основних свобод людини і громадянина нормами міжнародного права в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 12. С. 37–43.
4. Загальна декларація прав людини від 10 груд. 1948 р. URL: <http://rada.gov.ua> (дата звернення: 29.09.2022).
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 груд. 1966 р. URL: <http://rada.gov.ua> (дата звернення: 29.09.2022).
6. До Міжнародного пакту про громадянські та політичні права: факультативний протокол від 25 груд. 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_086#Text (дата звернення: 29.09.2022).

Сікун Антон Миколайович,
заступник начальника кафедри
теорії та історії держави і права, конституційного права
Академії Державної пенітенціарної служби
Хоменко Дар'я Юрійвна,
курсант 4-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби

ІНТЕГРОВАНЕ УПРАВЛІННЯ КОРДОНАМИ

Пріоритетним питанням ведення політики України є курс на європейську інтеграцію. Однією із перешкод для побудови відносин та розвитку є державний кордон. У певних аспектах він створює труднощі для функціонування інституцій прикордоння. Посилюють ці функції економічні системи країн, між якими пролягає кордон, наприклад із Польщею, що є державою-членом Європейського Союзу та Україною.

Незважаючи на такі проблеми, люди прагнуть до взаємодії та співпраці. Транскордонне співробітництво уособлює в собі ці дві істини.

В Європі таке співробітництво розвивається тривалий проміжок часу та має широку географію. На європейському континенті кордони протягом багатьох років трансформувались, але раніше відігравали функцію розділення, то сьогодні, це вже стало об'єднуючою складовою, яка стирає міждержавні межі, що відкриває двері для міжнародного співіснування.

Значним поштовхом для розвитку транскордонного співробітництва у Європі стало прийняття 21 травня 1980 р. у Мадриді Європейської Рамкової Конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або органами влади (далі – Конвенція) [1]. Схвалена європейським співтовариством, вона заклала основні засади у визначенні суті транскордонного співробітництва та механізмів його впровадження. Згідно зі статтею 2 Конвенції «транскордонне співробітництво» означає будь-які спільні дії, спрямовані на посилення і поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або органами влади, які знаходяться під юрисдикцією договірних сторін, та на укладення з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей. Відповідно до Конвенції основними суб'єктами транс-

кордонного співробітництва є органи самоврядування і місцевої адміністрації двох або більше сусідніх держав [2].

Науковий аналіз теорії та практики участі у даному співробітництві, для України має важливе значення для подальшого розвитку нашої країни. Наша держава безпосередньо межує із сімома країнами світу: Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, Молдовою, росією та Білоруссю. Становлення правової системи українсько-польського економічного співробітництва розпочалося на базі Договору між Україною і Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво від 18 травня 1992 року. В документі, зокрема, зазначається, що обидві держави сприятимуть встановленню і розвитку безпосередніх зв'язків та співробітництва між регіонами, адміністративно-територіальними одиницями та містами України і Республіки Польща [3].

Цим договором приділятиметься особлива увага прикордонному співробітництву. Сторони співпрацюватимуть у галузі перспективного планування розвитку прикордонних регіонів, збільшуватимуть кількість кордонних переходів, а також вдосконалюватимуть прикордонний та митний контроль.

Говорячи про управління кордонами, то збалансований підхід зміцнить національну безпеку і зменшить вразливість тих, хто його перетинає.

Повномасштабне вторгнення, яке розпочала рф проти України, зробила першочерговою необхідністю захист державного кордону та мінімізацію людських витрат. Разом з тим, з'являються можливості впровадити ефективні зміни в управлінні кордонами, які матимуть вагомий вплив і після завершення бойових дій.

Важливо розібратись в процесах, які відбуваються при управлінні кордонами, проаналізувати, що змінюється і що варто змінити у наземному сполученні між Україною та ЄС.

Розглядаючи розвиток автомобільних пропускних пунктів, то виникає питання щодо їх устаткування, оскільки 9 лютого 2022 року уряд ухвалив рішення про передачу трьох автомобільних пропускних пунктів, до сфери управління Мінінфраструктури, з метою проведення будівельних робіт. Хоча донедавна за їх розвиток несла відповідальність Держмитслужба [4]

Процес передачі так і не розпочався процедурно, але на практиці набрав обертів і охопив усі діючі пропускні пункти. І

все це спричинило таку ситуацію, що юридично за розвиток прикордонної структури відповідає Держмитслужба, а фактично координується все Мінінфраструктури. Тому дані процеси можуть створити затримки у реалізації нагальних заходів з управління кордонами, оскільки необхідність узгодження рішень двох цих суб'єктів системи Інтегрованого управління кордонами займатиме значний проміжок часу.

Висвітлюючи тему про неупорядкованість на кордонах, то ця проблема була актуальною ще до початку повномасштабної війни, а саме багатокілометрові черги спричиняли погіршення безпеки на дорогах та фінансових витрат держави та бізнесу та разом з тим завдають екологічної шкоди, блокування під'їздів до пропускних пунктів та соціальне невдоволення

Незважаючи на це, жодних змін у розподілі відповідальності не відбулося через брак повноважень місцевих адміністрацій, хоча саме вони могли б посприяти створенню та підтриманню належних умов для роботи пунктів пропуску. Але вони не є суб'єктом інтегрованого управління кордонами.

Нині наша держава має можливість скоротити черги на кордонах з усіма своїми сусідками-членами Шенгену і стати на крок ближче до без бар'єрної Європи.

Запровадивши спільний митний контроль, українська влада дуже вдало оптимізувала перетин кордону. І це відіграє значну роль в наближенні України до європейських стандартів не лише на папері.

Спільний контроль оптимізує ресурси, оскільки потребує менше техніки та приміщень. І великим досягненням є його роль в боротьбі з корупцією, контрабандою та нелегальною міграцією.

Але цей експеримент не можливо запровадити повністю і зробити його ключовим у законодавстві. Справа в тому, що впровадити спільний контроль з поляками стало можливим, оскільки угода про нього була укладена ще у 2002 році. Польща не входила до Шенгену, і перемови велися у двосторонньому форматі. Але приєднавшись у 2007 році до Шенгену то стала державою, яка реалізовує принципи Шенгенського кодексу про кордони. І для України стало гальмом те, що у обговореннях з'явилась третя сторона. І спочатку треба обговорювати норми у двосторонньому форматі, і потім передавати на затвердження до Брюсселю [5].

У веденні перемовин гальмівною колодою стала несумісність українського та шенгенського законодавства, а саме норма про передачу громадян, які мають проблеми із законом. Українським законодавством передбачено у випадках, якщо працівником прикордонної служби встановлюється факти правопорушення, то він повинен передати порушника українським правоохоронцям. Шенгенський кодекс про кордони, розглядає спільні пункти пропуску місцем, де діють тільки норми та закони країни-члена ЄС [6].

Відповідно до цих норм, українські працівники прикордонної служби мають передати особу до країни ЄС, навіть якщо особу перевіряли на українській частині спільного пункту, а це вже стає всупереч українському законодавству і статті 25 Конституції [7]. Також є імовірність, що таким правилом Шенгенського кодексу, можуть скористатися політичні представники, аби уникнути правосуддя в Україні.

Для вирішення питання необхідні зміни або в Конституції України, або щоб змін зазнав Шенгенський кодекс, а оскільки на сьогодні цього не відбулося то підстав вважати, що дійдемо спільної угоди - немає.

Список використаних джерел

1. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями: Конвенція Ради Європи від 21.05.1980 р.: станом на 16 листоп. 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106#Text (дата звернення: 12.09.2022).
2. Протокол № 2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, який стосується міжтериторіального співробітництва: протокол Ради Європи від 05.05.1998 р. № 2: станом на 28 лип. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_520#Text (дата звернення: 12.09.2022).
3. Про ратифікацію Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво: постанова Верхов. Ради України від 17.09.1992 р. № 2611-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2611-12#Text> (дата звернення: 12.09.2022).
4. Деякі питання передачі пунктів пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення: постанова Каб. Міністрів України від 09.02.2022 р. № 104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/104-2022-п#Text> (дата звернення: 12.09.2022).
5. Kyrylenko V., Saliy A. Justification of the criteria for assessing the quality of the organization of the state border protection. *The scientific journal of the national academy of national guard "honor and law"*. 2021. Vol. 1, no. 76. P. 18–24. URL: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2021/1/76/229497> (дата звернення: 13.09.2022).

6. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/399 від 9 березня 2016 року про Кодекс Союзу щодо правил, які регулюють рух осіб через кордони (Шенгенський кодекс про кордони) : Регламент Європ. Союзу від 09.03.2016 р. № 2016/399.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_026-16#Text (дата звернення: 13.09.2022).

7. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 17.09.2022).

Стаднік Володимир Володимирович,
кандидат юридичних наук, начальник Управління
дотримання прав засуджених та осіб взятих під варту
Департаменту з питань виконання кримінальних покарань

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ТА ОСІБ, ВЗЯТИХ ПІД ВАРТУ

Система органів та установ виконання покарань виконання покарань, забезпечуючи реалізацію політики держави у сфері виконання кримінальних покарань, активно і послідовно формує практику виконання покарань, спрямовану на забезпечення реалізації прав та інтересів засуджених та осіб, взятих під варту.

В науковому середовищі, серед працівників установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, триває дискусія щодо форм, методів, обсягу тощо реалізації засудженими та особами, взятими під варту, своїх прав та законних інтересів з однієї сторони, та виконанням обов'язків – з іншої.

Варто наголосити на особливостях і тенденціях сучасного стану та реалізації прав засуджених, що потребують додаткового наукового вивчення та аналізу.

У період повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну Департаментом у співпраці із структурним підрозділами Мін'юсту продовжується реалізація завдань по усуненню недоліків у сфері дотримання прав засуджених та осіб, взятих під варту, в тому числі виявлених при перевірках та встановлених рішеннями Європейського суду з прав людини. Проте моральна і матеріальна зношеність ресурсів системи органів та установ виконання покарань, руйнування та пошкодження інфраструктури (гуртожитків, камер, інших приміщень та обладнання) внаслідок воєнних дій, вимушене ущільнення установ виконання покарань,

недостатнє бюджетне їх фінансування не дають змоги повноцінно реалізовувати політику, запроваджувати стандарти виконання кримінальних покарань, умови тримання, медичне, матеріально-технічне забезпечення засуджених та осіб, взятих під варту, що відповідають європейським стандартам.

Викликами системи органів та установ виконання покарань внаслідок воєнного вторгнення російської федерації на територію України є:

- забезпечення безпеки персоналу та засуджених/ув'язнених, які залишились в установах виконання покарань на тимчасово окупованих територіях. Додаткове значне навантаження на персонал установ, стресові умови несення служби;

- забезпечення базових конституційних прав персоналу та засуджених на окупованих територіях та територіях ведення бойових дій;

- проведення евакуаційних заходів ув'язнених та засуджених, які залишились в установах виконання покарань на тимчасово окупованих територіях;

- несвоєчасне направлення засуджених до позбавлення волі до установ для відбування покарання зі слідчих ізоляторів через зменшення кількості планових залізничних та автомобільних варт;

- забезпечення звільнення осіб з установ виконання покарань до територіальних громад, що знаходяться на території, де проводяться бойові дії, або які перебувають у тимчасовій окупації (оточенні);

- обмеження у роботі Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту, що ускладнює роботу з реєстраційними справами засуджених та ув'язнених, які евакуйовані з тимчасово окупованих територій, або де ведуться активні бойові дії;

- затримки з соціальними виплатами для засуджених, які мають реєстрацію у територіальних громадах, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях, або де проводяться бойові дії.

Посилення впливу Європейського суду з прав людини, Європейського комітету запобігання катуванням та нелюдському чи принизливому поводженню або покаранню на кримінально-виконавче законодавство та практичну діяльність установ виконання покарань та слідчих ізоляторів.

Збільшення кількості моніторингових візитів громадських організацій (особливо тих, що створені особами, які мали конфлікт із законом) для перевірки діяльності установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, в тому числі стану дотримання прав та законних інтересів засуджених та осіб, взятих під варту.

Реформування пенітенціарної системи супроводжується розширенням прав і законних інтересів засуджених та осіб, взятих під варту, скасування окремих обмежень та заборон. З метою забезпечення системного реформування компетентними органами вживаються заходи щодо формування відповідного правового регулювання та реалізації організаційно-управлінських заходів у цій сфері:

Розроблено проєкт Стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року та відповідний план заходів, основними цілями яких є: створення належних умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту; створення ефективної системи запобігання та протидії катуванням, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню; забезпечення права на охорону здоров'я та належне медичне обслуговування в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах; збільшення застосування покарань та запобіжних заходів, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства, та подальший розвиток органів пробації; удосконалення методів та інструментів виправлення і ресоціалізації засуджених та їх подальше впровадження; забезпечення належного рівня безпеки та правопорядку в установах виконання покарань та слідчих ізоляторів; формування ефективної моделі підготовки та діяльності персоналу пенітенціарної системи; розширення можливостей цифровізації пенітенціарної системи.

Прийнято закони, зокрема Закони України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення затриманому, підозрюваному, обвинуваченому, засудженому права на отримання правової допомоги» якими розширено можливості та гарантії надання правової допомоги засудженим та особам, взятим під варту.

За попередні періоди частково забезпечено створення належних умов тримання для засуджених та осіб, взятих під варту, зокрема в рамках реалізації проєктів «Платні камери», «Індиві-

дуальний простір», «Нове меню» (проекти, спрямовані на вирішення проблеми належних умов тримання та незадовільного рівня матеріально-побутового забезпечення засуджених та осіб, взятих під варту, розширено способи доступу засудженими для звернень, шляхом поширення діджиталізації (доступу до Інтернету, телефонного зв'язку, IP-телефонії) та доступу до правової допомоги, розширено перелік продуктів харчування, предметів першої необхідності, інших речей та предметів, якими можуть користуватися особи, взяті під варту, та засуджені. У слідчих ізоляторах особам, взятим під варту, та засудженим, які тримаються в камерах, дозволено користуватися холодильниками, а в установах виконання покарань – мультиварками. У прогулянкових двориках установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, за можливості розміщення, дозволено встановлювати столи для гри в настільний теніс, велотренажери, кардіотренажери, силові тренажери. Для неповнолітніх осіб у прогулянкових двориках рекомендовано додатково обладнувати майданчики для гри у міні-футбол, баскетбол, волейбол тощо.

У Верховній Раді України зареєстровано законопроекти, спрямовані на системне врегулювання відносин у сфері виконання та відбування покарань:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо розвитку системи пробації, збільшення альтернатив позбавленню волі та створення умов для зниження рецидивної злочинності № 5359 від 12.04.2021.

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України щодо розвитку системи пробації, збільшення альтернатив позбавленню волі та створення умов для зниження рецидивної злочинності № 5360 від 12.04.2021.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини № 4048 від 03.09.2020.

4. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини № 4049 від 03.09.2020.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо заходів, спрямованих на поновлення прав засуджених осіб та осіб, взятих під варту, у зв'язку з неналежними умовами тримання № 5652 від 11.06.2021.

6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо заходів, спрямованих на поновлення прав засуджених осіб та осіб, взятих під варту, у зв'язку з неналежними умовами тримання № 5653 від 11.06.2021.

7. Про пенітенціарну систему № 5293 від 22.03.2021.

8. Про Дисциплінарний статут пенітенціарної системи № 5294 від 22.03.2021.

9. Про створення подвійної системи пенітенціарних інспекцій. № 5884 від 02.09.2021.

10. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій № 5885 від 02.09.2021.

Топоркова Марина Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
державно-правових дисциплін та міжнародного права
Державного біотехнологічного університету

ДОПУСТИМІ ПІДСТАВИ ВТРУЧАННЯ ДЕРЖАВИ У ПРАВО НА ПОВАГУ ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ У ПРАВІ РАДИ ЄВРОПИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Сучасний рівень розвитку суспільства, інформаційних та інших технологій, з одного боку, передбачає істотне спрощення життя людей, але, безумовно, тягне за собою певні складнощі, пов'язані, в тому числі, і з необхідністю додаткового захисту приватного та сімейного життя від неправомірного втручання.

Враховуючи важливість забезпечення охорони приватного та сімейного життя для кожної людини, відповідне право отримало визнання та захист у тому числі й у праві Ради Європи та Європейського Союзу.

До ключових міжнародних актів, розроблених і прийнятих державами-членами Ради Європи, належить Конвенція про за-

хист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (далі також – ЄКПЛ, Конвенція, Європейська конвенція) [1], ст. 8 якої гарантує кожному право на повагу до приватного та сімейного життя.

У Європейському Союзі право на повагу до приватного та сімейного життя закріплюється у ст. 7 Хартії ЄС про основні права (далі – Хартія ЄС) [2], що має обов’язкове юридичне значення для держав-членів цієї організації. Слід зазначити, що в Хартії ЄС про основні права як самостійне право визнається право на захист персональних даних (ст. 8), тоді як ст. 8 Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод у тій інтерпретації, яку їй надано Європейським судом з прав людини (далі також – Європейський суд, ЄСПЛ) передбачає, у тому числі, захист персональних даних.

Із Роз’яснення статті 7 Хартії випливає, що права, гарантовані у статті 7, є кореспондуючими правами, передбаченими статтею 8 ЄКПЛ. Відповідно до параграфу 3 ст. 52 Хартії у цьому випадку “значення та дія цих прав збігаються з тими, які надає їм ця Конвенція. Це становище не перешкоджає надання ширшого захисту із боку права Союзу” [2].

Право на повагу до приватного та сімейного життя не є абсолютним і передбачає певні обмеження, тобто втручання держави у реалізацію розглядуваного права може бути визнано допустимим за дотримання певних умов.

Як впливає із Роз’яснення ст. 7 Хартії відповідно до пункту 3 статті 52 Хартії права, гарантовані ст. 7 Хартії, “мають таке ж значення і таку саму дію, як і права, що містяться у статті 8 ЄКПЛ. Звідси випливає, що обмеження, яким вони можуть піддаватися законним чином, аналогічні до тих, які допускаються ст. 8” [2].

Втручання держави у реалізацію аналізованого права відповідно до ст. 8 ЄКПЛ може бути визнано допустимим відповідно до перелічених у п. 2 зазначеної статті умов з урахуванням їх тлумачення у практиці ЄСПЛ. “Умови є кумулятивними, і недотримання однієї з них достатньо, щоб призвести до порушення ст. 8 Конвенції” [3].

Таким чином, втручання держави у право на повагу до приватного та сімейного життя вважається допустимим відповідно до права ЄС та Ради Європи, якщо вона відповідає п. 2 ст. 8 ЄКПЛ.

Це передбачає дотримання трьох умов: здійснення втручання відповідно до закону; переслідування однієї чи кількох із зазначених у п. 2 ст. 8 Конвенції правомірних цілей; необхідність у демократичному суспільстві для досягнення цих правомірних цілей.

Отже, перш за все можливість втручання у право на повагу до приватного та сімейного життя має бути передбачена законом. ЄСПЛ виходить з того, що втручання повинно мати певну правову основу національного законодавства.

Поняття закону може тлумачитися дуже широко, включаючи у свій зміст норми міжнародного та комунітарного права, норми, що містяться в актах законодавчої та виконавчої влади тощо [14, с. 683].

Законність втручання передбачає не просто наявність правової норми, а й її певну якість, яка визначається з урахуванням доступності для зацікавленої особи, передбачуваності у своїх наслідках, достатньої ясності, обсягу дискреції, яка надана компетентним органам, та способу її використання для того, щоб особі був забезпечений адекватний захист від довільного втручання у його право.

«Рівень точності, що вимагається від внутрішньодержавного законодавства, яке не в змозі передбачити всі можливі ситуації, залежить значною мірою від змісту відповідного закону, сфери його застосування, кількості та статусу осіб, яким він адресований» [3].

У цьому передбачається як можливість самостійно ознайомитися з текстом правової норми, так й отримати у разі потреби відповідну консультацію.

Другий критерій допустимості втручання у право на повагу до приватного та сімейного життя – спрямованість на досягнення однієї чи кількох правомірних цілей – передбачає, що держава має чітко визначити мету чи цілі свого втручання у здійснення права на повагу до приватного життя.

Як такі правомірні цілі в п. 2 ст. 8 ЄКПЛ передбачаються інтереси національної безпеки та громадського порядку, економічного добробуту країни, запобігання заворушенням чи злочинам, охорона здоров'я чи моральності, або захист прав та свобод інших осіб.

Зрештою, втручання держави має бути необхідним у демократичному суспільстві. Термін «необхідність» резюмує колізію, що виникає між особистістю та суспільством. ЄСПЛ з'ясовува-

тиме, чи відповідає втручання нагальній суспільній потребі і, особливо, чи пропорційно воно переслідуваній правомірній меті.

При цьому держави наділяються свободою розсуду, але “чим важливіші права у схемі Конвенції, тим переконливіші причини потрібні для обґрунтування обмеження таких прав” [3]. І тут ЄСПЛ враховує і наявність консенсусу держав-членів Ради Європи щодо порівняльної важливості порушеного інтересу або щодо того, як його захистити якнайкраще, і кращу, порівняно з міжнародним суддею, поінформованість влади про суспільство та його потреби, та необхідність досягнення рівноваги між конкуруючими приватним та публічним інтересами чи правами, закріпленими у конвенції.

У справах, пов’язаних з відмовою у дозволі на проживання та видворенням в іноземну державу, з урахуванням оцінки ступеня загрози національній безпеці, сімейних зв’язків, тривалості перебування в країні, характеру та тяжкості скоєного правопорушення та інших обставин ЄСПЛ також може констатувати недотримання умови необхідності втручання у демократичне суспільство.

Таким чином, право на повагу до приватного та сімейного життя гарантується ст. 8 Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод та ст. 7 Хартії ЄС про основні права. З урахуванням норм зазначеної Хартії та її Роз’яснень допустимі підстави втручання з боку держави у право на повагу до приватного та сімейного життя будуть аналогічні зазначеним у п. 2 ст. 8 Європейської конвенції: законність втручання, правомірна мета, потреба у демократичному суспільстві. Всі ці підстави застосовуються з урахуванням тлумачення, що склалися на практиці Європейського суду з прав людини.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04 листопада 1950 року / Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 29.09.2022).
2. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2016/C 202/02) URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016P/TXT> (дата звернення: 29.09.2022).
3. Муравйов В. І. Святун О. В. Організаційно-правовий механізм захисту прав людини в Європейському Союзі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2013. Вип. 117. Ч. 2. С. 3–16.

Тютюнник Андрій Володимирович,
ад'юнкт кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби
Андрущенко Тетяна Сергіївна,
старший викладач кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

СІМЕЙНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР ЯК РЕГУЛЯТОР СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН ТА ПРАВА ЙОГО СУБ'ЄКТІВ

На сьогодні ми маємо розвинену, цивілізовану державу, але звичайно ж є певні недоліки та прогалини в кожній сфері законодавства, зокрема й у Сімейному законодавстві є недосліджені або малодосліджені питання, стосовно яких не має однозначності. Проблема Українського Сімейного права полягає в нецільності вивчення його аспектів та малій кількості досліджень даної галузі, зокрема темам присвячених сімейно-правових договорів наділена недостатня увага, що призводить до наявності невизначеності та відсутності чітких меж розуміння сімейно-правового договору, прав та обов'язків суб'єктів договору.

Досліджуючи сімейно-правові договори, ми трактуємо поняття самого договору як юридичну конструкцію, що є найдавнішою та найтипівішою формою правової домовленості. Сімейно-правовий договір конкретизується визначеними суб'єктами договору фізичними особами (членами сім'ї, які пов'язані між собою сімейними відносинами), які укладають цей договір у зв'язку з набуттям, припиненням чи змінами особистісних немайнових та/або майнових прав та обов'язків, визначених законодавством [1, с. 126–128].

Договір у сфері сімейного законодавства має свої особливості, зокрема за рахунок наявності індивідуального характеру, договір має свої певні особливості, серед них є: особистісно-довірчий характер, що означає неможливість при врегулюванні сімейних правовідносин виконання зобов'язань третіми особами або передоручення виконання чи зміни осіб в договорі, також особливостями сімейно-правових відносин є абсолютна рівність учасників сімейного договору [2, с. 136–138].

Дослідженнями доведено, що сімейно-правовий договір:

- є соціальним регулятором сімейних правовідносин;
- здійснює індивідуально-правове регулювання сімейних відносин між конкретними особами.

Соціальний регулятор характеризується особисто-довірчим характером, саморегулюванням відносин, які виникли з укладанням шлюбу, родинності, усиновлення, а також відносин, що виникли на основі інших правових підстав створення сім'ї та правовим регулювання сімейних відносин конкретних осіб сторін договору, від інших осіб вимагається лише визнання правового режиму.

Індивідуально-правове регулювання сімейних відносин між конкретними особами розуміється як можливість набуття та реалізації особистих та майнових прав подружжя, забезпечена законодавством, з метою зміцнення родини, виховання дітей та досягнення особистого щастя.

Договір виступає ефективним соціальним та індивідуально-правовим регулятором сімейних правовідносин, є винятковим джерелом сімейного права, що враховує узгодження волі, взаємні права та обов'язки сторін договору, застосовується у випадках необхідності врахування думки кількох публічно-правових суб'єктів, у тому числі органів державної влади (у разі їх розбіжності щодо правового регулювання низки сімейних відносин), релігійних організацій (у випадках необхідності врахування думки церкви, якщо вона має панівне становище у суспільстві) і має установчий характер під час прийняття нових правових актів, які повинні йому відповідати [3, с. 25–27]. Здатний виступати як правочином приватноправових відносин так і джерелом прав та правових приписів, які мають бути реалізовані або добровільно сторонами договору або примусово за сприянням органів державної влади, опіки та піклування.

Зазначивши особливості сімейно-правового договору маємо необхідність розглянути права суб'єктів договору. Згідно Сімейного Кодексу України, нормативно-правових актів та Конституції України суб'єкти сімейно-правових договорів мають такі права [4]:

- усі суб'єкти мають право на врегулювання сімейних відносин з додержанням таємниці та недопустимості втручання в особисте життя;

- усі суб'єкти правовідносин мають рівні права, незалежно від статі, раси, віку, моральних, релігійних та політичних переконань, місця народження чи проживання, матеріального стану;
- кожен учасник сімейних відносин може бути впевнений, що сімейні відносини регулюються відповідно до моральних засад суспільства (розумності, справедливості, доброчесності і т.д.);
- інтереси прав дітей та непрацездатних членів родини враховуються максимально можливими;
- кожен суб'єкт сімейних правовідносин має право на судовий захист.

Завдяки сімейно-правовим договорам суб'єкти сімейних правовідносин мають можливість врегулювати питання майнового та немайнового характеру, визначити сімейні права та обов'язки кожної сторони договору, домовитись про форми та методи виховання та утримання дітей.

Договірні відносини в галузі сімейного права потребують багато уваги зі сторони законодавців та вчених для правового врегулювання сімейних відносин, задля повноцінності розуміння специфіки сімейно-правових договорів та можливості більш повно враховувати інтереси кожного зі сторін сімейно-правового договору.

Отже, договір у сфері сімейних правовідносин набуває особливий функціональний характер та універсальність. Здатний виступати ефективним регулятором як приватноправових так і окремих публічно-правових відносин. Сімейно-правовий договір не є самостійним регулятором сімейних відносин, хоча є підзаконним джерелом сімейного права, який містить соціально-правові приписи, моральні засади суспільства, здійснює індивідуально-правове регулювання сімейних відносин чітко визначених осіб сторін договору, в той же час від решти осіб вимагається лише визнання відповідного правового режиму. Може бути додатковим похідним джерелом сімейного права, деталізуючи існуючі права та правові приписи інших джерел сімейного права, застосовуючи їх для врегулювання сімейних правовідносин, що не врегульовані сімейним законодавством.

Аналізуючи нормативні документи та наукову літературу, можна зробити висновок, що зміст укладеного сімейно-правового договору має задовольняти умови законодавства та не

суперечити їм, суб'єкти мусять мати певну цивільну дієздатність, кожна із сторін договору має права на своє волевиявлення вчинення правочину у встановленій законодавством формі, а також на спрямованість правочину на обумовлені ним правові наслідки.

Список використаних джерел

1. Явор О. А. Договір як юридичний факт у сімейному праві. *Вісник Національної академії правових наук України*. Харків, 2014. № 4 (79). С. 123–131.
2. Дутко А. О. Договір як регулятор сімейних відносин: особливості конструкції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. Львів, 2013. № 3. С. 135–142.
3. Розгон О. В. Договори у сімейному праві України: монографія. Київ: ІнЮре, 2018. 302 с.
4. Сімейний кодекс України: Закон України від 26 лютого 2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

СЕКЦІЯ 5

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГАЛУЗЕВОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Бабко Наталя Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
маркетингу, управління репутацією та клієнтським досвідом
Державного біотехнологічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні віддзеркалює перехідний характер епохи. Нині взято курс переходу економіки країни з сировинного шляху розвитку на інноваційний. Роль вищої школи в цьому процесі є ключовою. Але й сама вона зіштовхується з величезною кількістю проблем, однією з яких є підвищення якості її функціонування та гарантованість результатів діяльності. Ця проблема тісно пов'язана з впровадженням інновацій.

Під інновацією в освіті слід розуміти нововведення, призначене для вирішення проблемної ситуації з метою оптимізації навчального процесу, підвищення його якості або організації сприятливих умов для засвоєння матеріалу студентами [1; 7].

Виділяють наступні види інновацій в системі вищої професійної освіти [1; 7]:

1. Внутрішньопредметні інновації – нововведення, «всередині» навчальної дисципліни або способу її викладання. Наприклад, впровадження авторських методик викладання та створення навчально-методичних комісій за різними напрямками підготовки.

2. Загальнометодичні інновації – впровадження у викладання нетрадиційних технологій, універсальних по своїй суті, що дає можливість застосовувати їх в будь-якій предметній галузі. Наприклад, розробка творчих завдань для студентів і орієнтація викладання у закладах вищої освіти, в першу чергу, на самостійну роботу студентів, а також використання дистанційних форм навчання.

3. Ідеологічні інновації – зміни, які зумовлені оновленням свідомості та віяннями часу. Наприклад, навчання студентів усіх спеціальностей роботі з комп'ютером до рівня просунутого ко-

ристувача, оскільки зараз неможливо уявити фахівця, який не має таких навичок.

4. Адміністративні інновації – рішення, які приймають керівники закладів вищої освіти різних рівнів, що ведуть до підвищення ефективності управління. Наприклад, впровадження систем управління якістю і принципів загального менеджменту якості в систему управління закладом вищої освіти. Слід зазначити, що наявність системи менеджменту якості в установі вищої професійної освіти є обов'язковим акредитаційним показником.

Перші три види інновацій найчастіше не вимагають значних витрат, і головним фактором, що стримує їх впровадження є педагогічний консерватизм, а адміністративні інновації часом вимагають перебудови всієї системи управління і тому часто їх важко здійснити. Для того щоб усвідомити яка саме інновація необхідна конкретному закладу вищої освіти, необхідно оцінити стан ринку освітніх послуг.

Ринок освітніх послуг в Україні на даному етапі розвитку має певні особливості [2–5]:

- руйнування державного регулювання ринку праці та потужної системи розподілу випускників;
- посилення конкуренції на ринку освітніх послуг за рахунок виникнення безлічі недержавних навчальних закладів та розвитку освіти на контрактній основі в державних освітніх установах;
- швидка зміна кон'юнктури на ринку праці, постійне виникнення дефіциту фахівців окремих спеціальностей. Дана проблема ускладнюється тим, що цей дефіцит неможливо задовольнити миттєво, так як підготовка необхідних випускників вимагає певного періоду часу;
- нестійкий попит на фахівців з боку роботодавців, прогнозуванню якого в навчальних закладах часто не приділяють уваги;
- низька ефективність самих освітніх процесів через недостатнє фінансування системи вищої освіти і як наслідок цього, неможливість застосування найсучасніших методик навчання.

Ці проблеми вказують на необхідність великомасштабних змін, які повинні в першу чергу забезпечити високий рівень конкурентоспроможності закладу вищої освіти на ринку освітніх послуг.

Очевидно, що установа вищої професійної освіти має потребу, перш за все, у впровадженні адміністративних інновацій. Як уже

зазначалося, одним з нововведень у цій сфері є орієнтація всієї системи управління, всієї діяльності закладу вищої освіти на принципи всезагального менеджменту якості. Особливо це важливо для державних навчальних закладів, оскільки, не дивлячись на більшу довіру з боку роботодавців, як головних споживачів їх послуг, вони традиційно характеризуються низькою якістю навчального процесу за рахунок застарілої матеріальної бази і недостатнє фінансування з боку держави. Крім того, в якості можливих реформ фінансування державних закладів вищої освіти розглядається можливість введення «освітніх ваучерів». У разі якщо ці нововведення будуть здійснені, закладам вищої освіти доведеться боротися за кожного абітурієнта, в таких умовах вони просто будуть змушені використовувати всі можливі ринкові інструменти в конкурентній боротьбі. Одним з них і може стати орієнтація їх діяльності на запити клієнтів та інших зацікавлених сторін [6].

Крім того, слід розглядати процес впровадження інновацій в діяльність вищої школи і з точки зору приєднання її до процесу створення єдиного європейського освітнього простору. В цьому випадку адміністративні інновації у вищій школі теж повинні зіграти особливу роль. Для впровадження принципів взаємного визнання кваліфікацій і забезпечення мобільності фахівців та викладачів, необхідно не тільки створення єдиної нормативної бази, а й формування довіри до якості освітніх процесів і професійної підготовки. Оскільки стандарти, яким повинна відповідати система менеджменту якості кожного закладу вищої освіти є міжнародними, то наявність такого сертифіката є гарантією стабільної, стійкої якості освітніх послуг, в тому числі й на міжнародному ринку.

Традиційна освітня система України не може бути одночасно реорганізована за всіма параметрами. Цей процес повинен здійснюватись поступово. Впровадження інновацій в діяльність вищої школи має спиратися на певну концепцію, яка повинна відповідати сучасним тенденціям розвитку освітніх послуг на міжнародному ринку та орієнтуватися на споживача.

Список використаних джерел

1. Babko N., Kuskova S., Kharchevnikova L. Marketing of educational services. Vectors of competitive development of socio-economic systems: monograph. Ed. by O. Mandych, T. Pokusa. Academy of Management and Administration in Opole, 2020. P. 11–15.

2. Бабко Н. М. Управління репутацією ЗВО: маркетинговий аспект. *Економіко-правові дискусії*: матеріали III міжнар. наук.-практ. Інтернетконф. студентів, аспірантів та науковців, 30 квітня 2022 р. Кропивницький: ЛА НАУ, 2022. С. 156–158.
3. Бабко Н. М., Квятко Т. М. Застосування соціальної реклами у профорієнтаційній роботі закладу вищої освіти. *The XII th International scientific and practical conference «Advancing in research and education»* December 07–10, 2020 La Rochelle, France. P. 18–21.
4. Бабко Н. М., Квятко Т. М. Інформальна освіта викладачів закладів вищої освіти як складова концепції «Навчання протягом життя». *Educational Processes Management: Development in Reform Context*. Editors: Olena Tryfonova & Sławomir Śliwa. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2021, pp. 241–249.
5. Бабко Н. М., Мандич О. В. Зміни у системі вищої освіти в умовах пандемії коронавірусу. *The role of technology in the socio-economic development of the postquarantine world: monograph 42*. Ed. By Magdalena Gawron-Łapuszek, Andrii Karpenko. Publishing House of Katowice School of Technology, 2020. P. 241–247.
6. Бабко Н. М., Мандич О. В., Квятко Т. М. Формування професійних методичних умінь студентів за напрямом підготовки «Маркетинг». *Гуманітарний корпус*: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії]. Вінниця, 2019. Вип. 30. С. 7–9.
7. Горчак Д. С., Бабко Н. М. Креативність та інновації у професійних компетенціях маркетолога. *Вісник студентського наукового товариства ХНТУСГ*. Вип. 1, 2020. С. 77–80.

Балишев Микола Володимирович,

аспірант 2 курсу Академії Державної пенітенціарної служби

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

Проблемам юридичної відповідальності у вітчизняній загальній теорії права присвячений достатньо великий масив досліджень. Проте, попри достатньо тривалий період комплексного дослідження поняття, сутності, ознак юридичної відповідальності і на сьогодні залишається низка проблемних аспектів, пов'язаних із розумінням її правової природи. Зміст категорії «юридична відповідальність» постійно знаходиться в динаміці, бо зміна норм законодавства напряму впливає і на її сутність.

Мета юридичної відповідальності – це ті цілі, які ставлять перед собою органи державної влади, притягаючи правопорушника до юридичної відповідальності [1, с. 211].

Великий вплив на характеристику категорії «юридична відповідальність» має категорія «соціальна відповідальність», оскільки

саме вона лежить в основі будь-якого різновиду відповідальності. Це зумовлюється насамперед тим, що соціальна відповідальність формується та розвивається разом із становленням та розвитком суспільства, тобто з того часу, коли поведінка людини набуває соціальної значимості та розпочинає впорядковуватися за допомогою соціальних норм. Оскільки норми права є одним із видів соціальних норм, можемо говорити про те, що юридична відповідальність є різновидом соціальної відповідальності, а отже ці види відповідальності співвідносяться як частина і ціле. Отже, юридична відповідальність виступає однією із форм соціальної відповідальності.

Сучасна юридична наука не містить на сьогодні єдиного визначення дефініції «юридична відповідальність». Це зумовлюється насамперед тим, що протягом розвитку суспільних відносин у державі сутність юридичної відповідальності змінювалась. Юридична відповідальність виступає одним із найбільш важливих елементів правового регулювання суспільних відносин, зміст якого безпосередньо полягає у цілеспрямованому впливі на поведінку суб'єктів права за допомогою чітко встановлених правових засобів, які нормативно зафіксовані.

Негативна юридична відповідальність відображає реакцію суспільства та держави на протиправну поведінку суб'єкта шляхом застосування до нього заходів державного примусу. Такі заходи передбачені різними нормативно-правовими актами та застосовуються залежно від виду скоєного протиправного діяння. Отже, негативна (ретроспективна) юридична відповідальність – це реакція уповноваженого суб'єкта на правопорушення, в результаті якої до суб'єкта правопорушення застосовуються примусові заходи впливу. Такі заходи полягають у встановленні для правопорушника обов'язку зазнати наслідків особистого, майнового або організаційного характеру, передбачених санкціями відповідних норм права.

У сучасній загальній теорії права дослідники пропонують наступні трактовки категорії «позитивна (перспективна) юридична відповідальність»:

- правовий обов'язок суб'єкта діяти відповідно до приписів юридичних норм;

- покладений на особу законом або договором тягар виконання певного зобов'язання;

– добровільне виконання суб'єктом правовідносин законів та підзаконних актів;

– спосіб, завдяки якому реалізується юридична відповідальність у правомірній поведінці особи тощо [2, с. 238].

Проте, позитивна юридична відповідальність містить певні недоліки, які пов'язані із спорідненням змісту відповідальності із пасивним додержанням заборон або ж лише з реалізацією позитивних обов'язків особи. У такому випадку юридична відповідальність у виді обов'язків стає виключно гіпотетичною.

У цілому, ознаки юридичної відповідальності, як негативної, так і позитивної дозволяють відмежовувати юридичну відповідальність від інших різновидів соціальної відповідальності.

Таким чином, можемо констатувати, що категорія «юридична відповідальність» є складним, багатоаспектним та динамічним юридичним явищем, а тому потребує подальшого дослідження, зважаючи на досить нестабільні умови розвитку нашого суспільства.

В умовах сьогодення маємо розглядати юридичну відповідальність з різних позицій, а саме:

– як застосування санкцій охоронних правових норм (для негативної юридичної відповідальності);

– як добровільне виконання юридичних обов'язків суб'єкта правовідносин (для позитивної юридичної відповідальності).

Вважаємо, що оскільки за своєю природою юридична відповідальність є багатоаспектним та динамічним явищем, універсальне, оптимальне визначення поняття юридичної відповідальності, яке б охоплювало всі відомі наукові підходи, на сьогодні запропонувати досить складно, що і зумовлює відсутність у науковій літературі його єдиного трактування.

Список використаних джерел

1. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.

2. Теорія держави та права: навч. посіб. / [С. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

Грубі Тетяна Вікторівна,

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри
психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сьогодні в межах ЄС активно формується єдиний європейський простір вищої освіти, що передбачає тісну співпрацю університетів в сфері технологій, інновації в системі професійної освіти, мобільність студентів, формування безперервного професійного навчання, тощо. Останні роки детермінували появу нових викликів для системи освіти загалом, і вищої зокрема. Так, під впливом складних, почасти суперечливих трансформаційних процесів соціально-економічного характеру впродовж останніх років сформовано низку ключових завдань розвитку європейської системи освіти. Серед них: запровадження та опанування цифровими технологіями та навичками, впровадження компетентнісного підходу у навчанні, розвиток STEM-освіти для забезпечення процесів неоіндустріалізації та розвитку сучасної індустрії, розробка та впровадження найбільш ефективних методик дистанційного навчання, що в умовах поширення пандемії COVID, як показала практика, виявилось однією із базисних задач. Залишаються нагальними також проблеми забезпечення більш широкого доступу населення до вищої освіти, підвищення її якості.

Україна враховує світові тенденції щодо конкурентоспроможності у сфері знань та розробки дієвих механізмів забезпечення якості освітніх послуг. Наша держава підписала у 2005 р. Болонську декларацію та визначила поряд з іншими 44 державами Європи цілі та завдання освітнього поступу. Серед них: впровадження стандартів і принципів забезпечення якості освіти, присудження та визнання подвійних дипломів, зокрема на рівні доктора, впровадження національних кваліфікаційних рамок, створення можливостей для гнучких траєкторій навчання у вищій освіті, включаючи процедури визнання попереднього навчання. Наступним кроком стала регламентація низки наказів МОН України щодо програм реалізації кредитно-модульної системи навчання.

Інтегральним фундаментальним результатом комплексного Болонського процесу, що розпочався в Україні з 2005 р. можемо вважати формування європейської концепції якості вищої освіти (ЄКЯВО). За великим рахунком, саме ця концепція покладена в основу Болонської стратегії сьогодні. Якість залишається головним її пріоритетом. Хоча, водночас, в умовах непомірного кількісного зростання закладів вітчизняної вищої школи і разом з тим відсутності національних ВНЗ серед високореєтингових університетів світу проблема якості вищої освіти в Україні також виходить на перший план [2, с. 86].

Так, у Національній доктрині розвитку освіти в Україні в ХХІ ст. підкреслена необхідність адаптації освіти до глобалізаційних та трансформаційних викликів. Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.), в свою чергу, передбачає створення системи забезпечення якості вищої освіти згідно зі Стандартами і рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG 2005). Відповідно до закону у 2015 р. створено Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (NAQA). Сьогодні Агентством реалізується масова акредитація освітніх програм закладів вищої освіти. До прикладу, впродовж 2019–2020 рр. проведено 1,4 тис. акредитацій та готується інституційна акредитація.

Українські університети зацікавлені у розвитку міжнародного співробітництва. Як показують результати їх роботи, в останні роки суттєво зросла кількість вузів, які долучилися до відомої європейської програми співробітництва Еразмус +. Так, упродовж 2014–2020 рр. кількість реалізованих проектів у даній програмі склала 1889, обсяг грантів ЄС склав 54 327 тис. євро, до цих проектів було залучено 202 ВНЗ України (кількість учасників: працівників, студентів, аспірантів склала 11 532 особи) [1, с. 588].

Останніми роками Україна долучилася і до інших проектів міжнародних організацій ПРООН, ЄС, Європейського фонду підготовки, Світового банку, Британської ради, Ради Європи, Міжнародного фонду «Відродження», тощо. Цікавою та вельми плідною стала участь нашої держави у проектах вивчення інституційного забезпечення й якості надання освітніх послуг у сфері підготовки педагогічних працівників – Training Assessment Project (ТАР), який започаткований Світовим банком та міжна-

родному дослідженні якості освіти PISA-2018 між МОН, УЦОЯО та ОЕСР, що дало змогу вперше у 2018 р. провести PISA в Україні. Протягом 15–31 травня 2017 р. відбувся пілотний етап дослідження, учасниками якого стали 3000 учнів/студентів закладів системи загальної середньої освіти, вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації, а основний етап дослідження було проведено у квітні–травні 2018 р. серед 5998 українських учнів/студентів [3, с. 152]. Відзначимо, що участь України у подібних проектах дозволяє здійснювати об'єктивний моніторинг якості освіти, а аналіз цих даних допоможе скоригувати освітню політику з метою підвищення якості освіти на основі впровадження компетентнісних засад.

Водночас, як показує практика, частка вітчизняних учасників в європейських програмах співробітництва є досить низькою, незначною є кількість проектів, що реалізуються за участю українських ЗВО. Останнє можемо пояснити тим, що значна більшість вітчизняних університетів поки що не мають достатнього досвіду формування взаємодії з потенційними європейськими партнерами, не володіють навиками оформлення проектних заявок, залишається наявною проблема знання іноземних мов та питання належного фінансування учасників різних європейських освітніх програм.

Серед можливих шляхів вирішення окреслених проблем на рівні держави, вважаємо необхідним: посилення фінансової та адміністративної автономії ЗВО, стимулювання участі останніх в європейських програмах співпраці, забезпечення їх організаційної та методичної підтримки. На рівні закладу вищої освіти необхідно забезпечити належний рівень викладання іноземної мови, поширення практики викладання дисциплін іноземною мовою, популяризація та інформаційний супровід щодо наявності та умов участі у програмах, поширення практики запровадження і реалізації програм двох дипломів, що детермінуватиме більш активне застосування європейського досвіду і стандартів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. Інтеграція вищої освіти України в європейський освітній простір для розвитку людського капіталу. *Журнал європейської економіки*. 2021. Т. 20. № 3 (78). С. 573–595.

2. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія / за заг. ред. Ф. Г. Ващука. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 560 с.
3. Освіта в Україні: виклики та перспективи. *Інформаційно-аналітичний збірник*. Київ: Інститут освітньої аналітики, 2020. 292 с.

Денисенко Катерина Вікторівна,
кандидатка наук з державного управління, доцента, доцентка кафедри
адміністративного, цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

Борко Ірина Сергіївна,
курсантка 137 навчальної групи
Академії Державної пенітенціарної служби

ФОРМУВАННЯ ВІДКРИТОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

В сучасних умовах розвитку держави, вагоме місце посідає формування відкритого діалогу органів публічної влади із громадянами за допомогою засобів електронного зв'язку. Особливої популярності в цьому контексті набула концепція електронного урядування, основою якої є відкритість та прозорість діяльності органів публічної влади.

Згідно із Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» від 20.09.2017 р. № 649-р, електронне урядування - форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [1].

Державна кримінально-виконавча служба на сьогодні перебуває в стадії реформування, а тому особливо потребує впровадження засад електронного урядування у свою діяльність. Тривалий час політика виконання кримінальних покарань базувалась на жорстокому поводженні із в'язнями та засудженими, була закритою для суспільства, що породжувало багато міфів про співробітників і систему виконання покарань взагалі, а також створювало умови для розвитку корупції, зловживань, нелюдського поводження із в'язнями та засудженими та порушення їхніх прав.

Відтак важливим є створення засад публічного контролю за діяльністю Державної кримінально-виконавчої служби України. Відповідно до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» одним із основних принципів діяльності є відкритість для демократичного цивільного контролю [2]. На нашу думку, це не є достатнім, оскільки звичайний громадянин не може прослідкувати за діяльністю Державної кримінально-виконавчої служби України, якщо він не є частиною національного превентивного механізму.

Наразі більшість із установ виконання покарань/слідчих ізоляторів мають групи в мережі фейсбук, але ведення цих сторінок не є систематичним і може бути відсутнім протягом півроку, а тому необхідним є закріплення обов'язку регулярно звітувати про свою діяльність на веб-сайтах слідчих ізоляторів та установ виконання покарань. Таким чином, ми пропонуємо створення веб-сайтів слідчих ізоляторів та установ виконання покарань.

Інформація, що буде розміщена на сайті повинна бути наступною:

- дані про установу виконання покарань/слідчий ізолятор (адреса знаходження, адреса для листування, контактні телефони, e-mail, керівництво установи, їхні контактні дані, години прийому громадян);

- інформація для засуджених/ув'язнених (роз'яснення щодо їхніх прав та обов'язків, інша важлива інформація за необхідності);

- інформація для родичів/друзів засуджених/ув'язнених (порядок передачі посилок, реалізації права на побачення, інша інформація за необхідності);

- діяльність установи виконання покарань/слідчого ізолятора (мінімум раз на тиждень повинно бути звітування про їхню діяльність, інформація про те, яким чином вони реалізують ті чи інші експериментальні проєкти Міністерства юстиції України тощо);

- посилання на сайти Президента України, Верховної Ради України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Міністерства юстиції України, Департаменту з питань виконання кримінальних покарань, Безоплатної правової допомоги (за необхідності перелік сайтів може бути розширеним);

– наявність розділу публічної інформації (про господарські, інформаційні та правові аспекти діяльності установи виконання покарань/слідчого ізолятора);

– наявність даних для прийняття звернень (у тому числі й електронних).

Для адміністрування сайтів керівництвом установи виконання покарань/слідчого ізолятора повинна бути призначена відповідальна особа, у свою чергу за пропозицією цієї особи призначаються помічники.

Одним із проблемних питань, що може виникнути в цьому контексті – відсутність навичок адміністрування сайтів персоналом та адміністрацією установ виконання покарань/слідчих ізоляторів. Для його вирішення пропонуємо створити курси щодо адміністрування сайтів для персоналу та адміністрації установ виконання покарань Міністерством юстиції України в співпраці із Міністерством цифрової трансформації України [3, с. 28].

Для реалізації вищевказаного необхідною є розробка та видача Постанови Кабінету Міністрів України щодо початку експериментального проєкту, а також створення комісії при Департаменті з питань виконання кримінальних покарань на чолі із відповідальною особою, що буде контролювати реалізацію цього проєкту установами виконання покарань та слідчими ізоляторами.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 26.09.2022).

2. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. Дата оновлення: 01.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text> (дата звернення: 26.09.2022).

3. Denysenko K. V., Borko I. S. Establishment of the conception of E-governance in institutions of execution of punishments and detention centers of Ukraine. *Modern aspects of modernization of science: status, problems, development trends*: materials of the 23 th International Scientific and Practical Conference, Diekirch (Luxembourg) August 7, 2022. Diekirch, 2022. P. 25–30.

Зливко Станіслав Володимирович,
доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри
адміністративного, цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Питання належного поводження з полоненими є актуальним протягом усього часу війни. Починаючи з 1660 року, коли вперше було введено термін «військовополонений» і після погіршення умов їхнього полону, стало очевидним, що захист їхніх прав став пріоритетом. Нажаль можемо констатувати, що в деяких країнах військовополонені піддавалися і досі піддаються жакливім методам поводження. Їх часто катують, як фізично, так і психологічно, намагаючись отримати від них інформацію.

Водночас відомі непоодинокі випадки притягнення військовополонених до примусових робіт. Поряд з цим в умовах полону їм важко задовольнити свої основні потреби щодо харчування, медичного обслуговування та ін. У будь-якому випадку кінцевий результат залишається незмінним: висока смертність, а також погіршення їх психічного здоров'я. Найгірше те, що страждання в'язнів не завжди закінчуються після їх звільнення та репатріації.

Військовополоненим доводиться долати численні перешкоди як під час полону, так і після нього. Тому вкрай важливо забезпечити їхні основні права людини. Вони мають бути захищені від будь-яких актів насильства, а також від залякувань, образ і публічного приниження. Міжнародне гуманітарне право (далі – МГП) визначає мінімальні умови тримання під вартою, що стосуються таких питань, як проживання, харчування, одяг, гігієна та медичне обслуговування.

Захист прав військовополонених є фундаментальною опорою міжнародного гуманітарного права (МГП), законів збройних конфліктів. Єдиною законною метою збройного конфлікту є послаблення військового потенціалу супротивника. Таким чином, МГП гарантує гуманне поводження з ними протягом усього терміну утримання під вартою, замість того, щоб дозволити холоднокровну страту всіх полонених військовослужбовців противника.

Основне завдання МГП – захист осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях, а також тих, які перестали брати в них участь у результаті хвороби, поранення або будь-якої іншої причини, незалежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови або інших ознак [1].

З огляду на незворотній процес євроінтеграції України вітчизняна система кримінального законодавства потребує внесення значних змін щодо розширення кола суспільно небезпечних діянь спрямованих на порушення норм міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів, в тому числі і щодо забезпечення прав військовополонених [2, с. 97].

Те, що військовополонені мають певні права, не залежні від інтересів їхніх поневолювачів, є відносно новою концепцією в історії людства. Раніше полонених вважали здобиччю, якою переможець міг розпоряджатися. Як правило на них чекала смерть або поневолення. Тортури заради забави чи покарання не були рідкістю.

З роками гуманні принципи захисту військовополонених ставали все більш глибокими та прийнятними, але фактичне становище військовополонених продовжувало залишатися далеко від ідеального. Муки полону – знайомий розділ в історії всіх війн. Нетерпимість до полоненого ворога, небажання «марнувати» кошти на його утримання, спокуса вирвати корисну інформацію у безпорадного полоненого, чиста жадібність чи примха окремих тюремників часто переважали навіть тоді, коли офіційно діяли правила гуманного поводження.

Режим захисту військовополонених згідно з МГП прагне збалансувати конкуруючі інтереси:

- 1) військові інтереси сторони, яка затримує, у виведенні полоненого з поля бою;
- 2) військові інтереси сторони ув'язненого у забезпеченні того, щоб ув'язненому не було завдано шкоди;
- 3) власні інтереси ув'язненого в забезпеченні мінімального стандарту поводження під час ув'язнення.

Метою утримання військовополонених є просто видалення їх з поля бою, а не як засіб покарання. Утримання військовополонених на цій підставі є винятком із загального принципу права прав людини, згідно з яким особа не може бути позбавлена волі, якщо

її не було визнано винною у вчиненні злочину. Як тільки комбатант потрапляє в руки ворога, правила, що регулюють ведення бойових дій, припиняють свою дію і застосовуються рамки захисту військовополонених. Таким чином, вони більше не можуть бути об'єктом нападу, і з ними потрібно поводитись відповідно до гуманітарних положень Третьої конвенції [3].

Військовополонені, які є фізично здоровими, можуть бути залучені до роботи державою, яка тримає в полоні, під час інтернування. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, мабуть, в певній мірі випередила свій час, чітко зазначивши, що залучення військовополонених до праці відбувається «зокрема з метою підтримки їхнього фізичного чи психічного здоров'я» [4], а не заради економічних інтересів держави, яка їх утримує, це є основним міркуванням, що стоїть за цими правилами.

На підставі вищезначеного можемо констатувати, що захист прав військовополонених завжди було досить складним питанням, оскільки існування протилежних інтересів між націями лише перешкоджає прогресу. Проте є кілька заходів, які можна вжити, враховуючи терміновість питання. Отже, безумовно важливою є необхідність дотримання Женевської конвенції (III) та міжнародного гуманітарного права. Той факт, що багато країн вирішили дотримуватися цих заходів, призвів до зменшення смертності військовополонених протягом багатьох років. Тим не менш, все ще є низка країн, які вирішили не підписувати Женевську конвенцію та інші подібні договори, або вирішили діяти за власним бажанням, незалежно від того, що там зазначено. Дотримуючись цих договорів, військовополонені більше не будуть піддаватися будь-якому поводженню, яке порушує їхні права, і будуть захищені від шкоди, навіть якщо вони становлять загрозу для однієї з воюючих сторін. Інший важливий аспект проблеми, який необхідно висвітлити, це лікування психологічних травм колишніх ув'язнених, щойно вони повертаються в суспільство.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення: 25.09.2022).

2. Міжнародне гуманітарне право: навчально-методичний посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права, професора О. В. Бігняка. Одеса: Гельветика, 2022. 136 с.

3. Prisoners Of War Can't Be Treated Like Most Prisoners. URL: <https://deadspin.com/prisoners-of-war-cant-be-treated-like-most-prisoners-1828296348> (дата звернення: 27.09.2022).

4. Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 12 August 1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/full/GCiii-commentary> (дата звернення: 29.09.2022).

Ковалевський Артем Вікторович,
старший викладач кафедри правової та спеціальної підготовки
Територіально відокремленого відділення
«Кам'янська філія Академії Державної пенітенціарної служби»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК ГЕНОЦИДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із найнебезпечніших і найжорстокіших у світі суспільно-небезпечних діянь прийнято вважати злочин геноциду. Справа в тому, що геноцид становить підвищену суспільну небезпеку для всієї світової спільноти, а тому і закріплений у чинному Кримінальному кодексі України в розділі під назвою «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Одним із викликів, що постали перед нашою державою під час проведення агресивної війни РФ проти України, це збирання матеріалів, встановлення ознак геноциду, які повинні стати речовими доказами дій російських військ (окупантів). На початку повномасштабного вторгнення захопивши міста нашої рідної «неньки» України Бучу, Гостомель, Ірпінь, Маріуполь окупанти закривали у підвалах, морили голодом, залишали без питної води мирне населення, гвалтували жінок та дітей. Відкриті ЗМІ повідомляють, що з початку російського вторгнення у м. Маріуполь загинуло більше 10 тисяч мирних жителів [7], за даними генпрокурора Ірини Венедіктової, станом на вечір 3 квітня 2022 р з території Київщини вивезли 410 тіл убитих мирних жителів [8].

Держава агресор продовжує тероризувати мирне населення направляючи ракети на цивільні об'єкти інфраструктури, та чинити акти катування на окупованих територіях. Ці «звірства» повинні бути кваліфіковані як злочини проти людяності.

Зі світової історії нам відомо реальні приклади притягнення до відповідальності осіб за геноцид, якими стали рішення Нюрнберзького військового трибуналу, міжнародних трибуналів по Югославії, а точніше Сербсько-Хорватського конфлікту та Руанді. Для звершення справедливого правосуддя, судові інстанції встановлювали факти вчинення геноциду, винних осіб, було обвинувачено та засуджено [3, с. 54].

Поняття геноцид було розроблено і введено в обіг відомим юристом-міжнародником Р. Лемкіним. Термін походить з грецької γένος (рід, сім'я, плем'я) та латинської caedere (вбивати) [4, с. 163].

Досліджуючи природу цього суспільно-правового явища, яке негативно впливає на розвиток нації, згаданий вчений приходить до думки, що геноцид поєднав в собі злочини вандалізму та акти варварства. Геноцид має масовий характер, який виявляється в порушенні основоположних прав і свобод людини закріплених на міжнародному рівні, шляхом їх позбавлення, через національну, етнічну чи расову приналежність або спільні релігійні переконання. На думку істориків і юристів, геноцид може вчинятися, як в мирний час, так і при проведенні збройного конфлікту. В національному законодавстві геноцид займає гідне місце, у ст. 442 Кримінального кодексу України за ступенем тяжкості є особливо тяжким злочином, а санкція статті передбачає найсуворіше покарання у виді довічного позбавлення волі [1].

На наше переконання, для визначення правильної кваліфікації діяння необхідно розглянути склад цього кримінального правопорушення (злочину) провести глибинний юридичний аналіз, розробити орієнтири для порушення кримінальних проваджень та притягання винних до відповідальності. На думку О. Ховпун та М. Герасименко, під час досудових розслідувань злочину геноциду необхідно використовувати міждисциплінарний підхід та загальнонаукові і спеціальні методи криміналістики – науки про закономірності злочинної діяльності та її відображення в джерелах інформації, які слугують основою для розроблення засобів, прийомів і методів збирання, дослідження, оцінки й використання доказів з метою встановлення осіб, причетних до вчинення протиправних дій, притягнення їх до кримінальної

відповідальності, встановлення обставин та наслідків, а також розробки механізмів запобігання злочинам [3, с. 55].

Слід зазначити – склад кримінального правопорушення (злочину) є сукупністю об'єктивних та суб'єктивних ознак, об'єднаних у чотири групи, кожна з яких має свій юридичний зміст. Таким чином, на наше переконання, необхідно звернутися до позицій науковців, які дають такий коментар норм Особливої частини Кримінального кодексу України, кримінального порушення (злочину) геноциду, які зазначають, що:

- основним безпосереднім об'єктом злочину є безпека існування національних, етичних расових та релігійних груп, як складова безпеки людства;

- додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом пропонується вважати, залежно від вчиненого суспільно небезпечного діяння, життя і здоров'я, свобода, честь і гідність людини.

Потерпілим від злочину визнаються члени національної, етичної, расової чи релігійної групи. Є вітчизняні вчені, які дотримуються іншої думки. Наприклад, М. Хаустова та М. Федоровська визначають, що діяння не обов'язково має бути відносно великого числа осіб, досить, щоб воно було виконано відносно одного потерпілого [5, с. 74], цієї ж думки дотримується В. Василенко і зазначає, що потерпілі від кримінального правопорушення не впливають на кваліфікацію геноциду. З метою кваліфікації діяння звертають увагу на намір знищити певну групу, як через повну або часткову ліквідацію, а встановлення потерпілих відходить на другий план та не є першочерговим завданням [6, с. 47].

Об'єктивна сторона злочину характеризується вчиненням таких суспільно небезпечних дій або бездіяльності, як: позбавлення життя членів національної, етнічної, расової чи релігійної групи, заподіяння ним тяжких тілесних ушкоджень; створення для національної, етнічної, расової чи релігійної групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення; скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі; насильницька передача дітей з однієї національної, етнічної, расової чи релігійної групи в іншу; публічні заклики до вчинення перелічених дій. З реальних подій ми бачимо руйнування церков, знищення релігійної літератури, сучасних українських шкіл, пам'яток української культури тощо. А самі зухвалі дії

відносно українців, це так названі «фільтраційні табори» в яких окупанти знушаються з людей тільки за їх етнічне походження.

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятилітнього віку. Це російські військові, найманці, також можна припустити, що це можуть бути і колаборанти.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується виною у формі прямого умислу. Метою цього діяння є повне або часткове знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи, виготовлення матеріалів із закликами геноциду та їх розповсюдження [2, с. 1030].

Отже, проаналізувавши склад кримінального правопорушення (злочину) геноциду можна з впевненістю стверджувати, що в діях російських окупантів та інших осіб, присутні ознаки цього злочинного соціального явища, за які вони повинні відповісти за всією суворістю чинного закону. Лише слід додати, що за цією групою кримінальних правопорушень (злочинів) строки давності звільнення від кримінальної відповідальності не застосовуються.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05#Text> (дата звернення: 24.09.2022).
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.; за заг.ред. О. М. Джужа, А. В. Савченко, В. В. Черня. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
3. Ховпун О. С., Герасименко М. М. Кримінально-правова характеристика геноциду: світова практика встановлення чисельності жертв: *Вісник пенітенціарна асоціація України*. 2021. № 2. С. 52–62.
4. Філяніна Л. А., Любова Н. О. Геноцид як один із найжорстокіших міжнародних злочинів *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 5 С. 163–165.
5. Хаустова М. Г., Федоровська М. А. Сутність поняття геноциду в міжнародному праві. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 73–76.
6. Василенко В. А. Емпіричні і класичні підходи у підрахунку демографічних втрат України внаслідок Голодомору 1932–1933 років. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Голодомор 1932-1933 років: втракти Української нації”* (м. Київ, 4 жовтня 2016 року). С. 47–49.
7. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3455608-u-mariupoli-zaginuli-ponad-10-tisac-mirnih-ziteliv-mer.html> (дата звернення: 24.09.2022).
8. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/u-buci-okupanti-namagalisya-spaliti-tila-6-vbitix-mirnix-meskanciv-rozpocato-rozsliduvannya> (дата звернення: 24.09.2022).

Коваленко Вадим Валентинович,
старший викладач кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

НЕВРЕГУЛЬОВАНІСТЬ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В РАЗІ УХВАЛЕННЯ КОЛЕГІАЛЬНИХ РІШЕНЬ ОРГАНОМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК КОРУПЦІЙНИЙ РИЗИК

Одним із основних напрямів у сфері запобігання корупції є виявлення корупційних ризиків, які можуть виникнути в діяльності посадових осіб органів місцевого самоврядування, а також усунення умов та причин виникнення цих ризиків.

Корупційні ризики – це сукупність правових, організаційних та інших факторів і причин, які породжують, заохочують (стимулюють) осіб до скоєння корупційних правопорушень під час виконання ними функцій місцевого самоврядування. Однією з найприоритетніших задач та цілей сьогодення є створення дієвої системи запобігання корупційним ризикам, що має базуватися насамперед на невідворотності відповідальності.

Одним з таких ризиків, на нашу думку, є проблема неврегульованості питання індивідуальної (персональної) відповідальності члена колегіального органу у разі прийняття таким органом рішення, що в подальшому визнається неправомірним (протиправним) та скасовується судом, наслідком чого є збільшення корупційних ризиків та створення передумов для вчинення корупційних діянь.

Законом, що визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень є Закон України «Про запобігання корупції» № 1700-VII від 14.10.2014 року, стаття 19 якого закріплює та регулює питання прийняття антикорупційних програм в органах влади [1].

Із прийняттям Верховною радою та введенням в дію вищезначеного закону в Україні сформовано нову трьохрівневу систему планування запобігання та виявлення корупції, про що зазначено в Розділі I «Загальні положення» Методичних

рекомендацій щодо підготовки антикорупційних програм органів влади, які затверджені Рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції № 31 від 19.01.2017 року.

Згідно з п. 2 глави 1 Розділу III рекомендацій, антикорупційні програми повинні передбачати, оцінку корупційних ризиків у діяльності органу, причини, що їх породжують та умови, що їм сприяють. Оцінка корупційних ризиків передбачає низку етапів, одним з яких є ідентифікація корупційних ризиків. У свою чергу, ідентифікація таких ризиків проводиться шляхом дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища органу влади на предмет виявлення чинників корупційних ризиків, зокрема, у організаційно-управлінській діяльності органу влади [2].

Корупція найчастіше пов'язана з прийняттям рішень і виникає через уразливість до корупції процесів та обставин, які оточують процес прийняття рішень. Глава 3 Розділу III Методичний рекомендацій закріплює заходи щодо усунення виявлених корупційних ризиків. Як приклад у рекомендаціях наведено 14 заходів, зокрема: розподіл управлінських обов'язків та реалізація політики щодо звітності та процесу ухвалення саме колегіальних рішень (п. 5 переліку) та встановлення персональної відповідальності за неналежне виконання обов'язків (п. 14 переліку) [2].

Отже, про персональну (індивідуальну) відповідальність йдеться виключно в призмі неналежного виконання обов'язків конкретною особою. Маємо з одного боку, як захід саме колегіальності прийняття рішення, з іншого боку відсутність будь-якої персональної відповідальності при колегіальному прийнятті рішень.

Що стосується органів місцевого самоврядування, то систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування регулює Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21.05.1997 року (далі – Закон), стаття 4 якого визначає, що місцеве самоврядування в Україні здійснюється, зокрема, на принципах колегіальності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб [3].

Стаття 59 Закону встановлює порядок прийняття актів органами та посадовими особами місцевого самоврядування. За

частинами 1 та 2 цієї статті, Рада, як колегіальний орган в межах своїх повноважень приймає нормативні та інші акти у формі рішень і такі рішення приймаються на пленарному засіданні після обговорення більшістю депутатів від загального складу ради [3].

Депутат має право ухвального голосу з усіх питань, які розглядаються на сесіях ради, а також на засіданнях постійної та інших комісій ради, до складу яких його обрано (ч. 6 ст. 49 Закону). При цьому в силу своїх повноважень, наданих депутату, депутат місцевої ради має право саме ухвального голосу, а не зобов'язаний віддати свій голос за підготовлений заздалегідь виконавчим органом проект рішення.

Таким чином, віддаючи свій ухвальний голос за прийняття колегіальним органом рішення певного змісту, конкретний член такого органу, приймає особисте (власне, персональне) рішення з питання, що є предметом розгляду, чи підтримує він його чи ні. Своє персональне рішення член колегіального органу приймає на власний (вільний) розсуд. Вільному розсуду передують певні обставини (вивчення питання, обговорення, дослідження матеріалів за наявності, тощо) і в залежності від цих обставин особою персонально вибирається той чи інший варіант прийняття власного рішення проголосувати за прийняття колегіального рішення чи ні.

Отже, у разі визнання оскаржуваного в судовому порядку рішення колегіального органу протиправним, протиправним вважається і кожне окреме особисте рішення члена такого колегіального органу віддати свій ухвальний голос за таке рішення. Таким чином, вважаємо за необхідне у випадку відповідальності органу, як суб'єкта владних повноважень, передбачити індивідуальну відповідальність члена колегіального органу, адже конкретний колегіальний орган влади, це сукупність конкретних осіб, чиє голосування за те чи інше рішення, є персональним, поіменним, як зазначено зокрема, в ч. 3 статті 59 Закону.

Так, відповідно до частини 1 ст. 74 Закону органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність перед територіальною громадою, державою, юридичними і фізичними особами. Частина 1 ст. 77 Закону передбачає, що шкода, заподіяна юридичним і фізичним особам в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування, відшкодовується за рахунок коштів місцевого

бюджету, а в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб місцевого самоврядування – за рахунок їх власних коштів у порядку, встановленому законом [3].

Отже, персональна (індивідуальна) відповідальність передбачена виключно у випадку неправомірних рішень, дій або бездіяльності безпосередньо посадової особи місцевого самоврядування. Персональна відповідальність, як члена колегіального органу за прийняття рішення таким органом не передбачена.

Вважаємо, що висвітлена проблема відсутності персональної відповідальності члена колегіального органу при прийнятті рішення таким органом, загострює проблематику виникнення корупційних ризиків та є вкрай важливою, але водночас досить дискусійною й такою, що потребує поглибленого та системного опрацювання.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України № 1700-VII від 14.10.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 23.09.2022).

2. Методичні рекомендації щодо підготовки антикорупційних програм органів влади, затверджені Рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції № 31 від 19.01.2017 р. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/Metodychni-rekomendatsiyi-1.pdf> (дата звернення: 23.09.2022).

3 Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#n1036> (дата звернення: 24.09.2022).

Коваленко Катерина Євгенівна,
курсантка III курсу юридичного факультету
Академії Державної пенітенціарної служби
Пузиревський Максим Вячеславович,
старший викладач кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ» В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ ДОКТРИНІ

На сучасному етапі розбудови української держави як демократичної, правової та соціальної, набуває важливого значення в

кримінально-виконавчій доктрині дослідження такого комплексного поняття як «відбування покарання».

Варто зазначити, що з метою приведення політики держави у відповідність до міжнародних норм, визначення напрямів реформування кримінально-виконавчої служби, що має забезпечити залучення нових кадрів у систему на всіх рівнях – насамперед за рахунок підвищення рівня заробітної плати, розроблення законодавства у сфері функціонування слідчих ізоляторів та установ виконання покарань відповідно до законодавства Європейського Союзу, підвищення операційної ефективності 100 державних підприємств в пенітенціарній системі за рахунок створення виробничих об'єднань за галузевим принципом, проведення закупівель через електронну систему «ProZorro», будівництво нових слідчих ізоляторів та установ виконання покарань у великих містах України в рамках державно-приватного партнерства, Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654–р. було схвалено «Концепцію реформування (розвитку) пенітенціарної системи України» [1].

Як відомо, чинне вітчизняне кримінально-виконавче законодавство (ч. 1 ст. 1 КВК України) [2] для визначення змісту поняття кари поряд із терміном «виконання» вживає термін «відбування» покарання.

Ми підтримуємо позицію низки вітчизняних дослідників доктрини кримінально-виконавчого права, які зазначають, що *відбування покарання* – це забезпечений державним примусом правовий стан засудженого, що настає після того, як обвинувальний вирок суду набрав законної сили, і полягає у підпорядкуванні поведінки засудженого обмеженням прав та свобод, передбачених у КК України для відповідного виду покарання. Відбування покарання можливе в межах кримінально-виконавчих правовідносин, що виникають, з одного боку, між адміністрацією органів та установ виконання покарань і уповноваженими органами з питань пробації та засудженими – з іншого [3, с. 100; 4, с. 12–13].

Надалі вважаємо за необхідне зупинитися на розгляді *складових елементів відбування покарання*, котрими на нашу думку є: а) об'єкт, б) об'єктивна сторона, в) суб'єкт, г) суб'єктивна сторона, ґ) порядок, д) умови, е) ситуація, є) обставини, ж) обстановка, з) місце, и) час, і) засоби, й) способи відбування покарання. Якщо

ж розглянути більш детально такі структурні елементи, то слід зауважити наступне:

1. Під *об'єктом відбування покарання* слід розуміти елементи правового статусу (положення) засудженого, у тому числі права, обов'язки та законні інтереси засудженого, визначені судом для відчуття карального впливу з боку діяльності адміністрації органів та установ виконання покарань, персоналу органів пробації. *Об'єктивною стороною відбування покарання* є сукупність ознак, що характеризують зовнішню сторону відбування кримінального покарання. Об'єктивна сторона відбування покарання включає в себе наступні *ознаки*: 1) відчуття каральної діяльності, що зазіхає на той чи інший об'єкт; 2) наслідки, що наступили в вигляді позбавлених, обмежених, заміненіх і доповнених прав, обов'язків і законних інтересів засудженого; 3) причинний зв'язок між процесом відчуття каральної діяльності та наступаючими обмеженнями, заміною та доповненнями прав, обов'язків і законних інтересів засудженого; 4) порядок і умови, а також місце, час, засоби, способи відчуття каральної діяльності (відбування покарання).

2. *Суб'єктом відбування покарання* є фізична особа, певної статі та віку, стану здоров'я, засуджена за вироком суду до відбування кримінального покарання та володіє певним статусом, наділена регламентованими законодавством відповідними правами, обов'язками і законними інтересами і не має встановлених законодавством підстав для звільнення від відбування покарання. Суб'єкти відбування покарання в залежності від їх особливостей можливо класифікувати на *загальні* та *спеціальні*. Загальні суб'єкти відбування кримінального покарання специфічними ознаками не володіють, відбувають кримінальні покарання, що призначаються для всіх засуджених. Спеціальні суб'єкти відбування кримінального покарання володіють специфічними ознаками і відбувають характерні тільки для них види покарань. Для суб'єкта відбування кримінального покарання характерні наступні *ознаки*: 1) є фізичною особою; 2) особою, встановленої законом статі; 3) особою, встановленого законом віку; 4) особою, що характеризується певним станом здоров'я; 5) особою, засудженою за вироком суду до відбування кримінального покарання; 6) особою, яка володіє певним статусом; 7) особою, наділеною

встановленими законодавством відповідними правами, обов'язками і законними інтересами в сфері відбування кримінального покарання; 8) особа, яка не володіє встановленими законодавством вичерпними підставами, що не дозволяють відбувати кримінальне покарання.

3. Під *порядком відбування покарання* слід розуміти встановлений кримінально-виконавчим законодавством в певній послідовності, системний деталізований процес відбування покарання. *Умовами відбування покарань* є врегульовані кримінально-виконавчим законодавством правила поведінки суб'єктів відбування покарання, а також ситуації, обставини, обстановка в процесі відбування покарань. *Ситуація відбування покарання* являє собою сукупність обставин, що створюють можливість відбування покарання. *Обставинами відбування покарання* є явища, що супроводжують і пов'язані з процесом відбування покарання. Під *обстановкою відбування покарання* слід розуміти оточуючі засудженого предмети, випадковості та ін. *Місце відбування покарання* – певна територія, на якій засуджений відбуває покарання. *Час відбування покарання* як ознака складу відбування покарання – певний проміжок часу, протягом якого засуджений відбуває покарання. *Засоби відбування покарання* – ті пристосування, за допомогою яких засуджений відбуває покарання. Під *способами відбування покарання* необхідно розуміти прийоми та методи, що використовуються засудженим у процесі відбування покарання.

Таким чином, необхідно зазначити що, термін «відбування покарання» стосується засуджених осіб, які зобов'язані на законній підставі вироку суду, відповідно до приписів, котрі встановлюються кримінально-виконавчим законодавством, неухильно та безвідмовно виконувати покладені на них обов'язки та утримуватися від дій, заборонених нормами права. Відбування покарання, на нашу думку, є одним із наслідків так званої кримінальної відповідальності – вимушеного визнання особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, державного осуду, а також передбачених КК України обмежень особистого, майнового або іншого характеру, що визначаються та покладаються в обвинувальному вироку суду на винну особу.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654–р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 78. Ст. 2401.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.
3. Кримінально-виконавче право. Словник-довідник / автори-упорядники: С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, М. В. Пузиревський. Чернівці: Десна Поліграф, 2020. 712 с.
4. Головкін Б. М., Степанюк А. Х., Яковець І. С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2019. 288 с.

Колб Олександр Григорович,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
професор кафедри кримінального права та процесу
Національного університету «Львівська політехніка»

Заяць Уляна Юрївна,

студентка IV курсу
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ЗМІСТ ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ І СВОБОД ЗАСУДЖЕНИХ

У ч. 2 ст. 1 та ч. 1 ст. 7 КВК України мова ведеться не тільки про права і обов'язки засуджених, але й про охороняємі законом свободи і законні інтереси осіб, які відбувають покарання. Проте, ні в КВК, ні у підзаконних та відомчих нормативно-правових актах не зазначені конкретні норми, у яких були б визначені ці змістовні елементи правового статусу засуджених.

Ще більш ускладнює зазначену проблему той факт, що й на науковому рівні немає однозначності щодо вказаних юридично значущих понять. Зокрема, одні учені розглядають зміст свободи і законних інтересів засуджених у контексті сутності їх прав [1, с. 245–262]. У свою чергу, інші науковці у зв'язку з цим слушно зауважують, що невід'ємною складовою правового статусу засуджених є їх законні інтереси, хоча останні прямо і не вказані в законі [2, с. 41]. При цьому, під законними інтересами засуджених у науці кримінально-виконавчого права розуміють закріплені в правових нормах конкретні дії та прагнення цих осіб до вирішення тими чи іншими благами, які задовольняються, як прави-

ло, за результатами оцінювання посадовими особами органів та установ виконання покарань, прокуратури та судом поведінки засудженого під час відбування покарань (наприклад, щодо умовно-дострокового звільнення (ст. 81 КК); заміни покарання більш м'яким (ст. 82 КК); помилування (ст. 86 КК); ін.) [2, с. 41].

Виходячи з цього, учені класифікують інтереси по-різному. Так, за критерієм їх соціально-політичного призначення законні інтереси поділяються на:

а) ті, що спрямовані на отримання заохочення (наприклад, на зміну умов тримання засудженого в колоніях (ст. ст. 100, 101, 130 КВК);

б) ті, що спрямовані на отримання пільг (наприклад, придбання засудженими-інвалідами продуктів харчування і предметів першої потреби, у випадках, коли ці особи не працюють із незалежних від них причин (ч. 1 ст. 108, 116; ч. 2 ст. 118);

в) ті, що спрямовані на отримання благ, які за своєю суттю не є для засуджених ні заохоченням, ні пільгою.

Зміст цього законного інтересу осіб, які відбувають покарання, у законі виражається такими словосполученнями, як: «як правило» (ч. 1 ст. 93 КВК, у якій зазначено, що, як правило, засуджений відбуває покарання у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до його місця проживання); «як виняток» (ч. 2 ст. 93 КВК, у якій вказано, що переведення засуджених з колонії у колонію здійснюється за виняткових обставин); «за наявності можливості» (ч. 6 ст. 115 КВК, у якій мова ведеться про те, що засуджені з дозволу адміністрації установи виконання покарань можуть з коштів, які знаходяться на їх особових рахунках, додатково придбавати взуття і одяг) тощо [2, с. 41–42].

Як показує практика, немало проблем виникає у засуджених також і у ході реалізації своїх свобод.

У тлумачних словниках слово «свобода» означає можливість поводитися на свій розсуд [3, с. 606]. У свою чергу, в юриспруденції свобода є фундаментом будь-якого права особи та визнається беззаперечною соціальною цінністю [4, с. 127] (ст. 3 Конституції України). При цьому принцип свободи зумовлює такі вимоги, що мають бути втілені в праві у виді принципів, а саме:

а) дозволено все, що не заборонено законом (ч. 1 ст. 19 Конституції України; ч. 2 ст. 107 КВК);

б) поваги і непорушності прав людини (ст. ст. 3, 21 Конституції України; ч. 1 ст. 7 КВК);

в) автономії (ч. 1 ст. 63, 61 Конституції України; ст. 106 КВК); ін. [4, с. 127].

В узагальненому вигляді свободи людини і громадянина закріплені в розділі II Конституції України та викладені в Концепції основних прав і свобод людини та громадянина, які, без сумніву, мають враховуватись адміністрацією органів та установ виконання покарань при умові тих правообмежень засуджених, що витікають із змісту конкретного, визначеного у законі, покарання та вироку суду, а також при правомірності їх реалізації на практиці особами в процесі виконання – відбування покарань.

Зокрема, згідно з положеннями зазначеної Конвенції, до основоположних свобод особи належать:

а) свобода думки, совісті і релігії (ст. 9) (у КВК України – це ст. ст. 128, 128-1, що стосується права засуджених на віросповідання);

б) свобода вираження поглядів (ст. 10) (у КВК – ст. 113 «Листування засуджених до позбавлення волі»);

в) свобода зібрань та об'єднань (ст. 11) (у КВК – ст. 127 «Самодіяльні організації засуджених до позбавлення волі»);

г) інші свободи.

Таким чином, проведений аналіз змісту правового статусу засуджених в Україні дозволяє констатувати, що, не дивлячись на закріплення в законах прав і обов'язків цих осіб, у законодавчих актах все ж таки відсутні окремі правові норми, які стосуються законних інтересів і свобод засуджених, що виступає однією з детермінант, які сприяють вчиненню правопорушень, що посягають на правовий статус засуджених, а також, у цілому, впливають на ефективність процесу виконання-відбування покарань. Важливим у зв'язку з цим є й інший висновок з означеної проблематики, а саме: жоден відомчий та інший підзаконний акт не може встановлювати правообмеження для засуджених, позаяк це є виключною функцією закону.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавче право України: підручник: Т. 1 (у 2-х т.) / за заг. ред. Бараша. Київ: НАВС, 2018. 364 с.

2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. В. В. Коваленка та д.ю.н., проф. А. Х. Степанюка. Київ: Атіка, 2012. 492 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк: Глорія Трейд, 2012. 864 с.

4. Теорія держави і права: підручник / за заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.

Колб Олександр Григорович,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
професор кафедри кримінального права та процесу
Національного університету «Львівська політехніка»

Чорна Юлія Богданівна,

студентка IV курсу

Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ЗАКОНОДАВЧА КЛАСИФІКАЦІЯ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Під класифікацією в доктринальних джерелах розуміють розподіл предметів або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями [1, с. 300]. Слово «орган», у свою чергу, тлумачать як установу, що виконує певні функції у галузі державного управління, контролю, нагляду т. ін. [1, с. 473], а «установа» – як організацію, що відає якою-небудь галуззю (галузями) народного господарства, торгівлі, науки, т. ін. і працює у цій галузі [1, с. 660].

Отже, законодавча класифікація органів та установ виконання покарань – це їх поділ у законі на певні групи у залежності від нормативно-визначених функцій і завдань. При цьому варто зазначити, що мова у даному випадку ведеться не про їх систему, а про сукупність, позаяк центральними органами державної виконавчої влади та управління є різні суб'єкти (Міністерство юстиції України та Міністерство оборони України).

У ст. 11 КВК України, зокрема, здійснена наступна законодавча класифікація органів та установ виконання покарань та їх центральних органів їх управління:

1. Органи виконання покарань:

а) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань і пробації (на сьогодні –

це Міністерство юстиції України), яке діє на підставі відповідного Положення;

б) його територіальні управління.

У сфері виконання покарань такими органами виступають: Адміністрація Державної кримінально-виконавчої служби України, яка є структурним підрозділом Міністерства юстиції України та її міжрегіональні управління з питань виконання покарань та пробації, які діють на підставі відповідних положень (на сьогодні в Україні функціонують шість міжрегіональних управлінь з питань виконання покарань і пробації);

в) уповноважені органи пробації, які діють на підставі ст. 13 КВК, Закону України «Про пробацію» та відповідного Положення «Про державну установу «Центр пробації», а також типові положення про уповноважений орган з питань пробації та Типового положення про сектор ювенальної пробації.

2. Інші органи виконання покарань (ч. 7 ст. 11 КВК).

У першу чергу, мова ведеться про Державну виконавчу службу, правові засади якої у сфері виконання покарань визначені в ст. 12 КВК України та Законі України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [2]. Відповідно до положень зазначених законодавчих актів, ДВС України виконує покарання у виді конфіскації майна у випадках та в порядку, передбаченими КВК та іншими законами (ст. 59 КК України).

Державна виконавча служба входить до складу Міністерства юстиції України та функціонує згідно нормативно-правових принципів цього центрального органу виконавчої влади. Повноваження ДКВС України з питань виконання покарань закріплені в Законі України «Про виконавче провадження». При цьому, при виконанні покарання у виді конфіскації майна ДВС тісно взаємодіє з територіальними органами Національної поліції України [3].

Крім цього, у ч. 7 ст. 11 КВК України названі такі органи виконання покарань, як: а) військові частини; б) гауптвахти; в) дисциплінарний батальйон. Організацію і порядок їх діяльності регулюють ст. 17 Конституції України та законодавчі акти, що пов'язані з функціонуванням Збройних Сил України та інших військових формувань. При цьому, як з цього приводу зазначено

в ч. 4 ст. 17 Основного Закону України, Збройні Сили України та інші військові формування ніколи не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади або перешкодження їх діяльності.

Основним структурним та функціонально призначеним для виконання визначених завдань у Збройних Силах України та інших військових формувань є військові частини. Відповідно до чинного законодавства у сфері оборони, військова частина – основна військова одиниця постійної організації в збройних силах, що організаційно може входити до складу більшої військової частини або з'єднання (при цьому під поняття «частина» найчастіше мають на увазі полк або бригаду) [4].

3. Установи виконання покарань, до яких, як це впливає із змісту ч. 2 ст. 11 КВК, відносяться: а) арештні дома (ст. 60 КК, ст. ст. 15, 50-55 КВК; ПВР УВП); б) кримінально-виконавчі установи (відкритого типу (виправні центри) та закритого типу (виправні колонії)) (ч. 3 ст. 11 КВК); в) спеціальні виховні установи (виховні колонії) (ст. ст. 19, глава 21 КВК (ст. ст. 143-149); ПВР УВП); г) слідчі ізолятори у випадках передбачених законом (ч. 3 ст. 18, ст. ст. 89-90 КВК; Закон України «Про попереднє ув'язнення»; ПВР УВП).

Так у загальному вигляді законодавча класифікація органів та установ виконання покарань України та їх коротка характеристика. При цьому варто зауважити, що перелік цих суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин є вичерпним і розширеному (більш об'ємному за змістом, ніж визначений у законі) тлумаченню не підлягає. Такий підхід законодавця має своє історичне підґрунтя, а саме: надання функцій покарання для інших органів державної влади, зокрема у часи так званої радянської епохи (1917-1991 р. р.), привело до масових репресій населення та засуджених, а також до інших тяжких наслідків [5, с. 288–312].

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк: Глорія Трейд, 2012. 864 с.
2. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.09.2022).

3. Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства внутрішніх справ України та органів і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: наказ МВС України та Міністерства юстиції України від 30.01.2018 № 64/261/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.09.2022).

4. Військова частина – Вікіпедія. URL: <https://uk.m.wikipedia.org>wiki> (дата звернення: 29.09.2022).

5. Кримінально-виконавче право України: підручник: у 2-х т. Т. 1 / за заг. ред. Бараша. Київ: НАВС, 2018. 364 с.

Колодчин Дмитро Васильович,

кандидат юридичних наук,

докторант кафедри управління безпеки,

правоохоронної та антикорупційної діяльності

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад

«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕЖИМУ ЯК ЗАСОБУ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СФЕРІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Досліджуючи зарубіжний досвід запобігання злочинності в пенітенціарній сфері, ми хотіли б детально зупинитися на окремих аспектах забезпечення режиму виконання та відбування покарань, пов'язаних із позбавленням волі, як одному з найефективніших засобів спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у місцях несвободи.

Приступаючи до розгляду цього питання, необхідно визнати, що вчені-пенітенціаристи неоднозначно оцінюють роль режиму в протидії злочинності засуджених. З одного боку підкреслюється, що режим – це основа підтримання правопорядку в місцях позбавлення волі [1, с. 386–422; 2, с. 564–594; 3, с. 222–223]. Однак втілення цієї ідеї в життя пов'язане з різними підходами.

Основною тенденцією сучасного етапу розвитку пенітенціарної системи України взагалі й у сфері запобігання кримінальним правопорушенням у місцях несвободи зокрема, є прагнення гармонійно об'єднати вимогливість до засуджених і гуманні умови їх тримання в установах виконання покарань, у зв'язку з чим передбачені міжнародно-правові стандарти [4; 5; 6]. При цьому в якості механізму стимулювання правослухняної поведінки використовується прогресивна система виконання покарання [7; 8]. Радикальним аспектом цієї проблеми є визнання допустимості

зниження рівня життя у пенітенціарній установі, примушування засуджених до більш аскетичного існування, збільшення правообмежень, що входять до змісту відбування покарання у виді позбавлення волі, в інтересах посилення його карального та загальнопревентивного впливу.

За кордоном це, наприклад, припускає ліквідацію різного роду привілеїв для засуджених, пов'язаних із їхнім навчанням, заняттями фізичними вправами. Додатковим аргументом на користь цієї точки зору є можливість скоротити витрати на утримання тюрем [9, с. 544–545; 10, с. 85–93].

З іншого боку – режим як засіб спеціального запобігання пенітенціарній злочинності не тільки не абсолютизується, а й оцінюється негативно, оскільки, на думку окремих учених, він створює такі умови і стимулює виникнення особливого способу життя засуджених, які з високим ступенем імовірності можуть спровокувати їх кримінально-протиправну поведінку, породжуючи феномен безмотивних кримінальних правопорушень. У числі специфічних детермінант, які тією або іншою мірою негативно впливають на поведінку засуджених, учені називають факт існування в установах виконання покарань самоорганізованих об'єднань засуджених, лідери яких намагаються встановити своє управління, «підмінивши» тим самим начальника установи та інших посадових осіб своїм впливом на засуджених. Підкреслюється наявність особливого типу взаємовідносин, які можуть виникати між засудженими та між групами засуджених в силу неформальних правил, які діють у зазначених установах [11, с. 295].

Визнається, що серед засуджених є люди, які спочатку є потенційно небезпечними і для адміністрації, і для інших засуджених унаслідок психічних аномалій, характеру вчинених злочинів. Ці обставини супроводжує зрада інтересів служби з боку представників адміністрації, тобто за гроші вони доставляють в установи виконання покарань ті предмети, які можуть стати знаряддями злочину, сприяють втечам; існують й інші недоліки в охороні засуджених та нагляді за ними.

Необхідно зазначити, що у законодавця, який визначає порядок виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі, виникає дилема: або посилювати умови тримання, або слі-

дувати компромісним шляхом, який, на нашу думку, передбачає визнання функцією режиму профілактичної діяльності.

На цей рахунок у літературі з питань кримінально-виконавчого права справедливо наголошується, що норми режиму позбавлення волі з точки зору їх змісту спрямовані на забезпечення реалізації такого виду діяльності, як соціальний контроль, який виявляється у формі профілактичної функції [12, с. 183–184]. Вона покликана запобігати вчиненню кримінальних та інших правопорушень, як засудженими, так і іншими особами, пов'язаними в силу різних обставин з установами виконання покарань. Норми режиму створюють передумови і для реалізації таких його функцій як каральна, виховна та забезпечувальна.

При цьому більшою мірою режим, виконуючи запобіжні функції, позначається на обсязі прав і законних інтересів засуджених.

У свою чергу, в основі прав і законних інтересів засуджених, як і інших громадян держави, закладені права людини, гарантовані міжнародним співтовариством у ряді конвенцій і договорів. Система діючих міжнародно-правових актів, що регламентують правила поведінки із засудженими, є частиною системи міжнародних актів по боротьбі зі злочинністю.

Усі стандарти, що встановлюються цими актами, можна класифікувати за масштабами дії (універсальні або регіональні), їх спеціалізацією (загального характеру та акти спеціального призначення), ступенем обов'язковості для держав-учасників (стандарти-принципи і стандарти-рекомендації). Переважна частина зазначених стандартів міститься в Загальній декларації прав людини (1948 р.), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1966 р.), Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання (1984 р.) та ін. Механізм охорони прав і законних інтересів громадян, передбачений зазначеними актами, повинен поширюватися і на засуджених, які відбувають покарання в місцях несвободи Міністерства юстиції України.

Захисту прав і законних інтересів засуджених присвячено ряд міжнародних правових документів, які деталізують форми й методи поводження з ними під час відбування покарань, які також певною мірою спрямовано на запобігання кримінальним правопорушенням у місцях несвободи. Серед таких документів: Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1979 р.), Звід принципів захисту всіх осіб, підданих затриманню або ув'язненню в якій би то не було формі (1988 р.), Європейські пенітенціарні правила (2006 р.), Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими (Правила Нельсона Манделі) (2015 р.), Процедури ефективного виконання Мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими.

Таким чином, право засуджених користуватися всіма правами людини і фундаментальними свободами викладені у Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та Факультативному протоколі до нього, а також в інших пактах Організації Об'єднаних Націй, як підкреслено у ст. 5 Основних принципів поводження з ув'язненими від 14 грудня 1990 р. Однак Основні принципи допускають обмеження зазначених прав і свобод, якщо необхідність обмежень явно обумовлена фактом ув'язнення в тюрму.

Обмеження прав засуджених не повинно застосовуватися довільно, а подібне правозастосування має бути пов'язане з конкретними цілями. Відповідно до Загальної декларації прав людини (п. 2 ст. 29), такими цілями виступають захист прав і свобод інших людей, а також задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в суспільстві [13]. Зазначені цілі обмежень юридично закріплені в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (п. 3 ст. 12, п. 3 ст. 18, п. 3 ст. 19, ст. 21, 22) [14]. Американська конвенція про права людини цілями обмежень визнає запобігання злочину, захист національної безпеки і здоров'я інших людей [15].

Однак не всі права засуджених можуть бути обмежені, навіть в умовах введення надзвичайного або особливого стану (у тому числі й режиму особливих умов як юридичного наслідку вчинення окремих кримінальних правопорушень у місцях не-свободи). Відповідно до п. 2 ст. 4 Міжнародного пакту про гро-

мадянські і політичні права, такий стан не є підставою для будь-яких обмежень права на життя (ст. 6); свободи від тортур та не-людського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (ст. 7); права людини не вважатися винною у вчиненні будь-якого злочину внаслідок будь-якої дії чи упущення, яке, згідно з чинним у момент його вчинення внутрішньодержавним законодавством або міжнародним правом, не було кримінальним правопорушенням (ст. 15); права на визнання правосуб'єктності (ст. 16) [14].

Таким чином, права засуджених, які можуть бути обмежені за обставин, зазначених у нормативно-правових документах, складають юридичну основу будь-яких правообмежень.

Список використаних джерел

1. Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. / за ред. проф. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 624 с.
2. Кримінально-виконавче право України: підручник / Джужа О. М., Богатирьов І. Г., Колб О. Г. та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2010. 752 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України / Богатирьов І. Г., Джужа О. М., Богатирьова О. І. та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. Київ: Атіка, 2010. 344 с.
4. Іваньков О. І. Міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення захисту прав засуджених до позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 233 с.
5. Краснокутський О. В. Міжнародно-правові механізми забезпечення прав засуджених до позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 200 с.
6. Льовочкін В. А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002. 196 с.
7. Гритенко О. А. Теоретико-правові концептуальні засади прогресивної системи виконання та відбукання покарання у виді позбавлення волі: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2020. 501 с.
8. Кревсун О. М. Прогресивна система виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 18 с.
9. Криминология / под ред. Дж. Ф. Шели; пер. с англ. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 864 с.
10. Тюрмы и наказания: Инквизиция, тюрьмы, телесные наказания, казни / подгот. текста: Т. И. Ревяко. Минск: Литература, 1996. 576 с.
11. Криминология: учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Юрист, 2002. 326 с.

12. Уголовно-исполнительное право: учебник / под ред. В. И. Селиверстова. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Юрист, 2004. 571 с.

13. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена у резолюції 217 А (III) Генеральною Асамблеєю ООН від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 28.09.2022).

14. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнято 16.12.1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН, ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 28.09.2022).

15. American Convention on Human Rights. URL: http://www.hrcr.org/docs/American_Convention/oashr.html (дата звернення: 28.09.2022).

Кравець Дар'я Миколаївна,
старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права, конституційного права
Академії Державної пенітенціарної служби

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВИД СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Сучасна наука розглядає поняття відповідальності у різних аспектах. Найбільш широким є поняття соціальна відповідальність. Але обмеження тільки цим одним поняттям не може задовольнити науку і різні аспекти сучасних знань. Проблематика юридичної відповідальності викликає багато дискусій серед науковців, так як є одним із важливих питань у теорії держави та права.

Сам термін відповідальність протягом багатьох десятиліть, а то й століть досліджується різними науками: філософією, соціологією, юриспруденцією, психологією, політологією, а у ряді аспектів і релігієзнавством. У тлумачних словниках, юридичних та інших є різні тлумачення цього поняття. «Відповідальність» в українській мові означає «покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну роботу, дії, вчинки, слова». Словник російської мови розтлумачує відповідальність як «необхідність, обов'язок відповідати за свої дії, вчинки, бути відповідальним за них. Проте, всі вони мають загальне спільне, яке вказує на здійснення або порушення зобов'язань у певній сфері суспільних відносин: матеріальних, політичних, юридичних та інших. Безумовно, на наш погляд, юридичні відносини у їх багатозначності цікавлять нас у першу чергу. Але всі види цих відносин є суспільними, соціальними і не можуть бути якимось іншими. Соціальна відповідальність виникає одночас-

но з суспільством, коли поведінка особи набуває суспільної значущості та починає врегульовуватися за допомогою соціальних норм.

У сучасній теорії права аналізується питання про два види юридичної відповідальності: звичайний, традиційний який має назву негативна або ретроспективна, що передбачає застосування санкцій за вчинені неправомірні діяння у виді державно-правового примусу і позитивний або перспективний, що передбачає сумлінне виконання суб'єктом покладених на нього обов'язків і певну позитивну оцінку дій у вигляді заохочення. Підтвердження цього можна знайти у працях вчених Бобровнико С. В. [1], Басіна К. В. [2], Оніщенко Н. М. [3].

Позитивну юридичну відповідальність можна розглядати у розрізі активної правомірної поведінки. Негативна ж юридична відповідальність включає в себе:

а) заходи державного примусу за вчинене діяння, які пов'язані з позбавленням винного благ особистого, матеріально-го і морального характеру;

б) перетерпіти несприятливі наслідки правопорушення, а в кримінальній відповідальності відчуті кару за скоєне.

У юридичній науці не всі вчені схильні до визнання двох видів юридичної відповідальності. Значна кількість юристів як вчених так і практиків визнають власне юридичну, тобто негативну відповідальність. Позитивну відносять до звичайної соціальної відповідальності, зокрема, як обов'язок добросовісно виконувати свої посадові повноваження. Позитивна відповідальність тісно пов'язана з моральною, але на відміну від останньої, ґрунтується на потенційній можливості застосування до правопорушника державного примусу. Водночас реалізація юридичної відповідальності супроводжується моральною оцінкою з точки зору її відповідності критеріям справедливості, визнання суспільством.

Малеїн М. С. ще у 80-х роках двадцятого століття писав, що позитивна відповідальність є категорією правосвідомості, а не права і тому вона не має практичної реалізації.

Складність позитивної відповідальності заключається в тому, що важко визначити її кваліфікуючі ознаки суб'єктивного чи об'єктивного спрямування, статистичні чи динамічні характеристики.

Сьогодні треба визначитись чи є нагальна необхідність виділяти два види відповідальності, чи достатньо однієї юридичної ретроспективної.

Список використаних джерел

1. Бобровник С. В. Правове регулювання суспільних відносин та реалізація права. *Правова держава : щорічник наукових праць*. 1996. Вип. 7. С. 103–108.
2. Басін К. В. Юридична відповідальність: природа, форми реалізації та права людини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. 214 с.
3. Інститут юридичної відповідальності у демократичних правових системах: монографія / Н. М. Оніщенко та ін.; за заг. ред. Н. М. Оніщенко. Київ: Юридична думка, 2009. 216 с.

Ніщимна Світлана Олексіївна,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри
адміністративного, цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

Формування фінансової безпеки нашої держави розпочалося ще з прийняттям у 1990 році Закону «Про економічну самостійність Української РСР» та подальшого проголошення Акту проголошення незалежності України. Таке нормативне підґрунтя й дало можливість визначити подальший самостійний шлях України, який безперечно мав базуватися на фінансовій спроможності, у т.ч. й фінансовій безпеці.

Фінансова безпека держави складається з широкого кола відносин, що потребують правового регулювання. Нормативно-правові акти України, прийняті на зорі її становлення, дали можливість прийняти досить виражений за змістом Основний Закон держави. Так, Конституцією України передбачено необхідність захисту суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, що є найважливішими функціями держави, справою усього українського народу. Згідно ст. 106 Конституції України, Президент України забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави.

На підставі та на виконання норм Конституції України у 1997 році була вперше схвалена Концепція (основи державної політики) національної безпеки України[1]. Подальший розвиток держави сприяв затвердженню у 2003 році базового Закону

України «Про основи національної безпеки України»[2], з прийняттям якого згадана Концепція втратила чинність.

Зважаючи на необхідність вдосконалення передбаченої законодавством політики у сфері національної безпеки, у 2018 році було ухвалено новий Закон України «Про національну безпеку України»[3], яким передбачається докорінна перебудова усієї системи безпеки держави, у тому числі й фінансової.

До суб'єктів забезпечення фінансової безпеки держави належать усі державні органи та установи, які в межах своїх функцій визначають пріоритети та політику України в галузі фінансів. Такими суб'єктами, насамперед, є Президент України та Верховна Рада України, як вищий орган законодавчої влади в державі, а також органи, що безпосередньо забезпечують виконання приписів вищих органів влади. До них належать: Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; Рахункова палата України; Національний банк України; Державна податкова служба України; Державне казначейська служба України; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; Фонд державного майна України та ін.

До сфери регулювання фінансовою безпекою держави належать такі напрямки діяльності держави: бюджетна безпека, боргова безпека, безпека грошового обігу та стримування інфляційних процесів, безпека валютного ринку, безпека фондового ринку, безпека страхового ринку, банківська безпека.

Однією із цілей, що стоять перед наукою фінансового права є підтримка ефективності публічних фінансів та фінансової безпеки держави на рівні, необхідному для забезпечення прав, свобод та законних інтересів громадян. Отже, принципами, що безпосередньо відображають цю мету, слід визнати принцип ефективності публічних фінансів та принцип забезпечення фінансової безпеки.

В умовах політичної та економічної нестабільності особливе місце посідає принцип фінансової безпеки держави. Світовий досвід свідчить, що при побудові моделі фінансової системи з позицій національної безпеки важливо не вдатися до крайнощів. Так, слід уникати як децентралізації фінансової системи, так зайвої централізації фінансових ресурсів у державному бюджеті, яка виключає самостійний розвиток приватного сектора економіки.

На сучасному розвитку держави метою фінансового права є підтримка належного рівня фінансової безпеки держави, яка має забезпечити застосування повною мірою гарантованих прав, свобод та законних інтересів громадян. Такий меті відповідає принцип фінансової безпеки держави.

У кожній країні рівень фінансової безпеки держави визначається певним набором чинників. Найбільш характерними є: ступінь економічної відкритості держави та доступ до внутрішнього ринку; ступінь розвиненості фінансового ринку; привабливість фінансового клімату країни; ступінь нормативно-правового забезпечення фінансового ринку; ступінь довіри населення до фінансової політики держави, яка проявляється у його участі в операціях на фінансовому ринку; ефективність боротьби із фінансовими правопорушеннями.

Список використаних джерел

1. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України : постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 р. № 3/97-ВР. Втрата чинності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.09.2022).
2. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV. Втрата чинності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> (дата звернення: 21.09.2022).
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення: 21.09.2022).
4. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
5. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави : навч. посіб. Львів, 2020. 356 с.
6. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учебник. Харьков: Консум, 2000. 704 с.
7. Фінансове право України: навч. посіб. / Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, Н. Ю. Пришва та ін. Київ: Правова єдність, 2009. 395 с.

Пузирьов Михайло Сергійович,
доктор юридичних наук, старший дослідник, професор кафедри
кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби
Самофалов Олександр Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
адміністративного, цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ УКЛАДЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ УГОДИ З НЕДІЄЗДАТНОЮ ОСОБОЮ

Усі фізичні особи є рівними у здатності мати цивільні права та обов'язки, які здійснюють вільно, на свій розсуд у межах притаманного їм рівня дієздатності. Відповідно до чинного законодавства, цивільну дієздатність має лише фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Цивільне законодавство України передбачає і випадки позбавлення фізичної особи дієздатності. Визнання фізичної особи недієздатною є способом охорони та захисту прав суб'єктів цивільних правовідносин. Відповідно до ч. 1 ст. 39 Цивільного кодексу України, єдиною підставою для визнання фізичної особи недієздатною є наявність у неї хронічного, стійкого психічного розладу, внаслідок якого особа не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними [1].

Зазначимо, що інститут визнання особи недієздатною існував ще у Стародавньому Римі, де його застосування мало на меті, передусім, забезпечення збереження родового майна особи, що визнавалась недієздатною та була неспроможною вчиняти будь-які правочини. До таких категорій осіб, окрім тих, що мали тяжке психічне захворювання, належали також жінки, марнотратники та відсталі у розумовому розвитку [2].

У Законах XII таблиць, які належать до перших юридичних джерел, можна побачити таке положення: «Якщо людина збожеволіла, то нехай владу над нею самою і над її майном візьмуть її агнати або родичі» [3, с. 941].

На сьогодні інститут визнання недієздатності знайшов достатньо детальну регламентацію як у Цивільному кодексі України, так і в Цивільному процесуальному кодексі України, що зумовлено

суттєвим характером обмежень, яких зазнає особа, позбавлена дієздатності.

Фізична особа може бути визнана недієздатною лише на підставі судового рішення. Згідно з ч. 3 ст. 296 Цивільного процесуального кодексу України, заяву про визнання фізичної особи недієздатною може бути подано членами її сім'ї, близькими родичами, незалежно від їх спільного проживання, органом опіки та піклування, закладом з надання психіатричної допомоги [4]. У заяві мають бути викладені обставини, які свідчать про хронічний, стійкий психічний розлад, і про їх наслідки у вигляді неможливості особи усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Оскільки від вирішення питання щодо дієздатності фізичної особи залежить можливість її участі у вирішенні інших цивільних справ, заяви про визнання особи недієздатною підлягають розглядові окремо від інших вимог. Одночасно зі спором про право питання про недієздатність може вирішуватись судом лише у тому разі, коли спір виник після смерті цієї особи (п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним») [5]. У розгляді справи про визнання особи недієздатною обов'язково бере участь заявник та представник органу опіки та піклування. Участь у процесі особи, стосовно якої розглядається дана справа, не є обов'язковою. Згідно з ч. 1 ст. 299 Цивільного процесуального кодексу України, питання про виклик такої особи вирішується судом в кожному випадку з урахуванням стану її здоров'я [4].

Для підтвердження факту наявності психічного розладу особи судом в обов'язковому порядку призначається судово-психіатрична експертиза, яка у разі ухилення особи від її проходження може бути здійснена у примусовому порядку. При цьому важливо, що у висновку за результатами проведення експертизи не може бути встановлено факт дієздатності чи недієздатності особи – це входить виключно до компетенції суду [6, с. 126].

У судовій практиці існують випадки, коли особи звертаються до суду із заявою про визнання недієздатності, не маючи для цього об'єктивних підстав, і не з метою охорони та захисту її прав, а з тим, щоб перешкодити власнику розпоряджатися своїм майном або набути можливість управляти майном недієздатного

як його опікуни. Безумовно, такі дії, вчинені стосовно особи, яка розуміє значення своїх дій та може керувати ними, може порушувати її права на повагу до гідності та честі, призвести до душевних страждань. Тому якщо суд відмовляє у задоволенні заяви та визнає заявника таким, що діяв недобросовісно, фізична особа має право претендувати на відшкодування від заявника моральної шкоди. Крім того, недобросовісність заявника є підставою для стягнення з нього судових витрат.

Таким чином, підбиваючи підсумок викладеному, хочемо розумівати наступне. Відомо, що особа, позбавлена дієздатності, самостійно не може вчиняти будь-якого правочину, тобто укладати цивільно-правові угоди з іншими фізичними чи юридичними особами. Але попри заборони, така особа, враховуючи те, що за її зовнішніми ознаками не завжди можна зрозуміти про її психічний стан, може виступити учасником цивільних правовідносин без повідомлення опікуна і таким чином укласти угоду, яка відповідно вже заздалегідь є нікчемною. Необхідно зазначити, що чинне законодавство не забезпечує добросовісних сторін договору можливістю отримати інформацію про заборону вчиняти правочини недієздатними особами, і тому існує велика загроза стати жертвою шахрайських махінацій. Слід зазначити, що окреслена проблематика потребує більш детального дослідження, тому в наступних публікаціях буде розширено розглянуто питання негативних наслідків укладення цивільно-правових угод із недієздатними особами.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Бойченко Г. М., Шум С. С. Історичний розвиток інституту визнання особи недієздатною. *Форум права*. 2011. № 2. С. 75–86. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=FP_index.htm_2011_2_14 (дата звернення: 30.09.2022).
3. Дорн А. Г. Догмы Римского права: лекция пр. А. Г. Дорна. Рукопись, 1883. 1120 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

5. Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним: постанова Пленуму Верховного Суду України від 28.03.1972 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-72#Text> (дата звернення: 30.09.2022).

6. Волкова Н. В. Процесуальні особливості розгляду справ щодо обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною (окремі аспекти). *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. № 56. С. 124–132.

Руденко Лариса Анатоліївна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри практичної психології та педагогіки,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Литвин Андрій Вікторович,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри практичної психології та педагогіки,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В РИЗИКОНЕБЕЗПЕЧНИХ ОБСТАВИНАХ

В умовах військового стану, оголошеного в країні, суспільно-політичні перетворення в українському суспільстві характеризуються глобальністю викликів, непередбачуваністю обставин, гострою потребою модернізації сил і засобів щодо запобігання та ліквідації негативних наслідків надзвичайних ситуацій, спричинених війною. Це зумовлює суттєві зміни в характері службово-бойової діяльності аварійно-рятувальних підрозділів, пов'язані з опануванням і виконанням особовим складом нових функцій. Якість їх виконання значною мірою залежить від рівня професійної компетентності та психологічної готовності фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій до діяльності в умовах небезпеки і ризику.

Відтак закономірним є посилення вимог органів і підрозділів Державної служби з надзвичайних ситуацій до рівня підготовленості рятувальників у профільних закладах освіти, зокрема психологічної, що потребує упровадження в освітній процес педагогічної системи формування готовності майбутніх рятувальників до професійної діяльності [1, с. 153], спрямованої на забезпечення їхньої оптимальної психологічної підготовленості до роботи в ризиконебезпечних обставинах.

Готовність фахівця нині розуміють як інтегративну якість психіки особистості, що органічно поєднує значущі соціальні та індивідуальні мотиви, емоційно-вольову стійкість до бар'єрів, що стоять на шляху до досягнення мети, професійні знання, вміння та навички, рівень фізичного розвитку. Основи психологічної готовності майбутніх керівників органів і підрозділів ДСНС закладаються в стінах профільних закладів вищої освіти, де вони формуються та розвиваються як особистості та відповідальні посадовці.

На наш погляд, *готовність* – це: 1) психофізіологічний стан фахівця, детермінований тривалою різноплановою теоретичною та практичною підготовкою, що забезпечує цілісну підготовленість до ефективної індивідуальної та групової професійної діяльності в екстремальних, ризиконебезпечних ситуаціях; 2) складне особистісне утворення, осердям якого є позитивні настанови, мотиви й усвідомлення сутності власної праці, посадових обов'язків, доповнені необхідними для успішного виконання професійних функцій знаннями, вміннями, навичками, сформованими соціально та професійно важливими якостями особистості [2, с. 94].

Психологічна ж готовність фахівців ДСНС до професійної діяльності є специфічним психічним утворенням, що має складну динамічну структуру, між компонентами якої існують функціональні залежності. До її суттєвих елементів відносять налаштованість на виконання майбутніх завдань, впевненість у собі, стабільність психічних реакцій, емоційна стійкість до небезпеки, високий ступінь самоорганізації та саморегуляції, які забезпечують успішне виконання службових завдань.

Результати проведеного нами дослідження дають підстави визначити *психологічну готовність майбутніх фахівців ДСНС до діяльності в ризиконебезпечних обставинах* як стан підвищеної налаштованості та мобілізованості психіки, спрямований на дієву реалізацію отриманих знань, умінь, навичок, подолання труднощів службової діяльності, що дозволяє швидко орієнтуватися в ризиконебезпечних обставинах надзвичайних ситуацій, ухвалювати оптимальні рішення для їх ліквідації та виявляти волю під час їх реалізації [3, с. 43]. Вона має складну динамічну структуру та складається з мотиваційного, пізнавального, емоційного, операційно-технологічного та вольового компонентів,

які тісно взаємопов'язані. Їх цілеспрямоване формування істотно впливає на здатність випускників ЗВО ДСНС успішно виконувати службові завдання з ліквідації надзвичайних ситуацій.

Психологічна готовність майбутніх рятувальників до діяльності в ризиконебезпечних обставинах є результатом цілеспрямованого та неперервного процесу їхньої професійної підготовки. Усвідомлення та врахування командирами, начальницьким і професорсько-викладацьким складом ЗВО ДСНС змістових елементів структури психологічної готовності, рівнів її прояву, чинників, що впливають на її формування, дає змогу підвищити ефективність педагогічного впливу на майбутніх фахівців у цьому процесі. Слід наголосити на необхідності забезпечити не лише формування автоматизованих дій, а й психологічних механізмів, які сприяють активізації властивостей психіки, що здійснюють адаптацію організму до реальних умов виконання діяльності в ризиконебезпечних обставинах.

На думку фахівців, під час підготовки курсантів ЗВО ДСНС до службової діяльності в ризиконебезпечних обставинах доцільно застосовувати такі методи і прийоми: забезпечення тісного взаємозв'язку між теоретичними питаннями навчальних дисциплін і аналізом завдань, які фахівці вирішують в умовах ризику та небезпеки; розв'язання навчальних задач із браком інформації, створенням труднощів, елементами небезпеки і ризику; введення в хід заняття непередбачених перешкод і несподіваних ускладнень; проведення вправ із порівняння та класифікації окремих аспектів професійної діяльності залежно від їх важливості, складності, термінів досягнення; постановка завдань, що потребують самостійного вибору оптимального способу вирішення з декількох можливих; створення ситуацій, що ведуть до часткових невдач і вимагають надалі підвищеної уважності й активності; постановка завдань і створення ситуацій, що потребують негайного переходу до рішучих, самостійних і організованих дій; організація змагання між курсантами та курсантськими групами; моделювання майбутньої діяльності залежно від зміни зовнішніх умов і внутрішніх чинників; проведення практичних занять із використанням аварійно-рятувальної та іншої техніки, засобів і спорядження в обставинах, максимально наближених до реальних надзвичайних ситуацій (передусім типових); вико-

ристання тренінгових методик активізації навчання, самонавчання та самовиховання майбутніх рятувальників.

Важливими психолого-педагогічними умовами підвищення ефективності формування психологічної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в ризиконебезпечних обставинах вважаємо: постійне вдосконалення педагогічної майстерності професорсько-викладацького складу; активне використання в підготовці інноваційного службово-бойового досвіду діяльності аварійно-рятувальних формувань; удосконалення психологічної підготовки курсантів шляхом моделювання стресогенних чинників, що впливають на особовий склад в ризиконебезпечних обставинах і екстремальних ситуаціях; урахування індивідуально-психологічних особливостей в освітньому процесі; моральне та матеріальне стимулювання активності курсантів у звичайних і, особливо, в екстремальних ситуаціях, пов'язаних із ризиком для життя [3, с. 45].

Упровадження педагогічної системи формування психологічної готовності та психолого-педагогічних умов підвищення ефективності цього процесу сприяє підвищенню рівня професійної підготовленості курсантів у період навчання у закладі вищої освіти і стійкості випускників під час несення служби в оперативно-рятувальних підрозділах ДСНС, а також у процесі ліквідації надзвичайних ситуацій в умовах ризику.

Список використаних джерел

1. Коваль М., Козяр М., Литвин А. Педагогічна модель формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. Львів: ЛДУ БЖД, 2018. Вип 18. С. 151–159.
2. Козяр М., Литвин А. Теоретичні засади формування готовності фахівців цивільного захисту до діяльності в екстремальних ситуаціях. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2017. № 1. С. 85–98.
3. Литвин А. В., Руденко Л. А. Формування психологічної готовності курсантів ЗВО ДСНС до діяльності в ризиконебезпечних обставинах. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. 2021. № 1 (21). С. 40–48.

Самойленко Олександр Олександрович,
кандидат психологічних наук,
начальник кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
Заболотна Олена Русланівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Впровадження технологій дистанційного навчання є однією з провідних тенденцій розвитку сучасної вищої освіти як в Україні, так і за кордоном. Сучасний стан розвитку технологій дистанційного навчання здатен забезпечити доступ до різноманітних форм та методів передачі навчальної інформації. Проте, незважаючи на перспективи у впровадженні дистанційної освіти, донедавна вона була не надто поширеною у вищих навчальних закладах України. Ситуація докорінно змінилася через пандемію коронавірусу COVID-19, коли у 2020 році всі заклади освіти змушені були перейти на дистанційну форму навчання. Вимушене дистанційне навчання стало своєрідним викликом для всіх учасників освітнього процесу в усьому світі, тому що жодна країна та освітня система не були готові до цього. Через тривалий карантин освітянам довелося терміново опановувати нові підходи, технології, методи навчання, цифрову грамотність та інше. Водночас слід зазначити, що такі трансформації в освітньому процесі закладів вищої освіти надали змогу його учасникам швидко адаптуватись до роботи під час збройної агресії РФ після 24.02.2022 року.

За наявною інформацією, 2477 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів, 286 з них зруйновано вщент. Ряд закладів вищої освіти (інститути, університети й академії), фахової передвищої освіти (коледжі) та відокремлених структурних підрозділів змінили свою локацію. Щотижня кількість постраждалих від війни та переміщених закладів освіти зростає.

Сучасні процеси діджиталізації країни, поширення «швидкісного інтернету» дають можливість проводити дистанційне навчання майже в будь-якій точці України, звичайно за виключенням регіонів, де тривають активні бойові дії. Учасники освітнього процесу мають змогу навчатися синхронно та асинхронно.

Синхронний формат передбачає співпрацю педагогів та учнів у «прямому ефірі», тобто в режимі реального часу, за допомогою інтерактивних методів навчання, обміну текстовими чи голосовими повідомленнями, відеоконференцій в режимі онлайн. Варіантом синхронної дистанційної освіти є такий режим проведення занять, коли учні повинні бути присутніми одночасно із вчителем біля своїх смартфонів, планшетів, комп'ютерів (живе навчання в реальному режимі часу з одночасним спілкуванням з педагогами і однолітками). Перевагою такого методу є те, що можна залучати учасників до активної роботи та отримувати зворотній зв'язок з аудиторією.

Асинхронне навчання відбувається за допомогою онлайн технологій (e-mail, телебачення, веб-платформи) та не передбачає безпосередньої взаємодії в режимі реального часу, тобто відбувається опрацювання навчального матеріалу в індивідуальному темпі.

Тому цілком очевидним є сприйняття всіма учасниками освітнього процесу того факту, що для освітньої системи України під час новітніх викликів, в тому числі і таких, що по'язані з надзвичайними обставинами як природного, так і воєнного характеру, впровадження дистанційного навчання стає ще більш актуальним та надає можливість повністю переосмислити та перезавантажити освітній процес, використовуючи нові технології та форми.

Таке навчання в сучасних умовах має ряд переваг та недоліків, включаючи заходи розсосередження учасників освітнього процесу та використання сучасних технологій дистанційного навчання.

Отже, до переваг дистанційної освіти, на нашу думку, варто віднести:

1. Технологічність. Інтерактивність. В сучасній освіті навчальний процес у дистанційній формі базується на нових досягненнях інформаційних технологій, які, в свою чергу, сприяють самовдосконаленню, опануванню технологій та засобів навчан-

ня. В ЗВО всі навчальні матеріали дистанційних курсів розробляються відповідно до програм, але не обмежуються виключно одним джерелом інформації, як-то навчальний посібник, курс лекцій тощо, але й включають медіафайли, коментарі вчителя, посилання на законодавчу базу, освітні кейси тощо.

2. Індивідуальний темп. Навчання учасників навчального процесу за індивідуальними можливостями кожного дає можливість створити гнучкий індивідуальний графік: вивчення всіх предметів у власному темпі сприйняття, залежно від індивідуальних особливостей, стану здоров'я та освітніх потреб.

3. Безбар'єрність. Дистанційна освіта дозволяє не обмежувати себе у виборі навчального закладу та освітніх можливостей, попри своє місцеперебування, що в свою чергу сприяє стиранню сталих географічних кордонів для здобуття освіти. Наразі здобувати освіту при бажанні цілком можливо як в маленькому селі, так і в мегаполісі, при цьому обираючи до вподоби різні курси в різних навчальних закладах світу.

4. Безпека. Теперішня безпекова ситуація в Україні, пов'язана з веденням бойових дій, нові загрози здійснення терористичних актів, стихійних лих та інших надзвичайних ситуацій, коли неможливо відвідувати навчальний заклад і необхідно залишатись вдома задля власної безпеки, лише підкреслює значущість та актуальність дистанційної форми освіти.

Недоліки дистанційної освіти:

1. Технічне оснащення та нерівні умови доступу. Якість навчання за допомогою дистанційних технологій напряму залежить від якісного матеріально-технічного забезпечення учасників освітнього процесу та наявності доступу до Internet-мережі. Нерівність у доступі до цифрових ресурсів може призводити до розриву в освітніх результатах серед різних категорій населення або ж зменшувати якість освіти, в залежності від умов, в яких перебувають студенти.

2. Відсутність соціалізації. Відчуття приналежності до певної соціальної групи – надважлива складова становлення особистості та її подальшого професійного становлення та зростання. Онлайн навчання надає переваги у вивченні командної роботи, вирішення конфліктних ситуацій та ефективної взаємодії. В умовах дистанційного навчання втрачаються можливості здобути

так звані soft skills. Крім того надмірність проведеного перед монітором часу негативно впливає на стан здоров'я, особливо зір, навіть враховуючи перерви.

3. Відсутність практичних занять. В режимі онлайн здебільшого не існує практики в класичному її розумінні. Звичайно можливо проводити дослідження, лабораторні роботи, але бракує саме «духу» тієї чи іншої професії, можливості так-би мовити відчувти, в тому числі тактильно, певні особливості того чи іншого роду діяльності. Хірург не зможе проводити якісні складні операції, не відчувши скальпель, фармацевт не зможе виготовляти ліки за рецептом, навіть не відчувши запахів певних елементів таблиці Менделєєва.

4. Академічна доброчесність. Існує проблема забезпечення самостійності та автентичності роботи студента. Крім того, необхідно здійснювати перевірку робіт (творів, рефератів та ін.) на можливий плагіат.

Війна з рф посилила й розширила коло викликів, які вже постали перед освітою через пандемію COVID-19. Для української освітньої системи це випробовування стало ще й своєрідним поштовхом, який відкрив вікно до нових можливостей, ставши каталізатором давно назрілих модернізаційних змін в освіті. Передусім йдеться про розвиток цифрової та дистанційної освіти.

Останні події в Україні стали також поштовхом для зміни принципів викладацького процесу. Педагоги ще раз усвідомили, що тепер їхня сила не у вмінні розповісти те, що студенти можуть і без них послухати, подивитись або почитати в інтернеті на різних платформах. Тепер їхня основна сила та призначення у вмінні підтримати жагу до знань, мотивувати, допомогти запалити таланти, стати підтримкою. У цілому дистанційна освіта має бути інтерактивною, захопливою і такою, що спонукає до поглиблення знань, щоб надавати українським абітурієнтам конкурентні переваги на глобальній освітній арені.

Освіта має реагувати на пізнавальні потреби студента, давати відповідний зворотний зв'язок та персоналізувати вміст відповідно до інтересів студентів.

Наразі Україна, яка фактично перебуває у стані війни, стає перед складним вибором щодо освіти. По-перше, доступ до процесу навчання тисячам студентів наших закладів вищої освіти

ти, які перебувають за кордоном, спроможне забезпечити виключно онлайн-навчання. Якщо навчання буде тільки в очному форматі, ми втратимо не тільки студентів, а й тих викладачів, які виїхали із сім'єю до іншої країни.

По-друге, безперервність освітнього процесу в офлайн-формі в умовах війни забезпечити просто неможливо. Війна – це непрогнозованість дій противника, а звідси й актуальність безпекового компоненту. А якщо процес навчання не є безперервним, то про якісну вищу освіту не може бути й мови. Крім того сюди слід додати й низку інших проблем, з якими стикаються університети: руйнації, зменшення фінансування тощо. Вихід в офлайн загострить їх.

З іншого боку, зрозуміло, що деякі спеціальності є значно вимогливішими щодо вибору форми навчання на користь офлайн, бо є речі, які неможливо показати студентам на екрані гаджета, зокрема це стосується військових спеціальностей.

Отже, як офлайн-, так і онлайн-формати навчання мають свої за і проти. Результативність обох форм навчання буде залежати від якості його організації та підготовки усіх учасників освітнього процесу.

Самофалов Леонід Прохорович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права, конституційного права
Академії Державної пенітенціарної служби

РЕАЛЬНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Проблема реалізації і захисту прав людини і громадянина у всіх типах державно-організованого суспільства завжди займала чільне місце. Ефективність реалізації прав і свобод відображає ступінь демократичності держави і суспільства, їх справедливості і гуманізм.

Не випадково, наслідуючи кращі традиції світової наукової думки, положення передових конституцій розвинутих країн світу, у статті 3 Конституції України зазначено, що людина її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

Сучасний стан вирішення вказаної проблеми пов'язаний з рядом негативних факторів і процесів. Це низький рівень правової культури, особливо людей які здійснюють владні функції і мають достатньо високий рівень освіти, не говорячи про звичайних людей, низький рівень правосвідомості; недотримання вимог законності і правопорядку; прорахунки у визначенні юридичної відповідальності та інше.

Безумовно, на це впливає стан соціального забезпечення членів українського суспільства, яке професор П. М. Рабінович назвав "соціально неоднорідним суспільством", не пояснивши чи є в оно класовим, чи якимось іншим.

Відповідно до чинної Конституції України основа механізму забезпечення прав і свобод людини лежить у плоскості діяльності органів центральної державної влади і місцевого самоврядування.

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є Верховна Рада. Крім законотворчості, Верховна Рада України має повноваження на здійснення й інших видів діяльності, зокрема проведення парламентського контролю за дотриманням виконання норм Конституції та інших законів.

Конституційний суд України є органом конституційної юрисдикції в Україні, вирішує питання про відповідність Конституції законів України та інших нормативно-правових актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції.

У статті 102 Конституції України визначено, що Президент України є гарантом прав і свобод людини і громадянина. Водночас стаття 116 Основного Закону передбачає, що Кабінет Міністрів України вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Але, якщо взяти, для прикладу як на практиці вирішується питання реалізації основних прав і, тільки деяких, то видно, що вказані органи і посадові особи не звертають уваги на ті порушення, що скоюються в державі. Так, зокрема, стаття 49 Конституції забороняє ліквідовувати медичні заклади державного і місцевого підпорядкування. Але тільки в Чернігові і області їх за останні п'ять років було закрито чимало, у тому числі Обласну кардіологічну лікарню. Мабуть в місті і області різко зменшилась кількість серцевих хвороб.

Проблемою залишається виконання вимог статті 58 Конституції про зворотню силу закону. Не дивлячись на декілька рішень Конституційного Суду з цього питання, порушення з боку виконавчих органів здійснюються постійно, наприклад, відносно пенсійного забезпечення військовослужбовців та працівників правоохоронних органів у частині збільшення календарної вислуги як підстави виходу на пенсію та неврахування пільгової вислуги і скасування її для оперативних і слідчих працівників поліції.

Резонансним, з точки зору реалізації прав і свобод громадян, залишається порушення законодавства міністерством соціальної політики і пенсійним фондом у частині перерахування пенсій військовослужбовцям та іншим особам. Але на ці проблеми центральні органи не звертають уваги.

За захистом прав і свобод людини можна звертатись до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Та щорічний звіт цього органу свідчить, наприклад за 2020 рік, що абсолютна більшість пропозицій які направлялись різними державними органами, для усунення порушень прав особи, не були виконані. А це вказує на ефективність діяльності Уповноваженого ВР.

Враховуючи, що це тези виступу, коротко зупинимось на призначенні міністерства внутрішніх справ України, яке є головним органом в системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства і держави, підтримання безпеки і порядку, надання поліцейських послуг.

У статті 1 Закону України “Про національну поліцію” визначено, що поліція- це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримки публічної безпеки і порядку [2].

Щодо сьогоденного стану організації і діяльності поліції- треба зупинитись окремо, а це справа майбутнього.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що реалізація та захист прав і свобод громадян є візитною карткою демократичності суспільства. Для вирішення цієї проблеми створено низку державних органів, які наділені відповідними повноваженнями.

Список використаних джерел

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 20.09.2022).

2. Про Національну поліцію: Закон України № 580-VIII від 02.07.2015 / станом на 1 січня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 20.09.2022).

Сіренко Крістіна Юріївна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та соціальних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної служби

ВИМОГИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЮРИДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Підготовка юристів, що мають сформовану систему професійних правових знань, високий рівень правосвідомості та професійної правової культури, є пріоритетним питанням конституційно-правової політики будь-якої сучасної держави.

В Україні впроваджують освітню діяльність 286 закладів юридичної освіти, з них – 245 «класичних», що підпорядковуються МОН України; 25 відомчих, що підпорядковуються МВС, Міноборони, Мін'юсту, Мінфіну, СБУ; 16 – приватних (без підпорядкування).

За спеціальністю 081 «Право», на кінець 2021 року, в Україні навчалося 92 789 здобувачів вищої освіти, з них: 61,7 % – бакалаврів, 17,6 % – магістрів та 20,7 % – молодших спеціалістів. Однак через війну з України було переміщено за кордон до 2-х мільйонів українських студентів, та майбутніх наших абітурієнтів. Оскільки можливостей для українських студентів нині дуже багато – різні програми, стипендії, гранти.

Тому важливим завданням сьогодення є не тільки збереження студентського контингенту, який є національним та інтелектуальним потенціалом країни, та стимулювання до навчання абітурієнтів саме в нашій державі, а й організація освітнього процесу відповідно до нових реалій на основі зрозумілих, об'єктивних та обґрунтованих вимог сьогодення.

Представники МОН спільно з Міністерством внутрішніх справ, Державною службою з надзвичайних ситуацій і Національ-

ною поліцією запропонували закладам вищої освіти Інструктивно-методичні матеріали щодо порядку підготовки до нового 2022/2023 навчального року та опалювального сезону. Матеріали містять роз'яснення щодо цивільного захисту в умовах збройної агресії рф, охорони праці та безпеки життєдіяльності, а також розкривають питання організації укриттів.

Інструктивно-методичні матеріали для ЗВО зокрема, містять:

- загальні засади підготовки закладу освіти до початку навчального року;
- перелік документів, що регулюють питання охорони праці, безпеки життєдіяльності в закладі освіти;
- вимоги до стану пожежної безпеки в закладі освіти;
- вимоги до стану електрогосподарства;
- вимоги до стану укриттів фонду захисних споруд цивільного захисту;
- вимоги до утримання території закладу.

Також у рекомендаціях надано шаблони документів (планів, наказів, актів). Крім того, наказом закладу освіти до початку навчального року створюється постійно діюча технічна комісія з обстеження приміщень, інженерно-технічних комунікацій закладу освіти, яка проводить огляд будівель, приміщень, комунікацій з метою приведення інженерно-технічних комунікацій, устаткування, обладнання у відповідність до чинних стандартів, правил, норм з охорони праці, а також підготовки закладу освіти до опалювального сезону, визначає готовність навчальних кабінетів, майстерень, спортзалів, ігрових та спортивних майданчиків, інших приміщень, а також укриттів фонду захисних споруд цивільного захисту до нового навчального року та складає різні Акти.

На навчальні кабінети (лабораторії) закладу щороку перед початком навчального року складаються (оновлюються) паспорти. Місця розташування укриттів фонду захистних споруд цивільного захисту позначаються за допомогою табличок (написів) та покажчиків руху до них.

20.07.2022 року затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України № 644 Стандарт вищої освіти зі спеціальності 081 Право для першого (бакалаврського) ступеня вищої освіти. Він вступає в силу уже з 2022/2023 навчального року

ЗВО необхідно буде в терміновому порядку переглянути зміст своїх освітніх програм на відповідність положення нового стандарту.

Основні нововведення стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право:

I. Прийом на перший (бакалаврський) рівень вищої освіти на основі освітнього ступеня молодшого бакалавра здійснюється за результатами ЗНО з дотриманням вимог щодо мінімального конкурсного балу, який встановлюється Умовами прийому на навчання на відповідний рік вступу. Тобто випускники юридичних коледжів більше не зможуть вступати по внутрішнім вступним іспитам в університетах, уникаючи зовнішнє незалежне оцінювання.

II. Заклад вищої освіти матиме право перезарахувати дисципліни (і кредити ЄКТС), здобуті у юридичних коледжах, але не більше 60 кредитів ЄКТС.

III. Тривалість бакалаврської практики збільшена на 5 кредитів і повинна становити не менше 15 кредитів ЄКТС. Обов'язкове її проходження в обсязі не менше 5 кредитів ЄКТС або в судах, або в системі прокуратури, або адвокатури.

IV. Змінилось формулювання і змістовне наповнення деяких спеціальних компетентностей (СК) та програмних результатів навчання (РН). Зокрема, здобувачі освіти на сьогодні повинні більше «вміти», ніж «знати», що наведено у компетентностях СК6, СК2, СК4, СК8, СК10 з'явилися також інші компетентності – СК8, СК9, СК10. Результатів навчання не 23, а 22. Змінились формулювання РН2, РН4, РН8, РН13. Ці зміни потягнуть за собою зміну змістовного наповнення Єдиного фахового вступного випробування і розширення правничих дисциплін.

V. Бакалаврським стандартом встановлено вимоги до організації заочної та дистанційної форми здобуття освіти. Тепер вони забезпечуються в обсязі не менше ніж 1/6 годин аудиторного (контактного) навантаження з навчальних дисциплін від запланованих кредитів (ЄКТС).

Розроблена та запропонована Концепція розвитку юридичної освіти, вбачає модель «наскрізної магістратури», що відповідає сучасним міжнародним та європейським стандартам та включає п'ятирічну програму підготовки юристів-магістрів одразу після здобуття вступниками повної загальної середньої освіти (бакала-

вський рівень відсутній). Іншими словами, здобувачі освіти за спеціальністю 081 «Право» не отримуватимуть ступеня «бакалавр» і навчатимуться на отримання відразу ступеня «магістр».

За наскрізною системою підготовку юристів здійснюють у Болгарії, Італії, Німеччині, Польщі, Угорщині та Чехії, тобто навчання відбувається безперервно впродовж 4–6 років. Натомість у Бельгії, Греції, Данії, Естонії, Ірландії, Іспанії, Кіпрі, Латвії, Литві, Нідерландах, Португалії, Словаччині, Словенії, Фінляндії, Франції, Хорватії та Швеції підготовка правників відбувається за класичною ступеневою системою бакалавр-магістр. В Австрії передбачена змішана система: наскрізна з можливістю ступеневої.

Таблиця

Наскрізна та ступенева системи підготовки здобувачів вищої освіти

Наскрізна система підготовки	Ступенева система підготовки
студентам не доводиться двічі складати вступні та випускні іспити, двічі готувати й захищати кваліфікаційну роботу;	ступінь вищої освіти через 3-4 роки навчання в ЗВО й можливість працювати (не в регульованих правничих професіях);
унеможливає перехресний вступ;	можливість змінити ЗВО або спеціальність після закінчення бакалаврату;
убезпечує від надмірно вузької спеціалізації навчання на магістратурі;	можливість наукової спеціалізації під час навчання в магістратурі;
більш комплексно готує правника до майбутньої роботи;	стаж роботи в галузі права, необхідний для здобуття права на заняття певних юридичних посад (судді, нотаріуса, адвоката, приватного виконавця тощо), в стаж роботи враховується тривалість роботи на інших посадах після здобуття повної вищої юридичної освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста та/або магістра, підтверджених дипломом.
забезпечує ступенем, необхідним для доступу до регульованих правничих професій (суддів, адвокатів, тощо).	

Комітет з питань освіти, науки та інновацій вирішив, що концепція ще буде доопрацьовуватися комісією з питань правової реформи при Президентові України, куди вона і передана.

Список використаних джерел

1. Інструктивно-методичні матеріали щодо порядку підготовки закладу освіти до нового 2022/23 навчального року та опалювального сезону. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/pidgotovleno-instruktivno-metodichni-materiali-shodo-pidgotovki-zakladiv-osviti-do-202223-navchalnogo-roku> (дата звернення: 11.09.2022).
2. Стандарт вищої освіти зі спеціальності 081 «Право» для першого (бакалаврського) ступеня вищої освіти від 20.07.2022 року № 644. URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081> (дата звернення: 11.09.2022).

3. Концепція розвитку юридичної освіти: проєкт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/koncepciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika> (дата звернення: 11.09.2022).

4. Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в 2022/2023 навчальному році: Лист Міністерства освіти і науки України від 02 серпня 2022 р. № 1/8794-22.

5. Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану: Лист Міністерства освіти і науки України від 26 липня 2022 р. № 1/8462-22.

6. Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій: Лист Міністерства освіти і науки України від 06.03.2022 р. № 1/3371-22.

Тюфтії Сергій Миколайович,
начальник Територіально відокремленого відділення
«Кам'янська філія Академії Державної пенітенціарної служби»,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ ЗАСАД МЕДИКО-САНІТАРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ

Загальне розуміння методологічного інструментарію дослідження кримінально-виконавчих засад медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні становить інтерес з огляду на те, що він:

– по-перше, методологічно розкриває зміст, призначення і сутність медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі в сучасних умовах функціонування кримінально-виконавчої системи України та її трансформації в пенітенціарну систему нового європейського зразка;

– по-друге, сприяє на науковій основі здійсненню комплексного та системного їх вивчення, а також створює передумови конструктивного розв'язання завдань наукового пошуку;

– по-третє, передбачає завершений цикл наукового дослідження кримінально-виконавчих засад медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні шляхом застосування відповідних методів пізнання, які дозволять досліднику в повному обсязі розкрити зміст предмета дослідження.

Із цього приводу варто погодитися з позицією А. Я. Баскакова та Н. В. Туленкова, які вважають, що прирощення знання відбувається саме за відповідними принципами й закономірностями, що належать до царини методології наукового пізнання [1, с. 72].

Зважаючи на таку важливість правильного формулювання методологічного інструментарію дослідження кримінально-виконавчих засад медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні, нами використано сучасні доктринальні напрацювання як із загального правознавства, так і галузевої юриспруденції, а саме – науки кримінально-виконавчого права.

Це дало можливість вибудувати методологію дослідження кримінально-виконавчих засад медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні як систему загально-та спеціально-наукових методів, поєднання яких дає можливість із високою часткою повноти й об'єктивності вирішити завдання відповідного наукового пошуку.

До речі, наша позиція кореспондує з позицією вітчизняного вченого П. П. Сердюка, який під методом (від грец. *methodos* – буквально шлях до чого-небудь) розуміє спосіб досягнення мети, цілі, програми, плану завдяки впорядкованій певним чином діяльності; спосіб пізнання дійсності та відтворення її у мисленні [2, с. 357].

На схожій позиції стоїть й інша вітчизняна вчена академік О. Ф. Скакун, яка переконує в тому, що у сучасній юридичній науці найбільш функціональним як в абстрактному, так і науковому значенні є таке визначення поняття «метод»: по-перше, як системи конкретних способів та принципів досягнення мети дослідження; по-друге, як системи інструментів (засобів) дослідження.

У свою чергу, як зауважує вчена, способи являють собою систему прийомів, що допомагають досягти певних результатів (дедукція та індукція, аналіз та синтез, узагальнення тощо). Водночас, принципи (історизму, сходження від абстрактного до конкретного, єдності логічного та історичного, конкретного та абстрактного тощо), які зазвичай формуються на рівні методів чи методологічних підходів (філософських і загальнонаукових, але не окремо наукових), завдяки своєму імперативному характеру мають забезпечувати концептуальність дослідження [3, с. 6–7].

У свою чергу, вітчизняні вчені пенітенціарного профілю формують свої погляди на методологічний інструментарій, спираючись на здобутки загальної теорії права.

Так, професор О. П. Рябчинська розглядає методологію як учення про методи пізнання та/або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів та прийомів [4, с. 11–12].

Інший вітчизняний учений А. І. Богатирьов вважає, що методологія будь-якого дослідження – явище інтегральне, яке поєднує низку компонентів: світогляд і фундаментальні загальнотеоретичні концепції, загальні філософські закони та категорії, загально- та спеціально-наукові методи. Тому методологію не можна зводити до одного з компонентів, зокрема, до методу чи вчення про методи, оскільки за її межами залишаються інші [5, с. 8].

Отже, дослідження кримінально-виконавчих засад медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні не можна оминати без ознайомлення з методами пізнання, завдання яких – надати досліднику розгорнуту картину систематизації змісту предмета дослідження.

Тому, зважаючи на мету й завдання дослідження, що впливають із його об'єкта і предмета, методологічний інструментарій дослідження кримінально-виконавчих засад медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні становлять такі загально- та спеціально-наукові методи.

По-перше, це *діалектичний метод*, який є основоположним у сучасній теорії пізнання, адже дозволяє досліджувати відповідні правові інститути у їхньому системному взаємозв'язку. Зважаючи на це, шляхом його використання досягається вирішення більшості завдань нашого дослідження, проте найбільше такого, як установлення кореляції та з'ясування обсягу впливу стану здоров'я засуджених до позбавлення волі на зміну їх правового статусу.

По-друге, це *історичний (генетичний) метод*. Цей метод, за висловом відомого українського правника академіка В. Я. Тація, полягає в аналізі того або іншого явища (норми, інституту тощо) в його історичному розвитку. Водночас при застосуванні цього методу, на думку вченого, слід уникати невинновданого «осучаснення» при аналізі кримінально-виконавчих норм минулого, коли зміст останніх оцінюється виключно з позиції їх відповід-

ності положенням сучасного законодавства та науки, ігноруючи, по суті, специфіку правової культури та законодавчої техніки відповідного періоду [6, с. 25–26].

У межах нашого дослідження застосування цього методу дає можливість з'ясувати стан розробки проблеми, а також прослідкувати витоки становлення і розвитку нормативно-правової регламентації медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні.

По-третє, відмічаємо наступний методологічний підхід. Зважаючи на сучасні євроінтеграційні процеси, неодмінним атрибутом методологічного інструментарію дослідження кримінально-виконавчих засад медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні має бути звернення до пенітенціарної компаративістики.

Таку позицію підтримує більшість вітчизняних учених-пенітенціаристів. Зокрема, М. С. Пузирьов переконаний у тому, що застосування під час досліджень у галузі кримінально-виконавчого права порівняльно-правового (компаративного) методу орієнтовано:

- по-перше, на підвищення рівня формальних і практичних каналів комунікації між органами державної влади та європейськими й міжнародними партнерами;
- по-друге, на наближення українського законодавства до стандартів Європейського Союзу;
- по-третє, на подальше реформування пенітенціарної системи України шляхом впровадження в практику кримінально-виконавчих установ міжнародного досвіду пенітенціарної діяльності та вимог європейських стандартів у сфері виконання покарань і поведження із засудженими [7, с. 7–8].

Інший вітчизняний фахівець із кримінально-виконавчого права Ю. О. Новосад звертає увагу на те, що методологія дослідження обумовлюється інтеграційними та глобалізаційними процесами, що відбуваються в Європі та світі, його переходом від методологічного монізму до світоглядно-методологічного плюралізму. Це зумовлює, як зазначає вчений, необхідність концептуального перегляду традиційних уявлень про державно-правові закономірності та поглибленого осмислення ролі юридичної науки в сучасному суспільстві [8, с. 24].

Виходячи з цього, звернення до *порівняльно-правового (компаративного) методу* дозволяє здійснити аналіз міжнародно-правового регулювання та зарубіжного досвіду медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі.

По-четверте, у процесі наукового пошуку доцільним є використання *системно-структурного методу*. Це дає змогу обґрунтувати кримінально-виконавчі засади медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі як динамічну систему, що складається з низки елементів, таких як: методологічний інструментарій, нормативно-правове регулювання, поняття та зміст, соціально-правове призначення, суб'єкти та об'єкти тощо. Виходячи з цього, вирішуватимуться відповідні завдання дослідження, а саме:

1) формулювання методологічного інструментарію дослідження кримінально-виконавчих засад медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні;

2) визначення поняття та змісту медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі, а також його місця в механізмі реалізації права на охорону здоров'я;

3) надання характеристики організаційним засадам та взаємодії уповноважених суб'єктів щодо медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні.

По-п'яте, виконання таких завдань дослідження, як:

1) формулювання пропозицій з удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України та правозастосовної практики у сфері медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі;

2) розроблення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної медицини в Україні, – не обходиться без застосування *формально-юридичного (догматичного) методу та методу правового моделювання*.

По-шосте, низка *емпіричних методів (статистичного, соціологічного)* дає змогу опрацювати емпіричну базу дослідження, яку становлять дані офіційної статистики та результати анкетування учасників правовідносин щодо медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні.

Узагальнюючи вищевикладене, робимо висновок, що методологічний інструментарій дослідження кримінально-виконавчих

засад медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі в Україні – це система наукового знання про методи, прийоми і засоби, за допомогою яких вивчається відповідна проблематика, формуються науково обґрунтовані судження та пропозиції, а також апробуються на практиці раціональні напрями роботи уповноважених суб'єктів із метою збереження здоров'я засуджених не тільки під час відбування покарання, а і після їх звільнення.

Список використаних джерел

1. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования: учеб. пособ. 2-е изд., испр. Киев: МАУП, 2004. 154 с.
2. Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2012. 800 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-те вид., доповн. і переробл. Київ: Алерта, 2013. 524 с.
4. Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. 448 с.
5. Богатирьов А. І. Запобігання професійній деформації у персоналі місць несповоди: монографія / за заг. ред. Медведєва В. С. Київ: Дакор, 2016. 198 с.
6. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і доповн. Харків: Право, 2010. 456 с.
7. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: Дакор, 2018. 514 с.
8. Новосад Ю. О. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчої діяльності: монографія. Луцьк: Волинська друкарня, 2019. 426 с.

Berestok Olha Volodymyrivna,

Senior lecturer of the Department of Foreign languages
of the Sumy National Agrarian University

TEACHING THE EUROPEAN VALUES IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS IN UKRAINE

Currently, Ukraine is going through difficult but significant times of the formation of national statehood, defending its independence in terms of external aggression and going through the thorny path of reforms. The basis for reforms in various fields in Ukraine should be presented by understanding that the Ukrainian people, as the only source of power in Ukraine, using the right to rule, choose the European integration vector of our state's

development. That is why defining and reforming of modern education should be based, first of all, on European values.

First of all, the European Union is based on respect for human rights and freedoms, and this is one of the main European values. In Article 2 of the Maastricht Treaty, also called the Treaty establishing the European Union, the "Values of the Union" – the values that the European Union is founded on, are the following: respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and respect for human rights, including the rights of persons belonging to minorities. These values are common to all member states. The legislation of these states is characterized by pluralism, non-discrimination, tolerance, justice, solidarity and equality between women and men.

M. Scheler described four types of values, with the hierarchy built starting from the lowest to the highest, namely: 1) hedonistic – satisfaction or dissatisfaction, useful and civilizing values, that is, those that create "pleasant"; 2) vital – nobility and mundanity, a sense of vitality, vital development and health in contrast to fatigue and illness; 3) spiritual – aesthetic values, such as: beauty and ugliness, justice and injustice, pure knowledge; pieces of art, positive legislation, scientific organizations; 4) religious – holy and unholy.

The term "values" indicates the human, social or cultural significance of certain objects and phenomena of reality. The entire range of objects of human reality, social relations, natural phenomena can be objective values or objects of value attitude, evaluated within the plane of good and evil, truth and untruth, beauty and ugliness, fair or unfair.

It is extremely important to distinguish the relationship between value aspects in the personality and cognitive and volitional ones, which allows us to educate democratic values through socialization. Within the value categories there are extreme directions of knowledge, interests, and preferences of various social groups and individuals.

V. Suprun notes: "A value is a persistent belief that a certain type of behavior is more important in the existing cultural continuum. Values exist in social consciousness and are internalized by the individual."

So, a value is a belief, and a belief is an individual act of human activity, a personified act, that is, this definition refers to the value of one or another behavior for the person himself.

The problem of values is complex and debatable. Its solution is possible at the intersection of many humanitarian sciences: philosophy, sociology, law, psychology, history, political science. Teaching the European values in higher educational institutions of Ukraine, special attention should be paid to the extrapolation of the values of the United Europe to the educational and cultural space of modern Ukraine.

Therefore, human rights should be interpreted as political, economic, social, cultural and other opportunities for life, given to man by nature, which are inalienable and obligatory for all citizens to observe.

Individual freedom is considered as one of the essential features of human existence, which constitutes a necessary condition for the existence of society, reveals the higher spiritual essence of a person and the value of his life.

Equality should be understood as the equality of all citizens of society before the law and the court, the presence of equal constitutional rights and freedoms.

Self-realization is the process of personality formation, resulting in the values – goals, directions and methods of activity, adequate to individual abilities, and the ability to realize one's purpose independently and originally through goal setting.

Tolerance is a type of interaction and relationship between different parties – individuals, social groups, states, political parties, where they show acceptance and patience for differences in views, ideas, positions and actions.

Peace is considered as a state of society characterized by the absence of war, when any conflicts are resolved through agreements.

Legality is the legal regime in the state, which is manifested in the requirement of strict and unwavering compliance and mandatory implementation, as well as the accurate application by all legal subjects of law.

Respect for other cultures is a tolerant attitude towards a "foreign" culture (worldview, way of thinking, thoughts, beliefs, etc.).

Solidarity – unanimity, common interests, active sympathy for certain actions or judgments; social cohesion, unity of actions, joint activity, where certain goals are achieved, social problems are solved, and common interests are realized.

It is necessary not only to teach the European values, but also to implement them in everyday life.

Skakov Aidarkan Baidekovych,
Doctor of Sciences (Law), Professor,
Honorary Worker of Education of the Republic of Kazakhstan,
Professor of the Department of Criminal Law and
Organization of Punishments Execution,
Kostanay Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of
Kazakhstan named after Sh. Kabylbayev

**THE FUTURE OF KAZAKHSTAN'S CRIMINAL AND
EXECUTIVE POLICY IS INTEGRALLY LINKED WITH
THE ENFORCEMENT OF ALL TYPES OF CRIMINAL
PUNISHMENTS ACCORDING
TO A PROGRESSIVE SYSTEM**

The development of Kazakhstan's policy is determined by the need to further reduce the prison population, respect convicts' rights and legitimate interests, as well as ensure the safety of the special contingent, employees of the criminal and executive (penitentiary) system and other persons working or visiting penal institutions.

Considering the implementation of these tasks, it should be noted that the Republic of Kazakhstan moved from the 3rd place in the world (after the USA and Russia), which it occupied by the number of convicts deprived of liberty per 100,000 population in 1991, to the 98th place. Undoubtedly, this significant reduction in the number of these persons was achieved as a result of the implementation of the humane penitentiary policy pursued by our country, the large-scale imposition by the courts of punishments alternative to deprivation of liberty (fine, community service, correctional labor, restriction of freedom) and the active use in the process of executing and serving this type of punishment of the progressive system. It should be noted here that this system has become one of the methods of executing punishment, which stimulates law-abiding behavior among those deprived of liberty, improves the operational and regime situation in correctional institutions, and increases the degree of security in isolation.

There is an improvement in the social situation among the collective of convicts in places of deprivation of liberty. Negative influence of criminal authorities on them is gradually neutralized. On the other hand, the efficiency of the process of social adaptation and rehabilitation of persons who find themselves in the field of criminal

justice is increasing. It became especially active after the adoption of the Law of the Republic of Kazakhstan “On Probation” dated December 30, 2016 No. 38-VI, which, like the Criminal Executive Code, unfortunately, is not without flaws. Thus, for example according to part 1 of Article 13 of the mentioned Law, “Pre-trial probation is applied on a voluntary basis in relation to suspects, accused”, that in our opinion is not sufficiently substantiated. The provision of the norm on the voluntary nature of pre-trial probation use, which provides for strict probationary control in relation to the subject, raises some doubts. Another significant problem, which in the future will undoubtedly reduce the effectiveness of pre-trial probation, is the absence in the list of subjects of the above control of an independent procedural person - a witness leading an antisocial lifestyle (drug addiction, alcoholism, substance abuse, prostitution, vagrancy, etc.). It is our deep conviction that all persons of the above category who find themselves in the sphere of criminal proceedings must be subject to mandatory probation. There are a number of other shortcomings in the analyzed Law, that reduce the effectiveness of probation significantly.

Returning to the Criminal Executive Code, it should be noted that, noting the generally positive trends in the process of executing a sentence of deprivation of liberty, one should still pay attention to the above shortcomings, the elimination of which, of course, will positively affect the correction of convicts, their social adaptation and rehabilitation. It is the desire to increase the effectiveness of the institutions of the progressive system, as well as to improve the probation of convicts, that allows us to submit some recommendations and proposals for consideration by the scientific community.

It should be noted here that a significant part of the elements of the progressive system has already been implemented in Kazakhstan’s legislation and law enforcement practice. Of the traditionally distinguished forms of the progressive system, the criminal and executive legislation provides for a gradual change in the conditions of detention of convicts both within one correctional institution and by transferring to a correctional institution of another type. The criminal law provides for the possibility of replacing punishment with a milder or more severe form, as well as the parole

of convicts. In the most general form, a progressive system can be defined as a penal organization, in which, depending on the behavior of the convicted person, the conditions for serving his sentence change in the direction of improvement or deterioration.

It should be noted that the term “progressive system” is not used in the current Criminal Executive Code of the Republic of Kazakhstan, although all of its legal institutions are available: the institution of changing conditions of detention within one institution; the institution of changing the conditions of detention by transferring to another type of institution; the institution of changing the type of punishment and the institution of parole. It should be noted that the majority of scientists who have studied the importance of the above institutions of the progressive system in the prevention of offenses among convicts note their high potential in the prevention of penitentiary recidivism. Indeed, the large-scale, consistent application of the structural institutions of the progressive system, which provides for changes in the conditions of detention of convicts depending on their behavior, significantly improves the disciplinary practice of the execution of deprivation of liberty. The conclusion made allows us to characterize the progressive system as a single institution, consisting of several independent ones, including the norms of various branches of law.

A summary of the consideration of the above, which we have arrested in the Criminal Executive Code of the Republic of Kazakhstan, is the following author's definition: «The progressive system is a complex branch institution of judicial and penal law, including several independent institutions, in the process of law enforcement application of a change depending on the exclusion of its application in the direction of either expansion or limitation of the scope of its right».

From the content of the copyright agreement of the selected system, we are notified that the only type of license is not indicated, where it currently includes the right to freedom. It seems that it is difficult to guess that the author adheres to the opinion of scientists who consider it possible and expedient to use the right to freedom and other, alternative types of punishments (fine, community service, renunciation of freedom). This is followed by the active use of social income and the income of the subjects (trial control, etc.).

So, for example, we propose to execute a fine as follows. After the court found the person guilty and imposed a criminal penalty in the form of a fine, a probationary control is established over the convict for 1 year. The term of this control, in case of malicious evasion of the execution of punishment, can be extended for another 1 year and so on, until he fulfills the court decision and until the supervisory commission establishes that he has proven his correction. In this case, the probationary control may be withdrawn ahead of schedule. Speaking about the execution of the punishment itself in the form of a fine, it should be noted that convicts, while serving their sentences at home, must be kept under three conditions: strict, ordinary and light. The convict serves the initial period of execution of the sentence under normal conditions, which involve certain restrictions provided for by the probationary control. For example, a convict must be at home at 21:00 after school or work, come to the probation authorities at least 3 times a month according to the approved schedule, participate in educational and rehabilitation activities, must not visit drinking establishments (restaurants, beer bars, etc.). d) and others. Under normal conditions, the fined person must stay for at least 6 months. With positive behavior (payment of a fine in full, no violations of the established procedure for serving a sentence, etc.), the convict is transferred to facilitated conditions. In this case, many probation restrictions can be lifted from him. When serving on favorable terms for at least 3 months, the convict may be released by the supervisory commission from probation control ahead of schedule.

In the case of malicious evasion from the execution of punishment in the form of a fine, the convict is transferred to strict conditions, where he is kept for at least 6 months. In this case, probation control should be strengthened (for example, the convict should be at home not at 21 o'clock, but at 18 o'clock in the evening after work or study, etc.). Having served the sentence in strict conditions, in the absence of violations of the established procedure for serving the sentence, the convicted person, by decision of the supervisory commission, is transferred to ordinary conditions. Thus, transfers from one condition to another should be carried out sequentially, and not abruptly (for example, a convict cannot be transferred from strict to light conditions).

Another key point already in the application of the institutions of the progressive system is the determination of the degree of correction of the convict. I must say that this problem is very complex, multifaceted and in itself may well become the subject of independent study.

In the current criminal executive legislation of Kazakhstan, there are 3 degrees of correction.

It is necessary to use a more "fractional" classification. In other words, now it is required to distinguish between the degree of correction of a greater number of categories of convicts.

Let's try to substantiate this assertion. Previously, it was precisely three possible legal consequences of achieving one degree or another of correction: transfer to improved conditions of detention within the framework of one correctional institution - for those who embarked on the path of correction; transfer to a correctional institution of a different type - for those who have firmly embarked on the path of correction; parole or replacement of punishment with a milder one (the degree of correction for the application of these institutions was set the same, which, we note, was subjected to fair criticism by experts) - for those who proved their correction.

Now, I think, we should proceed from the fact that a certain degree of improvement in the legal status of the convict must correspond to a specific degree of correction. Otherwise, an unresolvable conflict arises between the norms that stimulate positive behavior. The Criminal Executive Code of the Republic of Kazakhstan already provides for six degrees of improvement in the legal status of convicts: 1) transfer to ordinary, 2) light and 3) preferential conditions for serving sentences within one correctional institution, 4) transfer to a different type of institution, 5) replacement of punishment softer and 6) parole. At the same time, there are only 3 positive degrees of correction, and those refer only to the institution of changing the conditions of detention within the same correctional institution (moreover, only to normal and light conditions of detention). And 6 positive degrees of correction are needed, and each of them must be assigned to a certain institution of the progressive system: ordinary conditions of detention – 1 positive degree; facilitated conditions of detention – 2 positive degree; preferential conditions of detention – 3 positive degree; changing the

conditions of detention by transferring to another type of institution – 4 positive degree (if the conditions are softened); replacement of punishment – 5 positive degree; parole – 6 positive degree.

Our proposal contains a high practical significance – it increases the efficiency of the progressive system.

Speaking about the execution of punishments alternative to imprisonment, according to the progressive system, one can observe a simplified form of its application, from which one can assume that it is highly effective and does not require large financial costs.

Thus, the above allows us to draw the following conclusions:

- 1) it is necessary to make changes and additions to the penitentiary legislation – to consolidate the concept of a progressive system, to establish 6 positive degrees of correction, and others;

- 2) the execution of punishments alternative to deprivation of liberty, to carry out according to a progressive system.

Another important conclusion is that in the current legislation, with the establishment of a general rule on various conditions for serving sentences within the same correctional institution, the progressive system has acquired a completely finished form and can be considered the basis of all punitive and educational influence on convicts.

СЕКЦІЯ 6 ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Акімов Михайло Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 7452 ВІД 09 ЧЕРВНЯ 2022 РОКУ)

За сім місяців збройної агресії проти нашої держави, що триває, прийняті та набули чинності тринадцять законів про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу (далі – КК) України [3]. Відповідно до них КК України доповнено вісьмома новими статтями, а ще до двадцяти внесені зміни. Природно, що збройний конфлікт обумовлює певний розвиток чинного законодавства, проте намагання змінювати і доповнювати його без проведення належної експертизи законопроектів (або відкидаючи критичні висновки) – із посиланням на «нагальну потребу», «суспільний запит» чи інші подібні міркування (а іноді взагалі без аргументації таких дій) – не можуть не викликати занепокоєння.

Законопроект реєстр. № 7452 від 09 червня 2022 року «Про внесення змін до статті 111 Кримінального кодексу України щодо позбавлення громадянства України за державну зраду» [4], далі – законопроект 7452, має на меті, за твердженням розробників, запровадити на законодавчому рівні позбавлення громадянства України осіб, засуджених за вчинення державної зради в умовах воєнного стану.

Вивчення законопроекту 7452 свідчить не тільки про сумнівний (з точки зору доцільності) характер запропонованих змін до чинного КК України, але і про те, що ці зміни суперечать чинному вітчизняному законодавству.

Так, суб'єкт права на законодавчу ініціативу обґрунтовує доцільність позбавлення громадянства України особи, засудже-

ної за вчинення державної зради в умовах воєнного стану, посиляючись на те, що громадянство – це сукупність взаємних прав та обов'язків фізичної особи та держави Україна. Відповідно, якщо особа в умовах воєнного стану посягає на суверенітет, цілісність та недоторканість України шляхом переходу на бік ворога, шпигунства чи надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, вона бути позбавлена громадянства нашої держави.

Але розробники законопроекту 7452 не тільки жодним чином не обґрунтовують потребу запровадження такого обтяження виключно щодо осіб, засуджених за вчинення державної зради саме в умовах воєнного стану, але і залишають поза увагою те, що відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2]. Таким чином, реалізація головного обов'язку держави Україна здійснюється щодо людини незалежно від її громадянства, і вчинення такою людиною державної зради в умовах воєнного стану не дає державі права свавільно (в односторонньому порядку) припиняти правовий зв'язок (у формі громадянства) із такою людиною.

До того ж позбавлення громадянства України у разі засудження особи за вчинення кримінального правопорушення суперечитиме положенням статті 9 Конституції України про те, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [2]. Відповідно до Закону України від 11 січня 2013 року № 22-VII «Про приєднання України до Конвенції про скорочення безгромадянства» [6] згадана Конвенція набула чинності для нашої держави, тобто стала частиною законодавства України. Відповідно до частини першої статті 8 даної Конвенції жодна Договірна Держава не позбавляє особу громадянства, якщо таке позбавлення зробило б цю особу апатридом [1]. Позаяк суб'єктом злочину, передбаченого статтею 111 КК України, може бути тільки громадянин України, позбавлення

його громадянства нашої держави при засудженні суперечитиме Конвенції про скорочення безгромадянства.

Нарешті, з урахуванням того, що за вчинення діяння, передбаченого частиною другою статті 111 КК України, особа може бути засуджена до довічного позбавлення волі, накладення на неї додаткового обтяження у виді позбавлення громадянства України жодним чином не посилюватиме кару і не сприятиме виправленню, а отже, суперечитиме меті кримінального покарання, передбаченій частиною другою статті 50 КК України.

Далі, у запропонованій розробниками законопроекту 7452 редакції санкції частини другої статті 111 КК України йдеться про позбавлення «винних осіб громадянства України». З викладеного не зрозуміло, чому мова йде про суб'єктів даного злочину у множині та як саме передбачається застосовувати дану кримінально-правову норму у разі засудження лише однієї особи.

Одночасно із внесенням змін до статті 111 КК України розробники законопроекту 7452 ініціюють відповідні зміни і в Законі України від 18 січня 2001 року № 2235-III «Про громадянство України» [5], далі – Закон «Про громадянство України». Цікаво відзначити, що ці зміни передбачатимуть, що набрання законної сили обвинувального вироку суду за вчинення громадянином України особливо тяжкого злочину, передбаченого частиною другою статті 111 КК України, буде підставою і для припинення, і для втрати громадянства України (хоча це абсолютно різні поняття); водночас санкція частини другої статті 111 КК України (у редакції законопроекту 7452) передбачає, як зазначено вище, позбавлення громадянства України (що, звісно, не тотожне припиненню та втраті).

Насамкінець суб'єкт права на законодавчу ініціативу пропонує виключити зі статті 2 Закону «Про громадянство України» пункт другий (що закріплює принцип запобігання виникненню випадків без громадянства), змінити пункт третій (формулює принцип неможливості позбавлення громадянина України громадянства України) та доповнити статтю 17 пунктом третім, що визначатиме нову підставу припинення громадянства України – набрання законної сили обвинувального вироку суду за вчинення особливо тяжкого злочину, передбаченого частиною другою статті 111 КК України.

Подібні новації не тільки суперечитимуть згаданим вище міжнародно-правовим та конституційним положенням, а і підриватимуть основоположні засади вітчизняного законодавства про громадянство.

Список використаних джерел

1. Конвенція про скорочення безгромадянства від 30 серпня 1961 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_240#Text (дата звернення: 25.09.2022).
2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.09.2022).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2314-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.09.2022).
4. Про внесення змін до статті 111 Кримінального кодексу України щодо позбавлення громадянства України за державну зраду : законопроект реєстр. № 7452 від 09 червня 2022 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39776> (дата звернення: 25.09.2022).
5. Про громадянство : Закон України від 18 січня 2001 року № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 25.09.2022).
6. Про приєднання України до Конвенції про скорочення безгромадянства : Закон України від 11 січня 2013 року № 22-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/22-18#Text> (дата звернення: 25.09.2022).

Горошинський Олександр Олександрович,

аспірант кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ

Одна з основних особливостей кримінального права полягає в тому, що воно виконує завдання з охорони найважливіших суспільних відносин. Зростання кількості злочинів, якими порушуються права людини потребує вирішення важливих у теоретичному та практичному аспектах питань, пов'язаних із вдосконаленням нормативних положень. У зв'язку з цим, одним з актуальних питань науки кримінального права, правотворчої та правозастосовної діяльності є проблема точного визначення об'єкта злочину як одного з обов'язкових елементів його складу.

Об'єкт кримінального правопорушення має значення для визначення його поняття, впливає на зміст об'єктивних та суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, дозволяє з'ясувати соціальну та юридичну його сутність, ступінь суспільної небезпеки протиправного діяння, дає змогу відмежувати одне кримінальне правопорушення від інших та сприяє вірній кваліфікації кримінально-караних діянь [1, с. 101].

Варто зазначити, що проблеми визначення об'єкта кримінального правопорушення завжди привертали увагу зарубіжних та вітчизняних вчених. Проте, погляди дослідників на поняття «об'єкт злочину» та його зміст досі залишаються різними. Зокрема, основні дискусії розгорнулися навколо концепції (М. Й. Коржанський, А. А. Музика, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій), у якій відстоюється положення про те, що об'єктом будь-якого кримінального правопорушення виступають суспільні відносини. Водночас зазначена концепція піддавалася науковій критиці, основні зауваження якої стосувалися того питання, що саме визнавати об'єктом кримінально-протиправного посягання та якою є структура самого об'єкта. Дослідники В. Я. Конопельський та В. О. Меркулова визначають об'єкт кримінального правопорушення як охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, що включають конкретні людські, суспільні або державні цінності, життєві інтереси та блага, яким внаслідок вчинення кримінально-караного посягання спричиняється або може бути спричинена шкода [1, с. 102].

Український вчений Л. П. Фріс об'єкт злочину в кримінальному праві розглядає як блага, інтереси та цінності людини та громадянина, а також суспільства у цілому, які прийняті під кримінально-правову охорону і яким внаслідок вчинення злочину спричиняється або може бути спричинена шкода [2, с. 119].

О. М. Литвинов погляди вчених щодо визначення об'єкта злочину умовно об'єднує в групи, зокрема: 1) охоронювані кримінальним законом суспільні відносини (М. І. Бажанов, Н. О. Гудорова, М. Й. Коржанський, В. О. Навроцький, А. В. Савченко, Є. Л. Стрельцов та ін.); 2) охоронюваний кримінальним законом порядок суспільних відносин (П. П. Андрушко, О. М. Костенко, А. В. Ландіна та ін.); 3) соціальні цінності, що охороняються кримінальним законом

(С. Б. Гавриш, П. С. Матишевський, Є. В. Фесенко та ін.); 5) частина соціальної дійсності, яка має певні матеріальні або нематеріальні форми, межі, стани, закономірності існування та цінність (А. Е. Жалінський); 6) людина (В. М. Кудрявцев, Г. П. Новосолов та ін.); 7) окремі особи та соціальні групи (І. Я. Козаченко, З. А. Незнамова та ін.); 8) охоронювані кримінальним законом соціально значимі інтереси та блага (А. В. Наумов, А. В. Пашковська та ін.); 9) правовідносини (Ю. М. Жмур, С. Я. Лихова, Г. В. Чеботарьова та ін.); 10) соціальна оболонка як первинний рівень складного об'єкта (В. М. Трубников); 11) сфера життєдіяльності (В. П. Ємельянов). Об'єкт злочину, професор О. М. Литвинов, визначає як поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність суспільні відносини, яким у результаті вчинення злочину спричинюється істотна шкода або створюється загроза її спричинення [3, с. 88].

Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу передбачена статтею 365 Кримінального кодексу України (далі – КК України), що міститься у розділі «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» [1]. Савченко А. В. зазначає, що злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг – це суспільно небезпечні та протиправні діяння, що посягають на встановлений порядок реалізації службовими особами своїх повноважень (управлінських функцій) в межах наданих їм прав та покладених на них обов'язків (компетенції), якими заподіюється шкода правам, свободам чи право охоронюваним (законним інтересам) окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, а також авторитету органів влади, об'єднань громадян, суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб, від імені та/або в інтересах яких діють службові особи [4, с. 6].

Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, а також інтересам

юридичних осіб. Стаття передбачає покарання за вчинення визначених дій, якщо вони супроводжувалися насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого (за відсутності ознак катування) та спричинення такими діями тяжких наслідків.

Отже, родовим об'єктом зазначеного злочину, як і всіх злочинів у сфері службової діяльності (розділ XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» КК України), є суспільні відносини, які виникають у зв'язку зі здійсненням службовою особою діяльності відповідно до нормативно-правових актів, що становить відповідну роботу державного апарату й апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності. Безпосереднім об'єктом перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК України) є суспільні відносини, які виникають у зв'язку зі здійсненням службовою особою діяльності у межах своїх повноважень та відповідно до нормативно-правових актів, чим забезпечується правильна робота державного апарату.

Проаналізувавши існуючі в теорії кримінального права підходи до співвідношення родового та безпосередніх об'єктів злочинів у сфері службової діяльності, слушно, на наш погляд, є думка, що безпосередній об'єкт перевищення влади або службових повноважень є тотожним родовому об'єкту злочинів у сфері службової діяльності.

Таким чином, разом із суб'єктивною стороною, суб'єктом та об'єктивною стороною об'єкт є невід'ємною частиною складу кожного злочинного діяння. Визначення всіх зазначених елементів складу та співвіднесення їх з конкретною кримінально-правовою нормою, що міститься у Особливій частині КК України, сприяє чіткій кваліфікації вчиненого протиправного діяння особи.

Список використаних джерел

1. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / [С.В. Албул, А.М. Бабенко, О.А. Гритенко, В.Я. Конопельський, В.О. Меркулова та ін.]; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. 452 с.

2. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручн. для студ. вищ. навч. закл. Вид. 3-тє, доп. і перероб. Одеса: Фенікс, 2017. 468 с.

3. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.]; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

4. Савченко А. В., Кришевич О. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг // Науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України / за заг. ред. В. І. Шакуна. Київ: Алерта, 2012. 160 с.

Денисов Сергій Федорович,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
кримінального права та кримінології факультету №6
Харківського національного університету внутрішніх справ

Зайка Дмитро Євгенійович,

аспірант кафедри кримінального права та кримінології факультету
№ 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ НАГЛЯДУ ТА СОЦІАЛЬНО- ВИХОВНОЇ РОБОТИ ОРГАНІВ ПРОБАЦІЇ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

З моменту повномасштабного вторгнення регулярних військ російської федерації на територію України та введення правового режиму воєнного стану практичні аспекти діяльності органів пробації зазнали кардинальних змін. Так, актуальними стали питання дистанційної роботи із засудженими, забезпечення явки за викликом, масової зміни засудженими особами місця проживання, погодження виїзду з України тощо. При цьому нормативно-правове регулювання проблематики так і не було адаптоване до викликів сьогодення.

Як слушно зазначає В. О. Навроцький, питання тлумачення та застосування норм, розрахованих на воєнний період, так само як їх вдосконалення, тривалий час не були в пріоритеті [1, с. 37]. М. І. Хавронюк з цього приводу вказує, що до прорахунків законодавства України на початок повномасштабного вторгнення можна віднести: 1) відсутність правових позицій касаційного суду щодо застосування кримінально-правових норм воєнного часу; 2) недостатність кримінально-правових норм, що підлягають застосуванню в умовах війни; 3) невідповідність окремих із цих норм міжнародним стандартам; 4) суперечності в цих нор-

мах; 5) надмірність юридичної відповідальності за певні діяння; 6) відсутність спеціалізованих елементів системи кримінальної юстиції [2, с. 251].

За останні роки в Україні було запропоновано значну кількість концепцій та стратегій реформування кримінально-виконавчої системи, які враховували, у тому числі, і попередній досвід бойових дій в окремих районах Донецької та Луганської областей. Проте, як слушно зазначає А.. Х.. Степанюк, відносно велику кількість зазначених вище концепцій можна оцінити швидше як недолік, оскільки кожна наступна свідчить про невиконання попередніх [3, с. 59]. Саме з таким станом нормативно-правового регулювання пробації Україна зустріла нову фазу війни.

З початком активних воєнних дій та розширення лінії фронту тисячі клієнтів пробації були вимушені терміново змінювати місце проживання. Відповідно до п. 3 гл. 4 р. 4 наказу 272/5 від 29.01.2019 «Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі» (далі – Наказ) засуджені особи мають повідомити уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання до такої зміни або протягом трьох днів після зміни у письмовій формі [4]. Оскільки попереднє повідомлення було неможливим, а пошук нового місця проживання займав від днів до тижнів, зазначений вище припис неодноразово був порушений.

У порядку реагування, ДУ «Центр пробації» було опубліковано інформацію щодо можливості повідомити про зміну місця перебування телефоном, електронною поштою або звернувшись особисто до будь-якого підрозділу пробації. Окрім того, особам, які залишились на тимчасово окупованій території або в зоні активних бойових дій, і не мали можливості повідомити інспектора про своє місце перебування у телефонному режимі, було запропоновано зробити це за допомогою електронної пошти, месенджера у фейсбуці [5]. Такі способи повідомлення стали ефективним методом реагування на виклики війни, проте все ще не відповідають вимогам Наказу, через що доцільним вбачається внесення змін у частині розширення засобів зв'язку для повідомлення про зміну місця перебування.

Крім того, відповідно до положень Наказу, у разі зміни засудженими особами місця проживання до уповноваженого органу з питань пробації за новим місцем проживання у триденний строк надсилається запит про перевірку факту прибуття та проживання засудженої особи за новою адресою. Уповноважений орган з питань пробації за новим місцем проживання у десятиденний строк здійснює таку перевірку і в разі позитивного результату робить запит на особову справу, після отримання якої у триденний строк надсилає підтвердження про її отримання [4].

Складність та бюрократизація процесу, що накладалась на обставини воєнного часу не дозволили своєчасно провести процедуру обліку клієнтів пробації, зв'язок з частиною із них був повністю втрачений. Проблеми виникли і у питаннях взаємодії, оскільки як на практиці так і в нормативно-правовому регулюванні увага приділяється здебільшого одностороннім діям працівників пробації, а не громадськості та органам поліції [6, с. 51]. З цього приводу доцільним вбачається доповнити положення постанови Кабінету Міністрів України № 934 від 07.11.2018 «Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану», порядком евакуації та координації дій органами пробації України [7].

Варто зазначити, що необхідність зміни місця проживання спричинила і ряд інших проблем, адже на облік органів пробації центральних та західних регіонів України стало значно більше людей, ніж персонал цих органів здатний забезпечити. При цьому, у зв'язку з воєнними діями на території України окремі підрозділи пробації, філії та апарат Державної установи «Центр пробації» було повністю переведено на дистанційну форму роботи [8; 9]. Такий дисбаланс спричинив скорочення кількості зустрічей (бесід) із засудженою особою та зменшення ефективності реалізації заходів індивідуального плану.

Вказані вище події стали передумовою розробки мобільного застосунку «Моя пробація», що дозволить автоматизувати ряд наглядових функцій, виконуваних органами пробації та сприятиме реалізації дистанційної роботи із засудженими [10]. При цьому, застосування дистанційних форм впливу на засуджених,

так само, як і мобільних додатків потребують подальшого нормативного опрацювання.

Підсумовуючи, зазначимо, що законодавство, яке регулює питання нагляду та соціально-виховної роботи органів пробачії не було адаптовано до потреб воєнного часу, що спричинило ряд проблем, пов'язаних з обліком та реалізацією індивідуальних планів роботи із засудженими. Потребується доповнення положень Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2018 р. № 934 у частині евакуації структурних підрозділів та документації ДУ «Центр пробачії».

Також, з метою вдосконалення положень чинного законодавства пропонується викласти п. 3 гл. 4 р. 4 Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 29 січня 2019 року № 272/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 31 січня 2019 року за № 120/33091 у такій редакції:

«3. Про зміну місця проживання засуджені особи повідомляють уповноважений орган з питань пробачії до їх зміни або протягом трьох днів після зміни особисто, електронною поштою, телефоном або у письмовій формі».

Список використаних джерел

1. Навроцький В. О. Виклики, що постали перед українським кримінальним правом з початком українсько-російської війни. *Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ.ї конф. (електронне видання), 20 квітня 2022 р. Нац. акад. внутр. справ, Львів. держ. ун-т внутр. справ, Дніпропет. держ. ун-т внутр. справ, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Київ – Львів – Дніпро, 2022. С. 36–41.

2. Хавронюк М. І. Кримінально-правові норми, розраховані на застосування в умовах війни, чинні до початку відкритої російської агресії проти України: досягнення і прорахунки українського законодавства та правозастосовної практики. *Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції* (м. Львів, 9–11 червня 2022 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 246–257.

3. Степанюк А. Х. До питання про реформи у сфері виконання покарань. *Право України*. 2019. № 7. С. 53–65.

4. Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: наказ Міністерства юстиції від 29.01.2019 № 272/5. Дата оновлення: 15.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-19> (дата звернення: 08.09.2022).

5. Важливо! До уваги клієнтів пробації. *Державна установа «Центр пробації»*. URL: <https://www.probation.gov.ua/?p=12048> (дата звернення: 02.09.2022).

6. Чабаненко Т. В. Взаємодія пробації з органами поліції, місцевого самоврядування та громадськими формуваннями при здійсненні нагляду за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2017. 249 с.

7. Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану: постанов Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 № 934. Дата оновлення: 07.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2018-п> (дата звернення: 13.09.2022).

8. Ми дещо змінюємо формат роботи, але залишасмося на зв'язку. *Державна установа «Центр пробації»*. URL: <https://www.probation.gov.ua/?p=12033> (дата звернення: 04.09.2022).

9. Про закріплення повноважень уповноважених органів з питань пробації на виконання судових рішень стосовно осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях: наказ державної установи «Центр пробації» від 07.06.2022 № 248/од-22. URL: <https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/4614fef6-6f26-41a0-af0b-9bd30668b93c-1-копія.pdf> (дата звернення: 09.09.2022).

10. «Пробація у смартфоні». *Державна установа «Центр пробації»*. URL: <https://www.probation.gov.ua/?p=12458> (дата звернення: 12.09.2022).

Дучимінська Леся Миронівна,

начальник управління контрольно-перевірочної роботи Головного управління Пенсійного фонду України у Волинській області

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Як свідчить офіційна статистика, з часу прийняття у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу (КПК) України щорічно в нашій державі знижується як рівень, так і інші кримінологічно значущі показники кримінальних правопорушень. Зокрема, тільки за січень–травень 2022 року їх кількість у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року зменшилась майже на 22 % [1]. Поряд з цим на державному рівні не ведеться мова про питому вагу у структурі зазначених суспільно небезпечних діянь так званих латентних кримінальних правопору-

шень, тобто про ті із них, які не були зареєстровані у відповідному порядку (ст. 214 КПК) в Єдиному реєстрі досудових розслідувань, а, отже, офіційного визнання не отримали. При цьому варто зазначити, що у силу тих чи інших обставин, латентні прояви злочинності характерні для всіх, без винятку, суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням.

З огляду цього та з урахуванням проблем, що стосуються детермінації злочинності, досить важливо на доктринальному рівні з'ясувати сутність, зміст та соціально-правові потенційні можливості у запобіжній діяльності, включаючи й елементи латентних суспільно небезпечних діянь, окремо взятих суб'єктів соціальної профілактики. Як показує практика, відповідну роль і місце відводять у цьому процесі органам Пенсійного фонду України, враховуючи, що в колі їх повноважень та їх професійних інтересів знаходяться майже 25 % громадян нашої держави [2, с. 83–92].

Особливо актуальною зазначена проблематика стала в умовах військової агресії російської федерації (рф), яка розпочалась на території України у далекому 2014 році та набула форм відкритої війни у лютому 2022 року і триває по теперішній час, посягаючи таким чином на конституційні права наших громадян як на оформлення, так і на отримання гарантованої державою пенсії (ст. 46 Основного закону України).

Саме на цьому аспекті акцентують увагу у сьогоденні науковці. При цьому, виходячи з аналізу результатів доктринальних досліджень, можна констатувати, що загальновизнаним завданням сьогодення та майбутніх кримінологічних розробок є підвищення ефективності запобіжної діяльності усіх суб'єктів профілактики кримінальних правопорушень. Більш того, головним напрямом такої змістовної видозміни має бути більш інтенсивне та комплексне використання потенційних можливостей зазначених суб'єктів, з урахуванням їх соціально-правової природи та стану взаємодії з іншими, зокрема правоохоронними, органами держави.

Якщо розглядати через вказану теоретичну «призму» та модель змістовні елементи запобіжної діяльності органів Пенсійного фонду України, то варто у зв'язку з цим акцентувати свій погляд на низку існуючих у зв'язку з цим проблем. Мова, у першу чергу ведеться про те, що тривалий час у кримінології пріоритетною є думка щодо того, що вказані державні органи слід

відносити до тих суб'єктів, функції та повноваження яких не мають цільового спрямування на запобігання злочинності, але їхня діяльність опосередковано впливає на запобіжні процеси щодо детермінант кримінальних правопорушень та їх окремих видів [3, с. 346]. При такому підході органи Пенсійного фонду України отримали у свій час в науці назву так званих «неспеціалізованих суб'єктів профілактики злочинності» [4, с. 65], а в новітніх кримінологічних джерелах – взагалі не віднесені до жодних класифікаційних груп [5, с. 161–170].

Як видається, із зазначеною позицією науковців погодитись не можна.

Вказаний висновок ґрунтується на змісті тих нормативно-правових актів, які регулюють діяльність Пенсійного фонду України та його територіальних структурних підрозділів, а також на існуючій у зв'язку з цим запобіжній практиці цих суб'єктів. Зокрема, загальні повноваження підрозділів зазначеного державного органу щодо запобігання правопорушенням визначені у Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та полягають у встановленні відповідності відрахувань фінансових коштів всіма суб'єктами господарювання, незалежно від форм власності, у Пенсійний фонд України щодо кожної працюючої на підприємстві, установі чи організації особи. У свою чергу, у п. 2 ч. 1 ст. 64 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» чітко та конкретно визначено права виконавчої дирекції Пенсійного фонду та її територіальних органів здійснювати запобіжні дії шляхом проведення планових і позапланових перевірок документів для оформлення пенсій тощо.

З огляду цього, як видається, підрозділи Пенсійного фонду України логічно віднести до так званих у кримінології «частково спеціалізованих (напівспеціалізованих) суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням», що обумовлено сучасним станом правопорядку в нашій державі, а також майбутньою перспективою його удосконалення у післявоєнний час.

Список використаних джерел

1. Відомості про кількість вчинених у січні-травні 2022 року кримінальні правопорушення: дані Єдиного реєстру досудових розслідувань. URL:

<https://erdr.gp.gov.ua/erdr/erdr.web.system.LoginPage.cls> (дата звернення: 28.09.2022).

2. Колб О. Г., Дучимінська Л. М. Про деякі обов'язки державних органів, що пов'язані із виконанням покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю щодо засуджених у сфері пенсійного та соціального законодавства України. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: юридичні науки. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. № 23. Вип. 6. С. 83–92.

3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: *Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки*. 424 с.

4. Кримінологія: навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2019. 312 с.

5. Кримінологія: підручник / за заг. ред. проф. Б. М. Головікіна. Харків: Право, 2020. 384 с.

Ковальчук Володимир Степанович,
начальник відділу ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань
та інформаційно-аналітичної роботи Волинської обласної прокуратури

СУЧАСНА РОЛЬ ПРОКУРАТУРИ В ЗАПОБІГАННІ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ПОДВІЙНИМ ГРОМАДЯНСТВОМ УКРАЇНИ

Сутність цієї проблеми полягає у тому, що саме з 2014 року і у теперішній воєнний час чомусь досить «актуальною» стала діяльність певних так званих політичних «еліт» та інших суб'єктів суспільно-державної спрямованості щодо вирішення зазначеного завдання, з огляду сприйняття даного інституту права як системного елементу держави Україна [1, с. 161–168], а також ролі і місця у цьому процесі органів прокуратури.

Відповідь, як видається, на це питання дано в ст. 4 Конституції України, відповідно до положень якої в нашій країні встановлено єдине громадянство України. При цьому набуття особою громадянства іншої держави автоматично, як це витікає із змісту Закону України «Про громадянство України», є правовою підставою для позбавлення її громадянства нашої держави (як приклад, можна назвати позбавлення такого права І. Коломойського, Г. Корбана та ін. у липні 2022 року).

Поряд з цим, деякі «тлумачі» норм Основного закону на побутовому та непрофесійному рівнях (політики, так звані активі-

сти, громадськість та ін.) переконують справжніх українців у тому, що якщо особа не претендує на роботу (службу) в органах державної влади чи місцевого самоврядування України, то вона вправі отримати громадянство іншої держави, посилаючись на те, що це є загальновизнаним принципом у цивілізованих країнах. Без сумніву, заперечувати вказане міжнародно-правове положення безглуздо, враховуючи євроатлантичні наміри України щодо вступу в Європейський Союз та НАТО. Але, варто у зв'язку з цим звернути увагу авторів доктрини множинного громадянства на той факт, що ними дається невірне та професійно невиважене, з точки зору суб'єктів офіційного тлумачення норм права, розширене роз'яснення змісту ст. 4 Конституції України та порушується, одночасно, принцип верховенства права, відповідно до якого норми Основного закону мають найвищу юридичну силу і є нормами прямої дії (ст. 8 Конституції України), на що невідкладно мають реагувати органи прокуратури відповідно до тих можливостей, що витікають із змісту Закону України «Про прокуратуру» та спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням.

Виходячи з цього, цілком очевидним у даному випадку є висновок про те, що в нашій державі на сьогодні є і має бути тільки єдине громадянство України, а тому, будь-які пропозиції з цього приводу можна віднести до провокаційних дій в умовах воєнної агресії щодо нашої держави, які межують з готуванням до вчинення кримінального правопорушення (ст. 14 КК України).

Чому це так важливо для України?

По-перше, з часів закінчення другої світової війни (1939-1945 р. р.) жодна з Європейських держав, на щастя, не вела воєнні дії на своїй території із зовнішнім агресором, крім, звичайно, колишньої Югославії, де Сербія військовою силою вчиняла спроби зберегти у своєму складі федеративні утворення, а тому проблем щодо множинності громадянства у них на практиці не виникало. У свою чергу, Україна вже 9-й рік бореться з РФ за свій суверенітет і незалежність, а тому єдине громадянство у такій ситуації виступає реальним гарантом її цілісності та державності. Додатковим аргументом у зв'язку з цим виступають різноманітні спроби громадян України ухилитись від виконання військового обов'язку, у тому числі й шляхом використання

можливостей політиків у розширенні переліку осіб, які вправі виїжджати за кордон у воєнний час, навіть при наявності права таким чином на самозахист, що слід віднести до того детермінаційного комплексу, який сприяв РФ у нападі на Україну у лютому 2022 року [2, с. 260–267].

Саме з цих міркувань та з метою блокування, усунення, нейтралізації тощо детермінант, які входять у цей комплекс, органам прокуратури варто на правозастосовному рівні посилити не тільки індивідуальну юридичну відповідальність за наявність подвійного громадянства, у тому числі ініціювати введення у КК норми, яка передбачала б кримінальну відповідальність за вчинення вказаних правопорушень, але й активізувати кримінальне переслідування тих юридичних осіб (партій, громадських об'єднань, фондів, т. ін.), членами яких є фізичні особи з множинним громадянством, якщо вони є активними суб'єктами формування та реалізації державної політики нашої країни.

Знову ж таки, колаборанти, які на сьогодні активно співпрацюють з російськими окупантами у формі суспільно-державного управління (виконують функції так званих губернаторів, мерів, керівників освіти, медичних закладів, т. ін.), стали зрадниками і завдяки тому, що мали подвійне громадянство, і сформувати таким чином свою антиукраїнську позицію щодо України, що й стало наслідком реалізації на практиці детермінаційного комплексу, мова про який велась вище, а також суттєвих прогалин у діяльності органів прокуратури як суб'єктів спеціально-кримінологічного запобігання [3, с. 21–47].

Список використаних джерел

1. Оболенцев В. Ф. Держава Україна як система: системний підхід до запобігання корупції. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 138. С. 161–168.
2. Кваша О. О. Право на самозахист в контексті протидії злочинним посяганням на національну безпеку України. *Правова держава*. 2018. Вип. 29. С. 260–267.
3. Запобіжна діяльність прокуратури у сфері боротьби зі злочинами: теорія і практика: навч. посібник / Колб О. Г., Колб І. О., Савченко А. В. та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Кондор, 2017. 250 с.

Лазаренко Алла Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби
Столінець Анатолій Володимирович,
завідувач відділу комп'ютерно-технічних
та телекомунікаційних досліджень Чернігівського
науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ: КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ТА КІБЕРБЕЗПЕКА

Надзвичайно швидкий розвиток технологій створює нові можливості у використанні інформаційного простору, які тягнуть за собою і нові загрози у сфері запобігання та протидії кіберзлочинності. Такий стрімкий розвиток, у свою чергу, вимагає ефективного державного регулювання в цій сфері.

В Україні та в усьому світі щороку здійснюються десятки тисяч кримінальних правопорушень із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, програмного, програмно-технічного забезпечення, інших технічних та технологічних засобів та обладнання. Щодня людей та компанії позбавляють персональних даних, коштів із рахунків, збирають конфіденційну та комерційну інформацію, блокують діяльність тощо. Однак успіх попередження таких злочинів, їх викриття та притягнення винних до відповідальності нині є досить рідкісним явищем порівняно з кількістю таких правопорушень. Це не дивно, адже кіберпростір безмежний, а досвідчені хакери мають усі необхідні навички та інструменти, щоб залишатись анонімними. Сьогодні кібератаки завдають шкоди не лише фізичним та юридичним особам, а й державі особливо в умовах воєнного стану.

Щороку у всьому світі проводяться сотні заходів різного рівня для обговорення актуальних проблем кібербезпеки.

Поняття «комп'ютерна злочинність» вперше з'явилося в американській, а потім і в іншій іноземній літературі на початку 60-х років минулого століття. «Комп'ютерна злочинність» – це порушення чужих прав та інтересів по відношенню до автоматизованих систем обробки даних [1, с. 387]. За останні 10–15 років сформувалось поняття «кіберзлочинність» - під яким розуміють злочинність в традиційному сенсі цього слова, але яка

має місце в мережі Інтернет [2, с. 165]. Кіберзлочинність – це поняття, яке охоплює комп'ютерну злочинність, де комп'ютер – предмет кримінального право, а інформаційна безпека – об'єкт злочину та інші посягання, де комп'ютер є знаряддям або способом вчинення кримінального правопорушення проти власності, авторських прав, громадської безпеки, моралі тощо.

Кіберзлочини поділяють на види залежно від об'єкта, від предмета посягання, способів скоєння та ін.

Найбільш поширена класифікація кіберзлочинів ґрунтується на структурі Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність. Ця класифікація нині виступає «еталоном», оскільки наявні міжнародні та регіональні документи, а також наукова практика, використовують саме цей поділ:

1) правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем:

– незаконний доступ – навмисний доступ до цілої комп'ютерної системи або її частини без права на це з метою отримання комп'ютерних даних або з іншою недобросовісною метою;

– втручання в дані, навмисне пошкодження, знищення, погіршення, зміну або приховування комп'ютерної інформації без права на це;

– втручання в систему – навмисне серйозне перешкоджання функціонуванню комп'ютерної системи шляхом введення, передачі, пошкодження, знищення, погіршення, заміни або приховування комп'ютерних даних без права на це;

– зловживання пристроями, а саме їх виготовлення, продаж, придбання з метою використання, поширення або надання для використання іншим чином;

2) правопорушення, пов'язані з комп'ютерами;

3) правопорушення, пов'язані зі змістом;

4) правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав [3];

5) акти расизму та ксенофобії, вчинені за допомогою комп'ютерних мереж [4].

Серед основних видів кіберзлочинності виділяють поширення шкідливих програм, злам паролів, крадіжку номерів кредитних карт і інших банківських реквізитів, а також поширення протиправної інформації через інтернет.

У Кримінальному кодексі України ці злочини закріплено в розділі 16 «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку».

В Україні боротьба з кіберзлочинністю перебуває на початковому етапі та є не такою розвинутою, як в інших країнах світу, зокрема в США.

Водночас в державі приділяється цьому питанню дедалі більше уваги. Зокрема, у жовтні 2015 року було створено Кіберполіцію, яка функціонує як структурний підрозділ Національної поліції України та забезпечує захист прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства і держави від кримінально протиправних посягань у кіберпросторі; здійснює заходи із запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів, підвищення поінформованості громадян про безпеку в кіберпросторі.

Після створення Кіберполіції розпочалися процеси формування законодавчої бази у сфері кібербезпеки.

У 2016 році було ухвалено Стратегію кібербезпеки України [6], яка має на меті створення національної системи кібербезпеки, а згодом Президент України підписав Указ про створення Національного координаційного центру кібербезпеки. У 2021 році рішенням Ради національної безпеки і оборони України схвалено План реалізації Стратегії кібербезпеки України, який введено в дію Указом Президента України від 01.02.2022 № 37/2022.

У жовтні 2017 року було прийнято Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [5], який визначає правові та організаційні засади забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства й держави, національних інтересів України в кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб і громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки.

Крім цього Закону, питання кібербезпеки також регулюються: Конституцією України, Кримінальним кодексом України [8], законами України «Про інформацію», «Про основи національної безпеки», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» та інші.

Захист громадян від кіберзлочинів є одним із завдань Кіберполіції України та інших державних органів.

Водночас не варто забувати і про власну інформаційну безпеку, а тому слід дотримуватися таких основних правил:

- користуватися ліцензійним програмним забезпеченням;
- не повідомляти стороннім особам персональні дані, дані та паролі доступу до банківських карток і систем;
- не завантажувати та не відкривати підозрілі комп'ютерні файли;
- перевіряти інформацію, особливо банківську, лише з офіційних сайтів або за офіційними номерами телефонного зв'язку;
- не відвідувати та не вводити персональні дані на підозрілих сайтах;
- не довіряти повідомленням у месенджерах або смс про виграші та акції сумнівного походження;
- користуватися антивірусом;
- використовувати складні, неоднакові паролі та не зберігати їх на телефоні або комп'ютері;
- не зберігати інформацію «небажаного» характеру на телефонах і комп'ютерах тощо.

Дотримання наведених правил допоможе уникнути або мінімізувати можливість бути об'єктом уваги кіберзлочинців в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Дашян М. С. Право информационных магистралей. Москва, 2007. 288 с.
2. Юрасов А. В. Основы электронной коммерции: учебник. Москва, 2008. 480 с.
3. Про кіберзлочинність: Конвенція ратифік. Законом України від 07.09.2005 р. № 2824-IV. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Ст. 2535.
4. Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи, від 01.04.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_687#Text (дата звернення: 14.09.2022).
5. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовтня 2017 р. № 45 ст. 403. Дата оновлення: 28.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 15.09.2022).
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 27 січня 2016 р. № 96/2016. Дата оновлення: 26.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016#Text> (дата звернення: 15.09.2022).

7. Про План реалізації Стратегії кібербезпеки України : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року : Указ Президента України від 01 лютого 2022 р. № 37/2022. Дата оновлення: 01.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37/2022#Text> (дата звернення: 15.09.2022).

8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2004 р. № 2341-III. Дата оновлення: 28.07.22 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.09.2022).

Лапотко Максим Геннадійович,

судовий експерт сектору земельних та екологічних досліджень
відділу будівельних, земельних, екологічних досліджень та оціночної
діяльності Чернігівського науково-дослідного,
експертно-криміналістичного центру МВС

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ НЕЗАКОННИХ ПОРУБОК ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Злочинність з одного боку розуміють як багатогранний соціальний комплекс умов і причин генетичної схильності людей до ненормованої, злочинної поведінки, з іншого боку – як соціальний комплекс недосконалості суспільства в цілому [1, с.14]. Слід зазначити, що запобігання злочинності розглядається в масштабах загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання.

Запобігання злочинності загальносоціального типу – система спеціальних заходів, засобів та способів соціальної політики держави, які спрямовані на подолання, вирішення та витиснення небезпечних криміногенних протиріч у суспільстві. Запобігання злочинності спеціально-кримінологічного типу несе в собі принципи попередження формування та реалізації злочинних проявів протягом всього часу їх дії [1, с. 16].

У науковій літературі під поняттям «запобігання злочинності» також розуміють комплекс різних заходів та діяльності з боку держави, які націлені на урівноваження та вдосконалення соціальних взаємодій задля погашення негативних проявів в суспільстві, що сприяють або породжують злочинність [2, с. 53].

Один із найбільш розповсюджених і небезпечних видів злочинності, який створює чи може створити велику загрозу національній безпеці України є екологічна злочинність. Дії, що негативно впливають на навколишнє природне середовища, на його окремі компоненти, створюють небезпеку для здоров'я і життя

людини, що передбачені законом як суспільно небезпечні діяння є екологічними злочинами [2, с. 132].

Природоохоронна діяльність України базуються на дотриманні обов'язкових правових принципів. Конституцією України, Кодексами та Законами, іншими нормативно-правовими актами України передбачені відповідні правові норми охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів України. Так, відповідно до статті 2 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» зазначено, що відносини у галузі охорони навколишнього природного середовища в Україні регулюються цим Законом, а також земельним, водним, лісовим законодавством, законодавством про надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону і використання рослинного і тваринного світу та іншим спеціальним законодавством [3].

Кримінальний Кодекс України містить окремий розділ кримінальних правопорушень проти довкілля, який охоплює статті 236-270¹ [4].

Згідно зі ст. 105 Лісового кодексу України порушення лісового законодавства тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність відповідно до закону. Зокрема, відповідальність за порушення лісового законодавства несуть особи, винні у незаконному вирубуванні та пошкодженні дерев і чагарників [5].

В осінньо-зимовий період та на новорічні свята незаконна порубка лісу відбувається частіше, ніж в інші періоди року – 58,6 %. За географічним принципом територіально більшість таких злочинів вчиняються в районах північної та західної частин лісів України, які мають високий рівень лісистості [6, с. 168].

Так, на думку Заїчко О. В., вищезазначений принцип загальносоціального запобігання незаконної порубки лісу слід реалізовувати шляхом створення необхідних умов для постійних та тимчасових лісокористувачів щодо забезпечення прозорого та раціонального використання лісів; покращення та удосконалення законодавчої бази по охороні лісових ресурсів; удосконалення державної політики у галузі ведення, організації та управління лісового господарства; зменшення доходів від реалізації незаконно заготовленої деревини та зниження попиту на неї; вирішення

соціальних та економічних проблем населення сіл, які живуть в лісовій місцевості; формування екологічної культури та освіти.

Відповідно до спеціально-кримінологічного запобігання, Заїчко О. В. пропонує: комплексний підхід щодо контролюючого впливу на всі етапи незаконної заготівлі та обігу деревини; проведення серед осіб, які схильні до даного правопорушення, спеціальних превентивних заходів; зменшення можливостей для виникнення цих злочинів. Профілактика даної проблеми повинна включати в себе обмеження можливостей контрабанди лісоматеріалів та збут їх у межах внутрішнього ринка, збільшення площ природоохоронних територій, введення електронного обліку деревини. Нарощення більшої ефективності оперативно-розшукових заходів та удосконалення охорони лісових ресурсів являються ефективними заходами відведення злочинів лісового господарства. Швидке оперативне реагування на факти незаконної порубки в процесі вивезення деревини з лісосік та подальше перевезення на спеціальні склади, її реалізацію – положення, які сприятимуть припинення незаконної порубки лісу [6, с. 168, 169].

Розробники проєкта «Ініціатива ЄС щодо лісових злочинів», зазначають, що на даний час в Україні рівень протидії судів та правоохоронних органів до незаконної експлуатації лісових ресурсів є досить низький, та потребує значного посилення. Законодавчі нормативні санкції є слабкими, і в той же час притягнення судами до відповідальності осіб за незаконну лісгосподарську діяльність відбувається рідко. У даному проєкті вказано, що основними факторами лісової злочинності є: соціальні, економічні, правові та адміністративні.

До соціальних факторів відносять бідність та безробіття жителів сільської місцевості та відсутність у них екологічної культури тощо. Економічні фактори вважаються: прагнення високого прибутку осіб, що займаються незаконною порубкою у великих масштабах; низькі зарплати працівників лісового господарства; недорозвиненість в лісових місцевостях зеленого сільського господарства, туризму, глибокої переробки деревини тощо. Правові та адміністративні фактори включають: зокрема, складні та незрозумілі правові принципи ведення лісового господарства; неефективну систему судової влади, що дозволяє порушникам ухилитися від покарань; високі корупційні ризики та конфлікт інтересів тощо.

Рекомендаціями щодо вдосконалення ведення лісового господарства та запобігання злочинності в ньому, на думку розробників вищезазначеного проєкту, наприклад, є: забезпечення та облаштування території лісів необхідними матеріальними пристроями та приладами задля виявлення та запобігання злочинів (дрони, камери відеоспостереження тощо); внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Кримінального кодексу України; створення лісової поліції; створення єдиної системи реєстрації всіх лісорубних квитків, дозволів на перевезення та продаж деревини; встановлення жорсткіших покарань за лісові злочини тощо [7].

Отже, ведення лісового господарства в Україні потребує наукового, раціонального та системного підходів в усіх його напрямках. Порушення норм природоохоронного законодавства щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони лісових ресурсів України потребує більш ефективного запобігання, попередження та швидкого усунення злочинів шляхом залучення якісно та кількісно нових підходів та вдосконалення уже існуючих принципів загально-соціального та спеціально-кримінологічного підходів. Подолання корупційних ризиків, бюрократичних принципів ведення лісового господарства, забезпечення в достатній мірі матеріальною базою лісгосподарський комплекс, установлення більш суворих покарань та відшкодування збитків, підвищення якості проведення досудового розслідування, проведення екологічного та лісового виховання населення тощо призведе до позитивних зрушень у сфері запобігання злочинності щодо незаконних порубок лісових ресурсів України.

Список використаних джерел

1. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
2. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків: Право, 2009. 288 с.
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. Дата оновлення: 20.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 15.09.2022).
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Дата

оновлення: 28.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.02.2022).

5. Лісовий кодекс України: Кодекс України від 21.01.1994 № 3852-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 17. Ст. 99. Дата оновлення: 20.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12> (дата звернення: 15.09.2022).

6. Заїчко О. В. Запобігання незаконній порубці або незаконному перевезенню, зберіганню, збуту лісу : монографія / наук. ред. Б. М. Головкін. Харків: Право, 2019. 192 с.

7. Ініціатива ЄС щодо лісової злочинності. Аналіз прогалин: Україна. URL: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/____1_1_1_1_1.pdf (дата звернення: 15.09.2022).

Леоненко Олексій Анатолійович,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби

Кириєнко Андрій Іванович,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби
Красковський Євгеній Михайлович,
начальник режимно-стройової служби
Академії Державної пенітенціарної служби

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ З ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ АНГЛІЇ

Сучасні пенітенціарні системи розвинутих демократичних країн світу мають ознаки прогресивної тюремної системи головна ознака якої є можливості зміни умов тримання в залежності від поведінки та інших факторів, які задіяні в виправленні та ресоціалізації засуджених. Одним з таких елементів можна вважати можливість дострокового звільнення від відбування покарання. З метою подальшого реформування даного інституту в національному законодавстві слід звернути увагу на досвід інших країн.

Дослідимо даний інститут на прикладі Англії. Законом про кримінальну юстицію 1967 року було запроваджено систему дострокового звільнення в Англії та Уельсі, яка застосовується до ув'язнених, засуджених до позбавлення волі терміном щонайменше 4 років. Відповідно до цього Закону, засуджений до тюремного ув'язнення на строк не менше 12 місяців, отримує право на дострокове звільнення після відбуття однієї третини свого покарання або після відбуття 12 місяців у разі, якщо йому було призначено покарання у вигляді тюремного ув'язнення на строк понад

12 місяців. Той, хто засуджений до строку менше 4 років, автоматично звільняється після того, як відбув половину терміну, без затвердження з боку ради щодо умовно-дострокового звільнення, яка є виконавчим органом Тюремної служби та розглядає заяви ув'язнених про умовно-дострокове звільнення.

Крім того, засуджений може бути достроково звільнений у порядку заліків (скорочення терміну) після відбуття двох третин строку покарання при сумлінній поведінці, що провадиться за дозволом Міністра внутрішніх справ з обов'язковим подальшим дотриманням звільненою особою умов, встановлених у ліцензії, що видається їй. Порушення умов звільнення або вчинення достроково звільненим нового злочину спричиняє відкликання Міністром внутрішніх справ виданої ліцензії. Нагляд, що встановлюється за достроково звільненим на весь термін невідбутої частини строку покарання, що залишився, здійснюється чиновником служби пробації.

Право на УДЗ також передбачається главою 6 Закону Англії 2003 р. «Про кримінальне правосуддя», яка повторила позиції Закону «Про злочин» 1997 р. 4. Відповідно до ст. 10 Закону Міністр внутрішніх справ має право у будь-який час звільнити ув'язненого, якщо вважає, що існують виняткові сімейні обставини, які дозволяють йому це зробити [1].

Якщо ув'язнений відбуває покарання строком на 3 роки і більше, перед тим, як його звільнити Міністр внутрішніх справ зобов'язаний проконсультуватися з Радою щодо дострокового звільнення. Після відбування ув'язненим, засудженим до 3 років і більше або п'ять шостих терміну тюремного ув'язнення він може бути звільнений достроково за наявності рекомендації Ради щодо дострокового звільнення.

Міністр внутрішніх справ відповідно до Закону 1997 р. (ст. 16) має право видати наказ про звільнення певної категорії засуджених із встановленням за ними наступного нагляду. До них належать правопорушники, засуджені до ув'язнення за злочини, на які не поширюються норми про дострокове звільнення після перебування у в'язниці протягом 1 року або більше. Період нагляду за правопорушником після його звільнення залежить від тяжкості скоєного ним злочину та покарання, призначеного судом.

Нагляд за засудженим до тюремного ув'язнення на строк 12 місяців або більше, на якого не поширюються норми про дострокове звільнення, встановлюється на період рівний 25 % від строку його тюремного ув'язнення, але не більше ніж на 3 місяці.

У разі дострокового звільнення згідно із Законом 1997 р. правопорушника, засудженого до тюремного ув'язнення на строк від 12 місяців до 4 років, за ним встановлюється нагляд на період, що складається з періоду рівного 25 % від строку його тюремного ув'язнення (але не більше 3 місяців), та періоду, що дорівнює невідбутій частині покарання, що залишилася, у зв'язку зі звільненням. У випадках, коли особа була засуджена до тюремного ув'язнення на строк менше 12 місяців за злочин, скоєний після набрання чинності Закону 1997 р., нагляд встановлюється на період рівний невідбутій частині покарання, що залишилася, у зв'язку зі звільненням.

Наказ про нагляд після звільнення, який видається Міністром внутрішніх справ, повинен передбачати на весь період його дії, правопорушник весь час перебуватиме під наглядом чиновника служби пробації та дотримуватиметься умов, встановлених у наказі. Порушення піднаглядним умов наказу про нагляд тягне за собою кримінальну відповідальність. За обвинувальним актом правопорушник карається тюремним ув'язненням на строк, що дорівнює періоду невиконаного нагляду або штрафом на розсуд суду, або тим і іншим. У сумарному порядку може бути призначено покарання у вигляді тюремного ув'язнення на строк невиконаного нагляду (не більше 6 місяців) або штрафом у розмірі, що не перевищує 3 рівень за стандартною шкалою, або тим і іншим.

Згідно із Законом 1997 р. достроково за дозволом Міністра внутрішніх справ також можуть бути звільнені й деякі засуджені, які відбувають покарання у виді довічного ув'язнення. До них належать особи, засуджені у віці до 18 років, за умови, що термін покарання за злочини, які вони скоїли, не встановлений точно в законі, і суд у вирокі вказав на можливість їхнього дострокового звільнення після відбуття частини вироку. На таких ув'язнених поширюється правило про дострокове звільнення через надзвичайні сімейні обставини. Ліцензія у разі такого звільнення видається довічно та містить певні умови, які можуть змінюватись. Ліцензія на дострокове звільнення особи, засудженої до довіч-

ного ув'язнення, може бути відкликано Міністром внутрішніх справ, а засуджений підлягає поверненню до в'язниці для відбуття покарання. Довічні ув'язнені все життя повинні дотримуватися умов «довічної ліцензії». Це означає, що вони можуть бути повернені до в'язниці у будь-який момент у разі повторного правопорушення або коли влада має підстави вважати, що вона може вчинити повторний злочин [2].

З 1965 р. англійські судді можуть рекомендувати мінімальний термін тюремного ув'язнення для засудженого до того, як його можна звільнити за ліцензією Міністра внутрішніх справ [3]. Згідно з існуючою процедурою суддя, який розглядає справу, письмово повідомляє Міністра внутрішніх справ про те, який саме період ув'язнення відповідає «тарифу», потім свою думку висловлює Лорд-головний суддя. «Тариф» визначає період часу, який для отримання права на ліцензію засуджений повинен провести у в'язниці, щоб були виконані цілі покарання. Хоча «тариф» зазвичай фіксується у роках, міністр внутрішніх справ, даючи свою згоду, може зазначити, що засуджений має відбути «повний життєвий тариф», який підлягає перегляду після відбуття 25 років ув'язнення. Міністр може і не погодитися із запропонованим «тарифом», однак, якщо «тариф» вичерпано і засуджений відбув весь належний термін покарання, Міністр не має права за скоєне кримінальне правопорушення продовжити засудженому термін ув'язнення незалежно від його поведінки.

Великий відсоток постпенітенціарного рецидиву осіб, які були умовно-достоково звільнені від відбування кримінального покарання у виді позбавлення волі на певний строк вимагає переосмислення даного інституту в національному законодавстві і саме досвід Англії буде цікавим в цьому питанні.

Список використаних джерел

1. Кримінальне право України і Англії: порівняльний аналіз (окремі питання Загальної частини): конспект лекцій / уклад.: М. І. Панов, С. О. Харитонов, Ю. П. Дзюба та ін. 2-ге електрон. вид., переробл. та доповн. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2021. 144 с.
2. Старовойтова Ю. Г. Загальна частина кримінального права Англії та США: навч. посіб. Київ: Атіка, 2012. 104 с.
3. Office of Justice Programs URL: <https://www.ojp.gov/> (дата звернення: 28.09.2022).

Літвінова Ірина Феофанівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
юридичного факультету Національного авіаційного університету

Ципан Анжела Сергіївна,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
юридичного факультету Національного авіаційного університету

СПІВПРАЦЯ МІЖНАРОДНОЇ СПІЛЬНОТИ ТА ОФІСУ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА УКРАЇНИ ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

Збройна агресія Російської Федерації, що триває вже 8 місяців, спричинила значні втрати серед українського населення, а також вплинула на його психологічний та моральний стан. Станом на 28 вересня 2022 року зареєстровано 36 751 воєнних злочинів, серед яких виокремлюють порушення законів та звичаїв війни, планування, підготовка або розв'язування агресивної війни, пропаганда війни та інші. Злочинів проти національної безпеки нараховано 16 484, серед яких виділяють посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, державна зрада, колабораційна діяльність та інші [1]. Заступниця посла України в ООН Христина Гайовишин повідомила, що Росія депортувала 2,5 мільйона осіб, зокрема 38 тисяч дітей [2]. Це не остаточні дані, адже неможливо повністю порахувати постраждалих на окупованих територіях та місцях ведення бойових дій.

Усі вищезазначені злочини потребують негайного розслідування та реакції цивілізованого світу. Винні особи повинні понести відповідальність за скоєні злочини. Наразі цим питанням активно займається Офіс Генерального прокурора України. У рамках цього розглянемо кроки, які були здійснені для досягнення цієї мети.

Велику роль у документуванні воєнних злочинів Російської Федерації відіграє Франція. Надзвичайний і Повноважний Посол Французької Республіки в Україні Етьєн де Понсен передав Офісу Генерального прокурора мобільну лабораторію ДНК. Відомо, що французькі спеціалісти допомагали у розслідуванні воєнних злочинів на Київщині та зараз перебувають на Харківщині, де разом з українськими фахівцями реєструють порушення. Більш того, французькі спеціалісти провели навчання десяти

українських експертів щодо використання обладнання цієї лабораторії. Нині ця лабораторія допомагає фіксувати злочини на деокупованій частині Харківської області [1]. Варто зазначити, що 27 вересня до Києва прибула Голова Міністерства Закордонних Справ Франції Катрін Колонна [3]. В рамках цього візиту відбулася зустріч з Генеральним прокурором України Андрієм Костінім, під час якої було обговорено можливість надання французькою стороною ще однієї мобільної лабораторії та створення спеціального міжнародного трибуналу.

27 вересня 2022 року Андрій Костін зустрівся з Послом ЄС з гендерних питань та різноманітності Стеллою Роннер-Грубачіч. На зустрічі було акцентовано увагу на розслідуванні злочинів сексуального насильства, пов'язаного з діями Збройних Сил Російської Федерації. Докази, що були зібрані прокурорами та слідчими та інформація, яку надали представники громадських та неурядових організацій і ЗМІ, підтверджує, що ці випадки непоодинокі. «Наш юридичний і моральний обов'язок – забезпечити ефективне розслідування цих злочинів відповідно до міжнародних стандартів, а також надавати послідовну юридичну та психологічну підтримку потерпілим під час судового процесу», – сказав Генпрокурор. Також була розроблена Стратегія протидії сексуальному насильству, яка буде ухвалена та опублікована найближчим часом. В Офісі Генпрокурора було створене окреме управління, яке буде займатися цією категорією злочинів [1].

Генеральний прокурор України провів онлайн-зустріч з виконавчим директором Міжнародної асоціації юристів (ІВА) Марком Еллісом. Марк Елліс є одним із провідних світових експертів у галузі міжнародного права. Коли Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії провів свій перший судовий процес, Елліс ініціював і контролював програму допомоги для команди захисту. Пізніше, трибунал призначив Елліса членом Дисциплінарної консультативної комісії адвоката захисту Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії та Міжнародного кримінального трибуналу для Руанди [4]. Пізніше він став президентом Коаліції за міжнародне правосуддя [5]. Андрій Костін зазначив, що унікальний досвід роботи Марка Елісса в Косово як консультанта ОБСЄ щодо створення Сербського трибуналу з воєнних злочинів стане нам в нагоді. Було обговорено

ідею координації зусиль з незалежною юридичною спільнотою з метою напрацювання прозорого міжнародного компенсаційного механізму для України та постраждалих від агресії громадян. Юристи з міжнародного права могли б доєднатися до вже створених робочих груп у якості експертів [1].

Отже, міжнародна співпраця відіграє вагомий роль для України у розслідуванні злочинів та здійсненні правосуддя. Фахівці багатьох країн виявляють бажання допомогти Україні у досягненні справедливості та відвідують міста України, незважаючи на наявну небезпеку: ракетні удари, обстріли, застосування хімічної зброї та інші чинники. Одна з основних цілей – створення міжнародного трибуналу та притягнення офіцерів, вищого політичного, воєнного керівництва Російської Федерації та військових, повинна бути досягнута. Жоден злочин не може бути забутий, жоден злочинець не може бути на свободі.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Офісу Генерального Прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 29.09.2022).
2. Витяг з протоколу засідання Ради безпеки ООН у Нью-Йорку, виступ заступниці посла України в ООН Христини Гайовишин. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/abroad/u-ssha-rozpochalosya-zasidannya-radbezu-on-schodo-primusovoi-deportatsii-rosieyu-ukraintsiv-pryama-translyatsiya.htm> (дата звернення: 29.09.2022).
3. Catherine Colonna [@MinColonna]. (27.09.2022). Bonjour l'Ukraine, la France est à vos côtés. #Kiev Good morning #Ukraine, it's good to be back.[Twitter]. URL: <https://twitter.com/> URL: <https://twitter.com/MinColonna/status/1574668821071364098> (дата звернення: 29.09.2022).
4. Елліс М. Симпозіум з верховенства права – у пошуках сенсу верховенства права: пошук надзвичайних людей. *Міннесотський журнал міжнародного права*. 2009. № 18. С. 425–430.
5. Елліс М. Велике резюме Марка Елліса. Мережа Casematrix. 01.08.2009.

Малишенко Євген Леонідович,
кандидат юридичних наук, заступник начальника
кафедри тактико-спеціальної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби
Шеремета Олексій Петрович,
кандидат педагогічних наук, проректор
Академії Державної пенітенціарної служби

ПОКАРАННЯ, ЯКЕ ПОВ'ЯЗАНЕ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Така міра покарання, як позбавлення волі в Сполучених штатах Америки (далі – США) характеризується значною своєрідністю. Вона може бути як короткостроковою, так і тривалою чи довічною.

Розглядаючи довічне покарання призначається: 1) як самостійне за найбільш небезпечні кримінальні правопорушення; 2) в якості альтернативи смертної кари; 3) за сукупністю вироків та кримінальних правопорушень; 4) особі, яка має дві чи три судимості за фелонію (таким чином в кримінальному законодавстві США позначається злочин).

Так, за федеральним законом про боротьбу з насильницькою злочинністю 1994 року (п. «С» § 3559 розділу 18 Зводу законів), якщо особа здійснила суспільно-небезпечне насильницьке діяння, а раніше вже була засуджена принаймні за два небезпечних насильницьких злочини або один небезпечний насильницький злочин і один наркозлочин, то вона обов'язково засуджується до довічного ув'язнення [1].

Звичайними для Сполучених штатів Америки є терміни позбавлення волі на 30–50 років. У гл. 10 § 175 Кримінального кодексу (далі – КК) США передбачено відповідальність за виробництво, розповсюдження, придбання речовин в якості зброї. Ці дії караються «позбавленням волі від кількох років до довічного ув'язнення».

У США понад 10 000 ув'язнених засуджено до позбавлення волі, але значна частина може розраховувати на звільнення після закінчення певного періоду часу. Після виходу на волю довічні ув'язнені часто живуть під наглядом і можуть бути знову відправлені до в'язниці, іноді навіть на все життя. Крім державних в'язниць США, є приватні в'язниці [2].

Ні федеральні закони, ні, зазвичай, закони штатів не встановлюють загальних граничних термінів покарання у вигляді позбавлення волі, що дозволяє судам засуджувати винних до 300 і більше років або кількох довічних термінів ув'язнення. Так, наприклад, 1992 році у штаті Вісконсін 34-річний серійний вбивця та канібал Дж. Дамер був засуджений до 16 довічних термінів ув'язнення.

Короткострокове позбавлення волі зазвичай призначається за місдімінори (іншими словами, це не значне суспільно небезпечне винне каране діяння в поєднанні з українським кримінальним законодавством це буде кримінальний проступок) та інші менш небезпечні посягання, як правило, на строк до одного року. Також воно може бути призначене молодим засудженим на строк від 3 до 6 місяців. Вони утримуються у спеціалізованому таборі (виправному будівельному таборі) з напіввоєнним режимом, де зайняті важкою ручною працею (6-8 годин на день), а в неробочий час займаються фізичними вправами, стрійовою підготовкою, здобувають освіту, проходять лікування від наркоманії чи алкоголізму. Щодня близько 10 000 американських громадян отримують ці покарання за місдімінори.

Також хочу звернути увагу на систему невизначених вироків, яка полягає у винесенні вироків без точного визначення строку позбавлення волі та широкого застосування дострокового звільнення. Суд встановлює лише загальні межі позбавлення волі від 1 року до 99 років.

Дійсна ж тривалість позбавлення волі визначалася спеціальною комісією – радою щодо умовно-дострокового звільнення (parole board). Зазвичай вона складається з 4-5 осіб та, як за правило, призначається губернатором штату. Такі спеціальні комісії були у всіх штатах США та на федеральному рівні.

Вперше, у 1877 р. систему невизначених вироків було запроваджено у штаті Нью-Йорк, згодом у 1922 році – вона вже працювала в 37 штатах, а у середині 1970-х років – 41 штат налічував зазначену систему покарання. Частіш за все законодавство штатів прямо вказує на винесення невизначених вироків. Так, у § 70.00 КК штату Нью-Йорк зазначено, що «вирок до позбавлення волі за фелонію має бути невизначеним».

Враховуючи те, що система невизначених вироків США була запозичена в Англії, то і при застосуванні її зустрілися такі ж

самі труднощі як і в Королівстві. Було спричинено значні відмінності в термінах позбавлення волі, у осіб, що відбувають покарання за однакові злочини.

Істотний недолік системи невизначених вироків у тому, що вона насправді не виправляє злочинців, а змушує їх пристосовуватись до відповідних умов, щоб якомога раніше вийти на волю.

Розчарування у системі невизначених вироків негативно позначилося на виправленні засуджених як мети кримінального покарання. Наслідком концепції «справедливо отриманого» стала вимога заміни системи невизначених вироків «новою» системою визначених вироків із найвужчими рамками меж суддівського розсуду, що передбачає зведення до мінімуму повноважень комісій щодо умовно-дострокового звільнення або взагалі повне скасування даних комісій. Наприкінці 1970-х років різні види визначених вироків було запроваджено у штатах Мен, Каліфорнія, Індіана та інших.

В американській юридичній літературі зазначається, що система визначених вироків спричинила принаймні два несприятливі наслідки: по-перше, значно збільшилися терміни позбавлення волі, а по-друге, як наслідок цього, багато в'язниць виявилися переповненими.

Існують різні види невизначених вироків. За КК штату Нью-Йорк суд визначає мінімальний і максимальний строки позбавлення волі виходячи із встановлених у ньому меж. Мінімальний термін має бути не менше року, а максимальний - не менше 3 років. У КК США конкретизуються мінімальні терміни для найнебезпечнішої фелонії - класу А, а точніше - для двох її підвидів: для А-I – це 15–25 років, а для А-II – від 3 до 8 років та 4 місяців. Отже, закон дозволяє суддям призначати покарання у дуже великих межах: відповідно від 3 та 15 років до довічного позбавлення волі. На відміну від фелонії, покарання у вигляді позбавлення волі за місдімінором є визначеним.

Злочинці, винні у вчиненні злочинів, засуджені, наприклад, до терміну від одного року до довічного позбавлення волі, відбувши кілька років, через їхню «хорошу поведінку» можуть опинитися на волі.

Основний недолік системи невизначених вироків та реабілітаційної моделі взагалі – неефективність у боротьбі зі злочинні-

стю. З кінця 1970-х років у багатьох штатах її замінила система визначених вироків, заснована на концепції відплати за скоєне.

У межах цієї системи діють різні правила призначення покарань. Так, якщо в штаті Мен суд зв'язаний лише законодавчо встановленим максимумом (наприклад, за злочин класу А – 20 роками позбавлення волі), то у Каліфорнії його можливості більш обмежені. Там КК передбачає точно встановлені розміри (нерідко в дуже невеликих межах) покарання, які можуть призначатися судом з урахуванням пом'якшувальних та обтяжуючих обставин. Наприклад, за вимогання майна - терміном у два, три чи чотири роки із утриманням у в'язниці штату (§ 520). У штаті Іллінойс закон передбачає мінімальну і максимальну межі, наприклад за злочин класу І, пов'язаний з наркотичними речовинами, терміном від чотирьох до 15 років. Крім того, суддя має право зменшити або збільшити на 20% вказаний у законі термін [3].

Для усунення або, принаймні, зменшення таких відмінностей у штатах, наприклад у Нью-Джерсі, і на федеральному рівні були законодавчо створені комісії з призначення покарань, але, як зазначають судді, це втручання у правосуддя.

Покарання як позбавлення волі відбувається в установах кримінально-виправної системи, як правило, у в'язницях. У США існують федеральні в'язниці та в'язниці штатів, які перебувають у підпорядкуванні шерифа відповідного округу. Останні можуть бути різних видів, наприклад, що відрізняються від інших суворішим режимом і більш тривалими термінами утримання там, як правило, понад один рік.

Як висновок слід зазначити, що на тлі існуючих ідей в вітчизняній науці кримінального та кримінально-виконавчого права щодо реформування інститутів покарань пов'язаних з позбавленням волі та не пов'язаних з позбавленням волі, введення незначних термінів відбування покарань цікавим є досвід розвинутих країн світу, які мають доволі значні досягнення в питаннях виправлення та ресоціалізації осіб, які відбували кримінальні покарання в виправних закладах.

Список використаних джерел

1. Костянтин Муравйов, досвід США та Великобританії щодо реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та можливості

його використання в Україні. *Підприємство господарство та право*. 2017 № 1. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/1/37.pdf> (дата звернення: 20.09.2022).

2. Иванцова А. В. Пенитенциарная система США: внутренние особенности организации. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/173-175_13.pdf (дата звернення: 20.09.2022).

3. Чомахашвілі О. Ш., Микитась І. М. Зарубіжний досвід діяльності системи виконання покарань. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. Число 3. С. 133–139.

Мицька Олександр Іванович,

кандидат юридичних наук, начальник кафедри
правової та спеціальної підготовки

Територіально відокремленого відділення
«Кам'янська філія Академії Державної пенітенціарної служби»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ І ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ АРЕШТУ

Відповідно до ст. 60 КК України, покарання у виді арешту полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців. Військовослужбовці відбувають арешт на гауптвахті. Арешт не застосовується до осіб віком до шістнадцяти років, вагітних жінок та до жінок, які мають дітей віком до семи років [1]. Такого роду формулювання є не в повній мірі коректним, оскільки не дозволяє відмежувати це покарання від короточасного позбавлення волі, котре також полягає у ізоляції та відрізняється лише строком. Так, в ст. 63 КК України вказано, що покарання у виді позбавлення волі полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу. Позбавлення волі встановлюється на строк від одного до п'ятнадцяти років, за винятком випадків, передбачених Загальною частиною цього Кодексу [1]. Отже, можна побачити, що основною відмінністю є натяк законодавця на установу відбування покарання та його термін.

При цьому сумнівною є наявність суттєвої різниці між максимальним строком арешту – шести місяцях та мінімальним, передбаченим для позбавлення волі – одним роком. Взагалі, ізоляція, передбачена арештом сприймається засудженими більш гостро, вона є певною «шоковою терапією», котра має на меті за рахунок екстреного та максимального обмеження прав та свобод надати можливість перевиховати правопорушника. Таким чи-

ном, можна зазначити, що арешт апріорі передбачався як вид покарання, яке полягає у суворій ізоляції.

Варто також звернути увагу на те, що доцільною була б вказівка на місце відбування покарання у виді арешту, як, наприклад, це було реалізовано у ч. 2 ст. 60 КК України, де передбачено, що військовослужбовці мають відбувати покарання на гауптвахті. Вчені підтримують нашу позицію та звертають увагу на те, що ізоляція є основним складником кари як змісту покарання, однак це не єдиний її елемент. В ізоляції фактично перебувають не лише засуджені до арешту чи позбавлення волі [2, с. 55]. У зв'язку із цим доповнення норми місцем відбування покарання у виді арешту дозволить більш чітко відмежувати його від покарання у виді позбавлення волі. Цікавим також є те, що з впливом часу арешт втратив свої властивості відносно суворості.

Отже, все вищенаведене свідчить про те, що кримінальне та кримінально-виконавче законодавство не тільки поступово втрачає свою ефективність та актуальність, але і не в повній мірі узгоджені один із одним. Окремої уваги потребує також не в повній мірі обумовлене позбавлення засуджених до арешту в окремих прав, котрими наділені особи позбавлені волі. Так, в ч. 2 ст. 51 Кримінально-виконавчого кодексу України вказано, що на засуджених до арешту поширюються права, обов'язки, заборони та обмеження, встановлені для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі [2]. Однак ретельне вивчення ч. 3 ст. 51 КВК України та ч. 1 ст. 107 КВК України свідчить про те, що права осіб засуджених до арешту та позбавлення волі, все ж таки, відрізняються. Так, наприклад, засудженим до арешту не передбачено право на телефонні розмови та користування мережею Інтернет. І, хоча законодавець не пояснює такий підхід, можна припустити, що це обумовлено тим, що час відбування покарання у виді позбавлення волі є значно довшим, у зв'язку із чим з метою запобігання виникненню інформаційного вакууму засудженим було дозволено здійснювати хоча б мінімальний зв'язок із зовнішнім світом.

Із таким підходом не в повній мірі погоджуються і вчені. Так, наприклад, вказується, що приймаючи до уваги швидкий темп сучасного життя особи, які відбувають покарання у виді арешту, опиняються у певній інформаційній блокаді. Навіть,

приймаючи до уваги невеликі терміни, протягом яких відбувається даний вид покарання, засуджена особа повинна отримувати можливість на вільний доступ до інформації. Процес створення арештних домів на території нашої країни триває. Тож мабуть вихід вбачається у плануванні комп'ютерних класів або місць для користування комп'ютерною технікою у арештних домах із подальшим законодавчим закріпленням права засуджених до арешту на можливість користування глобальною мережею Інтернет, а також на телефонні розмови (у тому числі у мережах рухомого (мобільного) зв'язку), із відповідними обмеженнями встановленими законодавством та відомчими нормативно-правовими актами [3, с. 124]. Інша ситуація склалася із застосуванням обмежень, заборон та обов'язків, встановлених для осіб, засуджених до позбавлення волі.

Уважне вивчення правових норм, які їх встановлюють, надає право стверджувати, що вони застосовуються до осіб, які відбувають покарання у виді арешту у повному обсязі. Тож для усунення протиріччя між положеннями ч. 2 та 3 ст. 51 КВК України доцільно виключити слово «права», з переліку, що надається у ч. 2 ст. 51 КВК України, і сформулювати ч. 2 ст. 51 КВК України наступним чином: «На засуджених до арешту поширюються обов'язки, обмеження та заборони встановлені кримінально-виконавчим законодавством для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі». А у ч. 3 ст. 51 КВК України викласти вичерпний перелік прав осіб, які відбувають покарання у виді арешту. Отже, у Главі 12 КВК України, яка передбачає правові норми щодо виконання покарання у виді арешту, буде зосереджена більшість правових норм, які регулюють законодавчий процес виконання та відбування даного виду покарання [2]. Підтримуємо таку позицію та зі свого боку хочемо додати, що особливості відбування арешту та сутність покарання мають призводити до однакового кінцевого результату, у зв'язку із чим невідповідність норм кримінального законодавства кримінально-виконавчому, а також не повна узгодженість між собою положень останнього погіршує не тільки ефект самого кримінально-правового заходу, а і порушує окремі права та свободи засуджених [4, с. 122].

Отже, на сьогодні арешт як вид покарання як для кримінальних правопорушників майже повністю втратило свою діє-

вість та ефективність. Це пов'язано з гуманізацією виконання покарань, що проявляється у розширенні прав та законних інтересів засуджених тому ефект «шокової терапії» на наше переконання на сьогодні відсутній. У глибинному сенсі арешт можна назвати рудиментом кримінального законодавства, котрий потребує перегляду, або повної заміни на інший, більш сучасний, кримінально-правовий захід.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III. Дата оновлення 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3816> (дата звернення: 22.09.2022).
2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Кодекс України від 11 07. 2003 року. Дата оновлення: 19.08.2022 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 22.09.2022).
3. Автухов К. А. Виконання покарання у виді арешту: сучасні проблеми організації та правового регулювання: монографія. Харків: Право, 2013. 200 с.
4. Мицька О. І., Ковалевська І. В. Теоретико-праксеологічні проблеми застосування покарання у виді арешту в Україні. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія: Право. Чернігів, 2022. № 2 (16). 126 с.

Музика Віталій Валентинович,

старший викладач кафедри підвищення кваліфікації персоналу органів УВП, СІЗО ДКВС України
Інституту підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України
Академії Державної пенітенціарної служби

ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ ФОНОВИХ ЯВИЩ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПРОЦЕС ЗДІЙСНЕННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ПРОБАЦІЇ

Підготовка засудженого до звільнення це тривалий і відповідальний процес, котрий потребує ефективної співпраці працівників органів та установ виконання покарань і засуджених. Одне з ключових місць у цьому питанні посідає пенітенціарна пробація. Однак на заваді здійснення ефективної пенітенціарної пробації стоїть велика кількість різних негативних факторів, серед яких одне із головних місць займають фонові явища в місцях позбавлення волі.

Під фоновими явищами у кримінології розуміють негативні соціальні явища у місцях позбавлення волі, що сприяють існуванню злочинності. Серед усіх фонових явищ, що існують в установах

виконання покарань найбільш поширеними є наступні: алкоголізм, наркоманія, токсикоманія та кримінальна субкультура серед засуджених. Ці негативні явища в місцях позбавлення волі набувають особливої небезпеки. Адже, часто вони зводять нанівець весь комплекс заходів спрямованих на виправлення засуджених та їхню подальшу ресоціалізацію. Саме тому ми вважаємо, що тематика нашого дослідження є актуальною і ми пропонуємо розглянути особливості здійснення пенітенціарної пробації в місцях позбавлення волі та причини, що можуть ускладнити цю роботу.

Так, пенітенціарна пробація полягає у підготовці осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання [1]. Така підготовка до звільнення осіб, які страждають на алкоголізм, наркоманію чи токсикоманію, проходить, зазвичай, досить складно і переважно є безрезультативною. Тому, на нашу думку, потрібно більш детально розглянути кожне з цих негативних явищ.

Алкоголізм дуже розповсюджений серед засуджених. Він призводить до руйнування вольових якостей особистості, нівелювання загальнолюдських культурних цінностей, відсутності необхідного самоконтролю поведінки особи, яка знаходиться під дією алкоголю або під час алкогольної абстиненції, викликає патологічну залежність від цього продукту, яка може спонукати особу до правопорушень [2, с. 311].

Наркотичні засоби, в свою чергу, первісно створюють ілюзію вирішення всіх психологічних, соматичних та соціальних проблем. Підвищена небезпечність наркоманії полягає у більш швидкому звиканні та підвищеній стійкості залежності. Хвороблива тяга до наркотиків виражена яскравіше і тягне за собою підвищену небезпеку того, що за чергову порцію для вжитку наркоман може здійснити навіть тяжке правопорушення [2, с. 312].

Ще одним фоновим явищем, розповсюдженим в місцях позбавлення волі, є токсикоманія, яка являється різновидом наркоманії, при якій патологічна залежність виникає під впливом різних токсичних препаратів. Вичерпного переліку таких речовин не існує, оскільки для досягнення ейфорії використовують як медикаменти, так і промислові й побутові суміші, здебільшого у ви-

гляді розчинів. Найбільш розповсюдженими з них є ацетон, бензин, нітрофарби, нітроклеї, лаки, аерозолі та інші. Ці речовини розпиляють у целофанові пакети та надягають на голову. Інколи ними змочують головний убір (або кладуть під нього змочений носовичок), рукави одягу, чи носять з собою просочену ганчірку, яку час від часу нюхають. Для засуджених токсичні речовини є найбільш доступним заміником алкоголю та наркотиків, оскільки досить часто на виробництві та у побуті засуджені особи мають вільний доступ до речовин, які можуть бути використані для досягнення стану ейфорії. Механізм шкідливої дії токсичних речовин аналогічний іншим наркотичним речовинам. Неадекватність поведінки, що виникає внаслідок застосування токсичних речовин, сприяє криміногенним ексцесам [2, с. 312].

Одна із головних проблем, що виникає в процесі здійснення пенітенціарної пробації, полягає в тому, що засуджені, які страждають на алкоголізм, наркоманію чи токсикоманію, навіть в період підготовки до звільнення, більше зацікавлені не питаннями майбутнього працевлаштування, вибору місця проживання чи набуттю соціальних навичок для життя на волі, а їх більше переймають питання знаходження нової «дозы» алкоголю чи наркотичних або психотропних речовин.

Ще однією з ключових проблем є те, що велика кількість злочинів, що вчиняються в місцях позбавлення волі, скоюються саме в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, і не є виключенням, що такі злочини можуть бути скоєні, навіть, в останні місяці перед звільненням. Також, особи, що страждають на алкоголізм чи наркоманію можуть легко стати «знаряддям» у руках тих, хто має доступ до цих заборонених предметів і за їхньою вимогою можуть вчиняти різні правопорушення.

Також не менш значні труднощі в процесі підготовки до звільнення викликає те, що засуджені, які страждають на алкоголізм, наркоманію чи токсикоманію, зазвичай, негативно ставляться до тих осіб, які хочуть допомогти їм, а всі логічні доводи щодо шкоди цих речовин здоров'ю, сприймаються ними вкрай критично.

Щодо такого фонового явища в місцях позбавлення волі, як «кримінальна субкультура», то воно завдає негативного впливу на процес підготовки до звільнення засуджених. Так, деякі засуджені, які є прихильниками «життя за злочинними законами» до-

сильно складно йдуть на контакт з працівниками установ виконання покарань чи уповноважених органів з питань пробації, навіть, в питаннях підготовки до звільнення. Особливо це стосується проведення заходів виховного чи психологічного характеру.

Виходячи із вище вказаного ми бачимо, що такі фонові явища, як алкоголізм, наркоманія, токсикоманія та кримінальна субкультура серед засуджених заподіюють значної шкоди порядку відбування та виконання кримінальних покарань, призводять до вчинення злочинів та інших правопорушень в установах виконання покарань, а також, досить сильно ускладнюють та роблять не ефективним процес підготовки засуджених до звільнення.

Для зменшення негативного впливу фонових явищ в установах виконання покарань, на нашу думку, необхідне вдале поєднання й ефективне використання заходів фізичної, процедурної та динамічної безпеки.

До таких заходів можна віднести такі:

- чітке дотримання персоналом вимог інструкцій щодо організації та здійснення нагляду і охорони установ виконання покарань;
- регулярне та якісне проведення технічних огледів споруд, інших місць та території з метою виявлення тайників, пошкоджень ґрат, огорож, стін, підлоги, стелі;
- ретельне проведення обшуків приміщень, а також особистих обшуків засуджених;
- регулярні перевірки надійності інженерно-технічних засобів охорони;
- підвищення професійної майстерності персоналу;
- налагодження взаємодії та позитивних відносин між персоналом і засудженими;
- справедливе поводження та формування відчуття «добробуту» серед засуджених;
- впровадження передового досвіду щодо обладнання установ;
- використання сучасних інженерно-технічних засобів охорони та нагляду, організації [3, с. 192–193].

Тому з метою покращення здійснення процесу пенітенціарної пробації спочатку потрібно докласти максимальних зусиль для подолання таких небезпечних явищ, як алкоголізм, нарко-

манія, токсикоманія та кримінальна субкультура в установах виконання покарань. Що також сприятиме зменшенню рівня злочинності в місцях позбавлення волі, забезпечить належний процес виконання та відбування кримінальних покарань і сприятиме виправленню і ресоціалізації засуджених.

Список використаних джерел

1. Про Пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#n75> (дата звернення: 21.09.2022).
2. Валуцька М. Ю. Фонові явища злочинності явища злочинності та засоби протидії їм в умовах місць позбавлення волі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С. 310–314.
3. Безпека у кримінально-виконавчих установах: навчальний посібник / Винарчук О. М., Коваленко Д. А., Похилько І. В., Романюк О. В. та ін.; за заг. ред. Д. В. Чернишова. Біла Церква, 2019. 210 с.

Останчук Людмила Григорівна,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби

МОТИВ ТА МЕТА ВЧИНЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У процесі дослідження нами визначено, що кожне військове кримінальне правопорушення має ряд загальних ознак (загальнокримінальних) та спеціальних, що притаманні військовим кримінальним правопорушенням. Як правило, не викликає складнощів розмежування складів, які не мають між собою жодного або мають незначне число загальних ознак. Складніше тоді, коли склади кримінальних правопорушень мають багато суміжних ознак. Саме такі випадки при кваліфікації викликають найбільші труднощі, особливо якщо відмінні ознаки визначені у законодавстві недостатньо чітко. Зазвичай спеціальна функція розмежування кримінальних правопорушень між собою забезпечується за рахунок визначення мотиву та мети вчиненого протиправного діяння, а також завдяки їх загальним властивостям (визначення спрямованість вольового процесу суб'єкта та його поведінки на певні охоронювані законом об'єкти кримінально-протиправного посягання. З урахуванням спрямованості протиправного діяння, що виражається у відповідному характері суспільної небезпеки, те чи інше суспільно небезпечне діяння, що вчинене військовос-

лужбовцем може бути кваліфіковано як військове кримінальне правопорушення так і загально кримінальне. Доведено, що мотив і мета виконують роль своєрідного індикатора, що дозволяють відмежовувати склади військових і загально кримінальних правопорушень, а також у випадках коли вчинене протиправне діяння співпадає за об'єктивною стороною з декількома складами кримінальних правопорушень і при цьому за зовнішніми ознаками неможливо визначити характер його суспільної небезпеки саме мотив та мета вчиненого діяння дає можливість надати протиправному посягання правильну кримінально-правову оцінку.

Розмежувальна функція мотиву і мети складів кримінальних правопорушень у частині кваліфікації діянь, передбачених ст.ст. 404, 405, 406 КК України має вирішальне значення, оскільки кожному зі складів відповідає суміжний або суміжний з об'єктивної сторони склад загально кримінального правопорушення (наприклад, кримінальну відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень, нанесення побоїв, катування (ст.ст. 121, 122, 125, 126, 127 КК України). Визначені нами відмінні та спільні ознаки складів кримінальних правопорушень не завжди приймаються до уваги правозастосувачами і не враховуються при кваліфікації діянь, що і породжує винесення судових рішень без врахування всіх обставин справи.

При цьому функція мотиву і мети щодо визначення ступеня суспільної небезпеки реалізується також в при визначенні спільних та відмінних ознак при кваліфікації складів військових кримінальних правопорушень, які посягають на встановлений порядок несення військової служби. Не дивлячись на те, що майже всі військові кримінальні правопорушення посягають на один родовий об'єкт, існує об'єктивна необхідність його конкретизації під час кваліфікації окремих діянь. Це стосується розмежування: ст. 404 від ст. 405 та ст. 406 КК України (тобто при розмежуванні опору або примусу начальника до порушення обов'язків військової служби від насильницьких дій щодо начальника, нестатутних дій, образи військовослужбовця). Беззаперечним є факт, що мотив і мета впливають і на ступінь суспільної небезпеки кримінального правопорушення, а також на вирішення питань, що стосуються індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання військовослужбовців. Ознаки мотивів і мети, можуть бути не

обов'язковими для кваліфікації, але повинні бути враховані при індивідуалізації кримінальної відповідальності і призначенні покарання.

Зазвичай більшість кримінальних правопорушень вчиняються під впливом не одного, а двох і більше мотивів. Мотиви та мета, що детермінують вольовий процес і безпосередньо впливають на характер суспільної небезпеки, виступають як ознаки суб'єктивної сторони і враховуються як конструктивні або кваліфікуючі елементи складу при кваліфікації вчиненого діяння. Мотиви та мета, що не включені в суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, впливають на ступінь суспільної небезпеки вчиненого, пом'якшують або обтяжують відповідальність винної особи і тому повинні враховуватися при призначенні покарання. Ще однією спеціальною функцією мотиву і мети є їх вплив на кримінально правову характеристику особи правопорушника. Вони, направляючи вольовий процес, з одного боку, вже певним чином характеризують особистість як носія цього процесу, виявляють ті ознаки особистості, які обмежуються поняттям суб'єкт кримінального правопорушення. З іншого боку мотив і мета впливають на характеристику ознак особи, яка перебуває за межами кримінально-правового поняття суб'єкта, оскільки поняття особистості злочинця ширше поняття суб'єкта кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Зателепин О. К. Военно-уголовное право: учебник. Серия: Право в Вооруженных Силах. Москва, 2008. Вып. 93. 384 с.
2. Толкаченко А. А. Мотив и цель воинских преступлений по советскому уголовному праву: дис. ... канд. юрид. наук: 20.02.03 / Воен. ин-т. Москва, 1990. 195 с.
3. Хавронюк М. І., Дрига М. Д., Кравченко В. І. Військові злочини: науково-практичний коментар законодавства. Київ: Вид-во А.С.К., 2003. 272 с.
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини: Закон України від 12.02.2015 р. № 194-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 16. Ст. 113.

Петрик Дмитро Петрович,
аспірант кафедри педагогіки,
психології і методики фізичного виховання
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ФІЗИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДКВС УКРАЇНИ

Інформаційні технології дозволяють управляти інформацією за допомогою засобів обчислювальної техніки, до яких відносять комп'ютери та програмне забезпечення, пристрої й системи зв'язку. Впровадження сучасних інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту досліджуються багатьма фахівцями, адже їх використання дозволяє ефективно здійснювати збір, обробку та передачу інформації, якісно змінити методи і організаційні форми підготовки висококваліфікованих спортсменів, тренерів та суддів і фахівців фізичного виховання та спорту [1, с. 211]. Удосконалення підготовки фахівців з фізичного виховання і спорту відповідає загальній стратегії освітньої політики України. Розглянемо на прикладі Академії Державної пенітенціарної служби застосування комп'ютерних засобів, що значно підвищило продуктивність педагогічного персоналу, що пояснюється швидкістю та якістю передачі методичних рекомендацій та концентрації уваги на основних поняттях та високої здатності передачі навчального матеріалу, що зменшує витрати часу на пошук, обробку, сприймання і засвоєння інформації. Великим поштовхом для Академії в масштабному провадженні інформаційних технологій в даній галузі стало введення дистанційного навчання. Інформаційні технології створюють нові можливості для організації навчального процесу в навчальному закладі. Більшою мірою це пов'язано з необхідністю працівникам ДКВС України підвищувати свої професійні навички та вміння.

Відповідно до постанови КМУ від 9 грудня 2020 р. № 1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів із метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [2], у закладах вищої освіти, зокрема й в закладі вищої освіти зі специфічними умо-

вами навчання Академії ДПтС, було продовжено дистанційну форму навчання. Відповідно, керівникам закладів освіти зі специфічними умовами навчання було рекомендовано передбачити індивідуальні канікули для здобувачів вищої освіти, зокрема й курсантів, а також організувати взаємодію учасників освітнього процесу в дистанційній формі з використанням мультимедійних засобів, мережі Інтернет.

Інформаційні комп'ютерні технології надали великий поштовх у продовженні безпечного (дистанційного) освітнього процесу за допомогою платформи для відео конференцій ZOOM. Навчальним відділом Академії ДПтС був відкоректований розклад навчальних занять, для того щоб курсанти змогли вчасно підключитися до онлайн пари. Науково-професорський склад таким чином проводив лекційні, семінарські та практичні заняття по своїх дисциплінах і темах крім занять з обмеженим доступом.

Так, як навчальна дисципліна «Спеціальна фізична підготовка» є специфічною і практичні заняття не завжди можна провести за допомогою платформи ZOOM, то було прийнято рішення займатися фізичною підготовкою в інший спосіб. Відповідно до навчальної програми зі «Спеціальної фізичної підготовки» кафедрою фізичної підготовки було розроблено методичні рекомендації вивчення дисципліни в умовах дистанційного навчання. В яких було передбачено набір фізичних вправ, комплексів з детальним описом виконання технічних дій, які можна засвоїти в домашніх умовах з метою підтримки фізичного стану курсантів. Паралельно у популярній соціальній мережі Viber було створено спільноти з кожною навчальною групою для швидкого обміну інформацією. Також на відеохостінгу YouTube на сторінці кафедри фізичної підготовки було доступно для перегляду навчальні відео матеріали самих прийомів затримання, техніки нанесення ударів верхніми та нижніми кінцівками з детальним поясненням техніки та помилок, які можуть бути допущенні під час виконання тих чи інших дій, а також техніка виконання фізичних вправ (згинання-розгинання рук в упорі лежачи, комплексно-силова вправа, піднімання тулуба в сід з положення лежачи).

Для здійснення проміжного контролю засвоєння навчального матеріалу курсантам необхідно було відзняти та направити

відео матеріали викладачу у спільноту в соціальній мережі Viber з тими вправами, що передбачали методичні рекомендації.

Після повернення до офлайн навчання курсанти набагато швидше опанували практичну складову виконання заходів фізичного впливу бо протягом дистанційного навчання переглядали відео матеріали, що власне і підтвердили під час спілкування з викладачем.

Також інформаційні комп'ютерні технології використовуються під час деяких практичних занять. Так курсантам демонструються з камер відеоспостереження та нагрудних відеореєстраторів співробітників установ виконання покарань короткі відео фрагменти надзвичайних подій, застосування сили або спроби нападу на персонал. У момент перегляду проводиться детальний розбір як дій персоналу так і засуджених, акцентується увага на помилках допущених з боку співробітників та використання хитрощів з боку правопорушників. Перед початком проходження курсантами практики їм ще раз окремо наголошуються на особистій безпеці, спілкуванні із засудженими під час перебування в установі виконання покарань.

Отже, завдяки розвитку інформаційних технологій освітній процес переходить на новий рівень та надає поштовх у підготовці майбутніх висококваліфікованих кадрів в системі ДКВС України.

Список використаних джерел

1. Чухланцева Н. В. Напрямки впровадження інформаційних технологій в галузі фізичної культури і спорту. *Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення* : матеріали II Всеук. наук.-практ. конф. 20 трав. 2016 р. Харків : Харківська державна академія фізичної культури, 2016. С. 211–216.
2. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 р. № 1236/2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vstanovlennnyakarantynu-ta-zaprovadzhennya-obmezhuvalnihprotiepidemichnih-zahodiv-1236-091220> (дата звернення: 22.09.2022).

Політова Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічно-правових дисциплін
Маріупольського державного університету

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАСИЛЬНИЦЬКЕ ЗНИКНЕННЯ

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України змінило відношення людей та прибрало у геополітичному просторі всередині країни тонку лінію захід та схід, південь і північ. Саме події 24 лютого змусили світ подивитися на цю державу іншими очима: деякими державами визнано її країною-агресором та спонсором тероризму.

За сім місяців збройного конфлікту кожного дня ми зустрічаємо публікації про зникнення або захоплення людей, яке є порушення прав людини. Як відзначається у Інформаційній довідці Управління Верховного комісара ООН з прав людини (далі – УВКПЛ) «Насильницьке зникнення в Автономній Республіці Крим і місті Севастополі (Україна), тимчасово окупованих російською федерацією», опублікованій 31 березня 2021 р., відзначено, що «насильницьке зникнення є грубим і комплексним порушенням прав людини. По суті своєї воно означає позбавлення людини волі з подальшою відмовою визнати факт позбавлення волі або приховуванням інформації про подальшу долю цієї особи. Крім того, що насильницьке зникнення є порушенням саме по собі, воно часто порушує також інші права людини, зокрема право на визнання правосуб'єктності, права на свободу та особисту недоторканність і право не піддаватися катуванню чи жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Міжнародне право в галузі прав людини чітко встановлює, що нікого не може бути позбавлено волі інакше, як на таких підставах, і відповідно до такої процедури, які встановлено законом. Насильницьке зникнення розглядається як порушення прав людини, що триває до тих пір, поки не будуть з'ясовані доля і місцезнаходження зниклої особи. Заборона викрадень і свавільного тримання під вартою має абсолютний характер і не допускає відступів» [1].

Такий підхід УВКПЛ вказує, що право на свободу та особисту недоторканність людини підлягає захисту як на національно-

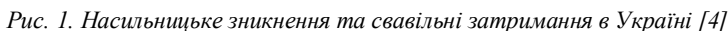
му, так і на міжнародному рівнях. Кримінально-правова охорона права на свободу та особисту недоторканність забезпечується встановленням відповідальності у статтях Розділу III. Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи Особливої частини КК України.

З 2015 р. Україна стала активним міжнародним учасником у сфері забезпечення захисту людей від їх насильницького зникнення. Саме це спонукало прийняття Закон України від 17.06.2015 р. № 525-VIII «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень», а Законом України від 12.07.2018 р. № 2505-VIII «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» Кримінальний кодекс доповнень ст. 146-1 «Насильницьке зникнення».

Частина 1 ст. 146-1 КК передбачає відповідальність за арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі, вчинене представником держави, в тому числі іноземної, з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі або приховуванням даних про долю такої людини чи місце перебування.

Оскільки ця стаття імплементована у національна законодавство, то варто відзначити, що відповідно до ст. 2 Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень, насильницьким зникненням вважається арешт, затримання, викрадення чи позбавлення волі в будь-якій іншій формі представниками держави чи особами або групами осіб, які діють з дозволу, за підтримки чи за згодою держави, при подальшій відмові визнати факт позбавлення волі або приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклої особи, унаслідок чого цю особу залишено без захисту закону [2]. Крім того, дефініція цього поняття закріплена у Статуті Міжнародного кримінального Суду (Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р.), відповідно до якого насильницьке зникнення людей визнається злочином проти людяності та згідно з п.п. «і» п. 3 ст. 7 означає арешт, затримання або викрадення людей державою, або політичною організацією або з їх дозволу, за їх підтримки або з їх згоди, при подальшій відмові визнати таке позбавлення волі або повідомити про долю чи місцезнаходження цих людей з метою позбавлення

У доповіді комісара ООН з прав людини щодо ситуації в Україні (1 лютого – 31 липня) зазначено, що «УВКПЛ зафіксовано значене зростання кількості затримань, пов'язаних із конфліктом, від початку збройного нападу Російської Федерації на Україну. Насильницькі зникнення та свавільне затримання цивільних осіб стали повсюдними на території, що контролюється Збройними силами російської федерації чи пов'язаними озброєними групами. УВКПЛ зафіксувало 407 таких випадків (359 чоловіків, 47 жінок, 1 хлопчик). Більшість жертв були діючими або колишніми державними службовцями місцевих органів влади, правозахисниками, активістами громадянського суспільства, журналістами та працівниками ЗМІ. УВКПЛ також зафіксувало насильницькі зникнення священнослужителів, відставних військовослужбовців Збройних сил України, співробітників служб із надзвичайних ситуацій і муніципальних установ, а також осіб, які не обіймали ніяких державних посад» [4]. Більш детальна ситуація на рис. 1.

Разом з тим, якщо проаналізувати практику застосування ст. 146-1 КК України правоохоронними органами, то станом на 30.09.2022 р. у Єдиному державному реєстрі судових рішень жодного вироку за цією статтею не має. Натомість, за даними Офісу Генерального прокурора України лише за вісім місяців 2022 р. **обліковано 1112** кримінальних правопорушення, передбачених ст. 146-1 і лише по **3 особам повідомлено про підозру** (вид. – автор).

Такий стан правозастосовчої практики вказує на існування проблем щодо притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 146-1 КК України, оскільки, як відзначає О. Бабіков [5]:

1. У тексті Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 р. двічі наголошується, що насильницьке зникнення належить до злочинів проти людства (аналогічними є й положення підпункту «і» пункту 1 ст. 7 «Злочини проти людяності» Римського статуту Міжнародного кримінального суду).

2. Формулюючи об'єктивну сторону насильницького зникнення в обох частинах статті 146-1 Кримінального кодексу України, законодавець виходив з приписів статей 2 та 6 цієї Конвенції. Однак, порівняно з міжнародними нормами, ст. 146-1 Кодексу не передбачила вказівки на:

а) конструкцію «залишення особи без захисту закону» як наслідок вчинення протиправних дій;

б) співучасть у цьому діянні;

в) обставини, що можуть пом'якшувати (сприяння поверненню зниклої особи живою, з'ясуванню обставин насильницького зникнення або встановленню особи виконавців акту насильницького зникнення) або обтяжувати (смерть зниклої особи, вчинення акту насильницького зникнення стосовно вагітних жінок, неповнолітніх, інвалідів або інших особливо вразливих осіб) кримінальну відповідальність.

3. Проблемними для кримінальної відповідальності за насильницьке зникнення є також труднощі у тлумаченні низки юридичних конструкцій, дублювання кримінально-правових термінів, наявність численної пунктуації при описі складу кримінального правопорушення, відсутність логіки при формулюванні санкцій,

диспропорція при визначенні понять «представник держави» та «представники іноземної держави» у примітці до ст. 146-1 Кримінального кодексу України тощо.

Таким чином, проведений нами поверхневий аналіз окремих положень ст. 146-1 КК України, дозволяє зробити висновок про необхідність її удосконалення, адже чинна редакція цієї статті дозволить уникнути відповідальності винним.

Список використаних джерел

1. Насильницьке зникнення в Автономній Республіці Крим і місті Севастополі (Україна), тимчасово окупованих російською федерацією: інформаційна довідка Управління Верховного комісара ООН з прав людини. 31 березня 2021 р. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-03/UKR%20BN%20on%20Enforced%20dis%20Crimea%20.pdf> (дата звернення: 30.09.2022).
2. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 23.09.2022).
3. Римський статут міжнародного уголовного суда. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 23.09.2022).
4. Доповідь комісара ООН з прав людини щодо ситуації в Україні (1 лютого – 31 липня). URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-09-23/ReportUkraine-1Feb-31Jul2022-ua.pdf> (дата звернення: 23.09.2022).
5. Бабіков О. Насильницьке зникнення: проблемні питання кримінальної відповідальності. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/173139-nasilnitske-zniknennya-problemni-pitannya-kriminalnoyi-vidpovidalnosti> (дата звернення: 30.09.2022).

Помогайбо Ольга Вікторівна,

викладач кафедри правової та спеціальної підготовки
Територіально відокремленого відділення
«Кам'янська філія Академії Державної пенітенціарної служби»

ВИПРАВНИЙ ЦЕНТР ЯК УСТАНОВА ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Враховуючи сучасні тенденції пенітенціарної політики України, зазначимо, що система виконання покарань повинна «виправити» засудженого, який став на хибний шлях, а не карати і травмувати психіку, використовуючи для досягнення мети методи виправлення та ресоціалізації.

Актуальності це питання набуває, коли мова йде про установи виконання покарань, та їх ефективність щодо виконання певного виду кримінального покарання. Так, в ч. 3 ст. 11 КВК України зазначено, що виправний центр належить до кримінально-виконавчих установ відкритого типу та входять до системи орга-

нів і установ виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України. Натомість, ст. 14 КВК України визначає, що виправні центри виконують покарання у виді обмеження волі стосовно осіб, засуджених за кримінальні проступки та нетяжкі злочини, а також засуджених, яким даний вид покарання призначено відповідно до статей 82, 389 Кримінального кодексу України [1]. Необхідно зазначити, що окрім КВК України питання виконання покарання у виді обмеження позбавлення волі дістали своє відображення і в Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань. Деякі вчені вказують, що характерною особливістю виправних центрів, як установи де відбувають покарання засуджені особи являється те, що вони не мають елементів, властивих виправним установам закритого типу [2, с. 25].

Однак у виключних випадках виправний центр може виконувати покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Це питання в законодавстві фактично не врегульовано. Так, наприклад, у Державній установі «Покровський виправний центр №79», створений сектор мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання (далі – сектор), де відбувають покарання жінки вперше засуджені до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, та нетяжкі злочини. Отже, заслуговує на розгляд проблема, пов'язана з виконанням покарання у виді позбавлення волі в виправному центрі.

Враховуючи багатифункціональність цієї установи вважаємо за доцільне зупинитись більш детально на особливостях виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі.

Кримінально-виконавчим законодавством, що у колоніях встановлюється роздільне тримання засуджених до позбавлення волі, а саме: чоловіків і жінок, неповнолітніх і дорослих. Що стосується тих кого вперше засуджуються до позбавлення волі, вони тримаються окремо від тих, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі [1]. Створивши сектор у виправних центрах кримінально-виконавча система показує розширені функції виправного закладу та орієнтацію на вдосконалення виконання покарання у виді позбавлення волі.

По-перше, в секторі повинні бути створені режимні вимоги на рівні виправної колонії мінімального рівня безпеки з полег-

шеними умовами тримання, а точніше, як в дільниці соціальної реабілітації виправної колонії.

По-друге, відбуваючи покарання в секторі на засуджених розповсюджуються права, обов'язки та заборони як на засуджених до позбавлення волі.

По-третє, під час відбування покарання на відміну від засуджених до обмеження, волі які відбувають покарання в межах однієї кримінально-виконавчої установи, мають право на працю.

По-четверте, визначається тривалість та періодичність побачень а саме, короткострокові побачення без обмежень, а тривалі щомісяця.

По-п'яте, засудженим може бути дозволено короточасні виїзди за межі виправного центру за обставин, передбачених законом для осіб, засуджених до позбавлення волі, а також з інших поважних причин.

Під час розгляду питання порушення вимог режиму, цікавим є той факт, що у виправній колонії у разі порушення режимних вимог, засуджені підлягають переведенню на більш суворі умови тримання. У виправному центрі подібні заходи дисциплінарного впливу не застосовуються. На наше переконання, у разі порушення встановлених вимог, під час відбування покарання, впливовими залишаються заходи дисциплінарного впливу та кримінальна відповідальність за ухилення від відбування покарання.

Таким чином, проведене нами дослідження дозволило дійти певних висновків, щодо процесу відбування покарання засуджених у виді позбавлення волі в виправних центрах на разі відсутні нормативно-правові приписи, відповідні стратегії вдосконалення, тенденції розвитку з урахуванням соціально-політичний та економічної спроможності.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Кодекс України від 11.07.2003 року. Дата оновлення 19.08.2022 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 28.09.2022).
2. Богатирьов І. Г., Зубов Д. О., Маковій В. В. Виправний центр як суб'єкт запобігання злочинам: монографія / за заг. ред. О. І. Богатирьова. Київ: Дакор, 2014. 232 с.

Триньова Яна Олегівна,
доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри
кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

03 березня 2022 року був прийнятий закон України 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», який набрав чинності з 15 березня 2022 року [1]. Цим законом передбачалось зокрема доповнення Кримінального кодексу статтею 111-1 «Колабораційна діяльність».

Цією статтею передбачається кримінальна відповідальність за сім окремих складів злочинів, три з яких можуть мають кваліфікуючи ознаки – загибель людей або інші тяжкі наслідки, які можуть проявлятися у заподіянні майнової шкоди, що в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (ч. 8 ст. 111-1 КК) [2].

За законом до злочинних дій відноситься:

– *публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України* (ч. 1 ст. 111-1 КК) [2];

– *добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора* (ч. 2 ст. 111-1 КК) [2];

– *здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння*

здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії *громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора* у закладах освіти (ч. 3 ст. 111-1 КК) [2];

– *передача матеріальних ресурсів* незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, *та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором*, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора (ч. 4 ст. 111-1 КК) [2];

– *добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади*, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або *добровільне обрання до таких органів*, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або *публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території* (ч.5 ст.111-1 КК) [2];

– *організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором* та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, *активна участь у таких заходах* (ч. 6 ст. 111-1 КК) [2];

– *добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах*, створених на тимчасово окупованій території, а також *добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях*, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням *допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань*, утворених відповідно до

законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України (ч. 7 ст. 111-1 КК) [2].

Основні склади злочинів, передбачених цієї статтею є формальними, тобто до складу їх об'єктивної сторони не входять суспільно-небезпечні наслідки цих діянь. Основним предметом доведення протиправних дій мають стати діяння, наведені в законі.

Однак враховуючи концепцію переважно суб'єктивно-об'єктивного ставлення у вину, а не навпаки, для застосування кримінальної відповідальності за вчинення цих дій, має бути доведена *винуватість* особи у їх вчиненні, тобто встановлена суб'єктивна сторона злочину.

Суб'єктивна сторона основних злочинів (ч.ч. 1, 2, 4-7 [2]) характеризується виною у формі *умислу, причому як прямого так і непрямого*. Тільки в одному складі злочину (ч. 3) вина може бути у формі *тільки прямого умислу*, адже обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони в цьому складі є ще *мета*. Наявність же мети свідчить тільки про прямий умисел особи. Неможливість доведення мети вчинення діяння під час слідства свідчитиме про відсутність цього складу злочину, а не про наявність непрямого, наприклад, умислу.

Враховуючи соціальну обумовленість введення до КК цих складів злочинів – різних форм колабораційної діяльності, ті форми діяльності, які пов'язані із обійманням посади, характеризуються такою додатковою ознакою суб'єктивної сторони як *добровільність*. Це означає, що обіймання особою вказаних у ст. 111-1 КК посад всупереч її волі (під психічним, фізичним примусом, через крайню необхідність) не утворюватиме складів злочинів, передбачених ч.ч. 2, 5, 7 [2]. В разі з'ясування під час розслідування цього злочину, що особа, які підозрюється, вчинила ці діяння під примусом (під погрозою застосування насильства щодо неї або щодо її рідних чи близьких, знищення майна її чи її рідних/близьких) то відповідно складу злочину не буде через відсутність конкретно визначеного в законі ставлення свідомості та волі особи до вчинюваного діяння.

Зазначу, що вивчення всіх обставин конкретної справи є обов'язковим, адже за зовні явними протиправними діяннями може критися зовсім протилежний зміст. Йдеться про обов'язковість

застосування аналізу в кожному випадку *підстав та умов настання кримінальної відповідальності* (ст.2 КК) [2]. Тобто, крім наявного складу злочину – підстави настання кримінальної відповідальності, повинні бути наявними і умови її застосування: *відсутність обставин, які виключають кримінальну протиправність діяння* (ст.ст. 36-43-1 КК) [2], *відсутність набутого чинності вироку суду* щодо цієї особи у відношенні саме цього діяння.

Так колабораційна діяльність у формі *провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором*, є злочином за умови доведеності його складу та відсутності обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння на боці підозрюваної особи. Під час російсько-української війни з 2014 року відомі непоодинокі випадки примушування осіб до відчуження їх майна на користь окупаційної влади, співпраці (господарської діяльності) з нею під примусом (утримання родичей/близьких у заручниках). Звісно, що за встановлення таких обставин не може йтися про наявність складу злочину. Не слід забувати і про застосування *принципу презумпції невинуватості* до підозрюваних осіб, адже якщо є сумніви у винуватості підозрюваного, то всі ці сумніви мають використовуватись на його користь, тобто така особа не може бути звинувачена у вчиненні злочину.

Зазначимо, що всі зазначені форми колабораційної діяльності існували де-факто вже з 2014 році на східних територіях України, проте злочином де-юре вони були визнані тільки через 8 років. Як кваліфікувати подібні дії, які були виявлені після набуття чинності цим законом? – За правилами існування матеріального закону в часі: цей закон (ст.111-1 КК) не матиме зворотної сили і не поширюватиметься на діяння, які були вчинені до набуття чинності цим законом (ч. 2 ст. 5 КК) [2]; для кваліфікації діяння застосовується матеріальний закон, який існував на час вчинення цього злочину (ч. 2 ст. 4 КК) [2] та правилами застосування процесуального законодавства, згідно якого процесуальний закон застосовується в тій редакції, що існує на час виявлення злочину (ч. 1 ст. 5 КПК) [3].

Якщо діяннями особи, яку примусили вчинити описані в ст. 111-1 КК форми колаборації були завдані тяжкі наслідки, то така особа може нести цивільно-правову відповідальність відпо-

відно до ст.1171 ЦК [4], за умови подання в кримінальному провадженні цивільного позову.

У разі наявності на боці підозрюваної особи *обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння* (наприклад крайня необхідність) і за наявності перевищення допустимих меж (перевищення меж крайньої необхідності), така особа не буде нести відповідальність за колабораційну діяльність, адже відсутнє протиправне діяння, передбачене ст. 111-1 КК [2]. Іншого складу кримінального правопорушення для цього випадку чинний КК також не містить.

Однак за наявності таких обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння при колабораційній діяльності, під час яких було *перевищено допустимі межі і заподіяно тяжких наслідків*, відповідальність може наступати за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 118 КК («Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення») [2].

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України 2108-IX від 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12> (дата звернення: 26.09.2022).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n771> (дата звернення: 26.09.2022).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 26.09.2022).

4. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n5464> (дата звернення: 26.09.2022).

Царюк Сергій Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент, перший проректор
Академії Державної пенітенціарної служби

Боднар Ігор Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ АНГЛІЇ

У зв'язку з подальшим реформуванням національної пенітенціарної системи стає гостро питання, щодо реформування самого інституту «Позбавлення волі», так як останній, в тому вигляді в якому існує зараз дістався нам ще з радянських часів та потребує суттєвого переосмислення. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне розглянути це питання у відповідності до практики розвинутих країн Європи.

В наших тезах ми коротко розглянемо практику Англії. В Англії та Уельсі існує близько 130 пенітенціарних установ, які виконують покарання у виді позбавлення волі. Крім державних, в Англії існують дві приватні в'язниці.

Слід погодитись з точною зору Н. Нестора, який вказує що англійська модель правосуддя полягає в наявності вибору тільки між двома традиційними варіантами реакції держави на вчинений злочин, виходячи з його небезпеки для суспільства. Перший варіант – це офіційне кримінальне переслідування особи, результатом якого має бути покарання як юридичний наслідок учинення злочину. Другий варіант – це відмова від кримінального переслідування особи, тобто фактично залишення порушення кримінально-правової норми без будь-якої реакції з боку держави [1. с. 145]. В нашій статті ми розглянемо саме перший варіант.

На підставі п. 18 Закону Про повноваження кримінальних судів 1973 року Англії щодо особи, засудженої за обвинувальним вирокіом за злочин із встановленою мірою відповідальності, але без зазначення конкретного строку позбавлення волі або довічного ув'язнення, призначається позбавлення волі на строк до 2 років (якщо він суворо не визначений у статуті, а при скоєнні злочину загального права термін тюремного ув'язнення призначається на розсуд суду). У випадку, якщо особа звинувачується

в замаху на скоєння злочину, щодо неї призначається покарання у виді позбавлення волі на строк не більше ніж максимальний строк покарання за скоєння подібного закінченого злочину (п. 18(2) Закону).

Закон Про кримінальне правосуддя Англії 2003 р. у розділі 3 передбачив низку певних умов (ст. 181), за яких можливе ув'язнення терміном до 12 місяців.

Це покарання не може бути застосоване щодо особи, яка не досягла 17-річного віку. Відповідно до загального права суд не повинен застосовувати покарання у вигляді позбавлення волі до особи, яка не досягла 21 року, за винятком випадків, коли інші покарання для неї не підходять. Покарання щодо неповнолітніх в Англії та Уельсі згідно із Законом про повноваження кримінальних судів призначається в ході ретельного розгляду всіх сторін конкретної кримінальної справи та особи злочинця (п. 19(2) Закону).

Також суд не повинен призначати покарання у виді позбавлення волі особі старше 21 року, якщо вона раніше не піддавалася покаранню у вигляді позбавлення волі та скоїла злочин, покарання за який у вигляді позбавлення волі не було призначено жодним судом Великобританії згідно із Законом Про повноваження кримінальних судів.

Законом Про кримінальне правосуддя Англії 2003 р. (гл. 7) передбачено, що довічне тюремне ув'язнення може бути призначене особі віком до 21 року, визнаній винною у скоєнні тяжкого злочину, вчиненого після набрання чинності зазначеним Законом, який раніше вже був засуджено у будь-якій частині Великобританії за інший серйозний злочин та інші основоположні засади, на які має орієнтуватися суд при призначенні довічного ув'язнення.

Судовою практикою були вироблені певні стандарти (так звана система «Суми штрафних балів»), що дозволяють судам при призначенні покарань, у тому числі тюремного ув'язнення, гнучкіше здійснювати каральну політику. «Суми штрафних балів» дозволяють суду визначати міру покарання з урахуванням тяжкості злочинів та ступеня провини правопорушників.

Законом Про кримінальну юстицію 1991 р. запроваджено обмеження щодо призначення цього виду покарання. Відповідно до ст. 1 цього Закону обмеження не поширюються на випадки, коли особу визнано винною у злочині, покарання за яке точ-

но встановлено у законі (тяжке вбивство, за яке передбачено покарання у вигляді довічного ув'язнення). Тюремне ув'язнення призначається тільки у тому випадку, коли, на переконання суду, злочинне діяння відповідає двом критеріям, встановленим у Законі (маються на увазі випадки, коли злочинець не згоден на покарання, не пов'язане з позбавленням волі) справедливим покаранням за злочин є лише ув'язнення; у разі, коли злочин є насильницьким або носить сексуальний характер тільки таке покарання, буде адекватним для захисту суспільства від серйозної шкоди, яку завдає цей злочин. В інших випадках суд не повинен застосовувати покарання у вигляді тюремного ув'язнення (Закон 1991 (ст. 1 (2))). До таких злочинів належить більшість статутних злочинів сексуального характеру (за винятком проституції або окремих ненасильницьких гомосексуальних дій), а також злочини, які призвели, були спрямовані або здатні призвести до заподіяння смерті або тяжких тілесних ушкоджень. Сюди відноситься будь-який злочин, пов'язаний з підпалом, незалежно від наявності наміру або ймовірності заподіяння комусь смерті або тілесних ушкоджень [2].

При призначенні покарання у вигляді тюремного ув'язнення суд зобов'язаний обґрунтувати свою думку та причини її застосування. У тому випадку, коли цей вид покарання призначається на строк триваліший, ніж цього вимагає правило пропорційності покарання та серйозності злочину, встановлене в Законі, суд повинен обґрунтувати причини, що спонукали його до цього та пояснити засудженому, чому покарання призначено на продовжений термін.

Відповідно до п. (5) ст. 2 Закону 1997 р. в Англії та Уельсі серйозним злочином визнається одне з таких діянь: замах, змова чи підбурювання до тяжкого вбивства; злочин згідно зі ст. 4 Закону Про злочини проти особи 1861 (підбурювання до тяжкого вбивства); просте вбивство; злочин згідно зі ст. 18 Закону про злочини проти особи 1861 р. (навмисне поранення або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень); згвалтування чи замах на згвалтування; злочин згідно зі ст. 5 Закону про статеві злочини 1956 р. (статеві зносини з дівчиною віком до 13 років); злочин згідно зі ст. 16 (володіння вогнепальною зброєю з наміром заподіяти шкоду), ст. 17 (опір арешту) чи ст. 18 (носіння вогнепальної зброї зі злочинним наміром) Закону про вогнепальну зброю

1968; пограбування, якщо під час скоєння злочину злочинець володів вогнепальною зброєю або її імітацією.

Покарання у вигляді позбавлення волі на строк більше 7 років стосовно осіб, які не досягли 18 років, призначається у разі скоєння ними злочину та за наявності у них на момент скоєння злочину судимості за інший серйозний злочин (пов'язаний із торгівлею наркотиками класу А (відповідно до Законом про зловживання наркотиками 1971)). При цьому виконання цього покарання відбувається у спеціальних установах, призначених для молодих злочинців.

Перелічені вище правила, однак, не застосовуються до осіб, які вчинили злочини, покарання, за які точно визначені в статтях. За тяжке вбивство виноситься обов'язкове довічне ув'язнення. Англійський кримінальний закон не диференціює вбивства в залежності від мотивів злочину та обставин його вчинення.

Закон про кримінальну юстицію 1991 року визначає, що суд не повинен призначати злочинцеві покарання, не пов'язане з позбавленням волі, яке складається з кількох покарань за сукупні злочини, якщо, на думку суду, злочин, сукупність злочинів або будь-який інший злочин, пов'язаний з ним, були досить серйозними для призначення такого покарання.

Англійське законодавство передбачає можливість довічного ув'язнення «серйозним» злочинцям для захисту суспільства від них. У ст. 225 (п.1) Закону Про кримінальне правосуддя Англії 2003 р. встановлюється, що це покарання може бути призначене особам, які досягли 18 років, за умови, що тільки таке покарання є найбільш відповідальним для безпеки суспільства. На суд покладається обов'язок призначити довічне тюремне ув'язнення, якщо саме таке покарання є найбільш справедливим по відношенню до вчиненого злочинцем злочину (ч.2 ст.225 Закону 2003 р.).

Також англійське право передбачає можливість застосування довічного ув'язнення до злочинців, які не досягли 18 років (ст. 226 Закону 2003 р.).

Вирок про обов'язкове довічне ув'язнення не завжди означає знаходження засудженого у в'язниці до кінця життя. Засуджений також може бути звільнений під нагляд з дозволу Міністра внутрішніх справ після консультації з Лордом-головним суддею та за наявності рекомендації Ради з дострокового звільнення.

Таким чином, слід вказати, що англійська судова система при визначенні виду кримінального покарання та його терміну враховує такий чинник, як небезпека особи для суспільства а не тільки його попередню кримінальну характеристику, що є доволі цікавим з наукової та практичної точки зору і потребує апробації в національній правовій системі.

Список використаних джерел

1. Нестор Н. Медіація у кримінальному процесі Сполученого Королівства Великої Британії. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 12. С. 144–148.
2. Кримінальне право України і Англії: порівняльний аналіз (окремі питання Загальної частини): конспект лекцій / уклад.: М. І. Панов, С. О. Харитонов, Ю. П. Дзюба та ін. 2-ге електрон. вид., переробл. та доповн. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2021. 144 с.

Яковець Ірина Станіславівна,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної академії управління персоналом

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ НАРКОЗАЛЕЖНОСТІ: НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІН У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У всьому світі, криміналізація вживання і зберігання наркотиків створює більше шкоди, ніж бажаного результату. Репресивні закони і політика у сфері вживання наркотиків непропорційно карають людей, які вживають наркотики у порівнянні з тими, хто продає або виробляє наркотики. Вони також піддаються стигматизації, ризикованій формі вживання наркотиків і негативним медичним і соціальним наслідкам, причому не тільки для тих, хто вживає наркотики, а й більшого кола осіб.

Віденська декларація, що була прийнята на XVIII Міжнародній конференції з питань ВІЛ/СНІДу ще у 2010 р., визнає, що криміналізація вживання наркотиків безпосередньо посилює глобальну епідемію ВІЛ. Спеціальний доповідач ООН з питань права на здоров'я підтверджує, що криміналізація суперечить цілям громадського здоров'я, бо більш високі темпи правового переслідування пов'язані з високою поширеністю ВІЛ-інфекції серед осіб, які вживають ін'єкційні наркотики, без зниження поширеності вживання ін'єкційних наркотиків. Це, ймовірно, результат того, що особа розпочинає використання ін'єкційних практик, таких

як обмін шприців та ін'єкційних матеріалів, швидких ін'єкцій, або вживання наркотиків у небезпечних місцях (таких як місця для отримання ін'єкції) в результаті страху арешту або покарання. Як результат, один з десяти нових ВІЛ-інфікованих заражається через вживання ін'єкційних наркотиків і до 90% всіх інфекцій припадає на людей, що вживають ін'єкційні наркотики.

У той час, коли в безумовній більшості країн світу наркозалежних вважають хворими і лікують, в Україні спостерігається тотальна криміналізація споживачів наркотиків. На даний час наркополітика Європи розвивається в одному напрямі, в Україні – в іншому. Якщо країни Західної Європи спрямовують свої зусилля переважно на боротьбу з наркоділерами, розуміючи, що боротьба зі споживанням неефективна априорі – це боротьба не з причинами, а з наслідками, в Україні основні зусилля зосереджені на притягненні до відповідальності їхніх клієнтів, що спричиняє зростання тіньового наркоринку, поширення наркоманії та супутніх інфекційних хвороб.

Невтішною є загальна статистика наркозалежності в Україні. Так, за даними МВС України кількість наркозалежних, що офіційно перебувають на обліку, перевищила 150 тисяч людей. Однак, на думку фахівців, у нашій державі їх понад 1 мільйон. Кожної доби від наркозалежності помирають близько 20 осіб. Криміналізація діянь, пов'язаних з вживанням наркотиків порушує багато прав людини, включаючи право на життя, на здоров'я, на особисту недоторканність, на належну правову процедуру, на свободу від примусового арешту, і на свободу від катувань та жорстокого, нелюдського і принижуючого гідність поводження.

Формально, частина четверта статті 309 КК України містить в собі підстави звільнення від відповідальності за дії, передбачені в цій статті: особа, яка добровільно звернулася до лікувального закладу і розпочала лікування від наркоманії, звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені частиною першою цієї статті. Однак за наявною судовою практикою, таке звільнення є можливим лише в разі наявності в особи потреби в такому лікуванні і діагнозу «наркоманія».

Проте не всі особи, що вживають наркотики, є наркозалежними: за даними експертів, лише 25 % людей, які пробують наркотики, стають залежними від них. Тож це значить, що не кожен наркоспоживач є залежним від наркотиків. У результаті особи,

що ще не мають психічних розладів і залежності від наркотичного засобу чи психотропної речовини фактично позбавлені можливості бути звільненими від відповідальності навіть у разі однократного вчинення визначених у статті 309 КК України дій.

Чинна редакція ст. 44 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах. До порушників при цьому можуть застосовуватися такі види адміністративного стягнення, як штраф, адміністративний арешт та громадські роботи.

Проте, застосовуючи адміністративне стягнення до винного, суд прагне досягти мети їх накладення в цілому, а не окремих її складових. Однак можливості виправного впливу щодо осіб, які притягуються до відповідальності за незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах спостерігаються певні особливості, що зумовлені, зокрема, специфічними ознаками таких суб'єктів. У значній кількості випадків ними є хворі особи. Беручи до уваги медичний аспект проблеми, виправити переважну більшість наркологічних хворих, які вчинили злочин, і запобігти вчиненню ними нових правопорушень шляхом впливу лише на їхню інтелектуальну та моральну сферу – досить складно або ж взагалі неможливо. Тому досягнення мети застосування стягнень щодо цієї категорії осіб слід розглядати у контексті поєднання призначеного стягнення і надання наркологічної допомоги, а також проведення соціально-виховної роботи.

Отже, крім усунення явної дискримінаційної складової, важливим аспектом є вирішення питання позбавлення наркозалежності порушників, яка, власне часто і є поштовхом до неправомірних дій. І якщо під час або замість адміністративної відповідальності не стимулювати потяг особи до лікування наркозалежності, то після відбуття стягнення вона й далі продовжить вживати наркотики, що майже гарантовано призведе до нових правопорушень.

Нині єдиним видом стягнення, що пов'язане хоча б з мінімальною соціально-виховною роботою, є громадські роботи. І саме такий вид стягнення є найбільш ефективним в сучасних умовах, оскільки передбачає перебування особи під контролем органів про-

бації та залучення до суспільно корисної праці. Штраф та адміністративний арешт не мають належного виховного впливу, оскільки перший пов'язаний з погіршенням і так поганого матеріального становища наркоспоживачів, другий – призводить до фізичних та моральних страждань через одночасне позбавлення доступу до наркотичних засобів без надання необхідної медичної допомоги.

Законом України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» передбачається можливість як добровільного, так і примусового лікування осіб, яким встановлено діагноз «наркоманія». Цим же актом встановлюється порядок направлення на таке лікування, алгоритм визначення переліку лікувальних закладів. Міністерством охорони здоров'я передбачається можливість медичної допомоги особам з діагнозом «наркозалежність» в межах програм медичних гарантій.

Також існує Державний стандарт соціальної послуги соціально-психологічної реабілітації осіб із залежністю від наркотичних засобів чи психотропних речовин затверджений наказом Міністерства соціальної політики №667 від 01.10.2020 року. Ключовим суб'єктом, що забезпечує надання соціальної послуги, визначено мультидисциплінарну команду, групу відповідних фахівців: фахівець з соціальної роботи, соціальний працівник, психолог, практичний психолог, лікар, юрист, педагог. Ключовим надавачем послуг для осіб з залежностями є Центр соціально-психологічної реабілітації.

Центр є спеціалізованим закладом соціального захисту, де на добровільних засадах тимчасово перебувають особи, які пройшли курс лікування від наркотичних засобів чи психотропних речовин у закладах охорони здоров'я та потребують отримання соціальних послуг. Наркозалежні особи, які успішно закінчили курс ресоціалізації в центрах, проходять державну програму підтримки в центрах соціальних служб. Центр соціальних служб є закладом, що проводить соціальну роботу з дітьми, сім'ями та молоддю, які належать до вразливих груп населення та перебувають у складних життєвих обставинах. Під час здійснення соціального супроводу, робота проводиться не лише з залежними особами, а і з членами їхніх сімей.

За інформацією Нацсоцслужби, у 2021 році в Україні функціонували три Центри комунальної форми власності (Донецька,

Миколаївська, Хмельницька області). Соціальні послуги (соціально-психологічної реабілітації, консультування, соціальної профілактики тощо) у Центрах протягом 2021 року отримали 965 осіб із залежністю, з них 84 особи було прийнято до Центрів для надання саме соціальної послуги соціально-психологічної реабілітації. Індивідуальний план надання соціальної послуги соціально-психологічної реабілітації містить, зокрема, індивідуальну програму соціальної реабілітації та адаптації особи із залежністю, терміни її виконання та інформацію про строк проживання особи із залежністю в Центрі, що визначається засновником Центру відповідно до цієї програми.

Із урахуванням кількості осіб із залежністю, зарахованих до Центрів у попередній звітний період, протягом 2022 року індивідуальні програми соціальної реабілітації та адаптації проходили 100 осіб, із них 65 осіб – із успішним завершенням. Після закінчення визначеного індивідуальним планом надання соціальної послуги строку надання соціальної послуги соціально-психологічної реабілітації особи із залежністю, а також члени їхніх сімей можуть за потреби отримати в центрах соціальних служб постпрограмну підтримку, в центрах надання соціальних послуг – разові послуги з метою запобігання повторному потраплянню в складні життєві обставини, пов'язані із вживанням наркотичних засобів чи психотропних речовин, та / або з метою мінімізації негативних наслідків потрапляння в такі обставини. Станом на кінець 2021 року 79 осіб із залежністю отримували постпрограмну підтримку та разові послуги в таких центрах. Додатково інформуємо, що центри соціальних служб, центри надання соціальних послуг надають особам із залежністю та членам їхніх сімей також інші соціальні послуги, зокрема, протягом 2021 року надано соціальні послуги консультування 4,8 тис. осіб / сімей, соціальної профілактики – 3,8 тис. осіб / сімей, соціального супроводу – 1,9 тис. осіб / сімей.

За інформацією Нацсоцслужби, у 2022 році отримання соціальної послуги соціально-психологічної реабілітації потребують близько 12,0 тис. осіб із залежністю. Орієнтовний обсяг витрат у 2022 році на надання соціальної послуги соціально-психологічної реабілітації отримувачам різних категорій (соціальних груп) становить 175 236,0 тис. гривень. Визначення орієнтовного обсягу витрат на соціальні послуги для кожної категорії (соціальної групи) отримую-

вачів, у тому числі осіб із залежністю, Порядком не передбачено. Таким чином, передумови для отримання лікування різних видів та необхідних соціальних послуг в Україні створені. Проте, за даними неурядових організацій, лише близько 30 % наркозалежних звертаються за лікуванням або допомогою, при цьому до числа основних причин не звернення належить побоювання щодо можливого притягнення до юридичної відповідальності різних видів.

Усе це переконливо свідчить, що кримінальна та адміністративна відповідальність у чинному виді не впливають на стан розвитку наркозалежності в суспільстві та у зв'язку з цим вимагає змін, спрямованих на забезпечення зменшення карального тиску на наркозалежних та наркоспоживачів; зниження рівня споживання наркотиків; підвищення ефективності профілактичної роботи з наркозалежними громадянами; збільшення загальної кількості бажаючих позбавитись від наркотичної залежності; поступову мінімізацію подальшого поширення ВІЛ / СНІДу; суттєве зниження рівня злочинності, у тому числі окремих її видів; позбавлення в наркозалежних осіб страху бути притягнутими до кримінальної відповідальності в разі надання згоди на лікування.

Янчук Олег Борисович,

директор Державної установи «Центр пробації»

ПРОБАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Війна стала викликом для усієї системи правосуддя в Україні і, зокрема, для пробації, як до складової цієї системи, вимагаючи швидкого реагування на об'єктивні ризики та загрози, що виникають внаслідок військової агресії РФ проти України.

Пробація, як і система правосуддя в Україні, не зупинила свою діяльність в умовах війни, але під час реалізації повноважень зіткнулася зі складнощами організаційно-управлінського та організаційно-правового характеру.

Так, унаслідок бойових дій на території України пробація вже втратила 370 (2 %) облаштованих робочих місць персоналу пробації, які були зруйновані. Наразі війна триває і спрогнозувати можливі втрати точно неможливо, однак на території, що перебуває у тимчасовій окупації ворога, станом на 01.09.2022 залишається ще 305 (9 %) робочих місць персоналу. Загалом на

тимчасово окупованій території перебуває 14 % офісів пробації, 2 % персоналу та 12 % суб'єктів пробації.

Рятуючи своє життя та життя своїх рідних, частина працівників і суб'єктів пробації вимушено перемістилась в інші регіони України. З числа персоналу пробації 248 зареєстровано як внутрішньо переміщені особи, 105 – перебувають за межами України та місцеперебування 7 працівників невідоме.

89 працівників та 2417 суб'єктів пробації зараз захищають Україну зі зброєю в руках у лавах Збройних сил України або територіальної оборони.

Таким чином, робота пробації в умовах війни змушує фокусуватися на питаннях діяльності пробації через призму викликів. Деякі з викликів організаційно-управлінського характеру не нові, але в умовах війни набули іншого змісту та більшої актуальності:

- безпека персоналу та суб'єктів пробації з точки зору загроз військових дій;

- підтримання стабільної комунікації між персоналом і суб'єктами пробації з використанням мобільних засобів зв'язку та Інтернету;

- мобільність технічних засобів для роботи персоналу в умовах дистанційної роботи або переміщення до інших місцевостей;

- захист персональних даних, їх переміщення на носіях інформації у безпечне місце або своєчасне знищення;

- збереження матеріальних цінностей і відновлення функціональності пробації (облаштування та ремонт робочих місць) з урахуванням значної обмеженості бюджетних коштів;

- відсутність бюджетних ресурсів на підтримання реформи та подальший розвиток пробації;

- актуальність впровадження державного реєстру засуджених та оперативне керівництво організацією індивідуального доступу персоналу пробації до його інформаційних ресурсів;

- запровадження дистанційних форм підтримання та підвищення професійних компетенцій персоналу пробації;

- розроблення з урахуванням норм законодавства про працю та Колективного трудового договору гнучкої системи організації та обліку праці вимушено переміщених осіб із числа персоналу, працівників, які виїхали за кордон, а також тих, хто з різних причин не виїхав з тимчасово окупованих територій;

– співпраця з правоохоронними органами у питаннях фіксації фактів знищення державного майна, втрати матеріальних цінностей, виявлення та попередження випадків колабораційної діяльності.

Цілком зрозуміло, що нормативні акти, які регламентують діяльність пробації, не передбачали реалізацію повноважень пробації під час воєнних дій, але складнощі організаційно-правового характеру, що виникли через військові дії на території України та значно ускладнили виконання персоналом пробації визначених законом завдань і функцій, нині вимагають кроків щодо їх розв'язання.

Так, наприклад, введення військового стану та проведення бойових дій обмежує або позбавляє можливості суб'єктів пробації з'являтися до органу пробації для реєстрації або зі зверненням про надання дозволу для виїзду за межі України. До того ж чинне законодавство не визначає можливість використовувати мобільний зв'язок або електронну пошту (як єдину реальну можливість комунікації в таких умовах) для вирішення цих питань у разі об'єктивних обставин, що не дозволяють засудженим з'явитися до органу пробації.

Не передбачено й алгоритм дій персоналу пробації під час реалізації судових рішень відносно осіб, засуджених до покарання у виді виправних робіт, які призвані на військову службу. Виправні роботи, як вид покарання, не застосовуються до військовослужбовців, а отже, порядок виконання вироків відносно такої категорії осіб вимагає нормативного врегулювання.

На виконання до органів пробації надходять вирoki відносно осіб, засуджених до обмеження волі, які після ухвалення такого рішення призвані на військову службу. Отже, виникає проблема виконання такого вироку взагалі та, зокрема, у частині виконання уповноваженим органом пробації визначених функцій з вручення такій засудженій особі припису про виїзд до місця відбування покарання.

Таким чином, в умовах воєнного стану постала необхідність внесення до нормативно-правових актів норм, які врегулювали б:

– можливість використання за певних об'єктивних обставин зафіксованих фактів спілкування із засудженими (отримання від них повідомлень) за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку для виконання обов'язків, які передбачають їх безпосереднє прибуття до уповноваженого органу пробації;

- порядок виконання покарання у виді виправних робіт відносно осіб, які призвані на військову службу, ураховуючи заборону застосування такого покарання до військовослужбовців відповідно до частини другої статті 57 Кримінального кодексу України;

- порядок виконання покарання у виді обмеження волі до засуджених, які на час винесення вироку суду не перебували під вартою та які після ухвалення такого рішення призвані на військову службу;

- закріплення підстави «дія воєнного стану та проведення бойових дій на території країни» для надання погодження на виїзд за межі України неповнолітнім засудженим та жінкам з дітьми.

Для забезпечення виконання судових рішень в умовах воєнного стану Державною установою «Центр пробації» були розроблені та направлені на розгляд до Міністерства юстиції пропозиції про внесення відповідних змін до нормативно-правових актів, які регулюють діяльність органів пробації.

Зокрема, запропоновано доповнити Порядок складання досудової доповіді, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 27 січня 2017 року № 200/5, положенням про можливість надіслання виклику та ознайомлення обвинуваченого з текстом досудової доповіді засобами телекомунікаційного зв'язку (телефоном, електронною поштою, текстовим повідомленням з використанням мобільного зв'язку тощо).

Зміни, запропоновані до «Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі», затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 29 січня 2019 року № 272/5, також передбачають можливість використання телекомунікаційних та електронних засобів взаємодії як з судовими органами, так і з особами, відносно яких винесено судові рішення.

Зазначеними змінами також передбачено, що для виконання обов'язку звернутись до центру зайнятості особами, засудженими до виправних робіт, можливо використовувати онлайн-портал державних послуг «Дія».

Запропоновано включити категорію засуджених, призваних на військову службу до пункту 12 розділу VIII Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, який передбачає порядок звернення до суду клопотання, про звільнення

від покарання у виді виправних робіт засуджених, які під час відбування покарання набули статусу осіб, до яких таке покарання не застосовується відповідно до частини другої статті 57 Кримінального кодексу України.

Запропоновані зміни і до порядку проведення реєстрації осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, у тому числі звільнених від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до семи років. Так, в умовах окупації або в районі ведення бойових дій засуджені особи, які об'єктивно не мають можливості прибути до органу пробації для реєстрації, у тому числі в зв'язку з евакуацією персоналу органів пробації, наразі зможуть підтвердити своє місцезнаходження за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку.

Для оптимізації заходів із виявлення засуджених осіб, місцезнаходження яких невідоме через воєнні дії, визначено порядок дій працівників пробації, що передбачає низку заходів відносно суб'єктів пробації, які проживали в районі проведення воєнних (бойових) дій, тимчасової окупації, оточенні (блокуванні).

Також пропонується доповнити перелік підстав, за яких засудженим особам надається погодження на виїзд за межі України підставами, пов'язаними з працевлаштуванням за кордоном та участю у змаганнях/зборах.

Такі зміни сприятимуть не лише забезпеченню персоналом пробації процесу ефективного виконання судових рішень в умовах воєнного стану, а й забезпеченню одного з основних принципів пробації, закріпленого у пункті 4 Рекомендацій CM/Rec(2010)1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про Правила Ради Європи про пробацію щодо необхідності урахування особливостей особистостей правопорушників, їх особистих обставин і проблем для того, щоб поводитися з ними справедливо.

СЕКЦІЯ 7

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ: ПОГЛЯД У МИНУЛЕ І МАЙБУТНЄ

Горбач Ігор Олександрович,
старший викладач кафедри правової та спеціальної підготовки
Територіально відокремленого відділення
«Кам'янська філія Академії Державної пенітенціарної служби»

Пестрецов Олексій Володимирович,
старший викладач центру професійної освіти
Територіально відокремленого відділення
«Кам'янська філія Академії Державної пенітенціарної служби»

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Спостерігаючи інтенсивні зрушення у світовому соціально-економічному секторі, коливання щодо розвитку психологічного клімату країн Європи, ослаблені ресурси, що виснажилися після дворічного панування коронавірусу, людська спільнота почала шукати механізми стабілізації, які можуть допомогти знову стати на шлях трансформацій та налагодити ритм життя. Проте розпочати процеси розвитку завадила нова ситуація невизначеності, яка була спричинена активними бойовими діями.

Введення положення про воєнний стан, зокрема до освітнього простору, відіграло значну роль у його подальшому функціонуванні, особливо це стосується вищої освіти. Освітня галузь також зазнала змін. Передусім постала необхідність забезпечення учасників освітнього процесу, особливо на початку повномасштабної війни.

Освітній процес був змушений призупинитися та змінити траєкторію свого розвитку, з метою виконання вимог Міністерства освіти і науки України та його учасників. Почалася інтенсивна робота з узгодження особливостей організації освіти в умовах небезпеки, ситуації невизначеності, що супроводжувалась воєнним станом.

Освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що відбувається у закладі вищої освіти через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь

та формування компетентностей в осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

У Законі України «Про вищу освіту» йдеться про його організацію з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання, умов реалізації зі спрямованістю на формування освіченої гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності, швидкої адаптації до змін і розвитку.

Серед завдань вищої школи не лише якісно організувати освітній процес, але забезпечити високий рівень підготовки фахівцям, щоб можливо було легко протистояти «зовнішньому» та «внутрішньому» тискам невизначеності, зокрема під час воєнного стану, ситуацій, що викликають перманентний стан стресу тощо [3].

Серед визначених стратегій є перспектива створення дорожньої карти для відбудови та продовження реформування системи вищої освіти, що дасть можливість понизити рівень деструктивних наслідків, що утворився внаслідок воєнних дій.

Щодо ключових факторів змін, то на основі SWOT-аналізу, проведеного МОН, було визначено не лише ключові компоненти щодо перспектив розвитку, але й передбачено сценарії змін на найближчий час.

Одним із завдань постає формування довіри до діяльності закладів вищої освіти, зокрема сприяння проведенню закладами вищої освіти досліджень і консалтингу для бізнесу; запровадження ефективних механізмів виявлення порушень академічної доброчесності та процедур притягнення до академічної відповідальності тощо [2]. Важливою умовою розвитку освітнього процесу є надання особливої підтримки мешканцям тимчасово окупованих територій, незахищеним і вразливим групам населення; зокрема надання можливості впровадження і використання інноваційних технологій і новітніх засобів навчання в освітньому процесі.

Безперечно в пріоритеті на сьогодні постає розвиток подвійних програм, дуальної форм здобуття освіти, а також формування, удосконалення та розвиток загальних компетентностей, правової культури, та підготовки перспективних лідерів закладів вищої освіти [2].

Очікуваним результатом реалізації Стратегії є створення сучасної ефективної системи вищої освіти, зокрема відповідно до

розпорядження КМУ схвалено Операційний план реалізації у 2022-2024 роках Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, а також щодо 2021-2026 років за участю Світового банку проєкту «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів» визначено першочерговість забезпечення відповідності навичок та знань випускників ЗВО очікуванням роботодавців, вимогам ринку праці та суспільства загалом, подоланню викликів у освітньому секторі.

Щодо особливостей освітнього простору, чітко фіксуємо перехід ЗВО на змішаний формат або дистанційний залежно від інтенсивності проведення бойових дій. Під дистанційним навчанням розуміємо «індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [4]. Освітній процес покликаний зберегти якомога інтенсивнішу взаємодію між його суб'єктами, дати змогу відчувати себе частиною освітнього простору, віднайти необхідну комунікацію, показати, що освіта є важливим рушієм прогресу, а сьогодні можливістю до змін, подолання стресу, перспективним світоцем з розвитку особистості, стабілізації психологічної ситуації, формування адаптивного механізму. Умови реалізації освітнього процесу покликані забезпечити інформаційні та інноваційні технології, освітні ресурси та програми, зокрема в нагоді стануть платформа MOODLE, офіс 365, технології конференцій Zoom, Google Meet, Teams, програми для забезпечення контролю, наприклад гугл форма, LearningApps тощо, та програми групової взаємодії (зокрема Канва), що забезпечують представлення результатів (гугл-презентація) та інші. Не залишилися поза увагою і засоби інтенсивного спілкування та меседжери, зокрема телеграм, вайбер, фейсбук, інстаграм, тік-ток, ватсап, байду та інші, що спеціально призначені для взаємодії за конкретним науковим напрямком. Всі відомі способи взаємодії в комплексі допоможуть створити гармонійну комфортну атмосферу для якісного освітнього процесу.

Ситуація із воєнним станом наклала свій відбиток на особливості організації освітнього процесу, проте своєчасна органі-

зована взаємодія усіх стейкхолдерів дозволила налагодити більш-менш стабільний процес та забезпечити його ефективність за рахунок інформаційних технологій та командної роботи керівного складу Держави.

Список використаних джерел

1. Освітній простір XXI ст.: виклики та перспективи: збірник наукових праць II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. молодих вчених і здобувачів вищої освіти (21 квітня 2022 р., м. Кам'янець-Подільський). Кам'янець-Подільський, 2022. 257 с.
2. Освіта України в умовах воєнного стану. *Інформаційно-аналітичний збірник*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> (дата звернення: 29.09.2022).
3. Квасник О. В. Толерантность к неопределенности как способ увеличения уровня адаптивности к профессиональной деятельности. Performanțe într-o economie competitivă: [materialele conferinței internaționale]: (Ediția a 5-a) / Inst. Intern. de Management «Imi-Nova»; com. șt.: Valentin Răilean (președinte) [et al.]. Chișinău: Imi-Nova, 2018 (Tipogr. «Impressum»). P. 132–137.
4. Milthorpe N., Clarke R., Fletcher L., Moore R., Stark H. Blended English: Technology-enhanced teaching and learning in English literary studies. Arts and Humanities in Higher Education, 2018. 17(3). P. 345–365.

Гула Віталій Вікторович,

старший викладач кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Ломакіна Ірина Русланівна,

курсант Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СУСПІЛЬСТВО ТА ГАЛУЗІ ПРОМИСЛОВОСТІ

Із розробленням нових інформаційних технологій суспільно зазнає їх вплив і зазнає часових змін, технології здійснили великий внесок у способи передачі та їх швидкість, але не всі галузі зазнають позитивних результатів.

Інформаційно-комунікаційні технології – це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, обробки, зберігання, розповсюдження, відображення і використання інформації в інтересах її користувачів [1, с. 109].

Швидкий розвиток освітнього процесу громадян забезпечив поширення інформаційних технологій у різних галузях, що призвело до певних наслідків. Такі галузі як промисла, аграрна, виробнича, наукова розпочала деградування. У зв'язку з цим зменшилася кількість робітників на фабриках. У науковій діяльності - рівень розвитку освіченості школярів розпочав зниження. Оскільки на даний час, у зв'язку з військовими діями на території України, більшість навчальних закладів працюють у дистанційному режимі, що завдало впливу на рівень освіченості навчаємих, їх підготовку та відвідування профільних онлайн-занять. Також всю інформацію, підручники та підтримання зв'язку здійснюється за допомогою електронних носіїв, та програм для передачі інформації між адресатом та адресантом та показ їх результатів.

Інформаційні технології мують на меті послідовне здійснення, розроблення та вирішення певної проблеми. Інформаційна технологія – це процес, що використовує сукупність засобів і методів збору, накопичення, обробки і передачі даних (первинної інформації) для отримання оновлених даних про стан об'єкта, процесу або явища (інформаційного продукту).

Основною метою інформаційної технології є обробка первинної інформації з допомогою цілеспрямованих дій та отримання необхідної користувацької інформації, а також отримання та обробка даних для їх подальшого аналізу і прийняття рішень про виконання певної дії [2, с. 43].

Технології навчили нас скорочувати час. Оскільки з розвитком технологій кількість отриманої інформації збільшується, а час на її обробку і вирішення завдання зменшується.

Дані технології також надають можливість приватним особам, фірмам і співтовариствам, що займаються підприємницькою діяльністю, більш ефективно і творчо розв'язувати економічні й соціальні проблеми що впливають на коефіцієнт роботи працівників та отримання результатів.

Виробництво товарів і способи їх збуту на території України та за її межами створюють особливу схему. Завдяки максимальній відкритості кордонів України, наша держава здійснить ефективний збут товарів та аналогів які створює, що надасть можливості збільшити кількість виготовлення українських товарів для світового ринку та підвищить економіку. В результаті, наша

держава створить якісне середовище ідей та підвищить рівень промисловості. В пріоритеті законодавства, має бути створення економічних умов, що сприятимуть найбільшому розвитку інформаційних технологій, що підвищить економічну сферу.

На сьогодні день існує жорстка конкуренція і жодна фірма не в силах просуватися без сучасних автоматизованих інформаційних технологій. Оскільки кожного дня кількість Інтернет споживачів зростає, передачі даних через способи телекомунікацій підвищуються, вдосконалюється якість Інтернет зв'язку та якості передачі, швидкості та повноти обслуговування споживачів.

З стрімким розвитком Інтернету та соціальних мереж стали можливі онлайн курси, участь у конференціях на території України та за її межами, що надає можливість роботи за кордоном і співпрацю з міжнародними агентствами.

З розвитком технологій інформаційного суспільства, передові технології знаходять усе більш вагоме місце в оборонній сфері провідних країн, використовуються як важливий компонент у воєнних конфліктах, виконують самостійні завдання у інформаційних війнах, стали помітною складовою в організації протиправних дій, що іменуються кібертероризмом.

Портал defence-ua окреслив 8 найбільш помітних інноваційних трендів, які вже кардинально впливають на ландшафт можливостей оборонного сектору світу, Європи та України:

1. Штучний інтелект у сфері оборони

Штучний інтелект (ШІ) — це створення та розвиток комп'ютерних систем або алгоритмів, здатних виконувати завдання, що вимагають людського інтелекту. Комерційні компанії, що отримують величезні прибутки на світовому ринку, стимулюють інновації у цій галузі та розробляють нові алгоритми для впровадження інтелекту через різні програми, із надмірно точним визначенням зображень, голосових та текстових повідомлень. Оборонні відомства провідних країн також вивчають можливості застосування алгоритмів ШІ в оборонній сфері, такими компаніями, як Google, Apple або Facebook.

2. Кіберзахист

Потенціал ШІ пов'язаний з ефективністю організації кіберзахисту, що з розвитком технологій набуває широкого використання у Збройних Силах України. Для забезпечення кіберзахисту в Ук-

раїні варто піднімати питання з представниками науки, промисловості та Збройних Сил для проведення відповідних заходів та винесення для обговорення нових тем для досліджень.

3. Військовий інтернет речей

У цивільній, і в оборонній сферах все більшого поширення набувають сенсори та мережеві з'єднання, що виробляються і застосовуються для різних логістичних, комерційних цілей, в охороні здоров'я, безпеці. Інтернет Речей використовується в оборонній сфері: військова розвідка та системи управління використовують безліч датчиків, що дозволяє військовим отримати повну ситуаційну обізнаність та контроль над різними зонами конфліктів або областями боїв. Технологія цивільного Інтернету Речей здійснює необхідні інвестиції з метою отримання успішних результатів.

4. Аналіз великих масивів даних

Великі об'єми даних є наслідком зростання кількості цифрових даних в інтернеті та кількості об'єктів, підключених до мережі. Розвиток масивів даних надає можливість, розшифрувати ДНК людини протягом декількох хвилин, попередити терористичні напади, визначати маркетингові зусилля та запобігати захворюванням. Використовуючи дану технологію, телекомунікаційні та транспортні компанії надають змогу прогнозувати поведінку споживачів, супермаркетам ймовірність найпоширенішого продукту збуту.

5. Технологія "блокчейн" у сфері оборони

Блокчейн – це організація та зберігання інформації відповідно до заздалегідь визначеної логіки. Ця система передає цифрову книгу даних за допомогою криптографії для забезпечення конфіденційності та цілісності. В результаті блокчейнові мережі не тільки зменшують ймовірність загрози з боку атаки противника, але суттєво збільшують витрати супротивника на її створення.

6. Робототехніка

У зв'язку з останніми подіями використання безпілотних системи стали буденністю, Україна розпочала їх широке використання у ході конфліктів. Використання дронів транслює величезний потенціал безпілотних систем. Одним із їхніх видів є дистанційно-керовані повітряні дрони, які є складовою безпілотних системних технологій, їхня діяльність включає всі середовища бою – землю, море, повітря та космос. Першими спробами

створення даних систем в Україні для потреб української армії за допомогою українських підприємств, виявилося досить складно, для вирішення даних проблем нам необхідна співпраця з закордонними розробниками та виробниками ключових систем, а також з спеціалістами, що мають практичний досвід.

7. Застосування 3D-виробництва у сфері оборони

Аддитивне виробництво – 3D-друк є однією з передових технологій, що здатна підвищити конкурентоспроможність промисловості завдяки її можливостям швидкого, делокалізованого та гнучкого виробництва. АМ вже використовується у цивільній промисловості та виробниками оборонного комплексу. В Україні напрям 3D-друку для потреб у сфері оборони не розглядається, що є ознакою повного ігнорування тенденцій їж наслідком сповільнення розвитку у даній сфері оборони.

8. Використання нових матеріалів для потреб оборони

Військові системи, матеріали для їх створення стають дедалі складнішими. Оновлені матеріали викликає багато запитань, оскільки їхнє використання може вплинути на майбутню операційну ефективність військових місій. Новітні матеріали можуть застосовуватися у широкому діапазоні областей та ворожих середовищ, де ризики та пошкодження можуть бути зменшені за допомогою захисних рішень. Розробка нових матеріалів має вирішальне значення для забезпечення можливостей Збройних Сил у майбутньому [3].

У сучасному світі без інформаційних технологій ми не уявляємо нашого життя. Людина стала залежною від даних технологій, оскільки уся інформація, передавання та обробка здійснюється у цих ресурсах, що забезпечило їхній розвиток та прогресування. Згідно з цим, через декілька років ми перейдемо на більш глибоке використання технічних технологій, що забезпечить прогресування у багатьох сферах людської діяльності.

Список використаних джерел

1. Воронкова В. Г., Соснін О. В., Нікітенко В. О., Максименюк М. Ю. Філософія інформаційно-комунікативного суспільства: теоретико-методологічний контекст: монографія / за ред. Воронкової В. І.; Запорізька державна інженерна академія. Запоріжжя, 2016. 276 с.
2. Андрощук О. В., Кондратенко Ю. В., Головченко О. В., Ворона Т. О., Петрушен М. В. Інформаційні технології та їх вплив на розвиток суспільства. *Збір-*

ник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету України імені Івана Черняхівського. 2014. № 1 (50). С. 42–47.

3. 10 технотрендів для армії майбутнього: чого не вистачає ЗСУ. URL: <https://softline.org.ua/news/10-tekhnotrendiv-dlia-armii-maibutnoho-choho-ne-vystachaie-zsu.html> (дата звертання: 29.09.2022).

Кузнєцов Олександр Олексійович,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби

Єсипенко Олександр Григорович,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ НАВЧАННЯ

*Людство завжди створює правильні
технології для неправильних цілей.
Р. Бакмінстер Фуллер*

«Вимкнули свої телефони!», «Учні тупіють від гаджетів!», «Досить залипати в інтернеті!», – думаю кожен не раз чув подібні фрази, адресовані сучасним підліткам. В соціальних мережах та у звичайних побутових розмовах люди часто згадують згубний вплив інформаційних технологій на фізичне та психічне здоров'я молоді. Хоча, по своїй суті, розвиток технологій завжди був направлений на створення більш комфортних умов існування людини та суспільства. Цей факт можна впевнено стверджувати, хоча б опираючись на логічну побудову тексту наукових дисертацій, де якраз і описується актуальність кожної з новітніх цифрових технологій, а також проблеми людства, які відповідні технології мають вирішувати.

Отже, наука сама по собі не є ні добром, ні злом. Люди, які користуються здобутками науки самі визначають цілі її застосування. Для прикладу, найвідоміша наукова премія світу, Нобелівська, заснована людиною, що винайшла динаміт. Єдиний варіант мирного застосування вибухівки на сьогодні – це розробка та видалення зайвих шарів порід в кар'єрах та копальнях. В усьому іншому, винахід Нобеля поклав початок виготовлення смертельних вибухових пристроїв.

Якщо інтерпретувати сказане, в контексті використання досягнень інформаційних технологій для реалізації навчальних цілей, то представники педагогічної спільноти просто зобов'язані адаптовувати навчальний процес до можливостей сучасного цифрового світу.

Законом України «Про вищу освіту» визначено, що вища освіта це сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, [1] ефективність формування та моніторинг яких, на сьогоднішній день не можливо досягти без допомоги програмних сервісів для створення опитувальних форм, інтерактивних завдань, розповсюдження текстового, аудіо, відеоконтенту, комунікації, обміну даними, спільної роботи над проектами, та інших.

Інформаційні технології, безумовно змінюють навчальний процес. У студентів з'являється чудова нагода перестати займатись виключно репродуктивною діяльністю: “послухав - вивчив - переказав”. Використовуючи цифрові гаджети вони можуть комунікувати, співпрацювати, створювати. Але реалізація цієї можливості є досить серйозним викликом для викладачів, оскільки даний підхід потребує свідомого прагнення до підвищення своєї інформатичної компетентності. При чому просто вміння створювати та розповсюджувати навчальний цифровий контент не можна вважати вершиною педагогічної майстерності.

Марина Курвітс, у своєму педагогічному блозі описує цілих шість рівнів активності учнів по відношенню до цифрового матеріалу [2]. Серед них:

Нульовий рівень: рівень споживання інформації. Здобувач світи споживає контент, створений та опублікований кимось. В контексті нової педагогіки, споживання навчального контенту не є ключовою ціллю, а є етапом необхідним для подальшої роботи.

Перший рівень: позначення. Передбачає мінімальну взаємодію з навчальним матеріалом, на зразок додавання у закладки, зберігання з систематизацією в масиві іншого контенту.

Другий рівень: взаємодія. Передбачає активні дії з навчальним матеріалом: введення тексту, переміщення та поєднання об'єктів, додавання зображень, вибір варіанту відповіді. Обов'язково навчальний матеріал має надавати зворотній

зв'язок. Ключовим є не отримання оцінки, а отримання відповіді, щодо рівня засвоєння відповідного навчального контенту.

Третій рівень: пред'явлення. На даному рівні здобувач освіти показує викладачу свою роботу, відповіді, думку, питання і т.д. На відміну від попереднього етапу, зворотній зв'язок надається викладачем.

Четвертий рівень: доповнення. Починаючи з цього рівня здобувач освіти переходить від ролі споживача до ролі автора і має змогу доповнювати, розширювати чи корегувати навчальний матеріал.

П'ятий рівень: ремікс. Здобувач освіти бере за основу вже створений базовий навчальний матеріал та якісно якого перетворює на контент іншого змісту або форми. Наприклад: створення інфографіки, мемів, схем.

Шостий рівень: створення. На цьому рівні здобувач освіти стає автором навчального матеріалу. Наприклад працюючи в команді, створюється навчальна гра, яка вирішує навчальну задачу, створюється навчальне відео, що допоможе підготуватись до екзаменів.

Справедливим також буде згадати і те, що при всьому бажанні та креативному підході викладачам сьогодні дуже важко змагатись з командами спеціалістів з реклами, маркетингу, веб-дизайну за утримання уваги учнів та студентів, які є потенційними покупцями товарів та послуг в мережі Інтернет. Можливо тому, сьогодні доцільним буде впровадження у вищих навчальних закладах нових посад, до компетенції яких, зокрема буде входити дизайн та створення інформаційних навчальних середовищ, орієнтованих на комфорт, доступність, мотивацію формування у здобувачів освіти передбачених навчальною програмою результатів навчання.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Верховна Рада України*: офіційний вебпортал парламенту України / Верховна Рада України. Дата оновлення: 16.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 30.09.2022).

2. Курвітс М. Смартфон в учебной работе: от потребления к созданию. *Мастерская Марины Курвитс* : Блог. URL: http://marinakurvits.com/urovni_vzaimodejstviya_kurvits/ (дата звернення: 30.09.2022).

Махінько Ілля Володимирович,
аспірант кафедри економіки та менеджменту
Українського державного університету науки і технологій

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ: ПОГЛЯД У МИНУЛЕ І МАЙБУТНЄ

Сьогодні люди живуть в епоху цифрових технологій, яка характеризується віртуальною та цифровою трансформацією, оскільки все більше людської діяльності вимагає використання інформаційних технологій. Суспільство двадцятого першого століття – це інформаційне суспільство, яке ставить нові виклики для кожної особистості. З одного боку, інформаційні технології відкривають нові можливості для навчання, розвитку, спілкування, а з іншого боку, змушують кожного члена суспільства відчувати дефіцит реального живого спілкування, зменшують рухову активність тощо [1].

Найважливішим завданням суспільства сьогодення є створення умов для надання кожній людині можливості вибору такого формату роботи, навчання чи діяльності, який би дозволив їй максимально використати позитивні сторони інформаційних технологій для розвитку особистості та пом'якшення негативних тенденцій [1].

Вчені визнають, що від цифрової складової залежить майбутнє суспільства, людської діяльності, навчання та розвитку. Сучасна освіта має на меті навчити людину користуватися інформаційними ресурсами, розвинути відповідні компетенції та вміння жити в динамічному інформаційному просторі [2].

З розвитком комп'ютерної індустрії та інтернет-мереж протягом останніх трьох десятиліть все змінилося, і глобальна комунікація досягла безпрецедентної висоти. Завдяки цим розробкам на перший план вийшли величезні можливості для організації навчання набагато ефективнішим та інтерактивнішим способом. Мультимедійні технології та інтернет-мережі революціонізували всю філософію навчання та дистанційного навчання та надали можливість тісної взаємодії між вчителями та учнями з покращеним стандартом навчальних матеріалів порівняно з тим, що існувало лише у друкованих ЗМІ [3].

Завдяки Інтернету людина може працювати із будь-якої точки світу. Це дозволяє зменшити проблему нестачі навичок у населення в деяких країнах і найняти на роботу працівників із відповідною кваліфікацією [3].

Швидке розповсюдження інформації по всьому світу сприяє комерційній експансії до надзвичайно високого рівня, оскільки невелика фірма може дуже легко продавати свою продукцію в іншій частині світу, маючи можливість миттєво обмінюватись інформацією і домовлятися про угоду стосовно співпраці із іноземним контрагентом. Розвиток електронної комерції надав покупцям можливість обирати товар онлайн та здійснювати миттєву оплату [4].

З розвитком технологій з'явилася можливість проводити ділові зустрічі, не перебуваючи на них фізично. Ділові партнери на такій віртуальній зустрічі можуть бачити і чути один одного. З одного боку, мобільність може бути дуже важливою в наші дні, але з іншого, у новому столітті потреба фізично подорожувати значно зменшується, замість того, щоб летіти на зустріч в іншу країну, можна просто відвідати зустріч віртуально та заощадити багато часу та грошей (а найголовніше - захистити навколишнє середовище) [5].

Використання інформаційних технологій принесло організаціям низку переваг, таких як: економія коштів завдяки використанню, наприклад, IP-телефонії замість звичайного телефону, електронної пошти замість традиційної, відеоконференції замість поїздки на зустрічі, веб-сайтів електронної комерції замість каталогів продажів. Це може забезпечити доступ до більших, навіть світових, ринків [6]. Електронний документообіг та цифровий підпис дозволяють швидше приймати управлінські рішення на підприємствах.

Завдяки розвитку інформаційних технологій з'являються неймовірні можливості з підвищення ефективності бізнесу. Сучасні технології зі збору, обробки та аналізу даних дозволяють вимірювати майже всі ключові показники ефективності (KPI). Це дозволяє усім рівням менеджменту приймати своєчасні, правильні, найбільш доцільні рішення, вчасно реагувати на проблеми та можливості.

Окремо слід відзначити інформаційні технології як один із основних інструментів сталого розвитку. Сталий розвиток – це

систематично керований розвиток. Основою його керованості є системний підхід та сучасні інформаційні технології, які дозволяють дуже швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їх результати та вибрати найбільш оптимальний [7].

Вплив інформаційних технологій відстежується у всіх складових концепції сталого розвитку:

- економічна складова – дозволяє оптимізувати витрати підприємств та оптимально використовувати обмежені ресурси;
- соціальна складова – сприяє підвищенню рівня розвитку особистості, надають рівний доступ до інформації та знань;
- екологічна складова – знижує негативний ефект на довкілля (наприклад, електронні книги замість паперових).

Одним із найбільших негативних наслідків інформаційних технологій може бути втрата людиною роботи. Це має як економічні наслідки, втрату доходу, так і соціальні наслідки, втрату статусу та самоповаги. Втрата робочих місць може відбуватися з кількох причин, зокрема: заміна ручних операцій автоматизацією, наприклад, роботи замінюють людей на конвеєрі. Експорт роботи, наприклад, роботи з обробки даних надсилаються в інші країни, де операційні витрати нижчі. Велика кількість працівників замінюється меншою кількістю, які можуть виконувати той самий обсяг роботи, наприклад, працівник каси супермаркету може обслуговувати більше клієнтів за годину, якщо сканер штрих-коду, підключений до комп'ютера, використовується для виявлення товарів замість того, щоб працівник вводив товар і ціну вручну [6].

Зменшення особистої взаємодії: можливість працювати вдома зазвичай вважається позитивним ефектом використання інформаційних технологій, але можуть бути й негативні аспекти. Більшість людей потребують певної форми соціальної взаємодії у повсякденному житті, і якщо вони не отримують можливості зустрітися та поговорити з іншими людьми, вони можуть почуватися ізольованими та нещасними. Зменшення фізичної активності – це третій негативний ефект від інформаційних технологій, він полягає в тому, що їх користувач може вести більш сидячий спосіб життя. Це може призвести до таких проблем зі здоров'ям, як ожиріння, хвороби серця та діабет. У багатьох країнах діють певні правила на робочому місці, щоб запобігти

таким проблемам, як повторювані травми або втома очей, але відсутність фізичних вправ рідко розглядається як конкретна небезпека для здоров'я [6].

Таким чином, ми вивчили вплив інформаційних технологій на розвиток особистості, суспільства та бізнесу. Ми також обговорили як суспільство користується розробками в сфері інформаційних технологій та розглянули негативні ефекти від них. Також ми розглянули інформаційні технології як основний інструмент концепції сталого розвитку. Я впевнений, що в майбутньому інформаційні технології принесуть у наше життя ще більше благ та піднімуть рівень нашого розвитку на нові висоти.

Список використаних джерел

1. Garanina O., Al Said N., Stepenko V. et al. Information society and its impact on personality development. *Educ Inf Technol* 26, 5457–5475 (2021). URL: <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10549-5> (дата звернення: 26.09.2022).
2. Moiseev V. V., Komarova O. A., Seliverstov Y. I., & Shepherd T. A. (2020). Priority areas of education development in the conditions of digital transformation and the information society. In 2nd International Scientific and Practical Conference “Modern Management Trends and the Digital Economy: From Regional Development to Global Economic Growth” (MTDE 2020). P. 127–132. Atlantis Press. URL: <https://doi.org/10.2991/aebmr.k.200502.020> (дата звернення: 26.09.2022).
3. Sagarmay Deb, Information Technology, Its Impact on Society and Its Future, *Advances in Computing*, Vol. 4. No. 1. 2014. P. 25–29.
4. Deb S. (2014). Information technology, its impact on society and its future. *Advances in Computing*, № 4 (1), P. 25–29.
5. Impact of IT on society in the new century. URL: <http://www.zurich.ibm.com/pdf/news/Masutti.pdf> (дата звернення: 26.09.2022).
6. Positive and Negative impacts of ICT. URL: <http://ajahana.wordpress.com/2012/06/27/the-positive-and-negative-impacts-of-ict-5/> (дата звернення: 26.09.2022).
7. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Sustainable_development (дата звернення: 26.09.2022).

Педорич Анатолій Володимирович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної служби

Пилипенко Володимир Миколайович,

кандидат технічних наук, доцент, головний науковий співробітник
відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва
Академії Державної пенітенціарної служби

Дрижак Віктор Володимирович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної служби

ПРАКТИКА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Життя в період військового стану в Україні, а перед цим була пандемія коронавірусу ставить нові вимоги до системи освіти. А сучасний інформаційний світ вимагає від професіоналів постійно навчатися та підтримувати свій освітній рівень. Тому, по новому звернули увагу на дистанційні інформаційні технології навчання. Ми сьогодні розглядаємо такі технології навчання які найбільш перспективні і взагалі доступні у період військового стану в Україні.

Сьогодні дистанційними технологіями студенти та викладачі можуть скористатися більш активно. Завдання викладачів – якомога цікавіше та доступніше зробити навчання для студента. Давайте подивимося на сучасного студента: у бібліотеку ходить рідко, лекції мало пише. Але при цьому він навчається, читає, готується до здавання контрольних завдань. З розвитком мобільних пристроїв, планшетів робота з інформацією дуже змінилися. Необхідну книгу можна знайти в електронному вигляді, у бібліотеці можна сфотографувати потрібну сторінку та прочитати вдома, а лекції один із студентів групи набирає в електронному вигляді та викладає у загальний доступ. Також лекції надають самі викладачі, що читають відповідну навчальну дисципліну. Іноді сайти з електронними лекціями, створюються самими студентами.

Практика проведення дистанційного навчання за останні роки в Академії Державної пенітенціарної служби показала ряд переваг та недоліків такого формату навчального процесу. Се-

ред суттєвих переваг дистанційної форми навчання можна відзначити наступні:

- можливість навчатися у будь-який час. Студент, який навчається дистанційно, може самостійно вирішувати, коли і скільки часу упродовж семестру йому приділяти на вивчення матеріалу. Він будує для себе індивідуальний графік навчання;

- можливість навчатися в будь-якому місці. Студенти можуть вчитися, не виходячи з дому чи офісу, перебуваючи у будь-якій точці планети. Щоб приступити до навчання, необхідний лише комп'ютер чи мобільний пристрій з доступом в Інтернет. Відсутність необхідності щодня відвідувати навчальний заклад – безсумнівний плюс для людей з обмеженими можливостями здоров'я, для проживаючих у важкодоступних місцевостях, батьків з маленькими дітьми;

- навчання без відриву від основної діяльності. Для навчання зовсім не обов'язково брати відпустку на основному місці роботи, виїжджати у відрядження. Навчальний процес в Інституті підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України це довів;

- можливість навчатися у своєму темпі. Не обов'язково навчатися у тому ж темпі, що й інші студенти. Студент завжди може повернутися до вивчення більш складних питань, кілька разів подивитися відео-лекції, переглянути презентації, перечитати переписку з викладачем, а вже відомі йому теми може пропустити. Головне, успішно проходити проміжні та підсумкові атестації;

- доступність навчальних матеріалів. Доступ до всієї необхідної літератури відкривається студенту після реєстрації в системі дистанційного навчання, або він отримує навчальні матеріали електронною поштою. Зникає проблема нестачі чи відсутності підручників, навчальних посібників чи методичок;

- мобільність. Зв'язок з викладачами, репетиторами здійснюється різними способами: як on-line, так і off-line. Проконсультуватися з викладачем за допомогою електронної пошти іноді ефективніше та швидше, ніж призначити особисту зустріч при очному або заочному навчанні. Зв'язок тримали з тими, хто тільки періодично виходив на зв'язок (відсутність електроенергії, покриття Інтернет, бойові дії, тощо).

Навчання в спокійній обстановці. Проміжна атестація студентів дистанційних курсів проходить у формі on-line тестів. Тому в

студентів менше причин для хвилювань. Виключається можливість суб'єктивної оцінки: на систему, яка перевіряє правильність відповідей на питання тесту, не вплине успішність студента з інших предметів, його соціальний статус та інші чинники. Також теза «спокійна обстановка» звучить по-новому в період військового стану в Україні. Тобто дозволяє проводити навчальний процес тільки коли забезпечена безпека викладача, курсанта чи студента.

Індивідуальний підхід. При традиційному навчанні викладачеві досить важко приділити необхідну кількість уваги всім студентам групи, підлаштуватися під темп роботи кожного. Використання дистанційних технологій підходить для організації індивідуального підходу. Крім того, що студент сам обирає собі темп навчання, він може оперативно отримати у викладача відповіді на виникаючі питання.

Дистанційна освіта дешевша. Якщо порівнювати вартість навчання на заочній і дистанційній формах навчання, то дистанційна скоріш за все буде дешевшою. Студенту не доводиться оплачувати дорогу, проживання.

Зручність для викладача. Вчителі, репетитори, викладачі, що займаються педагогічною діяльністю дистанційно, можуть приділяти увагу більшій кількості студентів і працювати, навіть перебуваючи у відрядженні чи у складних життєвих ситуаціях.

Рятувальний засіб. Використовуючи дистанційну освіту ми максимально зберігаємо життєдіяльність системи освіти в Україні в період загроз (пандемія, війна, тощо). Масштабний експеримент показав, що альтернативи аудиторним заняттям немає для підготовки висококваліфікованого фахівця. Але як тимчасове явище чи допоміжне – дистанційна освіта досить ефективна.

Разом з тим, практика проведення дистанційних занять під час пандемії та військового стану в Україні не позбавлене і ряду недоліків:

– необхідна сильна мотивація. Практично весь навчальний матеріал студент-дистанційник освоює самостійно. Це вимагає достатньої сили волі, відповідальності і самоконтролю. Швидше за все, ніхто його підганяти чи заохочувати до навчання не стане. Підтримувати потрібний темп навчання без контролю з боку вдається не всім;

– налагодження психологічного контакту. Існує різниця у сприйнятті викладача та однокласників. Перший варіант – коли перше знайомство пройшло в аудиторії, були заняття у цих курсантах чи студентах, а вже потім заняття дистанційно. Друга ситуація коли навчальний процес і знайомство розпочалося вже дистанційно і наживо занять не було взагалі;

– нестача практичних вмінь та навиків. Досить проблемно якісно організувати дистанційне навчання за напрямками підготовки та спеціальностями, на яких передбачена велика кількість практичних занять. Навіть найсучасніші комп'ютерні тренажери не замінюють майбутнім фахівцям «живої» практики;

– дистанційна освіта не підходить для розвитку комунікабельності, здатності працювати в команді. При дистанційному навчанні особистий контакт курсантів, студентів один з одним і з викладачами мінімальний, а то і цілком відсутній. Тому така форма навчання не підходить для розвитку комунікабельності, впевненості, навичок роботи у команді. Це критично для багатьох галузей в тому числі і для нашої служби;

– проблема ідентифікації студента. Поки найефективніший спосіб простежити за тим, чи студент самостійно здавав іспити чи заліки, – це спостереження, що не завжди можливо. Тому на підсумкову атестацію студентам доводиться особисто приїжджати до закладу вищої освіти або його філії.

Таким чином, для ефективності використання інформаційних технологій для дистанційного навчання необхідно прагнути розкрити вище зазначені переваги та врахувати у побудові навчального процесу з курсантами та студентами можливі недоліки.

Практика навчального процесу у режимі дистанційного навчання у закладах освіти дало сформулювати методичні поради для більш ефективного навчання:

а) необхідно в дистанційне навчання вкраплювати навчання аудиторне;

б) розробити та задавати такі завдання для практичних робіт, які передбачають роботу в команді кількох курсантів/студентів, що можуть знаходитись на відстані;

в) постійно активізувати включення курсанта/студента на заняттях on-line, та застосовувати прийоми при проведенні заняття, що передбачає зворотній зв'язок з аудиторією.

Список використаних джерел

1. Беспалько В. П. О критериях качества подготовки специалистов. *Вестник высшей школы*. 1988. № 1. С. 3–9.
2. Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю., Стрельников М. В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін: навч.-метод. посіб. Полтава: АСМІ, 2020. 303 с.
3. Михайліченко М. В., Рудик Я. М. Освітні технології: навч. посіб. Київ, 2016. 583 с.
4. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учеб. пособие. Москва: Народное образование, 1998. 256 с.
5. Янкович О., Беднарек Ю., Анджеєвська А. Освітні технології сучасних навчальних закладів: навч.-метод. посіб. Тернопіль, 2015. 212 с.

Ребкало Микола Миколайович,

кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАВДАННЯ ТА СТРУКТУРА ОРГАНІЗАЦІЇ АМЕРИКАНСЬКИХ ДЕРЖАВ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Організація Американських Держав (далі – ОАД) була створена 30 квітня 1948 року на 9-й Міжамериканській конференції в Боготі (Колумбія) на базі Панамериканського союзу, що існував з 1889 року. ОАД об'єднує держави Північної та Південної Америки. Її діяльність регулюється Статутом, який було прийнято в 1948 р., Згодом цей акт неодноразово уточнювався (1967, 1985, 1992, 1993 рр.). На Генеральній асамблеї ОАД в 1971 р. при організації було створено інститут постійних спостерігачів (окремі країни та міжнародні організації). До речі цей статус має Європейський Союз. Спостерігачем в ОАД є й Україна.

ОАД має свою розгалужену структуру. До її основних органів відноситься:

- Генеральна асамблея (вищий орган, визначає загальну діяльність організації та її політику, скликається щорічно, по черзі в столицях країн-членів);
- Консультативна нарада міністрів закордонних справ;
- Постійна рада (вирішує спори і конфлікти між членами);
- Міжамериканський рада з комплексного розвитку (займається економічними питаннями);
- Міжамериканська комісія з прав людини;

- Міжамериканський юридичний комітет;
- Генеральний секретаріат і низку інших спеціальних комітетів.

Якщо порівняти структуру ОАД з іншими регіональними організаціями, які утворені на Африканському, Азійському і навіть Європейському континентах, то вона істотно відрізняється від них, як за кількістю керівних органів, так й за їх функціональним призначенням.

Статутом для ОАД визначено такі основні цілі:

- по-перше, забезпечення безпеки на континенті, зміцнення демократії та дотримання принципу невтручання у внутрішні справи держав;

- по-друге, реалізація принципу мирного вирішення суперечок, які можуть виникнути між державами-членами, обмеження звичайних видів озброєнь в контрольованому регіоні;

- по-третє, спільна протидія агресії;

- по-четверте, розв'язання проблем політичного, юридичного, економічного характеру;

- по-п'яте, сприяння економічному, соціальному і культурному розвитку держав-членів [1].

Реалізації цих цілей істотно посприяли міжамериканські саміти, які відбулися в Маямі (США, 1994 р.), Сантьяго (Чилі, 1998 р.), Квебеку (Канада, 2001 р.), в Мардель-Плата (Аргентина, 2005 р.), в Монтерреї (Мексика, 2004 р.), а також на міжамериканських зустрічах вищого рівня з проблем сталого розвитку (Болівія, 1996 р.) й інші [2].

Важливий напрямок діяльності організації є зміцнення демократії та забезпечення прав людини. Головні механізми в цій сфері встановлено відповідною резолюцією Генеральної Асамблеї ОАД шляхом реагування на порушення конституційного ладу в країнах континенту.

Отже, ОАД була утворена задля досягнення миру і справедливості, зміцнення їх солідарності і співробітництва, захисту їх суверенітету, територіальної цілісності і незалежності на Американському континенті.

ОАД сприяє країнам-членам щодо направлення місій спостерігачів з контролю за реалізацією мирних домовленостей і

проведенням виборів у зазначеному регіоні. Така допомога надавалась Гаїті і Венесуелі й іншим країнам.

Посилюється увага ОАД до проблематики континентальної безпеки. У зв'язку з цим набирає силу процес переосмислення концепції континентальної безпеки, її переорієнтації з завдань захисту від зовнішньої загрози на протидію новим викликам. Важливим кроком на шляху формування нової архітектури регіональної безпеки, що враховує сучасні світові реалії, стала Спеціальна Міжамериканська конференція з безпеки (Мексика, 2003 р.). Зміна підходів до розуміння безпеки повинно призводити до вироблення нових механізмів її забезпечення. Мексика взяла на себе ініціативу щодо прискореного просування в даному напрямку. Крім того, Бразилія, Мексика, Венесуела закликають країни-члени переглянути механізм участі ОАД в системі міжамериканської безпеки та зробити крок до створення альтернативних форумів з прийняття рішень у питаннях військового співробітництва. Під егідою ОАД проведені дві регіональні конференції з зміцнення довіри і безпеки (Чилі, 1995 р., Сальвадор, 1998 р.).

Серед основних тем порядку денного ОАД постійно виникають питання щодо протидії розповсюдженню на Американському континенті таких негативних та небезпечних проявів, як: наркобізнес, тероризм, незаконний обіг зброї, корупція та інші виклики. Упродовж цього було прийнято міжамериканські конвенції:

- а) про боротьбу з корупцією;
- б) про заборону незаконного виробництва та обігу вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин;
- в) про транспарентність в придбанні звичайних озброєнь й інші. Планується укласти угоду щодо попередження та ліквідації наслідків стихійних лих.

Після терактів в США активізувалася діяльність Міжамериканського комітету по боротьбі з тероризмом. На 32-й сесії Генеральної Асамблеї ОАД (2002 р.) прийнята Міжамериканська конвенція по боротьбі з тероризмом. Активно працює Міжамериканська комісія з контролю за зловживанням наркотиками у напрямі ліквідації окресленої проблеми [3].

У ході 32-ї позачергової сесії Генасамблеї ОАД (березень 2006 р.) прийнято резолюцію про статус Міжамериканської ради оборони, а також його правових та інституційних взаєминах з

ОАД. Цей орган наділений технічною автономністю, але зобов'язаний виконувати в межах своєї компетенції рішення Генеральної Асамблеї і Постійної Ради ОАД, а також консультативних зустрічей міністрів закордонних справ. Така ситуація обумовлена тим, що свого часу держави ОАД брали участь у військових конфліктах, які відбулися у Гватемалі (1954 р.), Панамі (1964 р.) і Домініканській Республіці (1965 р.). Але з початку 1970-х років латиноамериканські країни проводять більш виважений зовнішньополітичний курс і вирішенні конфліктних ситуацій в регіоні. Своїми головними завданнями ОАД вважає поряд з укріпленням миру та безпеки ще й захист прав людини та сприяння економічному розвитку країн-членів.

Слід зауважити, що Статут ОАД відрізняється від інших регіональних організацій колективної безпеки тим, що він не передбачає обов'язку оповіщати Раду Безпеки ООН про вжиті заходи військового характеру, що не узгоджується з положеннями Статуту Організації Об'єднаних Націй.

Отже, ОАД нині є вищим регіональним координаційним органом на американському континенті з усіх питань, що стосуються внутрішньодержавних відносин у цьому регіоні; структура організації характеризується більшою складністю, чим відрізняється від інших міжнародних регіональних організацій.

Список використаних джерел

1. Статут Організації американських держав: міжнародний документ від 30.04.1948 р. URL: <https://docs.cntd.ru/document/1902051> (дата звернення: 22.09.2022).
2. Романюк К. А. Організація американських держав: 65 років діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2013. № 6–3. Т. 2. С. 155–157.
3. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-amerikanskih-derzhav> (дата звернення: 26.09.2022).

Снітко Микола Євгенович,
ад'юнкт Академії Державної пенітенціарної служби
Реишотько Сніжсана Сергіївна,
здобувачка вищої освіти Академії Державної пенітенціарної служби
Максименко Микола Іванович,
аспірант Академії Державної пенітенціарної служби

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ФОТОГРАФІЙ В КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ТЕХНІЦІ ТА ТАКТИЦІ

Криміналістична фотографія – це галузь криміналістичної техніки, що являє собою систему наукових положень та пов'язаних з ними відповідних технічних засобів й методів фотографування і дослідження об'єктів криміналістичної експертизи з метою розслідування, розкриття, і запобігання злочинів.

Фотографії широко використовуються для пошуку зниклих безвісти, невпізнаних тіл, злочинців, які ухиляються від правосуддя, і для ведення судово-медичної експертизи. Фотографічні методи, які використовуються в експертній практиці, важливі для результатів досліджень. Для наочності доказів, які експерт знайшов під час дослідження, до висновку експерта додається фотолист.

Криміналістична фотографія має важливе значення для запобігання злочинам. У багатьох країнах на автомагістралях встановлюють камери для фіксації номерних знаків автомобілів, які рухаються на швидкості. Охорона також встановила камери для фіксації злочинців при спробі вчинення протиправних дій. Криміналістична фотографія як галузь криміналістичних технологій, її загальна мета полягає в тому, щоб сприяти найшвидшому та найповнішому викриттю та розслідуванню злочинів, розкриттю та запобіганню злочинам. Місія цієї науки обумовлена головними цілями: повна та об'єктивна фіксація інформації у кримінальному судочинстві; впровадження останніх досягнень загальної фотографії та інших наук у судову фотографію; розробка нових і вдосконалених існуючих фотографій, пов'язаних із криміналістичними методами об'єктів, розробка нових фотографічних методів дослідження криміналістичних предметів тощо.

Завданнями криміналістичної фотографії є: забезпечення технічними засобами, прийомами та методами збирання і дослідження доказів; розробка нових і удосконалення вже існуючих

фотографічних засобів, прийомів та методів виявлення, збирання й дослідження доказів; збільшення наочності та безпосередності сприйняття фактів; збереження для подальшого сприйняття обставин подій; виявлення невидимих і слабо видимих ознак і слідів; виконання виховних і превентивних функцій.

Система криміналістичної фотографії складається із 3-х частин: слідча; оперативна; дослідницька (експертна).

Слідча та оперативна фотографія – є системою методів, видів та прийомів зйомки, що використовуються при проведенні слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

Люди, обстановка місця події та злочину, трупи і їх частини, знаряддя вчинення злочину, речовини хімічні та наркотичні, різноманітні сліди, сліди відображення, знаряддя зламу, транспортних засобів, документи та інше можуть бути об'єктами фотографії.

Під технічними засобами криміналістичної фотографії розуміють зйомочну апаратуру, проєкційні установки, різноманітні приладдя, фотоматеріали для отримання зображень. Під методами зйомки розуміють сукупність рекомендацій і правил по використанню засобів для отримання фотозображення, які відповідають головним криміналістичним принципам фотографії.

Методи фотозйомки поділяють на: фіксуючі та дослідницькі.

Фіксуючими методами криміналістичної фотографії є: панорама, вимірювальна, стереоскопічна, репродукційна, впізнавальна (сигналітична) і макрофотозйомка.

1. Під панорамною фотозйомкою розуміють, послідовну зйомку об'єктів частинами так, щоб кожний наступний кадр був продовженням попереднього. Потім кадри з'єднують у панораму.

Панорамна фотозйомка поділяється на: лінійна – апарат переміщується послідовно зліва направо паралельно об'єкту фотозйомки; вертикальна – апарат переміщується зверху вниз для захвату 1/5 попереднього кадру; кругова панорама – апарат перебуває у одній точці, послідовно переміщуючись (обертаючись) навколо своєї осі; ярусна панорама – здійснюється поворотом фотокамери навколо горизонтальної осі. Використовується для фіксації високих об'єктів.

2. Під вимірювальною (масштабною чи метричною) фотозйомкою розуміють необхідність визначення розміру об'єктів й відстані між ними, і здійснюється звичайним фотоапаратом із

введенням в кадр предметів відомого розміру, які служитимуть масштабом (зазвичай, це масштабна лінійка).

3. Стереоскопічна фотозйомка використовується у випадках, коли на знімках необхідно точно відтворити форму об'єктів та їх взаємне розташування у просторі.

4. Репродукційна фотозйомка є методом отримання фотокопій із схем, документів, креслень й інших площинних об'єктів.

5. Сигналітична (впізнавальна) фотозйомка використовується для фотографуванні трупів та живих людей. Фотографування живих людей здійснюється для криміналістичної реєстрації злочинців, проведення освідчування пред'явлення для впізнання, експертного ототожнення осіб.

6. А фотографування зі збільшенням об'єктів, структура яких є помітна неозброєним оком, називається макрофотозйомкою.

Дослідницькими методами є: мікрофотозйомка, фотозйомка в невидимих променях світла, фотографічні методи зміни контрасту зображення.

1. Мікрофотозйомка об'єкта утворюється оптичною системою мікроскопа.

2. Фотографування в ультрафіолетових променях світла дозволяє виявити сліди отруєння, прочитати витравлені, змиті та написані семантичними чорнилами тексти, встановити схожі матеріали та речовини.

3. Фотографування в інфрачервоних променях світла засноване на властивості променів проникати через речовини, які для видимих променів є непрозорими.

4. Зйомка в рентгенівських променях використовується з метою зйомки ряду об'єктів без їхнього розбирання чи розкриття.

5. Методи фотографічної зміни контрасту зображень. Виділяють два види: світловий і кольоровий. Різновидом світлового контрасту є тіньовий контраст. Тіньова фотозйомка служить для виявлення рельєфу предметів. Процес посилення кольорового контрасту пов'язаний з необхідністю розрізнити об'єкти дослідження, які мають однаковий колір, але відтінки різні; об'єкти можна розрізнити за кольором, але при звичайному фотографуванні це не виявляється; колір одного об'єкта маскує зображення іншого.

Видами криміналістичної фотозйомки є: орієнтуюча; оглядова; вузлова; детальна.

1. Орієнтуюча фотозйомка проводиться для фіксування загального вигляду місця події, тобто з кількома нерухомими об'єктами: будівлями, предметами, деревами та місцевістю й інші.

2. При оглядовій фотозйомці відбувається фотографування конкретного місця або об'єкта, де відбулася подія, без включення довколишньої обстановки (наприклад: будинок, ДТП, автомобіль).

3. Вузлова фотозйомка призначена для фіксування окремих важливих ділянок, так званих вузлів та предметів обстановки на місці події у крупному плані.

4. Детальна фотозйомка (масштабна) є фотозйомкою окремих предметів та слідів у збільшеному вигляді із використанням масштабної лінійки.

При проведенні слідчих (розшукових) дій фотозйомка використовується при: обшуку, освідуванні, пред'явлення для впізнання, слідчому експерименті тощо.

Фотознімки доповнюють опис усіх дій у протоколах. Вони виступають в якості додатків до протоколів, допомагають учасникам кримінального процесу оцінювати докази.

Слід зазначити, що криміналістична фотографія є одним з основних видів додаткової фіксації та результатів проведення слідчих (розшукових) дій й оперативно-розшукових заходів, які мають велике значення при розкритті та розслідуванні злочинів. Вирішення цих завдань буде сприяти подальшому розвитку криміналістичної фотографії та розвитку засобів й прийомів фіксації доказів.

Kapiton Alla Myroslavivna,

doctor of pedagogical sciences, professor of the department
of computer and information technologies and systems,
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

ADVANTAGES OF USING INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

One of the most important strategic directions of the modernization of the education system is the introduction of information and communication technologies into the educational process, which provide conditions for the formation of a new type of education that

meets the needs of the development and self-development of the individual in the new socio-cultural situation [1; 2].

Information and communication technologies have an active influence on the learning process, as they change the scheme of knowledge transfer and learning methods. At the same time, the introduction of ICT in the education system not only affects educational technologies, but also introduces new ones. They are also related to the creation of new means of learning and preserving knowledge, which include electronic textbooks and multimedia; electronic libraries and archives, global and local educational networks; information-search and information-reference systems, etc [2; 4].

Modern software used to achieve these goals has the following functionality: separation of the user and administrative part of the software complex; the possibility of choosing a language for training; mode of testing and evaluation of students; the system checks the correctness of the data entered by the student and, upon completion of the work, sends the results to the teacher and announces the grade to the student; ensure the development or addition (replenishment) of new courses and tests by the teacher; simplicity and ease of navigation, that is, an intuitive interface for both students and teachers[1; 2; 3].

The quality of training with the help of a web-based platform is affected not only by the choice of the platform, but also by the use of all its functionalities in the educational process. Thorough knowledge and use by the teacher of the tools of the platform presented in the work is the key to successful learning. This makes it possible to make the educational process more interesting and effective, using various services of these programs. Therefore, the active implementation of modern information technologies makes it possible to study at a convenient time, without breaking away from the main activity using an individual approach.

Today, distance education is one of the most convenient forms of education for both the teacher and the student. Distance education demonstrates its advantages over other forms of education due to its significantly higher informativeness, accessibility and economic efficiency. It also requires less time and energy to acquire knowledge, is much more mobile and comfortable than other forms of education. It is these and other reasons that lead to the expansion

of distance learning throughout the world, and group learning in classrooms and reading rooms is gradually losing its position.

References

1. Agarwal A., Sharma S., Kumar V. and Kaur M., "Effect of E-learning on public health and environment during COVID-19 lockdown", *Big Data Mining and Analytics*, Vol. 4, No. 2, 2021, PP. 104–115.
2. Au O. T.-S., Li K., and Wong T. M. "Student persistence in open and distance learning: success factors and challenges", *Asian Association of Open Universities Journal*, Vol. 13, № 2, 2018, PP. 191–202.
3. Górska D., "E-learning in Higher Education. The Person and the Challenges", *The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies Inspired by Pope John Paul II*, No 6 (2), 2016, PP. 35–43.
4. Frolova N., "Elearning: trends and stepping stones", *Istoricheskaya i sotsial'no-obrazovatel'naya mys'l = Historical and Social Educational Ideas*, Vol. 8, No. 5, Part. 2, 2016, PP. 186–189.

Список використаних джерел

1. Ланцедова Ю. О. Криміналістика: навч. посібник. Київ: НАУ, 2017. 360 с.
2. Криміналістика: підручник / В. В. Пяковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. Київ, 2015. 544 с.
3. Макаренко Є. І. Вступ до криміналістики: навч. посіб. Дніпропетровськ: Середняк Т. К. 2014. 212 с.

СЕКЦІЯ 8

СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНА ТА ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Аржанухіна Світлана Василівна,
викладач-методист Харківської гуманітарно-педагогічна академії
Перцова Олена Вікторівна,
практичний психолог Харківської гуманітарно-педагогічна академії

ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДУ АРТ-ТЕРАПІЇ ЯК СПОСОБУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ

Сучасна соціокультурна ситуація актуалізує питання підготовки висококваліфікованих, відповідальних, ініціативних фахівців, здатних до ефективної роботи зі спеціальності на рівні світових стандартів, готових до постійного професійного удосконалення. Значне місце відводиться підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. Володіння студентами у процесі музично-виконавської діяльності прийомами саморегуляції, зняття емоційної напруги, вмінням сконцентрувати увагу, мобілізувати всі сили для передачі емоційно-образного змісту твору, що виконується – є надзвичайно важливим завданням.

Проблема впливу емоціогенних подразників на результативність виступів студентів на сцені досить гостро постає перед музичною педагогікою та розглядається у багато-численних науково-методичних та емпіричних дослідженнях. Отже, із одного боку потреба суспільства в підготовці висококваліфікованих, творчо-розвинених, стресо-стійких фахівців мистецького профілю, а з іншого – оволодіння студентами під час музично-виконавської діяльності способами психологічної саморегуляції за допомогою арт-терапії, зумовили написання цієї статті.

Розглянемо поняття якісного виконання для аналізу проблеми музично-виконавської діяльності студентів. Над зазначеною проблемою працювали: В. Мільман, В. Небиліцин, Г. Никифоров, В. Плахтійко, С. Поярков, М. Худатов та інші. Якість у психологічних дослідженнях трактується як інтегральна риса будь-якої системи, що в заданих умовах упродовж необхідного часу дає можливість їй ефективно функціонувати. Така

система є ієрархічним утворенням, де взаємодія різних елементів визначає її активність і результативність.

Метою даної статті є розкриття особливостей використання і специфіки застосування арт-терапевтичних методів у роботі зі здобувачами освіти в умовах виконавської діяльності, як способу саморегуляції психоемоційного стану.

Термін «*арт-терапія*» (терапія мистецтвом) був уведений Адріаном Хілом в 1938 році як спосіб вільного особистісного самовираження.

Арт-терапія – це метод надання психологічної допомоги, де твори мистецтва, або сам процес їх створення, використовуються як своєрідний терапевтичний фактор для передачі людських емоцій і почуттів, різних проявів психічної діяльності. У своєрідній символічній формі – через малюнок, гру, казку, музику – людина здатна дати вихід власним сильним емоціям, напруженим переживанням, отримати новий досвід у вирішенні конфліктних і психотравмуючих ситуацій. Переносячи свої переживання з реального, справжнього в придумані казкові історії, пластилінові або глиняні фігурки, або на аркуш паперу у вигляді малюнка, можна, зовсім інакше, крізь призму ірраціонального подивитися на самого себе, на інших людей, на власне життя. У процесі творчої діяльності виникає почуття емоційної насиченості, відбувається більш глибоке розуміння себе і свого внутрішнього світу.

Арт-терапія пов'язана з розкриттям творчих здібностей та сутнісного потенціалу людини, мобілізацією внутрішніх механізмів саморегуляції і зцілення. Вона сприяє, на думку О. Копитіна «розкриттю широкого спектру можливостей та затвердження ним свого індивідуально-неповторного способу буття в світі» [2, с. 136]. Надаючи можливість вираження думок, почуттів, емоцій, потреб, станів, як і будь-яка творчість, вона дає високий позитивний емоційний заряд, формує активну життєву позицію, впевненість у своїх силах, автономність.

Арт-терапія зароджувалася і розвивалася на ґрунті психоаналітичних ідей З. Фрейда та К. Юнга і розглядалася в практиці психотерапії як один з методів, який за допомогою художньої творчості дозволяв психічно хворим людям виразити свої приховані психотравмуючі переживання і тим самим звільнитися від них.

Розвиток теоретичної бази арт-терапії відбувався в руслі психодинамічного підходу – дослідженні несвідомого через продукти образотворчої діяльності. К. Г. Юнг визначив символічну мову образотворчого мистецтва, як найбільш адекватний спосіб для вираження змістів особистого і колективного несвідомого, більш точний і ємний, ніж слова. Його праці стали теоретичною основою і вплинули на форми роботи багатьох арт-терапевтів.

Образотворчість як метод психотерапевтичної допомоги особистості розвивалась у працях А. Хілла і Г. Ріда – засновників арт-терапії в Європі, та М. Наумбурх. Серед сучасних арт-терапевтів слід виділити таких, як Е. Келіш, Р. Мартін, Г. Хульбут, В. Апплетон, Ш. Мак-Ніфф, М. Вілсон та А. Копитін в росії. Становленням і розвитком арт-терапевтичних напрямків на Україні займалась О. Л. Вознесенська.

Сучасна арт-терапія не має обмежень і протипоказань, вона завжди ресурсна та екологічна в плані її застосування. Сьогодні вона з успіхом використовується в психології та педагогіці, соціальній роботі і в бізнесі. Методика арт-терапії ґрунтується на переконанні в тому, що внутрішнє «Я» людини трансформується у візуальні матеріалізовані символічні образи або специфічні конструкти художньої творчості кожен раз, коли вона спонтанно, особливо не замислюючись над тим, що повинно вийти в кінцевому підсумку, пише картини, малює, ліпить, створює скульптуру. Образи художньої творчості відображають зміст підсвідомих процесів, включаючи внутрішні конфлікти, страхи, нав'язливі думки, спогади дитинства, сновидіння.

У процесі арт-терапії пропонуються різні види художньої творчості. У класичному розумінні до арт-терапії відносяться тільки візуалізовані види творчості: живопис, графіка, фотографія, малювання, ліплення. Сучасна ж арт-терапія налічує велику кількість різноманітних методів і технік. Її складові: казкотерапія, ізотерапія, пісочна терапія, музикотерапія, маскотерапія, ігротерапія, кіно-терапія, драмо терапія та ін.

Уперше з наукових позицій до проблеми якісного виконання музикантів підійшов Ю. Цагареллі. На його думку, необхідна властивість виконавців для протидії зовнішнім та внутрішнім

стресам – це набуття інтегральних рис якісного виконання музичних творів, до структурних компонентів якої він відносить *підготовленість, саморегуляцію та емоційну стійкість*.

Психологічна саморегуляція може розглядатися як один з найважливіших показників психологічної підготовленості майбутніх учителів музичного мистецтва до професійної діяльності. Під нею розуміється здатність безпомилково відтворювати за-своєний музичний матеріал під час репетиційних виконань музичних творів та виступів; наявність сильної мотивації, що відображається у бажанні та внутрішньому вольовому прагненні успішного виконання поставлених завдань [2, с. 136].

Процес психологічної саморегуляції методом арт-терапії будується на трьох основних принципах: релаксації, візуалізації, самонавіюванні.

Релаксація, або розслаблення, означає звільнення тіла і психіки від непотрібної напруги. *Візуалізація* образів або малювання картин у вашому мозку. Іншими словами – створення внутрішнього образу, що допомагає людині краще використовувати свої внутрішні резерви. Сутність принципу *самонавіювання* – знаходження особистістю стабільності і спокою за допомоги цілеспрямованого програмування на бажану установку, переведення наших внутрішніх образів, які неодноразово відлунюють в нашій свідомості, в слова. Самонавіювання ефективно використовується при необхідності налаштувати себе на позитивний результат події, коли потрібно позбутися від стану тривоги, страху, стресового стану.

Метод арт-терапії дозволяє кожній людині творити своє життя, в прямому сенсі слова ліпити своє щастя, малювати печаль, писати про конфлікти. Арт-терапевтичні консультації, сесії, тренінги надають можливість змінити щось у житті в сторону гармонізації свого внутрішнього і зовнішнього світу, розвивати впевненість у собі. Спільна робота з обговорення образів сприяє розвитку уяви, вмінню фантазувати, підвищувати гнучкість, глибину, креативність мислення.

Арт-терапія використовує засоби невербального спілкування, що значно полегшує налагодження контакту психолога в роботі зі студентами.

У процесі роботи психолога з майбутніми вчителями музичного мистецтва реалізується одна з головних функцій арт-

терапевтичного методу – створення захищеної, комфортної обстановки, яка сприяє як створенню максимально сприятливих психологічних умов для успішної музично-виконавської діяльності, так і засвоєнню студентами способів саморегуляції.

Найкраще ця функція реалізується засобами ізо-терапії, глінотерапії, в роботі з метафоричними асоціативними картками, мандало-терапії.

Арт-терапія є дієвим і ефективним засобом релаксації, заспокоєння, зняття стресу, тобто психоемоційного розвантаження для подальшої мобілізації. Використання психологом методів арт-терапії в роботі зі студентами музичних спеціальностей є позитивним елементом психологічного супроводу, який забезпечує психологічний комфорт і сприяє засвоєнню студентами способів саморегуляції.

Богомол Інна Євгенівна,

соціальний педагог комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Перцова Олена Вікторівна,

практичний психолог комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

СУЧАСНІ МЕТОДИ ГРУПОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ У ЗВО

Основною *метою* діяльності соціально-психологічної служби ЗВО є підвищення ефективності освітнього процесу засобами практичної психології та, одночасно, захист психічного здоров'я всіх його учасників – студентів, викладачів та співробітників. Діяльність соціально-психологічної служби закладу вищої освіти має відбуватися в руслі основної мети освітньої діяльності, сприяти досягненню його кінцевих цілей – формування особистості та професійних якостей фахівця, підготовка до самостійного свідомого професійного, соціального та особистого життя.

Основні *завдання* у роботі працівників соціально-психологічної служби академії тісно пов'язані з завданнями підготовки висококваліфікованого фахівця, що не лише володіє необхідним обсягом теоретичних знань, практичних умінь та навичок, а й має необхідні психологічно-значущі особистісні

якості, котрі дають йому змогу успішно адаптуватись до майбутньої діяльності, прагнути фахового й особистісного самовдосконалення, тобто бути професіоналом, який не зупиняється у своєму розвитку.

Одним з найбільш ефективних, як засвідчує досвід, сучасних методів групової психологічної роботи є проведення *психологічних тренінгів*.

Незважаючи на те, що психотренінг уважають науковим винаходом XX століття, цікаво, що історія мистецтв має власний досвід використання певних засобів для розвитку відчуттів, сприймання, емоцій та емпатійності, уваги та уяви. Так, сучасні ідеї щодо ефективних складових розвитку професійної майстерності шляхом групового і аутотренінгу пропонували своїм учням геніальний італієць Леонардо да Вінчі (XV ст.), паризький професор вокалу Франсуа дель Сарте (XIX ст.) та інші. У теперішній час у психолого-педагогічній практиці тренінги широко використовуються з метою навчання, розвитку та психокорекції. Діапазон завдань, які можна вирішити за допомогою тренінгових технологій, охоплює різноманітні аспекти – від налагодження та вдосконалення сенсорних систем до сприяння процесам особистісного зростання, розвитку творчого потенціалу, розкриття можливостей самопізнання й саморефлексії.

Активно впроваджуються в роботу із здобувачами освіти *соціально-психологічні тренінгові заняття*, що спрямовані на покращення рівня культури міжособистісних стосунків в освітньому середовищі, взаємовідносин у родині, профілактику шкідливих звичок, пропаганду здорового способу життя, підвищення рівня толерантності, профілактику стресових станів, вирішення конфліктних ситуацій тощо. Довгий час психологи академії з успіхом упроваджують такі теми тренінгових занять зі студентами, як «Спілкування. Вчимося розуміти й поважати інших», «Здоровим бути здорово!», «Толерантність як необхідна умова функціонування сучасного суспільства», «Спілкуємось та діємо!», «Спілкування – один із найважливіших процесів в житті людини», «Конфлікт як явище комунікації».

Одним із найулюбленіших напрямів роботи, апробованих зі студентами, є впровадження *арт-терапевтичних методів*. Тер-

мін «*арт-терапія*» (терапія мистецтвом) був уведений Адріаном Хілом у 1938 р. і як спосіб вільного особистісного самовираження.

Сучасна арт-терапія не має обмежень і протипоказань, вона завжди ресурсна та екологічна у плані її застосування. Сьогодні вона з успіхом використовується у психології та педагогіці, соціальній роботі і в бізнесі.

Арт-терапія – це метод надання психологічної допомоги, де твори мистецтва або сам процес їх створення використовуються як своєрідний терапевтичний фактор для передачі людських емоцій і почуттів, різних проявів психічної діяльності людини. У процесі творчої діяльності під час арт-терапевтичних сесій у студентів виникає почуття емоційної насиченості, відбувається більш глибоке розуміння себе і свого внутрішнього світу.

Використання в роботі з майбутніми фахівцями арт-терапевтичних тренінгів, вправ, технік як у груповій, так і в індивідуальній формах вирішує багато особистісних проблем студентів, пов'язаних із бар'єрами комунікації, конфліктами, психологічними травмами, депресіями, пошуками ресурсних станів, актуалізацією проблемних моментів. Метод допомагає розвитку здібності до зняття внутрішнього контролю, розвитку уяви, релаксації у цілому.

Для студентів, які мешкають у гуртожитку проводяться такі арт-терапевтичні заходи, як: «Арт-терапія як ефективний метод саморегуляції психоемоційного стану», «Дерево року», тренінг «Повір у себе!». Метою заходів є: розвиток емоційного інтелекту, здатності до саморефлексії, формування визначення і пошуку ресурсів, підвищення комунікативних навиків, розвиток працювати у команді, формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі.

Проводяться Круглі столи для здобувачів освіти за темами «Толерантність як риса сучасної людини», «Профілактика булінгу у студентському середовищі», «Кохання – це...», «Протидія та профілактика домашнього насильства у відношенні дітей», тренінгові заняття «Вміння приймати рішення, розвиток навичок самоконтролю – як важливі фактори ефективної взаємодії».

Розробляються та проводяться тренінгові заняття, метою яких є стимулювання внутрішньої мотивації студентів в оволодінні обраної професією й особистісному зростанні. У ході за-

нять психолог-тренер прагне вирішити наступні завдання: допомогти учасникам зрозуміти, що вони самі можуть визначити процес свого навчання та змін; допомогти кожному краще зрозуміти власну точку зору та думки інших учасників тренінгу; уважно простежити процес послідовного опанування учасниками основних питань за тематикою тренінгу, допомогти учасникам усвідомити власні результати навчання, підтримати впевненість у власних силах, умінні самостійно знаходити конструктивні способи вирішення проблем, завдань розуміючи одночасно цінність колективної взаємодії, толерантності взаємин, що ведуть до позитивних довготривалих наслідків.

Таким чином, проведення *соціально-психологічних тренінгових занять* та запровадження арт-терапевтичного методу у роботі зі здобувачами освіти є ефективним психологічним інструментом практичних психологів та соціальних педагогів у супроводі освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Афанасьев М. В. Тренінг формування компетенцій з економіки підприємства: навч. посіб. Харків, 2010. 328 с.
2. Вачков И. В. Основы группового тренинга. Психотехники: учеб. пособ. Москва: Ось-89, 2001. 224 с.
3. Венщикова И. А. Технология организации и ведения бизнес-тренинга : метод. пособ. Санкт-Петербург: Речь, 2006. 342 с.
4. Кроль Л. М., Михайлова Е. Л. Тренинг тренеров: как закалялась сталь. Москва, 2002. 192 с.

Борець Юлія Василівна,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Академії Державної пенітенціарної служби

ФАКТОРИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ НАВЧАННЯ

Освітнє середовище – один із головних інститутів становлення особистості, що за своєю суттю є відкритою системою, в якій у спеціально створених умовах реалізуються освітні завдання, відбуваються процеси адаптації та соціалізації учнів, студентів, курсантів, а також їх психологічний розвиток. Проте освітнє середовище може створювати як можливості, так і об-

меження щодо розвитку та діяльності його учасників, визначаючи тим самим його психологічну сутність.

Вагомий внесок у дослідження проблеми психологічної безпеки освітнього середовища зробили Баєва І. А., Бурмістрова К. В., Дмитрієвський В. О., Кабаченко Т., Краснянська Т., Лебедева Є. Б., Рассоха Н. Г., Смолян О. С., Ясвін В. та інші.

Проблема психологічної безпеки освітнього простору у ЗВО, які здійснюють підготовку спеціалістів для роботи у правоохоронній сфері, стала об'єктом вивчення Медведєва В. С., Лефтерова В. О., Потапчука Є. М., Сафіна О. Д., Тимченка О. В., Яковенка С. І. та інших вітчизняних дослідників.

З метою забезпечення психологічно безпечного середовища необхідно знання факторів, які можуть впливати на його формування або загрожувати його порушенню. Теоретичний їх аналіз дозволив виділити такі групи факторів: психофізіологічні, психологічні, педагогічні, соціальні [1]. Зупинимось детальніше на аналізі кожного з них.

Психологічна безпека в освітньому середовищі може знижуватися через такі педагогічні ризики: фактор умов навчання (реальні умови навчального процесу: переповнені кабінети, в яких викладачу важко зберегти націленість на навчання; освітлення, розміри навчальних меблів, вентиляція навчальних приміщень – усе, що підлягає гігієнічному нормуванню); фактор навчального навантаження (інформаційна сторона навантаження).

Соціальний фактор (особливості взаємин) також здійснює вплив на формування та підтримання психологічно безпечного середовища в закладах освіти, включаючи оцінку результатів навчальної діяльності, а також взаємини з батьками, неприйняття викладачами інших культур, індивідуальних особливостей і потреб студента/курсанта, відчуження та упереджене ставлення до них [4]. Доброзичлива атмосфера, високі очікування від роботи без упередженого ставлення, уніфіковані способи оцінювання, залучення батьків, формування навичок соціальних взаємодій – все це підвищує рівень безпеки освітнього простору.

Психофізіологічні фактори теж є чинниками забезпечення психологічної безпеки, оскільки впливають на цілісність, стійкість, успіх, фізичне та моральне благополуччя людини. До психофізіологічних факторів небезпек належать:

- вади органів відчуття (дефекти зору, слуху тощо);
- порушення зв'язків між сенсорними та моторними центрами, внаслідок чого людина не здатна реагувати адекватно на ті чи інші зміни, що сприймаються органами відчуття;
- дефекти координації рухів (особливо складних рухів та операцій, прийомів тощо);
- уповільненість реакцій;
- низька активність чи підвищена активність, загальмованість;

Серед психологічних факторів зустрічаються когнітивні фактори, особливості емоційно-вольових процесів, особистісні риси тощо [2].

Особистісними факторами є такі:

- відсутність мотивації до трудової діяльності (незацікавленість у досягненні цілей, невдоволення оплатою праці, монотонність праці, відсутність пізнавального моменту, тобто нецікава робота тощо);
- недостатність досвіду (невірні дії, напруження нервово-психічної системи, страх зробити помилку посилюють ймовірність нещасного випадку);
- недостатня психологічна підготовленість до екстремальних ситуацій;
- переоцінка своїх можливостей, самовпевненість;

Факторами, що обумовлені особливостями емоційно-вольової сфери, є:

- підвищена емоційність;
- втома (з точки зору безпеки життєдіяльності розрізняють фізіологічне та психологічне втомлення);
- відсутність почуття небезпеки;
- неврівноваженість та підвищена схильність до ризику;
- схильність до паніки;
- легковажність;
- запальність, імпульсивність

Низький інтелектуальний рівень, особливості когнітивного стилю суб'єктів певного процесу може бути загрозою забезпечення чи порушення психологічно безпечного середовища.

Проаналізуємо фактори ризику психологічній безпеці освітнього середовища в умовах одночасного навчання та несення курсантами військової служби. Навчальна та службова адапта-

ція є критичним періодом у професійному та загальному розвитку курсанта. Крім усіх труднощів адаптації до навчального процесу, додається адаптація до перших кроків служби, до нового колективу закритого типу, де необхідно дотримуватись правил субординації, беззаперечно виконувати та визнавати авторитет командира, виконувати розпорядження та команди, що є однією зі складних психологічних проблем, оскільки часто викликає неприйняття та опір [3].

Основними факторами, які впливають на нервово-психічну діяльність курсанта, є:

- порушення ритмів сну при несенні служби в добовому наряді;
- групова ізоляція, що передбачає спілкування здебільшого в рамках підрозділу (за умов рідких звільнень протягом першого півріччя);
- життя за розпорядком дня та регламентація всіх видів діяльності, суворі їх послідовність і визначеність у часі.

До факторів, які впливають на психосоціальну сферу курсанта, можна віднести такі:

- регламентація всіх видів взаємовідносин, що передбачає сувору субординацію, як за вертикаллю, так і за горизонталлю;
- входження до малої курсантської групи, встановлення міжособистісних стосунків, засвоєння статусних ролей та забезпечення їх відповідності рольовим очікуванням;
- засвоєння групових норм поведінки, формування відповідного їм стилю взаємовідносин [1].

Таким чином, фактори, що визначають процес забезпечення психологічної безпеки середовища, характеризуються своїм різноманіттям, а їх врахування сприяє уникненню можливих загроз.

Список використаних джерел

1. Гура С. О., Артем'єв Д. С. Психологічна безпека особистості. *Сучасний стан розвитку екстремальної та кризової психології*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. 30 лист.1 груд.2017 р. С. 19–21.
2. Єрмак С. М. Формування соціально-психологічного клімату в групах курсантів відомчих ВНЗ. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки, 2009. Вип. 67. С. 252–254.
3. Ілляк О. О. Методика оцінювання та прогнозування психологічних втрат і психологічної безпеки особового складу. Людський фактор військових

формувань: зміст оцінювання та прогнозування: монографія. Харків: Акад. ВВ МВС України, 2012. 251 с.

4. Обозова О. Психологічна безпека освітнього середовища. *Психолог.* 2011. № 10 (442). С. 3–6.

Волеваха Ірина Борисівна,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕГОВОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Виживання, конкурентоздатність компанії, виправдання самого її існування залежить від її здатності ефективно взаємодіяти із зовнішнім середовищем, а особливо з тією його областю, яка має відносно визначене і безпосереднє значення для управління організації. Тому вкрай необхідним для забезпечення конкурентоздатності та ефективного функціонування бізнес-організацій є не лише внутрішня впорядкованість і орієнтація на споживача, але і здатність до побудови адаптивних систем стосунків з іншими організаціями, інституціями, які утворюють зовнішнє середовище організації.

Організація обов'язково взаємодіє з багатьма суб'єктами зовнішнього середовища, і в процесі цієї взаємодії часто виникають протиріччя та неузгодженість з певних питань, які вирішуються за допомогою переговорів. Важливість їх позитивного вирішення для компаній робить мистецтво переговорів одним із ключових аспектів конкурентоздатності. Переговори сьогодні стали невід'ємною частиною складної системи взаємостосунків підприємств та фірм з іншими бізнес-організаціями, соціальними інституціями.

Переговори можна розглядати як «спільну діяльність двох або більше суб'єктів, налаштована на ефективне розв'язання спірних питань з оптимальним урахуванням потреб кожної із сторін» [2, с. 434]. Аналіз наукових підходів зроблений В. Мاستенбруком [1] показав, що домінуючими є чотири точки зору щодо визначення цього поняття:

- 1) набір тактичних прийомів;
- 2) вміння, що дозволяє вирішувати деякі проблеми та суперечки;
- 3) організований у часі процес;

4) комплекс різноманітних видів діяльності.

Переговори як стратегія відносин розглядаються разом з іншими стратегіями, що створюють полярний профіль: «співпраця – боротьба» і займають проміжне положення між вказаними полюсами.

До початку 1980-х років домінуючим підходом до переговорів виступала концентрація на методах тиску на іншу сторону з метою отримання якнайбільшої частки спірного об'єкту. З початку 1980-х погляди змінилися, чому дуже допомогла праця Роджера Фішера, Уільяма Юрі і Брюса Паттона «Переговори по-гарвардськи» [5]. Автори пропонують нові принципи успішних переговорів:

- а) відділяти особистостей від проблем, що розглядаються;
- б) концентрація на інтересах, а не позиціях;
- в) принцип «перемога – перемога»: виграти повинні обидві сторони переговорів;
- г) визначення критеріїв досягнення цілей сторін.

На сучасну теорію переговорів мали вплив напрацювання фахівців з теорії ігор [3; 6], прихильників фазової моделі [4; 7], а також численні дані емпіричних досліджень та досвід керівників-практиків.

Переговорна діяльність, на думку В. Мاستенбрука [1], реалізуються на основі використання ряду дилем. У своїй діяльнісній моделі переговорів автор виділяє дві підстави:

1) характерні види поведінки, що розгортаються на переговорах:

- а) «співпраця – боротьба»;
 - б) «розгортання» – ухилення»;
- 2) переговорні дилеми:
- а) «поступливість або негідатливість»;
 - б) «покірність або домінування»;
 - в) «товариськість або ворожість»;
 - г) «розгортання або ухилення».

Автор також визначає чотири типи діяльності людей, що проводять переговори:

- 1) досягнення належних результатів;
- 2) вплив на силовий баланс;
- 3) створення конструктивної психологічної обстановки;
- 4) застосування гнучкої тактики.

До параметрів переговорів відносять: їх предмет, об'єкт торгу або сферу інтересів, часові рамки, темп. Правильна оцінка цих параметрів і контроль гарантують найкращі результати переговорів. Знання основних закономірностей процесу підготовки і ведення переговорів, використання найбільш ефективних технік (методів, прийомів) спілкування забезпечують успішність управлінської діяльності і інтересів організації.

Безумовним фактом є те, що головне в переговорах – вирішення конкретної проблеми. Крім того, цей динамічний процес включає безліч інших складових.

Орбан-Лембрик Л. Е. виділяє чотири функції переговорів в управлінському процесі:

1) інформаційно-комунікативна – сприяє обміну інформацією, поглядами, налагодженню нових зв'язків;

2) регулятивна – передбачає встановлення взаємодії на переговорах, упорядкування спільної діяльності;

3) координаційна – спрямована на узгодження дій між учасниками переговорів, встановлення, оптимізацію взаємозв'язку між суб'єктами переговорного процесу;

4) контролююча – передбачає перевірку виконання укладених раніше угод [2, с. 435–436].

Важливість, і часто навіть доленосність переговорної діяльності висуває вимоги до їх учасників у плані підготовки та проведення переговорів. Так, перш ніж сісти за стіл переговорів, необхідно виробити чітку стратегію і тактику, усвідомити можливі труднощі, і наскільки дозволяє ситуація, до них підготуватися. Така стратегія включає:

– уважне вивчення особистісних характеристик і особливостей майбутнього співбесідника по переговорах, його ділових і приватних інтересів, характерних способів ведення переговорів;

– створення сприятливої атмосфери для переговорного процесу, своїх пропозицій і аргументування, ефективних прийомів дії на співбесідника;

– продумування «шляхів відступу» і нейтралізації зауважень на свою адресу;

– підготовку ефектного завершення переговорів [5, с. 250].

Безпосередньо під час проведення переговорів для учасників переговорів важливо домогтися взаємної домовленості з питань,

у яких зіштовхуються їх інтереси та гідно витримати конфронтацію, що неминуче виникає через суперечливі інтереси, не руйнуючи при цьому стосунки, можливо, протистояти маніпуляціям. Щоб досягти цього, від сторін потрібне вміння знайти варіанти рішення проблеми, чому будуть сприяти психологічні технології, спрямовані на налагодження міжособистісної взаємодії, а також здатність керувати своїми емоціями.

Водночас, як зазначає В. Мاستенбрук, багато внутрішніх організаційних проблем є, певним чином, проблемами переговорними. Організація виступає як єдність взаємозалежних підрозділів, кожен з яких має свої власні інтереси. Будь-яке важливе рішення, прийняте в організації, дуже часто породжує суперечки між підрозділами, які беруть участь у його прийнятті. Проблеми, пов'язані з виробленням стратегії, витратами, зайнятістю персоналу, бюджетом, владою, важливими проектами, розміщенням у приміщеннях, складом секретаріату, автоматизацією виробництва – проблеми, при вирішенні яких необхідно вдаватись до переговорів [1, с. 6]. Таким чином, необхідно мати на увазі, що успішність переговорів буде сприяти не лише оптимізації взаємодії організації із зовнішнім середовищем, а й досягненню її внутрішньої впорядкованості.

Таким чином, врахування сукупності чинників, пов'язаних з процесами взаємодії бізнес-організації з зовнішнім інституційним оточенням є необхідною умовою її повноцінного функціонування і власне виживання. Така взаємодія значною мірою формалізована та позаособова, але психологічний зміст цієї підсистеми утворюється обов'язковим включенням конкретних людей у цей процес. Переважним чином особистісний чинник проявляється у процесах переговорів як знання, розуміння психологічних характеристик партнера та психологічна налаштованість представника (чи групи) самої організації. Для успішної взаємодії з іншими організаціями неабияке значення має використання керівництвом організації психологічних методів і технологій ведення переговорів.

Список використаних джерел

1. Мастенбрук В. Переговори. Калуга: Калужский Институт социологии, 1993. 175 с.
2. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління: посібник. Київ: Академ-видав, 2003. 568 с.

3. Bartos O. J. Process and Outcomes of Negotiations. New York: Columbia University Press, 1974. 451 p.
4. Brock J. Bargaining beyond Impasse. Boston: Auburn House, 1982. 301 p.
5. Fisher R., Ury W., Patton B. The Harvard Negotiation Project. Boston: Mass, 1981. 341 p.
6. Harsanyi J. C. Rational Behavior and Bargaining Equilibrium in Games and Social Situations. New York: Cambridge University Press, 1986. 328 p.
7. Zartman W., Berman M. The Practical Negotiator. New Haven, Connecticut: Yale University Press, 1982. 250 p.

Данильченко Тетяна Вікторівна,

доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби

ПІДХОДИ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Нові реалії українського сьогодення провокують підвищений потребу в психологічній допомозі значній кількості громадян України. В умовах широкомасштабного вторгнення зростає психологічне навантаження на всі категорії: як на військовослужбовців (реабілітація учасників бойових дій – це окрема дуже складна тема практичної психології), так і на членів їх сімей, а також і на внутрішньо переміщених осіб, і на тих, хто виїхав за кордон, і на тих, хто намагається вести повсякденне життя в Україні, зокрема і повертається на звільнені території.

Відповідно відбуваються пошуки ефективних засобів надання термінової психологічної допомоги і тривалої підтримки психологічного здоров'я усіх категорій жителів України.

Найбільш затребуваною залишається робота з травматичним стресом та його наслідками. Розроблено чимало стратегій роботи з людьми, що пережили тортури (Л. Якобсен, К. Сміт-Нільсен), втратили близьких в умовах бойових дій (К.В. Мирончак), приймали участь в бойових діях (О.В. Бойко, І.М. Гузенко, А.М. Романишин, А.Д. Терещук, Л.Г. Царенко, М.В. Яцюк), є внутрішньо переміщеними особами (І.Є. Боровинська, Ю.Д. Гундერთайло, Г.П. Лазос), є волонтерами (Г.П. Лазос, Л.І. Литвиненко), є членами родини військовослужбовця (О. Масик, Г. Циганенко) тощо. Однак особливо важливим, на нашу думку, є аспект збереження психологічного здоров'я та благополуччя особистості. Як зазначав М. Селігман, «в складні часи

робити людей щасливішими важливіше, ніж просто полегшувати страждання» [7, с. 12]. Важливість збереження благополуччя підкреслює і Т.М. Титаренко: «Травматизація, отримувана населенням країни в результаті ... війни, проявляється насамперед у втраті почуття суб'єктивного благополуччя, що свідчить про суттєве зниження рівня психологічного здоров'я» [8, с. 8].

Найбільш актуальними в умовах воєнного стану здаються техніки роботи з посттравматичним стресом. Незважаючи на дієвість і розробленість зазначеного підходу, потрібно враховувати його обмеження. Типові стресові реакції «бий, або біжи», «затаїся та перетерпи» працюють як засіб збереження психіки тільки відносно короткий проміжок часу. Потім накопичуються «похибки», які призводять до дезадаптивного функціонування. Враховуючи те, що бойові дії на даний момент тривають вже сім місяців і невідомо, скільки ще будуть тривати далі, постає проблема тривалості психологічної травматизації і потреба пошуку додаткових психологічних ресурсів. В таких умовах традиційні стратегії показують свою обмеженість.

По-перше, робота з травмою вимагає тривалого часу, після зняття гострого стану передбачається середньо- або довготривала консультація чи психотерапія залежно від конкретного випадку. По-друге, подібна психологічна практика вимагає високої якості підготовки фахівця. Якщо до волонтерської діяльності в аспекті матеріального забезпечення може бути залучена будь-яка особа, що має час і бажання допомагати, то в сфері психологічної допомоги аматорство неприпустиме. Низька кваліфікація спеціаліста загрожує ретравматизацією і, відповідно, погіршенням емоційного стану клієнта. По-третє, важливим питанням є кількість фахівців, що в стислі строки можуть надати психологічну допомогу. Останніх, у силу масштабності проблеми (тільки внутрішньо переміщених осіб зараз нараховують близько семи мільйонів, що становить 15 % населення), явно не вистачає.

Традиційна психотерапія робить акцент на психологічні дисфункції та націлена на позбавлення від симптомів психологічних розладів (негативних поведінкових наслідків), однак це не позбавляє клієнта від вразливості до ймовірних (а в умовах військових дій майже гарантованих) майбутніх тяжких ситуацій. Акцент в позитивній психологічній практиці робиться не на ніве-

люванні наслідків травми, а на збереженні і підвищенні благополуччя особистості (навіть в надскладних умовах). Така орієнтація роботи спеціаліста може забезпечити необхідний позитивний ресурс для функціонування особистості клієнта в даний момент, а також полегшити поствоєнну реабілітацію. Зокрема, центральною ідеєю позитивної психотерапії Н. Пезешкіана є робота з актуальними здібностями людини, тобто тими аспектами особистості, що постійно фігурують в повсякденному житті в різних ситуаціях. «Здоровий не той, хто не має проблем, а той, хто знає, як справлятися з труднощами, і вміє знаходити максимально можливу кількість рішення проблемних ситуацій» [4].

В теорії психологічних інтервенцій Н. Л. Сін та С. Любомирські консультант пропонує клієнту стратегії змін (позитивні психологічні інтервенції), які він буде реалізовувати самостійно без контролю психотерапевта. Останній відіграє роль інформатора та мотиватора. Позитивні психологічні інтервенції об'єднані в групи: 1) смакування, 2) вдячність; 3) доброта; 4) емпатія (як дія, що посилює соціальні зв'язки і сприяє розумінню); 5) оптимізм; 6) особистісні сили (ідентифікація і використання особистісних характеристик, що приводить до підвищення благополуччя); 7) сенс [2]. На нашу думку, із науково доведених ефективних стратегій запропонованих С. Любомирські для набуття благополуччя, найбільш дієвими в умовах воєнного стану є три: вдячність, копінг та духовність. Практика вдячності акцентує увагу на теперішньому, на тому, щоб радіти життю і цінувати його – таке, яке воно є сьогодні, і пам'ятати завдяки чому або кому воно таким стало. Копінг як робота з негативними переживаннями – це поведінка людини, спрямована на зменшення стресу, болю, страждання, що викликані негативними подіями або ситуаціями. Така поведінка може бути неефективною. Відповідно, задача фахівця допомогти обрати дієві стратегії і уникати неефективних стратегій поведінки (наприклад, як самозвинувачення чи вживання алкоголю). Духовність не зводиться тільки до релігійності, ми маємо на увазі і пошук сенсу життя, і пошук чогось більшого, ніж ми самі, зв'язок з чимось вічним і безкінечним. Зазначимо, що висловлені припущення потребують емпіричної перевірки.

Насамкінець, зауважимо, що висловлена ідея не нова, однак позитивний підхід не знайшов широкого застосування у вітчиз-

няній психологічній практиці. Можливо, через культурні особливості (страждання сприймається як повсякденне переживання, а щастя – як унікальний стан), можливо, через обмежену кількість навчальних курсів з порівняно нової стратегії психологічної допомоги. Однак переваги такого підходу: короткотривалість втручання фахівця і акцент на самостійній роботі (самодопомозі) клієнта, формування особистісних стратегій збереження психологічного здоров'я, підвищення рівня ресурсності особистості, дають можливість привернути увагу до можливостей позитивної психології в практичній діяльності фахівців допомагаючи професій саме в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Borovynska I. Ye. Social-psychological strategies for life successfulness of internally displaced persons: comparative analysis. *KELM*. 2020. № 33(5). P. 70–79.
2. Любомирски С. Психология счастья. Новый поход. Санкт-Петербург: Питер, 2014. 352 с.
3. Ми пережили: Техніки відновлення для сімей військових, цивільних та дітей: практ. посіб. / за наук. ред. Г. Циганенко. Київ: Логос, 2016.
4. Пезешкиан Н. П. Психосоматика и позитивная психотерапия: пер. с нем. Москва: Медицина, 1996. 464 с.
5. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: метод. посіб. / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненк, Л. Г. Царенко. Київ: Логос, 2015. 207 с.
6. Романишин А. М., Бойко О. В., Гузенко І. М. Первинна психологічна допомога і реабілітація в бойових умовах: навч.-метод. посіб. Львів: АСВ, 2014. 140 с.
7. Селигман. Новая позитивная психология: Научный взгляд на счастье и смысл жизни. Москва: София, 2006. 248 с.
8. Способи підвищення соціально-адаптивних можливостей людини в умовах переживання наслідків травматичних подій: метод. реком. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2017. 80 с.
9. Терещук А. Д. Психоемоційний стан і поведінка військовослужбовців, що повернулися із зони АТО. *Актуальні проблеми психології*. 2017. № 11 (15). С. 526–534.
10. Якобсен Л., Смиidt-Нильсен К. Переживший пытку – травма и реабилитация. Киев: Сфера, 1998. 148 с.
11. Яцюк М. В. Вплив бойового стресу на психоемоційне благополуччя військовослужбовця. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2017. № 2(18). С. 216–223.

Дем'яненко Юлія Олександрівна,
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби

Олефір Людмила Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри
підвищення кваліфікації персоналу пробації
Академії Державної пенітенціарної служби

Дудка Наталія Олексіївна,
викладач кафедри підвищення кваліфікації персоналу пробації
Академії Державної пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ОСОБИСТІСТЬ НЕПОВНОЛІТНЬОГО В УМОВАХ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ

Проблема злочинності неповнолітніх, завжди була актуальною, оскільки підліткова злочинність, ще лише початкова форма загальної злочинності. Тому, вкрай важливо запобігти правопорушення серед неповнолітніх, аби зменшити кількість злочинних елементів у суспільстві.

Підлітковий та юнацький вік є одним із кризових періодів у розвитку та встановленні особистості. Бажання самоствердитись та отримати визнання у референтному середовищі часто штовхають осіб віком від 11 до 18 років на вчинення протиправних діянь. Однак, відповідно до положень ст. 18 КК України, суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого настає кримінальна відповідальність. За загальним правилом відповідальність настає з 16 років, а в окремих випадках, передбачених ч. 2 ст. 22 КК України – з 14 років [3]. З огляду на вище зазначене з психологічної точки зору неповнолітніми є особи підліткового віку 10-15 чи 11-16 років та особи юнацького віку від 16 до 18 чи 21 року, в той час, як у правовому аспекті усереднюються хронологічні рамки обох періодів і неповнолітніми визнаються особи, які вчинили кримінальне правопорушення у віці від 14 до 18 років. Тому, в даному контексті буде доречно періодизація Булера Ш. відповідно до якої існує дві фази:

- пубертатна стадія (негативна фаза);
- юність (позитивна фаза).

Умовно психологічні причини правопорушень неповнолітніх можна пов'язати із такими чинниками, як:

- анатомо-фізіологічні особливості, які виникають в хронологічних рамках відповідної вікової групи;
- індивідуально-психологічними;
- соціально-психологічними;
- психолого-правовими.

Так, анатомо-фізіологічна перебудова включає в себе статеве дозрівання яке підсилюється гормональним сплеском, який в першу чергу впливає на загальний образ Я, появу сексуального потягу, самооцінку, мотивацію, особливості взаємодії з оточуючим середовищем.

В індивідуально-психологічному плані виникає підвищена чутливість, емоційність, імпульсивність, формуються особливості спрямованості особистості, самовизначення, які нерозривно пов'язані із соціально-психологічним оточенням неповнолітніх. Яскравим психологічним симптомом початку підліткового віку є почуття дорослості, як новоутворення свідомості. Особливістю даного віку є завищений рівень домагань.

Соціально-психологічні чинники зазначеного періоду передбачають бажання неповнолітніх об'єднуватися в групи (з однолітками, з особами більш старшого віку чи об'єднувати навколо себе осіб молодшого віку серед яких бути лідером) крім того, Ковальов В. У. зазначає, що зміна соціальної ситуації розвитку в підлітковому періоді характеризується тим, що провідна навчальна діяльність попереднього періоду змінюється діяльністю, спрямованою на визначення власного місця в світі дорослих і в структурі суспільних відносин, на соціальне самовизначення.

У психолого-правовому аспекті неповнолітні продовжують пізнавати та засвоювати моральні, етичні та правові норми на основі яких формується конструктивна чи деструктивна правосвідомість.

Оцінюючи поведінку підлітка, не можна не враховувати соціальної ситуації навколо нього, врахування соціальних чинників.

До ключових понять, що розкривають специфіку підліткового віку відносяться поняття «соціалізація» і «соціальна ситуація розвитку». Сутність і роль соціальної ситуації розвитку в становленні особистості неповнолітнього найбільш точно визначив Л. С. Виготський. Він писав: «Дитина є частиною соціальної ситуації, від-

ношення дитини до середовища і середовища до дитини дається через переживання і діяльність самої дитини; сили середовища набувають спрямовуюче значення завдяки переживанням дитини» [1]. В контексті даної думки варто говорити про «групи ризику», де Це діти, у яких порушення соціалізації пов'язані з негативним впливом сім'ї, умов навчання, мікросоціального оточення.

У відповідності до чинного КК України в ст. 98 визначено, що основними покараннями, які застосовуються до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення є:

- 1) штраф;
- 2) громадські роботи;
- 3) виправні роботи;
- 4) арешт;
- 5) позбавлення волі на певний строк [3].

Саме покарання у виді позбавлення волі на певний строк є найвищою мірою покарання, що застосовується до неповнолітніх правопорушників. Даний вид кримінального покарання відповідно до ч. 1 ст. 102 КК України призначається особам на строк від шести місяців до десяти років, а відповідно до п. 5 ч. 3 ст. 102 КК України за особливо тяжкий злочин, поєднаний з умисним позбавленням життя людини, – на строк до п'ятнадцяти років [3].

Сучасна судова система намагається замінити покарання у вигляді позбавлення волі на альтернативні види покарань, які забезпечують виправлення правопорушників без ізоляції від суспільства, а тим паче у відношенні до неповнолітнього. В контексті викладеного вище, органи пробації в роботі із зазначеною групою суб'єктів, мають особливу увагу приділяти соціальній ситуації навколо неповнолітнього, розглядати кожну історію неповнолітнього як окремий специфічний випадок дезадаптивної поведінки, який має своє коріння. Тому, аби не допустити рецидиву протиправної поведінки неповнолітнього, необхідно глибоко та всесторонньо проаналізувати до якої «групи ризику» відноситься неповнолітній, які причини лежать в основі дезадаптивної поведінки, які фактори провокують прояв анти-соціальної поведінки, хто є референтною особою для дитини.

Список використаних джерел

1. Выготский Л. С. Психология детского возраста (1930). Психология. Москва: Эксмо-пресс, 2000. 1008 с.

2. Максимова Н. Ю., Мороз Л. А., Мороз Л. І., Яковенко С. І. Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання: навч. посіб. / за ред. С. І. Яковенко. Київ: КЮІ КНУВС, 2005. 200 с.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

Запєвалова Світлана Олександрівна,
асистент кафедри практичної психології
Української інженерно-педагогічної академії

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Війна в Україні призвела до суттєвих змін у сфері освіти так і в психічному стані людей.

На даний момент проблема мотивації студентів до навчання являється як ніколи актуальною, бо найгостріше встало питання в закладах вищої освіти, як мотивувати студентів до навчання під час воєнного стану в Україні. Зараз заклади вищої освіти зіткнулися гостро з заниженим рівнем мотивації у студентів. Це тому, що кожна особистість індивідуальна та у кожної людини різна психіка. В сьогоднішні психологи плідно працюють як з військовими з ПТСР так і з цивільними людьми.

Тобто якщо відштовхуватися в першочергово від ситуації в країні то можливо виділити першочергово такі причини гострого зниження у студентів мотивації до навчання:

- студенти відчують сильну апатію та не бажання зовсім нічого не робити не те що вчитися;
- свою роль відіграє стресостійкість, бо люди в Україні як ніколи раніше знаходяться під постійним тиском нервової напруги та стресом;
- не впевненість у завтрашньому дні;
- важкість протікання процесу адаптації.

Якщо відштовхуватися від досліджень які проводилися до 24 лютого 2022 року, то було виділено наступні причини як вплив соціуму, виховання та якщо людина обрала професію, а потім збагнула, що це не її.

Мотивація є предметом багатьох досліджень зарубіжних та вітчизняних вчених. Кожен науковець, який вивчав мотивацію, мав на неї свої погляди, тому існує багато думок стосовно даної теми, а однієї вірної немає. Виходячи з того, що світ змінюється

та світогляд у людей різного віку різняться, тому шляхи та засоби формування мотивації зазнають змін та потребують постійного та неперервного вивчення. Оскільки мотивація являється фактором засвоєння знань, оволодіння професією, що впливає на побудову майбутнього.

Мотивація до навчання у воєнний час, повинна містити велику систему цілей, також невід'ємною частиною формування мотивації є мотиви та потреби, бо саме вони підштовхують людину засвоювати нові знання, навички та засоби пізнання, усвідомлено відноситися до навчання, та бути активним під час навчання.

До мотивів навчання відносять цілеспрямованість студента на різнобічні сторони навчальної діяльності, прагнення до самостійного засвоєння вмінь, навичок та знань.

Мотивація досягнення позначається як засіб збільшити або зберегти максимально високими здібності до всіх видів діяльності, стосовно яких можливо застосувати критерії успішності і де виконання подібної діяльності може, призвести до успіху чи невдачі.

В мотивації досягнення головним фактором є не просто віра в досягненні успіху чи надія на успіх, привабливість мети, а віра в те, що людина здатна виконати діяльність, яка допоможе дійти до бажаного результату.

Мотивація досягнення це спрямованість досягнути успіх в певному виді діяльності, при цьому зовнішня мотивація – коли людина виконує діяльність, служить не метою, а засобом для якоїсь іншої мети або діяльності, чи коли людина виконує під впливом зовнішнього контролю.

Конкретно заохочень чи покарань. Внутрішня мотивація пояснюється, як те, що людина робить просто тому що їй це цікаво. Мотивація досягнення з'являється в прагненні суб'єкта застосовувати зусилля та домагатися кращих результатів в області, яку він вважає важливою (Кузнецов., Колчигіна, 2017).

Вивченням мотивації займалися такі дослідники: мотиваційні процеси (Є. П. Ільїн; Х. Хекхаузен; Д. Маккелленд; Т. О. Гордєєва; Л. С. Виготський, А. В Колчигіна, М. А. Кузнецов).

Для подальшого дослідження мотивації до навчання в умовах війни були підібрані наступні методики: методика Мотивація афіліації (методика А. Меграбяна в модифікації М. Ш. Магомед-Емінова); методика діагностики мотиваційної структури особис-

тості (В. Е. Мільман); Методика визначення стресостійкості та соціальної адаптації (Холмса і Page); Методика діагностики соціально-психологічної адаптації (К. Роджерса і Р. Даймонда).

В роботі було проведено аналіз дослідження, яке було проведено на базі Української інженерно-педагогічної академії навчально-наукового інституту педагогіки, психології, менеджменту та освіти дорослих спеціальності «Психологія». Для участі в дослідженні було залучено 50 чоловік – студентів-психологів віком від 17–25 років. З них – 25 студентів молодших та 25 старших курсів. Отже під час аналізу дослідження було виявлено, що у студентів переважає однаковий рівень розвитку мотивації.

Виходячи зі спостережень та бесід зі студентами, було виявлено, що у студентів налічується пригнічений стан психіки через постійну нервову напругу, та страху від невідомості, що буде завтра. Через це студенти відмічають, що в них досить знизилася мотивація не тільки до навчання, а взагалі до будь якої діяльності.

На основі отриманих результатів спостереження та бесід зі студентами було розроблено програму оптимізації на стабілізацію мотиваційної сфери та психологічного стану студентів, дана програма складається з трьох блоків (факультативний курс, тренінгова програма та індивідуальна програма).

Список використаних джерел

1. Кузнецов М. А., Колчигіна А. В. Подолання хвилювання на іспиті: Копінг-поведінка студентів під час перевірки знань. Харків: Діса Плюс, 2017. 206 с.
2. Іллін Є. П. Мотивація і мотиви / пер. з рос. мови, передмова та примітки Т. В. Тадесвої. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 512 с.

Колодій Інна Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника
відділу соціально-виховної роботи із засудженими
Управління ресоціалізації та соціальної реабілітації
Департаменту з питань виконання кримінальних покарань

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ВИХОВНОГО ВПЛИВУ В ДІЯЛЬНІСТЬ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ

Соціально-виховна та психологічна робота із засудженими проводиться у відповідності до вимог ст. 123 Кримінально-виконавчого кодексу України та наказу Міністерства юстиції

України від 04.11.2013 р. № 2300/5 «Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими» та спрямована на досягнення мети виправлення і ресоціалізації.

Участь засуджених у виховних заходах, які проводяться в колоніях, враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення, а також при застосуванні заходів заохочення і стягнення. Стимулювання правослухняної поведінки засуджених здійснюється за допомогою програм диференційованого виховного впливу (далі – ДВВ) на засуджених з урахуванням їхньої поведінки, психічного стану і ступеня соціальної занедбаності.

Згідно п. 1.3. Порядку розроблення, реалізації та оцінки результатів проходження програм диференційованого виховного впливу на засуджених, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 08.11.2021 р. № 3992/5 (далі – Порядок), програми ДВВ поділяються за своєю спрямованістю на загально-виховні та корекційні.

Розробка та впровадження програм ДВВ на засуджених наразі є пріоритетним завданням Міністерства юстиції України, та переслідує мету зменшення рівня повторної злочинності шляхом впровадження дієвого інструментарію для зміни поведінки, виправлення та ресоціалізації осіб, які увійшли в конфлікт із законом.

З метою підвищення ефективності соціально-виховної роботи із засудженими на основі програм ДВВ на засуджених, та нормативного врегулювання цього напрямку діяльності, наказом Міністерства юстиції України від 16.05.2016 р. № 1418/5 «Про затвердження положення про програми диференційованого виховного впливу на засуджених» затверджено 12 положень про програми диференційованого виховного впливу на засуджених: «Освіта», «Професія», «Правова просвіта», «Духовне відродження», «Творчість», «Фізкультура і спорт», «Подолання алкогольної залежності», «Подолання наркотичної залежності», «Підготовка до звільнення», «Формування життєвих навичок у повнолітніх засуджених», «Формування життєвих навичок у неповнолітніх засуджених», «Підготовка до звільнення ветеранів війни, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції / операції Об'єднаних сил», які є загальновиховними. Впровадження вищезазначених програм в діяльність установ виконання покарань спрямоване на формування важливих жит-

тевих та соціальних навичок та мінімізацію впливу факторів ризику на вчинення повторних кримінальних правопорушень.

Участь засуджених у реалізації програм ДВВ спрямована на корекцію їх соціальної поведінки під час відбування покарання у виді позбавлення волі, та є складовою частиною процесу їх виправлення та ресоціалізації, становлення на життєву позицію, яка відповідає соціальним нормам.

Реалізація взятого Україною стратегічного курсу на інтеграцію до Європейського Союзу зумовлює актуальність відходу від карального підходу в системі виконання покарань до реабілітаційного. Ці процеси передбачають впровадження корекційних програм для засуджених.

Корекційна робота з правопорушниками, які перебувають в установах виконання покарань, передбачає застосування комплексу методів, процедур і методології, що ґрунтуються на емпіричних дослідженнях і теоріях. Загальна мета корекційної роботи це створення психолого-педагогічних умов для збалансованого розвитку окремих структурних компонентів особистості як цілісності. Корекційна робота повинна здійснюватися як чітко вибудована діяльність засудженого в контексті його реальних життєвих відносин і з самим засудженим по корекції його окремих психологічних утворень, і з умовами його життя, виховання, перебування в умовах ізоляції.

На сьогодні Департаментом з питань виконання кримінальних покарань (далі – Департамент), в рамках спільного проєкту «Європейський Союз та Рада Європи працюють разом для підтримки в'язничної реформи в Україні» (SPERU) розроблено та презентовано проєкти корекційних програм «Вирішення проблем» та «Підтримка родинних зв'язків»; спільно з проєктом «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe) підготовлено корекційну програму «Я – мама, або все про виховання» з формування відповідального материнства та попередження жорстокого поводження з дітьми серед вагітних жінок та матерів з дітьми до 3-х років, які перебувають в установах виконання покарань»; у співпраці з Міністерством у справах ветеранів України розроблено «Програму психологічної реабілітації для засуджених ветеранів війни».

При підготовці проєктів вищезазначених корекційних програм враховано, що одним із сучасних методів втручання в сферу психічного здоров'я є когнітивно-поведінкова терапія, яка довела свою ефективність у випадках наявності різних психологічних проблем. Цей психотерапевтичний підхід використано в проєктах корекційних програм у якості можливості надання допомоги засудженим у кращому розумінні природи, походження та механізму своїх проблем, і відповідно їх подолання.

З метою забезпечення супроводу апробації, формування пропозицій для доопрацювання програм ДВВ на засуджених, наказом Департаменту від 07.02.2022 р. затверджено Положення про робочу групу з розроблення програм диференційованого виховного впливу на засуджених (далі – робоча група) та її склад. 24.06.2022 р. року проведено засідання робочої групи з розроблення програм ДВВ на засуджених, за результатами якого вирішено розпочати апробацію проєктів корекційних програм «Вирішення проблем», «Я - мама, або все про виховання» з формування відповідального материнства та попередження жорстокого поводження з дітьми серед вагітних жінок та матерів з дітьми до 3-х років, які перебувають в установах виконання покарань», «Підтримка родинних зв'язків» та «Програма психологічної реабілітації для засуджених ветеранів війни».

Відповідно до Порядку та наказу Департаменту «Про затвердження переліку установ виконання покарань, які визначені для апробації проєктів програм диференційованого виховного впливу на засуджених» від 07.07.2022 р. визначено державні установи для проведення апробації проєктів корекційних програм, а саме: «*Підтримка родинних зв'язків*» – «Солонянська виправна колонія (№ 21)», «Кам'янська виправна колонія (№ 34)», «Маневицька виправна колонія (№ 42)», «Коломийська виправна колонія (№ 41)», «Стрижавська виправна колонія (№ 81)»; «*Вирішення проблем*» – «Полтавська виправна колонія (№ 64)», «Надержинщинська виправна колонія (№ 65)», «Коростенська виправна колонія (№ 71)», «Дрогобицька виправна колонія (№ 40)», «Личаківська виправна колонія (№ 30)»; «*Програма психологічної реабілітації для засуджених ветеранів війни*» – «Вінницька установа виконання покарань (№ 1)», «Сокирянська виправна колонія (№ 67)», «Арбузинська виправна

колонія (№ 83)», «Житомирська виправна колонія (№ 4)», «Крюковська виправна колонія (№ 29)»; *«Я - мама, або все про виховання»* з формування відповідального материнства та попередження жорстокого поводження з дітьми серед вагітних жінок та матерів з дітьми до 3-х років, які перебувають в установах виконання покарань» – «Кам'янська виправна колонія (№ 34)», «Надержинщинська виправна колонія (№ 65)», «Качанівська виправна колонія (№ 54)», «Збаразька виправна колонія (№ 63)», «Покровський виправний центр (№ 79)».

Протягом червня–липня 2022 року з працівниками вищезазначених установ, відповідальними за апробацію проєктів програм, проведено відповідне навчання щодо їх реалізації. За результатами апробації зазначених проєктів програм протягом 6 місяців у визначених установах будуть підготовлені пропозиції та зауваження щодо подальшого їх впровадження, які розглядатимуться у разі необхідності та доопрацьовуватимуться на засіданні Робочої групи. За відсутності (або врахуванні) зауважень проєкти кожної з чотирьох програм, відповідно до п. 2.6. Порядку буде внесено Департаментом з питань виконання кримінальних покарань до Міністерства юстиції України для затвердження в установленому порядку.

Купчишина Валентина Чеславівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У довідковій літературі зазначено, що воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводять у країні або в окремих її місцевостях у випадку збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності, її територіальній цілісності. Таким особливим режимом для усіх українців стало 24 лютого 2022 року – дата повномасштабного воєнного вторгнення загарбників на українські землі. Введення в Україні воєнного стану

відобразилось на всіх сферах життєдіяльності людського життя. Ніхто в світі не очікував, що весь український народ буде протистояти цьому злу, а світова спільнота (її більшість) стане на бік України. Український народ піднявся на весь зріст, щоб показати, що Ми – вільні, миролюбиві люди, і нікому не дозволимо відібрати в нас право бути вільними. Українці показали себе справжніми патріотами своєї землі, людьми, які у важку хвилину змогли змобілізуватися і переконати весь світ в силі свого духу та характеру.

Як відомо, будь-який конфлікт між країнами, несе за собою негативний вплив на життя та здоров'я громадян. Як зазначають В. Тюріна та Л. Солохіна, наслідки війни негативно відображаються на фізичному та психічному здоров'ї як дорослих, так і дітей. «Статистика Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) свідчить, що через збройні конфлікти в світі близько 10% людей, які пережили означені події, матимуть у подальшому серйозні проблеми із психічним здоров'ям, ще у 10 % людей спостерігатимуться поведінкові зміни, які заважатимуть раціональному й ефективному функціонуванню у соціумі» [8, с. 117]. Поведінкові зміни проявляються через негативні психічні прояви людини, а саме – страх, тривогу, депресію, і можуть перейти у психосоматичні її проблеми (болі в різних ділянках організму, безсоння тощо).

Філоненко О. звертає увагу, що війна проходить не тільки по лінії фронту (фізична її форма), але й в середині кожного з нас (психологічна її форма). Науковці (Л. Адаменко, Л. Завалкевич, К. Макпаден, І. Рибкін, Є. Рязанцева, В. Розенберг, О. Філоненко, С. Хобфол, О. Шпета та ін.) наголошують на тому, що слід приділяти цьому питанню особливу увагу. Ними розроблено цілу низку рекомендацій та пам'яток щодо того, як визначити свій власний ресурс, де і з чого можна його відновити. Ми поділяємо погляди вчених, що такими ресурсами виступають внутрішні сили людини – ініціативність, відповідальність, віра, врівноваженість, впевненість та лідерство, самооцінка, самоактуалізація, життєвий сенс, вмотивованість особистості, психологічна стійкість тощо [9, с. 119–120].

Розглянемо більш детально один з власних ресурсів людини, а саме – психологічну стійкість. У науковій літературі синонімом до психологічної стійкості є поняття «резильєнтності»

(від. англ. *resilience* – життестійкість, спроможність відновлюватись; медичний термін, що набув стрімкого поширення в політиці, психології). Зміст цього поняття у своєму первинному значенні розкривався через сукупність особистісних рис людини, за допомогою яких вона здатна була долати негативні психічні стани (наприклад, стрес) та важкі життєві етапи конструктивним шляхом. У подальшому, цей термін набув змісту щодо стратегії особистості, за допомогою якої людина зберігає й набуває збалансованого розвитку, та може успішно протистояти зовнішнім і внутрішнім життєвим викликам [1].

Аналіз наукової літератури засвідчив той факт, що термін «резильєнтність» вже більше 50-ти років найчастіше можна зустріти в позитивній психології, психології здоров'я чи кризових втручаннях. В українській мові у перекладі цей термін означає стресостійкість/резилієнтність, що на думку деяких науковців, краще передають зміст понять гнучкість, пружність, еластичність и психічна стійкість. Для кращого розуміння змісту цього феномену, дослідники пропонують метафору пружини, що під тиском деформується і зменшується, однак, коли тягар зникає, тоді вона знову забуває початкової своєї форми. Іншою метафорою є життя як мандрівка. «Подорож завжди несе з собою важкі моменти, такі як високі підйоми, довгі долини чи примхливу погоду. Якщо не вистачає необхідних ресурсів та інструментів, тоді кожен камінь, який зустрічається на дорозі може бути причиною до знеохочення чи навіть припинення мандрівки. Резилієнтність дає силу іти вперед, не зважаючи на перешкоди, які можуть трапитись» [3, с. 4]. Доречною буде також цитата В. Франкла з твору «Людина у пошуках справжнього сенсу» про цю особистісну характеристику людини: «Те, як людина ставиться до своєї долі й усіх супутніх страждань, те, як вона несе свій хрест, дає їй багаті можливості – навіть за найважчих обставин – надати життю глибшого сенсу. Людина може бути сміливою, гідною поваги й безкорисливою. Або ж у суворій боротьбі за самозбереження вона може забути про свою людську гідність й уподібнитися до тварини. Але вона завжди має вибір». В цій цитаті дуже яскраво відображено людську сутність [3, с. 3].

На сьогодні національна резильєнтність є одним з найкращих каталізаторів національної безпеки нашої країни. За просві-

тницькою ініціативою в нашій країні була створена Академія резильєнтності. Її директор О. Романчук зазначає, що «Війна принесла страждання на нашу рідну землю. Втім – наш вибір вистояти, перемогти й відродитися. Щоби вистояти – ми потребуємо стійкості. І відтак ми гартуємо її у ці непрості дні війни. Гартування – це практика. А практика потребує вишколу, рефлексії та дисциплінованої праці. Академія резильєнтності – це наша просвітницька ініціатива, яка є простором підтримки для нас, щоби ми могли зростати у нашій стійкості і ставати справді резильєнтною нацією – незламною, непереможною, життєдайною...». Учасниками просвітницької ініціативи визначено, що складовими резильєнтності є цінності, ефективна дія, корисне мислення, взаємопідтримка та ефективна співдія, ефективна регуляція енергії та емоцій. Даний проект містить цілу низку компонентів та інформаційних ресурсів (вебінари, навчальні відео, онлайн-програми асинхронного навчання «Плекаємо психологічну стійкість», проект «Історії війни – історії стійкості» тощо), технік (Аптечка технік КПТ), які допоможуть гартувати та плекати психологічну стійкість українців [5].

Питання психологічної стійкості/резильєнтності неодноразово ставало предметом розгляду як вітчизняних, так і закордонних вчених. У зарубіжній психологічній науці частіше вживають термін стресостійкість (Р. Бернс, М. Борневассер, Г. Лазарус, Г. Сельє та ін.), у вітчизняній психології використовують терміни емоційна, психічна та психологічна стійкість особистості (Л. Аболін, В. Бодров, В. Клочков, О. Кокун [4], І. Малкіна-Пих, В. Мясников, В. Мороз, Н. Лозінська, І. Пішко, В. Синишина [7] та ін.) [6], хоча останнім часом все частіше можна зустріти і термін «резильєнтності» (Г. Войтович, Є. Гришин [2, с. 64], О. Когут, І. Ющенко та ін.).

У таких складних умовах, коли лунають по всій країні сирени, відчувається напруга у всіх сферах життєдіяльності особистості (особистісній, професійній), людині досить складно бути врівноваженою та спокійною. Відчуття тривоги за власне життя, життя рідних та близьких людей, стрес, депресії та інші негативні стани переслідують наше життя. Але для того, щоб вижити, кожен з нас повинен взяти себе в руки, зробити все, щоб ми вийшли переможцями у цій війні, і довели всім, що ми незламні, сильні і вільні!

Отже, для підтримки власної резильєнтності, особистості, особливо в умовах воєнного стану, слід (за порадами психологів Американської психологічної асоціації) дотримуватись таких кроків: 1) налагоджувати взаємини з колегами, близьким оточенням; 2) зрозуміти, як саме можна розкрити власний потенціал і шляхи як це зробити; 3) змінити своє ставлення стосовно життєвим викликам та проблемам, як таких, що не можна подолати/вирішити/змінити на свою користь; 4) розвивати позитивну самооцінку та само сприйняття, вірити у власні сили та можливості; 5) усвідомити, що життя – це постійні зміни, які не завжди залежать від нас; 6) дбати про своє здоров'я (фізичне, психологічне); 7) ставити досяжні цілі й намагатися їх реалізувати; 8) розвивати аналітичне мислення: навчатися бачити не саму проблему, а й її першопричини та перспективи; 9) намагатися за будь-яких обставин залишатися оптимістом (сприймати все адекватно, не зосереджуватись на негативі); 10) кидати виклики самому собі й намагатися долати власні страхи, опановувати щось, що раніше не вдавалося тощо.

Список використаних джерел

1. Божок Є. Резильєнтність: Стратегія виживання в умовах гібридних загроз. *УКРІНФОРМ. Мультимедійна платформа іномовлення України*. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3265105-rezilentnist-strategia-vizivanna-v-umovah-gibridnih-zagrozh.html> (дата звернення: 16.09.2022).
2. Гришин Є. Резильєнтність особистості: сутність феномену, психодіагностика та засоби розвитку. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди*. Серія: Психологія. Вип. 64. С. 62–81. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology/article/view/3635/0> (дата звернення: 16.09.2022).
3. Дядуш Є. Модель плекання резильєнтності у когнітивно-поведінковій терапії: дипломна робота. *Український інститут когнітивно-поведінкової терапії*. Люблін, 2020. 29 с.
4. Кокун О. М. та ін. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій: метод. посіб. / О. М. Кокун, В. В. Клочков, В. М. Мороз, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська. Київ – Одеса: Фенікс, 2022. 128 с.
5. Романчук О. Академія резильєнтності: плекаємо психологічну стійкість (просвітницька ініціатива). Український інститут когнітивно-поведінкової терапії. URL: <https://i-cbt.org.ua/resilience-academy/> (дата звернення: 16.09.2022).
6. Сергієнко Н. П. Особливості психологічної стійкості особистості під час подолання критичних ситуацій. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/4065/1/%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9D.%D0%9F.pdf> (дата звернення: 16.09.2022).

7. Синишина В. М. Теоретико-методологічні проблеми формування психологічної стійкості фахівців рятувальних підрозділів МНС. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. Вип. 10. 2011. С. 164–171.

8. Тюріна В. О., Солохіна Л. О. Вплив військових конфліктів на психічне здоров'я людини: короткий огляд зарубіжних досліджень. *Міжнародний психологічний форум «Особистість, Суспільство, Війна»* (15 квітня 2022 року, м. Харків). Харків, 2022. С. 116–118.

9. Філоненко В. М. Психологічні ресурси особистості в умовах війни. *Міжнародний психологічний форум «Особистість, Суспільство, Війна»* (15 квітня 2022 року, м. Харків). Харків, 2022. С. 119–120.

Кухар Тетяна Володимирівна,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби

Низовець Олена Миколаївна,

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ВИХОВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В КУРСАНТІВ АКАДЕМІЇ ДПтС

Професійна діяльність працівників кримінально-виконавчої служби вимагає від фахівців певних особистісних та комунікативних компетенцій, адже дана діяльність пов'язана із спілкуванням з різними людьми: засудженими, колегами, відвідувачами тощо.

Спілкування у даному контексті виступає полем для виконання дуже широкого спектру професійних завдань і від його ефективності залежить загальна якість професійної діяльності. Дуже великої значущості, зокрема, має комунікативна толерантність працівників кримінально-виконавчої служби, як характеристика особливого ставлення до інших людей (груп людей), що, окрім усього іншого, виражає здатність фахівця переносити неприємні або неприйнятні якості, вчинки партнерів по соціальним та професійним відносинам.

Нажаль, професійне навчання майбутніх працівників пенітенціарної служби направлене виключно на формування професійних знань та умінь, а не на формування особистості майбутнього фахівця, зокрема його комунікативних компетенцій та

комунікативної толерантності до різних категорій груп професійного спілкування.

На наш погляд, на сучасному етапі реформування професійної освіти, саме на розвиток особистості курсантів, перш за все має спрямовуватися професійна підготовка в Академії ДПіТС, що вимагає від психологічної науки ретельного вивчення змісту, структури та умов формування комунікативної толерантності в умовах вищої професійної освіти.

Серед зарубіжних колег проблемою вивчення феномену толерантності та зокрема комунікативної толерантності займалися: В. Бойко, Г. Безюлева, П. Дашкуєва, Ю. Каряпіна, Г. Олпорт, Д. Плешакова, Г. Шеламова, та інші. Серед сучасних вітчизняних дослідників даної проблеми можна виділити: З. Агєєву, О. Гриву, Ю. Карлюка, О. Саннікову, А. Скок, Л. Харченко та інших.

У науковій літературі існує низка основних визначень феномену толерантності, наприклад: терпіння, терпимість; адаптація як пристосування людини до чого-небудь; стійкість, витривалість (до стресу, до конфлікту та ін.); допущення, дозвіл (різних точок зору, цінностей, ідеалів); прийняття (іншого); прагнення досягти розуміння з іншими, узгодити різні установки, мотиви, орієнтації, не вдаючись до насильства і придушення людської гідності.

Крім того, спілкування та толерантність розглядаються науковцями як дві взаємодоповнюючі сторони соціальної взаємодії особистості. Спілкування виникає на основі якоїсь спільної позиції, загального інтересу, змісту або способу дії. Толерантність реалізується в процесі спілкування як специфічна форма взаємодії людей. Дослідниками також визначається, що спілкування може бути конструктивним тільки в тій мірі, в якій розвинена комунікативна толерантність. Так, Н. В. Недорезова, розглядаючи питання про місце толерантності в структурі спілкування, приходить до висновку, що толерантність є «внутрішньою основою спілкування, вираженою в емпатії і соціальному інтелекті як здатності налаштуватися на емоційну хвилю іншого в комунікативній спрямованості» [4]. А. Скок трактує дане поняття як «здатність людини до взаємодії з іншими. Вона є пізнанням особистістю самої себе та іншої людини, толерантними настановами поведінки й спілкування» [6]. На думку Л. Ніколаєвої, комунікативна толерантність є духовним та фізичним станом індивіда,

який координує певний тип його взаємостосунків із партнерами спілкування й містить у собі ціннісні характеристики особистості [1]. З точки зору О. Романчук, комунікативну толерантність слід розглядати як індивідуальну особистісну якість людини, що проявляється у її відношенні до себе та інших й характеризується компетентністю [5]. У наукових розвідках Є. Гребенця етимологія поняття «комунікативна толерантність» розглядається на одному щаблі з комунікацією, комунікативністю, спілкуванням, суспільними відносинами [2]. Як стверджує Є. Касьянова, «толерантність в міжособистісному спілкуванні розуміється, з одного боку, як невід’ємна характеристика, показник професіоналізму й зрілості особистості, з іншого боку, – як образ, ідеальна модель, що конструюються у процесі навчання» [2].

Толерантність, на думку П. Ф. Дашкуєвої, проявляється в трьох змістовних компонентах спілкування: комунікативному - через обмін інформацією між людьми; інтерактивному - завдяки процесу реальної взаємодії між людьми, узгодження їх дій і впливу на настрій, поведінку і переконання співрозмовника; перцептивному - за допомогою встановлення взаєморозуміння в процесі сприйняття один одного партнерами по спілкуванню [3].

Визначається також, що толерантність може актуалізуватися по відношенню до різних об’єктів, тому найчастіше виділяють аутотолерантність як наслідок рефлексивності особистості, міжособистісну і міжгрупову толерантність.

Комунікативна толерантність, як визначають деякі наукові джерела, передбачає вплив на поведінку партнера при свідомому управлінні власною поведінкою в різних ситуаціях спілкування; вміння знаходити правильні форми спілкування з різними людьми; співвідносити свою поведінку з моральними нормами; входити в наявну ситуацію спілкування; знаходити теми спілкування; уникати конфліктів в спілкуванні і ін. При побудові стратегії взаємодії в процесі спілкування комунікативна толерантність дозволяє партнерам розуміти, приймати, розділяти мотиви, цілі, установки один одного.

Несформованість комунікативної толерантності та негативна комунікативна установка, на думку В. В. Бойко, виражаються в таких поведінкових реакціях, як завуальована або відкрита жорстокість до людей, схильність до необґрунтованих негативних

узагальнень в сфері взаємин і соціальної діяльності [1]. Інші автори також пишуть про комунікативну інтолерантність, розуміючи під нею відстоювання власної думки, негативну оцінку чужої позиції, рішення проблем з позиції владних відносин.

Як механізми толерантності розглядається, по-перше, здатність індивіда до гальмування, стримування несприятливих реакцій, сформованість вольових якостей, по-друге, здатність адекватно оцінювати значимість ситуації і переоцінювати її, встаючи на точку зору «іншого», здатність до перебудови неадекватних установок, відносин, конструктів. Таким чином, толерантність проявляється у формі емпатії, самоконтролю, витримки та інтелектуальної переоцінки ситуації.

Таким чином, аналіз сучасних уявлень про комунікативну толерантність, показав, що це стійка характеристика особистості і водночас показник комунікативної компетентності, що проявляється у високій емпатії, терпимості, витривалості, самоконтролі, дозволі іншим мати власну точку зору, цінності, ідеали, тощо, у високій адаптації до особистості іншого (до його настрою, болю, мовлення, тощо), у прийнятті інших людей та прагненні досягти розуміння.

Незважаючи на достатню розробленість теоретичних аспектів проблеми комунікативної толерантності, у науковій літературі досить мало зустрічається емпіричних досліджень. Досліджень особливостей та рівня комунікативної толерантності працівників кримінально-виконавчої служби майже не існує.

Актуальність та не розробленість даної проблеми, особливо в контексті професійного навчання курсантів Академії ДПтС України, дало нам підстави для її вивчення.

Отже, метою наших подальших розвідок буде емпіричне дослідження особливостей комунікативної толерантності курсантів Академії ДПтС.

Список використаних джерел

1. Грива О. А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища: монографія. Київ: Паран. 2005. 228 с.
2. Євдокімова О. О., Пономаренко Я. С. Комунікативна толерантність поліцейських у контексті їх комунікативної компетентності. *Право і безпека*. 2019. № 2 (73). С. 101–108.

3. Малахов В. А. Толерантность и ее границы: к этическому осмыслению понятия. Уязвимость любви / за ред. В. А. Малахова. Киев, 2005. С. 137–143.

4. Міріманова М. Толерантність як проблема виховання. Розвиток особистості. 2002. № 2. С. 104–115.

5. Романчук О. М. Соціальна толерантність як фактор суспільної свідомості. Проблеми середовища. 2004. № 1 С. 87–91.

6. Скок А. Г. Комунікативна толерантність викладача вищого навчального закладу. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2007. № 34. С. 79–84.

7. Товстоко́ра Ю. В. Дослідження комунікативної толерантності молоді до соціальних груп які дискримінуються у суспільстві. *Тенденції розвитку психології та педагогіки: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 4–5 листопада 2016 року)*. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології». 2016. Вип 4. С. 79–81.

Лаїшта Руслан Богданович,

старший викладач кафедри

морально-психологічного забезпечення діяльності військ

Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ДЕФІНІЦІЇ «РЕФЛЕКСІЯ» У ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Дослідження поняття «рефлексія» має глибоке історичне коріння та бере свій початок в античній філософії. Філософ та родоначальник діалектики Сократ «поставив в центр свого філософствування людину, її сутність, внутрішні суперечності її душі», визнаючи рефлексію як «антропологічний поворот» від природи до людини, тоді як Платон протрактував рефлексію як повернення суб'єкта до себе, наголошуючи при цьому, що передумовою пізнання істини є першість розуму над емоціями [4].

Відповідно до поглядів Аристотеля, знання починається з відчуттів, при цьому філософ наголошував, що для отримання наукових знань відчуттів недостатньо, потрібен «божественний разум», який дозволяє пізнати сутність об'єкту через відображення в ньому [2]. Спільним для філософів античності є визнання призначення рефлексії як «єдиного універсуму та джерела пізнання», що полягає у «спогляданні самого себе та самопізнанні» [3, с. 115].

Подальшого розвитку дефініція «рефлексія» та її перетворення на філософську категорію як результат посилення уваги до природи людини набула в епоху Відродження у творчості представників

західноєвропейської філософії XVII–XVIII століття Ф. Бекона, Р. Декарта, Г. Лейбніца, Дж. Локка. Так, Ф. Бекон зазначав, що знання можна отримати тільки завдяки спостереженню, аналізу, порівнянню і експерименту, тоді як Р. Декарт наголошував на необхідності особистості зосередитися на змісті своїх думок, абстрагувавшись від всього зовнішнього задля усвідомлення існуючої проблеми, підкреслюючи потребу виділення складових частин об'єкта пізнання та їх вивчення окремо від інших [4].

Родоначальником близького до сучасного трактування поняття «рефлексія» є Дж. Локк, зосереджуючи увагу на пріоритетності досвіду та відчуттів у визначенні джерел отримання інформації. Досвід філософ поділяв на внутрішній та зовнішній, стверджуючи при цьому, що отримання зовнішнього досвіду відбувається через органи чуття, тоді як внутрішній досвід є рефлексією [4].

Подальший аналіз розвитку дефініції «рефлексія» набуває у німецькій класичній філософії. Як зазначав І. Кант, у науковому пізнанні людина досліджує й відкриває закони, які привносяться в досліджуваний предмет її власною креативною діяльністю. Визначаючи рефлексію як засіб взаємного відображення і єднання протилежностей, форму самообізнаного продукування духу, Г. Гегель вважав її засобом взаємного відображення і єднання протилежностей, рушійною силою розвитку людини, детермінуючи її на суб'єктивну, яка спрямована на людину, та об'єктивну, що має прояв у практичній діяльності людини.

Подальші дослідження рефлексії (І. Фіхте, Г. Гегель, Е. Гуссерль, Ф. Шеллінг, А. Шопенгауер та ін.) спрямувалися на диференціацію предмета та процесу рефлексії, трактуванні її з позицій наукового аналізу власних засобів пізнання та опис з різних методологічних позицій, що відобразилося у філософських доробках Західної Європи XIX–XX ст. [5, с. 76].

За Й. Фіхте рефлексія є науковим знанням через сприйняття та усвідомлення особистістю процесів розгортання або розвитку [1], тоді як Ф. Шеллінг вказував на інтелектуальну інтуїцію як передумову рефлексії [1]. Е. Гуссерль наголошував на трактуванні рефлексії як методу пізнання, підкреслюючи її двоєдине начало як форми саморозгортання духу та як повернення суб'єкта до самого себе після виходу із себе у свою протилежність [1].

Не оминули увагою проблему дослідження рефлексії й вітчизняні філософи. Так, Г. Сковорода наголошував, що в процесі своєї життєдіяльності людина вивчає й пізнає себе, а це в свою чергу спонукає її до саморозвитку. Пізнання людиною себе, як частини Бога та природи, своєї внутрішньої сутності, духовності, вдумливе ставлення до себе, на думку філософа, є шляхом до загального людського ідеалу життя, бо найпотрібніше людина може знайти лише у собі [6]. Підкреслюючи важливість рефлексивного ставлення людини до світу, П. Юркевич зазначав, що світ існує та відкривається найперше для «глибокого» серця, яке досліджує та раніше за розум реагує на прояви буття, може «виражати, виявляти і розуміти цілковито своєрідно такі душевні стани, які за своєю ніжністю, переважною духовністю і життєвістю не піддаються відстороненому знанню розуму» [7, с. 85].

Отже, філософи доби відродження найвищою цінністю людини вважали удосконалення нею власної душі та розуму, розглядаючи рефлексію як передумову самопізнання та саморозвитку особистості.

У сучасному філософському дискурсі розгляд поняття «рефлексія» переважно відбувається в контексті дослідження проблеми взаємозалежності свідомості й діяльності, дослідження методології організації мислення в межах теорії діяльності та як важливого компонента самосвідомості з позиції теорії психічного розвитку.

На думку низки дослідників (В. Лекторський, М. Мамардашвілі, Г. Щедровицький та ін.), причиною безпосереднього прояву рефлексії у конкретних ситуаціях є невідповідність одержаних результатів її меті та неможливість здійснення діяльності відповідно до усталених норм, наслідком чого є актуалізована потреба усвідомлення процесів і результату діяльності.

Узагальнюючи дослідження дефініції «рефлексія» з філософських позицій, дослідники минулого переважно її трактували як: засіб самопізнання людини, що впливає на її моральну поведінку; джерело знань про внутрішню діяльність душі; форма розгортання духу, що дає можливість переходити від однієї його форми до іншої; принцип людського мислення; критичний аналіз змісту та методів пізнання та самопізнання; засіб розуміння суб'єктом власного буття та самосвідомість.

У сучасній філософії рефлексія трактується як аналітична діяльність, що є передумовою самореалізації особистості в соціумі, при цьому дослідники наголошують на потребі пізнання людиною власного духовного світу, осмислення нею власних дій, пізнанні свого «Я», тобто рефлексія одночасно є формою існування знання та способом його отримання. Дослідження обумовленого поняття, які були спрямовані на формування ставлення суб'єкта до діяльності як об'єктивної дійсності та усвідомлення себе в ній, з'ясування рефлексивних механізмів самооцінки, самоаналізу, самопізнання та самосвідомості особистості підкреслили міждисциплінарний характер рефлексії та стали основою для подальшого її вивчення.

Список використаних джерел

1. Новая философская энциклопедия. Москва, 2001. Т. 3. 692 с.
2. Роменець В. А., Маноха І. П. Історія психології ХХ століття: навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ, 2003. 992 с.
3. Сластенин В. А. Педагогика: инновационная деятельность. Москва, 1997. 224 с.
4. Спиркин А. Г. Философия. Москва, 2003. 736 с.
5. Філософський енциклопедичний словник. Київ, 2002. 744с.
6. Хрестоматия по философии: учеб. пособ. / под. ред. А. А. Радугина. Киев, 2001. 416 с.
7. Юркевич П. Д. Сердце и его значение в духовной жизни человека, по учению слова Божия. Философские произведения. Киев, 1990. С. 75–87.

Мірошниченко Оксана Миколаївна,
кандидат психологічних наук, доцент, начальник кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби
Косов Олександр Михайлович,
старший викладач кафедри підвищення кваліфікації персоналу, органів,
установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДКВС України
Інституту підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України
Академії Державної пенітенціарної служби

ПСИХОЕМОЦІЙНА САМОРЕГУЛЯЦІЯ ТА САМОКОНТРОЛЬ ЯК РЕСУРС ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

Збройна агресія російської федерації впливає на психічне здоров'я кожного громадянина України. Проте характерними є типові стани для всіх осіб, які перебувають у зоні бойового конф-

лікту: стрес, ступор, рухова активність, панічні атаки, нервові тремтіння, плач, агресія, страх через військові дії. Дезорганізація психічного здоров'я, що відбувається в сучасних умовах, може спричинити виникнення суїцидальних тенденцій та проявів.

Звертаємо увагу, що одним із важливих напрямків індивідуальної роботи з основним та перемінним складом Академії ДПтС є профілактика та недопущення самогубств, тому що збереження життя та здоров'я людини визнаються найвищою соціальною цінністю. Вказаний напрямок роботи набуває більшої актуальності із врахуванням схваленої Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року.

Вплив екстремальних ситуацій на особистість спричиняє виникнення специфічних емоційних станів, найбільш типовими серед яких є: стрес, афект, фрустрація. Отже, у певному сенсі перераховані психоемоційні стани є не стільки самостійними, скільки окремими проявами загального екстремум-стану, що охоплює всю особистість і є індивідуалізованим за змістом та динамікою. Про це свідчить, зокрема, те, що одні й ті ж подразники у різних осіб викликають різні стани (стрес, фрустрацію тощо), а різні подразники у однієї особи часто-густо призводять до виникнення того ж стану напруженості. Зазначені стани можуть існувати як ізольовано, так і одночасно, у різних сполученнях. Так, процес безпосереднього припинення злочину може призвести до стресу та фрустрації, психологічне протиборство при проведенні слідчих дій – до фрустрації та особистісного конфлікту, затримання особливо небезпечного злочинця – до стресу, конфлікту та фрустрації, запровадження надзвичайного стану – до стресу та кризи.

Формування психологічної готовності повинно забезпечуватися за допомогою цілеспрямованого та систематизованого комплексу заходів, що здійснюється в межах психолого-педагогічного процесу в органах та підрозділах. Основними завданнями психологічної підготовки слід вважати:

- 1) виховання почуття обов'язку, відповідальності;
- 2) забезпечення особового складу системою знань і уявлень про особливості та умови діяльності, їх вимоги до особистості;
- 3) формування у особового складу умінь і навичок виконання службових обов'язків у напружених та складних умовах;

4) розвиток емоційно-вольової стійкості, здатності до ефективної саморегуляції при ускладненні ситуації;

5) формування вмінь реально оцінювати рівень своєї підготовленості до виконання поставлених завдань, прогнозувати результати діяльності, коригувати свої вчинки.

Психологічна підготовка здійснюється в три етапи:

1) завчасного формування готовності до дій в екстремальних умовах;

2) безпосереднього формування готовності до дій в екстремальних умовах;

3) підтримання готовності в процесі виконання складного завдання.

Слід пам'ятати, що в екстремальних ситуаціях між сприйняттям обстановки і дією – інколи навіть не хвилини, а секунди. Тому доцільне попереднє опрацювання та застосування формул внутрішнього контролю і самооблізації: «Увага! Зібратися! Я готовий!» тощо. Такі команди підбираються індивідуально, але з дотриманням загальних вимог – вони мають бути короткими, категоричними, сформульованими в теперішньому часі та легкими для запам'ятовування.

Отже, екстремальні умови впливу зовнішнього середовища, можуть причинити психологічний стрес. Цю неспецифічну відповідь організму на вимогу що, до нього висувається, намагаються пояснити слабкою морально-психологічною готовністю особистості в особливо небезпечних умовах. Тому виникає необхідність у формуванні умінь і навичок керування та знаходження виходів зі стресових станів. Що більш детально ми розглянемо під час семінарського заняття шляхом виконання тренінгових вправ.

За теорією Г. А. Тарасова, цей процес має здійснюватися в такій послідовності:

I етап. Навчання елементарної релаксації (під релаксацією розуміють ослаблення, відпочинок). Засвоєння релаксаційних методів дає, на нашу думку, можливість закласти основи результативності будь-якої психотехніки, оскільки всі відомі системи передбачають позитивний ефект в результаті правильної релаксації.

Як показує практика, добре зарекомендував себе у практичній роботі метод Г. Бенсона, який на основі чотирьох умов (тихе місце, розслаблена зручна поза, концентрація уваги на будь-

якому предметі, пасивна увага, без прагнення до досягнення певного результату) дає можливість відчувати початок релаксаційного стану і закріпити його.

II етап. Навчання шести стандартним навичкам аутогенного тренування.

Автор аутогенного тренування І. Г. Шульц запропонував викликати фізіологічні зрушення шляхом пасивної концентрації на відчуттях: «важкість», «тепло», «серце», «дихання», «сонячне сплетіння», «прохолода чола». За допомогою цих вправ можна навчитися, за досить короткий час, вступати в аутогенний стан і створити передумови для стійких навичок перебування в ньому.

III етап. Використання формули цілеспрямованого самонавіювання. Згідно з Э. Бюе, поняття самонавіювання визначається як «втілення бажаної думки нами самими у нас самих».

Павленко Юлія Миколаївна,

кандидат сільськогосподарських наук, доцент, завідувач кафедри кінології

Територіально відокремленого відділення

«Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби»

Жулковський Вадим Вікторович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри кінології

Територіально відокремленого відділення

«Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби»

Виноград Олександр Васильович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри кінології

Територіально відокремленого відділення

«Хмельницька філія Академії Державної пенітенціарної служби»

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Вивчення стану проблеми у практиці установ виконання покарань показує, що соціально-виховна робота із засудженими похилого віку проводиться досить епізодично, стихійно, зазвичай без урахування сучасних досягнень педагогічної науки. Переважна більшість працівників пенітенціарних установ не мають теоретичної підготовки та методичного забезпечення щодо організації і створення необхідних умов для виправлення зазначеного контингенту засуджених та керуються у своїй діяльності виключно особистим досвідом.

За умови ефективної організації і керівництва діяльністю засуджених похилого віку можна досягти високого рівня їх соціальної активності. Цьому сприяє дотримання наступних вимог:

- залучення засуджених похилого віку до активної трудової діяльності, яка має максимально розкривати їхні індивідуальні особливості та здібності;

- діяльність має бути чітко організована, спланована, контрольована, бути цікавою і посилююю (відповідати віковим особливостям цього контингенту виправних установ), відрізнятися поступово ускладнюючим характером і мати реальне значення для людини похилого віку;

- зміст педагогічного процесу має передбачати індивідуалізацію та диференціацію видів, форм і методів виправлення засуджених похилого віку, тобто забезпечувати реалізацію особистісно-орієнтованого підходу.

Ефективне виправлення засуджених похилого віку може здійснюватися за умови:

- а) максимального врахування особливостей психіки особистості, віку та стану здоров'я, інтересів, можливостей, перспектив у майбутньому тощо;

- б) створення системи диференційованих впливів соціального, педагогічного, психологічного, правового характеру;

- в) врахування рівня та характеру соціальної поведінки, а також специфіки реагування на конкретні психолого-педагогічні ситуації.

Відповідно до міжнародної класифікації людина похилого віку – це особа, яка досягла 65 років. У похилому віці розрізняють «психічну старість» і «фізичну немічність». Перше поняття пов'язане зі змінами структури особистості людини, а друге – з протіканням біологічних процесів в організмі. Однак нерідко зустрічаються психічно передчасно постарілі молоді люди та особистості, які, незважаючи на свій похилий вік, не мають ознак психологічного старіння та залишаються здатними до розвитку. Психічна старість характеризується змінами, що спостерігаються у психології, характері та поведінці окремих людей. Інтереси стають більш одноманітними та не пов'язаними з необхідністю залучення значного часу, сил на фізичну або розумову роботу. Недоліками психічної старості є окремі якості пове-

дінки людини: скупість, заздрість, недовіра тощо, які в похилому віці посилюються. Увага літньої людини все більше загострюється на проблемах здоров'я. Вона з недовірою сприймає ті факти та ідеї, які були їй не відомі раніше, причому значення їх, як правило, недооцінюється.

Що стосується пізнавального розвитку людей похилого віку, більшість науковців доводять, що основна частка розумових здібностей зберігається. Однією з основних змін когнітивних здібностей у людей літнього віку – сповільнення темпу виконання фізичних і розумових операцій. Зростає час реакції, сповільнюється обробка перцептивної інформації, знижується швидкість когнітивних процесів. Частково це може бути пояснено тим, що літні люди цінують точність. Вони дедалі частіше намагаються дати вірну відповідь на кожне запитання і рідше – вгадати потрібну відповідь. Окрім того, для них можуть бути незвичними деякі типи завдань, що використовуються в ситуації тестування. Літні люди можуть діяти повільніше тому, що останнім часом не застосовували свої навички. Однак вони можуть компенсувати недолік швидкості реакції за рахунок досвіду.

Загалом дослідники відзначають, що в похилому віці зменшується інтенсивність емоцій. Як правило, загострюється той фон настрою, який переважав у людини в молоді роки. Тобто, якщо у молоді роки індивід передусім був сумним, то в літньому віці цей настрій буде не лише переважати в кількісному плані, а й відчуватися сильніше. У старості спостерігається залежність емоційного стану від типу соматичного захворювання. Наприклад, гіпертоніки підвищено ранимі, образливі, недовірливі. У свідомості людини старість часто відбивається як хворобливий стан, з яким можна і потрібно боротися. Типовим явищем для літніх людей є віково-ситуаційна депресія – розлад настрою без наявності нервово-психічного захворювання.

Основним психотравмуючим фактором є власний вік, а змістом – неприйняття свого старіння. Виділено три варіанти перебігу віково-ситуаційної депресії:

1. Іпохондричне акцентування уваги на старечих недугах. Людина все більше звертає уваги на хвороби та способи лікування, при цьому вона не пов'язує їх зі старістю і сподівається на одужання.

2. Думки про утиски. Ставлення оточення до людини похилого віку сприймається виключно несправедливим. Їй здається, що всі навколо морально пригноблюють її, обмежують права. Відсутність утисків довести неможливо, оскільки людина похилого віку не здатна до критичного ставлення.

3. Вигадки з ідеями про власну значимість. Людина розповідає певні обрані епізоди з власного життя.

На емоційний стан літньої людини багато в чому впливає наявність психосоматичних проблем. Багато з них зумовлені переживаннями протягом життя. Частина з'являється вже у похилому віці, якому властива наявність значної кількості стресогенних ситуацій і подій. Часто в психосоматичних захворюваннях виявляється незадоволення людини прожитим життям. Багатьом літнім людям боляче повертатись до свого минулого, тому вони уникають осмислювання, витісняють почуття і думки, що призводить до розпачу, апатії, а також знаходить вираження у різних соматичних захворюваннях. Отже, людина похилого віку стає емоційно більш вразливою, вимагає більш чуйного, уважного ставлення, особливо з боку близьких, родичів, працівників установ виконання покарань, інших соціальних інститутів.

Також одним із виявів літніх людей є постійні скарги на здоров'я. Зростає попит на медичну допомогу, особливо медикаментозну. Наслідком органічних захворювань стають помилкові установки, незадоволені амбіції, емоційні стреси. Однак характер багатьох захворювань носить психологічний характер. Деякі люди похилого віку симулюють своїм станом, щоб привернути увагу. Через це виникає проблема кордонів психічної реальності у літніх людей, що в свою чергу призводить до появи досить поширеного явища, так званого «синдрому мученика», коли людина, що страждає від хвороб, реальних чи уявних, включає у свої болісні переживання всіх навколо себе.

Отже, із вищезазначеного ми можемо зробити висновок, що підхід до кожної особистості в процесі перевиховання та ресоціалізації повинен бути диференційованим та індивідуальним, враховувати структуру психіки кожного засудженого. Вивчення особливостей психіки, які обумовлені віком та станом здоров'я має істотне теоретичне та практичне значення для ефективної

організації соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими похилого віку.

Список використаних джерел

1. Кацавець Р. С. Пенітенціарна психологія. навч. посіб.: Київ: Алерта, 2018. 110 с.
2. Романовська Л. І. Модуль психолого-педагогічної компетентності: навч.-метод. посіб. Хмельницький: ХНУ, 2013. 326 с.
3. Сабуров А. С. Юридична психологія: навч. посіб. Київ: ТП Пресс, 2003. 207 с.

Пастощук Галина Дмитрівна,
аспірантка кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету,
практичний психолог державної установи
«Територіальне медичне об'єднання Міністерства внутрішніх
справ України по Хмельницькій області»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ З ЧЛЕНАМИ НЕПОВНИХ СІМЕЙ

У процесі підготовки майбутніх психологів, на усіх етапах, особливого значення набувають активні та практичні психолого-педагогічні методи та засоби, які допомагають формуванню професійної компетенції і розвиток творчого потенціалу у студента-психолога.

Війна, політичні та соціально-економічні зміни, міграційні процеси та суспільні трансформації, які відбуваються в Україні автоматично висувують нові та непрості вимоги до якості фахівців психологічного профілю, особливо у розрізі взаємодії та наданні психологічної допомоги неповним сім'ям.

Молодим психологам може бути досить важко без досвіду роботи розпочати власну приватну практику після закінчення вищої школи, тому часто молоді спеціалісти набувають перший професійний досвід у державних установах. На сьогодні, ми знаємо, що у всіх дитячих садочках, школах, у закладах професійної та професійно-технічної освіти є ставки психолога, і, очевидно, що молодий спеціаліст, у державних чи приватних освітніх закладах, буде працювати із членами неповних сімей.

Активні психолого-педагогічні методи навчання набувають велику популярність, які частково представлені в навчальних

програмах і планах та втілюються через систему засобів і прийомів, спрямованих на підвищення ефективності засвоєння й використання знань у практичній діяльності, організацію спільної діяльності викладача і студентів із метою управління й самоуправління навчальною діяльністю, а чимало ще втілюються самими студентами через досвід переживання, дії і самоаналізу.

Сам процес формування готовності студентів-психологів до роботи з неповними сім'ями є динамічним та являє собою стійке системне психологічне утворення в структурі особистості майбутнього фахівця. У викладанні психології використовують такі практичні методи: моделювання психологічного експерименту; виконання психодіагностичних завдань; вирішення психологічних завдань; вправи; групова дискусія; дидактичні і ділові ігри.

Популярними стають ігрові методи засвоєння і закріплення психологічних знань, зокрема тематичні інтелектуальні і рольові ігри. З цієї точки зору останнім часом акцентується увага на необхідності використання активних методів в навчанні психології. До групи сучасних активних методів навчання відносять методи програмованого, проблемного, інтерактивного (комунікативного) навчання [3].

Методи програмованого навчання припускають перебудову навчання за рахунок уточнення і операціоналізації цілей, завдань, рішення, форм заохочення і контролю. В якості інструментарію виступає дозований крок програми.

Методи проблемного навчання основну увагу приділяють розумовій діяльності студентів, а також процедурам його включення в проблемну ситуацію. Інструментами навчання є проблема ситуація, типи проблемних ситуацій, евристичні програми. Головною метою навчальної проблемної ситуації можна визначити пізнавальний інтерес у студентів-психологів, спрямування їхньої розумової діяльності. Тематична проблемна ситуація може бути надана на початку розгляду навчальної теми й використовуватися як основа для вивчення матеріалу або ж після вивчення окремого питання або цілої теми [1].

Методи інтерактивного навчання управляють процесом засвоєння знань, а також виступають засобом організації людських взаємодій і відносин. Навчання при цьому розглядається як процес соціальний, колективний. Дослідник Т. Яценко [6] вважає що саме застосування групових форм навчання, таких як

колективні дискусії, навчально-рольові діалоги між учасниками групи дають змогу розвивати такі важливі особистісні якості як колегіальність та співробітництво.

Останнім часом багато авторів у своїх працях (О. М. Затворнюк [2], Т. С. Яценко [6], О. Я. Митник [5] та ін.) акцентують увагу на важливості соціально-психологічного тренінгу, як на засобі для розкриття свого творчого потенціалу, самоменеджменту та професійної самосвідомості в сфері міжособистісного впливу на членів неповних сімей.

У процесі підготовки майбутніх психологів С. Максименко [4] наголошує на важливості дослідницького методу, частково-пошукового чи евристичний методу, які використовуються при навчанні студентів в рамках виконання курсових або дипломних робіт. Ці методи формують досвід самостійної науково-дослідної роботи, який необхідний для розробки тренінгових та корекційних програм для роботи з дітьми із неповних сімей.

На думку О. Затворнюк, дослідниці професійного самовдосконалення молодих спеціалістів-психологів робота в інтерв'їзійних трійках має елементи самоосвіти студентів, що характеризується цілеспрямованістю, стимулює сумлінність та навички систематизації й аналізу отриманої інформації.

Аналізуючи праці науковців даного напрямку ми вважаємо необхідним використовувати інтерв'їзії та суперв'їзії при формуванні готовності майбутніх психологів до роботи з неповними сім'ями. Адже, це дає можливість порівняти й зіставити власний досвід із баченням досвідчених колег, можливість для зміцнення своєї професійної позиції чи виявлення «білих плям», формувати моделі реагування і вчитися бачити масштабно та мислити різнопланово.

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що активні засоби та методи формування готовності майбутніх психологів до роботи з неповними сім'ями, перш за все, направлені на удосконалення освітнього процесу та сприяють формуванню та закріплення професійних знань, умінь та навичок; для розвитку вмінь самостійного та творчого мислення, аналізу нової ситуації; пошуку вирішення поставленого проблемного питання; встановлення контактів із членами неповних сімей (дітьми та дорослими), що визначає професійні якості майбутнього фахівця та допомагає майбутньому фахівцю розвивати професійну рефлексію.

Застосовуючи активні методи у навчальному процесі вищого освітнього закладу допомагатиме виробленню нових та нестандартних підходів до професійної ситуації, подоланню стереотипного і, розвитку творчого мислення студентів-психологів.

Впровадження активних форм та методів у процес підготовки майбутніх фахівців психологічного профілю сприятиме підвищенню рівня усвідомленості та включеності студентів у процес навчання, посиленню мотивації до взаємодії з членами неповних сімей, стимуляції професійного інтересу на шляху від теоритичного до практичного блоку, сприятимуть розвитку важливих особистісних якостей та здібностей.

Список використаних джерел

1. Бондар В. І. Критичне мислення суб'єктів наукової і практичної діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 2012. Вип. 36 (60). 406 с.
2. Затворнюк О. М. Професійна підготовка майбутніх психологів як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. 2014. Вип. 1, Т. 1. С. 215–220.
3. Професійна підготовка практичного психолога як конкурентноспроможного фахівця: теорія і практика: навч.-метод. посіб. / за ред. В. І. Бондаря, О. Я. Митника. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 392 с.
4. Максименко С. Д., Ільїна Т. Б. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. 1999. № 1. С. 2–6.
5. Митник О. Я. Заняття проблемного характеру у педагогічному ВНЗ як засіб забезпечення конкурентоздатності майбутнього фахівця. *Вища освіта України*. Т. IV. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Київ, 2011. С. 248–256.
6. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: активне соціально-психологічне навчання: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2004. 679 с.

Пахомов Ілля Володимирович,
старший викладач кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

Одним з напрямків соціальної політики держави є забезпечення ресоціалізації засуджених, тобто відновлення їх у соціальному статусі повноправних членів суспільства. На сьогоднішній день у психології, соціології та педагогіці існує багато визначень поняття «ресоціалізація», але актуальним залишається за-

вдання переосмислення змістовної та процесуальної сторін ресоціалізації, її провідних механізмів.

Уперше цей термін був використаний американськими психологами А. Кеннеді та Д. Кебером у 1973 році для визначення процесу «вторинного» входження індивіда в соціальне середовище, в тому числі у випадку звільнення з місць позбавлення волі. Аналіз наукової літератури свідчить, що вітчизняна наука більше звертала увагу на соціалізацію, ніж на ресоціалізацію особистості. Західна наука, навпаки, приділяла проблемам ресоціалізації велику увагу (Е. Гідденс, Р. Інгларт, К. МакЕвой, К. Манхейм, М. Мид, Н. Смелзер та інші).

На думку більшості вчених, процес ресоціалізації спрямований проти асоціальної деградації та десоціалізації особистості і має мету повернути її у число соціалізованих членів суспільства через формування цінностей і норм даного суспільства. Тобто, з одного боку, ресоціалізація може бути визначена як система заходів протидії десоціалізації особистості, а з іншого – як процес повторного пристосування особистості до життя в суспільстві. Процес ресоціалізації засуджених передбачає визначення її соціально-психологічних особливостей.

Аллен Д. розробив методику дослідження ресоціалізації засуджених, яка має наступні шкали: управління емоціями та стресом, алекситимія (проблеми усвідомлення власних емоцій), психологічна стійкість, погляд на життя, почуття сорому, суїцидальні наміри, задоволеність життям, депресія, духовність, обізнаність, здатність пробачати [4]. А. Сорока вважає, що основними критеріями ресоціалізації засуджених є їх професійно-кар'єрні орієнтації, базові переконання, комунікативна толерантність, когнітивний стиль, проміжний між полenezалежністю та полезалежністю, просоціальні цінності та спосіб життя [3]. На думку В. Суліцького, основними чинниками успішної ресоціалізації засуджених є установка на співпрацю, орієнтація у просторі соціальних відносин та особистісних ставлень, критичність, стресостійкість та прийняття власного минулого [4].

На думку О. Низовець, основними умовами ресоціалізації є: створення життєзабезпечувального середовища, нівелювання впливу елементів кримінальної субкультури, створення атмосфери довіри, щирості, турботи та поваги в діалогових взаєминах із засу-

дженими. До чинників ресоціалізації вона відносить: соціально-психологічну компетентність засудженого, визнання його активним суб'єктом процесу ресоціалізації, розкриття його особистісного потенціалу та залучення до участі в корекційно-розвивальних програмах, підтримка у здійсненні психоемоційних зв'язків із членами родини, розширення впливу соціокультурного простору [1].

Виділяють два послідовні етапи ресоціалізації засуджених: пенітенціарний (здійснюється у місцях позбавлення волі) та постпенітенціарний (здійснюється у суспільстві після звільнення з місць позбавлення волі). Цим етапам відповідають два етапи ресоціалізації злочинців: етап десоціалізації (переорієнтація спрямованості особистості з антисоціальної на просоціальну) та етап адаптації до умов соціуму (вторинна соціалізація).

Перший етап повинен здійснюватися ще у місцях позбавлення волі, другий – після звільнення з них. Але пенітенціарна практика свідчить, що досить часто замість ресоціалізації у місцях позбавлення волі відбувається десоціалізація особистості засудженого: формується кримінальний стереотип поведінки, відбувається інтеріоризація злочинних цінностей та норм. Цьому сприяє розбещуючий вплив криміногенного середовища засуджених, панування серед них злочинної ідеології, груповий примус до асоціальної поведінки.

Механізмами пенітенціарного етапу ресоціалізації виступають адаптація до умов позбавлення волі та підготовка до звільнення, що відбуваються за наступними напрямками: корекція негативних якостей особистості, нейтралізація негативних соціально-психологічних явищ у середовищі засуджених; підтримка соціально корисних зв'язків; залучення громадськості; формування соціальних навичок тощо.

Провідними механізмами постпенітенціарного етапу ресоціалізації виступають соціальна реабілітація та соціальна адаптація. Основним змістом роботи на цьому етапі виступає соціальний патронаж звільнених, спрямований на відновлення соціально корисних відносин і статусу; вирішення соціальних проблем; корекція індивідуальних рис, що заважають соціальній адаптації; нейтралізація негативного впливу соціального середовища; здійснення психологічної підтримки; закріплення досягнутих у процесі виконання покарання позитивних результатів. Це етап повної й остаточної ресоціалізації, результатом якого

повинна стати реінтеграція (повторна інтеграція в суспільство) з метою подальшої соціалізації.

Отже, провідними механізмами процесу ресоціалізації на різних етапах постають: соціальна адаптація до умов позбавлення волі, підготовка засуджених до звільнення, соціальна реабілітація та соціальна адаптація до життя на волі. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація є складниками ресоціалізації, а остання – її завершальним етапом, що свідчить про реінтеграцію (повторну інтеграцію) засудженого в суспільство, після чого продовжується процес соціалізації, перерваний з моменту початку десоціалізації особистості та скоєння злочину.

Головними засобами ресоціалізації є: суспільно-корисна праця, громадський вплив, соціально-виховна та психологічна робота, загальноосвітнє та професійне навчання. В комплексі вони можуть мати істотний вплив на формування позитивного досвіду та просоціальної спрямованості засуджених.

Ресоціалізація з психологічної точки зору передбачає не тільки бажання засудженого вести правослухняний спосіб життя, а й активізацію його на боротьбу з труднощами, формування вміння правильно вести себе у тих чи інших ситуаціях. Тому особливої актуальності набуває роль соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на формування просоціальної свідомості та досвіду, в результаті чого повинен підвищитися рівень адаптованості, розвинулися комунікативні навички та вміння ефективної поведінки у критичних ситуаціях.

Одним з важливих аспектів ресоціалізаційного процесу є розуміння його як соціально-психологічного феномену, що дозволяє вивчати й описувати його в категоріях, поняттях, закономірностях, принципах, формах, методах, прийнятих у соціальній психології.

Результатом ресоціалізації повинна бути така зміна особистісних якостей засудженого, яка передбачала б його саморегулювану стабільну соціально-нормативну поведінку після звільнення. Серед цих якостей, на думку більшості дослідників, вирішальною є спрямованість особистості, яка визначає поведінку.

Недооцінка саме соціально-психологічної складової процесу ресоціалізації призводить до того, що просоціальні моральні та правові цінності не сприймаються засудженими, або сприймаються як зовнішні, їх інтеріоризація не відбувається. Тоді як ін-

теріоризація цінностей кримінальної спільноти відбувається швидко і ефективно.

Отже, корекція специфічних ознак засуджених в процесі ресоціалізації потребує застосування психологічних методів та підходів, яким приділяється недостатньо уваги в системі загальноприйнятих методів ресоціалізації, що визначає недостатню ефективність останніх стосовно засуджених. Однак це не означає відкидання загальновизнаних методів ресоціалізації: психологічні методи повинні використовуватись поряд з педагогічними.

Виходячи з того, що глибинні психологічні механізми можуть коректуватись лише психотерапевтичними методами, ми стверджуємо, що цілеспрямований вплив на цінності, які належать до означених механізмів, необхідно здійснювати за допомогою цих методів. Злочинна поведінка, яка зумовлюється антисоціальною спрямованістю особистості, може найбільш ефективно корегуватись саме психотерапевтичними заходами, в той час як тільки загальноприйнятими («традиційними») методами ресоціалізації досягти цієї мети неможливо.

За допомогою цих методів засуджені рецидивісти можуть навчитися більш адекватному реагуванню на життєві ситуації, що поступово закріпиться у нових соціально прийнятних установках, відбудеться формування нових соціально корисних цінностей, особистісних рис, зацікавлень у процесі самореалізації через самовдосконалення, позитивне спілкування, працю, творчість, релігійну діяльність тощо.

Таким чином, з позиції соціальної психології визначаємо ресоціалізацію як складно організований багатоплановий процес активної взаємодії всіх її учасників (засуджених, адміністрації, представників державних та недержаних організацій, родичів засуджених), спрямований на перебудову психологічних механізмів, що визначають антисоціальну спрямованість особистості, з метою формування у неї соціально позитивних установок.

Список використаних джерел

1. Низовець О. М. Соціально-психологічна підготовка неповнолітніх до звільнення: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Київ, 2015. 22 с.

2. Сорока А. В. Психологічні особливості соціалізації і ресоціалізації особистості після відбування терміну покарання: монографія. Харків: ФОП Бровін О. В., 2018. 400 с.

3. Суліцький В. В. Психологічні основи ресоціалізації засуджених. Горлівка, 2011. 263 с.

4. Allen D. F., D'Alessandro M. F., Bethell K. A. Resocialization intervention model in the prison - the family: people helping people project. *Social International Journal*. 2017. № 1 (4). P. 113–119.

Посунько Володимир Анатолійович,
здобувач вищої освіти Академії Державної пенітенціарної служби
Мірошніченко Оксана Миколаївна,
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Академії Державної пенітенціарної служби

ПСИХОДИНАМІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ ПСИХІКИ ОСОБИСТОСТІ

Психодинамічна концепція захисних механізмів нині розглядається професіоналами під різними теоретичними поглядами, велике значення має розуміння розвитку і психологічного функціонування особистості. Велика кількість емпіричних досліджень продемонстрували вплив захисних механізмів психіки особистості на загальне функціонування та психологічний добробут, організаційні процеси особистості, результати лікувального процесу тощо. У даній концепції захисні механізми визначаються як автоматичні психологічні механізми, що опосередковують реакцію людини на емоційні конфлікти, на внутрішні або зовнішні стресори [1]. Дана концепція широко вивчалася у психоаналізі Зігмундом Фройдом [2]. Після століття клінічної та теоретичної роботи та чисельної кількості емпіричних досліджень оцінка захисних механізмів була включена у критерії оцінки захисних механізмів довідника DSM-IV [3]. Основний внесок до цього підходу з вивчення захисних механізмів зробила теорія захисної адаптивності та ієрархічної організації захисних механізмів, що була запропонована Ваїлантом [4]. У своїй праці Ваїлант описав клінічні нюанси захистів, які діють у реальному житті, можуть повторюватись час від часу, виникають ситуативно. У своїх лонгітюдних дослідженнях, продемонстрував еволюцію захисних механізмів протягом життєвого циклу. У той же час Перрі запропонував вичерпну та перевірену методологію оцінки захисних функцій людини, за-

сновану на всій ієрархії захисних механізмів, з розробкою рейтингових шкал захисних механізмів (DMRS) [1]. Та для розуміння функціонування людини із включенням захистів, можна використовувати сім широковідомих рівнів захисту як загальноприйняту ієрархічну організацію захисних механізмів [5]. Рівні захисту відрізняються один від одного захисною функцією та рівнем адаптивності, використовуючи їх інтерпретацію можна зрозуміти які найчастіше використовуються захисні патерни, що показують, яка захисна функція частіше активується у відповідь на внутрішні конфлікти або зовнішні стресори. Але ж використовуючи дану класифікацію, ми отримуємо лише поверхневі уявлення про особистість. Тому для більш повного вивчення доцільно використовувати діагностичну методику зі шкалами DMRS Perry, що описують тридцять захисних механізмів.

Ці тридцять захисних механізмів входять до основної ієрархії, що описує сім організованих рівнів захисту, кожен із яких має деякі спільні функції, спільні у тому, що всі вони захищають людину від стресу, тривоги чи відчуття загрози з боку внутрішніх чи зовнішніх джерел. Окрім семи рівнів захисту існує нульовий рівень, який описує захисну дисрегуляцію або так званий рівень психотичного захисту. Рівні захисту можуть бути додатково організовані в три захисні категорії з однаковим ступенем зрілості, що часто використовуються для невеликого опису індивідуального захисного функціонування. Три захисні категорії, від найменш до найбільш адаптивних включають незрілі, невротичні та зрілі категорії захистів. Незріла захисна категорія є найчисленнішою і включає всі механізми захисту, що відносяться до дій, заперечення та спотворення образу. Цю оборонну категорію можна поділити на дві підкатегорії. Перша називається депресивними захистами і включає в себе відігрывання, скарги на відмову від допомоги, пасивну агресію, розщеплення образу себе, знецінення образу себе, проєктивну ідентифікацію, проєкцію, розщеплення образу іншого та знецінення образу іншого. Друга підкатегорія - це не депресивні захисти, що включають в себе заперечення, раціоналізацію, аутистичну фантазію, всемогутність, ідеалізацію образу себе та ідеалізацію образу інших. Велика опора на незрілі захисти інформує про захисну вразливість суб'єкта та його недостатню поінформованість як про емоційні, так і про когнітивні сторони

внутрішніх конфліктів або зовнішні стресові ситуації. Дані захисти пригнічують усвідомлення неприйнятних ідей, почуттів та дій, ігноруючи їх, щоб захистити себе від відчуття загрози.

Невротична захисна категорія представляє собою середній рівень адаптивності і включає всі захисти, що відносяться до невротичного і obsесивного рівнів захистів. Високе використання захистів середнього рівня визначає здатність людини справлятися з емоційною чи когнітивною стороною внутрішніх або зовнішніх стресорів, з якими можна впоратися по одному. Ці захисти допомагають людині утримувати у підсвідомості або ігноруючи ті частини конфлікту, які викликали б нестерпну тривогу, якби сприймалися як цілісний психологічний досвід. І нарешті, категорія зрілого захисту відповідає високоадаптивному рівню захисту і включає найбільш адаптивні захисні механізми, які перетинаються з так званими позитивними копінг-стратегіями в інших наукових теоріях. Високе використання зрілих захистів сприяє інтегрованому та усвідомленому переживанню почуттів, ідей, бажань та думок, пов'язаних із внутрішнім конфліктом або зовнішньою стресовою ситуацією. Ці захисти допомагають людині справлятися з її стресовим досвідом, усуваючи внутрішню чи зовнішню причину дистресу.

Захисні механізми Перрі поділяє на такі:

1) рівень високоадаптивного захисту: приналежність, альтруїзм, антиципації, гумору, самоствердження, самоспостереження, сублімації та придушення;

2) рівень нав'язливого захисту: ізоляція афекту, інтелектуалізація та знищення;

3) рівень невротичного захисту: витіснення, дисоціації, формування реакції та зміщення;

4) незначний рівень захисту, що спотворює імідж: девальвація, ідеалізація, всемогутність,

5) рівень захисту від заперечення: заперечення, раціоналізація, проєкції та аутистичну фантазію;

6) основні рівні захисту, що спотворюють образ: розщеплення власного образу, розщеплення образу іншого і проектна ідентифікація;

7) рівень захисту від дій: пасивна агресія, скарга з відмовою на поміч, відігрівання.

Вивчення захистів за допомогою підходу DMRS полягає в тому, що він розкриває психологічну функцію, що стоїть за використанням захисних механізмів, розкриває несвідомі мотиви захисту себе від нестерпних емоційних переживань. Як наприклад, це може бути потреба зняти гнів, загроза зниження самооцінки, сором провини, що людина зазнає при зіткненні з неприйнятними думками та багато інших. Кожна з цих тридцяти захисних функцій передбачає, які внутрішні конфлікти переживає індивід і наскільки адаптивна його захисна функція. Тому в у своїй кваліфікаційній роботі ми будемо опиратись саме на цю класифікацію захисних механізмів психіки.

Список використаних джерел

1. Perry J. C and M Bond. *Change in defense mechanisms during long-term dynamic psychotherapy and five-year outcome*. 2012. Am. J. Psychiatry 169, P. 916–925.
2. Freud S. «*The neuro-psychoses of defence*» in *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud (1893–1899)* Early Psycho-Analytic Publications, 1894. Vol. 3.
3. Cramer P. Defense mechanisms: 40 years of empirical research. J. Pers. Assess. 97, 2015. P. 114–122.
4. Vaillant G. E. *Ego Mechanisms of Defense: A Guide for Clinicians and Researchers*. Washington.
5. American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 4th Edn. Washington, DC. 1994: American Psychiatric Association.

Разумейко Наталія Сергіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри педагогіки
Академії Державної пенітенціарної служби

Ткаченко Олександр Григорович,

кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри підвищення
кваліфікації персоналу органів, установ виконання покарань
та слідчих ізоляторів ДКВС України
Академії Державної пенітенціарної служби

ПРОБЛЕМИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Реформування пенітенціарної системи, гуманізація практики виконання кримінальних покарань, перенесення уваги на соціальні аспекти процесів відбування покарання та звільнення з місць

позбавлення волі зумовили активне вивчення в Україні проблеми ресоціалізації злочинців. Зважаючи на соціальні та психологічні особливості розвитку, особливої актуальності набуває питання ресоціалізації неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі.

Процес ресоціалізації засуджених у сучасній науковій літературі розкривається на межі різних галузей знань, незважаючи на чітку приналежність того чи іншого дослідження до певної науки. Так, філософські, правові, психологічні, педагогічні, соціологічні аспекти процесу ресоціалізації у міцному переплетінні, але з домінантністю на одному з них, представлені в усіх сучасних дослідженнях, провідними з яких для нас стали праці з права (В. Трубніков, О. Бандурка, Д. Ягунов,), психології (Я. Гошовський, Н. Савчук), педагогіки (Г. Радов, В. Кривуша, О. Беца) соціальної роботи (М. Галагузова М. Фірсов, В. Проскура) та, безпосередньо, соціальної педагогіки (С. Горенко, В. Лютий, А. Капська).

Вітчизняні науковці, які стояли у витокі розробки проблеми ресоціалізації в пенітенціарній педагогіці й пенітенціарній соціальної педагогіці, – О. Беци, Г. Радова, С. Горенка, С. Харченко та ін. Результати їхніх досліджень дають нам уявлення про ресоціалізацію як процес виправлення засудженого, формування в нього законослухняної поведінки, стимулювання становлення особистості на таку життєву позицію, яка відповідає соціальним нормам, на основі відновлення, збереження й розвитку соціально корисних якостей і відношень особистості під час виконання покарання й подальшої адаптації засудженого до умов самостійного життя на волі.

Інші дослідники в галузі пенітенціарних педагогіки і соціальної педагогіки визначають ресоціалізацію як процес повторної інтеграції (реінтеграції) в суспільство індивіда, який певний час знаходився в стані соціальної дезадаптації, під час якого відбувається набуття індивідом нового соціального статусу, поновлення соціальних зв'язків, інтеграція в основні соціальні інститути (навчання, виховання, трудова та культурно-дозвільна діяльність тощо) (В. Лютий); організований процес відновлення соціального статусу, раніше втрачених або несформованих соціальних навичок дезадаптованих неповнолітніх, переорієнтація їх соціальних установок і референтних орієнтацій за рахунок

включення в нові позитивно орієнтовані відносини і види діяльності соціально-орієнтованого педагогічно організованого середовища (Т. Бєлавина). На нашу думку, усі наведені визначення мають право на існування й у своїй сукупності відбивають сучасне уявлення про процес ресоціалізації засуджених, проте потребують деяких семантичних уточнень щодо використання стосовно окремої категорії осіб – неповнолітніх засуджених, що знаходяться в місцях позбавлення волі.

Дослідження ресоціалізації як процесу дозволив нам виділити ряд органічно пов'язаних етапів, що складають його структуру: допенітенціарна, пенітенціарна та постпенітенціарна ресоціалізація. У свою чергу, кожен етап складається з більш конкретних періодів і механізмів.

Перший етап ресоціалізації – допенітенціарний – ми визначаємо як період, який починається з моменту скоєння злочину («кульмінації» десоціалізації особистості) та арешту, продовжується в ході досудового слідства (перебування в слідчому ізоляторі) та судового процесу. Основними соціально-психологічними механізмами на цьому етапі виступають усвідомлення вини та нанесення шкоди суспільству, каяття та засудження власної злочинної поведінки. Основним змістом соціально-педагогічної (соціально-виховної) та психологічної роботи – просвітницька та виховна робота, спрямована на попередження рецидивів; загальноосвітнє навчання; заняття спортом; психологічна підтримка усвідомлення вини.

Другий, основний, етап процесу ресоціалізації – пенітенціарний – відбувається з моменту прибуття засудженого в колонію й закінчується звільненням.

Механізмами основного етапу ресоціалізації виступають адаптація до умов позбавлення волі, виховання, перевиховання, виправлення та самовиховання, підготовка засуджених до звільнення, що відбуваються у процесі соціально-педагогічної (соціально-виховної) та психологічної роботи за наступними напрямками: всебічне (моральне, розумове, правове, трудове, естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне, статеве) виховання; загальна середня, професійно технічна та вища освіта; участь у самодіяльних організаціях та самоврядуванні; звернення до релігії як засобу виправлення; суспільно корисна праця; дотримання режиму й самодисципліна; психологічна допомога (корекція негативних і девіантних якостей

особистості, нейтралізація негативних соціально-психологічних явищ у концентрованому середовищі правопорушників, надмірного звикання до умов ізоляції від суспільства тощо); підтримка соціально корисних зв'язків із сім'єю, друзями, колегами тощо; залучення громадськості та формування з її числа піклувальних рад та батьківських комітетів; попередня підготовка засуджених до звільнення (забезпечення контролю і зворотного зв'язку між установою виконання покарань та сім'єю, місцевими органами влади, регіональними центрами зайнятості населення, навчальними закладами щодо побутового та працевлаштування на волі) та ін.

І, нарешті, третій, поступовий етап ресоціалізації неповнолітніх засуджених починається, коли неповнолітній уже потрапляє на волю. Провідними механізмами процесу ресоціалізації на цьому етапі виступають соціальна реабілітація та соціальна адаптація, які відбуваються разом або з відносною послідовністю. Основним змістом соціально-педагогічної роботи на цьому етапі виступає соціально-педагогічний патронаж неповнолітніх, звільнених із колоній, спрямований на відновлення або ж встановлення соціально корисних відносин і статусу; вирішення проблем забезпечення житлом, продовження освіти, професійного навчання, працевлаштування; корекцію індивідуальних рис, що заважають соціальній адаптації; захист прав і представлення інтересів звільненого; нейтралізацію негативного впливу соціального середовища; здійснення психологічної підтримки; закріплення досягнутих у процесі виконання покарання позитивних результатів і досягнення цілей ресоціалізаційного процесу.

Цей етап повної й остаточної ресоціалізації, результатом якої повинна стати реінтеграція (повторна інтеграція в суспільство) з метою подальшої соціалізації неповнолітнього, перерваною злочином і відбуванням покарання в місцях позбавлення волі.

Висновки. Процес ресоціалізації неповнолітніх засуджених набуває великого значення у період реформування кримінально-виконавчої системи. А тому виникає необхідність більш глибокого вивчення досліджуваного поняття як на теоретичному, так і практичному рівні.

Список використаних джерел

1. Впровадження альтернативних видів кримінальних покарань в Україні: посібник / за ред. О. В. Беци. Київ: МП Леся, 2003. 116 с.

2. Кривуша В. І. Особливості ресоціалізації неповнолітніх злочинців. Київ: МП Леся, 2000. 140 с.

3. Сила Т. І. Міждисциплінарний зміст поняття «ресоціалізація». *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Т. XIII, Ч. 1. Київ: 2011. С. 382–389.

Рябініна Олена Володимирівна,

доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін соціально-психологічного факультету Національного університету цивільного захисту України;

Харламов Михайло Іванович,

доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін соціально-психологічного факультету Національного університету цивільного захисту України

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ РОДИН В УКРАЇНІ

У сучасних умовах військового стану особливого значення набувають процеси соціального захисту родин в Україні. Визначальне значення в забезпеченні життєдіяльності родин в Україні на сучасному етапі має державна економічна й соціальна політика, від якої залежать зайнятість населення в сферах суспільної праці, а також добробут і доходи родин. До теперішнього часу склалися чотири основні форми державної допомоги родинам, що мають дітей: 1. Грошові виплати родині на дітей і у зв'язку з народженням, утриманням і вихованням дітей (допомоги й пенсії). 2. Трудові, податкові, житлові, кредитні, медичні й інші пільги родинам з дітьми, батькам і дітям. 3. Безкоштовні видачі родині й дітям (дитяче харчування, ліки, одяг і взуття, харчування вагітним жінкам і інше). 4. Соціальне обслуговування родин (надання конкретної психологічної, юридичної, педагогічної допомоги, консультування тощо).

Під час повномасштабної агресії Російської Федерації з'явилася ще одна соціальна допомога для тимчасово переміщених осіб з небезпечних територій та територій, де ведуться бойові дії. В Україні усе більше людей потребують допомоги держави. Старіння населення також збільшує число одержувачів пенсій. Важкими демографічними й соціальними наслідками загрожують збільшення числа неповних родин, розширення масштабів соціального сирітства, злочинності, алкоголізму, наркоманії, проституції.

У зв'язку із цим основними завданнями соціального захисту держави для родин є: реалізація встановлених законом соціальних прав і мінімальних соціальних гарантій громадянам насамперед в області пенсійного забезпечення, соціального обслуговування, матеріальної підтримки родин з дітьми тощо; адаптація системи соціального захисту до соціально-економічних умов, що змінюються, включаючи розвиток мережі установ соціального обслуговування, розширення переліку надаваних населенню соціальних послуг, підтримку недержавних форм соціальної допомоги, підготовку кадрів соціальних працівників; удосконалювання організації соціального захисту на основі формування соціальних технологій, диференційованого підходу до різних категорій населення й типам родин, адресної соціальної допомоги; широке використання активних форм соціальної підтримки населення (психологічна реабілітація, адаптація, сприяння самореалізації й самозабезпеченню, професійній орієнтації тощо).

Основними принципами соціального захисту родин є: пріоритет прав і інтересів дитини, всебічний розвиток і повага його людського достоїнства; повага прав батьків, об'єктивна й компетентна оцінка ситуації в родині з боку соціальних служб; дотримання конфіденційності з боку соціальних працівників при роботі з родиною за умови відсутності ризику насильства над дітьми; обґрунтоване використання влади й контролю; облік несприятливих факторів у родині, підхід з позиції ризику тощо.

Для рішення конкретних завдань соціального захисту родин ширше має застосовуватися програмно-цільовий метод. Зокрема, мають бути розроблені цільові програми: «Психологічна допомога родинам, що постраждали під час агресії Російської Федерації», «Доступне житло для родин» «Діти з особливими потребами», «Діти сироти», «Діти війни» «Розвиток індустрії дитячого харчування», «Планування родини» тощо.

Разом з тим життя показало, що необхідно якнайшвидше внести в дію нові державні стандарти соціального обслуговування родини й дітей, тому що багато програм не виконуються з об'єктивних чи суб'єктивних причин. У цей час склалося й діє кілька моделей соціального обслуговування родини. А саме: державні соціальні служби, змішані служби, волонтерські служ-

би, комерційні служби, що працюють самостійно або при благодійних фондах, релігійних і громадських організаціях.

Перелік державних послуг містить у собі: соціально-побутові послуги; матеріальна й натуральна допомога; соціально-правові послуги; соціально-реабілітаційні послуги; психологічні; педагогічні послуги; соціально-медичні послуги. Діяльність соціальних служб у справах родин це один, з механізмів регулювання шлюбно-сімейних відносин у рамках соціальної роботи з родиною, основна мета якого забезпечити оптимальне виконання родиною її різноманітних функцій, насамперед терапевтичної, виховної, репродуктивної; вона має сприяти вдосконалюванню внутрішньо родинних відносин, гармонійному розвитку особистості подружжя і їхніх дітей, стабілізації шлюбу, а також сприяти самотнім особам у створенні родини.

Організаційно соціальна служба родини являє собою мережу установ консультативного типу. Основне завдання працівників соціальних служб – допомогти члену родини (незалежно від віку й соціального стану) усвідомити проблему, що заважає його нормальній життєдіяльності, за допомогою використання методів соціально-психологічного, соціально-педагогічного, соціально-економічного й іншого методів соціальної роботи.

Суходоля Юлія Олегівна,

аспірантка кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету

ЗАГАЛЬНОПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Якщо ви не можете мати емпатію
та мати ефективні стосунки, то незалежно від того,
наскільки ви розумні, ви не зайдете дуже далеко.*

Деніел Гоулман

Соціальний інтелект як суспільне явище має складну структуру, пов'язану з специфічною здатністю людини взаємодіяти з іншими людьми, передбачати їх поведінку, здатність обробляти соціальну інформацію. Він сприяє тому, що людина стає здатна адаптуватися до нових викликів та навіть неочікуваних змін у її житті. На думку Г. Олпорта, соціальний інтелект – це особливий природний дар, який забезпечує правильне оцінювання людей,

їх прогнозування, що забезпечує адекватне пристосування у соціумі та безконфліктні відносини з іншими [5].

Соціальний інтелект є провідною складовою процесу інтеграції особистості в суспільне життя соціуму. Її становлення як учасника процесів комунікації відіграє важливе значення у самореалізації особистості в цілому та її здобутках у професійній діяльності [3].

Проблема соціального інтелекту розроблялась та широко висвітлювалась такими вченими, як Г. Айзенк, Дж. Гілфорд, Г. Олпорт, Е. Торндайк та ін. Ці дослідження здійснювались у двох основних напрямках. Перший ґрунтувався на ідеї цілісності інтелекту і був представлений в роботах Г. Айзенка, Ж. Піаже, Е. Торндайка та ін.

Торндайк Е. сформулював концепцію соціального інтелекту для позначення «передбачення в міжособистісних стосунках». Він розглядав соціальний інтелект як «здатність розуміти інших людей і діяти розумно щодо інших» [8].

На думку Г. Айзенка, соціальний інтелект є результатом розвитку загального інтелекту під впливом соціокультурних умов. Іншими словами, здатність особистості використовувати психометричний інтелект для адаптації до вимог суспільства [6].

Таким чином, вчені першого напрямку визначають соціальний інтелект як складову загального інтелекту, яка визначається як здатність до практичного мислення або до особливої форми соціальної адаптації.

Другий напрям був сфокусований на розгляді множинних сторін інтелекту. Він був представлений Дж. Гілфордом, Г. Олпортом та ін. Наприклад, Г. Олпорт зазначав, що соціальний інтелект є дотичним більше до поведінкових, аніж до операціональних конструктів. На його думку, соціальний інтелект характеризується підтриманням чіткого балансу поведінки особистості і забезпечує її прихильність у ставленні до людей [5].

Згідно з науковими доробками Дж. Гілфорда, соціальний інтелект об'єднує і регулює когнітивні процеси, що пов'язані з відображенням соціальних об'єктів. Його дослідження поклали початок вимірювання такого соціального конструкта як «соціальний інтелект» [7].

Інший підхід до проблеми соціального інтелекту був презентований у низці подальших наукових досліджень, результати яких дали змогу запропонувати визначення соціального інтелекту як здатності особистості, що складається з комплексу її інтелектуальних, комунікативних, особистісних і поведінкових рис [1-2]. Таким чином, соціальний інтелект за цим напрямком визначається як особлива здатність особистості забезпечувати свої знання, орієнтацію і адаптацію до соціальної реальності.

Узагальнення результатів зазначених вище досліджень дає нам змогу зробити висновок, що соціальний інтелект є винятковою здатністю особистості встановлювати зрілі, конструктивні стосунки з іншими людьми. Це дає нам можливість запропонувати робоче визначення соціального інтелекту – це динамічний набір соціальних рис особистості, які визначають адекватність розуміння нею процесу спілкування, поведінки і стосунків людей.

На наш погляд, це визначення буде більш повним, якщо врахувати той факт, що особистість з розвиненим соціальним інтелектом, яка має адекватний набір соціальних і особистих рис (доброзичливість, відкритість, легкість спілкування), стає привабливою для інших. При цьому, вона підвищує свою самооцінку, самоповагу, відчуває свою корисність і необхідність свого оточення. І це стає стимулом для її подальшого самовдосконалення.

Потрібно зазначити, що соціальний інтелект, на відміну від емпатії, не є вродженою здатністю, а набутою. Ґрунтовно він починає формуватися ще у шкільному віці, що характеризується розвитком кола спілкування школяра, його соціальної чутливості, здатності розуміти сутність взаємин з однолітками, здатності емпатувати, а також бути резистентним до переконань інших людей, що складає основу соціального інтелекту [4].

Дослідники раннього дитинства вважають, що неможливо говорити про можливість досягнення високого рівня соціального інтелекту в цьому віці, не заперечуючи існування передумов для його розвитку у дітей. Такими передумовами є: соціальний досвід, необхідність нових стосунків з важливими дорослими, зміни соціальної ситуації розвитку. При цьому, взаємодія у шкільному класі (з однолітками) та у сім'ї (з батьками) засобами особистісного спілкування стає найважливішою умовою для ефективного розвитку соціального інтелекту молодших школярів.

За результатами досліджень формування соціального інтелекту у молодших школярів (в аспекті його зв'язку з їх адаптаційними можливостями), можна зробити висновок про більшу важливість соціального інтелекту для досягнення ними життєвого успіху, аніж їх академічних здібностей. При цьому, соціальний інтелект молодших школярів розглядається як їх комунікативний та особистісний потенціал, що забезпечує успішну соціальну адаптацію, і оцінюється за такими критеріями: емоційно-мотиваційними, пізнавальними та поведінковими. Емоційно-мотиваційні критерії включають самооцінку, рівень розвитку емпатії, мотивацію взаємодії; пізнавальні – загальні пізнавальні здібності, розуміння себе і партнера по комунікації, сутності комунікативної ситуації, прогнозування розвитку ситуації і поведінки партнерів по спілкуванню; поведінкові – конструктивні навички і способи моделювання власної поведінки та впливу на партнерів по спілкуванню задля зміни їх поведінки.

Список використаних джерел

1. Альохіна Н. В. Соціальний інтелект в структурі соціальної компетентності фахівців фармації. *Вісник Харківського національного університету ім. В. М. Каразіна*. № 1046, 2013. С. 60–63.
2. Гончарова-Горяньська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. *Рідна школа*. № 7–8, 2004. С. 71–74.
3. Лунева О. В. История исследования социального интеллекта. *Знание. Понимание. Умение*. № 4, 2008. 181 с.
4. Ляховець Л. О. Соціальний інтелект: поняття, функції, структура / Л. О. Ляховець. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Сер.: Психологічні науки. Вип. 114, 2013. С. 130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPH_2013_114_28 (дата звернення: 26.09.2022).
5. Allport G. W. The Nature of prejudice. Reading, MA: Addison-Wesley Pub, 1979. 223 p.
6. Eysenck H. J. The structure and measurement of intelligence. New York: Springer-Verlag, 1979. 117 p.
7. Guilford J. P. The Nature of Human Intelligence. New York: McGraw-Hill, 1967. 153 p.
8. Thorndike E. L. Theory of mental and social measurements, 1904. 6 p. URL: <https://bit.ly/3E2ihNI> (дата звернення: 26.09.2022).

Шамрук Наталія Борисівна,

кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри
теорії та історії держави і права, конституційного права
Академії Державної пенітенціарної служби

Денисенко Катерина Вікторівна,

кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри
адміністративного, цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА НЕПОВНОЛІТНІХ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Будь-які запобіжні заходи спрямовані на усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочину. При їх застосуванні криміналістична практика в основному орієнтується на злочинця, хоча у п. 25 «Віденської декларації про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики ХХІ століття» держави - члени ООН визначають, що «всеосяжні стратегії попередження злочинності на міжнародному, національному, регіональному і місцевому рівнях повинні торкатися корінних причин та факторів ризику, пов'язаних зі злочинністю та віктимізацією, за допомогою проведення відповідної політики у соціально-економічній області, а також у галузі охорони здоров'я, освіти та правосуддя» ООН наполегливо закликає всі держави-члени до «розробки таких стратегій, враховуючи визнані успіхи ініціатив у галузі попередження в багатьох державах і висловлюючи впевненість у тому, що масштаби злочинності можуть бути скорочені за допомогою застосування нашого колективного досвіду та обміну ним» [1].

Таким чином, пропонується повернути сферу застосування профілактичних заходів в діаметрально протилежну сторону – від злочинця до жертви, що дозволить суттєво покращити зміст попереджувальної діяльності.

Профілактика віктимізації – це специфічна діяльність соціальних інститутів, спрямована на виявлення, усунення або нейтралізацію чинників, обставин, ситуацій, які формують віктимну поведінку та обумовлюють вчинення злочинів; виявлення груп ризику і конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності з метою відновлення або активізації їх захисних властивостей; а також розробка або вдосконалення вже наявних спеціальних засобів захисту громадян і конкретних осіб від злочинів [2, с. 287].

Оскільки сучасні діти у майбутньому стануть активними громадянами нашої держави, то їх виживання, захист і розвиток повинні стати неодмінною умовою розвитку людства у майбутньому. Тому віктимологічна профілактика у середовищі неповнолітніх потерпілих є особливо актуальною. Однак, тривалий час основні зусилля держави і суспільства були спрямовані на влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, а не на усунення причин цього явища – попередження жорстокого поводження з дітьми та ігнорування їх основних потреб, що значно знижувало ефективність всіх зусиль. Програми профілактики бездоглядності та правопорушень неповнолітніх, що приймалися раніше і приймаються зараз, не вирішують проблеми, а лише намагаються відшукати шляхи ліквідації наслідків. Незважаючи на будівництво нових притулків для дітей та створення розгалуженої системи центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, число «соціальних сиріт» збільшується з року в рік. Для їх прилаштування потрібно будувати нові соціальні установи, а цей процес може стати нескінченим, поки держава і суспільство від боротьби зі наслідками – бездоглядністю, не переорієнтувалася на усунення причин соціального сирітства – внутрішньо сімейної віктимізації неповнолітніх [3, с. 21].

Відповідно до законодавства можна позбавити батьків їх прав або обмежити в цих правах, але не можна зобов'язати пройти лікування від алкоголізму (наркоманії), або курс соціально-психологічної реабілітації. Тобто закон дозволяє відібрати дитину у батьків, але не дає правових механізмів для втручання органів держави у справи сім'ї для захисту порушених прав і законних інтересів дітей на початковому етапі розвитку кризи сім'ї, коли їй ще досить легко допомогти. Таким чином, захистити дітей від насильства в сім'ї, використовуючи традиційні заходи цивільно-правового та кримінально-правового характеру, в сучасних реаліях неможливо. Наслідком орієнтації держави виключно на подібні заходи стане те, що допомога жертвам буде можливою лише за фактом насильства, коли останнє вже спричинило тяжкі наслідки. Отже, держані інституції змушені витрачати значні кошти для неефективного виховання осиротілих дітей, а тому державі необхідно створити спеціальний правовий механізм захисту порушених прав і законних інтересів

дітей всередині сім'ї на початковому етапі кризи сімейних відносин, який потрібно поєднати з комплексом корекційно-реабілітаційних заходів.

Вчені, зокрема Т. В. Варчук та К. В. Вишневецький, виділяють два етапи віктимологічної профілактики:

- перший – допомога потерпілим у відновленні їх прав;
- другий – виявлення потенційних жертв для надання їм рекомендацій, що покликані унеможливити реалізацію ними власних віктимних якостей.

Автори зазначають, що завдання віктимологічної профілактики на першому етапі на державному рівні не реалізується. Це пов'язане з тим, що держава, яка не захистила кожну конкретну людину від злочину (не розкривши злочин і не викривши винного), не виконує взятий на себе обов'язок і зобов'язана компенсувати потерпілому заподіяну шкоду. Але цього, на жаль, не відбувається... [4, с. 143].

У п. 27 «Віденської декларації про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики ХХІ століття» закріплене прагнення світової спільноти щодо прийняття «... де це доречно, національних, регіональних та міжнародних планів дій на підтримку жертв злочинів, таких як: механізми посередництва та реституційного правосуддя, що будуються на повазі прав, потреб та інтересів потерпілих, правопорушників, громад і всіх інших сторін» [1].

Так, Спеціальною робочою групою ООН розроблено текст Декларації «Про основні принципи використання програм відновного правосуддя в кримінальних справах», який був прийнятий в якості проекту Комісією ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя у квітні 2000 р., а в липні 2000 р. текст «Основних принципів...» був схвалений Резолюцією № 2000/14 Економічної і соціальної ради ООН.

Відповідно до національного законодавства різних країн, існують дві основні моделі відновного правосуддя, які і визначають на якому етапі кримінального судочинства використовуються окремі програми відновного правосуддя – медіація між потерпілими та правопорушниками, конференції та кола примирення. На основі «Основних принципів використання відновного правосуддя у кримінальних справах», прийнятих ООН, програми відновного правосуддя можуть використовуватися на

будь-якому етапі кримінального судочинства відповідно до національного законодавства.

Втім, законодавства різних країн мають свої відмінності, а тому відновне правосуддя може використовуватися як альтернатива, або ж як істотний компонент кримінального судочинства. Це обумовлюється різницею у законодавстві, системі кримінального судочинства, зокрема, різницею між англосаксонською системою та континентальною системою, повноваженнями поліції, прокурорів, суддів та загальним рівнем впровадження відновного правосуддя у певній країні.

Таким чином, у результаті реалізації програми відновного правосуддя в кримінальних справах: по-перше, приймається і виконується угода про відшкодування шкоди правопорушником; по-друге, реалізується план щодо змін поведінки всіх учасників злочину, виконання всіх пунктів якого контролюється посередником; по-третє, потерпілий долає шок і кризу «пост злочинного» синдрому і повертається до адекватного життя.

Програми посередництва між жертвою і правопорушником у XXI столітті отримали найбільший розвиток у США, Канаді, Великобританії, Норвегії, Фінляндії, Великобританії, Австрії, Німеччини, Франції, Бельгії, Австралії та Нової Зеландії. У Європі в інших країнах були зроблені перші кроки у вигляді пілотних проєктів, найчастіше досить цікавих. Тут можна назвати Данію, Швецію, Нідерланди, Люксембург, Ірландію, Іспанію та Італію. Особливої уваги заслуговує Польща, де по завершенні експериментального періоду програми медіації міцно корінілися, почали успішно діяти і були прийняті на рівні національного законодавства. Інші країни Центральної та Східної Європи також започаткували втілення своїх ініціатив і, безсумнівно, мають великий потенціал. Мова йде про Чехію, Росію, Словенію та Албанію. Організації або проєкти відновного правосуддя знаходяться на стадії запуску в Болгарії, Угорщині та Румунії.

Список використаних джерел

1. Віденська декларація про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики XXI століття. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_443 (дата звернення: 12. 09. 2022).
2. Криминология: учебник / под ред. проф. В. Д. Малкова. 27е изд., перераб. и доп. Москва, 2006. 528 с.

3. Майоров А. В. Виктимологическая профилактика в отношении несовершеннолетних. *Правопорядок: история, теория, практика*. 2013. № 1 (1). С. 20–23.
4. Варчук Т. В., Вишневецкий К. В. Виктимология: учеб. пособ. Москва: Закон и право, 2008. 191 с.

Demianenko Yuliia Oleksandrivna,
PhD in Psychology, Associate professor,
Associate professor of the Department of Psychology
of the Academy of the State Penitentiary Service

Shmelova Rymma Ihorivna,
Junior researcher of the Department of Scientific
Activity and International Cooperation
of the Academy of the State Penitentiary Service

MOTIVATIONAL COUNSELING IN THE CONTEXT OF SERVICE DUTIES PERFORMANCE OF PENITENTIARY OFFICERS

The modern system of the criminal and executive service imposes special requirements for communication competencies of personnel, since communication is the main professional activity of the penitentiary officers, and it is one of the leading methods of influencing the convict's personality.

Scientists point out informative, cognitive, controlling and developing functions of exchanging emotional and mental states. Through these functions, and due to their correct use, an educational and resocializing influence is realized on a person serving a sentence.

To influence a person, as well as to understand a person can be done, using three channels of communication: direct, indirect, controlled indirect one. Direct communication involves the transfer of information in an explicit form. Indirect communication involves active observation of the interlocutor and addition of information received directly. A controlled indirect channel involves messages that appear to have been unintentionally expressed, when in fact they were intentionally expressed. The skills of analyzing information received from all channels enable versatile and effective perception of the individual.

Communicative, interactive, perceptive aspects of communication are distinguished, which are interconnected. In everyday life, special attention is paid to the communicative side of communication, the fullness of information content of the interaction context, but

information by itself is not enough for effective communication, it is also necessary to be able to convey what is desired to the interlocutor. The main goal of a criminal enforcement officer is to instill certain beliefs in convicts so that these beliefs become the basis of the person's actions. Therefore, it is very important that the person providing the information shares his/her beliefs and confidently conveys them to others. For this, the communicator has to realize and re-realize what has been presented. He/she should consider the situation of communication as a problematic speech, in which some mental task is posed that is solved together, because if the listener independently approaches the solution of the problem, over time they begin to perceive it as their own and more actively participate in communication. That is, the employee should consider communication with the convict as dialogic in form and character.

Today, in the work of the penitentiary officer, the practice of motivational counseling meets the specified requirements. It is analysed as a planned and deliberate (intentional) way of communicating with customers that reduces resistance and encourages customers to find solutions to their problems on their own. Confrontation of problems with this method of communication is considered as a goal, and not as a way of working. It involves identifying and mobilizing an individual's internal values and goals to stimulate behavior change. In the course of communication, an impulse to change should arise and it should come from the convict's own motives, and not be imposed from the outside.

Motivational counseling is aimed at identifying, clarifying and overcoming ambivalence and analyzing the advantages and disadvantages of a new model of behavior. On our opinion, the most important thing is that readiness for change is not a personal quality of a person, but a result of interpersonal communication, although all decisions must be made by the client independently. The personnel only prompt the convict to think, and in the future, to change his behavior in making a decision. In order to achieve such a result, the officer must adhere to the following principles:

- unconditional acceptance of the client and his beliefs, which are currently inherent to him;
- establishing feedback for mutual understanding;

- support in analyzing alternative solutions without moralizing and imposing one's own opinion;
- stimulation for thinking and reflection;
- respect for the right to choose.

For the effective implementation of motivational counseling in the practice of professional communication with convicts, personnel should stimulate the development of the ability to ask open-ended questions, during the conversation, support and encourage the interlocutor to exchange thoughts and views through the development of the ability to reflective listening and reflection, the skills of summarizing and generalisation of the received information.

Thus, we can make a conclusion that motivational counseling skills will come in handy when establishing contact and cooperation with convicts, which will contribute to correction and resocialization of convicts.

СЕКЦІЯ 9

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬНОМУ ВИМІРІ

Грабар Наталя Григорівна,

доктор наук з соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту
Державного біотехнологічного університету

СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА ДУХОВНОСТІ: КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ НА ПРОТИДІЮ ЛИХОСЛІВ'Ю

Нині відбувається закономірний процес переходу людства в нову якість: від «людини розумної» до «людини духовної». Керуючись в будь-якій ситуації системою цінностей, що ґрунтовані на моральних принципах, можливо віднайти гармонію у відношеннях з природою і з оточуючими людьми. Культура спілкування – складова духовної культури, що за своїм змістом і способами реалізації представлена тими духовними цінностями, які є основою гуманістичного контексту спілкування людей.

На сьогодні все актуальніше постає питання взаємодії між людьми. Ймовірність формування гармонійно розвиненої особистості без інтелектуально-естетичного впливу мови безперечно неможливе, попри і воєнні дії та стресові ситуації. Повсякдення свідчить про низьку культуру спілкування у суспільстві.

Зазначимо, що слово у спілкуванні буває животворчим і руйнівним. Воно може об'єднувати і роз'єднувати людей, приносити задоволення або прикрощі, нещастя. Все залежить від того, яка інформація передається за допомогою слова і як це роблять її відправники. Слово відбиває внутрішню культуру людини, є її характеристикою. Пауло Коельо у книзі «П'ята гора» зазначає: «З усіх видів смертоносної зброї, які здатна придумати людина, найстрашніше, найсильніше – слово. Кинджали та списи залишають сліди крові, стріли видні на відстані. Отруту можна знайти завчасно й уникнути смерті. Слово ж знищує непомітно» [3].

І хоча дехто вважає, що в такий час не до культурної лексики, але ж етимологія за М. Реріхом слова культура (поєднання «культ» та «ур») – це культ світла, тобто й животворність слова, просвітлення. Чи потрібно нам те лихослів'я, що заповонило

інформаційний простір, буденність вулиць... І так лиха багато, закам'янілих слів, образ [2].

Нині, коли виробляється новий тип світової духовної комунікації, коли українська культура стає повнокровною частиною світових культурних надбань, особливо важливим є впровадження української мови в світовий інформаційний простір, відновлення втрачених ланок і встановлення цілісності її структури.

Культура спілкування українців свій початок бере з прадавнини. В Україні лайливі слова ніколи так часто не звучали, зокрема в родині, як у росіян. Українців, змалечку наставляли, що «лайка – це гріх» (*«не лайся, бо ніч у хаті»*), вважалося непристойно лихословити при жінках та дітях. Схиляємось до думки О. Язвінської, яка зазначає: «У козацькі часи лайка українців, звісно ж суттєво відрізнялася від тієї, яку можна почути зараз. Наші предки-українці, на відміну від росіян, не застосовували у своїй розмові лайливих слів, тобто, звичного нині «мату».

(<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle>).

Проблему лихослів'я досліджували різнобічно, особливо з позиції психології і фізичного здоров'я. Лайливі слова можна вважати шкідливою звичкою. Формування поганих, шкідливих звичок проходить, як відомо, легше, ніж добрих, до того ж вони й закріплюються міцніше. Так, А. Бойчук наводить факти, що лихослів'я здатне викликати мутагенний ефект, подібний радіаційному опроміненню. В сім'ях, де часто лаються частіше хворіють діти, а також піддаються депресивному стану. А ще їм у житті важче долати труднощі, бо бракує життєвої енергії, яку висмоктали домашні чвари, важче створити у майбутньому добру сім'ю, адже манера спілкування, нав'язана рідними, продовжиться і далі [1].

Як відомо, найголовнішим інститутом виховання людей в суспільстві є батьки, також оточення, країна в котрій ми проживаємо, мас медіа тощо. Звичайно і навчальні заклади, при будь-якому виді навчання, зокрема дистанційному. Викладачами кафедра ЮНЕСКО та соціального захисту Державного біотехнологічного університету викладається цикл гуманітарних предметів, зокрема соціологічного спрямування (Соціологія культури та дозвілля, Соціологія комунікацій, Соціологія сім'ї та особистості і ін.) на яких крім лекційного матеріалу, розробляється ме-

тодика самостійної роботи в плані розробки анкет, проєктів культурного розвитку свого регіону, написання есе, участі в різноманітних конкурсах. Все зазначене стимулює студентів до більш активного залучення до суспільного життя та безпосередньої участі, допомагає розвивати навички культури спілкування.

Отже, спілкування є складовою розвитку культури людини й суспільства взагалі. Культура спілкування постає головним атрибутом у взаємовідносинах людини і визначається її суспільною природою знаходження істини. Яким би не було складним сучасне життя, але варто слідкувати за своїм духовним здоров'ям і пам'ятати, що негативна інформація (негативні слова) ніколи не приведуть до добра.

Список використаних джерел

1. Васильченко В. Лихослів'я. Дещо про лайку. URL: <https://uain.press/blogs/lihosliv-ya-deshho-pro-lajku-1149498> (дата звернення: 26.09.2022).
2. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура. Київ, 2010. 584 с.
3. Козьмо П. Пятая гора / пер. с португ. А. Эмин. Київ, 2020. 264 с.

Доній Наталія Євгенівна,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри економіки та соціальних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної служби

ЗМАГАЛЬНІСТЬ ЯК ОДНА З УМОВ ВІТАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ В НОВІТНЬОМУ СОЦІАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

В умовах надзвичайно високої конкуренції в рамках сучасного економоцентрованого світу однією із головних екзистенціальних якостей є змагальність. На переконання ряду західних дослідників (Х. Ортега-і-Гассет, Й. Гейзінга, О. Шпенглер, В. Татаркевич та ін.), змагальність з'явилася ще на зорі людства і її можна номінувати як «найдавніша універсалія людської історії», прояв якої – у боротьбі за виживання, народження потомства і збереження роду. Змагальність стала важливим елементом людської спільноти, а згодом елементом культурних традицій та практик у багатьох народів. Дуже часто між концептом «змагальність» і давньогрецьким концептом «агон» ставлять знак рівняння і вважають словами синонімами, а тому вважають феномени, які ними позначаються також синонімічними.

Одразу зазначимо, на наш погляд, не всяка змагальність є агон. Сама назва – «агон» (давньогрец. ἀγών) – означає вольову активність, боротьбу, це енергія, що націлена на підйом і прорив, випробування чеснот, доблесті та сили, боротьба за подолання себе до переможного кінця. Агон зародився в гомерівський період серед військової аристократії грецького поліса і з часом агон став звичайним явищем, характерною рисою всього життя грецьких полісів від політики до змагань поетів, філософів, ораторів, але найчастіше численних змагань атлетів. Але головним є те, що агон передбачав змагання за правилами, згідно νομός (nomós).

Звісно що з часів Античності значення, яке вкладалося в концепт «агон», не могло залишитися незмінним. На зміну йому прийшло застосування концепту «змагальність». Змагальність є синтезом значення агону та ігрового моменту, який сам виріс з агону й набув власних специфічних рис. Тож, під змагальністю розуміємо демонстрацію сили через суперництво, за правилами що більше відповідають принципу «що не заборонено – то дозволено», заради суспільного визнання. Й саме в цьому ракурсі змагальність виходить як глибинна вітальна сила кожної людини, як готовність боротися і перемагати, що гарантує їй виживання за будь-яких викликів – природних, соціальних, екзистенційних, забезпечуючи витривалість, опір і оновлення навіть за найважчих обставин. Виключно в цьому аспекті ми можемо вести мову про те, що змагальність є умовою та важливим проявом вітальності, життєвості людини.

Нагадаймо, що вітальність є похідною від «vitality» (від лат. «vitalis» – «життєвий») та означає життєвість, життєздатність, а також, в іншому варіанті, – енергія, енергійність. Вітальність людини – «це єдність антропної тілесно-духовної організації, яка включає, по-перше, вітальність тіла, що проявляється в динамічності, рухливості індивіда, а, по-друге, вітальність розуму, психічної сфери, як зосередженість на цілісності особистості, збереження розуму, пам'яті з орієнтиром на самовдосконалення й самоорганізацію» [1, с. 101]. Вітальність завжди присутня в моменті діалогу, дискусії, коли присутній елемент боротьби двох позицій, двох думок і бажання озвучувати ці позиції та думки, вона «існує лише як постійне переміщення від життєвого Я до Іншого» [2, с. 37]. Іншими словами, вітальність є там, де є

конкуренція, де є Інший, який виводить людину зі стану самоти та змушує змагатися і боротися за самого себе.

Епштейн М. [3] переконаний, що для людини важливим є не факт вітальності, а навичка цілеспрямованого та структурованого користування вітальністю. Дослідник звертає увагу на неприємність, що людина може надзвичайно потужну вітальність швидко втратити через безцільні та неструктуровані витрати. З іншого боку, володіючи мінімальним рівнем вітальності, інша людина маючи навички структурування та знаючи алгоритм постановки й досягнення цілей може реалізуватися більш достойно. Таким чином, вітальність завдяки змагальності, яка має власні правила та обмеження, дозволяє людині витримувати натиск сучасного над динамічного та турбулентного економочентрованого соціального простору. Для сучасної людини, що стикається з кризовою реальністю, що феноменально ускладнилася, змагальність виступає як постійно діючий безумовний, природний фактор опори на власні сили, джерело безупинного розвитку і самовдосконалення. Будучи захопленою грою власних фізичних та інтелектуальних сил, людина діє відповідно до несвідомих бажань своєї сутності, яка спрямовується вітальною силою.

Щодо соціального простору, то становлення людини, будь-то соціальне чи особисте, завжди змагальне. В контексті соціальності змагальність є попередником суспільного та інтелектуального ліфта, який має сприяти саморозкриттю «суспільства слабких», дозволяючи виявити повноту представленості в соціальному просторі влади гідних і є принципом справедливості, за яким забезпечується перемога найсильнішому та найталановитішому. Змагальність, як не парадоксально, скріплює суспільство, яке завдяки їй стає стійким і гнучким одночасно. Змагальність завжди підвищує інтенсивність життя, стимулює розвиток культури і тим самим розчиняється в культурі, формуючи «культуру конкурентності та вітальності».

Отже, можемо сказати, що змагальність для людини є умовою підтримки та набуття вітальності, а стосовно суспільства змагальність можна назвати попередником гнучкої цілісності. Новітній соціальний простір невідворотно, через ще більше розгортання змагальності, ставатиме більш сильним і незалежним,

вимагаючи все більшої свободи особистості, а відтак і життєвості для людини.

Список використаних джерел

1. Доній Н. Є. Концептуально-теоретичні підходи до феномену вітальності в новітньому науковому дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2016. Сер. Філософія. Вип. 19. С. 99–104.

2. Ортега-и-Гассет Х. Миссия университета / пер. с исп. М. Н. Голубевой; ред. перевода А. М. Корбут; под общ. ред. М. А. Гусаковского. Минск: БГУ, 2005. 104 с.

3. Эпштейн М. Витальность и агрессивность. URL: <https://www.facebook.com/mikhail.epstein/posts/10153349418402722> (дата звернення: 10.05.2021).

Попружна Алла Василівна,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та соціальних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної служби

В'ЯЗНИЦЯ В МІСЬКОМУ ПРОСТОРІ ЧЕРНІГОВА

Перші відомості про в'язницю в Чернігові датуються польською добою, а саме 1628 р. [1]. Але де саме знаходилася в'язниця не жаль не відомо. Проте, завдяки дослідженням Д. Країнського [2], О. Сокальської [3], Б. Галя [4], О. Бондаря [1], В. Пальченкової [5] можемо уявити механізм формування на українських теренах Речі Посполитої мережі замкових і міських тюрем. Так, О. Сокальська наводить відомості про санкції норм Статуту Великого князівства Литовського (Статуту 1566 р.), що передбачали покарання у виді ув'язнення у вежі строком від 4 тижнів до 1 року і 6 тижнів у понад 15 артикулах. Відтак, вперше в українському праві регламентувався устрій замкових урядових в'язниць (тюремних веж) й умови відбування покарання в них. Місця ув'язнення та режим утримання для шляхти й посполитих здебільшого були різними [3, с. 58].

Зокрема, артикул 12 розділу IX «на замку в землі» й приписував воєводам і старостам мати у межах господарських замків «турми» міцнозбудовані, вкопані в землю на 6 сажнів з надійною сторожею. У нижній частині вежі в'язень був цілком ізольований від світу, йому через вікно, що, за приписом сеймової конституції 1588 р., не могло бути нижче ніж 12 ліктів від підлоги, подавалася їжа й забиралися відходи. Та ж конституція забороняла воєводам і старостам будувати у нижній тюрмі ко-

мини та будь-яким іншим чином полегшувати умови утримання під загрозою штрафу в 400 гривень.

У «верхній» тюрмі, що називалася ще «цивільним везенєм», умови утримання були не такі суворі: приміщення мало вікно, двері, ув'язненому надавалося повноцінне харчування, була можливість медичного огляду, до нього допускали священика.

Чи вміщувала фортеця Чернігова у XVI ст. такі підземелля невідомо. Адже ще у 1503 р. місто було завойоване Московією. Завойовники звели на узбіччях дитинця фортецю і розбудували передгороддя.

Завдяки дослідженням чернігівського історика О. Бондаря можливо припустити, що у якості в'язниці використовувались підземелля храмів та фортечних веж [1].

У XVIII ст. в'язниця-острог знаходилася на території фортеці, за 40 м на південь від Спасо-Преображенського собору. Це була невелика дерев'яна будівля, оточена парканом.

Опанас Шафонський у праці «Черниговского наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малой России» наводить відомості про: «острог, деревянный, где колодники содержатся» та «дом деревянный для коммандантской канцелярии и для гауптвахи» [6, с. 245].

Вже в другій половині XVIII ст. відомо, що вона перестала задовольняти потреби міста, населення якого постійно зростало, а значить зростала і злочинність. Тоді міська влада вирішила збудувати нову в'язницю за територією міста. Вона складалася з подвійної огорожі у вигляді гостроколу. Перед входом до неї було збудоване караульне приміщення, а в середині за парканом побудовано бараки для ув'язнених [1, с. 54].

На початку XIX ст. і більшість в'язниць російської імперії потребували модернізації. Скласти уявлення про в'язницю Чернігова допоможуть також типові описи реконструкцій в'язниць у Глухові, Борзні, Ніжині, Стародубі [4, с. 170].

Відомо, що у 1801 р. залишки «старого острога» були продані на дрова з відкритих торгів за 520 рублів. На зламі XVIII-XIX ст. починається зведення нової в'язниці, що отримала назву «тюремний замок». Замок було збудовано у рамках реформ тюремної справи, які за наказом імператора Олександра I проводив у губернії генерал-губернатор князь А. Б. Куракін. Територія

для нього було викуплена у монастиря за 100 рублів. Архітектором замку було обрано Андріана Захарова. Новий «острог» спочатку був дерев'яним. В середині були збудовані приміщення для ув'язнених, а перед воротами – вартівня. Втім, і цей «замок» швидко втратив відповідність вимогам часу і незабаром було постало питання про його реконструкцію [2].

Для пристосування замку до вимог сучасності було вирішено замінити дерев'яну огорожу та деякі будівлі на кам'яну кладку та збудувати 4 башти з боків. У 1881 р. в'язниця являла собою вже двоповерхову кам'яну будівлю криту залізом, із трьома флігелями та 4 баштами при ній. Була розрахована на утримання 143 осіб. Проте керівництво Чернігівського тюремного замку неодноразово зазначало, що в замку утримується в 2-3 рази більше людей ніж повинно бути. Це було пов'язано із зростанням кількості населення Чернігова, а із тим і кількості злочинів.

Отже, місцезонашування та структуру в'язниці у Чернігові варто досліджувати з урахуванням історії міста та особливостей соціально-політичного, правового розвитку міста.

Список використаних джерел

1. Бондар О. Церковно-оборонні комплекси Чернігівщини XVII століття. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/sep/24883/bondar.pdf> (дата звернення: 26.09.2022).
2. Краинский Д. В. Материалы к исследованию истории русских тюрем в связи с историей учреждения Общества попечительного о тюрьмах. Чернигов, 1912. 132 с.
3. Сокальська О. Міські та повітові місця ув'язнення на українських землях у другій половині XVI–XVII столітті. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 1. С. 57–64.
4. Галь Б. О. До історії Глухівської в'язниці у першій половині XIX ст. *Сіверщина в історії України*. 2014. Вип. 7, С. 168–171.
5. Пальченкова В. М. Олександрівський тюремний замок: дата заснування. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 4 (6). С. 55–62.
6. Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малой России. 1851. URL: https://rusneb.ru/catalog/000202_000006_2004249/ (дата звернення: 26.09.2022).

Ставицький Олексій Ігоревич,
курсант 432 НГ спеціальності «Психологія»

Науковий керівник:

Грубі Тетяна Вікторівна,
кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР СТАНОВЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕРЕЖ

У наш час кожна людина долучена до використання інформаційно-технологічних інновацій. Ноутбуки, телефони, пристрої супутникової навігації, мобільний Інтернет, персональні комп'ютери, смартфони та інші гаджети стали невід'ємними складовими практичної діяльності суспільства, засобом розширення комунікативних можливостей людини, способом реалізації її творчого потенціалу. Філософи, соціологи, політологи, психологи ще в 70-80-х рр. XX ст. звернули увагу на те, що інформатизація суспільства не є лише його кількісною характеристикою, а безпосередньо впливає на якісну перебудову соціальної структури, стратифікацію населення, змінюючи вимоги до освіти, найманих працівників, методів організації і ведення бізнесу, організації наукових досліджень тощо.

Поступово від обережного та нерідко ворожого ставлення до інноваційних інформаційних технологій суспільство перейшло до тотальної автоматизації виробничих процесів. Навіть релігійні організації, які до останнього моменту чинили опір поширенню мережевих систем, знайшли їм належне застосування. Так, у далекому, відносно темпів сучасного науково-технічного прогресу, 1997 р. Ватикан створив офіційний сайт, який за першу декаду роботи відвідало близько трьох мільйонів людей. На даний момент Інтернет-портал Ватикану побудовано на високотехнологічних програмних платформах, які дозволяють кожному віруючому брати активну участь у релігійному житті.

Невпинний прогрес технологій, комп'ютерної індустрії, засобів масової комунікації, дозволили філософам, політологам і соціологам ще з сер. XX ст. вести мову про прихід інформаційного суспільства, популярності набули теорії Д. Белла,

Е. Гідденса, В. Дайзарда, М. Кастельса, Дж. Мартіна, І. Масуди, Д. Мура, М. Пората, Е. Тоффлера, А. Турена та інших. У роботах цих вчених нова епоха розвитку людства відображена як з технократичної, так і з духовної точок зору. Але, як цілком слушно зазначає Ф. Уебстер, переважна частина дослідників інформаційного суспільства хоча й пропонують обґрунтовані та систематичні підходи до осмислення статусу інформаційної інфраструктури у соціально-політичній і гуманітарній сферах, все ж їхні концепції зорієнтовані на пошук найбільш сприятливих умов для розвитку транснаціональних корпорацій [4, с. 99]. Тлумачення інформації як товару, що є логічним наслідком такого розуміння процесів комп'ютеризації та інформатизації, призводить до домінування прагматичної складової суспільного прогресу над соціокультурною.

Проте, активовані внаслідок поширення інформаційних мереж глобалізаційні процеси, виявили суперечності високотехнологічного виробництва в світовому масштабі. Адже, розвиток інтелектуального потенціалу виявляється прямо залежним від ефективності політики держав у сфері стимулювання інноваційних галузей економіки. Поза цим регіони світу втрачають шанси на рівноправну співпрацю в сфері інноваційних технологій, перетворюючись лише на їхнього споживача. Підтвердженням цьому є спрямованість провідних країн на підкорення інформаційної інфраструктури глобальних мереж (економічних, політичних, освітніх) та використання їх як владного ресурсу.

Такі тенденції впровадження інформаційної складової мережевого суспільства викликають обґрунтований супротив деяких учених, політологів, культурологів і філософів. Так, Дж. Фрідман вважає, що в інформаційному суспільстві інформація нерідко рухається від центру до периферії. Через це на кожному етапі вона втрачає ефективність, валідність і достовірність. Паралельно з цим власники інформаційних та медійних ресурсів акумулюють знання й технології з подальшим перетворенням їх на патенти, товари й послуги. Але забезпечення стійких ринків попиту і контролю над інформаційним продуктом неможливі без домінування в сфері культури. Тому поширення глобальними інформаційними мережами уніфікованих економічних, політичних, наукових,

освітніх і ціннісних пріоритетів перетворює соціальну реальність на інформаційну соціальну мережеву систему [5].

На рубежі XX–XXI ст. першочерговим завданням стало створення глобального інформаційного простору, який вбере в себе сформовані в ході історичного розвитку соціальні мережі та розширить їх за рахунок нового віртуального виміру. Інші шляхи суспільного розвитку, за словами Дж. Мартіна, приречені на невдачу, оскільки відмова чи навіть сповільнення технологій матиме непрогнозовані соціальні наслідки.

Технології повинні розвиватися відповідно до людської природи та мати за мету оздоровлення й оновлення суспільства, а також розвиток людського потенціалу. В останні роки, з поширенням віртуальних соціальних мереж (Facebook), системи оповіщення Twitter, менеджерів інтерактивного спілкування (ICQ, Skype, Viber, Telegram, WhatsApp та інші), стає все більш очевидним, що інформаційні мережі надають соціальному життю нової форми, а соціальному часу і соціальному простору – нових характеристик.

Але, перш ніж пояснити вплив інформаційних мереж на соціальні процеси, людство мало пройти процедуру накопичення даних про інформацію як виробничий ресурс, суспільний капітал та основу інноваційного потенціалу. Перш за все відзначимо, що на початку XXI ст. застереження родоначальників інформаційної ери зберігають свій зміст навіть попри повсюдність і доступність інноваційно-комунікаційних технологій та їхніх мереж.

Сьогодні мережа Інтернет наповнена так званими ботами – інтелектуальними програмними комплексами, які імітують поведінку людини як комуніканта. Успішність створення таких програм та їхня схожа до людської поведінки викликають значний інтерес як з боку програмних інженерів, так і з боку суспільства. Щороку в різних країнах світу проходять конкурси на проходження ботами так званого тесту Тюрінга. Його зміст полягає у тому, щоб людина, спілкуючись у чаті, змогла розпізнати з ким саме вона спілкується, з людиною чи з машиною. І якщо ще кілька років тому в 99 випадків зі 100 людини вдавалося розпізнати штучний алгоритм, то останні «поєдинки» свідчать, що відсоток ідентифікації електронного мозку значно знизився.

Отже, інформаційна діяльність відіграє роль базового компонента у процесі трансформації соціальної реальності [1, с. 61]. Відтак, важливим дослідницьким завданням є осмислення соціокультурного потенціалу мережових технологій. Без вирішення цього завдання еволюція соціальної системи інформаційного суспільства відбуватиметься навпомацки, спонтанно, без більш-менш окресленого сценарію і перспектив. Але аналіз цих змін та процесів має бути комплексним і ґрунтовним. Справедливо щодо цього підсумовує Т. Еріксон, який пише: «Інформація в підсумку є такою ж нейтральною, як і наука чи техніка – вона не несе в собі ні позитивного, ні негативного змісту й набуває його залежно від того, за яких обставин і з якою метою вона використовується» [2, с. 82].

При цьому швидке за темпами продукування інформації зупинити неможливо. Без способів її обробки, соціально-гуманітарної експертизи та аналізу крізь призму її соціокультурного потенціалу інформація перетворюватиметься на інформаційний конденсат. Останній являє собою сукупність випадково комбінованих даних, яка через відсутність структуризації здатна нести спотворену картину соціальних процесів.

З метою усунення подібних деструктивних процесів, засновники структурно-функціонального підходу до аналізу соціуму Т. Парсонс і Р. Мертон запропонували універсальний алгоритм виявлення соціокультурного потенціалу будь-яких новацій, що впливають на трансформацію соціальної реальності. Зокрема, Т. Парсонс, вивчаючи механізми забезпечення соціального порядку, вказує на таку послідовність структуризації соціальних систем: потреба – дія – мотивація – цінність [3, с. 58]. При цьому в основі ціннісних орієнтацій має бути не кількісний набір пріоритетів, а логічна модель, що дозволяє розкрити причину прийняття того чи іншого рішення, вчинення деякої дії тощо.

Необхідність такого переосмислення теорій сучасного суспільства з урахуванням ціннісного потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій на початку ХХІ ст. визнається більшість західних і вітчизняних дослідників. Зважаючи на інформаційний переворот, який призвів до значних соціальних трансформацій, Дж. Фрідман все ж зазначає, що «попередники інформаційної доби часто роблять занадто далекоглядні уза-

гальнення на основі досвіду комп'ютерної сфери» [5, с. 250]. До сказаного додамо, що зазвичай саме фактор технологічного розвитку і є базисом філософських, соціологічних, політичних, правових роздумів про стан і перспективи інформаційного суспільства. Причиною цього, на наше переконання, є ігнорування культурно-історичних витоків інформаційної ери, що детермінує ілюзію її відірваності від попереднього цивілізаційного розвитку людства.

Список використаних джерел

1. Джинчарадзе Н. Інформаційна культура Київ: Укр. пропілеї, 1996. 148 с.
2. Еріксен Т. Г. Тиранія моменту: швидкий і повільний час в інформаційну добу. Львів: Кальварія, 2004. 196 с.
3. Иноземцев В. Л. Перспективы постиндустриальной теории в меняющемся мире. *Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология*. Москва: Academia, 1999. С. 3–64.
4. Узбестер Ф. Теории информационного общества / пер. с англ. М В. Арапова, Н. В. Малыхиной; под. ред. Е. Л. Вартановой. Москва: Аспект Пресс, 2004. 400 с.
5. Фридман Дж. Следующие 100 лет. Прогноз событий XXI века. Москва: Эксмо, 2010. 336 с.

СЕКЦІЯ 10

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Дейнеко Альфія Хамзіївна,
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри
гімнастики, танцювальних видів спорту та хореографії
Харківської державної академії фізичної культури

Кизім Петро Миколайович,
доцент кафедри гімнастики, танцювальних видів спорту та хореографії
Харківської державної академії фізичної культури

УСВІДОМЛЕННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНОЇ І ОСОБИСТІСНОЇ ЦІННОСТІ

*Подібно до того, як існує хвороба тіла,
існує також хвороба способу життя.
Демокріт*

Конституцією України визначено, що людина, її життя і здоров'я є найвищими соціальними цінностями держави. Формування здорового способу життя, виховання здорових, всебічно розвинених, патріотично налаштованих молодих громадян має стати державним пріоритетом, стрижнем, який об'єднає народ України в його намаганнях до національного відродження, повноцінного входження у світову спільноту. Сьогодні, коли Україна формується як розвинута, демократична, правова країна світу, послідовно наближає критерії та орієнтири національного розвитку до стандартів, прийнятих в країнах Європейського Союзу, не можна недооцінювати стан здоров'я, соціальне самопочуття населення в цілому і молоді зокрема. Якісний стан здоров'я молоді є показником цивілізованості держави [5].

Важливо зазначити, що за років незалежності в Україні було розроблено та впроваджено певну нормативно-правову базу, спрямовану на збереження та формування здоров'я населення, яка гарантує розвиток соціально-активної, фізично здорової особистості. Так, необхідність суспільства у фізично здоровій молоді відображена у ряді нормативно-правових документів: Законі України «Про фізичну культуру і спорт», Державній цільовій соціальній програмі розвитку фізичної культури і спорту

на період до 2020 року, Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація». Але питання збереження здоров'я студентської молоді залишається актуальним, оскільки спостерігається тенденція до її погіршення. Результати дослідження Круцевич Т. та Пангелової Н. [4] свідчать, що лише за останні роки в Україні більш ніж у 3 рази збільшилась кількість здобувачів вищої освіти, які мають відхилення у стані здоров'я і віднесені до спеціальної медичної групи. Їхня чисельність досягає 14%, а в окремих гуманітарних закладах вищої освіти – 30-40%. На їх думку одним з основних чинників незадовільного стану здоров'я переважної частини молоді є недостатня рухова активність, яка складає близько 70% погіршення стану здоров'я здобувачів.

Ситуацію щодо погіршення стану здоров'я здобувачів науковці [2; 3; 4] обґрунтовують зниженням мотивації до занять фізичною культурою та спортом. Так, результати дослідження Грибан. Г П [1] виявили основні причини, які заважають студентам самостійно займатися фізичними вправами та спортом: відсутність вільного часу – 61,5 % респондентів, лінощі – у 35,9 %, відсутність належних умов для проведення занять – 24,0 %, хвороби і травми – 16,8 %, відсутність коштів для придбання інвентаря, форми і абонементів – 13,6 %, відсутність бажання – 12,2 %. Аналіз даних причин підтверджує, що студентська молодь має дуже низьку мотиваційну спрямованість на здоровий спосіб життя, натомість виявляє більшу схильність до малорухливого способу життя – «зависає» в Інтернеті, телефоні, спілкується у соціальних мережах тощо. До даних чинників сучасного малорухливого способу життя здобувачів вищої освіти України додається ще пандемія COVID-19 та війна 2022 року, які вносять свої корективи в спосіб життя: дистанційне навчання, віддалена робота з дому, закриття місць для заняття фізичними вправами тощо. Це все змінює умови життя і навчання сучасної молоді, зводить її рухову активність до мінімуму та додає безперечну актуальність формуванню мотивації здобувачів вищої освіти до здорового способу життя.

У повсякденному житті фізична культура, спорт і здоров'я нерозривно пов'язані. Тому відповідна мотиваційна сфера осо-

бистості, спрямована на збереження та зміцнення власного здоров'я є однією із складових здорового способу життя. Ця мотиваційна спрямованість повинна стати домінуючою, визначальною у поведінці людини, її бажанні вести здоровий спосіб життя. Необхідно зазначити, що проблема мотивації використовується для позначення системи факторів стимулюючих і підтримуючих поведінкову активність на певному рівні. Наявність системи переконань про необхідність здорового способу життя має пронизувати мотиваційну сферу здобувача вищої освіти, об'єднуючи і структуруючи мотиви, які спонукають його до здорового способу життя. Усвідомлення значущості здоров'я, здорового способу життя та потреби в збереженні і зміцненні здоров'я сприяють розвитку впевненості в необхідності здорової життєдіяльності для самовдосконалення. У студентів відбувається збагачення світоглядного рівня загальної культури, формується спрямованість особистості на збереження і підтримання здоров'я, підвищується активність проявів у різних сферах життєдіяльності з позицій цінностей здоров'я [3]. Отже, формування позитивного ставлення до власного здоров'я та позитивної мотивації на здоровий спосіб життя – це цілеспрямований процес сприйняття здоров'я як найвищої життєвої цінності, переконання у потребі дбати про своє здоров'я шляхом дотримання правил здорового способу життя, включення у процес його індивідуальних можливостей та здібностей.

Формування мотивації здобувачів вищої освіти до здорового способу життя буде успішним за певних обставин:

- по-перше, активізація позитивного ставлення до здорового способу життя;

- по-друге, розширення та набуття знань, вмінь та навичок здорового способу життя;

- по-третє, застосовування сучасних педагогічних та соціально-оздоровчих технологій у процесі формування компетентнісного та особистісно зорієнтованого ставлення до власного здоров'я. Дійсно, формування мотивації здорового життя у студентів потребує певних зусиль. Так, з точки зору [2] ефект цих зусиль проєктується на майбутнє здобувача вищої освіти і не кожен може вирішити це завдання самостійно. Тому необхідна націленість системи вузівської освіти на формування у студентів мотивацій-

но-ціннісного ставлення до здорового способу життя. «Освітньо-виховний процес у вищій школі, – зазначає Житомирський Л., – має бути насичений здоров'язберігаючими цінностями і спрямований на виховання культури здоров'я у молодих людей».

Маємо підкреслити, що протягом останніх 2 років Україна перебуває в умовах карантину та воєнного стану, що не дозволяє обмеженому у просторі здобувачу вищої освіти, вести активний здоровий спосіб життя. Так як більшу частину часу сучасна студентська молодь нашої країни навчається дистанційно, гостро стоїть питання необхідності максимально урізноманітнити заняття фізичними вправами шляхом онлайн-формату організації спортивних тренувань, наприклад йога, фітнес, стретчинг тощо. Це дозволить в процесі фізичної діяльності кожному здобувачу вищої освіти реалізувати власні рухові потреби та сформувати мотиваційну основу здорового способу життя.

Таким чином, для того, щоб протидіяти сучасним негативним наслідкам обмеження рухового режиму здобувачів вищої освіти потрібно більше уваги приділяти мотивації до занять фізичною культурою і спортом, що в свою чергу є важливим чинником збереження і зміцнення здоров'я, покращення працездатності та зниження втомлюваності, всебічного розвитку, підвищення стійкості організму до захворювань у період навчання.

Список використаних джерел

1. Грибан. Г. П. Життєдіяльність та рухова активність студентів. Житомир: Рута, 2009. 593 с.
2. Житомирський Л. Поліпшення здоров'я студентів у закладах вищої освіти в сучасних умовах. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Серія: Педагогічні науки. Вип. 56. С. 113–119.
3. Кондес Т. В. Інноваційні методи формування стійкої мотивації до здорового способу життя у майбутніх фахівців соціономічного профілю. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2017. № 3(3). С.70–77.
4. Круцевич Т. Ю., Пангелова Н. Сучасні тенденції щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2016. Вип. 3. С. 109–114.
5. Формування здорового способу життя: навчально-методичні рекомендації / Т. Андріюченко, О. Вакулєнко, В. Волков, Н. Дзюба, В. Коляда та ін. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2018. 100 с.

Донець Ігор Олексійович,
кандидат педагогічних наук, начальник кафедри фізичної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби

Ткаченко Іван Васильович,
заступник начальника кафедри фізичної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби

Черезов Юрій Олександрович,
старший викладач кафедри фізичної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби

АНАЛІЗ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Аналіз фізичної підготовки персоналу ДКВС України, його вмій вчасно й грамотно реагувати на прояви агресії засуджених та чітко спрацьовувати за рахунок знань і навичок застосування тактичних прийомів щодо забезпечення особистісного життя і здоров'я. Метою статті є визначення нових напрямків удосконалення професійної компетентності персоналу ДКВС України щодо збереження здоров'я та життя в умовах ситуацій надзвичайного характеру під час службово-професійної діяльності.

Аналіз нормативів та навчальних програм фізичної підготовки персоналу ДКВС України, їх відповідність сучасним вимогам у сфері збереження здоров'я та життя персоналу під час виконання службово-професійних завдань в умовах надзвичайних ситуацій. За головний фактор впливу на вдосконалення навчальних програм фізичної підготовки майбутніх офіцерів та діючого персоналу ДКВС України взято відпрацювання фізичних вмій з обрання тактики дії персоналу в умовах агресивної поведінки засуджених, масової непокори, бунту тощо, грамотних кроків щодо збереження здоров'я або рятування власного життя. Результати.

Виявлено причини, що стають загрозливими за своїм характером впливу на здоров'я та життя персоналу ДКВС України під час здійснення службової діяльності. Переглянуто існуючий підхід до питань професійної підготовки, зокрема фізичної та спеціальної фізичної підготовки, майбутніх і діючих офіцерів, співробітників установ виконання покарань, виправних колоній ДКВС України. У цьому контексті запропоновано переглянути тематику навчальних занять і нормативні показники, які встано-

влені для персоналу ДКВС України стосовно фізичної підготовки в загальній системі професійної підготовки персоналу ДКВС України відповідно до вимог Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України

Визначення нових напрямків удосконалення професійної компетентності персоналу ДКВС України щодо збереження здоров'я та життя в умовах ситуацій надзвичайного характеру під час службово-професійної діяльності. Виклад основного матеріалу. Під час виникнення надзвичайних ситуацій у виправних колоніях, слідчих ізоляторах через нестачу добре відпрацьованих вмінь або неякісної особистісної фізичної підготовки під час навчання щодо самозахисту, вміння підтримувати фізично й морально власне тіло й дух персонал ДКВС України нерідко стає жертвами, у деяких випадках гине через агресивну поведінку засуджених. Аналіз педагогічної літератури і власних досліджень за допомогою анкетування офіцерів установ виконання покарання (далі – УВП) та виправних колоній (далі – ВК) ДКВС України, які проходили підвищення кваліфікації на базі Академії Державної пенітенціарної служби, показав, що серед причин, які справді стають загрозливими за своїм характером впливу на здоров'я та життя персоналу ДКВС України під час здійснення службової діяльності, є такі: – неспроможність персоналу вчасно розпізнати поведінку засуджених щодо рівня прояву агресивності та можливості підбурювання, впливу на поведінку інших засуджених (нестача особистісної психологічної підготовки або незнання інструментів оцінки й методик визначення рівня та особливості девіантності поведінки засуджених тощо); – невміння персоналу вчасно й ефективно покинути небезпечне місце з метою збереження власного життя та для того, щоб інформувати керівництво УВП, ВК або колег про виникнення загрози й прояв агресивних дій засудженими (побиття, травмування, поранення тощо), що може призвести до фатальних наслідків у результаті нападу засуджених на персонал. Мова йде про вміння персоналу ДКВС України швидко зорієнтуватися відповідно до загрозливої ситуації та стрімко здійснити заходи пересувного характеру з урахуванням набору екстремальних факторів: суб'єктивного – напад (озброєний напад) однієї особи, групи

осіб та їхніх посібників та об'єктивного характеру – територіальні бар'єри, архітектура споруд та ін.

Фізична підготовка – це навчальна дисципліна, яка є складовою частиною загальної системи навчання та виховання і спрямована на забезпечення фізичної готовності осіб рядового і начальницького складу до професійної діяльності.

Фізична підготовка має плановий та системний характер. До системи фізичної підготовки входять: загальна фізична підготовка, спеціальна фізична підготовка.

Фізична підготовка проводиться під час навчальних занять за програмою службової підготовки, самостійних занять з фізичної підготовки, під час проведення заходів масового спорту, яка здійснюється на підставі наказів Адміністрації ДКВС України, міжрегіональних управлінь, органів і установ ДКВС України і включає в себе: організацію роботи спортивних секцій, проведення фізкультурно-оздоровчих заходів, організацію і проведення навчальних зборів, організацію та проведення спортивних змагань; – навчальні заняття з фізичної підготовки з особами рядового і начальницького складу проводяться відповідно до розкладу занять із службової підготовки за місцем служби упродовж усього календарного року з розрахунку 3 академічні години на тиждень.

Заняття з фізичної підготовки плануються і проводяться окремо для чоловічої та жіночої статі.

При плануванні занять з фізичної підготовки з особами рядового і молодшого начальницького складу органів і установ ДКВС України в обов'язковому порядку враховуються умови несення ними служби. Для зазначеної категорії персоналу заняття плануються у денний час, вільний від чергування.

Під час проведення занять викладачі, інспектори бойової підготовки та інструктори бойової підготовки орієнтовані саме на спортивний варіант тренування швидкості й витривалості, тобто досягнення рівня виконання нормативів у спортивних дисциплінах без урахування особливостей варіантів та відпрацювання моделей надзвичайних ситуацій: напад групи осіб з перекриттям шляхів відходу (двері, вікна, інші проходи), оточення великою групою осіб, збиття на підлогу та побиття на підлозі, евакуація пораненого одноосібно чи за допомогою третьої особи.

Вихід з таких ситуацій вимагає не тільки доброї фізичної підготовки, а ще й тактичної та психологічної.

Виходячи з вищевикладеного, інноваційно-методичними напрямками вдосконалення формування професійної компетентності персоналу ДКВС України щодо збереження здоров'я та життя в умовах надзвичайних ситуацій на теперішній час є такі:

До навчальної програми внести перелік вправ:

- біг на короткі дистанції зі стартом з незручного положення (сидячи, лежачи, падіння-підйом-ривок) 30 м;

- біг на короткі дистанції із стримуванням (біг у парі, партнер перешкоджає бігу, утримуючи за плечі спереду, утримуючи ззаду за руки) 20 м;

- прорив через агресивний натовп (через колону осіб, що хаотично стоять і заважають проходженню поштовхами, стусанами, копняками та створюють ілюзію побиття великою групою осіб);

- прорив з переслідування (виконавець знаходиться в положенні лежачи в колі нападників, що б'ють його руками й ногами, не даючи підвестися. Виконавець повинен встати, прорватися та зробити ривок з переслідуванням партнерами) 60 м;

- біг на короткі дистанції з переслідуванням 100 м;

- біг по сходах угору і вниз;

- евакуація пораненого, швидкісне перенесення партнера 400 м.

Заняття за такою програмою відбуваються набагато цікавіше, ніж традиційні заняття за спортивною та фізкультурною програмами. Саме ці види занять з фізичної підготовки для персоналу ДКВС України є вкрай важливими, оскільки спрямовані на відпрацювання навичок побудови тактики й усвідомлення необхідного рівня психологічної стійкості для збереження здоров'я і життя під час несення служби в органах та установах ДКВС України у звичайних умовах і особливо в умовах нештатних та/або надзвичайних ситуацій.

2. Внести пропозиції щодо проведення наукових досліджень стосовно перегляду нормативів фізичної підготовки різних категорій персоналу в більш чіткій залежності від особливостей несення служби, виконання різних видів професійної діяльності. Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення різних аспектів впливу факторів та особливостей службового середовища на застосування професійних

компетенцій з метою вдосконалення навчальних програм з фізичної підготовки, особливо щодо врахування тактичної та психологічної складових професійної компетентності персоналу ДКВС України стосовно збереження здоров'я й життя в умовах надзвичайних ситуацій.

Список використаних джерел

1. Аніщенко В. О. Ступенева професійна підготовка офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України: теорія та практика: монографія. Чернівці: SCRIPTORIUM, 2020. 476 с.
2. Петрик Д., Пліско В. Умови використання заходів фізичного впливу в різних нештатних ситуаціях співробітниками Державної кримінально-виконавчої служби України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 2 (21). С. 184–198.
3. Шеремета О. П. Формування здоров'язбережувальної компетентності в майбутніх офіцерів кримінально-виконавчої служби: навч.-метод. посіб. Чернівці: Академія ДПтС, 2020. 87 с.

Сірко Роксолана Іванівна,

доктор психологічних наук, доцент,

начальник кафедри практичної психології та педагогіки

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Слободяник Володимир Іванович,

кандидат психологічних наук, доцент,

начальник інституту післядипломної освіти

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Шевелєва Юлія Андріївна,

аспірант

Харківського Національного університету цивільного захисту України

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ САМОЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ РИЗИКОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРОФЕСІЙ

У процесі теоретичного дослідження самозбережувальної поведінки майбутніх фахівців ризиконебезпечних професій виявлено ряд проблем.

Перша проблема обґрунтовується тим, що нагально постало питання збереження життя та здоров'я молодого покоління. Як зазначено в статистичних даних Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) Україна відноситься до країн з високим рівнем самогубства, при цьому значна їх кількість пов'язана зі зловжи-

ванням наркотичними речовинами та алкоголем. Сьогодні питанням здоров'я в основному займаються медичні служби, які орієнтовані в більшості на діагностику та лікування хвороби, в той же час профілактичним заходам, в умовах економічної та соціальної кризи в суспільстві, не приділяється достатньо уваги. Так, відсутні цілеспрямовані загальнодержавні програми щодо профілактики здорового способу життя у сім'ях, як основній ланці, де закладаються навички самозбережувальної поведінки; потребує підвищення культура здоров'язбереження особистості, яка визначається відповідальністю до власного здоров'я, відсутністю адикції, високим рівнем інформованості, про причини та наслідки захворюваності, що, в свою чергу, дає можливість вчасно звернутися до лікаря.

Друга проблема зумовлена недостатньою розробленістю здоров'язберігаючого навчання та виховання у закладах вищої освіти. Аналіз наукової літератури свідчить, що в практиці підготовки майбутніх фахівців не ведеться цілеспрямованої роботи по формуванню самозбережувальної поведінки, майже відсутні спеціалізовані навчальні тренінги та курси щодо профілактики адикцій, підвищення репродуктивного здоров'я та навичок безпечного статевого життя, тощо [1].

Третя проблема полягає в тому, що з кожним роком підвищується рівень складності ризиконебезпечної діяльності, збільшується кількість природних катастроф та техногенних аварій в державі. Складна соціально-політична ситуація, яка пов'язана із військовими діями на сході України потребує переосмислення деяких аспектів підготовки фахівців ризиконебезпечних професій. Специфіка діяльності в особливих та екстремальних умовах, з однієї сторони, ставить підвищені вимоги до здоров'я співробітників, а, з іншої сторони, внаслідок дії широкого кола стресогенних чинників негативно впливає на їхнє здоров'я. Згідно аналізу наукової літератури кожен другий фахівець, який працює в ризиконебезпечних умовах, використовує шкідливі для організму методи розвантаження нервової системи [4].

Проблема самозбережувальної поведінки розглядається представниками з різних галузей науки і практики.

Аналізуються медичні і соціологічні аспекти здоров'язбережувальної поведінки (М. Амбросімова, Т. Поздєєва,

Ю. Алексєєва, В. Вавілова, В. Чебан, Є. Шарапова, С. Кашуркіна, Я. Ушакова, В. Шклярчук, Н. Винник, В. Мазугін, В. Ризанкіна, Т. Шипунова, І. Бовіна, І. Гурвич, І. Журавльов). Досліджується культура здоров'я та валеологічної культури (Г. Апанасенко, І. Брехман, В. Бобрицька, А. Богуш, О. Бондаренко, О. Василєва, О. Ващенко, Г. Власюк, М. Гончаренко, В. Горашук, С. Горбунова, М. Гриньова, Г. Долинський, Н. Денисенко, О. Дубогай, Н. Кічук, С. Кириленко, Г. Кривошєєва, В. Нестиренко, С. Пясецька, С. Симоненко, С. Тищенко, Б. Шиян, І. Яковлєва). Ґрунтовно розробляються аспекти формування здорового способу життя в освітніх системах (Н. Абаскалова, О. Біда, О. Калюжна, С. Кондратюк, В. Кузьменко, Ю. Лісіцин, А. Полуляк, О. Савченко, С. Свєриденко, Д. Солобчук, А. Навоян, Т. Брежнева, В. Горишук, Г. Кривошєєва, В. Оржиховська, В. Бабич, Т. Бережна, Л. Єлькова, В. Ірхін, В. Одінцова, Г. Серікова, В. Слободяник, С. Сидорчик, Д. Сомов, Б. Долинський, С. Грімблат, Ю. Кобяком, Л. Коваль, М. Коржова, М. Носко, К. Оглоблін, М. Сентизова, Г. Соловійов, Д. Варонін, Б. Долинський, Н. Поліщук, О. Шукатка, С. Волкова, Н. Міллер, Т. Жаровцева, С. Корнієнко).

Значна частина авторів зупиняється на психологічних аспектах здоров'я і самозбережувальної поведінки (Г. Апанасенко, І. Бех, Н. Бернштейн, С. Биков, В. Белов, І. Галецька, Т. Дічев, Л. Журавльова, В. Кохан, Н. Лакосіна, В. Льовочкін, С. Максименко, Г. Нікіфоров, В. Панкратов, В. Панок, В. Розин, М. Романцов, І. Сімаєва, Т. Титаренко, Л. Шилова, А. Чабанова).

Вивчається проблеми формування ціннісного ставлення до здоров'я (О. Гаснікова, О. Єжова), ціннісної орієнтації молоді на здоровий спосіб життя (В. Бабич, Ю. Бойчук, Ю. Тайамсов, А. Торчинов, М. Гончаренко, Ю. Драгнєв, Г. Кривошєєва, С. Лебедченко, Л. Татарнікова), психологічні детермінанти самозбережувальної поведінки (А. Деркач, Л. Лаптєв, Л. Мардахєєва, В. Слободчиков), психологічне (Н. Колотій) та психічне здоров'я (Р. Сірко) [2; 3].

Водночас низка питань, важливих для формування самозбережувальної поведінки майбутніх фахівців ризиконебезпечних професій, залишається невирішеною і потребує детального наукового підходу із формуванням відповідних концептуальних засад [4].

Список використаних джерел

1. Слободяник В. І. Теоретичний аналіз соціально-психологічних підходів процесу формування особистості курсанта. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2013. № 14 (4). С. 200–205.
2. Слободяник, В. І. Формування особистості курсанта ДСНС України. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2017. № (2), С. 95–102.
3. Слободяник В. І. Теоретичні аспекти дослідження емоційного виховання педагогів навчальних закладів ДСНС України (Doctoral dissertation). *Сучасний стан цивільного захисту України та перспективи розвитку*: матеріали 20 Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Київ, 2018 р.).
4. Sirko R. I., Slobodiany V. I., Sheveleva Yu. A. Theoretical analysis of the Psychological concept of Self-Preservation behavior among specialists in extreme types of activities. Publishing House “Baltija Publishing”, 2022.

Христова Тетяна Євгенівна,

доктор біологічних наук, професор, професор кафедри
теорії і методики фізичного виховання та спортивних дисциплін
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького,

Пюрко Владислав Євгенович,

магістр з фізичної терапії та ерготерапії,
здобувач рівня вищої освіти «доктор філософії»
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького,

Пюрко Ольга Євгенівна,

кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри ботаніки та садово-паркового господарства
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

СИНЕРГІЧНА МОДЕЛЬ ФІЗИЧНОГО СТАТУСУ ЗДОРОВ'Я

У турбулентні часи сьогодення різні вектори здоров'я людини є одним з глобальних челенджів сучасності [1]. Останнім часом стало очевидно, що подальше продуктивне розв'язання проблеми здоров'я можливе не лише шляхом універсалізації самого визначення цього комплексного поняття [6], а й за допомогою нових підходів, принципів його дослідження, де провідне місце займають методи інформаційно-структурного моделювання. Отже, чітко намітився підхід до вивчення здоров'я як інформаційної проблеми [3].

Здоров'я завжди вважалося найвищою цінністю людини та основою активної творчої життєдіяльності. У сучасних умовах

соціальної нестабільності, підсилення динаміки життя, складної екологічної ситуації, низького рівня фізичної активності та низки інших чинників роль здоров'я значно підвищується, оскільки конкурентноспроможною є лише фізично здорова, активна, соціально адаптована людина. Зазначене підкреслює необхідність реформування освіти зі спрямованістю на збереження здоров'я нації, забезпечення стійкого гармонійного розвитку молоді з високим рівнем культури здоров'язбереження.

Категорія здоров'я як синергічний імператив потребує сучасних підходів до її вивчення, оцінювання, розкриття внутрішньої системної організації [2; 5]. Використання методу інформаційно-структурного моделювання передбачає дедуктивний спосіб розчленування складної проблеми на різноякісні блоки, що містять інформацію про структуру та функціонування предмета моделювання, а також опис загальної організації цих блоків та їх проблемно-орієнтованих вербальних компонентів.

Мета дослідження – обґрунтувати поняття та дослідити складові синергічної моделі фізичного статусу здоров'я.

Завдання дослідження передбачали: аналіз та систематизацію наукової інформації щодо компонентів фізичного статусу здоров'я; формування уявлення про ієрархічну систему оцінок стану фізичного статусу.

Фізичне здоров'я – це стан організму, за якого інтегральні показники фізіологічних систем лежать у межах фізіологічної норми й адекватно змінюються при взаємодії людини із середовищем. Фізичне здоров'я, фізичний статус є еволюційно базисними контентами загального здоров'я людини. Їх вектори будуються на показниках фізіологічних систем, що функціонують взаємозалежно.

Системна функція цього статусу – статико-динамічний, матеріально-енергетичний гомеостаз організму людини. Здійснюючи гомеостаз фізичного здоров'я, інтегральні показники основних фізіологічних систем лежать у межах фізіологічної норми, а під нормою розуміється той діапазон, в якому виявляються лабільність, рухливість, пристосованість організму до навантажень середовища протягом життя (за певним набором показників життєдіяльності).

Фізичний статус є найважливішою складовою частиною інтегрального здоров'я. У синергічній моделі здоров'я людини

компоненти фізичного статусу представлені такими ланками: внутрішньою фізіологічною сферою організму та його керуючими системами.

Складовими компонент фізичного статусу здоров'я для «внутрішньої сфери організму» є: серцево-судинна система, система крові, система дихання. У даному разі число складових залишається відкритим, оскільки структура фізичного здоров'я в будь-який момент може бути доповнена іншими, не менш важливими фізіологічними системами (виділення, терморегуляції тощо).

Складові компоненти «керуючі системи організму» представлені нервовою, ендокринною й імунною системами, які, як прийнято вважати, забезпечують виконання функцій регуляції діяльності різних фізіологічних систем організму та їх взаємодію. Зокрема, завдяки виконанню цих регульованих функцій у рідких середовищах організму підтримується гомеостаз – кислотно-лужна рівновага за рахунок сталості рН крові; сталість складу крові, її об'єм забезпечується цілою низкою регульованих систем, де нирки відіграють роль виконавчого органу, а їх екскреція регулюється гормонами.

Вибір фізіологічних систем, їх функцій і показників являє собою складне завдання, а саме: з великого різноманіття показників треба зупинити свій вибір на тих із них, які є найінформативнішими, тобто «опорними», для оцінки стану фізіологічних систем. Показники складових фізичного здоров'я - це натурні показники фізіологічних систем організму, отримані лабораторними, клініко-діагностичними методами або шляхом опитування та розрахунків для керуючих систем організму.

Опорними показниками серцево-судинної системи, у першу чергу, є: частота серцевих скорочень, систолічний артеріальний тиск, діастолічний артеріальний тиск, що прямо характеризують насосну функцію серця і стан судин, а опосередковано й особливості регульовальних впливів з боку керуючих систем організму. За якісним і кількісним складом показників червоної крові (вміст гемоглобіну, швидкість осідання еритроцитів та білої крові судять про функціонування системи кровотворення.

Система зовнішнього дихання людини зв'язана безпосередньо із зовнішнім середовищем. Показники системи дихання: життєва ємність легень (ЖЄЛ), обсяг форсованого видиху за

першу секунду (ОФВ₁); форсована ЖЄЛ (ФЖЄЛ), максимальна об'ємна швидкість видиху (МОШ) на рівні 25, 50 і 75 % ФЖЄЛ. При цьому прийнято вважати, що ЖЄЛ характеризує обмежені зміни апарату дихання в цілому; ОФВ/ЖЄЛ визначає обструктивні зміни в легенях; МОШ₂₅ характеризує прохідність трахеї та великих бронхів; МОШ₅₀ – прохідність повітряного потоку умовно по середніх бронхах; МОШ₇₅ характеризує прохідність повітряного потоку умовно по дрібних бронхах.

Виокремити «опорні» показники для кожної системи з урахуванням їх взаємодії - доволі складне завдання. Щоб оцінити стан нервової, ендокринної та імунної систем, було синтезовано загальний опитувальник, який дає змогу виявити такі якості функціонування цих систем, як здатність протистояти несприятливим чинникам внутрішнього та зовнішнього середовища, надійність координування та керування функціонуванням внутрішньої сфери організму, імунно-нейроендокринного комплексу.

Суть інформаційної технології побудови ієрархічної системи оцінок фізичного статусу здоров'я полягає в тому, що стан фізичного здоров'я, його компонент (внутрішня фізіологічна сфера і керуючі системи організму), кожної складової компонент (фізіологічні системи) оцінюються одним числом уніфікованим і нормованим. Відповідно до описаної нами раніше [4] інформаційної технології конструювання ієрархічної системи оцінок першим кроком є уніфікація і нормування показників (переведення натурних показників в інформаційні). Далі – побудова оцінок стану складових – згортка відповідних інформаційних показників в одне нормоване число. Наступний крок – згортка оцінок стану відповідних складових в оцінку стану компоненти. І нарешті, згортка оцінок стану компонент в оцінку стану фізичного статусу, яка теж характеризується одним кількісним показником, що змінюється від 0 до 1.

Уявлення про функціонування фізіологічних систем можна одержати, вимірявши натуральні значення показників, які визначені як найінформативніші. При цьому кожен фізіологічний показник має свою розмірність, свої діапазони змін, гомеостатичні межі норми. Це первинний інформаційний масив, який є базисним для одержання висновків про функціональний стан фізіологічних систем.

Таким чином, фізичний статус є найважливішою складовою частиною інтегрального здоров'я. Інформаційний простір розглянутого статусу здоров'я є цілісною системою, в якій реалізується системно-ієрархічний гомеостаз взаємодії внутрішньої фізіологічної сфери організму і його керуючих систем на різних ієрархічних рівнях.

Перспективи подальших досліджень передбачають роботу щодо побудови конкретної ієрархічної системи оцінок стану фізичного статусу.

Список використаних джерел

1. Апанасенко Г. Л. *Вчення про індивідуальне здоров'я: деякі підсумки.* Львівський медичний часопис. 2013. Т. 19, № 1. С. 56–60.
2. Висоцька О. В., Друзь В. А., Доброродня Г. С., Довнар О. Й. Автоматизація визначення спрямованості порушень фізичного розвитку. *Системи обробки інформації.* 2018. Вип. 1 (152). С. 100–107.
3. Гриценко В. І., Котова А. Б., Вовк М. І., Кіфоренко С. І. та ін. *Інформаційні технології в біології та медицині: курс лекцій.* Київ: Наукова думка, 2007. 383 с.
4. Христова Т. С. *Інформаційний простір проблеми здоров'я.* Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту. *Збірник наук. праць.* Харків, 2018. Вип. 2. С. 120–123.
5. Lange T. Model selection and information fusion in grouping pro. Zürich: Swiss Federal Institute of technology Zürich, 2006. 170 p.
6. Olsen K. M., Dahl S. A. Health differences between European countries. *Social Science & Medicine.* 2007. Vol. 64 (8). P. 1665–1678.

Maksymova Kateryna Volodymyrivna,

PhD in pedagogy, assistant professor Assistant professor
of gymnastics, dance sports and choreography department
Kharkive State Academy of physical culture

MOTIVATIONAL PRINCIPLES OF USING VARIOUS FITNESS PROGRAMS AS THE BASE OF GIRL-STUDENTS' HEATHY LIFESTYLE

Nowadays, girl-students' health is important both for the present and for the future of our country [3]. Girl-students are the future creators of the material and spiritual well-being of our state, its mental potential, in which the most important reproductive function of mankind is laid. That is why they bear the potential of future generations. Thus, strengthening, preservation and improvement of girl-students' health 17–21 years old of higher educational

establishments is the most important task at present stage of development of higher educational system in Ukraine [1].

According to the analysis of scientific researches, the importance of preserving and improving health of girl-students of higher educational institutions and the role of recreational physical culture in solving these issues, was considered by authors such as A. Lotonenko, 1996; O. Aghajanyan, 1997; V. Ilyinich, 1999; T. Bondarenko, 2001. Some scholars, namely O. Drozd, 1998; G. Ivanova, 2000; O. Malimon, 1999; S. Savchuk, 2002, believe that there has been a steady deterioration in the health of the population in Ukraine, in particular, of girl-students, which has determined the relevance of our research [2].

So, the purpose of the research is to establish the motivational principles of using different fitness programs of girl-students of universities in Ukraine.

In order to determine the girl-students' desires to study different types of fitness classes, it was conducted a survey among the students (126 girls) of the first year of different universities in Kharkiv, namely: Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda, Kharkiv National Medical University and Kharkiv National Automobile and Highway University.

The questionnaire provided for the availability of 21 types of exercises used in the fitness industry and presented in fitness clubs and sections of different universities of Kharkiv. The study was conducted during two years of study involving girl-students from the Fitness Mix (n = 18), Tabata Training (n = 18), Functional Training (n = 16), Step Aerobics (n = 15), Dance Training (n = 15).

The results of the ranking of responses are presented in Table.1, which indicates that the preferences of girls and boys differ significantly.

№	Variety of fitness classes	Place	Indicator % (girls)
1	Fitness Mix	1	21,1
2	Step Aerobics	2	17,0
3	Step Aerobics	2	17,0
4	Dance Aerobics	3	13,6
5	Functional Training	4	10,6
6	Tabata Training	5	8,4
7	Yoga (Hatha Yoga) 6	6	4,7
8	Barbell Workout	7	4,0

9	Body Sculpt	8	3,8
10	Crossfit Training	9	3,2
11	Zumba Fitness	10	3,0
12	TRX Training	11	2,0
13	Yogalates	12	1,8
14	Pilates Matwork	13-15	1,6
15	ABT (abdominal, bums, thighs)	13-15	1,6
16	Bodybar Workout	13-15	1,6
17	Core Training	16-21	0,6
18	Bosu Training	16-21	0,6
19	Fly Yoga	16-21	0,6
20	Kickboxing	16-21	0,6
21	ABS (aerobic, body, strength)	16-21	0,6
22	Slide Aerobic	16-21	0,6

So, girls have the first place in the rating for the desired class program Fitness Mix, which includes a system of training, during which each session is conducted in different fitness areas (Dance Aerobics, Functional Training, Body Sculpt, Step Aerobics, Fitball, Pilates Workout, Crossfit Training), which are aimed at the comprehensive development of all systems of the body, improvement of the health status and level of physical fitness.

The second place in the rating is the Step Aerobics program, with step-platforms of different heights using basic and combined steps. The aerobic part lasts up to 35 minutes and strong part lasts up to 20 minutes. Classes are aimed at the development of coordination of movements, strengthening the cardiovascular system, improving the psycho-emotional state and weight loss.

The third place took the program Dance Aerobics, whose classes include elements of dance movements with musical accompaniment, aimed at the development of coordination of psycho-emotional state and weight loss.

The fourth place is the Functional Training program, aimed at mid-intensity functional training using additional equipment for deep body muscle development.

The fifth place occupied the newest highly intensive Tabata Training, based on an interval physical activity that develops strength, flexibility, endurance, agility and power, which thereby improves all physical characteristics and maximally promotes the state of work of all functional systems of the body and promotes

weight loss. Other fitness programs are to less cause the girl-student's desire to train.

Therefore, it is important to determine the using each of them as a motivational basis and their impact on the functional state of girl-students during studying at universities.

References

1. Maksymova K. V, Mulyk K. V. Aktualni pyannia zberezhenia ta zmitsnennia zdorovia studentok 17–21 rokiv vyshchykh navchalnykh zakladiv za rakhunok fizkulturno-ozdorovchykh fitnes-zaniat. Fizychne vykhovannia, sport i zdorovia liudyny, 2017; 10:301-311. (in Ukrainian)
2. Mulyk K., Mulyk V., Duhina L., Karpets L., Pustovoi B., Yefimenko P., Kanishcheva O., Sannikova M. (2018). Level of health of student's youth under the influence of different sports-recreational classes. Research Journal of Pharmaceutical, Biological and Chemical Sciences, № 9 (3), PP. 931–937.
3. Pavlenko T. V. Determining the level of motivation and attitude of students for classes in physical education in higher education institutions. Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports, 2013; 17(10): 56-59.

СЕКЦІЯ 11

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Борисенко Ірина Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов
Академії Державної пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДЛЯ ВСТУПУ ДО МАГІСТРАТУРИ

Єдиний Вступний Іспит (ЄВІ) – це мовний іспит з однієї з іноземних мов (французької, німецької, іспанської або англійської) для вступу на другий магістерський рівень вищої освіти. Підготовка з іноземної мови бакалаврів немовних спеціальностей для складання такого іспиту стала нагальним питанням для викладачів іноземних мов. Що, в свою чергу, обумовило необхідність вивчення ефективних методик викладання та пошуку шляхів оптимізації іншомовної підготовки здобувачів.

Слід зазначити, що програма ЄВІ створена з урахуванням Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти та відповідає рівням B1-B2 відповідно до Європейської шкали оцінювання CEFR (Common European Framework of Reference). Визначений рівень володіння іноземною мовою став справжнім викликом для випускників першого бакалаврського рівня вищої освіти.

За робочим навчальним планом, іноземна мова у немовних ЗВО вивчається лише в 1-му та 2-му семестрах як нормативна дисципліна, а відведена кількість годин є катастрофічно малою для формування і підтримки зазначеного рівня іншомовної компетенції.

Іншою проблемою стало те, що вивчення англійської мови, в більшості ЗВО, має професійно орієнтоване або наукове спрямування, а зміст текстів ЄВІ, їх лексичне наповнення відповідає загально лінгвокраїнознавчій тематиці. Постає питання - словниковий запас якого спрямування збільшувати на заняттях з іноземної мови?

Викладачі кафедри іноземних мов Академії послуговуються автентичними навчально-методичними комплексами зарубіжних видань (Oxford University Press, Express Publishing, Pearson) та власними розробками. У подібних навчальних комплексах особ-

лива увага приділяється ситуативно зумовленими завданнями та вправам, що сприяють покращенню знань граматики та поповненню словникового запасу необхідною для іспиту лексикою.

До шляхів покращення іншомовної підготовки випускників можна віднести наступне:

- запровадження факультативів з підготовки до складання ЄВІ у формі ЗНО для студентів 3-го та 4-го курсів;
- розподіл студентів у групи відповідно до їх рівня володіння іноземною мовою, що сприяє більш ефективній роботі на заняттях;
- диференціація за складністю завдань, яка дозволяє організувати навчально-пізнавальну діяльність студентів іноземною мовою з опорою на їхні реальні можливості та створює сприятливі умови для поступу в навчанні [1];
- збільшення годин на вивчення іноземної мови у навчальних планах зі спеціальності «правоохоронна діяльність»;
- проведення діагностики навчання, яка спрямована на визначення рівня досягнення студентами цілей навчання і охоплює оцінювання, аналіз результатів тестування, визначення динаміки особистісного розвитку студента, корегування навчального процесу;
- вивчення сучасних методик підготовки студентів до складання тестів у форматах ЗНО і ЄВІ. Методистами видавництв Cambridge University Press, Макміллан, міжнародних освітньо-методичних центрів Dinternal Education проводиться велика кількість онлайн вебінарів, семінарів, на яких розглядаються корисні стратегії та практичні ідеї, які допоможуть студентам у підготовці та розвитку мовних навичок, необхідних для успішного складання іспиту.

З'ясовано, що не менш ефективним способом є застосування комп'ютерних технологій у процесі викладання іноземної мови і зокрема, підготовки до складання іспиту. Використання навчальних комп'ютерних програм для роботи над окремими аспектами мови (вимова, лексика, граматики); навчальних фільмів з розробленими завданнями; мультимедійних засобів; інтерактивних дощок полегшить засвоєння знань, зробить навчання інтерактивним, комунікативно спрямованим, цікавим, наочним, практико орієнтованим [2, с. 86].

Використання сучасних телекомунікаційних технологій на заняттях з іноземної мови стало результативною практикою для викладачів кафедри іноземних мов. У своїй професійній діяльно-

сті педагоги послуговуються різноманітними сайтами для вивчення іноземних мов (<http://www.bbc.co.uk/learningenglish>); навчальних інтернет-сайтів (<https://breakingnewsenglish.com>, <https://lingua.com>); віртуальних освітніх просторів (Moodle). Наявність персональних комп'ютерів для кожного студента у лінгвафонному кабінеті значно розширює можливості викладача навчати мові ефективно; на практиці застосовувати отримані знання та мотивувати студентів опановувати англійську мову не лише для складання іспитів, а і для використання у повсякденному житті.

Таким чином, раціональне поєднання зазначених методик сприятиме ефективному навчанню іноземної мови і покращенню підготовки до складання тестів ЄВІ.

Список використаних джерел

1. Гавриленко К. М. Проблеми індивідуального підходу при навчанні іноземній мові у немовному вузі. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1137> (дата звернення: 21.09.2022).
2. Безлюдний О. І., Безлюдна В. В., Щербань І. Ю., Комар О. С. Досвід використання змішаного навчання на заняттях з англійської мови у закладах вищої педагогічної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 73. № 5. С. 86–100.

Коваленко Юлія Миколаївна,

доктор філософії, старший викладач кафедри
української та іноземних мов

Харківської державної академії фізичної культури

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІМ ФАХІВЦЯМ СПОРТИВНОЇ ГАЛУЗІ

Інтерес до вивчення англійської мови неухильно зростає в останні роки. Зараз англійська мова пропонується в початковій і навіть в дошкільній освіті. Варто пам'ятати, що у кожної особистості є свій внутрішній стимул до вивчення іноземної мови і завдання викладача – розвинути цю мотивацію. Існує ряд причин для викладання англійської мови на початковому рівні. Ось основні з них:

1. Найбільш сприятливий період для мовного розвитку може бути успішно використаний для формування міцної основи для подальшої лінгвістичної освіти;

2. Ранній старт дає максимальний час для вивчення англійської мови як іноземної – чим раніше ви почнете, тим більше часу у вас буде на вивчення;

3. Вивчення іноземної мови в ранньому віці, крім практичної цінності, стимулює вміння учнів/студентів краще користуватися рідною мовою;

4. Вивчення мов покращує пам'ять, мислення, сприйняття, уяву тощо.

З точки зору мовник навичок та вільного володіння іноземною мовою, підлітки та молоді люди, як правило, досить пильні та впевнені в собі особи.

Вони можуть добре спілкуватися своєю рідною мовою; вони знайомі з основами таких різноманітних предметів, як література, історія та математика; вони також вивчають науку як предмет, і усвідомлюють, що ця галузь знань не схожа на будь-яку іншу. Ідеальний учень/студент, згідно з будь-якими національними стандартами освіти, має здатність і бажання оволодіти всіма цими навичками, а нову інформацію використовувати як інструмент саморозвитку на шляху до того, щоб стати повноцінним членом суспільства.

Психологічні та когнітивні концепції навчання англійської мови є важливою складовою в процесі викладання іноземної мови майбутнім фахівцям спортивної галузі. Методи навчання та методологічні концепції досить різні: від заснованих на принципах сугестології до когнітивних. На нашу думку, неможливо обговорювати когнітивні концепції оволодіння мовою без посилання на Говарда Гарднера та його теорії «множинного інтелекту». Її метою було допомогти батькам, педагогам, психологам та експертам у питаннях виховання краще розуміти, як учні обробляють і вивчають інформацію. Гарднер припустив, що люди мають не тільки інтелектуальний потенціал, даний їм від народження, а й багато різних видів інтелекту.

1. Лінгвістичний інтелект розкривається за допомогою спеціально розроблених граматичних і словникових вправ, заснованих на роботі в парах. Можна виділити два етапи роботи з мовним матеріалом: спочатку викладач представляє новий матеріал, коли підручники закриті, а потім студенти працюють над цим з відкритими книгами.

2. Зоровий інтелект розвивається, коли студенти виконують вправи, підкріплені картинками, або використовують флеш-карти. Вони реконструюють діалоги та історії за допомогою стікерів, використовують знання та досвід за фахом.

3. Музично-ритмічний інтелект активізується, коли студенти слухають і наслідують інтонацію і ритм, повторюють за диктором автентичні тексти спортивного характеру.

4. Логіко-математичний інтелект заснований на вирішенні завдань і головоломок, підрахунку, аналізі елементів цілого, виконанні «непарних» завдань.

5. Тілесно-кінестетичний тип інтелекту виражається у фізичних навантаженнях і русі: рольових іграх, рухливих іграх, виготовленні плакатів і виконанні проєктів, що сприяє вивченню фахової лексики майбутніми фахівцями спортивної галузі.

6. Тілесно-кінестетичний інтелект необхідний у груповій роботі, іграх і командній діяльності.

7. Внутрішньо-особистісний інтелект заснований на мовчазній індивідуальній роботі та саморефлексії.

Вважаємо, що тільки поєднання різних видів діяльності гарантує успіх під час вивчення англійської мови як іноземної студентами спортивної галузі, розвиває комунікативні навички, сприяє покращенню засвоєнню знань та подальшому застосуванню їх на практиці в іншомовному середовищі під час виступів на міжнародних змаганнях, виїздів на тренування, тощо.

Студенти повинні бути мотивовані бажанням досягти успіху, досліджувати, розвиватися і вдосконалюватися, а не страхом невдачі. Ми вчимося, роблячи. Молодь відчуває потребу в демонстрації, коли вивчає/вдосконалює будь-які мовні навички. Це тому, що вони хочуть знати, як вони можуть найкраще це зробити, коли і де доцільно використовувати свою майстерність.

За багаторічними спостереженнями можна зробити висновок, що викладання іноземних мов майбутнім фахівцям галузі фізичної культури та спорту:

- стимулює мову і загальний розвиток студентів і, як наслідок, підвищує цінність освіти;
- прив'язує студентів до інших культур, формує загально-людську свідомість;

– створює сприятливу основу для спілкування іноземною мовою у фаховому середовищі, оскільки перешкоджає формуванню психологічних бар'єрів, що виникають на початку вивчення англійської мови як іноземної;

– підвищує загальноосвітні навички шляхом розширення сфери їх застосування в процесі оволодіння іноземною мовою.

Марченко Тетяна Анатоліївна,

кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри іноземних мов
Сумського національного аграрного університету

ПОДОЛАННЯ СТРАХУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Сучасний світ неможливий без його всебічного вивчення. На сьогодні не виникає жодних питань стосовно оволодіння необхідною інформацією будь-якими шляхами, доступними сучасним технологіям. Вивчення іноземних мов – один зі шляхів отримання світової інформації, що є невід'ємною частиною глобалізації будь-якого суспільства.

Процес вивчення іноземної мови як, власне, й рідної, триває усе життя, що вимагає при її викладанні враховувати психологічні особливості кожного віку, статі, національності, професії тощо.

Існують, проте, спільні психологічні проблеми при вивченні іноземної мови людьми різного віку, статі, соціального статусу. Однією з таких проблем є психологічний страх – «емоція, що виникає в ситуаціях загрози біологічному або соціальному існуванню індивіда і направлена на джерело дійсної або уявної небезпеки» (Александров 2021: 134). Однією з таких «небезпек» навчання студентів закладів вищої освіти, як не дивно, часто є іноземна мова. У поділі видів страху на природні, соціальні та внутрішні страх при вивченні іноземної мови може мати усі три ознаки.

Так, при перевірці отриманих у школі знань з іноземної мови частина студентів першого курсу або повністю, або частково відмовляється нею говорити, при цьому розуміючи поставлене іноземною мовою питання (внутрішнє мовлення не переходить до зовнішнього). Був випадок, коли це призвело до посилення наявного заїкання у студента (що у подальшому відображалось на письмі – подвійне та потрійне написання приголосних у словах).

До причин виникнення страху іншомовного говоріння належать:

- відсутність (повна або часткова) учителя іноземних мов у школі;
- недостатня кількість класних/аудиторних годин;
- відсутність мотивації до вивчення іноземної мови;
- авторитаризм батьків та психологічна некомпетентність учителів шкіл/викладачів закладів вищої освіти;
- особливості психічного розвитку студента.

Часто студенти самі розуміють причини виникнення свого страху перед використанням іноземної мови, які більшістю пояснюються страхом помилитися: *помиляюся – отримую негативну оцінку; помиляюся – невдоволення батьків; помиляюся – не схвалення одногрупниками; помиляюся – не поважаю себе* тощо.

Причини значної кількості помилок лежать у відмінності української мови від іноземної (англійської): чітка структурованість англійської мови суперечить порівняно демократичній граматичній структурі української мови, про що вкрай необхідно говорити зі студентами, бо розуміння того, звідки виникає помилка, призводить до уникнення помилки у подальшому.

Для вирішення таких проблем варто застосовувати сучасні методики, які спрямовані на їх подолання:

1) створення «мирного» середовища на занятті (подолання напруги, вибір теми початкового заняття, поважне ставлення до особистості студента, заохочення до доступних видів робіт);

2) унеможливлення надмірного учительського контролю (учитель-партнер) (не зупиняти студента протягом процесу мовлення, не підвищувати тон, не виявляти невдоволення, не критикувати в присутності інших студентів, аналізувати та виправляти загальні помилки групи, не персоніфікувати їх тощо);

3) заохочення студента до виконання посильних завдань з послідовним їх ускладненням;

4) відповідно до психологічних особливостей студентів більше візуалізувати/озвучувати матеріали занять;

5) вимагати дотримуватися пізнавальної дисципліни: відвідування аудиторних занять, утримання мотивацію до вивчення, розширення способів та засобів навчання;

6) оцінювати результати роботи з позитивного боку;

7) навчаючи будь-якій іноземній мові, викладачеві слід постійно пам'ятати про психоемоційний стан кожного студента протягом заняття.

Дотримуючись таких методик, студенти поступово долають свій страх, покращують свої результати не тільки у вивченні іноземної мови:

- комунікація іноземною мовою не напружує їх, не викликає страху;
- спокійно ставляться до можливих помилок – вільно продовжують процес навчання;
- стають мобільними – виникає потреба практичного застосування своїх знань;
- швидше соціалізуються в чужому соціумі;
- виникає потреба у вивченні іншої іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Александров Юрій. Поняття *страху* у психології. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*. 2021. С. 134–136. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10382/Poniattia%20strakhu_Aleksandrov_2021.pdf (дата звернення: 14.09.2022).

2. Сазонова Ярослав. Феномен страху в парадигмі лінгвістичних досліджень. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2018. Вип. 47. С. 143–149.

Шендерук Олена Борисівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов
Академії Державної пенітенціарної служби

ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК: КОРИСТЬ, А НЕ ШКОДА

Успішне засвоєння теоретичного та практичного матеріалу неможливе без активної взаємодії викладача та студента. Тільки у спільній діяльності формуються знання, уміння та навички. Саме тому обов'язковим елементом, який свідчить про якість процесу навчання, зокрема й іноземної мови, є зворотний зв'язок. На думку деяких науковців, уміння викладача використовувати зворотний зв'язок у вивченні іноземної мови є одним із найважливіших моментів у процесі навчання.

За визначенням Вікіпедії «зворотний зв'язок» (англ. *feedback*) – це вплив результату функціонування будь-якої системи на ха-

рактик її подальшого функціонування [1]. Зазначене поняття застосовується стосовно перебігу процесів у соціальній, біологічній, технічній, економічній та інших сферах, а також у кібернетиці та теорії автоматичного регулювання та управління. Піонером, який займався проблемою зворотного зв'язку та присвятив цій темі свою роботу «Історія свічки», вважається Майкл Фарадей.

Різні тестування та апробації свідчать про те, що будь-яка людина потребує зворотного зв'язку та великий відсоток опитуваних побажали отримувати не просто похвалу, а конструктивний фідбек. Як показало опитування, краще отримати негативний відгук, ніж взагалі залишитися без зворотного зв'язку.

Доведено, що на формування культури довіри в колективі та покращення продуктивності роботи впливає якісний зворотний зв'язок. Фідбеком вважається не тільки відверта розмова, а й здатність зробити власне оцінювання для загальної справи, підвищення самооцінки та визначення шляхів для самовдосконалення [2].

Фідбек є взаємовигідним для всіх сторін та якщо його немає або він неправильно поданий, це дезорієнтує людину та вбиває бажання працювати.

Як можна надати якісний зв'язок? Модель зворотного зв'язку для підсилення позитивної поведінки, визнання внеску чи хороших результатів:

1) детально обмалюйте поведінку, яку ви помічали особисто, чи про яку вам розповідали;

2) поділіться позитивними моментами, які ви побачили;

3) висловіть подяку людині за її спостереження та коментарі.

Маємо бути відкритими до зворотного зв'язку, приймати його із вдячністю, але нам не потрібно одразу ж усе застосовувати на практиці, що варто на думку інших.

Лайфхак, який зробить ваш зворотний зв'язок міцнішим:

– замініть АЛЕ на І: “Мені подобається твоя ідея, АЛЕ тобі варто її доопрацювати”. Замість цього скажіть: “Класна ідея І тобі варто доопрацювати її”. Подивіться, як ледь помітна заміна сполучника міняє тон всього повідомлення.

Можна виділити 3 основні помилки, які ми допускаємо, надаючи зворотний зв'язок:

1. Оцінюємо та пропускаємо дії інших людей через себе.

2. Не знаємо і не беремо до уваги можливі обставини, в яких живе і працює людина.

3. Навіщуємо ярлики та стереотипи.

Отже, потрібно пам'ятати, що зворотний зв'язок – це міцний будинок, в якому живуть і зростають довіра, мотивація, ефективність, залученість і цінність. Тим не менш, зворотний зв'язок – це завжди суб'єктивна думка однієї людини, а не інструкція до дій.

Список використаних джерел

1. Зворотний зв'язок. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B7%D0%B2%27%D1%8F%D0%B7%D0%BE%D0%BA (дата звернення: 08.09.2022).

2. Нікітшина І. Вчимося давати зворотний зв'язок: як можна і не можна. URL: <https://mind.ua/openmind/20216370-vchimosya-davati-zvorotnij-zvyazok-yak-mozhna-i-yak-ne-mozhna> (дата звернення: 08.09.2022).

Щербина Юлія Михайлівна,

старший викладач кафедри іноземних мов

Сумського національного аграрного університету

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ, МАГІСТРІВ, АСПІРАНТІВ ВИШВ

Сьогодні доволі серйозним випробуванням для всіх учасників освітнього процесу стали події, викликані збройною агресією РФ та оголошенням в Україні воєнного стану, згідно з Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». В умовах війни важливого значення набувають питання створення освітнього середовища та організації освітнього процесу у закладах вищої освіти. Особливим завданням в умовах сьогодення є не лише забезпечення всіх учасників навчального процесу безпечними умовами навчання, а й надати їм певний обсяг знань і вмінь, сформувані людину, здатну творчо мислити, приймати рішення, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, адаптуватися до умов життя, здатну до мобільності, швидкої зміни соціальних ролей, тобто бути людиною компетентною у своїй галузі знань, висококваліфікованим спеціалістом, який вільно володіє однією або

декількома іноземними мовами. На наш погляд це є однією з важливих умов до подальшої самоосвіти та самовдосконалення.

Метою статті є дослідити психолого-педагогічної особливості формування іншомовної комунікативної компетентності студентів, магістрів, аспірантів вишів та визначити основні умови, які б стали запорукою їх успіху у майбутньому.

Період студентства традиційно припадає на період пізньої юності і початок дорослості. У період студентського віку відбувається завершення становлення і стабілізації характеру, вдосконалюється формування вольової та емоційної сфери. Основна діяльність людини пов'язана з отриманням професії. Саме тому студенти, маїстри, аспіранти вишів вже мають внутрішню мотивацію до вивчення іноземних мов. Головними характеристиками дорослого слухача, які виокремлюють як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, є такі: усвідомлення себе самостійною, самокерованою особистістю; накопичений життєвий (побутовий, професійний, соціальний) досвід, який стає важливим джерелом навчання самого слухача та його колег; сильна внутрішня мотивація; прагнення до швидкої реалізації отриманих знань, умінь, навичок. Як правило, дорослі слухачі більш організовані та дисципліновані. Під час навчальної діяльності вони можуть довго зосереджуватися на виконанні завдань. Якщо доросла людина відразу отримає можливість практикувати нові знання, а потім періодично повторювати, такі знання надовго затримаються в пам'яті. Навчання дорослих повинно концентруватися на реалістичних проблемах. Під час виконання завдань доцільно брати проблему з реального життя і вирішувати її. Сприйняття нових знань у дорослих нерозривно пов'язане з тим, що вже відомо слухачеві. Якщо нові знання не співвідносяться з тим, що людині відомо, вона підсвідомо налаштовується на те, щоб відкинути такі знання.

Що стосується особливостей опанування іноземної мови, дорослі люди мають певні переваги перед молоддю. У них розвинуте абстрактне мислення. Нервові клітини, відповідальні за семантичний аналіз слів і граматичну сприйнятливість, із віком розвиваються. Дорослим слухачам набагато легше зрозуміти структуру мови. Доросла людина у мисленнєвій діяльності йде від аналізу до синтезу. У дорослих є певний життєвий досвід, ча-

сто під час засвоєння матеріалу в них з'являються певні асоціації (у тому числі, припустимо, і прив'язка до слів з рідної мови).

Певні можливості в інтенсифікації навчального процесу надає робота в мережі Інтернет. Студенти, магістри, аспіранти отримують різноманітні завдання з пошуку певної інформації. Сайти, які варто використовувати на заняттях з іноземної мови, можна розділити на інформаційні та навчальні. На інформаційних сайтах можна знайти цікаву інформацію для підготовки самостійних, творчих робіт, проектів. Навчальні сайти – це чітко структуровані сайти, які мають різний рівень складності завдань. Саме такі сайти є корисними та цікавими для вивчення англійської мови. Крім того, існують такі вузько направлені навчальні сайти, на яких матеріал викладено згідно з чотирма видами мовленнєвої діяльності (читання, аудіювання, письмо та говоріння), а також звертається увага на вивчення фонетики, лексики і граматики. Вони зазвичай мають декілька рівнів складності.

Навчальний сайт «Breaking News English Lessons: English News / Current Events» є надзвичайно корисним для вивчення іноземних мов, а саме англійської як мови міжнародного спілкування. Цей сайт містить 995 безкоштовних уроків, які постійно поповнюються. Матеріали сайту підготовлені англійською мовою на основі найсвіжіших і найгарячіших новин з усього світу на різну тематику. Всі уроки-новини поділені на рубрики за темами: • Business English • Environment • Health • Issues • Lifestyle • People / Gossip • Technology • World News. Ці інтерактивні навчальні матеріали, які можна легко скопіювати та роздрукувати, мають 7 рівнів складності, які відповідають 5 рівням загальноєвропейської системи CEFR (Загальноєвропейська компетенція володіння іноземними мовами: A1, A2, B1, B2, C1, C2).

Говорячи про розвиток навичок аудіювання, слід зупинитись на таких ресурсах, як <https://learnenglish.britishcouncil.org/>, <https://www.engvid.com/>, <http://www.bbc.co.uk/learningenglish/>, <https://www.youtube.com/watch?v=qRO38UQGH7A> тощо. Дані ресурси пропонують відео і аудіо подкасти, створені носіями мов, фільми, а також низку тестових завдань до них. Перегляд відео і виконання тестів може бути як частиною аудиторного заняття, так і завданням для самостійного опрацювання, крім

того студенти, магістри, аспіранти можуть використовувати дані ресурси і для самоосвіти.

Таким чином, основними психолого-педагогічними особливостями навчання дорослих іноземної мови будуть такі:

- дорослі вивчатимуть лише те, що, на їхню думку, їм необхідно, їхнє навчання буде ефективним тоді, коли у них з'явиться потужна внутрішня мотивація для оволодіння певними знаннями або для набуття нових навичок;

- задля реалізації потреби дорослого слухача у негайному застосуванні одержаних знань, умінь та навичок на заняттях часто використовують рольові ігри, імітацію реальних життєвих ситуацій – це істотно прискорює застосування мови на практиці;

- дорослі люди, як правило, навчаються в процесі роботи, тому основна перешкода практичного характеру полягає в тому, що у дорослих, працюючих людей часто не вистачає часу для повноцінних занять з викладачем або самостійно;

- на навчання дорослих людей великий вплив має попередній досвід;

- одним з гальмівних факторів у процесі вивчення іноземної мови стає занепокоєння з приводу того, що зазнаєш невдачі; тому важливо на заняттях створювати неформальну обстановку;

- більшість дорослих негативно ставляться до оцінювання їхніх знань;

- при навчанні дорослих людей слід застосовувати різноманітні методи навчання.

Як свідчить досвід, ті, кому по роботі доводиться підвищувати кваліфікацію, проходити численні тренінги, переатестації, семінари, легше включаються в навчання іноземної мови, ніж люди, що виконують монотонну одноманітну роботу. Націленість на успішне вивчення іноземної мови і досягнення поставленої мети обов'язково дасть позитивні наслідки.

Досягти розвитку іншомовної компетентності студентів, магістрів, аспірантів вищів можливо за умови врахування психолого-педагогічних особливостей організації викладання іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Андрейко Я. В. Іншомовна професійна комунікативна компетенція. *Пед. науки : зб. наук. пр.* 2013. Вип. 63. С. 238–241.

2. Сисосєва С. П. Інтерактивні технології навчання дорослих: навч.-метод. посіб. Київ: ЕКМО, 2011. 324 с.
3. Green J. M. Student attitudes toward communicative and non-communicative activities: Do enjoyment and effectiveness go together? *The Modern Language Journal*. 1993. № 77. P. 1–10.
4. Harmer J. *The Practice of English Language Teaching*. Longman. 2001. 386 p.

Bilotserkovets Maryna Anatoliivna,

PhD in Pedagogy, Associated Professor, Foreign Languages Department,
Sumy National Agrarian University

FORMING ESP ORAL COMMUNICATION SKILLS OF INTERNATIONAL LAW STUDENTS IN VIRTUAL ENVIRONMENT

According to the professional qualification requirements, the ESP training for students, who are majoring in International Law, is vectored to their preparation for writing and oral communication while conducting business negotiations with partners from other countries; advising foreign colleagues or clients on legal issues; public representation of the interests of Ukrainian companies or clients in international judicial bodies; implementation of legal support for the economic, political or civil international activities of organizations; participation in international conferences and professional development programs (González Ramírez, & Ramirez, 2015; Bykonina et al., 2020).

The linguistic component of the ESP training content includes: a) a certain command of lexical and grammatical means of ESP oral communication in the field of jurisprudence; b) speech, sociocultural, intercultural, professional knowledge; c) types of dialogues and monologues used in oral communication in the field of jurisprudence; d) spheres and topics of oral intercultural communication; e) texts on the legal specialty; f) situations of oral intercultural communication in the field of jurisprudence; g) paralinguistic means of oral communication of a lawyer (facial expressions, gestures, posture, etc.) (Chinvinijkul, 2014; Bykonina et al., 2020).

Currently, the aspect of “speaking” plays a key role in the professional activity of future International Law graduates (Chinvinijkul, 2014; Adewumi & Bamgbose, 2015; Yahya et al.,

2019). Oral communication is impossible without understanding the speech of an interlocutor, since in the process of verbal communication, everyone acts as both a speaker and a listener. The process of teaching ESP speaking can be presented in stages as follows: reproduction of sounds and sound patterns; use of stress in words and sentences, intonation patterns and rhythm; selection of appropriate words and sentences depending on the social environment, audience, situation and topic; organization of narration in a logical sequence; using English as a means of expressing values and judgments; the ability to speak fluently and with few necessary pauses. Oral communication can be distinguished into dialogue and monologue forms. The dialogue form involves two or more participants in the communication chain. Dialogue speech affects the communicative functions of the language, so, it implies the desire of the interlocutors to hear and understand each other, the ability to ask a question correctly, the ability to express joy, regret, agreement / disagreement. Monologue speech consists of such units as a sentence and a logically related text, representing a “subject / object” type of communication (report, presentation, message, retelling) (Gürbüz & Cabaroğlu, 2021).

The main requirement for efficient monologue and dialogue communication is the knowledge of the educational material (vocabulary, speech patterns, grammar, visual material), which is provided by speech exercises and tasks aimed at the development of ESP skills of oral intercultural communication in the field of jurisprudence. These learning communicative exercises and tasks of a professional and intercultural orientation, contribute to the boosting of independent communicative and creative activities of students through the reproduction of real conditions of the professional communication of a lawyer. The result of performing speech exercises and assignments is the ability of the future bachelors to participate in all types of oral communication in the field of jurisprudence in compliance with the linguistic and cultural norms of speech and non-speech behaviour of a lawyer, adopted in the foreign professional subculture of lawyers (Yahya et al., 2019).

Nevertheless, teaching English online is different from communicating face-to-face with a lecturer and group-mates in the classroom, but that does not mean that it should be less effective.

When the entire academic process was transferred online in Sumy National Agrarian University (SNAU) because of the pandemic situation, Zoom platform was chosen for the organization of distance learning of English for Specific Purposes (ESP). Those online classes were reminiscent of face-to-face classes, in a way that they were directed towards discussion, frontal work of the teacher with the group, and work in pairs and small groups in real time (Sosas, 2021). Zoom platform enabled the organization of synchronous online communication between the lecturer and students in a remote format, where a large number of participants with a camera and a microphone could simultaneously connect to the video conference for a group discussion of topics. It was possible to create session rooms in which the teacher could assign conference participants for simultaneous work in couples or small groups and control their interaction, which created opportunities for communication of all students during the lesson in real time. If necessary, the teacher and students could display Power Point presentations, videos, photos, pictures, connect podcasts for all participants and even an interactive whiteboard on which important information could be written; there was also a chat for messages, which was available to all conference participants (Bilotserkovets et al., 2021).

However, such online classes had also certain disadvantages: not all participants of the academic process had the technical ability to connect to the conference with a camera and a microphone; there were often problems with the Internet connection; it was difficult for the teacher to grab the attention of students throughout the lesson if additional teaching aids were not used (video recordings, podcasts, pictures, presentations); precise time management was obligatory for classes' planning. The free version of ZOOM software had a number of significant restrictions on time, settings and number of participants. Online interaction depended on the quality of the Internet connection and the willingness of the participants in the online lesson to use all the settings and tools of the program. It should also be noted that there was a number of difficulties that were related to external factors, such as: technical problems with connection and video broadcasting; the need to register participants and provide access to each conference through a password or personal teacher ID; lack of experience with the program; emotional

complications associated with the embarrassment of students to speak on camera, ask questions in chat or go online from their workplace due to different socio-economic conditions of residence.

So, the efficient implementation of ZOOM in the online ESP teaching International Law students should necessarily include the following aspects: clear planning of the training session and the selection of the essential educational content in conjunction with the use of certain program tools for the best presentation of the material; digital competence to work with the program; the style of pedagogical communication and didactic technologies of involving students in online interaction; ethics of online communication and protection of personal space and opinions of the interlocutor. The use of technology needs a general orchestration of the training session conducted on the platform. The essential features of the organization of technology enhanced learning for planning and managing classes in a distance or online format are associated not only with the ability to present material and competently build pedagogical communication, but also to adjust and regulate technologies in a certain way, so that interactivity does not interfere, but promotes effective synchronous communication (Sharples, 2013).

References

1. Adewumi, A. A., & Bamgbose, O. A. (2015). Attitude of Students to Clinical Legal Education: A Case Study of Faculty of Law, University of Ibadan. *Asian Journal of Legal Education*, 2015, № 3(1), PP. 106-116. URL: <https://doi.org/10.1177/2322005815607142>.
2. Bilotserkovets, M., Fomenko, T., Gubina, O., Klochkova, T., Lytvynko, O., Boichenko, M., & Lazareva, O. (2021). Fostering Media Literacy Skills in the EFL Virtual Classroom: A Case Study in the COVID-19 Lockdown Period. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, № 20(2), PP. 251–269. URL: <https://doi.org/10.26803/ijlter.20.2.14>.
3. Bykonja, O. P., Borysenko, I. V., Gruba, T. L., Mosenkis, I. L., & Chystiak, D. O. (2020). Main Approaches of Business English Teaching to Future Lawyers: A Case Study of Ukrainian Higher Institutions. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, № 19(6), PP. 46–61. URL: <https://doi.org/10.26803/ijlter.19.6.3>.
4. Chinvinijkul, L. R. B. S. (2014). Preparing Law Students for Global Practice: An Innovative Model for Teaching Lawyering Skills and Social Justice in a Large Enrolment Law Course. *Asian Journal of Legal Education*, № 1(1), PP. 1–13. URL: <https://doi.org/10.1177/2321005813505456>.

5. González Ramírez, C., & Ramirez, C. G. (2015). English for Specific Purposes: Brief History and Definitions. *Revista de Lenguas Modernas*, № 23, PP. 379–386. URL: <https://doi.org/10.15517/rlm.v0i23.22359>.

6. Gürbüz, C., & Cabaroğlu, N. (2021). EFL students' perceptions of oral presentations: Implications for motivation, language ability and speech anxiety. *Journal of Language and Linguistic Studies*, № 17(1), PP. 600–614. URL: <https://doi.org/10.52462/jlls.41>.

7. Sharples, M. (2013). Shared orchestration within and beyond the classroom. *Computers & Education*, № 69, PP. 504–506. URL: <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2013.04.014>.

8. Sosas, R. V. (2021). Technology in teaching speaking and its effects to students learning English. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(2), PP. 958–970. URL: <https://doi.org/10.52462/jlls.66>.

9. Yahya, A., Said, Y. R., & Masruddin (2019). Developing Appropriate English Learning Materials for Syariah Economic Law Study Program Students at IAIN Palopo. *Asian ESP Journal, Indonesia*, № 15(1.2), PP. 22–33.

Bykonia Oksana Pavlivna,

Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the Department of Foreign Languages
Academy of the State Penitentiary Service

Ivanyshyna Vera Pavlivna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant of Professor,
Assistant of Professor of the Department of Foreign Languages
Academy of the State Penitentiary Service

ECLECTIC APPROACH IN TEACHING ENGLISH MONOLOGUE TO FUTURE PSYCHOLOGISTS

The eclectic approach in teaching English for Specific Purposes consists of pedagogical principles, different approaches and methods of teaching.

As for C.P. Kumar, it is important to cover the objectives of teaching English and individual differences/abilities of students [5].

An eclectic approach helps to achieve learning goals without putting too much pressure on both teachers and students. This approach helps students have a clearer vision of what they are learning. According to C. P. Kumar, using this approach in teaching English students, combines high interaction between students and teachers, lively learning and the use of a variety of multifunctional tasks [6].

D Larsen-Freeman notes that this approach is pluralistic, consistent, and involves a variety of learning activities that students need [7].

In our research we dwell on future psychologists in penal services and teaching them English for Specific Purposes during their studies in the Academy of the State Penitentiary service. It is important to give them psychological knowledge about the development and formation of personality not only in native language but in English. It will be a professional activity to make up some speech and produce a monologue. In the academy it is necessary to expand their professional knowledge, to improve and fill innovative up-to-day educational information.

One of the key points of teaching future psychologists English for Specific Purposes is the creation of effective psychological conditions for the formation of English communicative competence in speaking, especially in producing professional monologue.

While teaching future psychologists English monologue we should underline the main features and stages of psychological aspects forming of professional identity of these students and their personal and social identity, their professional and socio-cultural environment.

O. Andrievska-Semenyk emphasizes that the professional identity of future psychologists is formed in the process of interaction with the professional environment, and this process begins at the opting stage [3]. The scientist notes that this may be the result of complex processes of professional self-determination and adaptation, which is manifested in the awareness of the activities of a psychologist and readiness to perform professional duties at work [3].

According to L. Gao, using eclecticism may help students and teachers to understand the goal and situation of language teaching and learning, students' needs, the available materials and how language is learned [4]. The eclectic approach in teaching future psychologists English monologue may combine all necessary language skills and encompass effective and productive practice in the classroom.

As for N. Wali, the eclectic approach is flexible and not rigorous, generalizes about other teaching methods [8].

According to our research, teachers are free to choose various types of pedagogical techniques for the formation of communication skills in relation to the goals and objectives of the lesson. Teachers can choose any method or aspect that is suitable for teaching future psychologists English monologue. They should introduce different

types of monologue and oral monologue forms such as a monologue (a message), a monologue (a description), a monologue (reasoning), a monologue (a persuasion), a monologue (a presentation), a monologue (a public report) and a monologue (a formal and informal speech).

Students will not only see different teaching aids that will encourage students and make classes more creative, stimulating, productive and interesting. They will learn all the necessary features of monologue speech, which can help future psychologists, for example, to make a plan for future official and informal speech or to understand the sequence and logic of the presentation of a presentation, etc.

I. Stetsko and O. Nychko note that there are various prerequisites for the successful formation of monologue skills, such as the importance of learning, awareness of learning, expansion of the learning process, motivation of acts of expression, reaction or response to a certain action to produce a monologue[1].

An eclectic approach makes learning English for Special Purposes more pleasant and innovative and saves a lot of time and effort in teaching English monologue of future psychologists, especially the presentation of language activities when creating different types of monologue.

According to Fadi Al-Khasawneh, using an eclectic approach in teaching English can improve communication through interactions inside and outside the classroom [2].

This approach improves the active interaction of future psychologists and teachers; supports their individual academic needs, builds self-confidence and helps them achieve their learning goals easily and effectively.

Список використаних джерел

1. Стецько І. І., Нічко О. Я. Англомовне монологічне мовлення як складник мовно орієнтованої компетентності майбутнього філолога-перекладача. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2021. № 48, том 4. С. 108–112.

2. Al-Khasawneh F. Communicative Language Teaching in EFL Contexts: Challenges and Suggestions for Successful Implementation. Available from: https://www.researchgate.net/publication/332142131_Communicative_Language_Teaching_in_EFL_Contexts_Challenges_and_Suggestions_for_Successful_Implementation [accessed Sep 28 2022].

3. Andrievska-Semenyk O. Future psychologists professional identity formation. *Bulletin of Lviv State University of Life Safety*. 2020, № 21, pp. 102–106. DOI: 10.32447/20784643.21.2020.12.

4. Gao L. Eclecticism or principled eclecticism. *Creative Education*. 2011, Vol. 2 № 4, pp. 363-369. DOI: 10.4236/ce.2011.24051.
5. Iscan A. The use of eclectic method in teaching Turkish to foreign students. *Journal of Education and Practice*. 2017, Vol. 8 № 7, pp. 149–153.
6. Kumar C. P. The eclectic method-theory and its application to the learning of English. *International Journal of Scientific and Research Publications*. 2013, Vol. 3 № 6, pp. 1–4.
7. Larsen-Freeman D. *Techniques and Principles in Language Teaching*. New York: Oxford University Press, 2000. Available at: https://www.uobabylon.edu.iq/eprints/publication_3_8715_1861.pdf.
8. Wali N. H. Eclecticism and language learning. *Al-Fatih Journal*. 2009, Vol. 39, pp. 1-8. Available at: <https://www.iasj.net/iasj/download/42fa7770a7d4de12>.

Korolchuk Lessia Valeriivna,

PhD, Associate Professor of International Economic Relations
Department of Lutsk National Technical University

PEDAGOGICAL SUPPORT OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS IN THE PROCESS OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE AS A GUARANTEE OF EFFECTIVE DISTANCE LEARNING

Today's events in Ukraine, the increase in the level of danger for the lives of Ukrainians in the conditions of the war unleashed by Russia, once again add relevance to online education, the implementation of which has already gained considerable experience during the coronavirus pandemic. However, it is obvious that distance learning should not be considered as a temporary substitute for face-to-face learning, but an original form of acquiring knowledge that will diversify the educational process, make it safer and more comfortable.

The experience of distance education in Ukrainian higher education institutions makes it possible, as of today, to determine its advantages and disadvantages in comparison with live education. Thus, A.M. Tarasyuk highlights the following advantages of using distance educational technologies compared to traditional methods of teaching a foreign language in higher educational institutions [1]:

1) analytics. Applying electronic educational technologies during the teaching of a foreign language makes it possible to obtain detailed information about the learning process (characteristics of

student behavior in the virtual environment, the learning process itself, evaluation of learning results and formation of feedback;

2) free access. The Internet provides access to any electronic educational resource in a foreign language from anywhere in the world and at any time of the day;

3) adaptivity. Foreign language teachers have the opportunity to change and adjust electronic educational resources for students, which makes the process of learning a foreign language more personally oriented and effective;

4) assessment. Distance technologies provide an opportunity to make the process of evaluating students' competence formation continuous and long-lasting;

5) agility (flexibility). Information technologies make it possible to quickly rebuild educational plans and expand them as needed, and also provide diverse communication between teachers and students.

Investigating the advantages and disadvantages of distance learning of foreign languages, A. P. Maiev came to the conclusion that: «The online language learning has a number of obvious advantages. They are similar to the benefits of online learning in general – the availability of numerous learning materials or the ability to listen to music, watch movies and read books written in a foreign language. Because of the autonomy involved in the process, learning a language online is great for building self-knowledge and self-confidence, encouraging students to take responsibility for their own learning process. Students can create their own lesson plan and prioritize skills that they consider most important or challenging» [2].

R. Povoroznyuk, N. Tonkonoh, I. Berezneva, Y. Sobkov, O. Trebyk, A. Gembaruk single out the following among the main advantages of distance learning: training at a convenient time; learning at your own pace; training in a convenient place; distance learning is cheaper; study in peace and so on [3].

Against the background of the discussed advantages of distance learning of a foreign language, the main disadvantage is the increase in the share of independent work of the student. We believe that, in this context, it is important to reduce the negative impact on the effectiveness of learning of excessive independent work through pedagogical support of this process with the use of computer and information technologies.

The modern task of the higher education process is the formation of a free creative personality. Therefore, during the educational process, the student becomes not an object, but a subject of cognitive activity, which means the priority of independent activities, the need for student activity in searching, processing, and understanding the information they need. Such task presupposes, first of all, the following actions:

- revision of the teacher's position as a narrator and practically the only source of information for students;
- the need for timely control by the teacher of the performance of students' independent work, which can be carried out in the form of intermediate systems of tasks, based on the results of which the student either continues his studies or processes insufficiently studied material;
- mastering flexible forms of organizing classes, such as working in groups, working on projects that cannot be fully completed during a classroom session.

A number of researchers believe that preparing students for independent work using information and communication technologies while learning a foreign language contributes to a deeper study of the chosen topic, analysis and systematization of the received material, planning and description of the results of their activities. In addition, determining the effectiveness of distance learning of a foreign language, they substantiated its potential for self-development of the individual and compliance with the principles of a person-oriented approach in the context of the educational process. The implementation of distance educational technologies allows to create pedagogical support for independent work of students in a foreign language, to introduce Internet testing as a type of independent work of a student into the current practice of teaching a foreign language in higher education, to develop electronic educational resources of a game nature for independent study of a foreign language, to propose an algorithm for independent work with Internet resources to improve writing skills in a foreign language.

References

1. Tarasiuk A. M. Psykholoho-pedahohichni osoblyvosti dystantsiinoho navchannia inozemnoi movy u VNZ. *Innovatsiina pedahohika*. Vypusk 40. 2021. P. 247–251. URL:

http://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/7346/1/psyholoho_pedahohichni.pdf (date of access: 28.08.2022).

2. Maiev A. P. Effectiveness of learning a foreign language online in higher education institutions of Ukraine: current challenges. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. 2022. № 81. P. 218–224. URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2022/81/41.pdf> (date of access: 28.08.2022).

3. Povoroznyuk R., Tonkonoh N., Berezneva I., Sobkov Y., Trebyk O., Gembaruk A. The Organization of a Foreign Language Distance Learning in Quarantine During the Postmodern Era. *Postmodern Openings*. 2022. Vol. 13. P. 494–508. URL: <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/po/article/download/4768/3636/16964>. (date of access: 29.08.2022).

Maksymova Kateryna Volodymyrivna,

PhD in pedagogy, assistant professor

Assistant professor of Ukrainian and foreign department

Kharkive State Academy of physical culture

PEDAGIGICAL PECULIATITIES OF TEACHING UKRAINIAN STUDENTS OF FOREIGN LANGUAGE IN SPORT UNIVERSITIES

Intensification of the pedagogical process of teaching Ukrainian students of foreign language in sport universities is an urgent problem today and requires the selection of optimal ways of learning, in order to include Ukrainian students in the process of acquiring professional knowledge as soon as possible [1]. One of them, in our opinion, is stylistically differentiated communicatively oriented learning, which provides at the initial stage of parallel and autonomous work of Ukrainian students in sport universities on the languages required in the practical activities of the sphere of speech communication. Such areas at the initial stage are socio-domestic, socio-cultural and scientific, which are reflected in the language of a rather limited set of units that systematically form functional-speech styles - conversational, journalistic and scientific.

Taking into account the practical needs of Ukrainian students in sport universities of the initial stage of study also requires the allocation within the scientific style of a number of languages (sublanguages): a) general disciplines - mathematics, physics, chemistry, drawing, computer science, biology, anatomy, geography, economics, etc.; b) highly specialized disciplines. Such training helps to create a correctly oriented basis for the speech behavior of this

group of students, as it is based on the objective characteristics of foreign language environment, which is a stylistically differentiated system, all subsystems of which are implemented selectively. Stylistically differentiated communicatively oriented learning forms the creative activity of students in the learning process. At the same time, each act of communication is determined and directed by a high level of motivation to learn the foreign language, which is based on a clear orientation of the possibilities of using language tools [2].

Only foreign language teachers can be such communicators at the initial stage of learning, so it is advisable that teaching in groups is conducted by several teachers in accordance with the selected areas of speech communication or subtext.

Regarding the linguodidactic aspect of stylistically differentiated communicatively oriented learning, the modern method of teaching foreign language in sport universities actively uses the achievements of functional stylistics [1]. Foreign language teachers work on the selection and systematization of sublanguage materials at different levels of the language hierarchy. However, when creating educational materials in most cases, the common lexical and grammatical minimum is realized first and, thus, the wrong orientation of the possibilities of using language units in different spheres of communication is created and the necessary communication of Ukrainian students is limited.

A striking example is the implementation in the colloquial and scientific spheres of communication of the structure with the value of the subject's qualifications.

Based on the objective characteristics of the foreign language norm, selectively presented in different sublanguages, it is advisable, in our opinion, in the selection and systematization of language material to move from differentiation by sublanguage to structuring the overall language base. In this way, Ukrainian students form an idea of the systemic nature of foreign language and the possibility of purposeful use of language tools of each subsystem.

Working with lexical and grammatical means of different sublanguages gives Ukrainian students in sport universities the opportunity to clarify and analyze the selective nature of language units of foreign language, contributes to the development of a systematic approach to the analysis and synthesis of speech material

[3]. The result of such work is the formation of a subjective probabilistic forecast of speech activity of foreign language in various spheres of communication. Students in sport universities, having their own language experience, quickly come to understand the functional and stylistic system of language and consciously learn sublanguages, discovering in them linguistic analogues and contrasts, similarities and differences in the choice of language tools.

Otherwise, the foreign language is taught while working with one teacher. In this case, Ukrainian students in sport universities go from the general to the individual, i.e. from the common language norm to the norms of sublanguages. There are a number of shortcomings in this path, both objective and subjective.

The principles of both parallel and autonomous work in the learning process are as follows:

- taking into account the stylistic status of language tools;
- taking into account the dominant type of speech activity.

Detailed reading-study and listening can be taught in the sublanguage of social disciplines, and review - in the sublanguage of the media and so on. Of course, this does not mean that Ukrainian students are engaged in only one type of speech activity, but at the initial stage of study, in order to develop sustainable work skills, a certain type of speech activity dominates in the methodology of classroom activities and tasks for independent work.

Thus, stylistically differentiated communicatively oriented learning can improve the quality of work of each teacher, significantly reduce the time of introduction of specialties and, thus, increase the efficiency of the educational process as a whole of teaching Ukrainian students of foreign language in sport universities.

References

1. Bilianska, M., Kolodyazhna, A., Shuhailo, Y., Bohoslavets, L. Peculiarities of the Ukrainian Language as a Foreign Language Teaching in the Conditions of Distance Learning. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 2021, Vol. 557, PP. 244–254.
2. Bilyalova, A. ICT in Teaching a Foreign Language in High School. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2017, Vol. 237, PP. 175–181.
3. Petrenko, O. et al. Features of Foreign-Languages Teaching at Higher Education Institution. *International Journal of Higher Education*, 2020, Vol. 9, № 7.

Pasichnyk Marina Viktorivna,

Senior lecturer of the Department of Foreign Language Training,
European Integration and International Cooperation,
Ukrainian Engineering Pedagogics Academy

EUROPEAN LANGUAGE PORTFOLIO – EXPERIENCE AND PERSPECTIVES

Social conditions at the beginning of the 21st century, the new content and methods of university courses, the implementation of the communicative approach in higher educational institutions required fundamentally new approaches to solving the problem of forming the culture of professional communication among students. At the stage of stable socialization of the individual, which coincides with studying at higher educational institutions and mastering the main profession, the formation of language skills should continue within the framework of sustainable methodical systems. At the same time, there should be training in the basics of professional communication, purposeful formation of elements of professional communicative competence. That is, the culture of professional communication, which means the ability to communicate effectively in typical situations of professional activity. The main principle that was laid as the basis of the new approach is the personal orientation of education, which does not involve the formation of separate methods of language behaviour, but the improvement of the personality qualities of a specialist who is able to act consciously and competently in various situations.

The modern attitude towards a person as a self-value has acutely marked the problem of changing the technologies of foreign languages learning. It became necessary to orient students at technical universities in the process of foreign language learning not only to professional activity, but also to personal self-determination and self-development.

The need to improve knowledge of a foreign language (especially English) among students is constantly growing because there is a need for direct contacts with foreign partners, a real possibility of a promising professional career if mastering a foreign language, that is, positive motivation on the part of students is increasing. The need to develop professionally oriented speaking and

listening skills is gaining more and more value. The need for direct written contacts with foreign colleagues and partners necessitates the development of writing abilities and skills as a form of speech activity. Thus, it is quite reasonable to assert that the general goal of English language learning already in the first year can be defined as the comprehensive formation of students' English-speaking communicative competences of a minimum level of development in the field of reading, speaking, listening and writing to ensure communication in the professional and labour sphere.

On the basis of foreign experience in the implementation of modern communicative methods of education, which are based on the principles of activation of individual capabilities, content-based learning (content-based approach), learning in which the student becomes the centre (student-centered approach), and learning when a student works individually and independently (learner autonomy approach) in authentic conditions for his future activity with authentic materials (learner authenticity approach) it can be argued that such technologies as critical thinking development technology, reflective practice technology, problem-based learning technology, project technology have shown stable positive results.

Reflective practice is an important component of the student's cognitive activity and leads to independent management of the language acquisition process. One of the effective methods of forming reflective thinking is portfolio technology.

The European Language Portfolio (ELP) technology has been tested for more than 20 years and has shown its importance in mastering intercultural communication skills.

Language portfolio is an educational tool and it is defined as "a package of documents with the help of which a student (portfolio owner) analyses and systematizes his achievements and experience in learning foreign languages, collects samples of completed work, received certificates etc. The portfolio contributes to the development of speaking skills and competence necessary for future professional activity. In the educational process, the portfolio should play a significant role in organizing students' independent work, which is one of the key provisions in the context of modern approaches to higher education. That is why the introduction of language portfolio as a means of autonomous foreign language

learning may be the most promising for higher education institutions, as it provides students with criteria for determining the level of foreign language proficiency over a certain period of time, self-control mechanisms, planning the process of their own learning, instructions and recommendations for acquiring foreign language competence. The ELP consists of three sections, each of which provides opportunities for the implementation of these functions, namely: Language Passport, Language Biography and Dossier.

The work with the language portfolio begins with the "Language passport" section, which is evidence of the student's knowledge of a foreign language. The holder of the portfolio indicates his own level of foreign language proficiency, acquired after graduating from certain educational institutions, according to the following six levels of foreign language proficiency for general needs: elementary user (A1-Breakthrough, A2- Waystage), independent user (B1- Threshold, B2-Vantage), experienced user (C1- Efficient Operational Proficiency, C2-Mastery). In addition, with the help of self-assessment tables of professionally-oriented communicative skills mastery, which contain a detailed description of foreign language competencies, students can determine their level of professionally-oriented mastery of a foreign language, namely professional skills in listening, reading, dialogic and monologic speech, writing and translation.

The "Language Biography" section is especially important in the organization of the student's own educational and cognitive activities, because thanks to its structure, it allows you to observe your progress and evaluate the results. With the help of this section, the owner of the portfolio can systematize the experience of learning each language, determine his level of mastery of a foreign language, set learning goals and plan the process of their implementation, be able to describe situations of using the foreign language in his activities. Regular work with all components of the section prompts the student to evaluate constantly his own work: setting a goal, planning its implementation, progress, result, compliance of the result with the goal. The section is planned to promote the student's independent work, and the teacher under such conditions becomes a consultant and coordinator of the student's activities, which meets European education standards.

The "Dossier" section contains all information that, in the opinion of the owner, can confirm the mastery of certain foreign

language skills, namely completed works, such as tests, letters, abstracts of articles, projects, educational materials (texts, exercises, samples of business letters, accounting and financial reporting, audio recordings, etc.), as well as certificates.

The implementation of the European language portfolio is accompanied by innovative approaches to the acquisition of knowledge, development of skills and determination of values by modern youth, the use of modern pedagogical technologies. The practical experience of European educational circles regarding the creation of language portfolio gave effective results, and the testing of the proposed technologies at various stages showed that thanks to these proposals it is possible to create conditions for students to acquire the necessary competencies consistently and systematically.

The use of portfolios enables students to monitor continuously their own progress in achieving important learning outcomes. Of course, portfolio is not the easiest type of assessment, but it can be a very effective tool that provides valuable information about how and why each student learns, what is important to him or her in the learning process.

The European language portfolio teaches students to examine their own development over a period of time, to evaluate themselves, to set realistic educational goals, the achievement of which is possible in the near future; develops in students the skill of reflection on the work done.

The practice of using portfolios shows a positive effect on students' reading, writing and listening skills, but did not show a significant effect on speaking skills due to the lack of classroom and out-of-class speaking practice.

Twenty-five years of using portfolios has also highlighted another problem: without mentoring, portfolios have no future. The learning process should not be autonomous, there should be a constant discussion between the student and the mentor, which will help the student to use the portfolio data as effectively as possible, to understand his own experience and make plans for its improvement. In order to facilitate learning, the mentor must build a trusting relationship with the student and conduct an intensive meaningful dialogue, carry out evaluations only based on carefully, long-term collected evaluation, and training information.

Для нотаток

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Наукове видання

**ІНТЕГРАЦІЯ ТЕОРІЇ У ПРАКТИКУ:
ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

**INTEGRATION OF THEORY INTO PRACTICE:
PROBLEMS, RESEARCHES, PROSPECTS**

Матеріали
II міжнародної науково-практичної конференції
(м. Чернігів, 04 листопада 2022 року)

Відповідальний за випуск
Комп'ютерна верстка і макетування

В. М. Пилипенко
В. М. Олефіренко

Підписано до друку 01.11.2022 р. Формат 60×84/16.
Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 30,34.
Тираж 50 пр. Зам. № 101/22.

Редакційно-видавнича група Академії Державної пенітенціарної служби
14000, м. Чернігів, вул. Гонча, 34.

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 5378 від 06.07.2017 р.